Sosyal Bilimler Sözlüğü

Ömer Demir / Mustafa Acar

Ağaç Yayıncılık

Piyerloti Caddesi, Dizdariye Medresesi Sokağı
No: 8/B, D.6 Çemberlitaş, 34400 İstanbul
Tel: 518 59 59 Faks: 518 59 58

SOSYAL BİLİMLER SÖZLÜĞÜ

ÖMER DEMİR–MUSTAFA ACAR

AĞAÇ YAYINCILIK: 12
YARDIMCI KİTAPLAR: 1

Kapak:
ÖZKUL EREN

Baskı, Cilt:
BAYRAK

Sayfa Düzeni:
AYCAN

İSTANBUL, 1992

ISBN 975-346-016-3

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
SÖZLÜK 13
TÜRKÇE–İNGİLİZCE DİZİN 393
İNGİLİZCE–TÜRKÇE DİZİN 427
KAYNAKÇA 455

Katkıda Bulunanlar

Rahim Acar (A.Ü. İlahiyat Fak./Marmara Ü. İlahiyat Fak.)
M. Kürşat Atalar (ODTÜ Kamu Yönetimi)
Ömer Çaha (ODTÜ Sosyoloji; Bil. Ün. Siy. Bil. ve Kam.Yön)
Osman Çelik (ODTÜ Ekonomi)
Selim Çörekçi (ODTÜ Kamu Yönetimi; Utrecht Univ./Holland)
Gürbüz Deniz (A.Ü. İlahiyat Fak.)
Ayten Gücük (ODTÜ Kamu Yönetimi)
Hatice İyras (ODTÜ Uluslararası İlişkiler)
Hasan Köktaş (ODTÜ Kamu Yönetimi/Gazi Ü. Siy. ve Sos. Bil.)
İbrahim Mazman (ODTÜ Sosyoloji)
Zekiye Oğuzhan (ODTÜ Kamu Yönetimi)
M. Sait Rençber (A.Ü. İlahiyat Fak.)
Mehmet Yılmaz (ODTÜ Sosyoloji/Bil. Ü. Siy. Bil. ve Kam. Yön)

Ömer Demir
1963 Trabzon Of doğumlu. 1988 yılında ODTÜ Kamu Yönetimi bölümünden lisans, 1990 yılında da yüksek lisans derecesi aldı. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktoraya başladı. Halen Anadolu Üniversitesi'nde Arş.Görevlisidir.

Mustafa Acar
1965 Karaman doğumlu. 1986 yılında ODTÜ Ekonomi bölümünden mezun oldu. Bir süre Devlet İstatistik Enstitüsü'nde çalıştıktan sonra, bir özel bankanın ekonomik araştırmalarla ilgili biriminde iktisat uzman yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Türkiye Yazarlar Birliği Kültür ve Sanat Yıllığının yanısıra değişik dergilerde de yazdı. Halen Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde yüksek lisans çalışmalarını sürdürmektedir.

ÖNSÖZ

Çoğumuz çeşitli yabancı dil veya değişik bilim dallarıyla ilgili sözlük bulundurmanın tadını biliriz. Anlamadığımız, anlamından emin olmadığımız bir kelime yahut kavramla karşılaşınca elimizin altındaki sözlükleri karıştırır, anlamı yakalamaya çalışırız. Bazan sözlüklerle de işin içinden çıkamadığımız olur. Çünkü, yine çoğumuz sözlüğü kullanırken onun en önemli ve giderilmesi mümkün olmayan yapısal zaafını gözden kaçırırız. Sözlükler, bir yandan anlamakta zorluk çektiğimiz kavramları netleştirir, yahut zorlandığımız düşünceleri daha kolay kavramamıza yardımcı olurken, öte yandan da sözkonusu kavramların değişen anlamlarını dondurarak, bu canlı kavramları bize ölü olarak sunarlar.

Açıktır ki, kavramlar da dinamik hayatın içinde üretildikleri; değişik zaman dilimlerinde, veya aynı zaman diliminde bile olsa değişik bilgi, kültür ve eğilime sahip insanlar tarafından farklı anlamlar yüklenerek kullanıldıkları için, sürekli değişime uğrar; evrilir, genişler, büyür, küçülür yahut kabuk değiştirirler. Sözlükler, kavramlardaki bu dinamizmi, belki de ancak yüzyıldan yüzyıla yakalayabilirler.

Bu yüzden; bazı kavramların okuduğumuz metinde geçen anlamlarının sözlüklerde bulunmayışının kabahati tamamen sözlüklere ait değildir. Böyle bir durumda, sözkonusu kelime yahut

terimin anlam değiştirmeye başladığını söyleyebiliriz. Onun anlamı, büyük bir olasılıkla bir sonraki kuşağın sözlüklerinde bulunabilecektir. Eğer bir kitapta, makalede yahut sözlü kültürde karşılaştığımız kelimenin anlamını, kullanıldığı şekliyle sözlüklerde bulamıyorsak, o zaman bu, sözlüğün bize yardımcı olmak yerine, tam tersi, bizi yanılıyor olduğu anlamına mı gelir? Hayır, en azından o sözcüğün bir zamanlar ne anlamda kullanıldığını veya halen bazı insanlar tarafından nasıl bir anlam yüklenerek kullanıldığını öğrenmiş oluruz. Belki böyle bir bilgi, o anki pratik sorunumuzu çözmez ama, kavramların izledikleri serüvenleri öğrenmemize yardımcı olması ve böylelikle kültür dağarcığımızın genişlemesine katkıda bulunması bakımından değerlendirildiğinde bu bilgi de küçümsenemeyecek bir bilgidir.

Buradan, elinizdeki sözlüğün, yukarıda bahsedilen zaaflardan tümüyle arındırılmış olduğu gibi bir iddia taşıdığımız sonucu çıkarılmamalıdır. Bu sözlük de, diğer sözlüklerin taşıdığı, bir yandan maymuncuk işlevi görürken, öte yandan kavramların dinamizmini dondurma paradoksunu doğal olarak taşıyacaktır. Zira, nihayetinde bu da bir sözlüktür.

Türkçe'de değişik disiplinlere ait sözlükler bulunmakla beraber, disiplinlerarası nitelikte bir sosyal bilimler sözlüğü şimdiye kadar hazırlanmamıştır. Halbuki, böyle bir sözlük hem değişik disiplinlerle ilgili temel kavramları bir arada sunarak, genel bir sosyal bilim nosyonu oluşmasına katkıda bulunacak, hem de özel ilgisi olmayanları her disipline ait bir sözlük edinme külfetinden kurtaracaktır.

Ayrıca, ülkemizde, sosyal bilim literatürünün çok fakir olması, felsefenin bile uzun bir geçmiş ve köklü bir geleneğe sahip olmaması, ansiklopedi ve sözlüklere olan ihtiyacı daha bir artırmakta, onlara neredeyse kilit bir işlev yüklemektedir. Bu eksikliği farkeden Türk Dil Kurumu, dil konusunda benimsediği uç sayılabi-

lecek bir politika yüzünden, sözü edilen boşluğu dolduramamıştır. Azımsanamayacak bir emek ve zaman, dilin sosyal bağlamı yeterince hesaba katılmadan, daha çok siyasal tercihler yüzünden, esperanto'yu çağrıştırır çabalara harcanmıştır.

Biçim sorununa gelince; literatürde, çok sayıda kavramı, değişik yazarların verdikleri farklı anlamları da içerecek şekilde bir araya toplayanından; sınırlı sayıda kavramı kısmen ansiklopedik bir biçimde detaylı olarak açıklayanına kadar, çok değişik biçimlerde sözlükler bulmak mümkün. **Sosyal Bilimler Sözlüğü** hazırlanırken, belli başlı sosyal bilim dallarının anahtar kavramlarını biraraya toplamak, yalnızca konunun uzmanını ilgilendiren detay ya da çok teknik kavramları dışarıda bırakmak, kavramların tanımlanmasını ansiklopedik boyuta taşırmadan yapmak gibi optikler gözeten orta bir yol tutuldu. Bu çerçevede, bazı kavramlar bir kaç maddeye ayrılarak, diğer bazıları ise anlam ilişkisi bakımından yakın oldukları kavramlarla grup halinde bir başlık altında toplanarak tanımlandı; bazılarına literatüre kazandıranın ismi eklendi; daha kolay anlaşılabililir düşüncesi ile, bazı kavramlar örneklerle açıklanırken, bir kısmına ise sadece bir cümlelik kısa bir tanım vermekle yetinildi.

Kavram havuzu, herhangi bir kitap ya da sözlük esas alınarak değil, değişik disiplinler alanında temel kabul edilen kitaplardan yola çıkılarak hazırlandı. Kavram seçiminde, genel olarak, disiplinlerin temel kavramlarını biraraya getirmek amaçlandı. Ancak, ülkemizde -aynen başka bir kitap okur gibi- sözlük okuma alışkanlığının pek yaygın olmadığı, dolayısıyla yeni yabancı kavramların literatüre genellikle sözlükler kanalıyla girmediği dikkate alınarak, yabancı literatürde bulunan kimi önemli sayılabilecek kavramlar sözlüğün kapsamı dışında bırakıldı. Türkçe literatürde yaygın olarak bilinen karşılığı olmayan bu türden yabancı kavramlara ilk kez önerilecek Türkçe karşılıkların, sözlüğün işlevine

pek fazla katkıda bulunmayacağı, dahası karışıklıklara neden olabileceği düşüncesi, böyle bir yolun tutulmasını gerekli kıldı.

Öte yandan, zaman zaman Türkçe kelime hazinesi zorlanarak, sözlüğün genel optiklerine aykırı düşmeyen kimi kavramlara Türkçe karşılık önerildi. Buna ek olarak, akademik camiada ya da aydınlar arasındaki tartışmalarda kullanıldığı halde sözlüklere henüz geçmemiş bazı kavramların yanısıra, sınırlı sayıda da olsa, ilk kez tarafımızdan önerilen bazı yeni kavramlara da yer verildi.

Ayrıca standart sosyal bilim sözlüklerinde bulunmayan felsefe, mantık ve ilahiyat'la ilgili temel kavramlar da eklenerek, sözlüğün yelpazesinin kapsamı genişletildi. Bu çerçevede sözlük, genel kavramların yanısıra, şu disiplenlerin temel kavramlarından oluşmaktadır: Antropoloji, Ekonomi, Felsefe, İlahiyat, Mantık, Psikoloji, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler, Yönetim Bilimleri.

Türkçe'de bir eser verip de dil sorununa değinmemek mümkün mü? Cumhuriyet sonrası TDK'nın çabaları ile oluşturulan **Öztürkçe**; Türkçe, Arapça ve Farsça, hatta yer yer Batı kökenli kelimelerden oluşan **yaşayan Türkçe**nin yerini tam olarak alamadığı için, aynı anlama gelen ve her biri değişik sosyal grup veya siyasal düşünceye mensup kişiler tarafından kullanılan ikili bir dil kullanımı ortaya çıkmıştır. Bu sorun iki şekilde aşılabilirdi: ya sözlüğün arkasına eşanlamlı kelimeler dizini eklemek; ya da sözlüğün içinde eşanlamlıları birbirine göndermek. Kullanım kolaylığı sağlayacağı düşüncesiyle ikinci yol tercih edildi. Fakat,bütün eşanlamlı kavramların sözlüğün içine yerleştirilmesi gereksiz bir kavram artışı sağlayacağı düşüncesiyle, bu uygulama her iki kullanımı da yaygın olan kavramlarla sınırlı tutulmaya çalışıldı.

Tanımların yazımında ise, özel bir dil tercihi yapılmadan yaygın kullanımı olan eşanlamlı kelimeler içiçe kullanıldı. Dilin amaçsal işlevi gözardı edilmemekle beraber, temel sorunun ileti-

şim ve toplumun değişik kesimlerine aynı anda seslenebilmek sorunu olduğu düşünülerek, araçsal işlevine ağırlık verildi; sonuçta her iki kullanımdan sözcüklerin birarada, içiçe bulunduğu yine orta bir kullanım ortaya çıktı. Bu yüzden bazan aynı çümle içinde bile iktisadi-ekonomik, toplumsal-sosyal, siyasal-politik, kuram-teori, seviye-düzey, idare-yönetim, bilimdalı-disiplin... gibi eşanlamlı kelimelerin birarada kullanılmasında bir mahzur görülmedi.

Tanımlar içinde geçen ve sözlükte tanımlanan kavramlar ile, alfabetik sıradaki yerinden belirli bir kavrama gönderme yapılan kavramlar, gönderme yapıldığı tanım içinde koyu yazdırılmak suretiyle okuyucuya sözlükten yararlanmada kolaylık sağlanmaya çalışıldı. İngilizcedeki yazılışı ile aynen Türkçeye geçmiş olan kavramların, ayrıca İngilizcelerinin verilmesine gerek görülmedi. Bilinen ve yaygın İngilizce karşılığı olmayan bazı kavramlara İngilizce karşılık konmadı. Sözlüğün sonuna bir Türkçe, bir de İngilizce dizin eklendi. Sözlüğe eklenen kaynakça ile de faydalanılan kaynaklar konusunda okuyucuya genel bir fikir vermek amaçlandı.

Sözlüğün hazırlanışına değişik düzeylerde, burada ayrı ayrı isimlerinin belirtilmesi imkansız bir çok kişi katkıda bulundu; hepsine ayrı ayrı teşekkürü bir borç biliriz. Özellikle bilgisayarla ilgili teknik sorunların üstesinden gelmede yardımlarını esirgemeyen, sırf bu sözlük için özel bir bilgisayar programı yazma zahmetine katlanan Mehmet Güneş'e, metnin bilgisayara aktarılması sırasındaki yardımlarından dolayı Ayşe Acar'a teşekkür ederiz.

Ömer Demir – Mustafa Acar
Ankara, Kasım 1991

A

ABLUKA (BLOCKADE) Ülkeler arasında siyasal gerginliğin tırmandığı bunalım dönemlerinde, özellikle de savaş zamanlarında, savaşa taraf devlet ya da devletlerce düşman ülke kıyılarına, ülkenin belirli bir bölgesi veya tümüne; uçak, gemi ve kara taşıma araçlarının giriş ve çıkışlarını önlemek, sözkonusu ülkeye yardım ve ikmal malzemesi sevkiyatını kesmek ve böylelikle o ülkenin direnme gücünü kırmak amacıyla karada, denizde veya havada alınan tedbirlerin tümü. Abluka, askerlere veya askeri hedeflere yönelik olabileceği gibi, sivil halkın gıda ve kaynak teminini engellemek amacına yönelik de olabilir.

ACYO KURAMI (AGIO THEORY) Faizin, bugün elde bulunan bir malın gelecekte elde edilecek benzer bir malla mübadelesinden doğacak farka eşit olduğunu savunan kuram. Avusturya'lı iktisatçı Böhm-Bawerk'in faiz kuramı olarak da bilinen *acyo kuramı*na göre, insanlar iktisadi, sosyal, psikolojik veya başka nedenlerle bugün elde edilebilecek olanı, gelecekte elde edilmesi muhtemel olana tercih ederler. İnsanların bu tercih farklarını ortadan kaldırmak için ödedikleri bedele de **faiz** denir.

AÇIK ARTIRMA (OPEN BIDDING) **Mezat**. Müzayede. Satılmak istenen bir mal veya eşyanın birden fazla alıcı karşısında gerçekleştirilen açık rekabet sonucunda, en yüksek fiyatı verene satılması.

AÇIK BONO (BLANK PROMISSORY NOTE) Bkz. **BONO**

AÇIK BÜTÇE (OPEN BUDGET) Devlet bütçesinde, gelecek mali yıl için öngörülen masrafların, beklenen gelirler tutarından daha yüksek olması durumu. Öngörülen harcama düzeyi, öngörülen gelir düzeyini aşan bütçe.

AÇIK EKSİLTME (DUTCH AUCTION) Bir mal veya eşyanın, birden çok satıcıdan teklif alınmak suretiyle, satıcılar arasındaki rekabetin uyarılarak mümkün olan en düşük fiyatla satın alınması.

AÇIK FİNANSMAN (DEFICIT FINANCING) Gelirler ile istihdam düzeyini artırmak, ekonomik faaliyetleri canlandırmak ve ekonomik genişleme eğilimlerinin artmasını sağlamak gibi amaçlarla, devletin, gelirlerini aşacak şekilde harcamalarını bilinçli olarak artırması durumunda, ortaya çıkan kamu finansman açığının, doğrudan para basımı veya iç borçlanma yoluyla karşılanması.

AÇIK İŞLEV (MANIFEST FUNCTION) Bkz. **İŞLEV**

AÇIK İŞSİZLİK (OPEN UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

AÇIK KAPI POLİTİKASI (OPEN DOOR POLICY) 1. Bir ülkenin başka ülkelere kendi pazarlarında serbestçe ticaret yapma hakkı vermesi. 2. Bir ülkenin dış ilişkileri bakımından tek bir ülkeye değil, birden çok ülkeye bağımlı hale getirilmesi. Bir ülkenin kapılarını bütün emperyalist ülkelere açarak, bu ülkeler tarafından eşit biçimde sömürülmesine imkan tanıyan dış politika 3. 19. yüzyılın başlarında Güney Asya'da meydana gelen siyasal yeniden yapılanmada, ABD ve diğer Batı ülkelerinin Çin'deki çıkarlarını dengeli bir biçimde koruyabilmek doğrultusunda geliştirdikleri siyaset. Buna göre, eskiden olduğu gibi Çin, gelişmiş ülkelerden sadece birisinin sömürgesi olmayacak, bütün ülkeler Çin pazarlarından eşit şekilde yararlanabilecek, birbirleriyle rekabet edebileceklerdir. Açık kapı politikası kavramı siyaset literatürüne bu uygulamadan sonra girmiştir.

AÇIK KREDİ (OPEN CREDIT) Bankalar veya finans kurumları tarafından, ticari itibarlarına ve imzalarına güvenilerek, herhangi bir teminat alınmadan gerçek veya tüzel kişilere açılan kredi.

AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ (OPEN MARKET OPERATIONS) Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ekonomilerde kullanılan en

etkin para politikası araçlarının başında gelen ve ekonomiyi canlandırmak veya piyasadaki enflasyonist eğilimi dizginlemek amacıyla, merkez bankalarının piyasadaki para miktarını artırma veya azaltmaya, kısaca para arzını kontrol altında tutmaya yönelik olarak hazine bonosu, devlet tahvili, hisse senedi ya da döviz alım-satımı yapmaları gibi işlemler. Birinci durumda, merkez bankası piyasadan menkul kıymet satın alarak karşılığında piyasaya para sürer; piyasanın nakit gereksini minin karşılanmasıyla toplam talebin genişlemesi ve ekonominin canlanması beklenir. İkinci durumda ise, birincisinin tersine merkez bankası menkul değer satarak piyasadan para çeker; bu yolla satınalma gücünün düşmesi, toplam talebin daralması ve sonuçta enflasyonist eğilimin kırılması beklenir.

AÇIK POLİÇE (BLANK BILL) Bkz. **POLİÇE**

AÇIK TOPLUM (OPEN SOCIETY) 1. Toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tam serbestliğin sözkonusu olduğu, devletin denetim gücünün ve ideolojik baskıların tamamen kaldırıldığı veya enaza indirildiği toplum. 2. Ülke sınırları içerisinde yaşayan herkesin aynı yasalara tabi olduğu, fikir akışının ve sosyal hareketliliğin yasal düzenlemelerle hiç bir şekilde engellenmediği toplum.

AÇIK UÇLU SORU (OPEN-ENDED QUESTION) **Cevap** alanı sınırlanmamış, aralarından bir veya birkaçını seçme zorunluluğu olan **seçenek**ler sunmayan, cevaplayacak kişiye istediği cevabı verme imkanı tanıyan **soru**.

AÇIKLAMA (EXPLANATION) İçdüzen ve anlam bütünlüğü olan bir sistem içerisinde, bilindiği var sayılan **öge**lerin kullanılarak, bilinmeyenlerin, sözkonusu anlam bütünlüğündeki yerlerinin gösterilmesi yoluyla bilinebilir duruma getirilmesi.
Bu çerçevede, bir işaretin, sembol veya kelimenin dil içindeki anlamının belirtilmesine **semantik açıklama**; bir olay veya olgunun meydana geldiği yahut içinde yeraldığı sistemin diğer birimleriyle olan ilişkilerinin gösterilmesine **yapısal açıklama**; yapı veya sistem içindeki ögelerin **işlev**lerinin belirtilmesine

işlevsel açıklama; olay ya da olgular arasında belirli, somut sebep-sonuç ilişkileri kurulması yoluyla yapılan açıklamaya **nedensel açıklama**; bir olay ya da olgunun ortaya çıkışıyla ilişkisi olduğu sanılan, ancak bu ilişkinin niteliği veya katkı düzeyi ölçülemeyen değişkenlerin, sözkonusu olay/olguyla anlamsal olarak irtibatlandırılmasına **anlamsal açıklama**; bir bilinmeyenin mantık kurallarına bağlı kalınarak bilinir hale getirilmesine de **mantıksal açıklama** denir.

AÇIKLIK POLİTİKASI (GLASNOST) Bkz. **GLASNOST**

AÇIKOTURUM (PANEL) **Panel.** Toplumun büyük çoğunluğunu ilgilendiren ve üzerinde fikirbirliğine varılmasında yarar umulan belirli bir konunun, birden fazla konuşmacı tarafından dinleyiciler önünde tartışıldığı toplantı. Türkçe'de panel olarak da anılmakta olan *açıkoturum*da, bir çok konuşmacı tarafından tek bir konu tartışılabileceği gibi, birbiriyle ilişkili, bir bütünün parçaları niteliğindeki farklı konular da tartışılabilir.

AD HOC HİPOTEZ (AD HOC HYPOTHESIS) Bkz. **GEÇİCİ HİPOTEZ**

ADALET (JUSTICE) 1. Şeylerin yerli yerine konması. Her şeyin olması gerektiği yerde bulunması 2. Haklı ile haksızın ayırt edilmesi; haklıya hakkının verilmesi; kişilerin hak ettikleri şeye sahip olabilmeleri. 3. Kendine ait olan alanda, kendi mülkünde tasarrufta bulunmak; başkasının hakkına tecavüz etmemek.

ADAM KAYIRMACILIK (NEPOTISM) **Dayıcılık. Nepotizm.** Eğitim durumları ve yapacakları işin gerektirdiği niteliklere sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın yöneticilerin eş, dost, akraba ve yakınlarının devlet işine alınmalarının, yaygın olarak ve meşru görülerek yapıldığı yönetim.

ADAPTASYON (ADAPTATION) 1. **Uyum.** Kendini yeni bir duruma uydurma. Organizmanın varlığını devam ettirebilmek için çevreye ve değişen şartlara uyum sağlaması, kendisini yeni duruma uydurması. 2. Bir yabancı edebi ürünün, içeriği korunarak yerli literatüre aktarılması.

ADCILIK (NOMINALISM) **Nominalizm.** Düşüncenin temelini oluşturan soyut kavramların **tikel** bir gerçekliğin adına karşılık geldiğini ve bu yüzden felsefenin **tikel** bir gerçekliğe tekabül etmeyen *güzellik, beyazlık* gibi soyut kavramlar ve bunlarla ilgili sorunlarla uğraşmaması gerektiğini ileri süren felsefi görüş.

ADEM-İ MERKEZİYET (DECENTRALIZATION) Bkz. **YERİNDEN YÖNETİM**

ADİ ŞİRKET (ORDINARY PARTNERSHIP) Tüzel kişiliğe sahip olmayan, bir sermaye şirketi niteliği taşımayan, iflas hükümlerine tabi olmayan ve ticaret odasına kaydı gerekmeyen, faaliyetleri daha ziyade kişisel bilgi ve beceriye dayanan ve birden fazla gerçek kişinin kurup işletebildiği ortaklık.

ADLAYICI ÖLÇEK (NOMINAL SCALE) Bkz. **ÖLÇEK**

AGNOSTİSİZM (AGNOSTICISM) Bkz. **BİLİNEMEZCİLİK**

AĞA (LANDLORD) 1. Topraksız ya da az topraklı köylüyü arazisinde ortakçı veya yarıcı olarak çalıştıran ve borçlandırma yoluyla köylüyü daima kendisine bağımlı hale getiren toprak sahibi. 2. Osmanlı Devletinin çözülme döneminden itibaren ortaya çıkan ve diğer imtiyazlar yanında toprak mülkiyetini de elde ederek bu yolla sağladığı gücü gayri-resmi yerel otorite olarak kullanan kişilerin genel adı.

ASIR SANAYİ (HEAVY INDUSTRY) Ekonominin ihtiyaç duyduğu temel girdilerin, diğer sanayilerin kurulup işlemesini sağlayan makine, techizat ve ara girdilerin üretildiği sanayi dalı.

AĞIZCIL DÖNEM (ORAL STAGE) Freud'a göre çocuğun dış dünya ile ilişkilerinin gelişmesinde ağız ve dudaklarının merkezi bir rol oynadığı, bütün içgüdülerinin ağzında toplandığı gelişme evresi. Bkz. **FALLİK DÖNEM, ORAL DÖNEM.**

AĞLATI (TRAGEDY) Bkz. **TRAJEDİ**

AHD-İ ATİK (OLD TESTAMENT) Eski sözleşme. Allah'ın peygamberler aracılığıyla gönderdiği, insanlara rehberlik edecek

ilkeler içeren büyük kitapların en eskileri olan Tevrat ve Zeburlar. Bkz. **AHD-İ CEDİD, KUR'AN.**

AHD-İ CEDİD (NEW TESTAMENT) Yeni sözleşme. Allah'ın insanlara rehberlik etmek üzere kulları arasından seçip gönderdiği peygamberlere indirdiği kitaplardan olan ve Hz. İsa'ya indirilmiş olan İncil. Bkz. **KUR'AN.**

AHKAM-I ŞER'İYE (JUDGEMENTS OF ISLAMIC LAW) Şeriat hükümleri. İslâm dininin getirdiği, pratik yaşantının düzenlenmesine ilişkin, insanın kendisiyle, diğer insanlarla, yaratıcısıyla ve bütün yaratılmışlarla olan ilişkilerini düzenleyen, hukukî nitelik taşıyan hükümler. Bkz. **ŞERİAT, HİLE-İ ŞERİYE.**

AHLAKBİLİM (ETHICS) **Etik. Ahlak felsefesi.** İnsanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğini, iyi ve kötü söz veya davranışı belirleyecek ölçütlerin neler olabileceğini inceleyen bilim dalı.

AHLAKİ BİREYCİLİK (ETHICAL INDIVIDUALISM) Bkz. **BİREYCİLİK**

AHLAKİ GÖRECELİLİK (ETHICAL RELATIVISM) Ahlaki norm veya değerlerin evrensel ölçütlerinin olmadığı, bu değer ve normların ancak grup içi standartlarla değerlendirilip anlaşılabileceği, bu nedenle ahlakî değerlerin kişiden kişiye, gruptan gruba veya toplumdan topluma değişebileceğini savunan yaklaşım.

AHLAKİ YARGI (ETHICAL JUDGEMENT) İnsan davranışları ve insanlararası ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusunda ölçüler getiren,ahlaki ilkelere uymayan tutum, davranış ve eylemleri *kötü*, uyanları da *iyi* olarak niteleyen yargılardan her biri.

AİLE (FAMILY) Evlilik, süt veya kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan ve toplumun temeli kabul edilen küçük toplumsal birim. Sanayileşme ile birlikte akrabalık bağlarının eski işlevlerini kaybetmesi, bunun sonucu olarak geleneksel **geniş aile** yapısının çözülmesi ile ortaya çıkan ve sadece anne, baba ve evlenmemiş çocukların birarada yaşaması esasına dayanan

aile tipine **çekirdek aile** veya **dar aile**; anne, baba ve çocukların yanısıra büyükanne, büyükbaba, dayı, amca gibi yakınları da içine alan aileye ise **geniş aile** denir.

AİLE SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF FAMILY) Bir sosyal kurum olarak ailenin yapı, işlev ve tarihsel süreç içinde değişik toplumsal yapılardaki gelişim seyrini incelemeyi konu edinen disiplin.

AJİTASYON (AGITATION) 1. **Tahrik**. Harekete geçirme, bir etkinlikte bulunmaya itme. 2. Siyasal amaçlar doğrultusunda mevcut rejime karşı kitlesel düzeyde hoşnutsuzluk yaratarak, sosyal veya siyasal düzeni değiştirmek için aktif eylemlere yönlendirme çabası; bu amaca yönelik gerginliği tırmandırıcı nitelikteki söz veya eylemler.

AKADEMİK ÖZERKLİK (ACADEMIC AUTONOMY) 1. Sadece eğitimin niteliği bakımından değil, yönetim bakımından da eğitim kurumlarının dış denetim ve müdahalelerden, emrivaki lerden bağımsız olması; müfredat programını kendisinin belirleyip, yönetim organlarını kendisinin seçebilmesi. 2. Akademik ortamın, siyasal otoritenin tasarruf ve müdahalelerinden bağımsız olarak faaliyette bulunması.

AKADEMİK ÖZGÜRLÜK (ACADEMIC FREEDOM) Bir öğretim elemanının veya öğrencinin baskı, **sansür** ve korku dan uzak bir ortamda öğretme ya da öğrenme etkinliğini sürdürebilmesi.

AKICILIK (MOBILITY) 1. Hareket serbestliği. Yatay veya dikey farklı düzeyler arasında karşılıklı etkileşimde bulunabilme yeteneği. 2. Tam rekabet piyasasının en önemli koşullarından birisi olarak, piyasadaki herhangi bir mal ya da hizmetin arz ve talebinin kolaylıkla birbirine uyumunu sağlayacak şekilde, piyasaya giriş ve çıkışların serbest ve kolay olması.

AKIL (REASON/INTELLECT) 1. **Us**. Kendiliğinden, doğuştan gelen, sonradan kazanılmayan zihinsel fonksiyonlar. 2. Deneyime biçim kazandıran önsel sentetik formların kaynağı. 3. İnsa-

nı diğer canlılardan ayıran ve zihnin istikrarlı ve tutarlı çalışmasını sağlayan bir üst yeti.

AKILCILIK (RATIONALISM) **Rasyonalizm. Usculuk.** İnsan zihninin işleyişinin bağlı olduğu kurallarla nesnel dünyaya egemen olan kuralların aynı olduğunu; bu nedenle, ancak aklın prensiplerine uygun düşünce yoluyla gerçek, sağlam ve güvenilir bilgilere ulaşılabileceğini ileri süren; bütün açıklamaların merkezine aklı veya aklî prensipleri yerleştiren yaklaşım. Buna göre, akla uygun olan gerçek, gerçek olan da akla uygundur.

AKIŞ ÇİZELGESİ (FLOW CHART) Bir programın, düzeneğin veya oluşumun işleyiş biçiminin mantıksal bir sıra içinde gösterildiği sembolik şema.

AKIŞKANLIK (LIQUIDITY) Bkz. **LİKİDİTE**

AKLA YATKINLAŞTIRMA (RATIONALIZATION) Bkz. **MANTIĞA BÜRÜNDÜRME**

AKLİ DENGE (MENTAL BALANCE) İnsan zihninin, eşyayı kavrama, algılama, anlamlandırma, muhakeme etme, düşünme, ilişki kurma, yargıda bulunma gibi aklî fonksiyonlarının normal biçimde işliyor olması durumu.

AKRABALIK (KINSHIP) Aynı soydan gelen veya evlilik ilişkisi ile birbirine bağlanan kişiler arasında oluşan sosyal yakınlık ilişkisi.

AKREDİTİF (LETTER OF CREDIT) 1. Banka veya finans kurumlarının müşteri yararına ticari işlemlerle ilgili kredi hesabı açtırmak üzere şubeleri veya muhabir kurumlarına gönderdikleri; kredinin konusu; müşterinin kimliği ve yürütülecek işlemlerin niteliğine ilişkin bilgileri içeren yazı 2. Uluslararası ticarette, ihracatçının talimatı üzerine ithalata aracılık eden bankanın yabancı ülkedeki muhabir bankası nezdinde ihracatçı lehine açtırdığı, belirli süre ve koşullara bağlı itibar hesabı. Uluslararası ticarette en yaygın kullanılan ödeme biçimi olan akreditif,

mal bedelinin kendisine ödeneceği konusunda ihracatçıya güvence sağlar. Tek yanlı ve istenildiği anda iptal edilebilir olan akreditife **dönülebilir akreditif**; istenildiğinde iptali mümkün olmayan akreditife **dönülemez akreditif**; sürekli ticari ilişki içinde bulunan ithalatçı ve ihracatçılarca kullanılan ve konulan hüküm uyarınca, akreditif tutarının kısmen ya da tamamen kullanılması durumunda kendiliğinden yenilenen akreditife de **döner akreditif** denir.

AKSİYOLOJİ (AXIOLOGY) **Değerbilim.** Genel değer teorisi çerçevesinde değerin anlam, özellik, kaynak ve çeşitleri ile değeri belirleyen ölçütleri, değerin birey ve toplum hayatındaki yer ve önemini inceleyen disiplin.

AKSİYOM (AXIOM) 1. **Belit. Önkanıt.** Bilgi üretim sürecinde doğruluğu ispat gerektirmeyecek kadar açık ve sorgulanamaz varsayılan ifade. 2. Bir mantıksal sistemde, başka önermelerin üretilmesi için gerekli olan, yeni önermelerin üretilebilmesinde başlangıç noktası olarak alınan ve tanımı gereği doğru kabul edilen önerme. Bkz. **HİPOTEZ, VARSAYIM, TEOREM.**

AKT (ACT) Bkz. **EDİM**

AKTARIM (TRANSFERENCE) Psikolojik tedavilerde, kişinin geçmişteki ilişkilerini, özellikle de çocukluğunda ana-babasıyla olan ilişkilerini yeniden yaşaması durumu; hastanın terapiste ruhsal yapısı üzerinde etkili olmuş tecrübe ve ilişkileri aktarması olayı.

AKTİF NÜFUS (ACTIVE POPULATION) Bkz. **NÜFUS**

AKTİF OLMAYAN NÜFUS (NON-ACTIVE POPULATION) Bkz. **NÜFUS**

AKTİF PARA TALEBİ (EFFECTIVE DEMAND FOR MONEY) Bir ülkede belirli bir dönemde, muamele ve ihtiyat güdüsü ile talep edilen toplam para miktarı. Aktif para talebi ile gelir düzeyi arasında fonksiyonel bir ilişki olduğu ve gelir düzeyi yükseldikçe aktif para talebinin de artacağı kabul edilir.

AKTİFLER (ASSETS) Bir ticari işletmenin sahip olduğu maddi ve gayri maddi iktisadi değerlerin tümü. İşletme bilançosunun sol tarafında yeralan aktifler, **dönen varlıklar** ve **duran varlıklar** olmak üzere iki ana grupta toplanır. Duran varlıklar, **bağlı değerler** ve **sabit değerler**den oluşur. Nakdi değerler ile bilanço tarihini izleyen bir yıl içinde satılarak paraya çevrileceği veya kullanılarak tüketileceği varsayılan varlık kalemlerine (kasa, banka, alacaklar, stoklar, tahviller..) **döner değerler**; yine bilanço tarihini izleyen bir yıl içinde nakte çevrilmeyeceği düşünülen ya da bir yıldan uzun vadelere bağlanmış olan varlıklara **bağlı değerler**; orta ve uzun vadede sabit bulunacağı kabul edilen maddi (binalar, arsa ve araziler, makinalar..) ve gayri maddi (patent hakları,..) iktisadi kıymetlere de **sabit değerler** denir.

ALAN ARAŞTIRMASI (AREA STUDY) Bir olayın veya durumun, içinde yeraldığı bütünlükten koparılmadan ve doğallığını bozacak bir deneysel yaptırım uygulanmadan belirli, somut örnekler özelinde incelenmesi.

ALAN KURAMI (FIELD THEORY) Sosyal psikolog K. Lewin tarafından geliştirilen ve bireyin çevre sindeki olaylarla etileşiminin önemini vurgulayarak, davranışların, bireyin olumlu veya olumsuz olarak nitelendirdiği güçlerin bileşiminin sonucuna göre belirlendiğini savunan kuram.

ALAN ÖRNEKLEMESİ (AREA SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

ALGI DÖNÜŞÜMÜ (CONVERSION) Bireysel kavrayış süreci içerisinde, kişilere özgü özel deneyimler sonucu, algılama, anlama ve anlamlandırma biçimlerinde meydana gelen köklü dönüşüm. **Örn. Din, ideoloji** veya **paradigma** değiştirmek. Bkz. **ALGI YANILMASI, VARSANI.**

ALGILAMA (PERCEPTION) 1. Duyu organları aracılığıyla olay, nesne ve ilişkileri birbirinden ayırt etme. 2. Duyu organlarını uyaran nesne, olay ve tepkilerin alınması, duyumlanması, hissedilmesi yahut farkedilmesi.

ALGI YANILMASI (ILLUSION) 1. **Yanılsama. İllüzyon.** Çarpıtılmış algı veya zihin. **Örn.** Sihirbazların elçabukluğu ile yaptıkları oyunların izleyiciler tarafından olağanüstü ve çok değişik olarak algılanması. 2. Duyu uyarımlarının yanlış yorumlanması, bir nesnenin özellik veya niteliklerinin, duyu organlarının dolayımından geçerken değişime uğrayarak beyine, gerçekte olduğundan farklı olarak yansıması. **Örn.** Yarım bardak su içindeki bir çubuğun uzaktan kırıkmış gibi gözükmesi, uzak mesafelerdeki cisimlerin olduğundan küçük olarak algılanması, köprüden suya bakan kişinin köprünün hareket ettiğini sanması. Bkz. **VARSANI, ALGI DÖNÜŞÜMÜ.** 3. Göreceli olarak daha güvenilir olduğu kabul edilen algılarla uyuşmayan algı.

ALIM GÜCÜ (PURCHASING POWER) Bkz. **SATINALMA GÜCÜ**

ALIŞKANLIK (HABIT) Bilince yansımadan tekrarlanan ve belli bir sürekliliği olan tepki, tavır ve davranışlar bütünü.

ALİNASYON (ALIENATION) Bkz. **YABANCILAŞMA**

ALİVRE İŞLEMLER (TIME BARGAIN/SHORT SELLING) Herhangi bir malın alım-satım anlaşması ile sözkonusu malın teslimi arasında belirli bir sürenin bulunduğu alım-satım işlemleri. Buna göre satıcı belli bir zaman sonra istenilen nitelikteki malı hazırlayacağını, alıcı da belirlenmiş fiyattan o malı satın alacağını taahhüt eder.

ALMAN MERKANTİLİZMİ (CAMERALISM) Bkz. **KAMERALİZM**

ALMAN TARİHÇİ OKULU (GERMAN HISTORICAL SCHOOL) Bkz. **TARİHÇİ OKUL**

ALMAŞIK (ALTERNATIVE) Bkz. **ALTERNATİF**

ALTERNATİF (ALTERNATIVE) 1. **Almaşık. Seçenek.** Aralarında tercih yapılabilecek şeylerden her biri. 2. Bir sorun ya da soruya getirilen çözüm önerilerinden yahut verilebilecek cevaplardan her biri.

ALTERNATİF MALİYET (ALTERNATIVE COST) 1. **Vazgeçme maliyeti. Fırsat maliyeti.** Alternatif kullanım alanları olan

kaynak, bilgi, zaman, zihinsel veya fiziksel enerjinin, ancak belirli bir seçenek için kullanılmaları durumunda ortaya çıkan ve diğer seçeneklerden birisi tercih edilmiş olması durumunda sağlanabilecek getiri miktarı ile ölçülen maliyet. **Örn.** Kitap okumanın alternatif maliyeti, o anda yapılabilecek top oynamak, gezmek, televizyon izlemek.. gibi etkinliklerden elde edilebilecek getiri veya faydaya sahip olamamaktır. 2. İktisadi süreçte kullanılan kaynakların kıt olması nedeniyle bir malın üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin başka bir malın üretiminde kullanılamaması sonucu ortaya çıkan maliyetin, vazgeçilen ekonomik faaliyetler cinsinden ifadesi. Kaynakları belirli bir amaç için kullanmanın, onları en iyi alternatif kullanım alanından çekmiş olmakla kaybı göze alınan getiri veya kâr miktarı ile ölçülen maliyeti.

ALTIN PARA STANDARDI (GOLD STANDARD) Ülkeler arasında altın ihraç ve ithalinin serbestliğini, yerel para birimlerinin altın cinsinden tanımlanmasını, altın alım-satımının sabit bir kur üzerinden yapılmasını böylece, her ülkenin kendi parasını altına göre sabit bir oran üzerinden değerlendirmesini ve dolayısıyla, ülkelerin paraları arasında da sabit bir kurun oluşmasını öngören, daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanılıp 1930'lu yıllarda terkedilmiş olan dünya para sistemi.

ALTKÜLTÜR (SUBCULTURE) İçinde yeraldıkları ekonomik, siyasal ve kültürel yapının temel değerlerine karşı olmamakla beraber, dil, etnik köken ve zihniyet benzerliği veya aynı bölgeden, aynı meslekten olma yahut benzer özel eğilimler taşıma gibi nedenlerle toplumun bütününden ayrıştırılabilir farklı bir kimliğe sahip olan kültür grupları.

ALTRUİSTİK İNTİHAR (ALTRUISTIC SUICIDE) Bkz. **İNTİHAR**

ALTRUİZM (ALTRUISM) Bkz. **DİĞERGAMLIK**

ALTYAPI (INFRASTRUCTURE) 1. Bir ülkedeki, yol, su, elektrik, konut ve kanalizasyon gibi kamu yararına kullanılan varlıklar. Kavram, temel sağlık ve eğitim kurumlarıyla, zaman zaman, yetişkin insan gücünü de içerecek şekilde kullanılmaktadır.

2. Tarihsel maddeciliğe göre, insanların bilinçlerinden bağımsız olarak varolup toplumun ekonomik yapısını oluşturan, hatta bilinç dahil her türlü maddi olmayan varlığın temelini teşkil eden üretim güçleri ve üretim güçlerinin gelişmişlik düzeyine tekabül eden üretim ilişkilerinin tümü. Bkz. ÜSTYAPI.

AMAÇBİLİM (TELEOLOGY) **Teleoloji. Erekbilim.** Sadece insan ve hayvan davranışlarının değil, evrendeki her olayın, değişimin veya hareketin belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak meydana geldiğini savunan felsefi disiplin.

AMBARGO (EMBARGO) Bir ülkeyi ekonomik veya siyasal açıdan zor duruma düşürmek; istenmeyen bazı karar ya da uygulamalarından vazgeçirebilmek veya sözkonusu ülkeyi belirli kararlara uymaya zorlamak vb. gibi amaçlarla, sözkonusu ülke ile siyasi-iktisadi bağlantısı olan ülkelerin, bu ülkeye yönelik mal ve hizmet alım-satımlarını engellemek üzere aldıkları önlemler. Bu çerçevede, ekonomik önlemleri öne çıkaran ambargoya **ekonomik ambargo**; diplomatik-siyasi yaptırımlar üzerinde yoğunlaşan ambargoya da **siyasi ambargo** denir.

AMBLEM (EMBLEM) Herhangi bir kurum, fikir veya kavramı ifade eden sembol veya şekil.

AMİYANE BİLGİ (ORDINARY KNOWLEDGE) Dış dünya ile olan ilişkilerden elde edilen, basit, tecrübeye dayalı, ancak açıklayıcı ve güvenilir olmayan yüzeysel bilgi.

AMNEZİ (AMNESIA) Bkz. HAFIZA KAYBI

AMORTİSMAN (DEPRECIATION) 1. Üretim faaliyeti sonucunda, mal ve hizmet üretilirken, geçmiş dönemlerden devredilen sermaye donanımında meydana gelen aşınma ve eskimelerin para ile ifadesi; bu eskime veya yıpranmanın **gayrî sâfî milli hasıla**dan düşülen parasal değeri. 2. Fiziksel nedenlerle yıpranan, eskiyen, teknolojide ortaya çıkan yenilikler sonucu demode olabilen maddi sabit kıymetlerin yıpranma veya aşınma payı olarak her yıl sözkonusu kıymetlerin değerleri üzerinden belirli oranlarda ayrılan karşılık. Maddî sabit kıymetin edinme

maliyetini, ekonomik ömür adı verilen kullanım süresi içinde akılcı yöntemlerle, ticarî işletmelerde dönem giderlerine, sınaî işletmelerde de ürün maliyetlerine aktararak dağıtma işlemine **amortisman muhasebesi** denir.

AMORTİSMAN MUHASEBESİ (DEPRECIATION ACCOUNTING) Bkz. **AMORTİSMAN**

AMPİRİK İFADELELER (EMPIRICAL STATEMENTS) Bkz. **THA İFADELER**

ANAHANLIK (MATRIARCHY) 1. **Matriarki**. Kadının hakim konumda olduğu, ilişkilerin kadın merkezli yürütüldüğü toplumsal örgütlenme biçimi. 2. Ana egemenliğine dayanan, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde anayı esas alan, kadının siyasal görevler üstlendiği sosyal-hukuksal sistem.

ANAKRONİZM (ANACHRONISM) **Tarih yanılgısı**. Tarihsel olay veya durumların gerçekte meydana geldikleri tarihsel zamanın dışında, değişik zaman dilimlerinde gerçekleşmiş olan olay veya durumlarla birlikte düşünülmesi; tarihsel olarak farklı dönemlerde meydana gelmiş olan olayların aynı zaman diliminde meydana gelmiş gibi ele alınıp değerlendirilmesi.

ANALİTİK ÖNERME (ANALITICAL PROPOSITION) Yüklemi, öznesinin dışında, ona ek olarak bir bildirimde bulunmayan önerme. Örn. *Cisimler yer kaplar* önermesinde *yer kaplamak* cisim kavramının tanımı içinde mündemiç olduğu için, cümlenin yüklemi, öznesi hakkında ayrı bir bilgi vermemektedir. Dolayısıyla bu cümle bir analitik önermedir. Bkz. **SENTETİK ÖNERME, TOTOLOJİ.**

ANALİZ (ANALYSIS) Bkz. **ÇÖZÜMLEME**

ANALİZ EĞRİSİ (ANALYSIS CURVE) Bir olgunun belirli değişkenlerle ilişkisinin, çeşitli düzeylerde aldıkları değerlerin koordinat düzleminde işaretlenmesi sonucunda ortaya çıkan noktaların birleştirilmesi suretiyle sürekli bir çizgi halinde, grafiksel gösterimi.

ANAMAL (CAPITAL) Bkz. **SERMAYE**

ANAMALCILIK (CAPITALISM) Bkz. **KAPİTALİZM**

ANARŞİST BİLGİ KURAMI (ANARCHISTIC THEORY OF KNOWLEDGE) Alternatif bilgi kaynakları üzerinde tam bir egemenlik kurarak *bilimsel bilgi*yi yegâne sağlam bilgi kabul eden modernist epistemeolojiye karşı çıkan; bilginin akıl, duyu, sezgi vb. çeşitli kaynaklardan beslenebileceğini, değişik bilgilenme yolları ile elde edilen bilgilerin bilimsel bilginin tahakkümünden kurtarılmaları gerektiğini; özellikle de bilimsel bilginin siyasî, askerî, hukukî vb. tek bir otoritenin emrine verilerek, genelde tüm insanlar, özelde de belirli toplumsal kesimler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılmasına karşı çıkılması gerektiğini savunan görüş.

ANARŞİZM (ANARCHISM) 1. **Kural tanımazlık**. Her türlü kural ve otoriteye karşı olma. 2. Toplumların yöneticiler olmadan da var olabileceğini savunan siyasal felsefe. 3. Birey ve toplumun kurtuluşunun, ancak, bir çok olumsuzluğun kaynağı olduğu ileri sürülen devletin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını iddia eden görüş. 4. Otoriter bir devlet yönetimi ve yasalarını reddederek, bireylerin kendi ihtiyaçlarını istedikleri şekilde karşılayabilmeleri için kendi kendilerini organize etmeleri gerektiğini öne süren ideoloji.

ANASOYLULUK (MATRILINEARITY) Miras hakkı ve soy zincirinin anne kanalıyla devam ettirilmesi. Bkz. **BABAHANLIK, ANAHANLIK.**

ANAYASA (CONSTITUTION) Bir devletin temel organları ve bunlar arasındaki ilişkileri, siyasal iktidarın oluşturulma biçimi ve topluma yayılmasıyla ilgili genel kuralları, özel ve tüzel kişilerin hak, sorumluluk ve devletle olan ilişkilerinin nitelik ve sınırlarını düzenleyen, çoğunlukla da yazılı olan hukukî metin. **Kanun**larla karşılaştırıldığında, onlar kadar kolay değiştirilebilen ve genel hükümler içeren anayasaya **esnek anayasa**; ayrıntılı ve değiştirilmesi kanunlardan daha zor ve hatta değişti-

rilmesinin hukuken mümkün olmadığı kayda bağlanmış hükümler içeren anayasaya da **katı anayasa** denir.

ANAYASA MAHKEMESİ (CONSTITUTIONAL COURT) Kanun ve meclis içtüzüklerinin anayasaya uygunluğunu denetleyen; cumhurbaşkanının, bakanların, yargıtay, askerî yargıtay, yüksek hakimler kurulu, danıştay, sayıştay başkanı ve üyelerini, cumhuriyet başsavcısını, askerî yargıtay başsavcısını ve kendi üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayan ve ayrıca anayasayla verilen diğer görevleri de yapan, kararları temyiz edilemeyen yüksek mahkeme.

ANGARYA (FORCED LABOR) 1. Bir işin birilerince başka birilerine, bu kişilerin rızaları alınmadan, zorla yaptırılması; keyfî iş yükleme; bu şekilde yüklenen iş. 2. Marksist ekonomi teorisine göre, feodal rejimde senyör ve kral tarafından istenen bir iş yükü olarak ortaya çıkan, **artı-ürün** elde etmenin tarihsel biçim lerinden biri.

ANİMİZM (ANIMISM) **1. Canruhçuluk. Canlıcılık.** Doğanın bir bütün olarak ve her varlığın teker teker maddî varlığının ötesinde bir de ruha sahip olduğunu kabul eden görüş. Bkz. **RUHÇULUK**. 2. Doğal olaylar, hayvanlar ya da doğada varolan başka nesnelere bir ruh izafe ederek bunlara tapınma temeline dayanan din anlayışı.

ANKET (QUESTIONNAIRE) Bir araştırma çerçevesinde, kişilerin düşünce, görüş, veya eğilimlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmış soruların belli bir düzenlilik içinde yerleştirildiği soru kağıdı; bu şekilde bilgi toplamayı amaçlayan araştırma yöntemi.

ANLAM (MEANING) 1. Bir kelimenin, sembolün, işaretin, anlatımın, teorinin vs. taşıdığı bilişsel veya duygusal içerik. 2. İşaret ile işaret edilen arasındaki bağlantı.

ANLAMA (UNDERSTANDING) 1. Olgu, bilgi veya süreçleri birbiriyle ilişkili olmaları yahut ilişkisizlikleri bakımından, ögeleri arasında **anlam** ilişkisi bulunan bir zihinsel çerçeveye oturt-

ma. 2. Bir **sembol**, ifade ya da kavrama, kullanıldığı **bağlama** uygun bir anlam verme veya ona yüklenmiş olan anlamı kavrama.

ANLAMLILIK (MEANINGFULNESS/SIGNIFICANCE) 1. Bir şeyin anlam kavramı ile, ya da anlam kavramı dolayımından geçirilerek çözümlenebilir olması. Bir nesne, bir işaret ya da bir önermenin bir anlam ifade edip etmemesi; söylenen bir şeyin anlamlı olup olmaması. 2. İstatistiksel anlamda bir deney veya gözlemden elde edilen sonuçların şansa bağlı olup olmaması. Buna göre, belirli işlemler sonunda şansa bağlanamayacağı tespit edilen sonuçlar anlamlı kabul edilir.

ANLAMSAL AÇIKLAMA (REASONAL EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

ANLAŞMA (AGREEMENT) 1. Devletler arasındaki teknik ve idarî işleri düzenleyen, hükümet temsilcileri tarafından imzalanan ve **antlaşma**ya oranla daha az resmî olan belge. 2. Bir işin gerçekleşmesi, bir sorunun çözüme kavuşturulması veya bir sürecin düzenlenmesi amacıyla birden fazla tarafın belirli kurallar, ilkeler ve yaptırımlar üzerinde sözlü veya yazılı olarak uzlaşmaya varmaları. 3. İki veya daha fazla kişinin ya da tarafın, aralarında yapmış oldukları düşünce yahut amaç birliği. 4. Belirli bir sektör veya bir faaliyet dalında rekabeti azaltmak için, firmaların hukuki özerkliklerini koruyarak, ortak çaba sarfetmek üzere aralarında vardıkları uzlaşma.

ANOLOJİ (ANALOGY) 1. İki şey arasındaki benzerliğe dayanarak birisi ile ilgili yargıyı diğeri için de geçerli sayma. 2. Belirli öncüllerden hareketle, benzer olay ve olgular arasındaki sebep sonuç ilişkilerinden de yararlanarak mantıksal sonuçlar elde etme yöntemi. Bkz. **TASIM, KIYAS.**

ANOMİ (ANOMIE) 1. **Kuralsızlık. Normsuzluk.** Genellikle toplumsal geçiş dönemlerinde veya bir toplumun hızlı değişim geçiren kesimlerinde görülen ve varolan kuralların kişiler nezdindeki bağlayıcılıklarının kaybolması, buna karşılık yeni ku-

ralların da eskilerinin yerine ikame edilecek kadar kabul görmemesi sonucu, kişilerin davranışlarını uyduracakları etkin toplumsal normların olmadığı, göreli normsuzluk durumu. (*E. Durkheim*) 2. Bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve sosyal amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu karmaşa ve kuralsızlık durumu. Bkz. **YABANCILAŞMA.**

ANOMİK İNTİHAR (ANOMIC SUICIDE) Bkz. **İNTİHAR**

ANONİM ŞİRKET (JOINT-STOCK COMPANY) En az beş kişi tarafından kurulabilen, bir ticarî ünvana sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu bulunan ve ortakların sorumluluğu taahhüt etmiş oldukları sermaye paylarıyla sınırlı olan ticarî şirket. Anonim şirketler esas mukavelede açıkça belirtilmek şartıyla, kanunen yasak olmayan her türlü iktisadî faaliyetle uğraşabilirler.

ANORMAL DAVRANIŞ (ABNORMAL BEHAVIOUR) Belirli bir **sosyal bağlam** içinde yaş, cinsiyet ve statüsüne göre kendisinden beklenenin dışında, genel kabule ters bireysel davranış. Bu tür davranışların ruhsal nedenlerini inceleyen disipline de **anormal davranış psikolojisi** denir.

ANORMAL DAVRANIŞ PSİKOLOJİSİ (PSYCHOLOGY OF ABNORMAL BEHAVIOUR) Bkz. **ANORMAL DAVRANIŞ**

ANTAGONİZMA (ANTAGONISM) Bkz. **HASIMLIK**

ANTANT (ENTENTE) İki ya da daha fazla ülke arasında yapılan ve çok fazla yükümlülük getirmeyen zayıf bir bağdaşıklık.

ANTİNOMİ (ANTINOMY) İki kural, önerme ya da kanun arasındaki zıtlık. İki ilkenin birbirlerini reddedecek biçimde çatışması. Tersi de, kendisi de aynı ölçüde ispatlanmaya elverişli, dolayısıyla kesin çözümü mümkün olmayan çelişki.

ANTİSEMİTİZM (ANTISEMITISM) **Yahudi düşmanlığı**. Yahudiliğin özünde barındırdığı üstün ırk inancı nedeniyle, Yahudilere karşı düşmanca duygular besleme. Önceleri Museviliğe karşı beslenen dinsel tepki ve Musevilere karşı duyulan antipatinin, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ırkçı bir boyut kazanmaya başlayarak, özellikle de Almanya ve Avusturya'da, bu ülkelerde barınan diğer insanlara kıyasla çok iyi şartlar altında yaşayan Yahudilere karşı, onları sosyal ve hukukî haklardan mahrum etmeye, hattâ toplu kıyımlarına cevaz veren düşmanca bir tavra dönüşmesi.

ANTİTEZ (ANTITHESIS) Bkz. **DİYALEKTİK MANTIK**

ANTLAŞMA (TREATY) Devletler arasında yazılı, uluslararası hukuk uyarınca yükümlülükler doğuran, varolan yükümlülükleri değiştiren veya sona erdiren bir istek birleşmesi; resmiyet ve bağlayıcılığı yüksek uzlaşma belgesi.

ANTREPO REJİMİ (WAREHOUSING SYSTEM) Vergiye tâbi yabancı malların, ülke içinde ayrılmış bir yerde, vergi ödenmeksizin bir müddet alıkonmasını sağlayan sistem. Eşyanın konduğu yere **antrepo** adı verilir. Antrepoya konan eşya bir bakıma ulusal sınırlar dışında sayıldığından eşya antrepodan çıkarılıp ithal işlemine tâbi tutulduğu takdirde vergiye konu olur.

ANTROPOLOJİ (ANTHROPOLOGY) **İnsanbilim**. İnsanın biyolojik olarak kökenini ve toplumların sosyo-kültürel gelişimlerini inceleyen bilim dalı. Toplumların kültürel kurum yapı ve değerlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen antropoloji dalına **kültürel antropoloji**; insanların içinde yaşadığı coğrafî şartlar ile biyolojik yapıları arasındaki ilişkileri konu edinen disipline **fiziksel antropoloji**; toplulukların sosyal yapılarını inceleyen disipline **sosyal antropoloji**; değişik ırklarla ilgili anatomik bilgilerin biraraya getirilip sınıflandırılması ile uğraşan disipline de **antropometri** denir.

ANTROPOMETRİ (ANTHROPOMETRY) Bkz. **ANTROPOLOJİ**

ANTROPOMORFİZM (ANTHROPOMORPHISM) 1. **İnsanbiçim-**

cilik. Evrene yahut insan dışındaki varlıklara insanın özellik ve sıfatlarını yükleyen, her nesnede hattâ soyutlamada, insanda varolanlara benzer unsurlar bulup arada paralellikler kuran yaklaşım. 2. Tanrı'nın, insandan daha güçlü ve yetkin olmakla birlikte, şekil ve nitelik açısından temelde insana benzediğini kabul eden felsefi görüş. Tanrıyı insan suretinde tasavvur etme anlayışı.

ANTROPOSENTRİSİZM (ANTHROPOCENTRICISM) 1. **İnsanmerkezcilik**. İnsanı evrenin merkezine yerleştiren, insana ait değerlerin evrenin işleyişinde merkezî bir konuma sahip olduğunu savunan ve varoluşu sadece insanın deneyimleriyle sınırlayan yaklaşım. İnsanı, tüm değerlerin referans kaynağı kabul etme anlayışı. 2. Evrendeki bütün varlıkların ve bu varlıklar arasındaki ilişkilerin, insanın bilgi, çıkar ve eğilimleri doğrultusunda kavranması, anlam landırılması ve değerlendirilmesi.

A POSTERİORİ (A POSTERIORI) Deney sonrası. **Sonsal**. Deneyimle kazanılan; deneyden sonra gelen; deneye ve olgulara dayanan; deneyimden önce var olmayan. Tecrübeden önce zihinde mevcut olmayan, tecrübe ile kazanılan bilgiye de **a posteriori bilgi** denir.

A POSTERİORİ BİLGİ (A POSTERIORI KNOWLEDGE) Bkz. **A POSTERİORİ**

A PRİORİ (A PRIORI) Deney öncesi. **Önsel**. Hem zaman, hem de mantıksal açıdan deneyimden önce gelen. Deneyimden önce zihinde varolduğu, zaman ve mekâna göre değişmediği kabul edilen ve doğrudan akla dayandırılan bilgiye de **a priori bilgi** denir.

A PRİORİ BİLGİ (A PRIORI KNOWLEDGE) Bkz. **A PRİORİ**

ARA MALLAR (INTERMEDIATE GOODS) Üretim sürecinde bir malın üretimi aşamasında, nihaî malın elde edilebilmesi için girdi olarak kullanılan, hammadde niteliğini kaybetmiş, yarı üretilmiş mallar. **Örn**. bir arabanın üretiminde kullanılan çeşitli parçalar.

ARA SEÇİM (BY-ELECTION) İstifa, ölüm yahut millètvekilliğinin düşmesiyle parlamentoda boşalan sandalyeler, veya boş bulunan belediye başkanlıkları için normal seçim süresinden önce yapılan milletvekilliği veya belediye başkanlığı seçimi.

ARABULUCULUK (MEDIATION) 1. İki şeyin arasını bulma; iki taraf arasındaki anlaşmazlığı giderip tarafları barıştırma. 2. Uluslararası ilişkilerde, iki devlet arasındaki uyuşmazlıkları, mü zakerelere aktif olarak katılan üçüncü bir devletin, kişinin veya uluslararası bir organın yardımıyla dostane bir çözüme götüren uygulama; ya da taraflar arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasına yardımcı olması amacıyla tayin olunan kimsenin görevi.

ARALIKLI ÖLÇEK (INTERVAL SCALE) Bkz. ÖLÇEK

ARALIKLI TEKRAR YÖNTEMİ (DISTRIBUTED PRACTICE METHOD) Tekrarların arasına dinlenme sürelerinin yerleştirildiği ve sürekli tekrar yöntemine göre genellikle daha başarılı sonuçlar alınmasını sağlayan bir çalışma ve öğrenme yöntemi.

ARAZ (ACCIDENT) Bkz. İLİNEK

ARBİTRAJ (ARBITRAGE) 1. Döviz piyasalarındaki kur farklılıklarından yararlanarak dövizi ucuz olduğu piyasadan alıp, pahalı olduğu piyasada satmak. Çapraz kur farklarından yararlanmak suretiyle kazanç sağlama. Bu işleme **döviz arbitrajı** da denir. 2. Piyasadaki faiz farkları dolayısıyla likit fonları düşük faizli piyasadan yüksek faizli piyasaya kaydırmak yoluyla kâr elde etme. Bu işleme **faiz arbitrajı** da denir.

ARDZAMANLILIK (DIACHRONISM) Değişimin kavranmasını mümkün kılmak için, doğrusal bir çizgide, düzenli aralıklara bölünerek kavranan saat zamanına göre birbirinden önce ya da sonra gelmek, **niceliksel zaman** açısından birbirine öncelik-sonralık ilişkisi ile bağımlı olmak.

ARGO (JARGON) **Jargon** Çok dar bir sosyal altgrup tarafından kullanılan kelime veya deyim. Belirli davranış biçimleri veya

eylemleri ifade etmek üzere geliştirilmiş, genellikle yazı dilinde değil, sözlü dilde kullanılan kaba deyim, kelime veya ifade grubu.

ARIZÎ GELİR (ACCIDENTAL INCOME) Sürekli olmayan kaynaklardan sağlanan ve kişilerin normal tüketim harcamalarında önemli bir değişiklik meydana getiren gelir. **Örn.** Millî piyango çekilişinden çıkabilecek bir ikramiye, işletmelerce çalışanlarına verilen ikramiyeler.. gibi.

ARİSTOKRASİ (ARISTOCRACY) 1. **Soylu yönetimi.** Yönetimde soyluların egemen olduğu düzen. 2. Devlet yönetiminin, soyluluk ve sosyal statü bakımından toplumda sivrilmiş seçkinler grubunun tekelinde bulunduğu siyasal sistem.

ARTAN ORANLI VERGİ (PROGRESSIVE TAX) **Müterakki vergi.** Vergi tabanı artıkça vergilendirme oranının da yükseldiği vergi türü. Bkz. **AZALAN ORANLI VERGİ, VERGİ.**

ARTIK DEĞER (SURPLUS VALUE) **Artı değer.** Bir ürünün toplam değerinin, o ürünün üretimini gerçekleştiren işçilere ödenmeyen bölümü. Değerin, emek sahibine verilmeyen kısmı.

ARTIK EMEK (SURPLUS LABOR) Karşılığı ödenmeyen emek. İşçinin ücretini aldığı normal çalışma süresinin dışında kalan ek-süre zarfında sarfettiği, karşılığı kendisine ödenmeyen emek. Marksist kurama göre, insanın insan tarafından sömürülmesi temeline dayanan üretim biçimlerine özgü tarihsel bir kategori olan artık emek ya da **artı emek**, işgücünün maliyeti ile ürettiği ürün değeri arasındaki farka tekabül eden emeği belirtir.

ARTİKÜLASYON (ARTICULATION) Bkz. **EKLEMLENME**

ARZ (SUPPLY) **1. Sunum.** Bir malın üretim ve ithalatı toplamından stokların düşülmesiyle elde edilen, tüketime sunulan miktarı. 2. Belirli bir piyasada çeşitli fiyat düzeylerinde satıcıların bir maldan satmayı düşündükleri miktar. Bir malın çeşitli fiyat

düzeylerine karşılık gelen arz miktarlarının belirlenerek sözkonusu fiyat-miktar bileşimlerinin koordinat düzleminde birleştirilmesiyle elde edilen eğriye de **arz eğrisi** denir.

ARZIN FİYAT ESNEKLİĞİ (PRICE ELASTICITY OF SUPPLY) Bkz. **ESNEKLİK**

ARZ YANLI İKTİSAT (SUPPLY SIDE ECONOMICS) Keynesgil teorinin toplam talep üzerine çok fazla ağırlık vermesine bir tepki olarak doğan ve temel amacı hızlı ekonomik büyüme ile düşük enflasyonu birarada gerçekleştirmek olan iktisat dalı. Buna göre vergi oranları temel politika aracı olmalı ve bu oranlar tasarruf etme ve çalışma şevkini kıracak kadar yüksek olmamalı, sosyal güvenlik harcamaları da işgücünü tembelliğe özendirmeyecek bir düzeyde tutulmalıdır.

ARZ-TALEP KANUNU (LAW OF SUPPLY AND DEMAND) **Sunum-İstem Yasası**. Diğer faktörler aynı kalmak koşuluyla, fiyatı yükselen malın arzının artıp, talebinin azalması; fiyatı düşen malınsa arzının azalıp, talebinin artması; ya da tersinden, arz yükselirken fiyatın düşmesi, talep yükselirken fiyatın yükselmesi kuralı. Bir malın belirli bir piyasada fiyat düzeylerindeki çeşitli artışlar karşısında satıcıların satmayı düşündükleri mal miktarını artırmaları; alıcıların da almayı düşündükleri miktarı azaltmaları ilkesi. Kısaca istisnalar dışında mal ve hizmetlerin fiyatları ile arzları arasında doğru, talepleri arasında ters orantının bulunması. Dolayısıyla arz eğrisi pozitif (koordinat düzleminde yukarı doğru yükselen), talep eğrisi ise negatif (koordinat düzleminde aşağı doğru giden) eğimlidir.

ASABİYET (GROUP FEELING) Bir topluluk, cemaat, veya toplumun bireyleri arasındaki yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan, direnme ve atılım yapabilmeyi mümkün kılan sosyal bağlılık duygusu. Gerek üretim gerekse sosyal-siyasal ilişkilerde birlikte eylem yapabilmeyi ifade eden asabiyet olgusu, kan bağından kaynaklanabileceği gibi, din, dil, kültür yahut gelenek birliğinin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. (İbn-i Haldun)

ASGARÎ GEÇİM DÜZEYİ (SUBSISTENCE LEVEL) **En düşük geçim düzeyi.** Kişinin kendini yeniden üretebilmesi, işini yapabilmesi ve sağlıklı yaşayabilmesi için zorunlu fiziksel gereksinimlerini ve hayatını insanlık haysiyetine yaraşır biçimde devam ettirebilmesi için zorunlu sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek geçim düzeyini sağlayacak en düşük gelir miktarı.

ASGARÎ ÜCRET (MINIMUM WAGE) Bir işçinin çalıştırılabileceği en düşük ücreti gösteren ve hükümet karan ya da toplu sözleşmeyle belirlenen ücret düzeyi. Asgarî ücret, İşçinin zorunlu gereksinimlerini günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılayabileceği bir miktar olarak kabul edilir.

ASİMİLASYON (ASSIMILATION) 1. Güçlü bir toplum veya kültürün daha zayıf toplum ve kültürleri kendi içinde dönüştürerek eritmesi, kendine yamaması. 2. Bir bireyin doğup büyüdüğü toplumun dışında bir toplumla veya azınlık ya da göçmen bir topluluğun başka bir toplulukla geliştirdiği ilişkiler sonucunda kendi özgün kültürel kimliğini yitirmesi ve yeni kültür ortamında eritilmesi.

ASKERÎ DEMOKRASİ (MILITARY DEMOCRACY) Askerî liderlerin savaş dönemlerinde donatıldıkları hak ve yetkilerin barış döneminde geri alındığı, böylece eşitlikçi yapının korunduğu, **gens** sisteminin yıkılışı ile devletin ortaya çıkışı arasındaki dönemin siyasal örgütlenme biçimi. (*L. H. Morgan*)

ASTROLOJİ (ASTROLOGY) Yıldızlar ve galaksilerin hareketleri ile kişilik ve insan davranışları arasında ilişki kurarak, doğum veya önemli olayların meydana geliş tarihine göre insanları gruplara ayıran bilim dalı. Doğum tarihlerini esas alarak insanların karakter yapılarına ilişkin çözümlemeler yapmayı konu edinen disiplin.

ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI (ASIATIC MODE OF PRODUCTION) **ATÜT.** Avrupa'da feodal üretim tarzının egemen olduğu Ortaçağ'da, Asya toplumlarında geçerli olan üretim tarzını ifade etmek üzere türetilen kavram. İlk kez K. Marks tarafından kullanıldığı kabul edilen ATÜT, çağın temel üretim aracı olan top-

rağın mülkiyetinin devlete ait olduğu, küçük elsanatları ve tarımla uğraşan kapalı köy birimlerinden oluşan Asya toplumlarında, ürünün bir bölümüne devletin elkoyduğu, buna karşılık ulaşım, haberleşme, ve sulama gibi bayındırlık hizmetlerinin merkezî otorite tarafından yerine getirildiği bir toplumsal yapılanmayı ifade etmektedir.

AŞAĞI MALLAR (INFERIOR GOODS) **Düşük mallar.** Gelir düzeyi yükselirken, tüketim talepleri azalan mallar. Aşağı malların taleplerinin gelir esnekliği negatiftir; gelir yükselirken talepleri düşer. **Örn.** Düşük gelir düzeyinde çok patates tüketen birisinin, gelir düzeyi yükseldikçe patates yerine et vb. daha pahalı besin maddelerini ikame etmesi nedeniyle patates talebinin düşmesi, patatesin bir aşağı mal olduğunu gösterir.

AŞAĞILIK KOMPLEKSİ (COMLEX OF INFERIORITY) Kişinin kendisini başkalarıyla karşılaştırdığında farkettiği bir eksikliğinin kendine olan güvenini sarsacak derecede kaygılı, belirsiz ve güvensiz tavırlara dönüşmesi. Bkz. **ODİP KOMPLEKSİ, HADIMLIK KARMAŞASI, KOMPLEKS.**

AŞAMALAR KURAMI (THEORY OF STAGES OF DEVELOPMENT) Her toplumun kalkınma sürecinde tarihsel olarak belirli aşamalardan geçeceğini ve temel özellikleriyle bu aşamaların her toplum için aynı olacağını ileri süren kuram. Sözkonusu kalkınma ya da büyüme aşamaları şunlardır: Geleneksel toplum aşaması, hazırlık aşaması, harekete geçme aşaması, olgunlaşma aşaması ve kütlesel tüketim aşaması. (*W.W. Rostow*)

AŞAR (TITHE) **Öşür.** Osmanlı Devleti'nde tarımsal gelirlerden aynî olarak ve onda bir (1/10) oranında alınan vergi türü. Merkezin güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı maliyesinin temel gelir kaynaklarından birisini oluşturmuş olan aşar, merkezin gücünün zayıfladığı dönemlerde yozlaşarak yerel güçlerin halk üzerinde bir baskı ve sindirme aracı haline dönüşmüş, nihayet Osmanlının dağılmasından kısa bir süre sonra (1925) yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca bkz. **ŞER'İ VERGİLER.**

AŞIRI İSTİHDAM (OVER EMPLOYMENT) Tam istihdam sınırına

yaklaşılmış bir ekonomide, emre hazır işgücü miktarının, çeşitli üretim kolları arasındaki uyumu sağlayan geçici işsizlik düzeyinin altına düşmesi. Aşırı istihdam, emek arzının emek talebini karşılayamadığı konjonktürlere özgü bir dengesizlik durumu olarak kabul edilir.

AŞIRI SÖMÜRÜ (OVER EXPLOITATION) Marksist iktisat terminolojisinde, işgücü değeri ile sözkonusu işgücüne ödenen ücret arasındaki denkliğe uyulmamasından kaynaklanan farklılaşma, ek sömürü. Buna göre, ilke olarak, ücretin parasal açıdan işgücünün değerine eşit olması gerekirken, işgücünün kendi normal fiyatından daha düşük bir fiyata satın alınması sonucunda işçinin kazancının eksilmesi, dolayısıyla sermayedarın daha büyük **artık değer** elde etmesi aşırı sömürüyü ortaya çıkarmaktadır.

AŞİRET (CLAN) **Klan.** Anne veya baba yoluyla aynı atadan geldiğine inanan, aynı kültürü paylaşan ve aynı coğrafî alanı kullanan, bu yüzden de aralarında sıkı bir bağlılık ilişkisi görülen küçük insan topluluğu. Bkz. **KABİLE, GENS.**

AŞKIN (TRANSCENDENTAL) Sınırı aşan. Üstün olan. Deneyüstü. Transandantal. Bir ontolojik kategori olarak insanlık düzeyininin üstünde, insan bilincinin kavrayış alanının dışında bulunan, insana göre üstün olan. Bkz. **İÇKİN.**

ATAŞE (ATTACHE) Siyasal, askerî, ekonomik, tarımsal ve kültürel alanlarda uzmanlaşarak kendi uzmanlık alanındaki etkinliklerle ilgili raporlar hazırlayıp temsilcilik yapan diplomatik misyona bağlı teknik uzman.

ATEİZM (ATHEISM) **Tanrıtanımazlık.** Tanrı'yı inkâr felsefesi. Herşeyi yaratan ve evrendeki işleyişi kontrolü altında bulunduran tabiatüstü bir gücün varlığını reddeden, ilâhî bir otorite tanımayan görüş. Ateizmin yalnızca Tanrı'nın inkârı ile yetinenlerinden, *Tanrı'nın insanı değil, insanın Tanrı'yı yarattığını* veya *insanın kendi kendine yeter bir varlık olup, Tanrı'ya ihtiyacı olmadığını* savunanına kadar çeşitli versiyonları vardır.

ÂTIL KAPASİTE (UNUTILISED CAPASITY/IDLE CAPACITY) Ekonomik üretim birimlerinin kurulu kapasiteleri ile fiilî üretim düzeyleri arasındaki fark; kullanılmayan, yararlanılamayan kapasite. **Örn.** yıllık 10.000 makina üretim kapasitesi olan bir firmanın talep yetersizliği, hammadde yahut finansman sıkıntısı yüzünden yılda fiilen 5.000 makina üretebilmesi halinde kullanılmayan bu kapasite âtıl kapasitedir.

ÂTIL PARA TALEBİ (DEMAND FOR IDLE MONEY) Bir ekonomide belirli bir dönemde **spekülasyon** güdüsüyle elde tutulmak istenen para miktarı. Atıl para talebinin faiz haddinin bir fonksiyonu olduğu ve bu değişkenler arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu, dolayısıyla paranın fiyatı olan faizin yükselmesi durumunda, âtıl para talebinin düşeceği kabul edilir.

ATOMCULUK (ATOMISM) Gerçekliğin nihaî olarak daha küçük parçalara bölünemeyen en küçük birimler olan atomların bir araya gelmesi ile oluştuğunu savunan; gerçeği atomlardan yola çıkarak açıklayan görüş.

ATOMİZASYON (ATOMIZATION) Sanayi devriminden sonra meydana gelen sosyal ekonomik ve siyasal değişimin bir sonucu olarak aile, yakın akraba ve komşuları ile olan geleneksel bağları çözülen ve böylece **birincil ilişkileri** ortadan kalkan bireylerin ikincil, formel ve bürokratik ilişkilerle bir araya gelmeleriyle ortaya çıkan yalnızlaşma süreci. Bkz. **YABANCILAŞMA, ANOMİ.**

ATÜT Bkz. **ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI**

AVANS (ADVANCE) 1. İleride hakedilecek olması ve ödenmesi kararlaştırılmış bir borcun önceden peşin ödenen kısmı. 2. Belirli bir süre sonunda geri alınmak üzere verilen para. 3. Bankacılıkta cari hesap şeklindeki maddî teminatlı (menkul teminat karşılığında verilen) kredi.

AVCI-TOPLAYICI TOPLUM (HUNTER AND FOOD-GATHERING SOCIETY) Yerleşik bir örgütlenmeye sahip olmayan, geçimini

avlanma ve yenilebilir yabanî bitkileri toplama yoluyla sağlayan toplum modeli.

AVRUPA KOMÜNİZMİ (EUROPEAN COMMUNISM) 1970'lerin ortalarında İspanyol, İtalyan ve Fransız komünist partileri tarafından Avrupa'nın özgül durum ve şartlarına daha iyi uyduğu iddia edilerek ortaya atılan ve bir siyasal yönetim biçimi olarak **proleterya diktatörlüğü**nün, en azından Avrupa için, kabul edilemez olduğunu savunan, onun yerine çok partili, halkın çıkarlarını devletinkilerden üstün gören, ve Avrupa'nın genel kabul gören **söylem**ine uygun, kişi hak ve özgürlüklerini temel alan bir yönetim biçimini öngören siyasal görüş. Avrupa Komünizmi, hem komünistlerin geniş halk desteği sağlayarak iktidara gelebilmek, hem de sosyal demokratların, komünistlerin de desteğini almak için buldukları bir ara formül olarak değerlendirilmektedir. Bkz. **SOSYAL DEMOKRASİ.**

AVUSTURYA OKULU (AUSTRIAN SCHOOL) Mal ve hizmetlerin değişim değerini faydanın yarattığını, dolayısıyla değerin subjektif bir karakter taşıdığını; bir şeyin fayda ya da değerini, o şeyin üretiminde kullanılan son birimin faydasının (marjinal fayda) belirleyeceğini ve nihayet bir malın değişim değerinin, sözkonusu malın üretimine dahil olan faktörlerin de değerini belirleyeceğini savunan; başlıca temsilcilerini C. Menger, F.V. Wieser, Böhm-Bawerk ve L.V. Mises'in oluşturduğu 19. yüzyılın sonlarında etkili olmuş Neoklasik-marjinalist okulun Avusturya kolunu oluşturan iktisat okulu. **Viyana Okulu** olarak da anılmaktadır.

AYAKLANMA (INSURRECTION) Bkz. **İSYAN**

AYDIN (ENLIGHTENED/INTELLECTUAL) 1. **Münevver. Entellektüel.** Zihinsel faaliyetle yoğun olarak meşgul olan, hakikatin bilgisi peşinde koşan insan. 2. Kendi tarihsel ve toplumsal konumunun bilincinde, içinde yaşadığı toplumun problemlerinin farkında olan, bu özelliklerinden dolayı da içinde yaşadığı topluma öncülük etme rolünü üstlenmiş insan. Bkz. **ÇEVRE AYDINI, SAHTE AYDIN, AYDIN DESPOTİZMİ.**

AYDIN DESPOT (BENEVOLENT DICTATOR) Toplumsal kriz dönemlerinde görülen, çoğunlukla halkın oyları ile seçilmesine rağmen ülkeyi düze çıkarmak, içine düşülen sıkıntılardan halkı kurtarmak, refah ve mutluluk getirmek gibi amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olduğunu düşünerek, halkının üzerinde baskı kuran ulusal lider yahut diktatör.

AYDIN DESPOTİZMİ (INTELLECTUALS' DESPOTISM) 1. Bir toplumu denetimlerinde tutmak ve kendi egemenliklerinin devamını garantilemek isteyen bilim, kültür ve sanat erbabının her türlü alternatif düşünce ve karşıt oluşuma karşı takındıkları baskıcı, hoşgörüsüz ve acımasız tutum. Bkz. **ÇEVRE AYDINI, AYDIN.** 2. Düşünce hayatının muhtelif köşebaşlarında yerleşik entellektüellerin, yeniye geçit vermeyen tekellerini ısrarla koruma çabası içinde olmaları, müstebit bir tavırla düşünce ve sanat yaşamını vesayetleri altında tutmaya çalışmaları ve genç kuşakların üzerinde zihinsel denetim ve sosyal baskı oluşturma eğilimlerinin despotik bir nitelik kazanması. (*A. Alatlı*) Bkz. **SAHTE AYDIN.**

AYDIN YABANCILAŞMASI (ALIENATION OF INTELLECTUALS) Bkz. **YABANCILAŞMA**

AYDINLANMA (ENLIGHTENMENT) 1. İnsan ve doğayı ortak bir akıl paydasında birleştirerek, aklı nesnel bir bilgi üreteci, insanı da üretilen bu nesnel bilgiyle evreni sınırsız bir şekilde dönüştürme hak ve yetkisine sahip bir ontolojik kategori olarak gören beşerî anlayış. 2. Kendi zihinsel ürünleri dışında, insanın hayatını biçimlendirecek hiç bir ilke ve değer kabul etmeyen ve 17. yüzyılın başından itibaren Batı dünyasında egemen olmaya başlayan anlayış.

AYDINLANMA ÇAĞI (THE ENLIGHTENMENT) Batı dünyasında, **rönesans** ve reform hareketleriyle başlayarak, önceleri kilisenin dogmalarına karşı bir başkaldırı niteliğinde iken zamanla, dinin yol göstericiliğini reddeden ve insanın ilerlemesinin ancak akıl ve bilim sayesinde gerçekleşebileceğini kabul eden bir anlayışa dönüşen **aydınlanma** düşüncesinin egemen ol-

duğu zihinsel dönüşümün meydana geldiği dönem.

AYNÎ HAKLAR Kişinin eşya ile doğrudan doğruya olan ilgisinden kaynaklanan; başkalarına karşı eşya cinsinden (aynen) öne sürebileceği haklar. Eşyaya da mal cinsinden olmayıp da parasal olarak ileri sürülebilecek haklara da **nakdî haklar** denir.

AYNÎ SORUMLULUK Borçlunun, alacaklıya karşı, mal varlığına dahil olan belirli bir mal ya da eşya ile *aynen* sorumlu olması, diğer mallarının bu sorumluluğun kapsamı dışında tutulması.

AYNÎ TEMİNAT (GUARANTEE IN KIND) Bir borca karşılık olarak gösterilen taşınır veya taşınmaz rehin. Nakit cinsinden olmayan garanti. Borcun ödenmemesi durumunda alacaklı, alacağına karşılık teminat olarak konulan rehine el koyabilir.

AYNÎ ÜCRET (WAGE IN KIND) Mal cinsinden ücret. Piyasa mekanizmasının tam gelişmediği ortamlarda geçerli olan ve üretim faaliyetinde kullanılan emek faktörünün üretilen üründen alacağı payın para olarak değil, yine mal cinsinden ödenmesi durumunda sözkonusu olan ücret.

AYNÎ YARDIM (AID IN KIND/PUBLIC RELIEF) 1. Nakit cinsinden olmayan, gıda yardımı, teknik yardım vb. gibi mal ya da eşya olarak, aynen yapılan yardım. Ayrıca bkz. **DIŞ YARDIM**. 2. İktisadî ve sosyal durumları itibariyle korunmaya muhtaç olan kişilere insanî ve sosyal amaçlarla, herhangi bir karşılık beklenmeksizin yapılan yardım.

AYRILIKÇILIK (SEPARATISM) Bir devletin sınırları içerisinde yaşayan etnik, dinsel veya coğrafî konumu itibariyle farklılık arzeden bir bölgenin sözkonusu devletten koparılarak bağımsız hale getirilmesi amacını güden siyasal görüş; bu görüşten yola çıkan hareket.

AZALAN MARJİNAL FAYDA (DIMINISHING MARGINAL UTILITY) 1. Tüketici bireyin bir maldan tüketmekte olduğu homojen miktarlar artarken, her ek birimin toplam faydada yaptığı değişikliğin giderek azalması durumu. 2. Belirli bir maldan tüketilen birimler arttıkça, her ek birimin tüketilmesinden elde

edilen marjinal faydanın giderek azalması ya da azalan bir eğilim göstermesi.

AZALAN ORANLI VERGİ (REGRESSIVE TAX) **Mütedennî vergi.** Vergi matrahı büyüdükçe vergilendirme oranının azaldığı vergi türü. Vergi adaletine aykırı özelliği nedeniyle bu vergi, yaygın kullanımı olan bir vergi türü değildir. Bkz. **ARTAN ORANLI VERGİ, VERGİ.**

AZALAN VERİMLER KANUNU (LAW OF DIMINISHING RETURNS) 1. Üretim sürecinde bir faktörün verimliliğinin sürekli artmayacağı ya da sabit kalmayacağı, tersine verimin eninde sonunda azalacağını ifade eden kural. 2.Üretim teknolojisi veri iken, bir malın üretimi için kullanılan faktörlerden, diğerlerinin sabit tutulup birinin miktarının artırılması durumunda, sözkonusu faktörün veriminin başlangıçta yükselirken, belirli bir maksimum noktaya ulaştıktan sonra da azalmaya başlayacağını ifade eden kanun.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (UNDERDEVELOPED COUNTRIES) Sanayileşmiş ülkeler dışında kalan, kişi başına düşen reel gelir düzeyinin nisbî olarak düşük ve ekonomik büyümenin yavaş olduğu ülkeler. Düşük gelir düzeyinin yanısıra azgelişmiş ülkeleri karakterize eden diğer özellikler olarak, yatırım hacmi ve tasarruf eğiliminin düşüklüğü, altyapı yetersizliği, gelir dağılımının bozukluğu, tarım kesiminin ekonomideki payının yüksekliği ve nüfus artış hızının yüksek oluşu sayılabilir.

AZGELİŞMİŞLİĞİN GELİŞMESİ (DEVELOPMENT OF UNDERDEVELOPMENT) A.G. Frank'ın Lâtin Amerika ülkelerindeki incelemelerinden hareketle geliştirdiği ve geri kalmış ülkelerdeki azgelişmişlik olgusunu, sözkonusu ülkelerin dünya kapitalizminin gelişmesine paralel olarak, uzun yıllardan bu yana dünya işbölümüyle bütünleşmiş olmalarına bağlayan yaklaşım. Buna göre, azgelişmişlik, uydu konumundaki azgelişmiş ülkeler ile merkez konumundaki gelişmiş ülkeler arasında, kapitalizmin dünya çapında genişlemesiyle başlayan ve bugün de devam eden iktisadî ilişkilerin tarihsel bir ürünüdür.

AZGELİŞMİŞLİK (UNDERDEVELOPMENT) 1.Geri kalmışlık. Gelişmemişlik. Gelişememişlik. Sanayileşememiş, tarımda makineleşmeye geçememiş, şehirleşme ve genel nüfus içinde okuma yazma oranının düşük olduğu, bilimsel ve sanatsal etkinliklere fazla kaynak ayıramayan ülke ya da bölgeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerden ayıran özellik. 2. Marksist iktisat kuramına göre, sömürgecilik ve dünyanın emperyalist güçler arasında paylaşılması çerçevesinde, rekabet yasası ve kâr peşinde koşmanın yolaçtığı uzun tarihsel sürecin kaçınılmaz sonucu olarak, bazı ülke veya bölgelerin ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan kapitalizm öncesi aşamalarda kalması veya bırakılması.

AZINLIK HÜKÜMETİ (MINORITY GOVERNMENT) Bir ülkede bir siyasî parti ve liderin meclisten güvenoyu alabilmek için yeterli sayıda milletvekiline sahip olmamasına rağmen, tek başına veya diğer partiler ile kurmuş olduğu ve salt çoğunluğa sahip olmayan hükümet.

B

BABAHANLIK (PATRIARCHY) **Patriarki**. Erkeklerin ya da erkeklik zihniyetinin her türlü sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel karar ve ilişkilerde belirleyici olduğu toplumsal örgütlenme biçimi.

BABASOYLULUK (PATRILINEARITY) Miras hakkı ve soy zincirinin özellikle baba kanalıyla devam ettirilmesi. Bkz. **BABAHANLIK. ANASOYLULUK.**

BAĞIMLI DEĞİŞKEN (DEPENDENT VARIABLE) Bkz. **DEĞİŞKEN**

BAĞIMLILIK İHTİYACI (DEPENDENCE NEED) Danışma, nasihat alma veya duygusal destek temin etmek için, bireyin çevresindeki kişilere dayanma ihtiyacı.

BAĞIMLILIK KURAMLARI (DEPENDENCE THEORIES) Dünya ekonomisini tek tek ülkelerin üstünde bir global sistem olarak ele alan, azgelişmiş ülkeleri, sözkonusu kapitalist dünya sistemimin gelişmesi sürecinde aldıkları roller çerçevesinde inceleyen ve bu ülkelerin sistemle ilişkilerini bağımlılık ilişkisi içinde açıklayan kuramlar.

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN (INDEPENDENT VARIABLE) Bkz. **DEĞİŞKEN**

BAĞINTI (CORRELATION) Bkz. **KORELASYON**

BAĞIŞIKLIK KAZANDIRMA (IMMUNIZATION) Gerek toplumsal, gerek ruhsal ve gerekse zihinsel düzeyde, kişilerin değer, tutum veya anlayışlarına daha az ters düşen bilgi veya durumlarla yüzleştirilmek suretiyle, kendilerine ters düşen durumlara karşı daha iyi donatılarak düşünce, tutum veya anlayışlarının güçlendirilmesi, değişmeye karşı dirençlerinin artırılması.

BAĞLAM (CONTEXT) 1. Bir kelime, ifade veya görüngünün anlamını belirlemede katkısı olan koşulların tümü. 2. Bir olay ya da ifadenin anlamını oluşturan ve içerimini belirleyen olgusal, kavramsal veya dizgesel çerçeve. Bkz. **OLGU BAĞLAMI, SOSYAL BAĞLAM.**

BAĞLANTISIZLIK (NON-ALIGNMENT) Bir devletin askerî veya siyasî güçlerinin büyük devletler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmasını reddeden dış politika **stratejisi**.

BAĞLANTISIZLIK HAREKETİ (NON-ALIGNMENT MOVEMENT) 1950'li yılların sonuna doğru Birleşmiş Milletler'deki üye sayı dengesinin Üçüncü Dünya'ya doğru kayması ve Güney-Sovyetler Birliği ilişkilerinin bozulması sonucu ortaya çıkan ortamda gelişen; Kuzey'in Güney'e müdahalesini eleştiren, dünya politikasının NATO ve Varşova Paktı tarafından belirlenmesini protesto eden, ideolojik ve politik rekabetin doğurduğu kutuplaşmaya karşı çıkan ve barış içinde birarada yaşama kuralına uygun bağımsız bir dış politika, bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi, hiçbir askerî ittifaka üye olmamak ve kendi topraklarında yabancı bir askerî gücün bulunmasına izin vermemek gibi ilkeler etrafında Hindistan'ın önderliğinde biraraya gelen devletlerin oluşturduğu uluslararası hareket.

BAĞLILIK İHTİYACI (BELONGINGNESS NEEDS) Bkz. **İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI**

BANKA (BANK) 1. Temel işlevi para ticareti, belirli bir ücret karşılığında para alıp-satmak olan, kapitalist sistemin düzenli işleyebilmesi için ihtiyaç duyulan sermaye akımının sağlanmasında önemli rol oynayan, finans sektörünün motoru niteliğindeki işletme. 2. Tasarruf sahiplerinin tasarruflarını **mevduat** olarak belirli faiz lerle toplayıp, yine belirli faizlerle işadamlarına aktaran, böylelikle tasarrufların yatırıma dönüşmesi sürecinde aracılık yapan; bunun yanısıra havale yapmak, senet iskonto etmek, senet tahsili yapmak, çek vermek, ticaret finansmanına yönelik hizmetler sunmak.. vb. ticari ve ekonomik yaşamın kolaylaştırılmasına yönelik çeşitli faaliyetler yürüten finansal hizmet kurumları.

BANKER (BANKER) 1. Bankacı, bankacılıkla meşgul olan kişi. 2. Para, kredi, hisse senedi, tahvilat, kıymetli evrak ve benzer menkul değerler alım-satımı ile uğraşan, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını faiz karşılığı işleten kişi.

BANKNOT (BANKNOTE) Emisyon kurumunca tedavüle çıkarılan ödeme araçlarının ya da efektif paraların genel adı; kağıt para. Karşılığı bulunan para. Daha önceleri tedavüldeki banknotların, bunları dolaşıma çıkaran kurum nezdinde altın olarak karşılığı bulundurulurken, 1929 dünya iktisadî buhranını izleyen yıllarda para ile altın arasındaki bu bağ kopmuştur.

BARBARLIK (BARBARISM) 1. Etnik kökeni Roma ve Yunan'a dayanmayan insanlara ait her şey. 2. Evrimci yaklaşıma göre insanlık tarihindeki aşamalardan biri. Buna göre ekonomik yapının avcılık ve toplayıcılığa dayandığı döneme **yabanilik dönemi**; tarımın geliştirilip yerleşik hayatın başladığı döneme de **barbarlık dönemi** denmektedir. Bu bağlamda, hayvanların evcilleştirildiği ve sulu tarımın yapıldığı döneme, **orta barbarlık dönemi**; demirin kullanılmaya başlandığı döneme **yukarı barbarlık dönemi**; yazının icadı ile başlayan döneme de **uygarlık dönemi** adı verilmektedir. (L.H. Morgan) Bkz. **UYGARLIK. BEDEVİYET, HADARİYET.**

BARIŞÇI YAKLAŞIMLAR (PEACEFULL APPROACHES) Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü, ortak güvenlik, silahsızlanma, barışa yapısalcı yaklaşım gibi, savaş ve savaşın yolaçtığı felâketlere karşı bir reaksiyon olarak doğan ve uluslararası organizasyonlar aracılığı ile barışın korunması yönünde geliştirilen yaklaşımlar.

BASİRET (PRESENTIMENT) Bkz. **ÖNSEZİ**

BASKI GRUBU (PRESSURE GROUP) Siyasal karar organlarını belirli amaçlar doğrultusunda etkileyip yönlendirmek için oluşan ya da oluşturulan örgütlü topluluk. Ortak çıkarların korunması için biraraya gelmiş, asıl amacı da siyasal otoriteleri sözkonusu çıkarlar doğrultusunda yönlendirmek olan örgütlenmiş gruba **çıkar grubu**; dar anlamda belirli bir grubun çıkarları yeri-

ne, bütün insanları ilgilendiren değerleri veya belli ahlâkî ilkeleri korumak ve savunmak için oluşturulan gruba da **davranış grubu** denir.

BASKI YÖNETİMİ (DESPOTISM) Bkz. **DESPOTİZM**

BASMAKALIP (STEREOTYPE) 1. **Kalıp yargı.** Toplumsal bir grup, sınıf, ideoloji veya cinsiyet yahut ırkla ilgili tek yönlü, abartılmış, aşırı basitleştirilmiş ve önyargılı genellemeler. 2. Bir olayı veya düşünceyi muhtemel özgün ve özgüllüklerini dikkate almadan, daha önce bilinen veya kurgulanan standart kalıplara sokarak değerlendirme; bu bakış açısıyla yapılan genelleme.

BASTIRMA (REPRESSION) Bireyin, ahlâkî tercihleri veya içinde yaşadığı toplumsal ortamın yüklediği sorumlulukların bir sonucu olarak, bilinçli bir biçimde kabul edemeyeceği bazı güdü veya isteklerini bilinçaltına itmesi. Represyon.

BAŞABAŞ NOKTASI (BREAK-EVEN POINT) 1. Bir ticarî işletmenin hasılatının maliyetine eşit olduğu, dolayısıyla kârın sıfır olduğu nokta; ne kâr ne de zarar edilen üretim düzeyi. Kâra geçiş noktası. Bir firmanın ne kâr, ne de zarar ettiği üretim düzeyini gösteren nokta. Üretim başladığı anda, sabit maliyetine değişken maliyetleri de eklenen firma üretimini artırdıkça birim maliyeti azalır; bu süreç devam ederken zararın bittiği, kâra geçişin sözkonusu olduğu bir noktaya gelinir ki bu nokta başabaş noktasıdır. 2. Menkul kıymetler piyasasında, bir menkul değerin nominal fiyatı ile piyasa fiyatının birbirine eşit olması durumu.

BAŞARI GÜDÜSÜ (ACHIEVEMENT MOTIVATION) Başarının kendisinin amaç edinilmesi durumunda daha bir yoğun olarak hissedilen, başarmış olma arzusunu tatmin etmeye yönelik ruhsal enerji.

BAŞKANLIK SİSTEMİ (PRESIDENTIAL SYSTEM) Halk tarafından seçilen fakat, ister seçimle isterse atama ile oluşturulsun bütün meclislerden çıkacak kararlara karşı veto yetkisi ile donatılmış

bir başkanın başkanlığında çalışan bir yürütme öngören, böylece güçlü bir yönetim kurmayı ve cumhurbaşkanı ile başbakan arasında oluşan iki başlılığın getirdiği problemleri ortadan kaldırmayı amaçlayan siyasal rejim.

BAŞKONSOLOS (GENERAL CONSOL) İki veya daha fazla konsolosluk çevresinin başına atanan, konsolosların rütbe bakımından en yüksek olanına verilen ad. Konsolosu atayan devlet ile görev yaptığı devlet arasında yapılan bir anlaşmayla belirlenen ve konsolosluk hizmet ve görevlerinin yerine getirilmesinde konsolosluğun yetkili bulunduğu bölgeye de **konsolosluk çevresi** denir.

BATICILIK (WESTERNISM) Geleneksel inanç, düşünce ve kurumlardan vazgeçilerek, egemen uygarlık olan Batı uygarlığının öne çıkardığı düşünce ve kurumları benimseyip yerleştirme taraftarlığı.

BATIL (FALSE BELIEF) Boş, geçersiz, hükümsüz olan; hak ve gerçek olmayan; tevhid dinine alternatif olarak ileri sürülen herşey. Temelsiz, yanlış inanç. Hakkın karşıtı.

BATILILAŞMA (WESTERNIZATION) 1. Batı uygarlığının egemenlik alanı içinde kalan **Üçüncü Dünya Ülkeleri**nin, bir yandan sözkonusu uygarlığın baskısı, öte yandan da **çevre aydınları**nın gayretleri sonucu, siyasal, sosyal, hukuksal, bilimsel ve kültürel alanlarda Batı toplumlarına benzemeye çalışmaları. 2. Yukarıdaki genel çerçeve içinde Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarında Tanzimat ve Islahat Fermanları gibi hukuksal düzenlemeler ile Batılı askerî, teknik ve siyasî eğitim kurumlarının ithal edilmesiyle başlayıp gelişen, 20. yüzyıl başlarında Cumhuriyetle başlayan dönemde harf, hukuk, kılık-kıyafet, eğitim, devletin örgütlenme biçimi vb. çeşitli alan larda yapılan köklü inkılâplarla hızlanan, Batı'ya benzeme, Batılı gibi olma, Batılı dünya görüşü ve yaşam tarzını benimseme amacına yönelik hareket ve düzenlemelerin genel adı.

BATINİLİK (ESOTERISM) Kur'an ve Hadislerin zahirî (dışsal, açıkça anlaşılan) anlamlarının yanısıra asıl bilinmesi gereken

batınî (içsel, herkes tarafından anlaşılamayan) anlamları da bulunduğunu ileri süren ekol. Buna göre, Şeriat'ın ve dinsel ilkelerin batınî anlamları akılla kavranamazlar, ancak masum (günahsız) bir imamın öğretmesiyle bilinebilirler. Batınî anlamlar öğrenilince, birer sembol durumunda olan emir ve yasakların zahirî anlamlarına göre davranma zorunluluğu ortadan kalkar.

BEDELSİZ İTHALAT (IMPORTS WITH WAIVER) Karşılığında bir ödeme yapılmadan, ya da bu nitelikte bir takas veya transfer yükümlülüğü olmadan yapılan ithalat; ülkeden döviz çıkışı gerektirmeyen dışalım. Bedelsiz ithalatın özelliği, dışalımı yapılan malın karşılığını ödemek üzere ithalatçıların kambiyo mercilerinden döviz istememeleridir. Malın bedeli, ülkeden çıkarılmış veya kaçırılmış döviz, dışarıda elde edilmiş gelir veya turistlerin götürdükleri para gibi ticarî transfer hesaplarında kaydı bulunmayan paralarla ödenebilir. Dolayısıyla bedelsiz ithalattan amaç, dışarıya kaçırılmış veya dışarıda kazanıldığı halde getirilmemiş dövizlerin ülkeye transfer edilmesini sağlamaktır. Yurtdışında çalışan işçilerin bazı malları bedelsiz olarak yurda getirmeleri bedelsiz ithalata örnek olarak verilebilir.

BEDEVİYET 1. Yerleşik hayatın henüz yaygınlaşmadığı, buna bağlı olarak, me deniyetin gelişmediği bir ortamda sözkonusu olan sade, göçebe yaşam tarzı. 2. Her medeniyetin doğuşuna zemin hazırlayan ve topluluk bireyleri arasındaki **asabiyet**in güçlü ve yüzyüze ilişkilerin yaygın, siyasal anlamda ise devlet kurabilmek veya kurulmuş devleti güçlendirmek için gerekli toplumsal enerjinin yoğun olduğu aşama. (İbn Haldun) Bkz. **HADARİYET, BARBARLIK, UYGARLIK.**

BEL'AM 1. Dinî prensip ve değerleri statükonun korunması yahut varolan ortamın devamının sağlanması amacına hizmet edecek şekilde yorumlayan ve mevcut düzenin meşruluğunu dinî gerekçelerle açıklayarak, halkı laik düzene bağlamaya çalışan kişi. 2. Halk katında sahip olduğu itibarı kullanarak dini, kendi çıkarları doğrultusunda kullanan kimse.

BELİRLENEMEZCİLİK (INDETERMINISM) Bkz. **İNDETERMİNİZM**

BELİRLENİMCİLİK (DETERMINISM) Bkz. **DETERMİNİZM**

BELİT (AXIOM) Bkz. **AKSİYOM**

BELLEK (MEMORY) Bkz. **HAFIZA**

BENCİLLİK (EGOISM) **Egoizm**. Enaniyet. Bencillik. Kendini düşünme, benliğini öne çıkarma. Bireyin bütün eylem, etkinlik ve davranışlarında kendi bireysel çıkarlarını ön planda tutması biçiminde tezahür eden kişilik türü. Tüm bilinçli eylemlerin bireysel çıkar veya faydaya göre ayarlandığı kişilik.

BENLİK (EGO) Ben. **Ego**. Ene. Bireyin başka bireylerden ayırarak, kendisi olarak kavrayıp tanımladığı özü.

BENLİK ÜLKÜSÜ (EGO IDEAL) Bireylerin, kişiliklerinin gelişme dönemlerinde örnek aldıkları, hayran oldukları bir kişilikle özdeşleşme çabası. Benlik ideali. Bkz. **YANSILAMA**

BENMERKEZCİLİK (EGOCENTRICISM) Kendi bakış açısının dışında gelişen olaylara anlam verememe, her şeyi kendi sınırlılığına hapsetme, sahip olduğu perspektifin esiri olma, onu aşamama. Her şeye kendi açısından bakma; olup bitenlerin değerlendirilip yorumlanmasında merkeze kendini yerleştirme tavrı.

BEŞERÎ DİN Bkz. **DİN**

BEŞERİ SERMAYE (HUMAN CAPITAL) 1. İnsanların üretim sürecine daha verimli bir şekilde katılmaları, daha üretken hale gelmeleri ve bunun sonucu olarak da daha üst düzeyde gelir sağlayabilmelerini mümkün kılan; eğitim ve öğretim süreciyle kazanılmış bilgi, beceri, nitelik ve yetenekler bütünü. 2. Bir toplumun sahip olduğu nitelikli işgücü toplamı.

BEŞERİLEŞME Bkz. **SEKÜLARİZM**

BETİMLEME (DESCRIPTION) Bkz. **TASVİR**

BEYAZ YAKALILAR (WHITE COLORS) Batı dünyasında, kol gü-

cünden ziyade eğitim ve kafa gücüne dayalı işlerde çalışan işçilerin genel adı.

BEYİN (BRAIN) Sinir sisteminin kafatası içinde kalan kısmı. Duyumsal olaylar, güdüler, öğrenme ve düşünme merkezlerinin yeraldığı, tüm davranış ve tepkileriyle organizmanın idare edildiği merkez.

BEYİN EMEĞİ (BRAIN LABOUR) Bkz. **EMEK**

BEYİN GÖÇÜ (BRAIN DRAIN) Genellikle azgelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olmak üzere, yaşanılan ortamdaki imkansızlıklar, gelir düzeyinin düşüklüğü, rahat ve verimli çalışma koşullarından yoksunluk gibi nedenlerle nitelikli işgücünün yanısıra bilim adamı, araştırmacı, sanatçı ve aydınlar.. gibi yetişmiş beyinlerin bir bölge veya ülkeden diğerine göç etmesi.

BEYİN YIKAMA (BRAIN-WASHING) 1. Genel anlamda siyasal tutumları değiştirmek, özel anlamda da savaş esirlerinin eski anlayışlarının yerine yeni bir değer ve inanç sistemi empoze etmek için yapılan sistematik baskıya dayalı **propaganda**. 2. İnsanların zihninde düşünsel veya ideolojik dönüşüm yaratmaya yönelik doğrudan ya da dolaylı her türlü sistemli telkin, yönlendirme ve baskı.

BEYT'ÜL MAL (TREASURY OF ISLAMIC STATE) 1. Devlet hazinesi; malî işlerin görüldüğü merkez; mal evi, maliye, hazine. 2. Dar anlamda Hz. Ömer devrinde zekât, vergi, ganimet gibi yollarla **hilafet** merkezine gelen ekonomik değerlerin biriktirilip gerekli yerlere harcanması amacıyla oluşturulmuş ve zaman içinde devlet hazinesine dönüşmüş kurum. Geniş anlamda İslâm tarihinde devletin her türlü gelirlerini toplayıp toplumun ihtiyaçlarına göre gereken harcamaların yapıldığı merkeze verilen ad; İslâm devletinin hazinesi.

BEYT'ÜL HİKMET (THE HOUSE OF WISDOM) Hikmet evi. Abbasî halifesi Me'mun tarafından 830'da Bağdat'ta kurulmuş olan kütüphane ve tercüme enstitüsünden oluşan, başta eski

Yunan ve Latin kültürü olmak üzere İslâm dışı kültürlerin, düşünce ürünlerinin Arapça'ya çevrilmesi yoluyla İslâm dünyasının düşünsel ve kültürel zenginliğine önemli katkıları olmuş, ancak Moğol istilasında dağıtılmış bilim ve kültür merkezi.

BİÇİMBİLİM (MORPHOLOGY) **Morfoloji**. Varlıkların, özellikle de toplumlar, şehirler, canlılar ile dillerin yapı ve biçimlerini inceleyen disiplin.

BİÇİMSEL İFADELER (FORMAL SENTENCES) Bkz. **MMB İFADELER**

BİD'AT Sonradan ortaya çıkan, dinin aslından olmayıp ona sonradan eklenen. Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te herhangi bir şekilde olumlu ya da olumsuz yönde değinilmeyen davranış ve eylemler. Kur'anda veya Sünnet'te bahsedilmediği halde sözkonusu kaynaklardaki bilgi ve esaslara aykırı olmayan davranış ve eylemlere **güzel bid'at** (bid'at-ı hasene); Kur'an veya Sünnet'le çelişenlere de **kötü bid'at** (bid'at-ı seyyie) denir.

BİG BANG KURAMI (BIG BANG THEORY) Bkz. **BÜYÜK PATLAMA TEORİSİ**

BİLANÇO (BALANCE SHEET) Bir işletmenin belirli bir andaki durumunu varlık-kaynak ya da aktif-pasif dengesi içinde gösteren malî tablo. Bir ekonomik birimin belirli bir tarihteki varlıkları ile borçları ve işletme sahiplerinin işletme üzerindeki haklarının parasal değerlerini birarada gösteren malî tablo. Bilanço, işletmelerin malî bünyeleri hakkında bilgi veren en önemli finansal tablolardan birisidir. Bilançonun sol kanadında yeralan aktif tablosunda mevcut varlıklar ile alacaklar ve varsa zarar; sağ kanadında yeralan pasif tablosunda ise borçlar ile özkaynaklar ve varsa kâr gösterilir. Aktif toplamı ile borçlar toplamı arasındaki fark işletmenin özsermayesini oluşturur. Özsermaye, özvarlık ya da özkaynaklar olarak da anılır. Özsermayenin de pasif tablosuna kaydedilmesiyle aktif-pasif tarafları eşitlenmiş, diğer bir deyişle varlık-kaynak dengesi sağlanmış olur.

BİLGİ (KNOWLEDGE) 1. **Nesne** ile **özne** arasındaki ilişki. 2.

Varlıklara yüklemler vererek elde edilen zihinsel ürün. 3. Öznenin zihninde kavramsal olarak karşılık bulan şey. 4. Bir öznenin ürettiği, içeriğine katılmıyor olsalar bile diğer öznelerin de paylaşabilecekleri bilişsel ürün.

BİLGİ SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF KNOWLEDGE) Bilgi ile toplum arasındaki ilişkileri, ağırlıklı olarak farklı toplumsal ortamlarda üretilen bilgilerin karşılaştırılması yoluyla inceleyen sosyoloji dalı.

BİLGİ TOPLUMU (INFORMATION SOCIETY) **Enformasyon toplumu**. Bilgi üretim ve akışının hem birey hem de kurumlararası ilişkileri belirlediği, bilginin kütlesel düzeyde üretilip tüketildiği toplum.

BİLGİBİLİM (EPISTEMOLOGY) Bkz. **EPİSTEMOLOJİ**

BİLGİBİLİMSEL ÇOĞULCULUK (EPISTEMOLOGICAL PLURALISM) Bkz. **EPİSTEMOLOJİK PLURALİZM**

BİLGİBİLİMSEL GERÇEKÇİLİK (EPISTEMOLOGICAL REALISM) Bkz. **EPİSTEMOLOJİK REALİZM**

BİLGİBİLİMSEL İKİCİLİK (EPISTEMOLOGICAL DUALISM) Bkz. **EPİSTEMOLOJİK DÜALİZM**

BİLGİBİLİMSEL TEKÇİLİK (EPISTEMOLOGICAL MONISM) Bkz. **EPİSTEMOLOJİK MONİZM**

BİLİM (SCIENCE) 1. Beş duyunun algı alanına giren nesne, olgu veya ilişkilerin; gözlem, test, tümevarım, tümdengelim, doğrulama gibi yöntemlerle sistematik olarak incelenmesi. 2. Realitenin incelenmesi-anlaşılması-açıklanması sürecinde insanın algı ve gözlem vasıtalarını kullanarak çeşitli yöntemlerle ürettiği ve sistemleştirdiği bilgiler bütünü.

BİLİM ANTROPOLOJİSİ (ANTHROPOLOGY OF SCIENCE) Saha antropolojisinin yöntemine uygun olarak bilim adamları topluluklarının içine girip, onların çalışma biçimlerini, değer yargılarını, kendi aralarındaki iktidar ilişkilerini ve diğer insanlara ve-

ya başka bilim adamlarının çaba ve ürünlerine bakış tarzlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan disiplin.

BİLİM FELSEFESİ (PHILOSOPHY OF SCIENCE) 1. Genel anlamda bilimin betimleme, tanımlama, sınıflandırma, ölçme, deneye tâbi tutma, açıklama, genelleme, öndeme, yorumlama ve denetleme boyutlarıyla ilgili yapısal problemlerinin, özelde de tek tek bilim dallarının karşılaştıkları sorunların felsefî düzeyde incelenmesi. 2. Bilimin niteliğinin, sınırlarının ve mahiyetinin sorgulandığı disiplin. Bilimsel bilginin diğer bilgi türleri içindeki yerinin irdelendiği tartışma alanı.

BİLİM SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF SCIENCE) Sosyolojik yöntem ve bakış açısıyla, bilimsel bilginin üretimini sağlayan sosyal ve siyasal koşulları, bilim adamlarının yaşadıkları toplum içindeki konumlarını ve diğer toplumsal kesimlerle olan ilişkilerini, bilime alternatif bilgi edinme yollarını, bilim-toplum, bilim-iktidar, bilim-ekomomik düzey, bilim-siyaset ilişkilerini inceleyen disiplin.

BİLİMDALI (DISCIPLINE) Bkz. **DİSİPLİN**

BİLİMCİLİK (SCIENTISM) Bilimin insanın bütün problemlerini çözmek, ona gerekli dünya görüşü ve hayat felsefesi kazandırmak için en geçerli, en sağlam ve güvenilir araç olduğunu savunan görüş.

BİLİMSEL BİLGİ (SCIENTIFIC KNOWLEDGE) Bilimsel yöntemlere uygun olarak üretilmiş, gerçekliğin belirli bir bölümünü açıklamayı amaçlayan, yorum esnekliği az, doğruluğu veya yanlışlığı test edilmeye açık bilgi.

BİLİMSEL DEVRİM (SCIENTIFIC REVOLUTION) Bir bilim alanında meydana gelen ve sadece bilimsel bilginin nicelik ve niteliğinde değil, bilim adamlarının nesneleri algılayışlarında, araştırma konularıyla ilgili seçimlerinde, bilimsellikle ilgili temel ölçütlerinde ve hatta geçmiş bilgi birikimini yorumlayışlarında da köklü farklılıklar getiren değişim. (*T.S. Kuhn*)

BİLİMSEL DOGMATİZM (SCIENTIFIC DOGMATISM) Bilimsel et-

kinlikler sonucunda elde edilen bulguların, kullanılan yön temlerin, üretilen kuram veya bilgilerin, üretildikleri sosyo-kültürel bağlam ve bilimsel **paradigma**dan soyutlanarak, hiç bir şekilde sorgulamaya konu olmayan ürünler, zaman ve mekândan bağımsız, evrensel geçerliliği olan doğrular manzumesi olarak algılanması; bilimin dogmalaştırılması. Bkz. DOGMATİZM.

BİLİMSEL İŞLETME (SCIENTIFIC MANAGEMENT) **Taylorizm. Emeğin bilimsel organizasyonu.** İş veriminin artırılması ve kâr makzimizasyonunun sağlanması için çalışma ve dinlenme saatlerinin, iş düzeni ve iş ilişkilerinin bilimsel ölçülere göre ayarlanabileceğini savunan görüş.

BİLİMSEL KANUN (SCIENTIFIC LAW) Bir bilim dalının alanına giren olgular arasında sürekli tekrarlanan, o alanda çalışan ve egemen bilim anlayışını benimsemiş bilim adamları topluluğu tarafından kesin olarak doğru kabul edilen ilişkilerin neden-sonuç biçimindeki ifadesi.

BİLİMSEL ŞOVENİZM (SCIENTIFIC CHAUVINISM) Önyargılı bir şekilde, bir uygarlığın bilim anlayışı, bilimsel yöntem ve ürünlerini başka uygarlıklarınkilere üstün görme tavrı.

BİLİMSEL YÖNTEM (SCIENTIFIC METHOD) Güvenilir, sağlam bilimsel bilginin elde edilmesi için kullanılan yöntem. Buna göre bilimsel bilgi gözlem, deney, genelleme ve bu genellemelerin duyu organları yoluyla doğrulanmasıyla elde edilebilir. Teorik olarak, **bilimsel yöntem** beş aşamada gerçekleştirilir. İlk aşamada, üzerinde düşünülen yahut çözülecek problem tanımlanır. İkinci aşamada, daha önceki bilimsel teoriler ve bulgular çerçevesinde problem yeniden formüle edilir. Üçüncü aşamada, problemin çözümüne ilişkin **hipotez**ler geliştirilir. Dördüncü aşamada, hipotezlerin sınanabilmesi için gerekli **sınama** usulleri belirlenerek gerekli veriler toplanıp gözlemler yapılır. Beşinci aşamada ise, verilerin hipotezi doğrulayıp doğrulamadığı sınanır. Eğer hipotez doğrulanıyorsa mevcut teorinin açıklayıcı olduğu kabul edilir, fakat doğrulan-

mıyorsa hipotez yanlış kabul edilerek reddedilir ve yeni hipotezler geliştirilir. Bkz. **BİLİMSEL DEVRİM, PARADİGMA, MANTIKSAL POZİTİVİZM, ELEŞTİREL AKILCILIK, YANLIŞLAMACILIK.**

BİLİNÇ (CONSCIOUSNESS) 1. Bireyin her türlü bilgi, düşünce ve davranışlarını organize eden zihin durumu. 2. İnsanın inanç, istek ve bilgisi hakkında sahip olduğu kavrayış kapasitesi; kendi kendisinin bilgi veya konumunun farkında olma düzeyi. 3. Canlı organizmanın çevresindeki olay, nesne ve durumları algı laması ve algılanan şeylerin niteliklerinin ayırt edilmesi yoluyla çevresinden haberdar olmasını sağlayan; daha üst bir aşamada ise -ki bu aşama yalnızca insana özgüdür- soyutlama yoluyla, insanın çevresinden haberdar olduğundan haberdar olmasını, *kendinin farkında olmasını* sağlayan yeti.

BİLİNÇALTI (SUBCONSCIOUS) Zihnin karanlık dünyası. İnsanın çevreyle irtibatını sağlayan algı, duyum, gözlem, düşünme vb. fonksiyonlarının ürettiği, kullanılamayan, ya da çeşitli nedenlerle bastırılarak gündemden çıkarılan ürünlerin depo edildiği kabul edilen esrarengiz ortam. Kişinin farkında olmadığı psikolojik süreç ya da olaylara da **bilinçaltı süreçler** denir.

BİLİNÇALTI SÜREÇLER (SUBCONSCIOUS PROCESSES) Bkz. **BİLİNÇALTI**

BİLİNÇDIŞI (UNCONSCIOUS) Öznenin farkında olmadığı, fakat özellikle de bilinçaltına itmediği; bilinç alanına çıkmayan istek ve dürtülerin yeraldığı alan.

BİLİNÇDIŞI GÜDÜLENME (UNCONSCIOUS MOTIVATION) Kişinin varlığını farketmediği fakat davranışlarına bakılarak çıkarsanabilen güdülenme biçimi. Bilincinde olmadan, gayriihtiyarî olarak bir eylemde bulunmaya yönelme.

BİLİNEMEZCİLİK (AGNOSTICISM) **Agnostisizm**: Metafiziğin alanına giren ve varoluşun niteliğine ilişkin temel soruların cevaplarının bilinemezliğini; ayrıca herkesin kabul ettiği ve aynı anlamı yükleyip aynı değeri verdiği türden bir bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan görüş.

BİLİŞSEL GELİŞME TEORİSİ (THEORY OF COGNITIVE DEVELOPMENT) *J. Piaget* tarafından geliştirilen ve çocuktaki bilişsel gelişimi belirli yaş aralıklarına göre aşamalı olarak inceleyen kuram. Buna göre, doğumu ile iki yaşı arasındaki *birinci aşama*da çocuk, tüm dış dünyanın kendi etkinlikleri sonucu varolduğunu sanır ve bu yüzden gücü yettiği her şeyi hareket ettirip sonucunu görmek ister. Altı aydan sonra yavaş yavaş dış dünyanın kendi ürünü olmadığını kavramaya başlar. 2 ile 7 yaş arası olan *ikinci aşama*da bu süreç gelişir ve çocuk nesneleri onlara ait semboller yoluyla tanımaya, dil nosyonunu geliştirmeye başlar. 7 ile 11 yaşları arasındaki *üçüncü dönem*de çocuk, sınıflama, kategorize etme ve mantıklı düşünmeye başlar. Bilişsel gelişmenin 12 yaşından başlayan ve ömür boyu sürecek olan bu *dördüncü aşama*sında ise çocuk, kurgusal düşünmeyi, zihinsel manipülasyon yapmayı, zihninde soyut ilişkiler geliştirmeyi öğrenir. Bütün hayatı boyunca bu aşamada derinleşir.

BİOMETRİ (BIOMETRY) Biyoloji biliminin kapsamında yer alan problemlerin çözümünde matematik veya istatistiksel yöntemler kullanan biyoloji altdalı.

BİREŞİM (SYNTHESIS) Bkz. **SENTEZ, DİYALEKTİK MANTIK**

BİREY (INDIVIDUAL) **Fert**. Toplumları oluşturan ve içinde yaşadığı ilişkilerle anlam kazansa da onlardan bağımsız, kendi başına bir varlığı ve kimliği olan insan.

BİREYCİLİK (INDIVIDUALISM) **Birey**in ve bireysel olanın dışında kalan hiç bir şeye üstünlük tanımayan; son tahlilde bütün etkinlikleri, hatta gelmiş geçmiş bütün uygarlıkları sadece insan unsuruna indirgeyen yaklaşım. Bu çerçevede, kendi çıkarlarını savunan bireylerin özgürce mücadele edebilecekleri bir ortamın; verimli, üretken, istikrarlı ve kendi kendini ayarlayabilen bir ekonomik sistemin yahut sosyal düzenin önşartı olarak görülmesi anlayışına **ekonomik bireycilik**; bireylerin rasyonel karar verme yeteneğine sahip, kendi tercihlerini kendileri yapan birer vatandaş olarak siyasal sürecin merkezine yer-

leştirilmesi anlayışına **siyasal bireycilik**; insanın değerin kaynağı ve değer yargı sisteminin yaratıcısı olarak görülüp ahlakî değerlerin merkezine yerleştirilmesi anlayışına da **ahlâkî bireycilik** denir.

BİREYSEL EKONOMİK DENGE (INDIVIDUAL's ECONOMIC EQUILIBRIUM) Neoklasik iktisadî analizde, **bireyin** ihtiyaçlarının tatmininde kendi sınırlı kaynaklarını, onlardan maksimum fayda elde edecek biçimde kullanmasıyla ulaştığı denge durumu.

BİRİNCİL GRUP (PRIMARY GROUP) Aile, yakın akraba veya arkadaşlar ya da meslektaşlar gibi, kişinin, problemlerini çözmede ve karşılıklı yardımlaşma ve birbirini korumada göreli olarak sağlam, içten ve uzun süre devam eden ilişkiler geliştirdiği ve yüzyüze temas halinde olduğu grup. Bkz. **İKİNCİL GRUP.**

BİRİNCİL İŞLER (PRIMARY OCCUPATIONS) Bkz. **İŞ**

BİTİŞİK BÖLGE (THE CONTIGOUS ZONE) Sahil istikametinde, karasularının dış sınırının ötesinden belirli bir mesafeye kadar uzanan ve sahildar devletin üzerinde balıkçılık, gümrük, maliye ve sağlık gibi konularda yetkiye sahip olduğu açık deniz parçası.

BİYOLOJİ (BIOLOGY) **Yaşambilim. Dirimbilim.** Canlıların oluşumu, gelişimi ve yaşam evrelerini incelemeyi konu edinen disiplin. Yunanca yaşam anlamına gelen *bios* ile bilim anlamına gelen *logos* sözcüklerinin biraraya getirilmesinden oluşan; bitki ve hayvanların doğma, büyüme, üreme, ve ölme gibi çeşitli hayat aşamalarını inceleyen bilim dalı.

BİYOLOJİZM (BIOLOGISM) Biyoloji biliminin yöntem ve kavramsal modellerinin toplum yapıları ve insan davranışlarının çözümlemelerinde de kullanılabileceğini savunan görüş.

BİYOMETEOROLOJİ (BIOMETEOROLOGY) Doğal ortamın insan üzerindeki etkisinin incelenip araştırılmasını konu edinen meteoroloji dalı.

BİYOPOLİTİK (BIOPOLITICS) Biyolojik faktörlerin, siyasal aktörlerin gelişim ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen disiplin.

BOLLUK PARADOKSU Bkz. **KİNG KANUNU**

BOLLUKÇULUK (ABUNDANISM) Herkesin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli bir bolluk ekonomisinin potansiyel olarak var olduğunu, ancak dağıtımdaki bozukluklar nedeniyle pratik olarak bunun gerçekleştirilemediğini ileri süren görüş.

BOLŞEVİZM (BOLSHEVISM) Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içerisinde 1903 yılından itibaren meydana gelen gruplaşmada, çoğunluğu oluşturan ve kendilerini Komünist Parti olarak adlandıran, 1917 devrimini gerçekleştiren Lenin ve arkadaşlarının Marks'ın görüşlerinden yola çıkarak geliştirdikleri anlayış.

BONA FİDE Uluslararası ilişkilerde, özellikle de uluslararası anlaşmaların sağlıklı yorumlanmasında önem taşıyan, sözlük anlamı *iyi niyetle* olan Latince terim.

BONAPARTİZM (BONAPARTISM) 1. Meşruluğunu örgütlenmemiş toplumsal kesimlerden, örneğin köylülerden aldığını iddia ederek, örgütlü sosyal sınıf ve baskı gruplarından görece bağımsız bir politika izleyen, çoğunlukla geçici nitelikteki yönetim biçimi. 2. Sınıflar yahut partiler üstü bir görüntü altında belli bir sınıfın çıkarını gözeten diktatörlük yönetimi. 3. Marksist devrim stratejisinde, ordunun da yardımıyla Sosyalist Parti tarafından kapitalist rejimin ortadan kaldırılmasıyla, iktidarın proleteryaya fiilen devredilmesi arasındaki dönem (Lenin).

BONO (PROMISSORY NOTE) Emre yazılı **senet**. Üzerinde yazılı belirli bir tutarda paranın senet alacaklısına ya da onun emrine kayıtsız şartsız ödeneceğine ilişkin taahhüt içeren bir kambiyo senedi. Senet ile ödeme taahhüdünde bulunan esas borçluya **keşideci**, alacaklıya ise **lehdar**; hüküm ifade edebilmesi için zorunlu unsurlardan bir kısmının, sonradan tamamlanmak üzere, senedin düzenlenmesi sırasında eksik bırakıldığı bonoya da **açık bono** denir.

BORÇLANMA ORANI (DEBT RATIO) Bkz. **RASYO**

BORSA (BOURSE) Çeşitli mal, hizmet veya menkul kıymetlerin alınıp satıldığı yahut fiyatlarının belirlendiği, alım-satım konusu olan mal veya menkul kıymetlerin fiziksel olarak ortada bulunmalarının zorunlu olmadığı pazar. Ticaret metaının açık artırma yöntemiyle alınıp satıldığı borsaya **ticaret borsası**; hisse senedi, tahvil, altın, döviz vb. menkul kıymetlerin alınıp satıldığı borsaya **menkul kıymetler borsası**; sigorta, taşımacılık vb. hizmetlerin fiyatlarının belirlendiği yerlere de **hizmet borsası** denir.

BORSA RAYİCİ Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

BOŞ ZİHİN (TABULA RASA) Emprisist epistemolojide, deneyle kazanılmış izlenimlerin üzerine kaydedildiği, doğuştan boş bir tabela gibi olduğu ve **önsel bilgi** taşımadığı kabul edilen zihin.

BOŞANMA (DIVORCE) Yasal ve meşru bir şekilde karşılıklı akitleşme ile oluşturulan **evlilik** ilişkisinin taraflardan her ikisi de sağ iken yine yasal yollarla sona erdirilmesi.

BOY (CLAN) Bkz. **AŞİRET**

BOYKOT (BOYCOTT) 1. Ekonomik ve siyasî nedenlerden dolayı bir ülkenin başka ülkelerle olan ilişkilerini kesmesi; işbirliğine yanaşmaması veya siyasî, kültürel ya da sportif bir organizasyonda yeralmayı reddetmesi. 2. Bir ekonomik ve siyasal mücadele yöntemi olarak herhangi bir haktan yararlanmayı, birisinin hizmetinde çalışmayı, bir kuruluşa katılmayı protesto amacıyla kişi, kurum ya da devletle olan ilişkiyi kısmen veya tamamen kesme.

BOYUN EĞME (SUBMISSION) Kişinin altta kalmak ve ezilmek pahasına her şeye tahammül etmesi; kendisine dayatılan her seçeneği kabullenir tarzda edilgen bir tavır sergilemesi; konulmuş kurallara titizlikle riayet edip, o kuralların da insanlar tarafından konulduğunu, dolayısıyla değiştirilebileceğini aklından bile geçirmeyecek denli itaatkâr davranması. Submisyon.

BÖLÜŞÜM (DISTRIBUTION) Bir değerin, iktidarın, kaynağın veya üretim sonucunda ortaya çıkan ürünün birden fazla taraf arasında paylaşılması.

BREJNEV DOKTRİNİ (BREZHNEV DOCTRINE) Sertlik yanlısı Sovyet liderlerinden Brejnev'in adıyla anılan, sosyalist bloka dahil ülkelerden herhangi birinde rejimi tehlikeye düşürecek bağımsızlık hareketlerine göz yumulmaması gerektiğini, ayrıca herhangi bir ülkeye sosyalist rejimin yerleştirilebilmesi için diğer sosyalist ülkelerin müdahale hakkı bulunduğunu savunan doktrin. 1965 Macaristan, 1968 Çekoslavakya ve 1979 Afganistan müdahaleleri bu doktrin çerçevesinde gerçekleştirilmiş müdahaleler olarak değerlendirilmektedir.

BRETTON WOOD KONFERANSI (BRETTON WOOD CONFERENCE) 1944'te Bretton Woods'ta (ABD) yapılan, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası parasal ilişkiler ve ödeme sorunlarının görüşülüp çözüm önerilerinin tartışıldığı ve sonuçta Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası (IBRD)'nın kurulmasının kararlaştırıldığı konferans.

BRETTON WOOD SİSTEMİ (BRETTON WOOD SYSTEM) Dünya ticaretinin yapay sınırlamalardan arındırılarak ülkelerarası dış ticaretin serbestleştirilmesi, ikili anlaşmalar yerine çok taraflı ticarete geçilmesi, dış ödeme güçlüklerinin giderilmesi gibi ilkeler çerçevesinde **Bretton Wood Konferansı** sonucunda oluşturulan uluslararası parasal sistem. Sistemin temel kurumları **IMF** ve **IBRD** olarak ortaya çıkarken; uluslararası parasal ilişkilerde dolar dışındaki paraların dolar, doların ise altın cinsinden tanımlandığı **sabit döviz kuru sistemi** benimsenmiş; sözkonusu sistem petrol şoklarının yaşandığı 1970'li yıllara kadar devam etmiştir.

BUHRAN (CRISIS) Bkz. **BUNALIM**

BULYONİZM Bkz. **MERKANTİLİZM**

BUNALIM (CRISIS) **Buhran. Kriz.** Beklenmedik bir sosyal, ekonomik veya psikolojik gelişme karşısında normal ilişkilerin

ciddi olarak sarsılması, karşılaşılan sorunun halledilmesi için mevcut çözüm yollarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan ve çaresizlikle içiçe gelişen gerilim durumu.

BURJUVAZİ (BOURGEOISIE) 1. Kapitalist toplumlarda artık değerin bölüşülmesi noktasında işçi sınıfı ile mücadele eden ve kapitalizmin korunmasından çıkar sağladığı varsayılan orta sınıf ya da yönetici kesim. 2. Marksist kurama göre, kapitalist üretim biçiminde, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan ve artık değere el koymak suretiyle ücretli emeği sömürerek yaşayan sınıf.

BÜROKRASİ (BUREAUCRACY) 1. **Genörgüt**. Uzmanlaşma esasına dayalı, hiyerarşik ilişki ve formel kurallara göre düzenlenmiş büyük ölçekli örgüt. 2. Siyasal kararların uygulamaya geçirildiği, çalışan personelin hak, sorumluluk ve ilişkilerinin yazılı olarak belirlendiği, bütün işlerin hiyerarşiye uygun olarak yerine getirilmesinin zorunlu olmasından dolayı formalitelerin önem kazandığı kamu kurumları veya bu kurumlarda çalışan insanlar. 3. Bir işin sonuçlandırılması için zorunlu görülen idarî işlemler dizisi. Bkz. **KIRTASİYECİLİK, YAZÇİZCİLİK.**

BÜROKRATİK KOLLEKTİVİZM (BUREAUCRATIC COLLECTIVISM) Sosyalizme geçiş için bir ön aşama olarak görülen **proleterya diktatörlüğü**nün, teoride sunulduğu gibi üretim araçlarını toplumsallaştırmak yerine sadece devletleştirdiğini, böylece de bürokratik güce sahip uzman, teknisyen ve yöneticilerden oluşan yeni bir sınıfın artık değere el koymasına imkân sağlayarak değişik bir sömürü mekanizması ortaya çıkardığını savunan görüş. (*B. Rizzi*)

BÜTÇE (BUDGET) 1. Gelir ve gider dengesinin ayarlandığı belge; belirli amaçların gerçekleştirilebilmesi için tahsis edilebilecek kaynakların toplamı. 2. Kamu kesiminin bir sonraki malî dönem için yapacağı harcamaları içeren ve parlamenter demokrasilerde yasama organının yürütme organına kamu harcaması yapma ve kamu gelirlerini toplama konusunda verdiği

yetkiyi gösteren belge. Bütçe harcamalarının bütçe gelirlerini aşması durumunda aradaki negatif farka **bütçe açığı**; gelirlerin harcamalardan daha yüksek olması durumunda aradaki gelir fazlasına **bütçe fazlası**; harcamaların gelirlere eşit olması durumuna da **bütçe dengesi** denir. Bir başka ifadeyle, gideri gelirinden fazla olan bütçeye **açık bütçe**; geliri giderini aşan bütçeye **fazla bütçe**; geliri giderine eşit bütçeye de **denk bütçe** denir.

BÜYÜ (MAGIC) **Sihir**. En genel anlamda herhangi bir amacın gerçekleştirilmesi, özelde ise hastalıkların iyileştirilmesi, belâ veya uğursuzlukların giderilmesi gibi somut sonuçlar elde etmek için yapılan ve doğaüstü güçlerle yardımlaşmaya dayanan teknikler bütünü.

BÜYÜK PATLAMA TEORİSİ (BIG-BANG THEORY) **Big bang kuramı**. Evrenin doğuş ve gelişimini açıklamaya çalışan ve bu çerçevede evrenin uzay-zamanı içinde çok büyük bir patlama ile ortaya çıktığını, zamanla evrendeki bütün varlıkların birbirinden uzaklaşarak bağımsız birer varlık haline geldiklerini ve halen bu yayılma ve genişleme sürecinin devam ettiğini ileri süren kozmoloji teorisi.

BÜYÜKELÇİ (AMBASSADOR) Görevli bulunduğu yabancı ülke nezdinde, kendisini belirli bir görev ile görevlendirerek gönderen devlet başkanı adına iş görmeye bütünüyle yetkilendirilmiş, diplomatik hiyerarşide en yüksek rütbeli elçi.

C

CAHİLİYE 1. Bilgisizlik. Hakikatin bilgisinden yoksunluk. Sahte gerçeklerle oyalanma. 2. Yaratılmışlığının bilincine varamamış, acziyetini kavrayamamış insanların oluşturduğu; **Vahy** yerine ilâhî hikmetten kopuk, dünyevileştirilmiş beşerî bilgi ve değerler felsefesinin egemen olduğu toplumsal-kültürel ortam. Bkz. **CEHALET.**

CAMBRİDGE OKULU (CAMBRIDGE SCHOOL) Cambridge Üniversitesinden A. Marshall'ın kurucusu olduğu; başlıca temsilcilerini A.C. Pigou, J.M. Keynes, J. Robinson ve N. Kaldor gibi neoklasik mikro iktisat yaklaşımına karşı çıkan bir grup iktisatçının oluşturduğu; mikro çözümlemeyle ulaşılan sonuçların genelleştirilemeyeceğini, dolayısıyla iktisadî olayların açıklanmasında makro çözümleme yönteminin kullanılması gerektiğini savunan okul.

CANLICILIK (ANIMISM) Bkz. **ANİMİZM**

CANRUHÇULUK (ANIMISM) Bkz. **ANİMİZM**

CARİ ORAN (CURRENT RATIO) Bkz. **RASYO**

CARTER DOKTRİNİ (CARTER DOCTRINE) 1979 sonlarında Sovyetler'in Afganistan'ı işgaliyle yumuşama sürecinin kesintiye uğraması ve İran'da İslâmî bir devlet kurma girişimlerinin İran Körfezi'ndeki petrol sevkiyatını riske sokması üzerine dönemin ABD Başkanı Carter'ın *İran Körfezi'ne dışardan yapılacak herhangi bir müdahalenin ABD ve Batının çıkarlarına bir saldırı sayılacağı* şeklindeki açıklamasında ifadesini bulan ve Ortadoğu'daki Batı çıkarları için gerektiğinde sıcak savaşın bile göze alınabileceğini ima eden doktrin. Bkz. **YENİ DÜNYA DÜZENİ, KÖRFEZ SAVAŞI, KÖRFEZ KRİZİ.**

CAYDIRMA (DETERRENCE) Devletlerin, muhtemel düşmanlarını, genel askerî kapasitelerin artırılması, toplu tahrip gücüne sahip süper silahların geliştirilmesi ve misilleme gibi yollar aracılığıyla, istenmeyen politikalar izlemekten ve bazı faaliyetleri yapmaktan vazgeçirmek için başvurduklan yöntem. Caydırma, karşı tarafı beklenen hareketin zararlarının, faydalarından daha ağır basacağına ikna etme stratejisini de içerir.

CEBRİYE Kaza ve kaderle ilgili tartışmalar sonunda ortaya çıkan ve insanın özgür iradesinin bulunmadığını, kaderin, *Allah'ın insanın yapabileceği ve yapamayacağı şeyleri belirlemesi* anlamına geldiğini, bu sebeple, insanın eylemlerinin kendisine nispet edilmesinin mecazî bir anlam taşıdığını ileri süren ekol. Felsefe ve düşünce tarihinin en tartışmalı konularından birisi olan *kader* konusundaki üç yaklaşımlardan birisini temsil eden Cebriyeye göre *kader karşısında insan, rüzgar önündeki yaprak gibidir*, olup bitenler üzerinde insan iradesinin belirleyici bir rolü yoktur.

CEHALET (IGNORANCE) 1. Farkında olmama durumu; bilinçsizlik, kasıtlı bakıştan yoksunluk. 2. Davranışlarına hâkim olamama, hareketlerini kontrol edememe, aceleci biçimde ve çoğu kez düşüncesizce hareket etme hali. 3. Varlığın hikmet ve sebebini kavrayamama, sözkonusu hikmet ve sebebe aykırı düşünce, tavır ve davranışlar sergileme. Bkz. **CAHİLİYE.**

CEHENNEMÎ DÖNGÜ (INFINITE CYCLE) Ücretlerin artışı ile fiyatların yükselişi arasında fonksiyonel, mekanik ve birbirini ileri doğru iten bir ilişki bulunduğunu ileri süren görüş. Buna göre, ücretlerde meydana gelecek ciddi bir artış, talepleri artıracağından kaçınılmaz şekilde ücretlerin artışına paralel olarak, dikkate değer bir genel fiyat yükselişine yolaçar. Fiyatlar genel seviyesindeki bu yükseliş ücretlerdeki artışın olumlu etkilerini yok edeceğinden, işçilerin yeniden ücretlerde artış talepleri gündeme gelir; bu döngü sürekli kendisini tekrarlar.

CEMAAT (COMMUNITY) **Gemeinschaft. Topluluk**. Aynı inanç, değer ve davranış kalıplarını benimsemiş, karşılıklı olarak ya-

kın, içten, yüzyüze ve samimi ilişkilerle birbirine bağlı insanlardan oluşan, topluma oranla görece küçük homojen insan topluluğu. Bkz. **TOPLUM, GRUP, MİLLET.**

CEMİYET (SOCIETY) Bkz. **TOPLUM**

CEVAP (ANSWER) **Yanıt**. Bir **soru**ya, soruda ifadesini bulan bilinmeyenin açıklanmasına yönelik olarak verilen karşılık. Bkz. **SORU.**

CEVAP ALANI (RANGE OF ANSWERS) 1. Bir soruya verilebilecek anlamlı cevapların oluşturduğu küme. 2. Sorunun cevabının araştırılması gereken mantıksal düzlem.

CEVHER (SUBSTANCE) Bkz. **ÖZ**

CEZA (PUNISHMENT) 1. İstenmeyen, yasaklanmış davranış veya eylemlerin gerçekleştirilmesi durumunda uygulanan olumsuz yaptırım. 2. Yasaların çiğnenmesi durumunda verilen karşılık. Bkz. **SUÇ, ÖDÜL.**

CF (COST AND FREIGHT) Uluslararası taşımacılık ve ticaret literatüründe malın fiyatına, mal bedeli ile belirli bir yere kadar taşıma masraflarının dahil olduğunu ifade eden, İngilizce *maliyet* (cost) ve *nakliye* (freight) sözcüklerinin baş harflerinin biraraya getirilmesiyle oluşturulan deyim.

CIF (COST INSURANCE FREIGHT) Uluslararası taşımacılık ve ticarette bir malın fiyatına nakliye ücreti ile teslim edileceği ülkeye kadar olan tüm masraf ve zararların dahil olduğunu ifade eden ve İngilizce *maliyet* (cost), *sigorta* (insurance) ile *nakliye* (freight) kelimelerinin baş harflerinden oluşan deyim.

CİHAD İslâmî terminolojide, dinin temel ilkelerini bireysel ve toplumsal hayata hâkim kılmak için çalışmak, gayret sarfetmek veya savaşmak. Maddî ve manevî tüm imkanlarını kullanarak Allah yolunda mücadele etmek; iyiliğin yerleşmesi ve kötülüğün ortadan kalkması için çalışmak.

CİNSİYET (SEXUALITY) Canlıların üremesini mümkün kılan ve erkek-dişi ayrımını ortaya çıkaran farklılaşma.

CİNSİYET ROLLERİ (SEXUAL ROLES) 1. Toplumsal ilişkilerde kadın ve erkeklere bizzat cinsiyetlerinden dolayı yüklenen farklı roller. 2. Cinsiyet farkı nedeniyle kadın ve erkeğin doğuştan itibaren doğal olarak taşıdıkları veya cinsiyetlerine bağlı olmak üzere toplumsal olarak yüklendikleri roller. **Örn.** Babalık, annelik. Bkz. **SOSYAL ROL, ROL.**

CİNSİYETE DAYALI İŞBÖLÜMÜ (SEXUAL DIVISION OF LABOUR) Toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda **cinsiyet rollerine** uygun olarak yapılan işbölümü.

CİRO (ENDORSMENT) Emre yazılı kıymetli evraktan doğan hakları bir başkasına devretmek, rehnetmek, veya bu hakların tahsilini sağlamak amacıyla senet hamilinin yazıp imzaladığı irade beyanı.

CİZYE Bkz. **ŞERÎ VERGİLER**

COMECON Karşılıklı İktisadî Yardım Konseyi. Merkezî planlama yoluyla üye ülke ekonomileri arasında iktisadî, bilimsel ve teknik yönden yardımlaşma ve işbirliği sağlamak, yatırımları desteklemek ve kendine yeterlilik düzeyini yükseltmek gibi amaçlarla SSCB'nin öncülüğünde Doğu Bloku ülkelerinin 1949'da kurdukları iktisadî birlik. Bir anlamda Batı blokundaki OECD'nin karşılığı sayılan COMECON, 1980'li yılların ikinci yarısında SSCB'de uygulamaya konan **Glastnost** ve **Perestroika** politikalarından sonra önemini kaybetmiş, 1991 yılında da feshedilmiştir.

COMMONWEALTH İngiliz Milletler Topluluğu. Sanayi devrimi sonrasında İngiltere'nin yayılma sürecinde İngiliz İmparatorluğu'nun birer parçası haline gelmiş ve uzun yıllar sömürge olarak kaldıktan sonra 20. yüzyılda bağımsızlığına kavuşmuş 25 ülkeyle İngiltere'nin, özellikle ekonomik ve siyasal alanlarda karşılıklı çıkar birliğine dayalı olarak oluşturdukları birlik.

CUMHURİYET (REPUBLIC) Devlet yönetiminde halkı temsil edecek kişilerin düzenli aralıklarla ve özgürce seçildiği; seçim aracılığı ile iktidarın halk çoğunluğunun tercihine göre belir-

lendiği; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirine karşı bağımsız ve birbirini dengeli bir biçimde denetleme esası üzerine kurulu yönetim sistemi.

CUNTA (JUNTA) Siyasal iktidarı sistemin meşru kabul ettiği yöntemlerle değil, askerî güç kullanarak ve zorla ele geçirmeyi amaçlayan küçük grup. Darbe yoluyla siyasal iktidara el koymuş askerlerden oluşan topluluk. Bkz. **HÜKÜMET DARBESİ.**

CÜZ-İ İRADE İzafî irade. Göreli istenç. İnsanın ontolojik bir kategori olarak yaratılıştan sahip olduğu, sorumluluk taşımasına temel teşkil eden, onun varolma ve düşünebilmesi ile doğrudan bağıntılı, değişik seçeneklerden birisini seçmeyi mümkün kılan göreli dileme yeteneği. Bkz. **KÜLLÎ İRADE, İRADE.**

Ç

ÇAĞDAŞLAŞMA (MODERNIZATION) **Modernizasyon**. Modernleşme. Sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda başta ABD olmak üzere sanayileşmiş Batı toplumlarının sahip olduğu yapı, kurum, değer ve sistemlere sahip olmak amacı ile yapılan tüm düzenlemeler. Bu çerçevede, eşit ve genel oy, siyasal parti ve parlamento, karar mekanizmalarına katılım.. gibi demokrasinin temel kurum ve ilkelerinin siyasal alanda egemen kılınmasına **siyasal çağdaşlaşma**; okur-yazarlık oranının yükselmesi, ulusal ve laik ideolojilerin egemen hale getirilmesine **kültürel çağdaşlaşma**; kapitalist üretim tarzının yerleştirilmesine **ekonomik çağdaşlaşma**; kentleşme ve alt yapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, haberleşme teknolojilerinin geliştirilmesi ve geleneksel otorite ilişkilerinin çözülmesi ile ortaya çıkan duruma da **sosyal çağdaşlaşma** denir. Bkz. MODERNİZM, MODERNLİK.

ÇAĞRIŞIM (ASSOCIATION) Belirli bir uyarıcının, geçmişte o uyarıcıyla birlikte bulunmuş başka nesne veya durumları hatıra getirmesi. Bir olay, olgu veya gelişmenin çeşitli faktörlerin vesile olmasıyla başka olay, olgu veya gelişmeleri anımsatması.

ÇALIŞMA SERBESTLİĞİ (LIBERTY OF WORKING) Belirli sınırlar içinde herkesin kendi mesleğini ya da işverenini serbestçe seçebilmesi ve her iş verenin de istediği kişiyi istihdam edebilmesini ifade eden hukuk ilkesi.

ÇARPAN (MULTIPLIER) Bkz. ÇOĞALTAN

ÇATIŞMA (CONFLICT) 1. **Çatışkı**. Aynı şeyi elde etmek için farklı birey veya grupların birbirlerini devre dışı bırakmak veya zayıflatmak amacına yönelik olarak yaptıkları bilinçli mü-

cadele. 2. Bir konuda birbirini yadsıyan görüş ve iddiaların meydana getirdiği karşıtlık.

ÇATIŞMA TEORİSİ (CONFLICT THEORY) Toplumsal örgütlenmenin temelinde, değer ve kaynakların eşitsiz bölüşümünden kaynaklanan bir yapısal çelişki ve çatışmanın bulunmasından dolayı tüm ekonomik, toplumsal, siyasal kurum ve süreçlerin; kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinliklerin, o toplumda yaşayan sınıf ya da grupların karşılıklı anlaşma, uzlaşma veya yardımlaşmaları sonucu değil; taraflar arasında değişik düzeylerde sürekli tekrarlanan çatışmaların sonucu oluşturulduğunu savunan kuram. Bkz. **DENGE KURAMI.**

ÇEK (CHEQUE) Belirli bir vadenin sözkonusu olmadığı ve görüldüğünde kayıtsız şartsız ödenmesi zorunlu olan bir ödeme emri. Üzerinde yazılı belirli bir tutarda paranın hamiline, belirli bir kişiye veya emrine ödenmesi konusunda bir bankaya hitaben yazılan, özel bazı şekil şartlarına bağlı, **kıymetli evrak** niteliği taşıyan senet. Üç taraflı bir ilişkinin sözkonusu olduğu çekte, çeki düzenleyene **keşideci**, çek tutarını tahsil yetkisi verilen kişiye **lehdar**, çek üzerinde yazılı tutarı lehdara ödeme yetkisi verilen bankaya da **muhatap** denir. Çekler nama, emre veya hamiline yazılı olabilir.

ÇEKİRDEK AİLE (NUCLEUS FAMILY) Bkz. **AİLE**

ÇELİŞKİ (CONTRADICTION) 1. Bir önerme ile o önermenin değillemesinden oluşan küme; iki önerme, cümle ya da ifadenin mantıksal olarak birbirini dışlaması. Uzlaşmaz karşıtlık. 2. Diyalektik mantık çerçevesinde, olgu ve süreçlerde hem birbirlerini zorunlu olarak gerektiren, hem de birbirlerini karşılıklı olarak bertaraf etmeye yönelen karşıt eğilimlerin bir arada bulunması durumu.

ÇELİŞKİNİN KURUMSALLAŞMASI (INSTITUTIONALIZATION OF CONFLICT) Kapitalizmin ilk zamanlardaki saldırgan ve şiddete dayalı çelişkili yapısının, sonraları eski çelişkilerini taşımakla beraber daha az tehlikeli ve daha yumuşak bir görüntüye bürünmesi.

ÇELİŞMEZLİK İLKESİ (PRINCIPLE OF NON-CONTRADICTION) Bkz. **FORMEL MANTIK**

ÇERÇEVE (FRAMEWORK) Bir düzen, sistem, mekanizma veya yapıya biçim veren, etkinlik alanını sınırlayan ya da sözkonusu yapıyı çevreleyen koşullar bütünü.

ÇETE (GUERILLA) 1. **Gerilla**. Siyasal sistemi kısmen veya tamamen değiştirmek amacıyla düzenli ordu birlikleriyle veya ülkesini işgal eden yabancı askerlerle savaşan yerel düzensiz birlikler. 2. Soygun, gasp, yağma ve bunun gibi yasadışı yollarla geçim sağlamayı yaşam tarzı haline getirmiş grup.

ÇEVİRME (CONVERSION) Konversiyon. Ruhsal gerginlik ve sıkıntıya neden olan bilinçaltı çatışmaların çeşitli sinirsel belirtiler halinde sembolik ifade şekilleri bulması.

ÇEVRE (ENVIRONMENT) 1. İnsan ya da bir başka canlının yaşamı boyunca içinde ilişkilerini sürdürdüğü dış ortam. Bkz. **HABİDAT** 2. Bir birey, grup veya toplumun biyolojik, toplumsal ve kültürel yaşamını etkileyebilecek dış faktörlerin tümü. İnsan etkisinin henüz girmediği, ya da önemli ölçüde müdahale etmediği bitki, hayvan, dağ, deniz vb. unsurlardan oluşan çevreye **doğal çevre**; toplumsal ilişkiler çerçevesinde insan bilgi ve deneyiminin doğal yapı ve kaynakları dönüştürmesi sonunda meydana gelen çevreye **yapay çevre**; bireyi kuşatan sosyal beklenti, ilişki ve kurumların oluşturduğu ortama **sosyal çevre**; bilimsel, felsefî ve sanatsal etkinliklerin oluşturduğu ortama da **entellektüel çevre** denir.

ÇEVRE AYDINI (PERIPHERICAL INTELLECTUAL) Fiilî gündemi ve zihin matrisleri, kendi tarihsel-toplumsal konumunun sorunlarından çok kendisine *merkez* aldığı uygarlığın sorunsallarıyla belirlenmiş, çözümü de sürekli bu merkezde arayıp merkezin yol göstericiliğine olan inancını hiç yitirmeyen, fakat merkezi sahiden izlemeyi de bir türlü beceremeyen aydın tipi. (*A. Kara*)

ÇEVREBİLİM (ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

ÇEVRECİLİK (ENVIRONMENTALISM) Doğal çevrenin korunması, insan-doğa-çevre ilişkilerinin yeni bir temele oturtulması ekseninde gelişen, önceleri bireysel tepkiler şeklinde kendini gösterirken sonraları örgütselleşen toplumsal hareketler. Hızlı sanayileşme ve insanın doğayı tahakküm altına alma çabasının kaçınılmaz sonucu olarak doğanın kendini yenileyemez bir hızla kirletilmesi sonucu doğal hayat ve çevrenin yokolması tehlikesinin belirmesi karşısında çevreyi kurtarmak amacıyla ortaya çıkan ideolojik-sosyal hareket.

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ENVIRONMENTAL IMPACT EVALUATION) Yeni kurulacak bir fabrika veya üretim biriminin, henüz proje aşamasında iken, gerek dışarı vereceği artık ve sebep olacağı kirlenme,gerekse sağlayacağı olumsuz dışsallıklar bakımından orta ve uzun vadede doğal çevreye verebileceği muhtemel zararların hesaplanarak, yasalarca belirlenen nitelikleri taşımayan ve standartlara uymayan projelerin uygulama dışı bırakılmasını amaçlayan değerlendirme.

ÇEVRİMSEL YAKLAŞIM (CYCLICAL APPROACH) **Döngüsel yaklaşım.** Genelde insanlık tarihinde görülen uygarlıkların, özelde de tek tek insan ve toplumların gelişim süreçlerinin tekdüze, doğrusal ve geri döndürülemez bir seyir izlemediklerini; tersine döngüsel, inişli çıkışlı, bir biriyle karşılaştırılamayacak özgünlükte iç dinamiklere sahip bir gelişme çizgisine sahip olduklarını savunan yaklaşım.

ÇIKAR GRUBU (INTEREST GROUP) Bkz. **BASKI GRUBU**

ÇIKARIM (INFERENCE) 1. Verilerden sonuç çıkarma işlemi. 2. Doğru olduğu kabul edilen bir veya daha fazla önermeden yola çıkarak, öncekilerin doğruluğuyla sınırlı ve aralarında mantıksal ilişki kurulabilen yeni önermeler üretme süreci.

ÇIKMAZ (DİLEMMA) Bkz. **İKİLEM**

ÇİFTLER HALİNDE ÖĞRENME (PAIRED-ASSOCIATE LEARNING) Öğrenicilerden, kendilerine bir kelime ya da hece sunulduğunda bir başka kelime veya hece ile cevap vermeleri beklenen öğrenme yöntemi.

ÇOBANLIK (PASTORALISM) Topluluğun hayatını idame ettirmesinde en önemli iktisadî etkinliği hayvanların evcilleştirilmesinin oluşturduğu ve temel ihtiyaçların hayvanlardan sağlandığı **geçim ekonomisi**nin bir çeşidi. Bkz. **GEÇİM EKONOMİSİ, BARBARLIK, MEDENİYET.**

ÇOCUKLUK (CHILDHOOD) Doğum ile ergenlik ya da bülûğ çağı arasındaki dönem.

ÇOĞALTAN (MULTIPLIER) **Çarpan.** Hızlandıran. Aralarında etkileme-etkilenme yahut neden-sonuç ilişkisi bulunan iki iktisadî olgu arasındaki, etkilenen faktördeki büyümeyi, etkileyen faktördeki büyümenin belirli bir katına yükselten çoğaltma ilişkisi. Bu çerçevede otonom yatırım harcamalarındaki bir birimlik artışın denge gelir düzeyinde daha büyük bir artış yaratmasına **yatırım çoğaltanı;** merkez bankasının yarattığı paranın bankacılık sistemi ve kredi mekanizmasına girmek suretiyle, sisteme girdiği ilk miktarın birkaç katına kadar büyümesine de **para çoğaltanı** ya da **para çarpanı** denir.

ÇOĞULCU TOPLUM (PLURAL SOCIETY) 1. Aralarında dil, din, ırk veya etnik açılardan farklılıklar olmasına rağmen barış içinde, aynı ulusal devlet çatısı altında yaşayan insanların oluşturduğu toplum 2. Mevcut hukuksal, siyasal, sosyal ve kültürel yapının dayandığı uygarlığın paradigmal çerçevesi ve temel değer yargıları ile çelişmemesi kaydıyla her türlü düşüncenin ifade ve örgütlenme hakkına sahip olduğu toplum.

ÇOĞULCULUK (PLURALISM) 1. **Pluralizm.** Bir sürecin yönlendirilmesiyle ilgili kararların, sözkonusu sürecin sonuçlarından etkilenen tarafların katılımı ile belirlenmesi. 2. Farklı etnik, ekonomik, siyasal kültürel çıkarları temsil eden kurum veya örgütlenmelerin yahut güç odaklarının, zora başvurmadan mevcut sistemin katılım yollarını kullanarak siyasal kararları etkileyebildiği siyasal sistem. 3. Farklı toplum kesimlerinin düşünce, inanç, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü savunan görüş. Bkz. **OTORİTERCİLİK, TOTALİTERCİLİK.**

ÇOĞUNLUK PARTİSİ (MAJORITY PARTY) Güvenoyu almak için

mecliste gerekli milletvekili sayısına sahip olan parti.

ÇOĞUNLUK SİSTEMİ (MAJORITY SYSTEM) Çok partili sistemde bir seçim bölgesinde en çok oyu alan parti listesinin seçimi kazanmasını sağlayan seçim sistemi.

ÇOK PARTİLİ SİSTEM (MULTI-PARTY SYSTEM) Toplumsal desteği bulunan, örgütlenmiş en az üç partinin eşit şartlarda yarıştığı, oyların bir veya iki partide toplanmadığı, seçime katılan partilerin en azından koalisyonla iktidar olma şansı taşıdıkları siyasal sistem. Sadece iki veya ikiden fazla siyasal partinin bulunmasına rağmen oyların çoğunun iki büyük parti arasında paylaşıldığı, küçük partilerin yalnız başlarına veya koalisyon kurarak iktidara gelme şanslarının olmadığı sisteme de **iki partili sistem** denir. Bkz. **TEK PARTİ SİSTEMİ.**

ÇOKAŞAMALI ÖRNEKLEME (MULTI-STAGE SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

ÇOKEŞLİLİK (POLYGAMY) Bkz. **EVLİLİK**

ÇOKEVRELİ ÖRNEKLEME (MULTI-PHASE SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

ÇOKKARILILIK (POLYGYNY) Bkz. **EVLİLİK**

ÇOKKOCALILIK (POLYANDRY) Bkz. **EVLİLİK**

ÇOKLU KİŞİLİK (MULTIPLE PERSONALITY) Bir kişide, herbiri belirli zamanlarda baskın hale gelen, birden çok kişilik özelliklerinin aynı anda bulunması.

ÇOKTANRICILIK (POLYTHEISM) **Politeizm.** Birden fazla tanrıya inanma ve tapınma. Tek bir tanrının varlığını reddederek birden çok tanrının varlığının mümkün olduğunu ileri süren görüş. Bkz. **TEKTANRICILIK.**

ÇOKTARAFLI YARDIM (MULTILATERAL AID) Bkz. **DIŞ YARDIM**

ÇOKULUSLU ŞİRKETLER (MULTINATIONAL CORPORATIONS) Dünya pazarları için üretim yapan ve gelişme stratejilerini bir tek ülke çapında değil dünya ölçeğinde belirleyen, birden faz-

la ülkede faaliyette bulunan ve tek merkezden yönetilen, üretim ve hasılat tutarları büyük rakamlara ulaşan dev boyutlu şirketler. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra dünya çapında yaygınlaşan ve birçok piyasada **tekel** veya **oligopol** olarak faaliyet gösteren, sahip oldukları parasal güç nedeniyle çoğunlukla siyasal otoriteler üzerinde baskı kurabilen çokuluslu şirketler, gelişmiş kapitalist ülkelerin dünya ölçeğindeki egemenliklerini perçinleyen iktisadî araçlar olarak da değerlendirilmektedirler.

ÇÖZÜLME (DISORGANIZATION/DISSOCIATION) 1. Toplumsal yapı, ilişki ve değerlerin zayıflamaya, hatta bağlayıcı olmaktan çıkmaya başlaması ile başgösteren toplumsal durum. 2. Ruhsal olarak sıkıntılı durumlardan kurtulmak için kişinin geçici olarak bütünlüğünü kaybetmesi; herşeyi unutup âdeta kendisinden tamamen farklı ikinci bir şahsiyet haline gelmesi. Örn. Hafıza kayıpları, uyur-gezerlik, şuursuz kaçmalar, iki ruhlu insan halleri.

ÇÖZÜMLEME (ANALYSIS) **Analiz. Tahlil.** Bir konu, cümle, sorun, olay, olgu veya sürecin, kısaca bir bütünün, kendisini meydana getiren ögelerin sözkonusu bütünle ilişkileri koparılmadan ayrıştırılarak daha kolay anlaşılabilir hale getirilmesi. Bir sorunsalın cevap bekleyen sorularının cevaplandırılması; bir yapının parça-bütün ilişkisi içinde, sözkonusu yapıyı etkileyen faktörlerle birlikte kavranıp yorumlanmasına yönelik araştırma, irdeleme, bölümlere ayırma, bütünleştirme faaliyetlerinin tümü. Bkz. **SENTEZ.**

D

DAĞILMA (DECOMPOSITION) 1. Birlikteliğin sona ermesi; biraradaki unsurların birbirinden uzaklaşması; bir yapıyı oluşturan birimler arasındaki dayanışmanın ortadan kalkması. 2. Şiddetli ruhsal çatışmalar sonucunda ortama uyum sağlayabilmenin imkânsızlaşması dolayısıyla kişiliğin ciddi biçimde parçalanması.

DAĞITIM (DISTRIBUTION) Üretim süreciyle tüketim süreci arasında aracılık görevi yapan ve üretilen şeyleri tüketicilerin hizmetine sunmayı amaçlayan ekonomik faaliyetlerin tümü.

DALGALI KUR SİSTEMİ (FLOATING EXCHANGE RATE SYSTEM) Bkz. **ESNEK DÖVİZ KURU SİSTEMİ**

DAMPİNG (DUMPING) Eldeki mal fazlasının eritilmesi yahut rakip işletmelerin pazar dışına itilerek piyasada tekelci bir konuma gelmek amacıyla bir malın piyasada marjinal maliyetinin altında bir fiyatla satılması. Mal ve hizmetlerin zararına satışı.

DANIŞMANLIK PSİKOLOJİSİ (COUNSELING PSYCHOLOGY) Bkz. **PSİKOLOJİ**

DANIŞTAY (COUNCIL OF STATE) **Devlet Şurası**. Yönetimle ilgili sorunların çözüme bağlandığı en üst mahkeme. İlk kez 1868'de Fransa'da, sonra Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkede kurulan Danıştay, başlangıçta mahkeme olmaktan çok hükümetin bir danışma organı iken zamanla, bir yandan vergi ve idare mahkemelerinin temyiz mercii ve bazı davaların ilk ve son derece mahkemesi olan en yüksek idare mahkemesi; öte yandan başbakan ve bakanların gönderdiği kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildiren en yüksek danışma ve inceleme organı özelliği taşıyan bir kuruma dönüşmüştür.

DARALTICI EKONOMİK POLİTİKA (CONTRACTIONARY ECONOMIC POLICY) Bkz. **DEFLASYON**

DARBOĞAZ 1. Üretim sürecinde karşılaşılan, faktör piyasasındaki arz ve taleple ilgili, giderilmesi güç dengesizlik durumu. Sözkonusu dengesizlik krediler, döviz rezervleri, hammadde kaynakları vb. girdilerin ihtiyaç duyulan düzeyin çok altına düşmesinden kaynaklanabilir. 2. Gerek ülke içi, gerekse ülkelerarası siyasî ilişkilerde çözülmek istenen kimi sorunların çıkmaza girmesi; bir anlaşmaya varabilme noktasında aşılması güç engellerle karşılaşılması durumu.

DARDANİZM (DARDANISM) Fiyatların yüksek düzeyde tutulması veya maliyetlerin de altına düşmesinin önlenmesi amacıyla bir malın çeşitli yollardan yok edilmesi.

DARVİNİZM (DARWINISM) Darvincilik. *C. Darwin* tarafından ileri sürülen ve yaratılış öğretisini reddederek hayatı, insan ve diğer canlı varlıkların türeyişini **evrim**, doğadaki sürekli yenilenen varolma savaşı ve **doğal ayıklanma** ile açıklayan kuram.

DAR'ÜL ERKAM 1. İslâm'a davetin henüz açıktan yapılmaya başlanmadığı yıllarda, dinî tebliği kabul edebilecek kişilerin gizlice ve teker teker çağrılıp İslâm'a davet edildikleri; Hz. Peygamber tarafından Müslümanlara İslâm'ın anlatılıp **vahy**in tebliğ edildiği ve topluca ibadet veya çeşitli görüşmeler için mekân olarak kullanılan *Erkam b. Ebu'l Erkam*ın evi. 2. Her çağda ve dönemde koşulların elverişsizliği yüzünden Müslümanlıklarını istedikleri biçimde ve serbestçe yaşayamayan müslümanlar tarafından bu amaçla kullanılan mekânların sembolik ismi.

DAR'ÜN NEDVE Miladî 440 yılında *Kusay* tarafından kurulan, Mekke'de Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinin toplanıp siyasal, hukuksal ve idarî konuları görüştükleri, ayrıca nikâh ve benzeri törenler için de kullanılan mekân. **Cahiliye** döneminde Mekke'de, aktüel şartlar içerisinde başvurulan ve özellikle **müstekbir**lerin çıkarlarının ve sorunlarının, ya da olağanüstü

durumların tartışılıp görüşüldüğü toplanma evi; değişik toplumlarda benzer işlev gören tüm mekân ve kurumların sembolik adı.

DAVRANIŞ BİLİMLERİ (BEHAVIORAL SCIENCES) Psikoloji, sosyoloji ve sosyal antropoloji başta olmak üzere insan ve hayvan davranışlarını farklı amaçlarla, değişik araçlar kullanarak ve farklı boyutlarıyla incelemeyi konu edinen bilimler.

DAVRANIŞ BOZUKLUĞU (BEHAVIORAL DISORDER) İnsan davranışlarının ruhsal dengesizlik nedeniyle normal seyrinin dışına çıkması. Ruhsal bozukluk veya ruh hastalığı deyimleriyle eşanlamlı olarak kullanılan ve psikonevrotik reaksiyonlar, kişilik bozuklukları ve kronik beyin sendromlarını kapsayan genel terim.

DAVRANIŞÇILIK (BEHAVIOURISM) 1. 20. yüzyılın başlarında gelişen ve psikolojik tahliller ile tedavilerde **içebakış** tekniğinin kullanılmasına karşı çıkarak, psikolojinin gözlemlenebilen davranışların incelenmesiyle sınırlanması gerektiğini savunan psikoloji okulu. 2. Psikolojiyi doğal bilimlere yaklaştırarak, ona daha nesnel bir nitelik kazandırmak amacıyla geliştirilen ve psikolojinin konusunu da, zihin ve bilinç durumlarını devre dışı tutarak sadece insan veya hayvan davranışlarının incelenmesiyle sınırlayan yaklaşım.

DAVRANIŞ GRUBU (ATTITUDE GROUP) Bkz. **BASKI GRUBU**

DAYANIŞMA (SOLIDARITY) Bir grup içinde yeralan bireylerin aralarında veya grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde, karşılıklı yardımlaşma, işbirliği, ortak tavır ve toplu eyleme bağlı olarak gelişen bağlılık duygusu. Bkz. **ORGANİK DAYANIŞMA, MEKANİK DAYANIŞMA, ASABİYET.**

DAYICILIK (NEPOTISM) Bkz. **ADAM KAYIRMACILIK**

DEDÜKSİYON (DEDUCTION) Bkz. **TÜMDENGELİM**

DEFLASYON (DEFLATION) Fiyatlar genel düzeyi, millî gelir ve istihdam düzeyinin düşmesi, dış ticaret hacminin daralması, ücretlerin azalması, bunların sonucu olarak da ekonomik dur-

günluğun yaygınlaşmasını ifade eden kavram. Bu çerçevede, amacı toplam talep ve ithalatı kısarak enflasyonist eğilimleri bastırmak ve ihracatı artırarak dış ödemeler dengesini düzeltmek olan politikaya **deflasyonist politika** ya da **daraltıcı ekonomik politika** denir. Deflasyonist politikaların yukarıda belirtilen amaçlara ulaşılabilmesi için öngördüğü başlıca araçlar vergi ve faiz oranlarının artırılması, para arzının daraltılması ve kamu kesimi ile özel kesim harcamalarının kısıtlanmasıdır.

DEFLASYONİST POLİTİKA (DEFLATIONARY POLICY) Bkz. **DEFLASYON**

DEĞER (VALUE) 1. Kullanılışlı ya da arzulanır olma, işe yararlılık, aydınlatıcılık. Amaç veya araçlar hakkındaki inanç. 2. Kıymet, paha. Bir şeyin karşılığı. Bir nesneyi işe yarar, aranır, arzulanır, sevilir kılan şey. Mal ve hizmetlere atfedilen göreli önem. Bu çerçevede, bir nesne ya da malın başka bir nesne ile mübadele edilmesi noktasında taşıdığı değere **değişim değeri**, eldeki bir malın tüketilmesi ya da kullanılması, yahut başka bir malın üretiminde kullanılma aşamasında taşıdığı değere ise **kullanım değeri** denir. Bkz. **DEĞERLEME.** 3. İnsanların hayatın anlamı ve günlük yaşamın biçimlendirilmesi konusunda alternatif yollar arasından bir tercih yapmalarını sağlayan yol gösterici nitelikteki soyut yahut somut ilke, inanç veya varlıklardan herbiri. Bu çerçevede, toplumun geleceğinin inşasında hareket noktası kabul edilen geçmiş yaşantı, deneyim ve alışkanlıklara **geleneksel değer**; toplumun tarihsel süreçte yaşadığı serüveni olumlu etkileyen kişi, kurum veya davranış kalıplarına **tarihsel değer**; kendi içinde uyumlu bir toplumun kurulabilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi için o toplumda yaşayan bireylere kazandırılan davranış kalıpları ve eğitsel kodlara **kültürel değer**; doğrular ve yanlışlar konusunda insanı uyarıcı nitelikteki dinî ilkelere **dinî değer**; inanç ve ideolojiler arasında bir tercih yapılabilmesinde aydınlatıcı rol oynayan düşünsel mihenk taşlarına da **felsefî değer** denir.

DEĞER PARADOKSU (PARADOX OF VALUE) İnsan için hayatî önem taşıyan, hayatın idamesi için tüketilmesi zorunlu olan malların değerlerinin; gösteriş amacıyla tüketilip hayatî hiçbir önemi olmayan, lüks tüketime konu olan malların değerlerinden daha düşük olması durumu. **Örn.** Suyun ucuz, mücevherin pahalı olması.

DEĞER TEORİLERİ (VALUE THEORIES) Mal ve hizmetlerin **değişim değerleri** veya fiyatlarının niteliği ile değeri neyin belirlediği, değer ölçütünün ne olabileceği konularında geliştirilen kuramlar. Belli başlı değer teorileri şunlardır: 1. **Emek-Değer teorisi:** Değerin kaynağı yahut belirleyicisinin **emek** olduğunu, bir nesnenin değerinin, üretiminde harcanan emek miktarına göre belirlenebileceğini, zira **kullanım değeri** bir yana bırakılırsa geriye malların bir tek *emek ürünü olmaları* özelliğinin kalacağını, dolayısıyla farklı malların karşılaştırılması ve mübadele sürecinin açıklanabilmesine imkân verecek değişmez değer ölçüsünün **emek** olduğunu ileri süren kuram. 2. **Marjinal Değer Teorisi:** Bir şeyin değerinin **marjinal faydası**na göre belirleneceğini, değerin ölçüsünün son birimden elde edilen fayda anlamına gelen marjinal fayda olduğunu ileri savunan kuram. 3. **Maliyet-Değer Teorisi:** Bir nesnenin değerini ancak o nesnenin üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin maliyetlerinin belirleyebileceğini savunan kuram.

DEĞER YARGISI (VALUE JUDGEMENT) Bütün insanî etkinlikler ile olay, olgu ve nesnelere karşı verilebilecek *iyi* ve *kötü* yargılarından her biri. Vâkıayı tespit eden değil, ideali gösteren; olanı değil, olması gerekeni belirleyen yargı.

DEĞERBİLİM (AXIOLOGY) Bkz. **AKSİYOLOJİ**

DEĞERLEME (VALUATION) 1. Vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadî kıymetlerin takdir ve tespiti. 2. Bir işletmenin sahip olduğu iktisadî varlıkların belirli bir tarihteki kıymetlerinin en doğru ve gerçeğe en yakın olarak tespit edilmesi; işletmeye ait varlıkların bilançoya yansıtılacak değerlerinin çe-

şitli kriterler yardımıyla belirlenip rakamlarla ifade edilmesi faaliyeti. Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ.**

DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ (VALUATION CRITERIA) Değerlemeye esas alınan ölçüler. Başlıca değerleme ölçüleri şunlardır: **Maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, kayıtlı değer, itibarî değer, vergi değeri, rayiç bedel** ve **emsal bedeli.** İktisadî kıymetler, niteliklerine göre bu ölçülerden yararlanarak değerlendirilirler. Bir iktisadî kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin artırılması amacıyla yapılan ödemeler ile bunlarla ilgili tüm giderlerin toplamına **maliyet bedeli**; gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadî kıymetlerin, değerlemeden önceki son işlem gününde borsadaki ortalama değerine **borsa rayici;** bir iktisadî kıymetin değerleme gününde sahibi için arzettiği gerçek değere **tasarruf değeri;** bir iktisadî kıymetin, işletmenin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değerine **mukayyet** ya da **kayıtlı değer**; her türden senetler ile sermaye payı ve tahvillerin üzerinde yazılı olan değere **itibarî değer**; bir iktisadî kıymetin değerleme günündeki normal alım satım değerine **rayiç bedel**; gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen, yahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerleme gününde satılması halinde benzerlerine kıyasla sahip olacağı değere de **emsal bedel** denir.

DEĞERLER SİSTEMİ (VALUE SYSTEM) Birey, cemaat veya toplumun belirli davranış kalıplarını benimsemesinde, kişinin önceliklerini sıralaması ve buna göre hayatını planlamasında rol oynayan kültürel, tarihsel, geleneksel, dinsel ve felsefî değerlerin oluşturduğu sistem.

DEĞERSİZ ALACAK (BAD DEBT) Bir yargı organı kararına veya kanaat verici bir belgeye göre tahsiline imkân kalmamış olan alacak. Değersiz alacaklar bu niteliğe girdikleri tarihte **tasarruf değer**lerini kaybederler ve işletmenin muhasebe kayıtlarında kayıtlı değerleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

DEĞİLLEME (NEGATION) Bkz. **OLUMSUZLAMA**

DEĞİŞİM (EXCHANGE) **Mübadele**. Bir mal ya da hizmetin, başka bir mal veya hizmet, ya da para ile değiştirilmesi. İktisadî hayatın temel faaliyet konularından biri olan değişim, eski çağlarda mal karşılığı mal alış-verişi şeklinde iken, kapitalizmin gelişim sürecine paralel olarak modern çağlarda temel değişim aracı haline gelen para aracılığıyla yapılmaktadır.

DEĞİŞİM DEĞERİ (EXCHANGE VALUE) Bkz. **DEĞER**

DEĞİŞİM KURAMI (EXCHANGE THEORY) **Mübadele teorisi**. Toplumsal yapının, düzenin, ilişkilerin ve etkileşimin değişim ilişkileri sonucu biçimlendiğini savunan teori. Buna göre, insanlar sadece maddî şeyleri değişmezler, maddî olmayan şeyler de bu değişim sürecinde yeralırlar; bireyler umdukları getirilere göre davranışlarını planlarlar ve gerçekte elde ettikleri getiriye göre karşılık verirler.

DEĞİŞKEN (VARIABLE) 1. Sabit tutulan ekonomik, istatistiksel, matematiksel, büyüklüklere göre, belirli sınırlar içinde değişebilen büyüklük. 2. Nicelik veya nitelik bakımından değişik değerler alabilen birim. Değişik durumlarda değişik değerler alabilen bir nicelik veya nitelik; gözlemden gözleme farklı değerler alabilen bir nesne veya koşul. Bir deneysel düzenekte veya araştırma evreninde etkileme-etkilenme, sebep-sonuç ilişkisi bakımından etkilenen, bağımsız değişkendeki değişmeye bağlı olarak durumu değişen, yahut sonuç durumunda olan değişkene **bağımlı değişken**; sözkonusu ilişkide etkileyen veya sebep durumunda olduğu kabul edilen değişkene de **bağımsız değişken** denir.

DEĞİŞKEN KUR SİSTEMİ (FLEXIBLE EXCHANGE RATE SYSTEM) Bkz. **ESNEK DÖVİZ KURU SİSTEMİ**

DEĞİŞKEN SERMAYE (VARIABLE CAPITAL) Bkz. **SERMAYE**

DEHŞET DENGESİ (BALANCE OF TERROR) İkinci Dünya Savaşı sonrası nükleer silahların gelişmesi ve çoğalması sonucunda bu silahlara sahip taraflardan herbirinin karşı tarafın da kendisini yok edebilecek bir karşılık vermesinden korkarak bu si-

lahları kullanmaktan caymasıyla oluşan, esas itibariyle dehşet ve dehşetin verdiği korkuya dayalı uluslararası denge durumu. Bkz. **GÜÇ DENGESİ.**

DEİZM (DEISM) **Tanrıcılık.** Bir tanrıya inanma. Tanrı'nın varlığına inanan, ancak aklın kendi başına Tanrı'yı bilebileceğini kabul ettiğinden **vahyi** inkâr eden veya gereksizliğini savunan görüş. Bkz. **TEİZM.**

DELİKANLILIK (ADOLESCENCE) Hem biyolojik, hem de ruhsal olarak çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi.

DEMAGOJİ (DEMAGOGY) 1. Bir tartışmada kelime oyunları yaparak, argümanları çarpıtarak veya düzlem dışına kayarak sözkonusu tartışmadan üstün çıkma çabası. 2. **Halk avcılığı.** Bir topluluğun düşünce ve duyarlılıklarına uygun cümleler kullanarak, onlarla çelişmeden kendi menfaatini korumak; çıkarlarının gerekliliklerini yerine getirirken cümlelerle oynayarak toplumun menfaatlerine uygun davranıyor gözükmek. Bu niyetle yapılan söz oyunlarına ve süslü ifadelere dayalı konuşma. Kitlenin zaafından yararlanarak, insanların hislerini okşayarak kendi menfaatini koruma tavrı.

DEMOGRAFİ (DEMOGRAPHY) **Nüfusbilim.** Toplumların nüfusla ilgili yönlerini inceleyen; nüfusun miktar ve bileşimi ile doğum-ölüm oranları, nüfus artışı ve nüfusun bir yerden başka bir yere kitlesel olarak kayması ile ilgili sorunları ve bu sorunların çözüm yollarını, istatistiksel yöntemleri de kullanarak araştırıp incelemeyi konu edinen disiplin.

DEMOKRATİK ELİTİZM (DEMOCRATIC ELITISM) Klasik demokrasi kuramcılarının iddia ettiğinin aksine, demokrasinin bir yaşam biçimi değil, karar süreçlerine egemen elit yöneticilerin düzenli aralıklarla seçilmesini sağlayan bir yönetim biçimi olduğunu ileri süren görüş. (*J. Schumpeter*) Bkz. **ELİTİZM, KLASİK DEMOKRATİK TEORİ, DEMOKRASİ, POLİARŞİ.**

DEMOKRATİK KAPİTALİZM (DEMOCRATIC CAPITALISM) Tüketicinin isteğine uygun üretimin yapıldığı; herkesin öncelik-

lerini ve planlarını kendisinin belirlediği; merkezî planlamanın olmadığı ve devlet müdahalesinin en aza indirildiği; üretim ve dağıtım araçlarının mülkiyet ve denetiminin devletin değil, bireyin yahut cemiyetlerin kontrolünde olduğu toplum.

DEMOKRATİK MERKEZİYETÇİLİK (DEMOCRATIC CENTRALISM) Siyasal ve idarî kararların oluşturulması aşamalarında her türlü eleştiri, özeleştiri ve önerinin serbest olduğu; ancak, karar alındıktan sonra tam bir itaatle ve hiyerarşik biçimde alınan kararların uygulanmasını öngören yönetim biçimi.

DEMOKRATİK SOSYALİZM (DEMOCRATIC SOCIALISM) İngiliz İşçi Partisi, Amerika'da Norman Thomas Hareketi, Batı Avrupa ve Japonya gibi birçok ülkedeki sosyalist partilerin öncülüğünü yaptığı; sosyalizme giden yolda devrimin bir araç olarak kullanılmasını reddeden; bankaların, demiryollarının, madenlerin vs. devletleştirilmesi, eğitimin devlet tarafından denetlenmesi gibi barışçıl yöntemlerle toplumun sosyalistleştirilebileceğini savunan görüş. Bkz. **SOSYAL DEMOKRASİ.**

DENEME-YANILMA METODU (METHOD OF TRAIL AND ERROR) 1. Önceden plan ve program yapmadan seçenekler arasında eleme yaparak doğruyu bulma veya problemi çözme yöntemi. 2. Öğrenme sürecinde herhangi bir kuramı esas almadan, pratik yapmak suretiyle elde edilen başarılar ve karşılaşılan başarısızlıklara bakarak öğrenme yöntemi.

DENEY (EXPERIMENT) 1. Olay ve nesneler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması veya bir ya da bir kaç **bağımsız değişken**in etkilediği **bağımlı değişken**lerin davranışlarının tespit edilmesi amacıyla yapılan sistemli araştırma. 2. Belirli faktörlerin belirli koşullar altında biraraya getirilerek davranışlarının, aralarındaki etki-tepki ilişkilerinin incelendiği düzenek.

DENEY GRUBU (EXPERIMENTAL GROUP) Bir deneyde sonuçları gözlemlenmek istenen değişkenlerin etkisinde tutulan grup; deneye tâbi tutulan denekler topluluğu. Bkz. **KONTROL GRUBU.**

DENEYCİLİK (EMPRICISM) 1. **Empirisizm.** Deneyimcilik. Bilgi-

nin yegâne kaynağının **deney** olduğunu, doğuştan gelen, zaman ve mekândan bağımsız **a priori bilgi**nin olmadığını, bütün gerçek ve güvenilir bilgilerin, son tahlilde, gözlem ve deneye indirgenebilir nitelikte olduğunu savunan yaklaşım. 2. **Deneme yanılma yöntemi** ile bilgilenmeyi, güvenilir bilgiye ulaşmada temel alan epistemolojik yaklaşım.

DENEYİM (EXPERIENCE) 1. **Tecrübe**. Düşünerek, tahayyül ederek değil, yaşanarak elde edilen. 2. Bireyin geçmişte yaşadıklarından edindiği bugünkü bilinç durumu. 3. Uygulama veya öğrenmeyle elde edilen bilgi ve beceri.

DENEYSEL PSİKOLOJİ (EXPERIMENTAL PSCYHOLOCY) Davranışları öndemek, açıklamak, denetlemek amacıyla laboratuvar düzeneğinde duyum, algı, öğrenme, hafıza, güdü vb. psikolojik durumların fizyolojik temellerini ortaya çıkarmayı konu edinen psikoloji dalı.

DENGE FİYATI (EQUILIBRIUM PRICE) Belirli bir piyasada, bir malın arz ve talep miktarlarının birbirine eşitlendiği noktada oluşan fiyat. Arz ve talebin birbirini dengelediği noktadaki fiyat.

DENGE GELİR DÜZEYİ (EQUILIBRIUM LEVEL OF INCOME) Toplam talep ile toplam arzın birbirine eşit olduğu; firmalar, tüketiciler yahut diğer ekonomik birimler için içinde bulunulan durumdan farklı bir duruma ulaşma isteği yaratmayan gelir düzeyi.

DENGE MİKTARI (EQUILIBRIUM QUANTITY) Bir malın arz ve talebinin birbirine eşit olduğu noktada o maldan alınıp satılan miktar. Arz ve talebin eşitlendiği noktada oluşan miktar.

DENGE TEORİSİ (EQUILIBRIUM THEORY) Toplumsal yapılanmanın bireyler arası dayanışma ve karşılıklı birbirine bağımlılık zemini üzerinde kurulmasından dolayı, tüm toplumsal kurum ve ilişkilerin; farklı eğilim, anlayış ve çıkarlara sahip kişi veya gruplar arasında karşılıklı rızaya dayalı olarak değişik düzeylerde oluşan uzlaşma ve anlaşmalarla varılan dengelerin

sonucu olarak ortaya çıktığını savunan kuram. Bkz. **ÇATIŞMA TEORİSİ.**

DENGE VE FREN (CHECK AND BALANCE) **Yasama, yürütme** ve **yargı** erklerinin ayrı ayrı organlar tarafından yerine getirilerek birbirlerini denetlemelerini mümkün kılan siyasal düzenleme. Buna göre, **yasama**, meclis; **yürütme**, hükümet; **yargı** da bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirilir. Bkz. **KUVVETLER AYRILIĞI, KUVVETLER BİRLİĞİ, YASAMA, YÜRÜTME, YARGI.**

DENK BÜTÇE (BALANCED BUDGET) Bkz. **BÜTÇE**

DEPOLİTİZASYON (DEPOLITIZATION) Bireyin siyasal çıkar ve eylemlerini terketmesi ya da bir grup, kurum veya eylemin siyasal kimliğini yitirmesi. Siyasal süreçlerin dışında kalma, siyasallaşma ediminden uzaklaşma, siyasetten soğuma. Siyasal gelişmelere karşı ihtiyatlı ve mesafeli bir yaklaşımı benimseme.

DEPRESYON (DEPRESSION) 1. Temelde talep yetersizliğine dayalı olarak durgunluğun ekonomideki tüm sektörlere yayıldığı, üretim kapasitesinin önemli bir bölümünün kullanılamaz hale geldiği, işsizliğin tırmanıp iflasların yoğunlaştığı, kısaca iktisadî yapının kendini yeniden üretme noktasında büyük güçlüklerle karşı karşıya olduğu ekonomik durgunluk durumu. 2. Büyük ruhsal sıkıntı ve gerginlik sonucu kişinin derin bir çöküntü yaşaması; dış dünya ile sağlıklı bir iletişim ve etkileşim kuramaz duruma gelmesi.

DEREBEYLİK (FEUDALISM) Bkz. **FEODALİZM**

DESPOTİZM (DESPOTISM) 1. **Baskı yönetimi**. Siyasal otoritenin etkinlik alanı üzerinde geleneksel veya yasal sınırlamaların olmadığı ve dolayısıyla hesapsız, sorumsuz ve sınırsızca kullanıldığı yönetim tarzı. 2. Hukuk tanımayan, insanları cebrî yollarla belirli eylemlere zorlayan şiddetli baskı yönetimi.

DETANT (DETENTE) Bkz. **YUMUŞAMA**

DETERMİNİZM (DETERMINISM) 1. **Belirlenimcilik**. Evrendeki her olay ve olgunun **nedensellik** zinciri çerçevesinde belirli kanunlar ya da kurallara bağlı olarak meydana geldiğini, do-

ğada bulunan her şeyin birbirine kırılmaz bir neden-sonuç zinciriyle bağlı olduğunu ileri süren görüş. 2. Benzer nedenlerin, benzer koşullar altında mutlaka benzer sonuçlar doğuracağını savunan yaklaşım.

DEVALÜASYON (DEVALUATION) Bir ülkenin parasının, yabancı ülkelerin paraları karşısında değerinin düşürülmesi. Genel olarak ödemeler dengesi açıklarının kapatılması amacıyla başvurulan bir politika aracı olan devalüasyonun, ithal malların fiyatını yükseltip ihraç mallarının fiyatını göreli olarak düşürmesi; bunun sonucu olarak ihracatın canlanıp ithalatın azalması, dolayısıyla da ödemeler dengesi açıklarının daraltılmasında etkili olması beklenir.

DEVLET (STATE) 1. Halk (insan unsuru), ülke (toprak unsuru) ve egemen bir siyasal otoritenin birlikteliğinden oluşan siyasal örgütlenme. 2. Belli bir ülkede meşru egemenlik iddiasıyla, o ülkede yaşayan bütün insanların hak, görev, sorumluluk ve davranışlarının kontrolünü elinde tutan siyasal kurum. 3. Bir toplumdaki bütün siyasal kurumların soyut düzeyde toplamını ifade eden kavram. 4. Marksist kurama göre, sınıflı toplumlarda, egemen sınıfların alt sınıflar üzerindeki sömürüsünü meşrulaştıran, hâkim sınıfın ideolojisini savunup onun çıkarlarını korumaya yarayan temel aygıtlardan biri. Bkz. **DEVLETİN GÖRECE ÖZERKLİĞİ.**

DEVLET FETİŞİZMİ (STATE FETISHISM) Devlete toplumdan bağımsız bir kimlik ve kişilik izafe ederek onu insanüstü ve kutsal bir kurum olarak algılayan, devletin çıkarlarını herşeyin üstünde görerek, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm süreçlerin denetiminin devlete ait olduğunu ve bu denetim hakkını kullanırken devletin, bireylerin yaşamlarına her düzeyde müdahale edebileceğini kabul eden anlayış. Devletin kutsallaştırılması ve uğruna herşeyin kurban edilebileceği bir amaç haline getirilmesi. Bkz. **FETİŞİZM, META FETİŞİZMİ.**

DEVLET HAZİNESİ (STATE TREASURY) 1. Devletin kasası; gelir gider dengesinin ve nakit durumunun izlendiği merkez. 2.

Devletin malî tasarruflarından bir çoğunun icra merkezi konumundaki kamu birimi. Maliye politikası çerçevesinde devlet tarafından yapılması öngörülen işlemlerin önemli bir bölümünün yürütüldüğü merkez.

DEVLET KAPİTALİZMİ (STATE CAPITALISM) Devletin yahut kamu kesiminin özel kesim üzerinde ekonomik ve siyasal denetim uyguladığı kapitalist sistem. Marksist kurama göre devlet kapitalizmi, sosyalizme geçiş sürecinde geçici olarak uygulanması zorunlu olan bir iktisadî politikadır. Bkz. **DEMOKRATİK KAPİTALİZM, KAPİTALİZM.**

DEVLET TAHVİLİ (TREASURY BOND) Bkz. **HAZİNE BONOSU**

DEVLETİN GÖRECE ÖZERKLİĞİ (RELATIVE AUTONOMY OF STATE) Devletin egemen sınıfın sömürü aygıtlarından biri olduğu yolundaki tezin, *yapısalcı* ve *instrumantalist* marksistler arasında tartışılmasıyla ortaya çıkan ve devletin egemen sınıflardan görece bağımsız olduğunu vurgulayan kavram. İnstrumantalistler devletin, egemen sınıfın çıkarlarını koruyan bir araç olduğunu söylerken, yapısalcılar devletin egemen sınıfın isteğiyle yaratılan bir sömürü aygıtı değil, sonuçta egemen sınıfın lehine çalışsa bile egemen sınıfların da varlıklarını borçlu oldukları siyasal yapının bir ürünü olduğunu iddia ederek, devletin görece özerkliğini savunmuşlardır. Burada devlet egemen sınıflara izafeten değil, devlet de, egemen sınıflar da sisteme izafeten tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle referans noktası devlet değil, sistemdir; devlet de, hâkim sınıflar da sistem sayesinde anlam kazanırlar.

DEVLETLEŞTİRME (NATIONALIZATION) Bkz. **MİLLİLEŞTİRME**

DEVRİM (REVOLUTION) 1. Değişimin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin kuralların da değiştirilmesini öngören köklü değişim. Bkz. **REFORM**. 2. **İnkılâp** Bir toplumun yönetim biçimini, sosyal ve siyasal kurumlarını veya yönetici elitini değiştirerek yerine yenisini getirmek, toplumsal kurumlara yeni bir biçim vermek amacıyla yapılan köklü değişiklik. Zorla değiştirmeyi hedefleyen hareket. 3. Toplumların sosyo-ekonomik

yapılarında uzun vadede önemli sonuçlar getiren icat veya değişiklikler. **Örn. Sanayi devrimi, tarım devrimi, teknolojik devrim.**

DEZENFLASYON (DISINFLATION) Enflasyonun önlenmesi ya da enflasyonist beklentilerin kırılması ve ekonomik istikrarın korunması amacıyla merkez bankası tarafından reeskont oranlarının yükseltilmesi, kredilere müdahale edilmesi ve **açık piyasa işlemleri**ne başvurulması politikası.

DIŞ POLİTİKA (FOREIGN POLICY) Bir devletin diğer devletlere veya uluslararası aktörlere karşı, ulusal menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi temeline dayalı olarak belirli amaçlarını gerçekleştirmek için, sözkonusu devletin siyasal karar organları tarafından belirlenen, geliştirilen ve uygulanan stratejiler, ilkeler ve politikalar bütünü.

DIŞ TİCARET HADLERİ (TERMS OF FOREIGN TRADE) İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilen oran; bir birim ihracata karşılık kaç birim ithalat yapılabileceğini ifade eden terim. Dış ticaret hadlerinin ülke lehine iyileşmesi için, ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından daha hızlı yükselmesi, ya da tersinden ithalat fiyatlarından daha yavaş düşmesi gerekir.

DIŞ YARDIM (FOREIGN AID) 1. Bir ülkenin çeşitli amaçlarla başka ülke ya da ülkelere yaptığı parasal ya da teknolojik yardım. 2. Sanayileşmiş kapitalist ülkelerden **azgelişmiş ülkelere**, gelişmelerine katkıda bulunmak amacıyla çeşitli konularda yapılan sermaye ve teknoloji aktarımı. Geri ödemesiz dış yardımlara **hibe**; para olarak yapılan yardımlara **finansal yardım**; gıda yahut teknik yardımlara **aynî yardım**; belirli bir proje finansmanına yönelik yardımlara **proje yardımı**; genel amaçlı bir programın yürütülmesi için verilen yardımlara **program yardımı** ya da **genel amaçlı yardım**; yardım eden ülkenin ürettiği malların alımı şartına veya benzer şartlara bağlanan yardımlara **şartâ bağlı yardım**; herhangi bir şart öngörmeyen yardımlara **serbest yardım**; bir ülkenin doğru-

dan diğer bir ülkeye yapılığı yardıma **iki taraflı yardım**; **Dünya Bankası** gibi uluslararası bir kurum aracılığıyla, yahut birden fazla devletin katkısıyla yapılan yardıma da **çok taraflı yardım** denir.

DIŞA DÖNÜK KİŞİLİK (OUTWARD LOOKING PERSONALITY) **İçedönük kişiliğ**in tersine çevresi ile iletişim kurmada güçlük çekmeyen, bulunduğu ortama kolayca uyum sağlayabilen, sosyal ilişkileri güçlü, susmak yerine konuşmayı, yalnızlık yerine birileri ile beraber olmayı tercih eden kişilik türü.

DIŞA DÖNÜK SANAYİLEŞME (OUTWARD LOOKING INDUSTRIALIZATION) Bkz. **İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME**

DIŞIN YÖNLENDİRDİĞİ KİŞİLİK (OTHER-DIRECTED PERSONALITY) Bkz. **KİŞİLİK**

DIŞKIL DÖNEM (ANAL STAGE) Freud'a göre çocuğun **ağızcıl dönem**den sonra ilgisinin dışkı organlarında yoğunlaştığı gelişme evresi. Bkz. **ORAL DÖNEM, AĞIZCIL DÖNEM, FALİK DÖNEM.**

DIŞSAL EKONOMİLER (EXTERNAL ECONOMIES) Sanayinin ya da bir grup üretim biriminin ölçeğinin büyümesi veya altyapı hizmetlerinin gelişmesinin firmalar üzerinde ortaya çıkardığı yarar ve kayıplar. Bir firmanın kendi dışındaki ekonomilerden yararlanması yahut zarar görmesi. Sanayide veya altyapı hizmetlerinde gerçekleşen büyüme ve gelişmenin maliyetleri düşürmesi gibi sağladığı yararlara **dışsal yararlar**; bunlarda meydana gelen olumsuz gelişmelerin yolaçtığı kayıplara da **dışsal kayıplar** denir. Bir bölgeye devletin altyapı hizmetleri götürmesi yeya bir yere kurulan bir fabrikanın çevresindeki arazilerin değer kazanması dışsal yararlara, firmanın kullandığı aramalların kalitesinin düşmesi yahut altyapı hizmetlerinde meydana gelen bir aksamanın firmaların maliyetini yükseltmesi de dışsal kayıplara örnek verilebilir.

DIŞSAL KAYIPLAR (EXTERNAL DISECONOMIES) Bkz. **DIŞSAL EKONOMİLER**

DIŞSAL YARARLAR (EXTERNAL ECONOMIES) Bkz. **DIŞSAL EKONOMİLER**

DIŞSALLIK (EXTERNALITY) **Eksternalite**. Bir olay, olgu ya da sürecin doğal akışı içinde kendi dışındaki düzeneklere yaptığı etki. Sözkonusu etkinin istenmeyen ya da zararlı sonuçlar doğurmasına **olumsuz dışsallık;** tersine, istenen ya da yararlı sonuçlar doğurmasına da **olumlu dışsallık**; bir kişinin tüketim düzeyinin başka bir kişinin refah düzeyinde yarattığı etkiye **tüketimde dışsallık;** bir firmanın üretim faaliyetinin başka bir firmanın üretim faaliyetini etkilemesine de **üretimde dışsallık** denir. **Örn**. Birisinin bahçesini ilaçlamasından komşu bahçelerin de yararlanması olumlu dışsallık, bir fabrikanın denize bıraktığı kirli atıklardan balıkçıların zarar görmesi ise olumsuz dışsallıkur.

DIŞTAN EVLENME (EXOGAMY) Belirli özelliklere göre bir bütünlük oluşturan bir toplumsal alt grubun içinde yeralan bireylerin birbirleriyle evlenmelerini yasaklayan evlilik düzeni.

DİĞERGÂMLIK (ALTRUISM) **Altruizm. Özgecilik**. Kendisini diğer insanlar için feda etmekten mutluluk duyma; başkalarının yararı sözkonusu olduğu yerde kendi çıkarından vazgeçme anlayışı.

DİKEY HAREKETLİLİK (VERTICAL MOBILITY) Bkz. **SOSYAL HAREKETLİLİK**

DİKKAT (ATTENTION) Herhangi bir anda belirli amaçlarla incelenen, konuşulan ya da üzerinde durulan olay, nesne veya düşüncelerin, diğerlerini ihmal ederek bazı yönlerine odaklaşmayla ortaya çıkan zihinsel durum.

DİKOTOMİ (DICHOTOMY) Ancak birbirinin zıtı iki değer alabilen değişken. **Örn**. Cinsiyet kategorisi ya kadın ya da erkek olabilir.

DİL (LANGUAGE) Duygu ve düşüncelerin ses, işaret, resim, yazı, görüntü.. aracılığıyla başkalarına iletilmesini veya saklanması-

nı sağlayan ve kendi içinde kuralları ve sürekliliği olan sistem. Dilin insanlar arasında iletişimi sağlayan araçsal işlevinin yanısıra, bizzat iletişime konu olan mesajın kendisinin oluşmasında amaçsal bir işlev gördüğü de vurgulanmalıdır.

DİN (RELIGION) 1. Geniş anlamda, yaşam biçimi; hayatın nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusunda benimsenen düşünce, inanç, ilke ve değerler bütünü. 2. Dar anlamda evrendeki düzeni ve hayatı ancak yaratıcı bir tanrının varlığı ile anlamlandırarak insanlığı kurtuluşa davet eden çağrılardan herbiri. İnsanlar tarafından konulan ilkeler çerçevesinde oluşturulan dine **beşerî din**; ilkeleri **vahiy** yoluyla peygamberler tarafından insanlara iletilen dine de **semavî din** denir. Bu çerçevede mecusilik beşerî dinlere, İslâm ise semavî dinlere birer örnek olarak verilebilir. **İslâmiyette:** Allah'ın iradesine içten ve kûllî olarak ve vahye tam bir itaatle, **isteyerek** teslimiyet. (N.el-Attas)

DİN FELSEFESİ (PHILOSOPHY OF RELIGION) Belirli bir dini savunma kaygısı taşımaksızın, dinlerin niteliği, amaçları, tanrı veya tanrıların varlığı, sıfatları, insanlarla olan ilişkileri ile ilgili ileri sürülen görüşleri, bu konulardaki delil ve karşıt delilleri, dinî bilgi ve yaşayışın niteliğini inceleyen felsefe dalı.

DİN SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF RELIGION) Din-toplum ilişkileri ekseninde, dinî grupların diğer gruplarla olan ilişkilerini, dinlerin farklı coğrafyalarda aldığı değişik biçimleri, dinî inanç ve ibadet biçimleri ile diğer sosyal etkinlikler arasındaki bağlantıları incelemeyi konu edinen sosyoloji dalı.

DİNAMİK ANALİZ (DYNAMIC ANALYSIS) Çözümleme konusu yapılan veya modele dahil edilen değişkenlerin zaman içindeki değişmelerinin de dikkate alındığı çözümleme yöntemi. Bkz. **STATİK ANALİZ.**

DİNBİLİM (THEOLOGY) Bkz. **TEOLOJİ**

DİNÎ İFADELER (RELIGIOUS STATEMENTS) Bkz. **TED İFADELERİ**

DİNÎ DEĞER (RELIGIOUS VALUE) Bkz. **DEĞER**

DİNÎ RASYONALİZM (RELIGIOUS RATIONALISM) Dinin ilkeleriyle insan aklının işleyişinin tâbi olduğu ilkelerin uyum içinde olduğunu; vahiy ile aklın birbiriyle çelişmediğini; bu iki olgunun aralarında bir zıtlık veya çatışma olmadığı gibi, tam tersine karşılıklı birbirini tamamlayan bir ilişkinin sözkonusu olduğunu; bu nedenle de sağlam bir dünya görüşünün ancak sözkonusu bilgi kaynağının birleştirilmesiyle elde edilebileceğini savunan görüş.

DİPLOMASİ (DIPLOMACY) Milletlerarası anlaşmazlıkların savaşçı yollardan ziyade görüşme ve uzlaşma yöntemleri gibi barışçı yollarla çözümünü öngören dış politika üretme ve yürütme mesleği; bu mesleğin uygulama alanı. Bkz. **KRİZ DİPLOMASİSİ, DONUK DİPLOMASİ, MAKYAVELCİ DİPLOMASİ.**

DİPLOMATİK MİSYON (DIPLOMATIC MISSION) Gönderen devleti, kabul eden devlette temsil eden, uluslararası hukukun izin verdiği sınırlar içerisinde gönderen devletin ve onun yurttaşlarının menfaatlerini koruyan büyükelçi, elçi veya işgüderlerin iki devlet arasında iktisadî, kültürel ve bilimsel ilişkileri ilerletip geliştirme amacına yönelik olarak üstlendikleri misyona verilen ad.

DİPLOMATİK PAZARLIK (DIPLOMATIC BARGAINING) Devletler arası ilişkilerde bir devlet ya da devletler grubunun diğerlerinin politika veya faaliyetlerini yönlendirmek, etkilemek yahut değiştirmek amacına yönelik olarak ikna etme, ödül teklifi, tehdit etme veya vaatte bulunma gibi teknikler kullanarak girişimde bulunması ve bu amaçla yapılan pazarlık. Ancak, diplomatik pazarlığın başlaması, iki tarafın da kuvvet kullanımından ziyade müzakere yoluyla amaçlarına ulaşabileceklerine dair ortak bir inanca sahip olmalarıyla mümkündür.

DİRİMBİLİM (BIOLOGY) Bkz. **BİYOLOJİ**

DİSİPLİN (DISCIPLINE) **Bilimdalı**. Uzmanlaştığı alan, kullandığı teknik, araç, yöntem ve terminoloji bakımından diğerlerinden ayrılan altbilim.

DİSKUR (DISCOURSE) Bkz. **SÖYLEM**

DİYAGRAM (DIAGRAM) Rakamsal verilere dayalı, matematiksel ya da istatistiksel teknikler yardımıyla elde edilen araştırma sonuçlarının nokta, çizgi, kolon veya alan gibi geometrik şekillerde resmedildiği grafik.

DİYALEKTİK (DIALECTICS) **Eytişim**. Cedel. Doğa, toplum ve düşüncenin kendi içlerinde taşıdıkları iç çelişkilerin doğal bir sonucu olarak sürekli bir devinim ve değişim halinde bulunduklarını kabul eden yaklaşım. Felsefe tarihinde bir çok filozof tarafından değişik anlamlarda kullanılan diyalektik, daha çok *Hegel*'in, çelişkileri biraraya getirip üstesinden gelmede kullandığı akıl yürütme yöntemine denir. Ancak diyalektiğin bir mantık mı, yoksa bir yasa veya yöntem mi olduğu öteden beri tartışılagelmiştir.

DİYALEKTİK İDEALİZM (DIALECTIC IDEALISM) Dünya tarihinin, özellikle de felsefe tarihinin; bir ide'nin, hem kendisini ve hem de kendi zıddını kapsayan daha yetkin bir ide'ye dönüştürme eğilimi ya da arzusunun sonucu olduğunu ileri süren felsefî görüş.

DİYALEKTİK MANTIK (DIALECTIC LOGIC) 1. Tartışma, münazara mantığı, ilm-i cedel. 2. Tez, antitez ve sentez üçlüsünün sürekli bir sarmal halinde hareket etmesi esasına dayanan mantık. Diyalektik mantığa göre tez ile bir olay, olgu ya da süreç olumlanır, tez her zaman dolaysızdır, ya da dolaysızlıkla belirlenir. Antitez tezin olumsuzlanmasıyla elde edilir, yani dolayımla belirlenir, fakat tezin basit bir değillemesi de değildir. Sentez ise tez ve antitezin çatışmasının yeni bir teze dönüşmesidir. Sentezde dolayım, yeni bir dolaysızlıkta erir, çelişme aşılmış olur. Tez ve antitez sentezde korunarak aşılır; bu, geri döndürülemez bir süreçtir. Öte yandan formel mantığın tersine, diyalektik mantığa göre birşey hem kendisidir, hem de kendisinden başka birşeydir; başka bir deyişle herşeyin yapısında hem o şeyi kendisi olmaya, hem de başka bir şey olmaya zorlayan çelişik özellikler vardır. Nicel birikimler, belirli bir yoğunlaşma düzeyinden sonra nitel dönüşümlere yolaçarlar. Bkz. **FORMEL MANTIK.**

DİYALEKTİK MATERYALİZM (DIALECTIC MATERIALISM) **Eytişimsel özdekçilik.** Materyalist ontoloji ve diyalektik metodolojinin tarihe uygulanması. Buna göre üretim ve üretilenlerin toplum içinde bölüşümü süreci toplumsal yapının temelini oluşturur. Toplumda üretilen değerler herkesin ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmadığı için belli esaslara göre dağıtılmakta, tüketim ve bölüşüm biçimi de toplumsal sınıfları belirlemektedir. Toplumların tarihi, sürekli olarak sınıfların, diğerlerine göre bölüşümden daha fazla pay alabilmek için yaptıkları mücadelelerden oluşmakta ve bu mücadele değişimin sürekliliğini sağlamaktadır. Toplumsal kaynaklar bütün insanların tüm ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı sürece bu değişim va dolayısıyla sınıflar arası çatışma sürecektir. Bu yüzden sosyal değişimin dinamizm kaynağı ve tarihsel devinimin motoru sınıfsal çatışma, insanlık tarihi de bu çatışmanın bir ifadesi olan sınıflararası mücadelelerinin tarihidir.

DİYALEKTİK YÖNTEM (DIALECTICAL METHOD) 1. Karşılıklı münazara, tartışma yöntemi; önermeleri ya da zıt argümanları çarpıştırarak sonuca gitmeyi temel alan düşünme ve tartışma yöntemi. 2. Doğadaki tüm olgu ve süreçler karşılıklı hareket ve evrensel bağlılık ilişkisi içindedirler; karşıtlar iç-içe geçmişlerdir ve aynı zamanda çatışma halindedirler. Bu çatışma sürekli devinimi sağlar. Her yadsıma yadsınarak yeni bir süreci başlatır. Niceliksel değişmeler belli bir birikim ve yoğunlaşma aşamasından sonra niteliksel dönüşümlere neden olurlar. Diyalektik yöntem, bir anlamda tarihsel, toplumsal ve düşünsel süreçlerin yukarıda sayılan öncüllere dayanarak çözümlenmesi yöntemidir.

DİZİN (INDEX) Bkz. **İNDEKS**

DOGMA 1. Belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün, sorgulanamaz, tartışılamaz hakikat olarak kabul edilmesi. 2. İtiraz kabul etmeyen, tüm sorgulama süreçlerinin dışında tutulan önermelerden her biri.

DOGMATİZM (DOGMATISM) Olumsuz bir sıfat olarak, düşünce

ekollerinin muarızlarını nitelemek için kullandıkları ve öne sürülen tezin tartışılmasına taraftar olmamak, yahut mantıksal açıdan savunulabilir olmamasına rağmen bir iddiayı hararetle savunarak, her türlü eleştiriye şiddetle karşı çıkmak şeklinde kendini gösteren tavır. Bir doktrinin doğruluğunun araştırma, irdeleme ve sorgulamaya tabi tutulmaksızın koyu bir tarafgirlikle savunulması.

DOĞA (NATURE) 1. Tabiat. Yaratılmış olan herşeyi içine alan evren. 2. Maddeci dünya görüşünde, evrende meydana gelen olayları denetiminde tuttuğuna inanılan soyut güç. 3. Bir insan, hayvan ya da nesnenin fiziksel, zihinsel ve ruhsal özellikleri ile, onu kendisi yapan niteliklerin tümü.

DOĞACILIK (NATURALISM) 1. **Naturalizm. Tabiatçılık.** Sosyal, siyasal, ekonomik ya da psikolojik bütün olay veya durumların doğal yasalarla açıklanabileceğini savunan yaklaşım. 2. Doğada kendiliğinden varolan düzenin en uygun düzen olduğu, dolayısıyla sosyal, ekonomik ve siyasal süreçlerin doğal akışlarına müdahale edilmemesi gerektiğini savunan görüş. Doğalcılık.

DOĞAL (NATURAL) 1. Tabiî. Fıtrî. Kendiliğinden olan. Herhangi bir dış zorlama olmadan, içten gelen, kendi kendine gerçekleşen. 2. Bir şeyin yaratılış düzeniyle çatışmama, tabiatına aykırı olmama durumu. 3. Doğa kanunlarına uygun; doğada varolduğu kabul edilen düzen ile uyum içinde olan. Bkz. **KENDİLİĞİNDENLİK.**

DOĞAL AYIKLANMA (NATURAL SELECTION) Tabii seleksiyon. Canlıların güçlü ve çevreye uyum sağlama yeteneğine sahip olanlarının hayatta kalıp, diğerlerinin oldüğü ve böylece canlılar arasında doğal koşullara ve bu koşulların değişimine uyum sağlama yeteneğine bağlı olarak meydana gelen yaşam mücadelesi. (*C. Darwin*)

DOĞAL ÇEVRE (NATURAL ENVIRONMENT) Bkz. **ÇEVRE**

DOĞAL GÖZLEM (NATURAL OBSERVATION) Doğada yer alan

olayların ve ilişkilerin, kendi doğallıkları içinde herhangi bir deneysel kontrol ve sistematik örneklem yöntemi uygulanmadan incelenmesi.

DOĞAL HAL (STATE OF NATURE) İnsanın toplumsal bir varlık haline gelmeden önce içinde yaşadığı düşünülen çevresel koşullar ve yaşam biçimini ifade eden terim. Doğal hal kavramı, tarihsel ve olgusal olmaktan çok, siyasal toplumun oluşumunu tasvir etmek için kurgusal olarak varsayılan bir durum ya da dönemi ifade etmektedir. Bkz. **TOPLUMSAL SÖZLEŞME.**

DOĞAL HUKUK (NATURAL LAW) Hukukî nitelikteki ilkelerin doğada varolan veya varolduğu kabul edilen düzenliliklere göre belirlendiği hukuk düzeni.

DOĞAL İŞSİZLİK ORANI (NATURAL UNEMPLOYMENT RATE) Emek piyasasında denge koşulunun tam olarak sağlandığı durumda bile, yine de çalışma dışı kalacağı kabul edilen işgücü oranı. Burada örtük olarak yüzde yüz istihdamın, yani çalışabilecek durumdaki işgücünün tamamının aynı anda istihdamının mümkün olamayacağı varsayılmaktadır.

DOĞAL TEKEL (NATURAL MONOPOLY) Bir kişi veya bir üretim biriminin sahip olduğu bir avantaja başka birimlerin sahip olmasının imkânsız olduğu, doğal ya da fıtrî nedenlerden ileri gelen tekel. **Örn.** Bir insanın sahip olduğu ses veya özel bir yetenek; işletme hakkı belirli bir firmaya verilmiş olan kaplıca suları. Bkz. **TEKEL.**

DOĞAL ÜCRET KURAMI (NATURAL WAGE THEORY) Ücreti emeğin maliyetine bağlayan ve ücret düzeyinin de işçinin kendisi ve ailesinin ancak yaşamını sürdürebileceği seviyede olması gerektiğini ileri süren kuram. Bu kurama göre, ücretler doğal ücret düzeyinin üzerinde olursa evlenme ve çoğalma yoluyla işgücü arzı artacak; tersi olursa açlık, sefalet göç gibi nedenlerle işgücü azalacak ve böylece uzun dönemde ücretler doğal ücret düzeyinde dengeye ulaşacaktır. (*D. Ricardo*)

DOĞRU (TRUE) 1. Olması gereken. 2. Bir amaç ya da hedefin,

gerçekleştirilebilmesi veya ulaşılabilmesi için konulmuş ya da kabul edilmiş ilkelere uygun olması durumu. Hedefine varabilmesi için araç ve ilkeleriyle tutarlı olan amaç. 3. Gerçekliğin aslına uygun olacak şekilde zihinde yeniden üretilmesi. Günlük konuşma dilinde çoğunlukla **doğru** (olması gereken) ile **gerçek** (olan), birbirlerinin yerine ikame edilerek kullanılmaktadır.

DOĞRUDAN DEMOKRASİ (DIRECT DEMOCRACY) **Dolaysız demokrasi**. Vatandaşların belirli zaman aralıklarında kanunlar yapmak, anlaşmazlıkları çözmek, genel politikalar belirlemek ya da askerî veya sivil makamlar için yetkilileri atamak üzere biraraya geldiği, modern zamanlarda uygulamasına pek rastlanmayan yönetim biçimi. Bkz. **TEMSİLİ DEMOKRASİ, DEMOKRASİ.**

DOĞRULAMA (VERIFICATION) Bir hipotezin, bilginin veya iddianın doğru olup olmadığını tespit etmek için bilinen ve kabul gören bütün mantıksal yahut deneysel ispatlama yöntemlerinin kullanılması. Bir argümanda sonucu haklı çıkarmak için kanıt olarak ortaya konan öncüllere uygulanan mantıksal işlem. Bkz. **YANLIŞLAMA.**

DOĞRULUK (TRUTH) Bkz. **HAKİKAT**

DOĞRUSAL İLERLEMECİ YAKLAŞIM (LINEAR PROGRESSIVIST APPROACH) Doğal veya sosyal olayların, insan topluluklarının yarattığı uygarlıkların, beşerî bilgi ve değer yargılarının birikimsel evrimci bir biçimde ve birbirini bütünleyerek geliştiğini savunan yaklaşım. Buna göre, insanlık tarihi ilkellikten modernliğe, insan bilgisi de **metafizik** ve **teolojik** düşünme biçiminden **pozitif** ve **bilimsel** düşünme biçimine doğru geri döndürülemez bir süreçle ilerlemektedir. Bkz. **ÇEVRİMSEL YAKLAŞIM.**

DOĞRUSAL PERSPEKTİF (LINEAR PERSPECTIVE) Psikolojik anlamda, öznenin uzağında olan nesneleri birbirlerine yakın, yakınında olanları ise birbirinden uzak olarak algılaması.

DOĞRUSAL PROGRAMLAMA (LINEAR PRORAMMING) Belirli kısıtlar altında belirli çıktıların enaz maliyetle üretilebilmesi için hangi girdilerden ne kadar kullanılması gerektiği vb. türden problemlerin çözümünde kullanılan, matematiksel programlamanın ekonomide ençok yararlanılan tekniği.

DOĞRUSAL YAKLAŞIM (LINEAR APPROACH) Bireysel ve toplumsal süreçlerin düz bir çizgi üzerinde doğrusal olarak geliştiğini; sözkonusu süreçlerin başlangıç noktasına dönmesinin, ya da döngüsel bir seyir izlemesinin mümkün olmadığını savunan yaklaşım.

DOĞU DESPOTİZMİ (ORIENTAL DESPOTISM) Toprak mülkiyetinin devlete ait olduğu, bütün vatandaşların yöneticinin kölesi olarak muamele gördüğü, devletin gücüne karşı vatandaşların haklarını koruyacak ve devlet ile vatandaş arasında iktidar kullanımını dengeleme işlevi görecek hiç bir ara kurumun gelişmesine imkân tanımayan yönetim tarzı. Bkz. **DESPOTİZM, ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI.**

DOĞUBİLİM (ORIENTALISM) **Oryantalizm**. Batı dünyasındaki üniversiteler veya özel araştırma kurumlarında, İslâm, Çin, Hint ve diğer doğu toplumlarının ekonomik, sosyal, siyasal kurumları, yaşayış ve düşünüş tarzları, inançları, meydana getirdikleri düşünsel ürünler ile ilgili olarak yapılan araştırma, inceleme yahut süpekülatif katkı niteliği taşıyan yorumlardan oluşan bilgiler bütünü.

DOĞUM (BIRTH) Bir canlının annesinin vücudundan ayrılarak bağımsız bir biyolojik varlık haline gelmesi. Belirli bir dönemde doğan çocukların yüzde veya binde cinsinden oranına **doğum oranı**; doğum oranının denetim altına alınması ve çocuk sayısının sınırlanmasına da **doğum kontrolü** denir.

DOĞUM KONTROLÜ (BIRTH CONTROL) Bkz. **DOĞUM**

DOĞUM ORANI (BIRTH RATE) Bkz. **DOĞUM**

DOKTRİN (DOCTRINE) Bkz. **ÖĞRETİ**

DOLAYSIZ DEMOKRASİ (DIRECT DEMOCRACY) Bkz. **DOĞRUDAN DEMOKRASİ**

DOMİNO TEORİSİ (DOMINIO THEORY) ABD'de 1953-1957 yılları arasında birinci Eisenhower yönetiminin izlediği ABD dış politikasına rehberlik eden prensip. Buna göre, aynen domino oyununda olduğu gibi bir ülke veya bölgeyi kaybetmek otomatik olarak diğerlerini de kaybetmeyi getirebileceği için, Asya'daki ülkelerden herhangi birisinin komünizmin denetimine girmesini önlemek amacıyla ABD elinden gelen her şeyi yapmalı, hatta Vietnam'ı kaybetmemek için ne pahasına olursa olsun savaşı sürdürmelidir.

DOMİNYON (DOMINION) Kendi kendini yöneten bağımsız fakat ana ülke ile bazı bağları sürdüren Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi **İngiliz Milletler Topluluğu** üyesi devletlerin her biri.

DONUK DİPLOMASİ (DEEP FREEZE DIPLOMACY) Üretken olmayacak, işlemeyecek veya etkin olmayacak bir biçimde yürütülen diplomatik faaliyetler.

DÖNEMSEL İŞSİZLİK (SEASONAL UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

DÖNEMSELLİK VARSAYIMI (ASSUMPTION OF PERIODICITY) İşletmelerin sınırsız olduğu varsayılan yaşam sürelerinin sınırlı uzunlukta belirli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden ayrı olarak belirlenmesini ifade eden kavram. Buna göre bir işletmenin faaliyet sonuçları, ilgili olduğu dönemde değerlendirilir. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi ile, hasılat, gelir ve kârların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması, dönemsellik varsayımı sayesinde mümkün olur.

DÖNER AKREDİTİF (REVOLVING LETTER OF CREDIT) Bkz. **AKREDİTİF**

DÖNER SERMAYE (CIRCULATING CAPITAL) 1. Üretken serma-

yenin, bir üretim dönemi içinde tamamen sarfedilen ve üretilen mallar satıldığı zaman para olarak geriye dönen kısmı. 2. Günlük giderleri karşılamak üzere kasada bulundurulan nakit veya nakte çevrilebilir değerler. 3. İşletmede geçici bir süre için kalan, üretim faaliyeti sonucunda şekil değiştiren, veya işletmenin faaliyeti dolayısıyla satılan, elden çıkarılan değerler.

DÖNGÜSEL YAKLAŞIM (CYCLICAL APPROACH) Bkz. **ÇEVRİMSEL YAKLAŞIM**

DÖNÜLEBİLİR AKREDİTİF (REVOCABLE LETTER OF CREDIT) Bkz. **AKREDİTİF**

DÖNÜLEMEZ AKREDİTİF (IRREVOCABLE LETTER OF CREDIT) Bkz. **AKREDİTİF**

DÖVİZ (FOREIGN EXCHANGE) 1. Uluslararası parasal ilişkilerde her ülke parasına, diğer ülkelerin paralarına izafeten verilen ad. Belirli bir ülkeye göre yabancı ülke paralarının ortak adı. Yabancı para. 2. Bir ülkenin uluslarası ticarî ilişkilerde, borç vb. ödemelerinde gereksinim duyduğu, başka ülkelerce kabul edilebilecek yabancı para, yahut yabancı para üzerinden düzenlenmiş kıymetli evrak ve senetler.

DÖVİZ ARBİTRAJI (FOREIGN EXCHANGE ARBITRAGE) Bkz. **ARBİTRAJ**

DÖVİZ KURU (EXCHANGE RATE) 1. Bir ülke parasının başka bir ülke parası cinsinden değeri. 2. Bir ülke parasının bir birimini satın alabilmek için diğer bir ülke parasından kaç birim verilmesi gerektiğini ifade eden terim.

DRAGO DOKTRİNİ (DRAGO DOCTRINE) Bir devletin, başka bir devletin sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlarının alacaklarını alamamaları durumunda, onların maddî çıkarlarını korumak veya kendi ülkesinde yaşayan başka **uyruk**lu insanların kamu borçlarını tahsil etmek amacıyla, hukuken diğer bir ülkeye müdahale hakkının olmadığını ileri süren **doktrin**. (*L.M. Drago*)

DUAL EKONOMİ (DUAL ECONOMY) 1. Birden çok **üretim tarzına** ait özellikleri içeren yapı ve ilişkilere sahip **toplumsal formasyon**. 2. Her birinin değişik toplumsal ve birbirinden kısmen bağımsız tarihsel süreçleri, kendilerine özgü iç dinamikleri ve kurumları olan iki ayrı sektörün, içinde varlığını sürdürebildiği ekonomik sistem. Genellikle geleneksel ve modern sektörlerin birarada bulundukları toplumsal formasyonlar için kullanılır.

DUR VE DEVAM ET POLİTİKASI (STOP AND GO POLICY) **Seçim ekonomisi**. Seçimle işbaşına gelen hükümetlerin seçim öncesi dönemlerde, seçmen çoğunluğunun desteğini sağlamaya yönelik olarak ekonomik faaliyetleri canlandırıcı, alımgücünü artırıcı politikalar uygularken; seçim sonrası dönemlerde bunun tersine daraltıcı, kemer sıkmaya yönelik ekonomi politikaları uygulamaları.

DURAĞAN ÇÖZÜMLEME (STATIC ANALYSIS) Bkz. **STATİK ANALİZ**

DURGUNLUK (STAGNATION) 1. Ekonomik faaliyet düzeyinde ciddi bir yavaşlama, yatırımlarda duraklama ve hatta gerilemenin sözkonusu olduğu durum. 2. Bir ekonomide sermayenin marjinal etkinliğinin, bütün sektörlerde cari faiz haddinin düşebileceği en düşük sınırın bile altında kalması dolayısıyla, yeni yatırım yapmanın tüm cazibesini yitirdiği ortam.

DURGUNLUK ENFLASYONU (STAGFLATION) **Stagflasyon.** Enflasyonla işsizliğin bir arada yaşandığı durum; enflasyon ortamında durgunluk. İngilizce *stagnation* (durgunluk) ve *inflation* (enflasyon) kelimelerinin biraraya getirilmesi ile oluşturulan bu terimle, klasik Keynesgil makro iktisadî çözümlemede ele alındığının tersine, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki deneyimlerden de yararlanılarak, enflasyonla işsizliğin her zaman birbirlerine alternatif olmadığı, aynı anda iç içe bulunabilecekleri ifade edilmektedir.

DUYARSIZLAŞTIRMA (DESENSITIZATION) 1. Bireylerin baskı, kültürel asimilasyon veya kitle iletişim araçları yoluyla, davra-

nış, ilişki ve değerlerle olan bağlantılarının koparılması yahut zayıflatılması. 2. Kişinin şiddetli kaygı duyduğu durumlarda rahatlatılması için kullanılan ve duygusal tepkiyi ortaya çıkaran durumlarla kişiyi tekrar tekrar karşı karşıya getirerek, sözkonusu tepkinin zayıflatılması temeline dayanan **psikoterapi** yöntemi.

DUYGU (SENTIMENT/EMOTION) **His**. Bireyin nesne, olay ya da diğer insanlarla olan ilişkilerinin sonucunda iç dünyasında meydana gelen ve çoğu kez fizyolojik temelleri ve kaynakları bilinmeyen sevinç, hüzün, burukluk gibi izlenimler.

DUYGUSAL YAKINLIK (AFFILIATION) Duygu alış verişinde bulunmak, moral destek almak gibi amaçlarla başka insanlarla beraber olma ve onlarla yakın ilişkiler kurma ihtiyacı.

DUYUMSAMA (SENSATION/PERCEPTION) Bkz. **ALGILAMA**

DÜALİZM (DUALISM) **İkicilik**. İnanç-bilgi, ruh-beden, zihin-madde, maddî-manevî gibi son tahlilde birbirine indirgenemeyen, dolayısıyla da birbirinden türetilemeyen ya da birbiriyle açıklanamayan iki ayrı özün veya iki nihaî prensibin her şeyin temelini oluşturduğunu savunan felsefî görüş; varoluşu ikilemler halinde anlama ve anlamlandırma temeline dayalı yaklaşım.

DÜNÜRLÜK (AFFINITY) **Hısımlık**. Evlilik ilişkisiyle bir araya gelen eşlerin akrabalarının arasındaki kaynaşmadan doğan yakınlık.

DÜNYA BANKASI (WORLD BANK) 1944'te **Bretton Woods Konferansları** sırasında IMF ile birlikte kurulmasına karar verilerek 1946'da faaliyete geçen, amacı üye ülkelerin imar ve kalkınmaları için sermaye yatırımlarını yönlendirmek ve özendirmek olan; üye ülkelerin oy hakkı ile sermayesine katkı oranlarının, dünya ticaretindeki paylarıyla belirlendiği uluslararası finans kuruluşu. Resmi adı **Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası** (IBRD) olan, ancak daha yaygın şekilde Dünya Bankası olarak anılan sözkonusu banka, kuruluşunu

izleyen yıllarda daha çok Batı Avrupa'nın imar sorunlarıyla ilgilenmiş, daha sonraları azgelişmiş ülkeleri de ilgi alanına dahil etmiştir. 1980'li yıllarda dış ödeme sorunlarının çözümü için azgelişmiş ülkelere kendi önereceği iktisadî program paketini uygulamaları karşılığında parasal yardımlarda bulunan Dünya Bankası, özel sektörün geliştirilmesi ve yabancı sermayenin özendirilmesi politikası çerçevesinde ekonomik, teknik, malî, finansal ve siyasal açıdan titizlikle incelettiği azgelişmiş ülke yatırım projelerine düşük faizli, belirli bir süresi geri ödemesiz, uzun vadeli proje kredileri vermektedir.

DÜNYA GÖRÜŞÜ (WORLD VIEW) Bir kişi, grup veya toplumun varoluşun niteliğine ve hayatın anlamına ilişkin sorulara verdiği bilinçli veya bilinçsiz cevapların tümü. Bkz. **İDEOLOJİ, DİN.**

DÜNYA SİSTEMİ YAKLAŞIMI (WORLD SYSTEM APPROACH) Azgelişmişliğin nedenlerini, **merkez-çevre** ilişkisi çerçevesinde azgelişmiş ülkelerin tarihsel süreç içinde dünya kapitalist sisteminin öngördüğü işbölümünde almış oldukları rollerle açıklayan yaklaşım. Bu yaklaşıma göre **azgelişmişlik,** sanayileşmiş kapitalist ülkelerin (merkez) dünya çapında genişleyip **azgelişmiş ülkeler** (çevre) üzerinde askerî, siyasî, iktisadî ve kültürel açılardan hegemonya kurmaları sonucu ortaya çıkan bir süreçtir. Bkz. **MERKEZ ÇEVRE, BAĞIMLILIK KURAMLARI, AZGELİŞMİŞLİĞİN GELİŞMESİ.**

DÜNYEVİLEŞME Bkz. **LAİKLİK**

DÜOPOL (DUOPOLY) Mal veya hizmet piyasasında sadece iki satıcının bulunduğu; mal veya hizmet arzının sadece iki firma tarafından belirlendiği **piyasa.** Kısmen tekel, kısmen de rekabetin bulunduğu düopol piyasasında, mal veya hizmet satıcılarından herbirinin, alacağı bir karara diğer satıcıların göstereceği tepkiyi dikkate alarak davranışlarını düzenlemesi sözkonusudur. Bkz. **TEKEL, TAM REKABET PİYASASI, DÜOPSON, MONOPSON.**

DÜOPSON (DUOPSONY) Bir mal veya hizmet talebinin sadece iki alıcı tarafından belirlendiği piyasa. Tam rekabetten sapma

örneklerinden biri olan düopson piyasasında çok sayıda satıcı karşısında yalnız iki alıcı mevcut olup fiyat bunlar tarafından belirlenir. **Düopol piyasası**nda satıcının konumu ile düopson piyasasında alıcının konumu benzer olup, birincisinde çok sayıda alıcıya karşılık iki satıcı; ikincisinde ise çok sayıda satıcıya karşılık iki alıcının bulunması sözkonusudur. Bkz. **TEKEL, TAM REKABET PİYASASI, DÜOPOL, MONOPSON.**

DÜRTÜ (DRIVE) 1. Açlık, analık, cinsellik gibi, kişiyi varolan organik gerilimi hafifletecek ya da ortadan kaldıracak etkinliklerde bulunmaya iten güç. Bkz. **GÜDÜ.** 2. Organizmayı bir davranışa veya faal çabaya iten güç.

DÜŞ ANALİZİ (DREAM ANALYSIS) 1. Rüya tabiri; düşün yorumlanması. 2. Kişinin duygusal veya ruhsal problemlerinin nedenlerini anlamak için gördüğü düşlerin içerik çözümlemesine tâbi tutulması. Bu yöntem aynı zamanda **psikanaliz**de bir tedavi yöntemi olarak da kullanılmaktadır.

DÜŞLEM (FANTASY) Bkz. **FANTAZİ**

DÜŞÜLKE (UTOPIA) Bkz. **ÜTOPYA**

DÜŞÜK MALLAR (INFERIOR GOODS) Bkz. **AŞAĞI MALLAR**

DÜŞÜNBİLİM (PHILOSOPHY) Bkz. **FELSEFE**

DÜŞÜNCE (THOUGHT) 1. Sözlü veya yazılı olarak başka öznelere de aktarılabilme, devredilebilme veya iletilebilme özelliğine sahip zihinsel ürün. 2. Düşünme ediminin içeriği; düşünenin, düşünüleni, kendisi aracılığıyla düşünebildiği şey; düşünen öznenin düşünülen nesne hakkında ürettiği şey.

DÜŞÜNME (THINKING) İnsanı diğer canlılardan ayıran, gerçekliği kavrayıp kavramsallaştırabilmesini ve eşyanın hakikatini anlamasını sağlayan yeti. Düşünme yetisinin, insanı öteki yaratıklardan ayırdığı ve onu üstün kıldığı genel kabul görmekle birlikte bu yetinin sadece beynin bir fonksiyonu olup olmadığı tartışmalıdır.

DÜŞÜNYAPI (IDEOLOGY) bkz. **İDEOLOJİ**

DÜYUN-U UMUMİYE (GENERAL DEBTS -OF OTTOMAN STATE-) Genel borçlar, kamu yükümlülükleri. 19. yüzyıl ortalarından itibaren koşulların zorlamasıyla dış borçlanmanın başladığı Osmanlı Devletinde, malî-iktisadî dengenin son derece bozulmuş olması sonucu aynı yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde altından kalkılamaz boyutlar kazanmış Osmanlı borçlarına verilen genel ad.

DÜYUN-U UMUMİYE İDARESİ Osmanlı Devletinin 19 yüzyıl sonlarında dış borçlarını ödeyemez duruma gelmesi üzerine alacaklı Batılı ülkelerin yoğun baskısıyla yapılan görüşmeler sonucunda, sözkonusu borçların ödenmesini sağlamak üzere kurulmuş, devletin gelir kaynaklarının önemli bir kısmına el koyma yetkisiyle donatılmış idare. Osmanlı borçlarının tümüyle tasviyesi, devlet içinde devlet haline gelen bu kurum tarafından da sağlanamamış, devletin yıkılmasından sonra borçların kalan bölümü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nce üstlenilmiş ve ödemeler 1954 yılına kadar sürmüştür.

DÜZGÜ (NORM) Bkz. **NORM**

E

EKONOMİK BÜYÜME Millî gelirdeki bir önceki döneme göre toplam artış oranına **nominal büyüme oranı**; fiyat artışlarından arındırılmış büyüme oranına da **reel büyüme oranı** denir.

EKONOMİK ÇAĞDAŞLAŞMA (ECONOMIC MODERNIZATION) Bkz. **ÇAĞDAŞLAŞMA**

EKONOMİK DETERMİNİZM (ECONOMIC DETERMINISM) Bkz. **EKONOMİK BELİRNENİMCİLİK**

EKONOMİK EGEMENLİK (ECONOMIC HEGEMONY) 1. **İktisadî hegemonya**. Egemen bir siyasî-askerî ya da ekonomik güç tarafından, bir ya da birden çok ülkenin ekonomisi, yahut belirli bir piyasa üzerinde kurulan, karşı durulması güç, kısıtlayıcı etkiler bütünü. 2. Piyasada güçlü işletmelerin zayıf işletmeler üzerinde kurduğu; düşük fiyat, damping vb. araçlarla bu işletmelerin etkinliğini kırmaya yönelik denetim gücü. Bkz. **HEGEMONYA, EGEMENLİK.**

EKONOMİK EKOLOJİ (ECONOMIC ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

EKONOMİK GELİŞME (ECONOMIC PROGRESS) Bkz. **EKONOMİK KALKINMA**

EKONOMİK İNSAN (HOMO ECONOMICUS) **İktisadî adam. Homo ekonomicus**. Faaliyetlerinde menfaat duygusunu ve dolayısıyla bireysel çıkarlarını herşeyin üstünde tutan, en çok kâr veya faydayı sağlamaya yönelik en uygun araçları seçmeyi temel prensip kabul eden, yaptığı rasyonel tercihlerle tatmin düzeyini maksimumlaştırmaya çalışan birey tipi. Klasik iktisadî düşüncenin yarattığı, kafası ekonomik çıkarlara ayarlı bir sem-

bol insan olan homo ekonomicus, klasik ve neoklasik iktisadî çözümlemelerin merkezi varsayımlarındandır. Bkz. **SOSYAL İNSAN.**

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) Bkz. **OECD**

EKONOMİK KALKINMA (ECONOMIC DEVELOPMENT) **Ekonomik gelişme.** Ekonominin mal ve hizmet üretim kapasitesinin yükselmesi ve millî gelirin artması gibi ekonomik büyümeyi oluşturan nicel faktörlerin yanısıra, sanayi altyapısının kurulması, tarımda modern teknolojinin kullanılması, emek ve sermaye verimliliğinin artırılması, ekonomide dışa bağımlılığın azaltılması, kişi başına düşen millî gelirin yükseltilmesi, kentleşmenin hızlanması, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi nitel ağırlıklı faktörlerin de dahil olduğu iktisadî iyileşme-gelişme süreci.

EKONOMİK KATEGORİLER (ECONOMIC CATEGORIES) 1. **Emek, üretim, tüketim, mübadele, dağıtım, bölüşüm** gibi temel iktisadî ilişkilerin kuramsal ifadesi olan genel soyut kavramlar. 2. Belirli eylemler ve ekonomik ilişkilerin ortak özelliklerini ifade eden mantıksal soyutlamalar.

EKONOMİK KRİZ (ECONOMIC CRISIS) Bkz. **İKTİSADÎ BUNALIM**

EKONOMİK MALLAR (ECONOMIC GOODS) Bkz. **MAL**

EKONOMİK MÜCADELE (ECONOMIC STRUGGLE) Marksist iktisat teorisinde sınıf mücadelesinin özel bir biçimi olarak; işçilerin emeklerini patronlara daha avantajlı şartlar altında satmalarına, ekonomik durumlarında bir iyileştirmeye ve sömürünün sınırlandırılmasına yönelik olarak verdikleri mücadele.

EKONOMİK PRATİK (ECONOMIC PRACTISE) Bkz. **PRATİK**

EKONOMİK VE SOSYAL OLUŞUM (ECONOMIC AND SOCIAL FORMATION) Marksist terminolojide sosyal gelişimin bir aşamasına karşılık gelen ve; soyut düzeyde, bir üretim tarzı ile o

üretim tarzına ait üstyapının karmaşık bileşiminden oluşan özgül yapıyı; daha somut düzeyde ise, belirli bir toplumda biri egemen, diğerleri ona tâbi birden çok üretim tarzının ve onların üstyapılarının oluşturduğu karmaşık bileşimi ifade eden kavram.

EKONOMİZM (ECONOMISM) 1. Olay, olgu ve süreçlerin karmaşık bir ilişkiler ağı çercevesindeki karşılıklı etkileşimlerini sadece ekonomik görünümlerine veya iktisadî temellerine indirgeyerek çözümlemeye çalışan yaklaşım. 2. Üstyapının bir **gölge fenomen** olarak kavranması; değişen altyapının kendine uygun üstyapı kurumlarını otomatik biçimde ve zorunlu olarak üreteceği inancı. Bkz. **EKONOMİK BELİRLENİMCİLİK.**

EKOPOLİTİK (ECOPOLITICS) Ekolojik ve sosyal sistemlerin birbirleriyle olan ilişkilerini, ekolojik dengeye siyasal müdahalelerin imkân ve sınırları ile, bu müdahalelerin meşruluğunu irdeleyen disiplin.

EKOSİSTEM (ECOSYSTEM) İçerisindeki canlıların, kendisiyle etkileşimde bulunmak suretiyle hayat şartlarını düzenlediği doğal çevre.

EKSİK REKABET (IMPERFECT COMPETITION) Az sayıda alıcı veya satıcının bulunup fiyatları etkileyebilmesi, ürünün homojen olmaması, bilgi akışının sınırlı olması ya da piyasaya giriş çıkışta kimi engeller bulunması gibi **tam rekabet piyasası**nın teorik varsayımlarından bir veya birkaçının gerçekleşmediği piyasa. **Örn. Düopol, oligopol** piyasaları. Bkz. **TAM REKABET PİYASASI, MONOPSON, OLİGOPSON, OLİGOPOL, DÜOPOL.**

EKSTERNALİTE (EXTERNALITY) Bkz. **DIŞSALLIK**

EL EMEĞİ (HAND LABOR) Bkz. **EMEK**

ELASTİKİYET (ELASTICITY) Bkz. **ESNEKLİK**

ELEŞTİREL AKILCILIK (CRITICAL RATIONALISM) Bilimsel bilginin sanıldığının tersine, doğruların biriktirilmesi ile değil, rasyonel eleştiri mekanizmasının bir sonucu olan yanlışlama me-

todu kullanılarak yanlışların elenmesi yoluyla ilerlediğini savunan yaklaşım. Bkz. **YANLIŞLAMACILIK.**

ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK (CRITICAL REALISM) Öznelerin algısına bağımlı olmayan bir nesnel dünyanın varlığını kabul eden ancak, bu nesnel dünyanın bilgisinin elde edilişinde kullanılan araçların nesnel bilgi elde etmeyi her zaman mümkün kılamayabileceğini savunan yaklaşım.

ELİT (ELITE) 1. **Seçkin.** Bir toplumda itibarlı ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekomomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan azınlık. 2. Bir grubun içinde yönlendirici gücü elinde tutan ve üstün özellikler atfedilen kişi veya kişiler. Bkz. **ELİTİZM, ELİT DOLAŞIMI, İKTİDAR SEÇKİNLERİ.**

ELİT DOLAŞIMI (CIRCULATION OF ELITES) Toplumsal istikrar ve sosyal değişimin temel mekanizması olarak hem yönetici elit gruplarının kendi içlerinde nitelik açısından yenilenmek için, hem de yönetici olmayan elitlerle yönetici olan elitler arasında karşılıklı gidiş gelişleri sağlamak için gerekli olan siyasal hareketlilik. (*V. Pareto*)

ELİTİZM (ELITISM) **Seçkincilik** Yöneten ve yönetilen ayrımının siyasal toplumun temel niteliğini oluşturduğu, biçim ve hacmi ne olursa olsun bütün toplumlarda iktidarın küçük bir azınlığın tekelinde bulunduğunu savunan görüş. Toplumdaki elitleri daha çok psikolojik ve biyolojik faktörlerden hareketle tanımlamaya çalışan, sözkonusu seçkinlerin varlığını sadece bir kaçınılmazlık şeklinde değerlendirmekle kalmayıp, daha da ileri giderek elitizmin gerekli, arzulanan bir yönetim tarzı olduğunu savunan, öncülüğünü N. Machiavelli, G. Mosca ve V. Pareto'nun yaptığı yaklaşıma **klasik elit kuramı**; başlıca temsilcileri arasında C. W. Mills ve P. Sweezy'nin yeraldığı, toplumlardaki elitlerin ortaya çıkışını ekonomik ve sosyal faktörlere bağlayan ve elitizmin kaçınılmazlığını kabul etmekle beraber bunun arzulanan, istenen veya toplumun yararını gözeten bir yönetim tarzı olmadığını savunan görüşe de **radikal**

elitizm denir. Bkz. **KLASİK ELİT KURAMI, DEMOKRATİK ELİTİZM, İKTİDAR SEÇKİNLERİ.**

EMEĞİN BİLİMSEL ORGANİZASYONU (SCIENTIFIC ORGANIZATION OF LABOR) Bkz. **BİLİMSEL İŞLETME**

EMEĞİN ÜRETKENLİĞİ (LABOUR PRODUCTIVITY) Bkz. **EMEĞİN VERİMLİLİĞİ**

EMEĞİN VERİMLİLİĞİ (LABOUR PRODUCTIVITY) 1. Belirli yoğunluktaki bir emeğin, belirli bir süre içindeki değer yaratma kapasitesi. 2. Birim zamanda sabit bir emek miktarının üretime yapabileceği katkı düzeyi.

EMEK (LABOR) 1. İnsanoğlunun, tabiattaki kaynakları insanların ihtiyaçlarına cevap verir hale getirmek üzere dönüşüme uğratmak amacına yönelik olarak ortaya koyduğu beyin ve kol gücü. 2. Mal, hizmet veya düşünce üretmeye yönelik her tür çaba. Değer yaratmayı hedefleyen maddî-manevî faaliyet. Kol gücüne dayanan emeğe **kol emeği** ya da **el emeği**; fikir üretmeye, düşünsel eserler vermeye yönelik, kafa gücüne dayalı çabaya da **zihin emeği** ya da **beyin emeği**; belirli bir piyasada, veri bir dönemde, çeşitli ücret düzeylerinde çalışmaya hazır işgücü miktarına **emek arzı**; bu koşullarda istihdam edilmek istenen emek miktarına **emek talebi**; emek arz ve talebinin karşı karşıya gelerek ücretlerin belirlendiği ortama da **emek pazarı** denir.

EMEK ARZI (SUPPLY OF LABOUR) Bkz. **EMEK**

EMEK DEĞER KURAMI (LABOUR THEORY OF VALUE) Bkz. **DEĞER TEORİLERİ**

EMEK PAZARI (LABOUR MARKET) Bkz. **EMEK**

EMEK TALEBİ (DEMAND FOR LABOUR) Bkz. **EMEK**

EMEKÇİ SINIF (LABOURER CLASS) Bkz. **PROLETERYA**

EMEKLİ SANDIĞI (RETIREMENT FUND) Memur ve hizmetli statüsüne sahip devlet personelinin sakatlık, ihtiyarlık ve ölüm

sigortalarını karşılayan, bu konularla ilgili yasalarda öngörülen tüm işlemleri yürüten, tüzel kişiliğe sahip sosyal güvenlik kurumu.

EMİSYON (ISSUE) Bkz. **EMİSYON HACMİ**

EMİSYON HACMİ (MONEY IN CIRCULATION) Merkez bankası tarafından piyasaya sürülmüş, veri zaman ve mekânda dolaşımdaki para miktarı; tedavüldeki banknotlar. Tedavüle çıkarılmış sabit ve nominal değerli iktisadî kıymetlerin piyasadaki toplam değerlerinin ulaştığı düzey. Banknotlar, tahviller ve bonolar ile hisse senetlerinin yeni bir değer olarak ilk kez piyasaya sürülmesine de **emisyon** denir.

EMPERYALİST ENTEGRASYON (IMPERIALIST INTEGRATION) 1. **Sömürgeci bütünleşme**. Sömürgeci güçlerin bağımlılık ve sömürü ilişkilerini sürdürmek, egemenliklerini perçinlemek yönünde güç birliği yapmaları. 2. Marksist iktisat kuramına göre, tekelci devlet kapitalizmi aşamasında daha geniş boyutlarda yeni bir emperyalist bütünlük oluşturmak amacıyla emperyalistler arasında yeni ilişkiler geliştiren bütünleşme süreci.

EMPERYALİZM (IMPERIALISM) 1. **Sömürgecilik**. Zor, tehdit ve saldırgan metodlar kullanmak suretiyle, **sömürü** temeline dayalı ve yayılmacı amaçlarla, değişik düzeylerde kendisine bağımlı ulusal birimleri merkezî bir gücün denetiminde biraraya getirmeyi amaçlayan siyasal anlayış ve eylem tarzı. 2. Egemen bir gücün, medenileştirme, modernleştirme veya dinî misyon iletme gibi gerekçeler ileri sürerek, diğer ülkelerin doğal kaynaklarını sömürme ve onları ekonomik, kültürel, bilimsel veya siyasal açıdan kendisine bağımlı hale getirme politikası. 3. Serbest girişimlerin, kârları sermaye harcamalarına kaydırması sonucunda etki alanını iyice genişleten kapitalizmin tekelci aşaması.

EMPERYALİZM KURAMI (THEORY OF IMPERIALISM) Neo-Marksistyen çerçevede, kapitalizmin en ileri aşamasında dünya ölçeğinde genişlemesi ve dünya mal ve hizmet piyasalarında, kendisini yeniden üretmesine imkân verecek şekilde ege-

menlik kurmak suretiyle kendi içsel çelişkilerini hafiflettiğini, ancak bütün bunların sadece kapitalizmin kendi kaçınılmaz sonunu geciktirdiğini ileri süren kuram.

EMPİRİSİZM (EMPIRICISM) Bkz. **DENEYCİLİK**

EMSAL BEDEL Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

ENÇOK GÖZETİLEN ÜLKE KURALI (MOST FAVOURED NATION CLAUSE) Bir devletin, gümrük konusunda üçüncü bir devlete tanıyacağı en düşük tarifeyi, ona da tanıyacağına ilişkin, bir devlete karşı taahhütte bulunması kuralı. İki ya da daha fazla ülke arasında varılan anlaşma gereğince, tarafların diğer ülkelere tanıdıkları gümrük tarifesi avantajlarını birbirlerine de tanımalarını öngören, söz konusu ülkelerin birbirlerine karşı tarife ayırımcılığı yapmalarını önlemeye yönelik ilke.

EN DÜŞÜK GEÇİM DÜZEYİ (SUBSISTENCE LEVEL) Bkz. **ASGARİ GEÇİM DÜZEYİ**

ENDEKS (INDEX) Bkz. **İNDEKS**

ENDOJEN DEĞİŞKEN (ENDOGENEOUS VARIABLE) İçsel değişken. Bir olay, durum ya da sürecin çözümlemesinde kullanılan modelin işleyişinde doğrudan etkili olduğu düşünülen, dışardan veri olarak alınmayan ve sözkonusu model çerçevesinde değeri açıklanabilen değişken. Bkz. **EGZOJEN DEĞİŞKEN.**

ENDÜKSİYON (INDUCTION) Bkz. **TÜMEVARIM**

ENDÜSTRİ (INDUSTRY) Bkz. **SANAYİ**

ENDÜSTRİ PSİKOLOJİSİ (INDUSTRIAL PSYCHOLOGY) Psikolojinin verilerini kullanarak personel seçimi ve eğitimi, çalışma şartlarının iyileştirilip iş veriminin artırılması, iş kazalarının önlenmesi, iş tatmini ve denetleme gibi endüstri ortamının getirdiği problemlere çözüm arayan psikoloji disiplini.

ENDÜSTRİYEL DEMOKRASİ (INDUSTRIAL DEMOCRACY) İşçilerin yoğun olduğu sanayi bölgeleri ve işyerlerinde, demokrasinin temel ilkelerine uygun olarak idarî ve ekonomik kararla-

rın, çalışanların da katılımıyla belirlenmesi; demokratik yöntemlerin global siyasal kararların yanısıra yerel, idarî kararların alınmasında da kullanılmasını öngören demokrasi anlayışı. Bkz. **DEMOKRASİ, YEREL DEMOKRASİ, DEMOKRATİK ELİTİZM.**

ENFLASYON (INFLATION) 1. Fiyatlar genel seviyesinin etkili ve sürekli biçimde yükselmesi; bu nedenle de paranın satınalma gücünün sürekli düşmesi. 2. Tedavüldeki para miktarı ile malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki sapmanın büyümesinden meydana gelen ve fiyatların toptan yükselişi biçiminde kendini gösteren iktisadî-parasal süreç. Enflasyonun, gelir dağılımını dar ve sabit gelirliler aleyhine bozmak, reel gelir oranını düşürerek tasarruflar üzerinde caydırıcı etkide bulunmak, döviz kurlarında gerekli ayarlamaların yapılmaması durumunda ithalatı teşvik edip ihracatı engelleyerek ödemeler dengesini bozmak gibi olumsuz sonuçları vardır. Taleplerdeki aşırı artış sonucu meydana gelen enflasyona **talep enflasyonu**; üretimde kullanılan girdilerdeki maliyet artışlarından kaynaklanan enflasyona **maliyet enflasyonu**; gelirlerin üretimdeki artışa oransız olması, kamu gelirlerinin sürekli artan kamu harcamalarını karşılayamaması, kamuya ait işletmelerin zararlarının sübvanse edilmesi ve yatırımların finansmanının emisyon hacmi şişirilerek karşılanması sonucu fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve hızlı artışa **kronik enflasyon**; enflasyonun baş döndürücü bir hızla yükselmesi ve yabancı paralara oranla ulusal paraya olan talebin görece azalması nedeniyle paranın bir değer ölçüsü ve tasarruf aracı olmaktan çıkmasına **hiper enflasyon**; herhangi bir üretim kesiminde faktör ve mal fiyatlarıyla maliyetlerinin diğer kesimlere göre anî ve aşırı artışına da **enflasyon şoku** denir.

ENFLASYON ŞOKU (INFLATIONARY SHOCK) Bkz. **ENFLASYON**

ENFLASYONİST AÇIK (INFLATIONARY GAP) Tam istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomide toplam talebin toplam arzı aşması durumunda arada meydana gelen açık. Böyle bir durumda ekonomide âtıl kapasite yoksa talep artışının arzın artı-

rılarak karşılanması mümkün olmadığından dolayı, bu açık sonuçta enflasyonist etki yaratacaktır.

ENFORMASYON (INFORMATION) Her türlü bilgi ve haber ile bu bilgi ve haberlerin iletilmesini, depolanmasını ve pazarlanmasını sağlayan araçların oluşturduğu bütün. Bkz. **BİLGİ, BİLGİ TOPLUMU.**

ENFORMASYON TOPLUMU (INFORMATION SOCIETY) Bkz. **BİLGİ TOPLUMU**

ENGEL KANUNU (ENGEL's LAW) Tüketicilerin gelir düzeyleri yükseldikçe beslenme ile ilgili harcamalarını azaltarak, giyim ve konut harcamalarını sabit tutmaları, buna karşılık kültür ve sağlık harcamalarını artırmaları kuralı.

ENSAR İslâm tarihinde, **hicret** sırasında, Hz. Peygambere ve Mekke'den göç eden diğer Müslümanlara kucak açıp onları misafir eden; beslenme ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesi ve farklı bir ortamda yeni bir yaşamın kurulabilmesinde onlara yardımcı olan, sahip oldukları hemen herşeyi onlarla paylaşan Medine'li Müslümanların genel adı.

ENTEL Kendi fildişi kulesinde toplum üzerine tezler ileri süren, halkıyla bütünleşememiş, **entellektüel** olmaya özenen, ancak bunun gerektirdiği nitelikleri taşımayan, erdemden yoksun kişi. Ucuz yargılara prim veren, yüzeysel teori mimarı. Entellektüelliğin gerektirdiği kültürel birikim, zihinsel manipülasyon yapabilme yeteneği veya teorik-felsefî argüman üretebilme gücünden yoksun olduğu halde, bir entellektüel edasıyla konuşma, açıklama veya yorum yapma, fikir üretme şeklinde ifadesini bulan sahte aydın tavrına da **entel takılma** denir. Bkz. **SAHTE AYDIN, AYDIN, AYDIN YABANCILAŞMASI, AYDIN DESPOTİZMİ, ÇEVRE AYDINI.**

ENTEL TAKILMA Bkz. **ENTEL**

ENTELLEKTÜEL (INTELLECTUAL) Bkz. **AYDIN**

ENTELLEKTÜEL ÇEVRE (INTELLECTUAL ENVIRONMENT) Bkz. **ÇEVRE**

ENVANTER (INVENTORY) 1. Dar anlamda mal stokunun, yarı mamûl veya mamûl malların, hammadde ya da diğer malzemenin sayım-döküm ve değerlendirilmesi işlemi. 2. Geniş anlamda bir işletmenin belirli bir tarihteki varlıkları ile kaynaklarının (aktifleri ile pasiflerinin) sayılıp değerlendirilmesi; bunun sonucunda elde edilen kesin miktar ve değerlerin ayrıntılı olarak tespit edilip ilgili çizelgelerde gösterilmesi.

EPİDEMOLOJİ (EPIDEMOLOGY) Doğal felâket ve hastalıkların genel olarak toplumlar üzerinde, özel olarak da belirli etnik veya toplumsal altgruplar üzerindeki etkilerini, hastalıkların ırk, toplum yahut gruplar arasındaki dağılımını inceleyen bilimdalı.

EPİSTEMOLOJİ (EPISTEMOLOGY) **Bilgibilim.** Bilginin doğası, kaynağı, sınırları, doğruluğu, güvenilirliği, geçerliliği ile, elde edilme ve aktarılma biçimlerini inceleme, araştırma ve sorgulamayı konu edinen disiplin.

EPİSTEMOLOJİK DÜALİZM (EPISTEMOLOGICAL DUALISM) **Bilgibilimsel ikicilik.** İnsan zihninin nesnel dünyayı ancak **nesne-özne** ikilisinde, öznenin düşünme ve algılamasını mümkün kılan araçlar yoluyla bilebileceğini; bu yüzden gerçekliğin bilgisinin doğrudan, aracısız elde edilmesinin mümkün olmadığını ileri süren görüş. Bkz. **SEZGİ, SEZGİCİLİK.**

EPİSTEMOLOJİK İDEALİZM (EPISTEMOLOGICAL IDEALISM) Bilginin nesnesi ile öznesinin, yani bilinen şey ile insan zihninin, birbirlerinden bağımsız varlıklarının olmadığını savunan görüş.

EPİSTEMOLOJİK KOPMA (EPISTEMOLOGICAL BREAK) Kuramsal üretim sürecinde bilim öncesi kavramsal sistem ve açıklama biçiminden, bilimsel açıklama biçimine geçerken meydana gelen köklü kopuş. Althusser'e göre, bu kopma sırasında sadece yeni kavramlar ortaya çıkmakla kalmaz, aynı zamanda mevcut kavramlara yüklenilen anlamlar da köklü dönüşüme uğrayarak değişik bir **sorunsal** oluştururlar (L. Althus-

ser). Bkz. **SORUNSAL, BİLİMSEL DEVRİM, ALGI DÖNÜŞÜMÜ, PARADİGMA.**

EPİSTEMOLOJİK MONİZM (EPISTEMOLOGICAL MONISM) **Bilgibilimsel tekçilik.** İnsan zihninin nesnel dünyayı herhangi bir aracıya gerek kalmaksızın bilebileceğini; gerçekliğin bilgisinin temas yoluyla dolaysız bir biçimde elde edilmesinin mümkün olduğunu savunan görüş. Bkz. **SEZGİ, SEZGİCİLİK, EPİSTEMOLOJİK DÜALİZM.**

EPİSTEMOLOJİK PLURALİZM (EPISTEMOLOGICAL PLURALISM) **Bilgibilimsel çoğulculuk.** Meşru ve sağlam bilginin kaynağının tek bir unsura indirgenemeyeceğini, değişik bilişsel kategorilerin bilgi üretimine kaynaklık edebileceğini kabul eden görüş. Bkz. **ANARŞİST BİLGİ KURAMI, DENEYCİLİK.**

EPİSTEMOLOJİK REALİZM (EPISTEMOLOGICAL REALISM) **Bilgibilimsel gerçekçilik.** Bilginin nesnesinin, bilen öznenin zihninden bağımsız, onun dışında nesnel bir varlığı olduğunu savunan görüş. Bkz. **GERÇEKÇİLİK, EPİSTEMOLOJİK İDEALİZM.**

ERDEMLİLER İTTİFAKI (ALLIANCE OF VIRTIOUS) Bkz. **HILFUL FUDUL.**

EREKBİLİM (TELEOLOGY) Bkz. **AMAÇBİLİM**

ERGENLİK (PUBERTY) **Erinlik.** Hem ruhsal, hem de biyolojik olarak cinselliğin farkedildiği; cinsel organların üremeye ilişkin fonksiyonlarının işlerlik kazandığı dönem.

ERGONOMİ (ERGONOMICS) İşgücü ve sermayenin verimliliğini artırmak için en uygun fiziksel ortamın yaratılması, insan gücünün üretim sürecinde verimli olarak kullanılmasını sağlamanın koşulları ve bunun için gerekli mekân düzenlemesi, uygun yöntem tespiti gibi konuları inceleyen bilim dalı.

ERİNLİK (PUBERTY) Bkz. **ERGENLİK**

ERK (POWER) Bkz. **İKTİDAR**

EROTİZM (EROTICISM) **Cinsellik sömürüsü.** Söz, yazı, resim ya da giyim kuşam yoluyla cinsel dürtüleri uyarmaya yönelik

etkinliklerde bulunma. Düşünce ve eylemlerde kadınlık veya erkeklik imajlarını, yahut cinsel arzu uyarımını öne çıkarma.

ESASÇILIK (ESSENTIALISM) Bkz. **ÖZCÜLÜK**

ESNEK ANAYASA (FLEXIBLE CONSTITUTION) Bkz. **ANAYASA**

ESNEK DÖVİZ KURU SİSTEMİ (FLEXIBLE EXCHANGE RATE SYSTEM) Bir ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki fiyatının piyasada döviz arz ve talebi tarafından serbestçe belirlendiği, döviz arz ya da talebinde meydana gelebilecek değişmelere göre düşüp yükselebildiği sistem. **Dalgalı kur sistemi, değişken kur sistemi** ya da **yüzen kur sistemi** olarak da anılan bu sistem saf biçimiyle hiç bir ülkede uygulanamamakta, uluslararası dengeleri sarsmaya başladığında başta merkez bankaları olmak üzere çeşitli araçlarla denge döviz kurlarına müdahale edilmektedir.

ESNEKLİK (ELASTICITY) **Elastikiyet.** Geniş anlamda bir şeyin, kendisiyle ilişkili başka bir şeyde meydana gelen bir değişmeye karşı gösterdiği tepki, duyarlılık derecesi. Bir değişkenin başka bir değişkende meydana gelen % değişme karşısında gösterdiği % değişim düzeyi. Bu çerçevede bir değişkendeki bir birimlik % değişim karşısında öteki değişkenin de % bir birim değişmesi halinde esneklik *birime eşit*; etkilenen değişkenin % bir birimden daha büyük oranda değişmesi halinde esneklik *birimden büyük*, sözkonusu değişkenin % bir birimden daha küçük oranda değişmesi durumunda ise esneklik *birimden küçük*tür. Benzer şekilde bir değişkendeki bir birimlik % değişim sonucunda öteki değişkenin sabit kalması durumunda esneklik sıfır, etkilenen değişkenin çok büyük ölçekte değişmesi durumunda da esneklik sonsuzdur. Kısaca esneklik sıfır ile sonsuz arasında değişebilir. Bu çerçevede, bir malın fiyatındaki göreli bir değişme karşısında başka bir malın talep miktarında meydana gelen göreli değişime **çapraz talep esnekliği**, belirli bir malın fiyatındaki değişmeler karşısında sözkonusu malın arzındaki değişme eğilimine **arzın fiyat esnekliği** dedir.

ESTETİK (AESTHETICS) 1. Üretim, tüketim veya bir ihtiyacın giderilmesinde kullanılmanın gerekliliklerinden öte, uyum, içdüzen, insan algılarına çekici görünme gibi özelliklere sahip olma durumu. 2. Sanata konu olan güzelliğin incelendiği felsefe dalı.

ESTETİK YARGISI (AESTHETIC JUDGEMENT) 1. Tüm doğal ve insanî etkinlikler veya durumlar hakkında verilebilecek *güzel* ve *çirkin* yargılarından her biri. 2. Göze hoş görünüp görünmemesi, izleyende bırakacağı olumlu yahut olumsuz izlenime göre bir şeyi çirkin ya da güzel olarak niteleyen yargı.

EŞ'ARİLİK Adını kurucusundan alan itikadî İslâm mezheplerinden biri. Allah'a iman konusunda sadece kal ile tasdik etmenin yeterli olduğunu; imanın artıp azalabilir bir nitelik taşıdığını; Allah'ın hem kendisinin aynı olmayan, hem de kendinden gayri olmayan sıfatlarının bulunduğunu; insan aklının yalnız başına doğru bilgiye ulaşamayacağından dolayı vahiy olmadan ontolojik anlamda sorumluluğunun da olmayacağını; kendisine vahiy ulaşan insanın sorumlu olmasının nedeninin de ancak cüz-i (göreli) irade ile açıklanabileceğini; evrenin yapıtaşlarını oluşturan cevherlerin varolma ve varlıklarını devam ettirebilmelerinin Allah'ın onları her an varedip etmemesine bağlı olduğunu savunan itikadî mezhep. Bkz. **MATURİDİLİK.**

EŞEL-MOBİL SİSTEMİ (SLIDING SCALE SYSTEM) Genellikle ücretle geçinenler ile diğer dar ve sabit gelirli kesimlerin hayat pahalılığı karşısında satınalma güçlerinin korunması amacıyla geliştirilen ve enflasyonun belirli oranlara ulaşması durumunda ücretlerin de herhangi bir sözleşmeye gerek kalmadan aynı oranda artırılmasını öngören ücret ayarlama sistemi. Ücretlerin enflasyonla eşit oranda ve otomatik olarak ayarlanması.

EŞİTLİKÇİLİK (EGALITARIANISM) Bütün insanların eşit haklara sahip olduğunu, dolayısıyla toplumsal ilişkilerde eşitsizlik sonucu getiren tüm sınıfsal farklılıkların yok edilmesi veya en azından asgariye indirilmesi gerektiğini ileri süren yaklaşım. Bkz. **HAKKANİYET, ADALET.**

EŞİTSİZ MÜBADELE YAKLAŞIMI (UNEQUAL EXCHANGE APPROACH) Aynı emek-zamana malolan belirli bir malın ücretlerdeki farklılıktan ötürü azgelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla daha ucuz olduğu noktasından hareketle, gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ticarette az gelişmişlerin daha fazla emek-zaman karşılığında daha az emek-zaman satın aldıkları, dolayısıyla görünürdeki haklı fiyat ilişkisinin altında azgelişmişler zararına işleyen eşitsiz bir mübadelenin söz konusu olduğunu ileri süren yaklaşım.

EŞÖLÇÜLEMEZLİK (INCOMMENSURABILITY) 1. Mimaride ortak bir ölçüye sahip olmamak anlamına gelen ve 20. yüzyılın üçüncü çeyreğindeki bilim felsefesi tartışmalarında da kullanılmaya başlanan, farklı bilgi kümelerinin, aralarında ortak bir değerlendirmeyi mümkün kılacak ölçütlerin olmaması nedeniyle hiç bir bakımdan karşılaştırılamyacaklarını ifade eden kavram. 2. İki teorinin karşılaştırılabilmesine imkân verecek teoriler arası geçerliliği olan ortak ölçütlerin bulunmaması nedeniyle, bilimsel açıdan doğruluk veya yanlışlık gibi yargıların teoriler arası geçerlilik taşımadığını, ancak belirli bir teori çerçevesinde anlamlı olabileceğini ifade etmek üzere kullanılan **terim**.

EŞSÖZ (TAUTOLOGY) Bkz **TOTOLOJİ**

EŞZAMANLI DEĞİŞME (SIMULTANEOUS VARIATION) 1. Birlikte değişme; aynı zamanda yahut eşzamanlı olarak gerçekleşen değişim. 2. İlke olarak aynı nedenden kaynaklanan iki veya daha çok olgu ya da istatistiksel serinin, aynı zaman dilimi içinde, aynı yahut ters yönlerde değişme göstermesi.

EŞZAMANLILIK (SIMULTANEITY / SYNCHRONISM) Aynı zaman dilimi içinde yeralma; eşzamanda olma ve yokolma; birlikte başlama ve bitme. Bkz. **ARDZAMANLILIK.**

ETBAU'T TABİİN Bkz. **RİVAYET**

ETİK (ETHICS) Bkz. **AHLÂKBİLİM**

ETİMOLOJİ (ETHIMOLOGY) **Kökbilim.** Dilin gramer yapısı ve

kelimelerin hangi kökenden geldiklerini inceleyen bilim dalı.

ETİOLOJİ (ETIOLOGY) **Nedenbilim.** Fiziksel veya zihinsel bozuklukların nedenlerini yahut belirli bir bozukluğu ortaya çıkaran koşulları inceleyen disiplin.

ETNİK GRUP (ETHNIC GROUP) Dil, kültür, gelenek ve görenek bakımından birbirine bağlı ve genellikle aynı soydan gelen bireylerin oluşturduğu, görece küçük ölçekli insan topluluğu.

ETNOGRAFYA (ETNOGRAPHY) Belirli bir toplumun kültürel değer ve ürünlerini inceleyen, **kültürel antropoloji**nin bir alt dalı.

ETNOLOJİ (ETHNOLOGY) Bkz. **KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ**

ETNOMETODOLOJİ (ETHNOMETHODOLOGY) Bireylerin gerçekliği kavrarken, veya zihinlerinde yeniden kurarken, çok sıradan ve rutin hale gelmiş günlük ilişkilerde bile sorgulamadan, çoğunlukla da bilinçsiz olarak kabul ettikleri kural, inanç ve değerleri çözümlemeyi konu edinen disiplin.

ETNOSENTRİSİZM (ETHNOCENTRICISM) İçinde yaşanılan sosyal ve kültürel ortamın referans merkezi kabul edilerek diğer toplumlar ve onlara ait ürünlerin bu referans sistemine olan yakınlık veya uzaklık, uyuşma veya çelişme durumuna göre sınıflandırılması, değerlendirilmesi veya anlamlandırılması.

ETOLOJİ (ETHOLOGY) Hayvanların davranışlarını, kendi doğal çevrelerinde ve deney düzeneğine sokmadan karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim dalı.

ETVAR NAZARİYESİ (THEORY OF CIRCULATION OF STATE) Bkz. **TAVIRLAR TEORİSİ**

EULER KURAMI (EULER THEORY) Bir üretim faaliyeti sonucunda elde edilen üründen, bu ürünün üretilmesinde kullanılan faktörlerin, marjinal verimliliklerine göre pay aldıklarını ve geriye herhangi bir artık kalmadığını; üretim faktörlerinin üretimden aldıkları payların toplamının, üretilen ürüne eşit olduğunu savunan kuram (**L. Euler**).

EUROBANK Bkz. **EUROPARA**

EURODOLAR (EURODOLLARS) ABD sınırları dışındaki bireyler ya da finansal kuruluşlarca tutulan dolar fonlarının genel adı. Deyim, Avrupa ve ABD piyasaları arasındaki faiz farkı nedeniyle ABD'den Avrupa'ya akan dolar fonları için kullanılmaya başlanmış, 1960'lı yıllardan sonra sözkonusu fonların önemli meblağlara ulaşması nedeniyle yaygın kullanımı olan parasal bir terim olarak literatüre girmiştir.

EURODÖVİZ (EUROCURRENCY) Bkz. **EUROPARA**

EUROPARA (EUROMONEY) Devletsiz para. Kaynaklandığı ülke dışında tedavül eden, herhangi bir millî para otoritesinin denetiminde olmayan ve uluslararası finans kuruluşlarınca alım-satımı yapılan, konvertibl paraların genel adı. **Eurodöviz** olarak da anılan bu tür paraların alım-satıma konu olduğu piyasalara **europazar**; bu paraların alım-satımını yapan ya da europara cinsinden finansal hizmet sunan bankalara da **eurobank** denir.

EUROPAZAR (EUROMARKET) Bkz. **EUROPARA**

EVETLEME (AFFAIRMATION) Bkz. **OLUMLAMA**

EVLİLİK (MARRIAGE) Kadın ve erkeğin, hem sosyal hem de hukukî açıdan, içinde yaşadıkları toplumda egemen olan kurallara uygun olarak karşılıklı yükümlülükler üstlenmek suretiyle hayatlarını birleştirmeleri, aile kurup bir arada yaşamaya başlamaları. Bu çerçevede, tek bir kadın ile tek bir erkeğin evlenmesine **tekeşlilik** veya **monogami**; birden fazla eş sahibi olmaya izin veren evlenme biçimine **çokeşlilik** ya da **poligami**; erkeğin aynı anda birden fazla eş sahibi olmasını mümkün kılan evlenme biçimine **çokkarılılık**; bir kadının aynı anda birden fazla erkekle evlenmesine de **çokkocalılık** denir. Bkz. **BOŞANMA, AİLE.**

EVRENBİLİM (COSMOLOGY) Bkz. **KOZMOLOJİ**

EVRİM (EVOLUTION) **Tekâmül. Mükemmelleşme**. Basit, sade ve biçimsiz olandan, belirgin ve karmaşık olana, ilkelden mü-

kemmele doğru doğrusal, düzenli ve ilerlemeci nitelikteki değişim.

EVRİM KURAMI (THEORY OF EVOLUTION) Bkz. **EVRİMCİLİK**

EVRİMCİLİK (EVOLUTIONISM) Hayatın temel işleyiş yasasının evrim olduğunu ve her toplumun sürekli bir evrim sürecinin ürünü olarak ortaya çıktığını ileri süren görüş. Hayatın başlangıcı, türlerin kökeni ve canlıların yaşam serüvenini evrimci bir bakış açısıyla izah eden ve C. Darwin tarafından sistemleştirilen kurama **evrim kuramı; doğal ayıklanma** ile bir türün diğerine dönüştüğünü savunan evrim görüşüne **biyolojik evrimcilik** denir. Bkz. **SOSYAL EVRİMCİLİK, DARWİNİZM, EVRİM.**

EX-ANTE Planlanan; arzu edilen; gerçekleştirilmesi istenen bir olgu ya da olayın gerçekleşmesinden önceki durumu. Yapılması düşünülen.

EX-POSTE Fiilileşmiş, gerçekleşmiş; bir olgu ya da olayın gerçekleşmesinden sonraki durumu. Düşünülenin tahakkuk ettirilmiş şekli.

EYLEM ARAŞTIRMASI (ACTION RESEARCH) Sosyal yapı ve ilişkilerin niteliğini anlamak, bilimsel çalışmalara katkıda bulunmak gibi amaçlardan çok, pratik, uygulanabilir, somut çözümler getirecek sonuçlar elde etmeye yönelik olarak yapılan veya yaptırılan toplumsal araştırmalar.

EYTİŞİM (DIALECTICS) Bkz. **DİYALEKTİK**

EYTİŞİMSEL ÖZDEKÇİLİK (DIALECTIC MATERIALISM) Bkz. **DİYALEKTİK MATERYALİZM**

F

FABİANİZM (FABIANISM) Romalı devlet adamı *F. Maksime*'den esinlenerek 19. yüzyıl ortalarında İngiltere'de Fabian Derneği olarak ortaya çıkan, sosyalizmi mümkün olan en iyi şekilde adalet ve mutluluğu sağlamak olarak algılayan, özünde reformist, sosyalizmin teorik sorunlarıyla fazla ilgilenmeyen ve İngiliz İşçi Partisi'nin çekirdeğini oluşturan devrim karşıtı bir akım.

FAİZ (INTEREST) 1. Kapitalist öğretiye göre üretim faktörlerinden biri olan sermayenin fiyatı; sermayeyi belirli bir dönemde kullanmanın bedeli. Paranın fiyatı. 2. **Riba**. *Hiçbir şey* karşılığında alınıp verilen *birşey*; her türlü emeksiz kazanç; alın teri harcamadan elde edilen fazlalık. 3. Borç-alacak ilişkisinde borçlunun, vadesi dolan borcunu ödeyememesi durumunda sürenin uzatılmasına karşılık ödemeyi taahhüt ettiği fazlalık. 4. Bankaların tasarruf sahiplerinden vadesiz olarak veya belirli vadelerle topladığı paralar karşılığında vade sonunda ana paraya ek olarak ödemeyi garanti ettiği miktar. 5. Alış-verişte risk unsuruna yer vermeyip, her hal-ü kârda kullanılan sermaye karşılığında belirli bir fazlalığın önceden garanti edilmesi, bu ilişkinin ortaya çıkardığı fazlalık. 6. Marksist iktisat kuramına göre, paranın fiyatı gibi görünen, ancak gerçekte üretim alanında gerçekleşen bir **artı değer** parçasından başka bir şey olmayan fazlalık; artı değerin değişikliğe uğramış şekli.

FAİZ ARBİTRAJI (INTEREST ARBITRAGE) Bkz. **ARBİTRAJ**

FAİZ ORANI (INTEREST RATE) Faiz miktarının belirlenmesi için ana paranın kendisi ile çarpıldığı % değer. Faiz haddi.

FAİZSİZ BANKACILIK (INTEREST FREE BANKING / NON-INTEREST BANKING) 1. **İslâm bankacılığı**. Kapitalist sistemin

temel kurumlarından birisi olan ve paranın kullandırılarak karşılığında faiz alınıp verilmesi ilkesiyle çalışan bankacılığa alternatif olarak Müslümanlarca geliştirilen ve faaliyetlerinde faizsiz işlem yapma, ya da faiz alıp vermekten kaçınma prensibiyle çalışan bankacılık. 2. Emek sahibi veya girişimci ile sermaye sahibini **mudaraba** işlemi çerçevesinde biraraya getirerek, sermayenin yatırıma yönlendirilmesine aracılık eden ve temel gelir kaynağı, aracılık ettiği faaliyetler sonucunda doğan kârdan kendisine ayırdığı pay olan bankacılık sistemi.İslâm'da faizin kesin olarak yasaklanmış olmasından hareketle ekonomik faaliyetlerin mümkün olduğu ölçüde faize bulaşmadan yürütülebilmesini sağlamak yönündeki çabaların sonucu olarak 20. yüzyılın ortalarında İslâm dünyasında teorik temelleri atılan ve uygulamalı örneklerine 60'lı yıllardan itibaren rastlanmaya başlayan faizsiz bankacılık; bir yandan mevcut kapitalist sistemin faize dayalı bankacılığına alternatif oluşturması, İslâmî bir yapılanmaya geçiş sürecinde iktisadî sosyal açıdan önemli bir işlev üstlenmesi ve Müslümanların tasarruflarını işleterek onlara belirli miktarlarda kazanç sağlaması.. gibi olumlu, diğer yandan da faizsiz bankacılık adı altında esasen pratikte faizden başka bir şey olmayan kâr ortaklığı yoluyla örtük olarak faizli bankacılık yapmak, İslâmî kaygılarla sistemin dışında duran sermayeyi kapitalist sistem içine çekerek, mevcut yapının daha iyi işlemesine katkıda bulunmak ve sonuçta Müslümanların kapitalist sisteme entegre olmalarında aracı işlevi görmek.. gibi olumsuz eleştiriler almaktadır.

FAKTÖR ÇÖZÜMLEMESİ (FACTOR ANALYSIS) Bir bütün içinde yeralan ve aynı sonuca katkıda bulunduğu düşünülen iç içe geçmiş değişkenlerin, sözkonusu sonuca olan katkı düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla, aralarında korelatif ilişki bulunan faktörlerin bir araya getirilip belirli kümelerde toplanmasını sağlayan ve sonucu tek tek faktörlere değil, belirli değişken gruplarına indirgeyen istatistik yöntemi.

FAKTÖR DONANIMI TEORİSİ (FACTOR ENDOWMENT THEORY) Bkz. **HECKSCHLER-OHLIN TEOREMİ**

FAKTÖRİNG (FACTORING) Uluslararası ticarette ihraç edilen malın özürlü olmaması şartıyla ihracatçının ihracattan doğan alacağının büyük bir kısmının malın yüklenmesinden hemen sonra, kalan kısmının da para ithalatçıdan tahsil edildiğinde *factor* adı verilen bir aracı banka tarafından ödenmesini sağlayan dış ticaret finansman tekniği.

FALİK DÖNEM (PHALLIC STAGE) Freud'a göre **dışkıl dönem**den sonra gelen ve çocuğun ilgisinin cinsel organlarına kaydığı dönem. Bkz. **AĞIZCIL DÖNEM, ORAL DÖNEM, DIŞKIL DÖNEM.**

FANATİZM (FANATISM) Bir felsefî, siyasal, ideolojik görüşe veya bilimsel iddiaya karşı sorgu ve eleştirisiz tam teslimiyet; bir görüş veya tavrın şiddete bile başvuracak ölçüde savunuculuğunu yapmak. Benimsenen bir görüş, düşünce veya tavrın tartışmaya açılmadan, bütün eleştirilerin dışında tutularak savunulması. Ateşli taraftarlık; körü körüne bağlılık. Böyle bir tavır içinde olan kişiye de **fanatik** denir.

FANTAZİ (FANTASY) **Düşlem**. Kişinin bazı arzu ve isteklerini sanki gerçekleşmişcesine hayal etmesi, bir bakıma uyanıkken rüya görmesi olayı; olmasını istediği şeyleri gözünde canlandırması. Düş kurma ve kendine bir hayal dünyası yaratma.

FAO Bkz. **GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ**

FARAZİYE (ASSUMPTION) Bkz. **VARSAYIM**

FARKLILIKLAR PSİKOLOJİSİ (PSYCHOLOGY OF DIFFERENCES) Değişik insan gruplarının psikolojik farklılıklarını inceleyen disiplin.

FARKSIZLIK EĞRİSİ (INDIFFERENCE CURVE) Bkz. **KAYITSIZLIK EĞRİSİ**

FARZ (RELIGIOUS PRECEPT) İslâm hukuna göre, hem ifade hem de mânâ olarak **Kur'an** ve **Sünnet**'e dayandığı kesin olan ve **mükelleften** bir şeyin yapılmasını isteyen hüküm. Gerekli şartları taşıyan her mükellefin bizzat sorumlu olduğu farzlara **farz-ı ayn**; topluluğun bir kısmının yerine getirmesi duru-

munda bütün mükelleflerin sorumluluğunun kalktığı, yerine getirilmemesi durumunda ise her mükellefin tek tek sorumlu olduğu farzlara da **farz-ı kifaye** denir. Bkz. **VACİP, SÜNNET, HARAM, MEKRUH, MÜBAH, MENDUP, MÜSTEHAP.**

FASİT DAİRE TEORİSİ (VICIOUS CIRCLE THEORY) **Kısır döngü kuramı. Kapalı çember kuramı.** Azgelişmişlik sürecini sürekli olarak kendini tekrar eden ve her defasında yine başlangıç noktasına dönülen; her başlangıcın gelişmeyi engelleyici faktörler nedeniyle dairesel bir yol izleyip yeniden aynı noktaya gelinmesi nedeniyle kalkınma serüveninin önünün sürekli tıkandığı bir süreç olarak açıklayan kuram. Fasit daireyi oluşturan aşamalar şöylece sıralanmaktadır: Düşük gelir düzeyi, düşük tasarruf ve talep düzeyi, düşük yatırım düzeyi, yetersiz sermaye oluşumu, düşük verimlilik, düşük gelir düzeyi.

FAŞİZM (FASCISM) Çoğunlukla toplumsal, ekonomik, ve siyasal kriz dönemlerinde ve karizmatik liderlerin çevresinde gelişen, toplumdan topluma değişmekle beraber temelde ırkçı ideolojilerden beslenen, baskıcı ve totaliter bir nitelik taşıyan yönetim biçimi.

FAYDA MALİYET ANALİZİ (COST-BENEFIT ANALYSIS) Herhangi bir sürecin başlatılması, belirli kararların alınması yahut bir projenin uygulanmasından önce sözkonusu projenin getirisi ve götürüsünün; düşünülen kararların muhtemel sonuçlarının hesaplanması, fayda ve maliyetinin çözümlenmesi.

FAYDA (UTILITY) 1. **Yarar.** Bir mal veya hizmetin insan ihtiyaçlarını giderebilme niteliği. 2. Bir varlık, bilgi veya ürünün insan, hayvan yahut doğaya olan olumlu katkısı.

FAYDACILIK (UTILITARIANISM) 1. Tüm insanî etkinliklerin temeline faydayı yerleştiren, insanı faaliyette bulunmaya yönelten temel güdünün fayda olduğunu savunan yaklaşım. 2. Yasama, yürütme ve yargı etkinliklerinin amacının son tahlilde, daha fazla sayıda insana daha fazla mutluluk sağlamak olduğunu savunan görüş. 3. Üretim, tüketim, paylaşım.. vb. tüm

iktisadî faaliyetlerin amacının, mal ve hizmetlerden elde edilecek faydanın maksimumlaştırılması olduğunu ileri süren yaklaşım.

FEDERAL DEVLET (FEDERAL STATE) Devletçiklerin merkezî bir otorite etrafında toplanmasıyla meydana gelen; idare ve devletler hukuku bakımından modern siyasal ihtiyaçlara cevap verebilen birleşik devlet tipi. Federal devlet sisteminde içişleri, anayasa tarafından yetkinin federasyona üye devletler ve federal devlet arasında bölüştürülmesi; dışişleri de yetkinin yalnızca federal devletin elinde bulundurulması suretiyle yürütülür.

FEDERE DEVLET Bir federal devlet çatısı altında örgütlenmiş, içişlerinde bağımsız, dışişlerinde federal devlet yasalarına tâbi olan devletçiklerden her biri.

FEDERASYON (FEDERATION) 1. Dayanışma amacıyla birden fazla devletin bir birlik devleti içinde birleşmesi. 2. Aynı alanda faaliyet gösteren millî veya milletlerarası nitelikteki çeşitli kuruluşların aynı çatı altında toplanmak suretiyle oluşturdukları birlik.

FELSEFE (PHILOSOPHY) 1. Hikmet sevgisi. İnsan, toplum ve evren hakkında küllî, bütünsel, kapsayıcı bir izah denemesi. 2. İnsan zihninin eşyayı yorumlaması; insan aklının varlık ve oluşu sorgulaması; hakikatı arama yolunda üretilen bilgiler bütünü. 3. Bir şeyin bizzat kendisinin sorgulanması. **Örn**: konuşmanın konuşulması, düşünmenin düşünülmesi, tartışmanın tartışılması. 4. Modern anlamda bütün bilim dallarının, düşünce tarihinin değişik aşamalarında kendisinden çıktığı ana disiplin.

FELSEFÎ DEĞER (PHILOSOPHICAL VALUE) Bkz. **DEĞER**

FEMİNİZM (FEMINISM) Kadın hakları savunuculuğu. Erkek egemenliğine ve erkek-egemen ilişki ve düzenlemelere karşı kadınların haklarını savunan, cinsiyet ayrımına karşı çıkarak erkeğe tanınan hak ve yetkilerin kadına da tanınması gerektiğini ileri süren yaklaşım.

FENOMEN (PHENOMENON) Bkz. **GÖRÜNGÜ**

FENOMENOLOJİ Bkz. **GÖRÜNGÜBİLİM**

FEODALİTE (FEUDALITY) Bkz. **FEODALİZM**

FEODALİZM (FEUDALISM) 1. **Derebeylik** Siyasî ve askerî gücü elinde bulunduran, toprağın mülkiyetine yahut imtiyazına sahip bir senyörler (derebeyler) sınıfı ile bu sınıfın otoritesine bağımlı bir köleler sınıfının toplumsal yapının temel ikiliğini oluşturduğu sosyal düzen. 2. Batı dünyasının tarihsel serüveni içinde geçirdiği toplumsal aşamalardan biri olan ve siyasal liderlerin, toprak sahiplerinin ve toprakta çalışan köylülerin karşılıklı ekonomik ve siyasal bağımlılık ilişkisi içinde bulunduğu, dolayısıyla servetin ve siyasal iktidarın tarıma dayalı olduğu bir tür iktisadî-sosyal sistem. Ortaçağın karakteristik sistemi olarak öne çıkan, Osmanlı toplumunda da geçerli olup olmadığı konusunda yoğun tartışmaların cereyan ettiği feodal toplum yapısının geçim tarzını oluşturan feodal üretim biçiminde temel üretim aracı toprak; toprak üzerinde mutlak mülkiyete sahip olan efendi senyör, toprağa bağlı yaşayan ve onunla birlikte alınıp satılabilen işçi ve köleler olan serfler sistemin üç temel unsurunu oluşturmaktadır.

FERASET (FORECAST) Bkz. **ÖNGÖRÜ**

FERT (INDIVIDUAL) Bkz. **BİREY**

FESAT 1. Düzenin bozulması; yozlaşma; denge veya itidalden sapma. Yok oluş. 2. Toplumun belirli bir kesiminin heva ve heveslerinin önplana çıkarılması sonucu meydana gelen karışıklık.

FESİH (ANNULMENT/ABOLISHMENT) Bir hukukî ilişkinin sona erdirilmesi; sözleşmeye dayalı bir hukuksal işlemin isteyerek ortadan kaldırılması.

FETİH (CONQUEST) 1. Bir topluluğun silah zoruyla ve savaşarak başka bir topluluğun mal, mülk ve toprağına elkoyması. 2. İslâm terminolojisinde, İslâmın mesajının insanlığa ulaştırılması-

na engel olan yönetimlere karşı savaşılarak Dar'ül İslâmın genişletilmesi.

FETİŞ (FETISH) İnsanüstü ya da doğaüstü nitelikler taşıdığına inanılan nesne.

FETİŞİZM (FETISHISM) Kendisinde olağanüstü nitelikler olduğu varsayılan kişi veya nesnelere aşırı sevgi ve saygı beslemek, onlara bağlanmak, tapınmak, kulluk etmek. Bkz. **META FETİŞİZMİ, DEVLET FETİŞİZMİ.**

FETVA (JUDGEMENTS OF ISLAMIC LAW) 1. İslâm ümmetinin karşısına çıkan problemlere ilişkin yetkin ve yetkili kişilerce gösterilen çözüm yolu. 2. Fakihlerin günlük sorunların çözümüne ilişkin, doğrudan **nass**lardan aldıkları veya **içtihat**la oluşturdukları hükümlerin her biri.

FIKIH (ISLAMIC LAW) 1. İnsanın leh ve aleyhinde olanları bilmesi. 2. Bilinen hükümlerden yola çıkarak bilinmeyen hakkında yargıya varmak. 3. İbadet, ceza ve uygulamaya yönelik şer'î hükümleri ayrıntılı delilleri ile beraber bilmek. Fıkıh ilmine fetva verecek düzeyde vakıf olan kişiye de **fakih** denir.

FIKIH USULÜ (METHODOLOGY OF ISLAMIC LAW) İslâm hukuk metodolojisi. İslâm hukukunun kaynaklarından nasıl, hangi araç ve yöntemlerle şer'î hüküm çıkarılabileceğini irdeleyen disiplin.

FIRSAT MALİYETİ (OPPORTUNITY COST) Bkz. **ALTERNATİF MALİYET**

FİKİR (IDEA) Doğrudan algı veya duyumsal süreçlere dayanmadan oluşan bilinçsel veya zihinsel ürün.

FİKİR BİRLİĞİ (CONSENSUS) Bkz. **KONSENSUS**

FİNANSAL KİRALAMA (LEASING) Bkz. **LEASING**

FİNANSAL TABLOLAR (FINANCAL TABLES) Bkz. **MALÎ TABLOLAR**

FİNANSAL YARDIM (FINANCIAL AID) Bkz. **DIŞ YARDIM**

FİNANSMAN (FINANCE) 1. Bir işin yapılabilmesi için gerekli malî-parasal kaynakların genel adı; bu kaynakların sağlanma yöntemi. 2. Bir girişimin, bir devlet ya da mahallî idare hizmetinin, yatırım, üretim veya satış faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi veya mevcut bir hizmetin geliştirilmesi için gereken parasal kaynakların sağlanması, biriktirilmesi, ödenmesi işlemlerinin tümü. 3. Bir işletmeye, faaliyetine devam edebilmesi, plan ve programlarında öngörülen hedeflere varabilmesi için gereken malî şartların temin edilmesi.

FİRMA DENGESİ (EQUILIBRIUM OF THE FIRM) Modern mikroekonomik analizde bir üretici birimin belli koşullar çerçevesinde ürettiği ek bir birimin getirisi (marjinal gelir) ile o birimin maliyeti (marjinal maliyet) arasındaki eşitlik durumu. Bu durumda firmanın toplam geliri ile toplam maliyeti arasındaki fark alternatif durumlara göre mümkün en yüksek farkur, ki bu durumda firma kârını maksimumlaştırmaktadır.

FİYAT (PRICE) Herhangi bir mal veya hizmetin bir biriminin elde edilmesi için ödenen bedel; mal ve hizmetlerin para birimi ile ölçülen değişim değeri. Bu çerçevede bir mal veya hizmetin piyasadaki bir biriminin parasal ifadesine **mutlak fiyat**; başka bir mal veya hizmetin fiyatı cinsinden ifadesine de **nisbî fiyat** veya göreli fiyat denir.

FİYAT POLİTİKASI (PRICE POLICY) Devlet veya ekonominin yönetiminden sorumlu birimlerin, piyasanın genel seyrini etkilemek, yönlendirmek, fiyatları istenilen düzeyde tutmak veya piyasada arz ve talebe göre serbestçe oluşan fiyatların istenmeyen sonuçlar doğurmasını önlemek amacıyla aldığı kararlardan oluşan politika.

FİYATLAR GENEL DÜZEYİ (GENERAL PRICE LEVEL) Teorik açıdan belirli bir dönemde bir ekonomideki tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının tartılı ortalaması. Fiyat genel düzeyi, belli bir yılın baz olarak alınması ve cari yıldaki fiyatların baz yılı fiyatlarıyla karşılaştırılması yoluyla ölçülür.

FİZİBİLİTE (FEASABILITY) Gerçekleştirilebilir, ulaşılabilir olma

durumu. Yapılabilirlik. Bir projenin gerçekleştirilebilir ya da uygulanabilir olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan teknik, malî, hukukî ve idarî incelemeler ile piyasa ve kuruluş yeri araştırması gibi çalışmaların tümüne de **fizibilite çalışması** denir.

FİZİBİLİTE ÇALIŞMASI (FEASABILITY STUDY) Bkz. **FİZİBİLİTE**

FİZİKÖTESİ (METAPHYSICS) Bkz. **METAFİZİK**

FİZİKSEL ANTROPOLOJİ (PHYSICAL ANTHROPOLOGY) Bkz. **ANTROPOLOJİ**

FİZİKSEL GERÇEKLİK (PHYSICAL REALITY) Gerçekliğin maddî eşya dünyasını kapsayan, elle tutulup gözle görülebilir, algı ve gözlem vasıtalarının işlerlik alanına giren nesnelerden oluşan bölümü. Bkz. **METAFİZİK GERÇEKLİK, GERÇEKLİK.**

FİZYOKRASİ (PHYSIOCRACY) Toprağın yegane zenginlik kaynağı, dolayısı ile gerçek üretken faaliyetin de tarımla uğraşmak olduğunu; diğer mesleklerin varlıklarını tarıma bağlı olarak sürdürmeleri nedeniyle bunların net hasıla üretmeyen kısır meslekler olduğunu savunan 18. yüzyıl iktisat ekolü. Başlıca temsilcilerini, **fizyokratlar** olarak da anılan, 18. yüzyılda yaşamış F. Quesnay, M. Riviere, D. Nemours gibi bir grup Fransız iktisatçısının oluşturduğu **fizyokrasi okulu**na göre, yeryüzünde kendiliğinden işleyen *doğal bir düzen* vardır; mülkiyet hakkı da doğanın insanlara tanıdığı doğal haklardan biridir; insanların doğal haklarını kullanmalarının engellenmemesi gerekir; devletin temel işlevi doğal düzeni korumaktır. Fizyokratların bu görüşlerinin, liberalizmin temel sloganı olan *bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*'e ilham kaynağı olduğu; sözkonusu fikirlerin A. Smith başta olmak üzere tüm klasik iktisatçıları etkilediği kabul edilir. Ayrıca, fizyokratların ileri gelenlerinden F. Quesnay'in, bir ekonominin değişik kesimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri çözümlemeye tâbi tuttuğu *ekonomik tablo*'sunun, makro ekonomi modeli oluşturma denemelerinin ilki olduğu ve genel denge modellerine kaynaklık ettiği kabul edilmektedir.

FİZYOLOJİK İHTİYAÇLAR (PHYSIOLOGICAL NEEDS) Bkz. İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI

FİZYOLOJİK PSİKOLOJİ (PHYSIOLOGICAL PSYCHOLOGY) İnsan davranışlarını belirleyen, etkileyen yahut insan davranışları arasında korelatif bir ilişki kurulabilen, fizyolojik veya kimyasal faktörleri inceleyen psikoloji dalı.

FOB (FREE ON BOARD) Güvertede teslim. Bir malın alım-satımında, satıcının, malın gemiye yüklenmesine kadar oluşması muhtemel tüm zarar ve masrafları üstlenmesini ifade eden uluslararası taşımacılık deyimi.

FOBİ (PHOBIA) Belirli bir duruma veya belirli bir nesneye karşı duyulan, mantıklı bir açıklaması olmayan ve kontrol edilemeyen şiddetli korku.

FON (FUND) Belirli bir faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için biriktirilen veya ayrılan parasal veya parasal olmayan kaynakların tümü.

FONKSİYON (FUNCTION) Bkz. İŞLEV

FONKSİYONALİZM Bkz. İŞLEVCİLİK

FONKSİYONEL GELİR DAĞILIMI (FUNCTIONAL DISTRIBUTION OF INCOME) Gelirin üretim faktörleri arasında, gördükleri fonksiyonlara göre bölüşülmesi. Belirli bir dönemde bir ekonomide yaratılan toplam gelirin emek, sermaye, toprak ve müteşebbisten oluşan üretim faktörleri arasındaki dağılımı. Buna göre toplam gelirden emek sahibinin aldığı paya **ücret**, sermaye sahibininkine **faiz**, toprak sahibininkine **rant**, girişimcininkine de **kâr** denir.

FORFEYTİNG (FORFAITING) Genellikle dış ticaret işlemlerinden kaynaklanan vadeli alacakların bir banka veya uzman bir finans kuruluşu tarafından satın alınması esasına dayalı bir ticaret finansman tekniği. Buna göre ihracatçı vadeli olarak yaptığı dışsatımdan doğan alacak hakkını temsil eden bono, poliçe vb. senetleri *forfaiter* adı verilen banka veya finans kurumuna

devretmekte, böylece hem alacağının ödenmemesi riskinden kurtulmakta, hem de nakit kaynak temin etme imkânına kavuşmaktadır.

FORMEL GRUP (FORMAL GROUP) Bkz. GRUP

FORMEL MANTIK (FORMAL LOGIC) Her türlü mantıksal kurgu ve çıkarımın temelini oluşturan üç ilkenin oluşturduğu formel çerçeve. Sözkonusu mantık ilkeleri şunlardır: 1. **Özdeşlik (Ayniyet) İlkesi**: A kendisidir; A, A'dır. 2. **Çelişmezlik İlkesi**: A, non-A (A değil) değildir. 3. **Üçüncü İhtimalin Yokluğu İlkesi**: A ve non-A arasında üçüncü bir ihtimal yoktur. Bu ilkeler bir cümlede şöyle özetlenebilir: Bir şey kendisinin aynısıdır; ya vardır veya yoktur; ya kendisidir veya değildir; bir şeyin aynı anda, hem var hem yok, hem kendisi hem de başka bir şey olması mantıksal olarak mümkün değildir. Diyalektik mantıkta ise bu ilkelerin tersi savunulmaktadır. Bkz. DİYALEKTİK MANTIK.

FORMEL ÖRGÜT (FORMAL ORGANIZATION) Bkz. ÖRGÜT

FORUM Gündemdeki bir konunun daha önce ayarlanmamış konuşmacılar tarafından tartışıldığı ve toplantıda bulunan herkesin konuyla ilgili konuşma hakkına sahip olduğu toplantı.

FRAKSİYON (FRACTION) Bkz. HİZİP

FRANSIZ DEVRİMİ (FRENCH REVOLUTION) 1789'da Fransa'da, yükselen burjuva sınıfının toplumsal dengelerde yeni ve üstün bir yer elde etmek amacıyla harekete geçmesiyle başlayan, konjonktürel toplumsal faktörlerin de yardımıyla gerçekleşerek, sonuçta topyekün toplumsal yapının değişmesine yolaçan devrim. Öte yandan, Fransız devrimi, merkezî krallıkların egemenliklerinin zayıflayarak **milliyetçilik** fikirlerinin yayılması ve millî devletlerin doğması; özgürlük, eşitlik, adalet vb. söylemlerinin güçlenmesi; insan, toplum ve evren tasavvurunun laikleşmesi gibi dünya çapındaki süreçlere esin kaynağı olmuştur.

FREUDİZM (FREUDISM) S. Freud'un görüşleriyle biçimlenen psikoloji ekolü. Buna göre yaşamın değişik aşamalarında etkilenme biçimi değişse de özelde bireylerin etkinliklerinin, genelde uygarlıkların oluşumunun itici gücü bastırılmış cinsel isteklerdir. Bu çerçevede, kişiyi eyleme sevkeden sözkonusu cinsel enerjiye **libido**; ruhun haz elde etme isteğine **içben** (id); bu isteğin aklî manipülasyonlarla örgütlenmesine **ben** (ego); sözkonusu manipülasyonların toplumsal düzeyde kabul edilebilirliğine de **üstben** (süperego) denmektedir. **Örn.** Cinsel istek içben'e, cinsel beraberlik ben'e, evlilik de üstben'e karşılık gelmektedir. Bir başka deyişle Freudizme göre ruhsal yapı id, ego ve süperego olmak üzere üç bölgeye ayrılır. İçgüdülerin yeraldığı bölge **id**; kişinin tüm düşünce ve davranışlarını güdüleyen bilinç alanı **ego**; bütün toplumsal, kültürel, ahlakî ve geleneksel yasaklayıcı kuralların bulunduğu sansür bölgesi ise **süperego**'dur. İnsanın sağlıklı yaşayabilmesi sözkonusu üç alanın birbiriyle uyumuna bağlıdır. Uyuşmanın bozulması **nevroz**ların ortaya çıkması demektir.

FRIEDMANCILIK (FRIEDMANISM) Bkz. **PARASALCILIK**

FROYDÇULUK (FREUDISM) Bkz. **FREUDİZM**

FUNDAMENTALİZM (FUNDAMENTALISM) Yirminci yüzyılın başlarında, Kitab-ı Mukaddes'in nihaî otorite olduğunu kabul ederek modernist ve bilimsel eleştirilere karşı çıkan Hıristiyan hareketi. Özellikle 1960'li yıllardan sonra **Batılılaşma**, **modernleşme** ve **laikleşme**ye karşı çıkan ve sağlam, güvenilir ve bağlayıcı nitelikteki bilgilerin, İslâmın kaynak kitaplarında mevcut olduğu için, hakikatin modern literatürde değil bu kaynaklarda aranması gerektiğini savunan yaklaşıma da **İslâm fundamentalizmi** denmektedir.

FÜTÜROLOJİ (FUTUROLOGY) Bkz. **GELECEKBİLİM**

G

GARANTİ (GUARANTEE) Bkz. **TEMİNAT**

GATT (GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE) Bkz. **GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI**

GAYRİ İRADÎ İŞSİZLİK (INVOLUNTARY UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

GAYRİ SAFÎ MİLLÎ HASILA (GROSS NATIONAL PRODUCT) **GSMH**. Belirli bir dönemde bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin parasal degerlerinin brüt toplamı. Bir ülkede üretilen nihaî mal ve hizmetlerin toplam değerine dış ekonomik ilişkilerden elde edilen net döviz kazancının eklenmesi ile elde edilen hasıla. Matematiksel ifadesi ile GSMH = yurt içi GSMH + dış dünyadan elde edilen faktör gelirleri- dış dünyaya yapılan toplam faktör ödemeleri. GSMH'dan sermaye mallarının yıpranma ve eskime payının düşülmesiyle elde edilen değere de **safî millî hasıla** denir. Matematiksel ifadesiyle SMH=GSMH-Amortismanlar.

GAYRİMENKUL (IMMOVABLE) **Taşınmaz**. Hareketsiz. Nitelik ve değerine zarar vermeden kolaylıkla yerinin değiştirilmesi mümkün olmayan, veya taşınması imkânsız olan mallar. **Örn.** Ev, arazi, dükkan.

GECEKONDU Genellikle **Üçüncü Dünya ülkeleri**nde ve hızlı sanayileşen bölgelerde görülen, kırsal bölgeden kente göç edenlerin, çoğunlukla da kendilerine ait olmayan araziler üzerinde, altyapı hizmetlerinden yoksun olarak inşa ettikleri derme çatma evler. Bu evlerin oluşturduğu yerleşim bölgelerine de gecekondu bölgesi denmektedir.

GEÇERLİLİK (VALIDITY) Geçerli olma durumu. Bir ölçme aracının yahut ölçme biçiminin, ölçülmek istenen şeyi ölçmeye uygun olma yeteneği. **Örn.** Uzunluğun metre ile, ağırlığın terazi ile ölçülmesi gibi. Bkz. **GÜVENİLİRLİK.**

GEÇERSİZLİK (INVALIDITY) Geçersiz olma hali. Bir ölçüm aracının yahut ölçme biçiminin ölçülmek istenen şeyi ölçmeye uygun olmaması. **Örn.** Terazinin mesafe ölçmek için uygun bir araç olmaması, anketin bilinçli olarak gerçek düşüncesini gizleyen birisinin düşüncelerini öğrenmek için uygun bir araç olmaması.

GEÇİCİ HİPOTEZ (AD HOC HYPHOTHESIS) **Ad hoc hipotez.** Durumu kurtarmaya yönelik olmak üzere eldeki kuramı kavramsal manevralarla, ya da duruma uygun düzeltmeler yardımı ile, çelişki oluşturan olgu karşısında savunmayı, ayakta tutmayı amaçlayan hipotez. Bkz. **HİPOTEZ.**

GEÇİCİ İŞSİZLİK (TEMPORARY UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

GEÇİM EKONOMİSİ (SUBSISTENCE ECONOMY) 1. Üretici birimlerin üretimlerini pazar için değil, kendi ihtiyaçları için yaptığı, sözkonusu birimlerin tüketim için de pazara bağımlı olmadığı ve dar bir işbölümüyle üretimin tamamlandığı ekonomi. 2. Ekonomik değişimin pazarının olmadığı ekonomiler. Bkz. **PAZAR EKONOMİSİ.**

GEÇİM ENDEKSİ (COST OF LIVING INDEX) İnsanların belirli bir yaşam düzeyini sürdürebilmeleri için yapmaları gereken harcama miktarlarındaki değişmelerin incelenebilmesi amacıyla kullanılan; beslenme, giyinme, barınma ve kültürel ihtiyaçlarla ilgili harcamaların dahil edildiği endeks.

GELECEKBİLİM (FUTUROLOGY) **Fütüroloji.** Değişik oranlarda tüm disiplinlerin verilerini kullanmak suretiyle, daha çok kurgusal nitelikte ve insanlığın geçirdiği tarihsel seyri de dikkate alarak yapılan,gelecek ile ilgili öndeyilerin oluşturduğu bilgiler bütünü.

GELENEK (TRADITION) Bir topluluğun kendinden önceki nesillerden devralıp kısmen dönüştürerek sonraki nesillere devrettiği, inanç, kurum ve seremonileri de içeren her türlü toplumsal pratik. En evrensel anlamda, insanı ilâhî olana bağlayan ilkeler. (S.H.Nasr)

GELENEKÇİLİK (TRADITIONALISM) **Gelenek taraftarlığı. Tradisyonalizm.** Toplumdaki inanç, kurum ve kuralların meşruluklarını, geçmiş dönemlerde de uygulanmış olmalarına dayandıran davranış veya düşünüş biçimi. Geleneksel olanı modern olana tercih etme tavrı. Gelenekler ya da geleneksel değerlerin korunup yaşatılması gerektiğini savunan yaklaşım.

GELENEKSEL DEĞER (TRADITIONAL VALUE) Bkz. **DEĞER**

GELENEKSEL OTORİTE (TRADITIONAL AUTHORITY) Weber'ci sosyolojide meşru güç kullanım biçiminden biri olan ve iktidar veya güç kullanımının meşruluğunun, geleneksel olarak hep öyle yapılıyor olmasıyla temellendirildiği otorite. Buna göre iktidarın meşruluğu, elde ediliş yöntemi ve nasıl değişeceği geçmişteki uygulamalar tarafından belirlenir. Bkz. **KARİZMATİK OTORİTE, YASAL-USSAL OTORİTE, OTORİTE, İKTİDAR.**

GELİR ORTAKLIĞI SENEDİ (PROFIT SHARING CERTIFICATE) Köprü, baraj vb. gibi mülkiyeti kamuya ait altyapı tesislerinin gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmasını sağlayan; belirli miktarlarda anapara yatırılarak alınıp belirli bir dönem boyunca ilgili tesisten elde edilen gelirlerden, konulan anapara oranında pay alınmasını sağlayan ve dönem sonunda anaparanın geri alınabilmesinin mümkün olduğu bir tür iç borçlanma senedi.

GELİR TABLOSU (INCOME TABLE) Bir işletmenin, belli bir hesap döneminde katlandığı tüm gider ve zararlarla, aynı dönemde sağladığı gelir ve kârları, ayrıntılı ve birbirleriyle karşılaştırılabilir bir sistematik içinde sunan, dönemin faaliyet sonucunu da kâr veya zarar olarak belirten finansal tablo.

GELİR TEORİSİ (INCOME THEORY) Uluslararası ticareti ülkelerin talep yapılarına göre açıklayan ve gelir düzeyleri benzer

yapıda olan ülkelerin talep yapılarının da birbirine benzer nitelikte olacağını, dolayısıyla gelir düzeyleri birbirine yakın olan gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkelerin daha çok kendi aralarında ticaret yapacaklarını ileri süren görüş.

GELİR VERGİSİ (INCOME TAX) Genellikle bir yılda olmak üzere, gerçek kişilerin belirli bir dönemde elde ettikleri gelir ve kazançların net tutarı üzerinden, yükümlüsünün kişisel ve ailevî durumu da gözönüne alınarak, artan oranlı tarifeye göre alınan subjektif ve dolaysız vergi. Bkz. **VERGİ.**

GELİŞİGÜZEL ÖRNEKLEME (ACCIDENTAL SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

GELİŞİM AŞAMALARI (STAGES OF DEVELOPMENT) Marksist iktisat terminolojisinde, belirli bir ekonomik ve sosyal formasyon içinde yeralan belirgin ve göreli özerk tarihsel evrelere verilen ad. Her üretim tarzında varolduğu kabul edilen *başlangıç, serpilme ve olgunluk, düşüş ve geçiş* aşamaları. Bu çerçevede örneğin kapitalizmin gelişim aşamaları ticarî kapitalizm, sınaî kapitalizm ve tekelci kapitalizm (emperyalizm) olarak sıralanmaktadır. Bkz. **AŞAMALAR KURAMI.**

GELİŞİM PSİKOLOJİSİ (DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY) Değişik yaş gruplarında görülen olgunlaşma aşamalarını belli bir sistematik çerçeve içinde inceleyen psikoloji dalı.

GELİŞME SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF DEVELOPMENT) Ulusal düzeydeki sosyal değişimin anlam, nitelik ve içeriğiyle; dünya sisteminde meydana gelen değişikliklerin sözkonusu küçük toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceleyen disiplin.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER (DEVELOPING COUNTRIES) Sanayileşme yarışında gelişmiş kapitalist ülkelerin gerisinde kalmış, sömürgecilik sürecinde kaynaklarına el konulduğu için gelişememiş ya da gelişmeleri engellenmiş ülkeler için, *azgelişmiş, gerikalmış* ya da *gelişmemiş* gibi olumsuz çağrışımları olan nitelemelerin yerine ikame olarak kullanılan deyim. Kav-

ram, geri kalmışlık çemberini kırmaya çalışan ülkelerin kalkınma çabalarını vurgulamak üzere de kullanılmaktadır.

GEMEINSCHAFT Bkz. **CEMAAT**

GENDER Cinsiyet rollerinin kültürel olarak ayrıştırılması. Kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik unsurların yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulan yönü; kadın ve erkeğe toplumsal ve kültürel olarak yüklenen cinsiyet rolleri.

GENDER SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF GENDER) Kadın ve erkek arasındaki farklılığın kültürel ve toplumsal olarak nasıl kurulduğunu, kadın ve erkeğin toplumsal yapı içindeki durumlarını, kadınlık ve erkeklik kimliğinin oluşum sürecini inceleyen sosyoloji dalı.

GENEL AMAÇLI YARDIM Bkz. **DIŞ YARDIM**

GENEL DENGE (GENERAL EQUILIBRIUM) Ekonominin tüm kesimleri ile ekonomik birimlerin ürettiği mal ve hizmetlerin arz, talep ve fiyatlarının birbiriyle tutarlı olması, bir eksiklik veya fazlalığın olmaması durumu. Bu tutarlılığın matematiksel yöntemlerin de yardımı ile sağlanmaya çalışıldığı kurama **genel denge kuramı**, bu amaçla yapılan çözümlemelere de **genel denge analiz**leri denir.

GENEL DENGE ANALİZİ (GENERAL EQUILIBRIUM ANALYSIS) Bkz. **GENEL DENGE**

GENEL DENGE KURAMI (THEORY OF GENERAL EQUILIBRIUM) Bkz. **GENEL DENGE**

GENELLEME (GENERALIZATION) 1. Tek tek bireyler ya da bireysel olaylarda bulunan özelliklerin tüm bireyler yahut bireylerin toplamından oluşan küme için de geçerli olduğunun kabul edilmesi. 2. Bir organizmanın, şartlandığı durumlara benzeyen durumlara da benzer tepkiler göstermesi.

GENİŞ AİLE (EXTENTED FAMILY) Bkz. **AİLE**

GENÖRGÜT (BUREAUCRACY) Bkz. **BÜROKRASİ**

GENS İktisadî kaynaklar ile siyasal iktidarın paylaşımının henüz hiyerarşik ve otoriter bir nitelik kazanmadığı, üyelerinin her konuda eşit olduğu, kandaşlık bağıyla birbirlerine bağlı insan topluluğu. (*L.H.Morgan*) Bkz. **ASKERÎ DEMOKRASİ, AŞİRET, BARBARLIK.**

GENSORU (INTERPELLATION) Parlamenter sistemde yasamanın yürütmeyi denetleme yollarından birisi olarak, millet meclisinde bakanlar kurulunun genel politikasının veya bir bakanın bakanlığı ile ilgili işlerden dolayı siyasî sorumluluğunun tartışıldığı, güvenoylamasıyla sonuçlanan genel görüşme. Bkz. **GÜVENOYU.**

GERÇEKÇİLİK (REALISM) 1. **Realizm.** Bilgi öznesinin zihinsel tasavvurlarından bağımsız olarak, bir nesneler dünyasının varolduğunu ve bu dünyanın, insanın sahip olduğu bilgi edinme araç ve yöntemleriyle bilinebileceğini savunan görüş. Bkz. **GERÇEKÜSTÜCÜLÜK.** 2. Zihinsel olana değil, algılanabilir-gözlemlenebilir olana göre davranma; olguları kuramlara tercih etme. Bkz. **DENEYCİLİK.**

GERÇEKLİK (REALITY) **Realite.** Varoluş dünyası. Gerçekten varolma. Zihinsel bir tasarı veya zihinsel bir yaratma ürünü olmayıp, zihnin dışında, onun bilip bilmemesine bağlı olmaksızın mevcut olma durumu. Kişiden kişiye değişmeyen, değer yargılarına bağlı olmayan gerçekliğe **nesnel gerçeklik** veya **objektif realite**; değer yargılarına bağlı olması nedeniyle farklı kişilerce değişik biçimde algılanabilen gerçekliğe de **öznel gerçeklik** ya da **subjektif realite** denir. Bkz. **MUTLAK GERÇEKLİK, GÖRELİ GERÇEKLİK, OLGUSAL GERÇEKLİK, POTANSİYEL GERÇEKLİK, METAFİZİK GERÇEKLİK, FİZİKSEL GERÇEKLİK.**

GERÇEKLİK İLKESİ (REALITY PRINCIPLE) **İçben**in isteklerinin karşılanmasında fiziksel ve sosyal koşulların dikkate alınması. (*Freud*) Bkz. **HAZ İLKESİ.**

GERÇEKLİK YARGISI (REALITY JUDGEMENT) Gerçekliğin algılanması, kavranması, kavramsallaştırılması ve yorumlanmasında, bir şeyin gerçekliğinin bulunup bulunmadığının tespitinde

kullanılan *doğru-yanlış* ya da *gerçek-yalan* nitelemesi ile ifade edilen yargı. Bkz. **ESTETİK YARGISI.**

GERÇEKÜSTÜCÜLÜK (SURREALISM) **Sürrealizm**. Siyasal, sosyal ahlakî veya estetik bir kaygı taşımadan, düşüncenin tamamen özgürleştirilerek insan zihninin engelleyici mekanizmalardan arındırılması sonucu üretilecek düşünsel ve sanatsal ürünlerin ancak insanın gerçekliğini yansıtabileceğini savunan, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde, daha çok sanat ve edebiyat alanında etkili olmuş akım. Bkz. **GERÇEKÇİLİK.**

GERİLİM (TENSION) Bir ihtiyacın giderilememesi, beklentilerin gerçekleşememesi veya sınırlama ya da engellemeler yüzünden istenilen biçimde davranılamaması sonucu meydana gelen duygusal yoğunlaşma.

GERİLLA (GUERILLA) Bkz. **ÇETE**

GERİBESLEME (FEEDBACK) Bir sistemde sistemin ürettiği kimi sonuçların veya çıktıların bazı özelliklerinin sözkonusu sistemin yeniden üretilmesi sürecinde düzenleyici bir işlev yerine getirmesi durumu.

GERİLEME (REGRESSION) Bir ruhsal çatışmanın, önüne geçilemeyecek ve kişinin çevresiyle uyumunu imkânsızlaştıracak düzeye ulaşması durumunda; artık daha kompleks davranışlara gücü yetmeyen sözkonusu kişinin kolaylıkla intibak edebileceği ilkel davranış örneklerine dönmesi. **Örn.** Arzuları engellenen yetişkin bir kişinin çocuklar gibi davranması, çocukça tepki göstermesi.

GRESHAM YASASI (GRESHAM LAW) *"Kötü para iyi parayı kovar"* cümlesinde ifadesini bulan, İngiliz düşünürü Gresham'ın iktisat literatürüne kazandırdığı ilke. Buna göre piyasada iki farklı paranın birlikte bulunması durumunda değeri düşük olan para tedavülde kalırken değeri yüksek, sağlam para saklanır; sonuçta kötü para iyi parayı piyasadan kovmuş olur.

GESSELLSCHAFT Bkz. **TOPLUM**

GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ (FOOD AND AGRICULTURAL ORGANIZATION)

FAO. Tarımsal alanlarda yaşam standardını yükseltmeye ve dünya gıda sorununun çözümüne yönelik çalışmalar yapmak; ihtiyaç içindeki ülkelere teknik yardım sağlamak; tarım orman ve balıkçılık konularında verimi artırıcı araştırmalar yapıp istatistikler yayınlamak amaçlarına yönelik olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı bünyesinde 1945'te kurulmuş olan örgüt.

GİFFEN MALLARI (GIFFEN GOODS) Bkz. **GIFFEN PARADOKSU**

GİFFEN PARADOKSU (GIFFEN PARADOX) **Giffen çelişmesi.** Arz-talep kanununda ifadesini bulan genel kuralın aksine, bazı malların fiyatları yükselirken taleplerinin de yükselmesi şeklinde ortaya çıkan paradoksal durum. Bu tür paradoksal durumlar daha çok sınırlı bir gelir düzeyine sahip kesimlerde zorunlu gıda maddelerinin fiyatlarının artması durumunda, diğer tüketim maddelerine ayrılabilecek gelirin iyice azalması nedeniyle, sözkonusu olmaktadır. Bu şekilde, fiyatları artarken tüketim talepleri de yükselen mallara **giffen malları** denir. (*R. Giffen*)

GİRDİ (INPUT) Belirli bir ürünün üretilmesi için kullanılan faktörlerden her biri. Üretim sürecinin **çıktı** üretebilmesi için kullanılması zorunlu hammadde, emek veya mali kaynak. Bkz. **ÇIKTI.**

GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ (INPUT-OUTPUT ANALYSIS) Nihaî mal ve hizmetlere yönelik talepte bir değişiklik öngörüldüğünde, bu değişikliğin dolaylı ve dolaysız olarak ekonominin tüm sektörlerinde nasıl bir etki yaratacağının hesaplanabilmesi amacıyla, nihaî mal ve hizmet talebiyle bunlar için gerekli hammadde, emek vb. temel girdiler arasındaki bağlantıların, kısaca ekonomideki tüm üretim ilişkilerinin yapısının irdelenip çözümlenmesi.

GİRİŞİM (ENTERPRISE) **Teşebbüs.** Faaliyete girişme. Kâr etmek amacıyla, bir üretim faaliyetini organize etme; bir **çıktı** üretmeye yönelik olarak, emek, sermaye gibi üretim faktörlerini bir araya getirme.

GİRİŞİMCİ (ENTREPRENEUR) **Müteşebbiş**. Temelde kâr elde etmek olmak üzere değişik amaçlarla, gerekli riski göze alarak, toprak, emek veya sermaye gibi üretim faktörlerini bir araya getiren, mal veya hizmet üretimi için gerekli ortamı hazırlayan kişi.

GİZEM (MYSTERY) **Sır**. Duyu ve algıların ötesinde, bilgisine aklî yöntemlerle ulaşılamayan, insana kapalı olan şey.

GİZEMCİLİK (MYSTICISM) 1. **Mistisizm**. Bilinçli olarak bütün açıklamaların sonunda anlaşılamaz, bilinemez noktalar bırakma, merak konusu olan belirli şeyleri açıklamaktan kaçınma. 2. **Tasavvuf**. Ruh terbiyesiyle manevî hiyararşide duygusal ve sezgisel süreçleri kullanarak ilerleme; kendisini bu yolla ruhen temizleme esasına dayalı Allah'a ulaşma yolu.

GİZLİ İŞLEV (LATIENT FUNCTION) Bkz. **İŞLEV**

GİZLİ İŞSİZLİK (HIDDEN UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

GLASNOST Açıklık politikası. Genel olarak sosyalist sistemin demokratikleştirilmesi olarak nitelenen, Mikhail Gorbachev'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliğine getirilmesinden sonra, 80'li yılların ikinci yarısında SSCB'de yürürlüğe konan politika. Demir perdelerin kaldırılması ve uluslararası ilişkilerde tarafların birbirlerini olup bitenlerden haberdar etmeleri ilkesine dayalı, basın, sanat ve bilimsel faaliyetlere daha fazla özgürlük tanınmasını, sansürün hafifletilmesini, eleştirilere ve muhalif görüşlere hoşgörü ile yaklaşılmasını öngören açıklık politikası.

GOSSEN KANUNLARI (GOSSEN LAWS) Marjinalizmin öncüsü kabul edilen *Gossen*'in subjektif fayda kuramını oluşturan kanunlar. Gossen kanunları şu şekilde özetlenebilir. 1. **Azalan marjinal fayda kanunu**: Belirli bir ihtiyacın tatmininde kullanılan bir malın türdeş birimleri tüketildikçe ihtiyacın şiddeti azalırken, tüketilen her ek birimden elde edilen fayda azalır. 2. **İhtiyaçların optimal dağılımı kanunu**: Sonsuz olan ihtiyaçlar, birden fazla ihtiyacın giderilmesi halinde, tüketicinin

tatmininin belirli bir noktada ençoklaşmasına imkân verecek bir optimallikte dağılmıştır. 3. **Subjektif değer kanunu**: Fayda kıtlıktan doğar ve mal ancak doyum için gereken miktardan daha az ise subjektif bir değere sahiptir.

GÖÇ (MIGRATION) Bir yerleşim biriminden, gruptan ya da belli bir siyasal sınırı olan toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen sürekli birey veya kitle hareketi. Bir ülke sınırlarının içinde kalmak şartı ile meydana gelen nüfus hareketine **içgöç**; nüfusun ülke sınırları dışına akmasına da **dışgöç** denir.

GÖÇEBE (NOMAD) Bkz. **GÖÇEBECİLİK**

GÖÇEBECİLİK (NOMADISM) Sabit bir mekâna yerleşmeyip, iklim ve coğrafî şartlara bağlı olarak daha avantajlı yerleşim birimlerine periyodik aralıklarla göç etme esasına dayalı yaşam tarzı. Bu yaşam tarzını benimseyen kişilere de **göçebe** yahut **göçer** denir. Anadolu dilinde göçerlere **yörük** denmektedir.

GÖÇERLİK (NOMADISM) Bkz. **GÖÇEBECİLİK**

GÖLGE GERÇEKLİK (EPIPHENOMENON) Herhangi bir sürecin işleyişine kayda değer bir katkısı olmayan, sözkonusu sürecin bir yan ürünü olarak meydana gelen şey.

GÖLGE KABİNE (SHADOW CABINET) Bazı Batı ülkelerinde, bir nevi hükümet gibi çalışan, iktidara en yakın olan muhalefet partisinin, bir yandan muhalefet görevini yaparken diğer yandan da iktidara gelmesi hâlinde gerekecek olan hükümet elemanlarını hazırlamak amacıyla kurduğu çalışma grubu.

GÖNÜLLÜ İŞSİZLİK (VOLUNTARY UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

GÖRECELİLİK (RELATIVISM) **Rölativizm**. İzafiyet. Her türlü bilgi, yasa, ilke ya da açıklama modelinin mutlak olmayıp değişken bir nitelik taşıdığını, bu nedenle de ancak kısmî, zaman içinde değişmeye mahkûm, geçici bir değer taşıdığını savunan yaklaşım.

GÖRECELİLİK PARADOKSU (PARADOX OF RELATIVITY) Bir yargı, değer, bilgi veya kavrayışın göreceliliğini dile getiren ifadenin bizzat kendisinin mutlaklık içeren bir nitelik taşıması. **Örn.** *Değer yargıları görecelidir* ifadesinin içerdiği yargının göreceli olmadığının kabul edilmesi.

GÖRELİ GERÇEKLİK (RELATIVE REALITY) **İzafî gerçeklik.** Gerçekliği kendisinden kaynaklanmayıp, **mutlak**'a göre varlık ve anlam kazanan, mutlak varlığın dışındaki herşeyi, kısaca tüm yaratılmışlar alemini içine alan gerçeklik kategorisi.

GÖRELİ ÖZERKLİK (RELATIVE AUTONOMY) Bkz. DEVLETİN GÖRECE ÖZERKLİĞİ

GÖRELİ YOKSUNLUK (RELATIVE DEPRIVATION) Nesnel ölçütleri olmayan, durumdan duruma değişen ve bireylerin **referans gruplarıyla** kendilerini kıyasladıklarında sahip olamadıkları şeylerden dolayı hissettikleri yoksunluk duygusu.

GÖRÜNGÜ (PHENOMENON) **Fenomen.** Somut, algılanabilir bir biçimde ve anlaşılabilir kategorilerle ifade edilebilecek biçimde varolan.

GÖRÜNGÜBİLİM (PHENOMENOLOGY) **Fenomenoloji.** Duyu organları aracılığı ile kavranabilen gerçekliğin dışında gerçeklik ve sağlam bilgi olmadığını, bu yüzden bilginin alanının fenomenlerin bilgisi ile sınırlanması gerektiğini savunan yaklaşım.

GÖRÜNMEZ EL (INVISIBLE HAND) 1. Liberal iktisat düşüncesine göre, iktisadî hayatın düzenlenmesi sırasında fiyat mekanizması aracılığıyla kendini gösteren ve piyasadaki dengeyi sağlayan düzenleyici güç. 2. Toplumu oluşturan bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda, kendi menfaatlerine en uygun olanı elde etmeye çabalarken, aynı zamanda ve otomatik olarak toplumun çıkarlarına da hizmet etmiş olacakları görüşünden hareketle; her bireyin, kendi çıkarları için çalışırken, kendi niyeti olmaksızın, doğal olarak toplumun yararına da hizmet etmiş olmasını sağlayan, görünmeyen güç (*A. Smith*). Bu-

na göre bireyler kendileri için en iyi olana ulaşmaya çabalarken **görünmez el** sayesinde, toplum menfaati için çalıştıkları zamana oranla bile, daha fazla bir toplumsal faydanın gerçekleşmesini sağlamış olurlar.

GÖRÜŞ (OPINION) 1. Bir olay, kişi veya etkinlikle ilgili, değişime ve itiraza açık, olgusal olarak doğrulanamayabilen tavır veya inançlar. 2. Mantıksal bir temele dayanan, fakat akla yatkın itiraza da açık olan önerme veya düşünce. 3. **Kanı**. Lehte veya aleyhte bir tutuma eşlik edecek biçimde benimsenen ifade.

GÖSTERİŞ TÜKETİMİ (LUXURY CONSUMPTION) Toplumsal hiyerarşide sınıf değiştirerek üst katmanlara tırmanan tüketicilerin, malların fiyatlarının yükselmesi karşısında taleplerini azaltmak yerine artırmaları; daha ucuz ve tasarruf sağlayıcı maddelerle ihtiyaçlarını giderebilecekleri halde, daha pahalı maddeleri tercih etmeleri şeklinde ortaya çıkan, gösteriş amacıyla yaptıkları tüketim. Bkz. **TÜKETİM.**

GÖTÜRÜ VERGİ (LUMP-SUM TAX) Gerçek vergi tabanı aranmaksızın ve vergi mükellefinin özel bireysel durumu dikkate alınmaksızın, kanunla belirlenmiş kriterlere ve yöntemlere göre genel takdirle bütün bir mükellef grubu için belirlenen vergi türü. Bkz. **VERGİ.**

GÖZLEM (OBSERVATION) Bilgi edinmek amacıyla, bilinçli, planlı ve sistemli bir şekilde olay, nesne veya ilişkilerin duyu organları aracılığı ile incelenmesi. Bkz. **DENEY, KURAM.**

GRAMATİK İFADELER (GRAMMATICAL EXPRESSIONS) Dilin ifade yapısı ya da kavramsal düzeni ile ilgili ifadeler. Bu ifadelerin kanıtlanmalarının, sağlanabilirliklerinin istenmesi veya bir gramatik ifadenin *inanıyorum ki* ön takısı ile başlaması anlamsızdır. Bkz. **İFADELERİN GRAMATİK AYIRIMI.**

GRAMER (GRAMMAR) Bir dil içinde yeralan kelimelerin anlamlı cümleler biçiminde birleştirilmesini sağlayan dilbilgisi kurallarının toplamı.

GRAMER HATASI (GRAMMATICAL ERROR) Bkz. **GRAMER KAYDIRMACASI**

GRAMER KAYDIRMACASI (GRAMMAR SHIFTING) Belirli bir gramerde sorulmuş bir soruya farklı bir gramerde cevap verilerek, soru ile cevabın düzlemlerinin kaydırılması. **Örn.** Hipotetik bir soruya hipotetik olmayan bir cevap vermek; dinî bir soruya teorik bir cevap aramaya çalışmak; tarihî açıklama gerektiren bir soruya dinî bir gramerde cevap vermeye çalışmak gibi. Bu şekilde, belirli bir gramerin sorusuna farklı bir gramerde cevap arama yanlışına **gramer hatası** da denir.

GREV (STRIKE) 1. Ücretlilerin, çalışma ve ücret şartlarında bir düzelme elde etmek amacıyla hep birlikte işi durdurmaları eylemi. 2. Emek piyasasında işçi ile işverenlerin ücretler, sosyal haklar ve diğer çalışma koşulları ile ilgili olarak yaptıkları pazarlık sonunda anlaşmaya varamamaları durumunda işçilerin toplu halde işi bırakmaları. Bkz. **LOKAVT, TOPLU SÖZLEŞME.**

GRUP (GROUP) Birbirine ortak değerlerle bağlı, birliktelik duygusu taşıyan insanlardan oluşan topluluk.

Belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş, bağlayıcı kuralları, hiyerarşik yapı ve iktidar ilişkilerini düzenleyen bir lideri olan gruba **formel grup**; kendiliğinden oluşan ve kuralları bağlayıcı olmayan gruba da **informel grup** denir. Bkz. **CEMAAT, TOPLUM.**

GRUP NORMU (GROUP NORM) Bir grup, sınıf, kültür veya toplumun çoğunluğu tarafından yaygın biçimde paylaşılan değerler, davranışlar veya ortak beklentiler.

GSMH (GNP) Bkz. **GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA**

GÜÇ DENGESİ (BALANCE OF POWER) 1. Gücün karşıt taraflar arasında dengeli bir biçimde dağılması. Belirli bir alanda birbirine rakip güçlerin, yelpazenin belirli kanatlarını işgal etmek suretiyle oluşturdukları dengeli bütünlük. 2. Uluslararası ilişkilerde, zamanla değişse de ülke veya diğer uluslararası aktörle-

rin güçlerinin dengelendiği fiilî durumlar, ya da bu durumlar sonucu ortaya çıkan politikalar. Bkz. **DEHŞET DENGESİ.**

GÜDÜ (MOTIVE) Kişinin enerjisini belirli bir amaca yönelten davranışının, bilinçli yahut bilinçsiz nedeni. Bir ihtiyacın giderilmesi veya bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik davranışın meydana gelmesini sağlayan güç. Bkz. **DÜRTÜ.**

GÜDÜMLÜ DEMOKRASİ (COMMAND DEMOCRACY) Demokratik süreçlere alışmamış bir toplumda demokrasinin bazı unsurlarının kullanıldığı, demokrasiye geçişte mülayim bir diktatörlük olarak görülebilecek yönetim biçimi.

GÜDÜMLÜ EKONOMİ (COMMAND ECONOMY) Örgütlenme, işbölümü ve denetimin merkezi bir otorite tarafından yapıldığı, fiyatlar genel düzeyi, ihracat, ithalat, kâr oranı vs. ile ilgili kararların sözkonusu otorite tarafından belirlendiği ekonomi. Bkz. **SERBEST PİYASA EKONOMİSİ.**

GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE) İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, tercihli ticaret anlaşmasını önlemek ve devletlerarası ticareti liberalize etmek amacıyla 1947 yılında yapılan uluslararası ticaret anlaşması. Özünde bir anlaşma olan GATT, sayılan amaçların gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak ve yükümlülüklere uyulup uyulmadığını denetleme zorunluluğu nedeniyle pratikte bir kuruluş kimliği kazanmıştır. 1960'lı yıllarda oldukça etkin bir işlev gören kuruluş, 1970'li yıllarda yeni korumacı eğilimlerin güçlenmesi ve kotalar, çifte vergilendirme, tercihli ticaret anlaşmaları gibi yeni ticarî engellerin ihdas edilmesiyle etkinliğini önemli ölçüde yitirmiştir.

GÜMRÜK BİRLİĞİ (CUSTOMS UNION) Üye ülkelerin kendi aralarındaki gümrük tarifeleri ya da vergilerini kaldırıp, üçüncü ülkelere karşı da ortak gümrük tarifesi uygulamalarını öngören iktisadî bütünleşme biçimi.

GÜMRÜK TARİFESİ (CUSTOMS TARIFF) İthal edilen mallar üzerinden alınması gereken vergi miktarı veya oranlarını gösteren liste, vergi cetveli.

GÜMRÜK VERGİLERİ (CUSTOMS DUTIES) İthalat, ihracat ya da transit geçiş nedeniyle gümrük sınırlarını aşan mallardan alınan vergiler.

GÜNAH KEÇİSİ (SCAPEGOAT) 1. Saldırganlık duygularının asıl hedeflerine yöneltilemediği durumlarda bu duyguların yöneltilerek tatmin edildiği kişi, grup veya nesneler. 2. Felâket derecesinde kötü sonuçlar doğuran olayların sorumluluğunun, sözkonusu olayları ortaya çıkaran siyasal, kültürel, tarihsel, ekonomik vs. faktörlere dağıtılması yerine, kolaycılığa kaçarak tek bir faktöre yüklenilmesi durumunda, tüm günahların yüklendiği sözkonusu kişi ya da nesneye verilen sembolik isim. Örn. İkinci Dünya Savaşını hazırlayan koşullar, egemen güçler arasındaki paylaşım mücadelesi ve Almanların koyu milliyetçi eğilimleri.. gibi faktörleri dikkate almadan, savaşın tüm sorumluluğunun *A. Hitler*'e yüklenmesi.

GÜVEN BELGESİ (LETTER OF CREDENCE) Bir kişinin diplomatik temsilci olarak atanmasını tayin edildiği devlete duyuran, temsilcinin resmî sıfatını belirten ve kendisine itimat edilmesini isteyen resmî mektup. Büyükelçi ve ortaelçilerin güven belgesi devlet başkanından devlet başkanına; işgüderlerin (maslahatgüzar) güven belgesi ise dışişleri bakanından dışişleri bakanına hitaben yazılır.

GÜVENİLİRLİK (RELIABILITY) 1. Güvenilir olma hali. Kendisine can ve mal emanet edilebilir olma. Bir kişinin, kendisinden zarar gelmeyeceğine ve emanete hiyanet etmeyeceğine dair çevresinin güvenini kazanmış olması. 2. Bir ölçüm aracının veya ölçme tekniğinin ölçülen şeyi benzer şartlar altında her zaman aynı şekilde ölçmesi özelliği; ölçüye konu olan şeyin değişmemesi kaydıyla, tekrarlanan ölçüm sonuçlarının aynı olması ya da birbiriyle uyuşması durumu. Bkz. **GEÇERLİLİK**.

GÜVENLİK İHTİYACI (SAFETY NEEDS) Bkz. **İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI**

GÜVENOYU (VOTE OF CONFIDENCE) Parlementer sistemlerde, yasamanın yürütmeyi denetleme yollarından biri olarak, hükümetin faaliyette bulunabilmek için yasama organından yetki olabilmesi amacıyla yasama meclisinde yapılan oylama. Güvenoyu alamayan hükümet düşürülür, yerine güvenoyu alabilen yeni bir hükümet getirilir; böylece, hükümet meclis tarafından denetlenir.

GÜVERTEDE TESLİM (FREE ON BOARD) Bkz. **FOB**

H

HABİDAT (HABITAT) Bir organizmanın ya da organizmalar topluluğunun oluşup gelişmesini mümkün kılan çevre şartlarının bütünü. Bkz. **ÇEVRE.**

HADARİYET 1. Yerleşik hayat. Uygarlık. 2. Her toplumun, **bedeviyet** dönemini atlattıktan sonra içinden geçeceği toplumsal aşama. Bilimler, sanatlar, vb. medeniyet eserlerinin gelişeceği; buna karşılık **asabiyetin** zayıflamasından dolayı insan ilişkilerinde samimiyetten uzaklaşılacağı ve bürokratik, formel ilişkilerin egemen olacağı öngörülen toplumsal gelişim evresi. Hadariyetin en üst noktasında toplumu birarada tutan dinamikler anlamını kaybedeceğinden toplumsal çözülmenin başlayacağı, giderek bu sürecin medeniyetin topyekün çöküşü ile sonuçlanacağı ileri sürülmektedir. (*İbn Haldun*). Bkz. **BEDEVİYET, TAVIRLAR TEORİSİ, ASABİYET.**

HADIMLIK KARMAŞIĞI (CASTRATION COMPLEX) Toplumsal yasaklara uyulmaması durumunda verilebilecek bir ceza olarak, cinsel organların kaybedilmesi ihtimalinin yarattığı korkunun bireyde ortaya çıkardığı karmaşa. Bkz. **ODİP KARMAŞASI.**

HADİS Söz, eylem, onay, ahlakî ve fiziksel özellik olarak Hz. Muhammed'e izafe edilen her türlü yazılı metin. Gerçekle ilişkisi olmayan, tamamen gerçekdışı olarak uydurulan hadise **mevzu hadis**; gerek rivayet gerekse anlam yönünden doğruluğu sabit olan hadise **sahih hadis**; yalan söylemesi mümkün olmayan bir kalabalık tarafından rivayet edilen hadise **mütevatir hadis**; anlamı Kuran-ı Kerim'le çelişen, yahut rivayet zinciri sağlam olmayan hadise de **zayıf hadis** denir.

HAFIZA (MEMORY) 1. **Bellek**. Zihnin geçmiş deneyimleri, bilgi,

olay ve görüntüleri yeniden çağırma, hatırlama işlevi. 2. Bilgi ve deneyimlerin depolanıp korunduğu yer.

HAFIZA KAYBI (AMNESIA) **Amnezi.** Kişinin kimliğini, aşina olduğu kişi ve durumları, geçmişte yaşadığı koşulları unutması ya da hatırlayamaması şeklinde beliren bir psikolojik rahatsızlık türü.

HAKEMLİK (ARBITRATION) Anlaşmazlık durumunda olan iki veya daha fazla tarafın sözkonusu ihtilafta taraf olmayan üçüncü bir kişinin kararına uyma noktasında anlaşmalarıyla meydana gelen uyuşmada, üçüncü şahsın işlevi. Bir anlaşmazlığın giderilmesi ya da bir organizasyonun kurallara uygun işlemesini sağlama görevi.

HAKİKAT (TRUTH) 1. Özbilgi. Apaçıklık. Doğruluk; doğru olma durumu. Bir şeyin gerçekte varolması; gerçeğe uygun olması, doğasının bilgisi. 2. Doğru olduğuna, sorgulama yapmaya gerek duymayacak derecede kesin olarak inanılan olgu, durum, ya da inanç.

HÂKİMİYET (SOVEREIGNITY) Bkz. **EGEMENLİK**

HAKKANİYET (EQUITY) Hakka saygı duyulması, adalet ilkesi çerçevesinde doğan hakkın, hak sahiplerine verilmesi. Bkz. **SOSYAL HAKKANİYET, ADALET, EŞİTLİKÇİLİK.**

HALİFELİK (CALIPHATE) İslâm devlet başkanlığı. Hz. Peygamberin, dinin uygulanması, korunması ve insanlara tebliğ edilmesi ilkelerine dayalı olarak yürüttüğü devlet başkanlığı görevinin, onun ölümünden sonra Müslümanlar tarafından kurumlaştırılmış şekli.

HALK AVCILIĞI (DEMAGOGY) Bkz. **DEMAGOJİ**

HALK DEMOKRASİSİ (PEOPLE's DEMOCRACY) İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet denetimine giren Çekoslavakya, Bulgaristan; Romanya ve Polonya gibi ülkeler için Stalin tarafından önerilen; Sovyet Komünist Partisi ve Sovyet yönetiminin direktifleri doğrultusunda faaliyette bulunacak tek bir siyasi par-

tinin veya tek bir siyasî partiyle uzlaşabilecek partilerin koalisyonunun iş başında bulunduğu yönetim biçimi.

HALKÇILIK (POPULISM) Bkz. **POPÜLİZM**

HALKOYLAMASI (REFERENDUM) Halk oyuna sunma; halkın görüşünü alarak uygulamayı bu sonuca göre belirleme. Bir ülke yönetiminin önemli gördüğü siyasi, kültürel, iktisadî vb. konularda bir karar alabilmak için halkın oyuna başvurması. İç sorunlarla ilgili halkoylamasına **referandum**, dış sorunlarla ilgili olana ise **plebisit** denir.

HALÜSİNASYON (HALLUCINATION) Bkz. **VARSANI**

HANİFLİK Bâtıldan hakka yönelmek, hak dini benimsemek yahut tevhid inancı üzere olmak anlamında Hz. İbrahim'in dinine ve geleneksel biçimde Hz. İbrahim'in dinini izleyenlerin çizgisine verilen ad.

HARAÇ Bkz. **ŞERÎ VERGİLER**

HARAM İslâm hukukuna göre, Müslüman ve **mükellef** insanlara Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı eylem ya da etkinlik.

HAREKET-İ CEVHERÎ KURAMI (THEORY OF SUBSTANTIAL MOTION) 17. yüzyılda yaşamış olan ünlü İran'lı düşünür *Molla Sadra*'nın sistemleştirdiği; hareketin, varlığın özünde meydana geldiğini, bu nedenle de geçici olmadığını savunan felsefî görüş. Buna göre, varlıklar sürekli olarak kategorik düzeyde sahip oldukları imkânların birinden diğerine geçtikleri için her an bir sönüş ve doğuş, oluş ve yokoluş sürecindedirler. Bu sürecin sürekliliğini sağlayan mutlak iradedir. Değişme ve hareket varlığın görünüşünde değil, özünde, arazda değil cevherdedir, bu anlamda eşya, varlık âlemi her an yeniden yaratılmaktadır.

HAYIRLAMA (NEGATION) Bkz. **OLUMSUZLAMA**

HAZ İLKESİ (PLEASURE PRINCIPLE) **Ben**, **içben** ve **üstben** arasındaki ilişkiler gelişmeden önce içben'in sadece haz verene

ve dolayımsız olarak yönelmesi. (*Freud*) Bkz. **GERÇEKLİK İLKESİ.**

HAZ-ACI İLKESİ (PLEASURE-PAIN PRINCIPLE) **Haz-elem prensibi.** İnsan davranışlarının temel itici gücünün haz ve elem olduğunu, bu sebeple haz veren eylemlere yönelmek, elem veren eylemlerden ise kaçınmanın en temel davranış biçimi olduğunu ifade eden prensip.

HAZCILIK (HEDONISM) **Hedonizm.** Hazzın mutlak anlamda iyi olduğunu, insan eylemlerinin nihaî anlamda haz sağlayacak bir biçimde planlanması gerektiğini, sürekli haz verene yönelmenin en uygun davranış biçimi olduğunu savunan felsefî görüş.

HAZİNE BONOSU (TREASURY BILL) Genellikle bütçe gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılayamamasından kaynaklanan bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla devlet tarafından çıkarılan, vadesi bir yılı aşmayan borç senetleri. Benzer şekilde, çeşitli faaliyetlerin finansmanında kullanılmak üzere devlet tarafından çıkarılan uzun vadeli (vadesi bir yılı aşan) borç senetlerine de **hazine tahvili** ya da **devlet tahvili** denir.

HAZİNE TAHVİLİ (TREASURY BOND) Bkz. **HAZİNE BONOSU**

HECKSCHER-OHLİN TEOREMİ (HECKSCHER-OHLIN THEOREM) **Faktör donanımı teorisi.** Uluslararası ticareti, üretim faktörlerinin ülkeler arasındaki dağılımındaki orantısızlıkla açıklayan kuram. Ülkelerin sahip olduğu üretim faktörlerinin göreceli miktarları, uluslararası ticarette bunların hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduklarını belirlemektedir. Buna göre, bir ülke en fazla sahip olduğu faktörü nisbî olarak yoğun biçimde kullanan malları ihraç, en az sahip olduğu faktörleri yoğun olarak kullanan malları ise ithal eder. Başka bir deyişle sermaye yönünden zengin bir ülke sermaye-yoğun, emek yönünden zengin bir ülke ise emek-yoğun mallar ihraç eder.

HECİNG (HEDGING) Döviz piyasasındaki muhtemel kur değişikliklerinin getireceği zarardan korunabilmek için başvurulan

işlem. Buna göre gelecekte döviz ihtiyacı olan kişi belirli bir vade sonunda teslim almak üzere bugünkü kura belirli bir fark ekleyerek borsaya yatırır. Böylece geçen süre zarfında meydana gelebilecek artıştan az bir maliyetle korunmuş olur. Bu çerçevede karşılığı belirli bir vade sonunda teslim edilmek üzere döviz satımının yapıldığı piyasaya *gelecekte teslim piyasası*; satılan dövizin hemen teslim edildiği piyasaya da *anında teslim döviz piyasası* denir.

HEDONİZM (HEDONISM) Bkz. **HAZCILIK**

HEGEMONYA (HEGEMONY) Siyasal, sosyal ve kültürel araçlar kullanılarak bir sınıfın diğeri uzerinde kurduğu, kısmen rızaya dayalı egemenlik.

HERMENEUTİK (HERMENEUTICS) Bkz. **YORUMSAMA**

HEYECAN (EXCITEMENT) Organizmada genel uyarılmışlık hali yaratıcı ve güdüleyici özelliği olan, genellikle yüz ve vücut hareketleriyle ifade edilen, his boyutu taşıyan hal. Heyecan genellikle, vücutta kan dolaşımının hızlanması, renğin kızarması, kalp atışlarının belirgin hale gelmesi biçiminde kendisini belli eder.

HILF'UL FUDUL Erdemliler ittifakı. M. 580'li yıllarda Arap kabileleri arasında süregelen savaşlar sonucunda ortaya çıkan anarşi ortamında, can ve mal güvenliğinin sağlanması, zayıf ve güçsüzlerin korunması, zulmün önlenmesi gibi amaçlarla, tolumda sözü geçen, saygın ve iyi niyetli kişilerin önderliğinde kurulan ve Hz. Peygamberin de bir ara toplantılarına katıldığı barış cemiyeti. Erdemliler ittifakı, sadece tarihsel bir kurum değil; aynı zamanda, farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da, temel ahlâkî ilkelerde anlaşan insanların zulmü engellemek için uzlaşmalarının bir toplumsal zorunluluk olduğunun ifadesidir.

HISIMLIK (AFFINITY) Bkz. **DÜNÜRLÜK**

HİBE (DONATION) 1. Karşılıksız yardım. Birini zor durumdan kurtarma, daha iyi duruma gelmesine katkıda bulunma gibi

amaçlarla karşılık beklemeden yapılan aynî veya nakdî yardım. 2. Geri ödemesiz olarak verilen **dış yardım**.

HİCRET 1. Geniş anlamda Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmesi engellenen kişilerin, kulluklarını daha iyi yaşayabilecekleri, güvenli ve serbest ortam veya mekânlara yaptıkları göç. 2. Dar anlamda Hz. Muhammed'in, M. 622 yılında müşrikler tarafından yapılan zulmün dayanılmaz boyutlara ulaştığı Mekke'den, İslâmî tebliğin daha rahat yapılabileceği, Müslümanlar açısından daha emin bir yer olan Medine'ye yaptığı göç.

HİÇÇİLİK (NIHILISM) **Nihilizm.** Bütün toplumsal amaç, değer ve ahlâkî yargıları ve hayatın anlamına ilişkin öne sürülen bütün öğretileri yadsıyan, sosyal, siyasal ve ahlakî gerekçelerle yapılan tüm baskılara karşı koymayı en temel fazilet olarak gören yaklaşım.

HİLE-İ ŞERİYE 1. Şer'î hile. Yapmacık olarak kanunlara uydurma. Normalde yasalara aykırı olan bir işin, yapay ek işlemlerle görünürde yasallaştırılması. 2. Bilinçli olarak gayri meşru bir amacı gerçekleştirir'ken, göstermelik işlemlerle Şeriat'e uygun davranıyor gözükmek. Şeriat'ın özüne aykırı bir fiili, yapay ve yüzeysel kotarmalarla Şeriat'e uygun hale getirme çabası.

HİMAYECİLİK (PROTECTIONISM) Bkz. **KORUMACILIK**

HİPER ENFLASYON (HYPER INFLATION) Bkz. **ENFLASYON**

HİPNOTİZMA (HYPNOTISM) Bazı ruhsal rahatsızlıkların giderilmesi veya tamamen gösteri amacıyla, telkin yeteneği güçlü ya da bu konularda özel yetenekli kişilerce türlü telkinler yoluyla deneklerin uyku ile uyanıklık arası bir haleti ruhiyeye sokularak istenen herşeyi yapar, verilen her talimatı dinler hale getirilmesi.

HİPNOZ (HYPNOSIS) İnsan zihninin bir kısım faaliyetlerini bir başkasının yönlendirmesi, bu nedenle insanın zihni üzerindeki denetimini kısmen veya tamamen kaybetmesi durumu.

HİPOTETİK İFADELER (HYPOTHETICAL EXPRESSIONS) Bkz. **THA İFADELER**

HİPOTEZ (HYPOTHESIS) Bir bilimsel araştırmanın sonucu hakkında henüz ispatlanmamış, fakat hem araştırmacının alanını somutlaştıran, hem de eldeki olgu ve ilişkileri belli bir mantıksal kurguyla bir araya getirmeye yarayan öneri. Bkz. **VARSAYIM, AKSİYOM, TEOREM.**

HİS (EMOTION) Bkz. **DUYGU**

HİSSE SENEDİ (EQUITY SHARE) 1. Bir sermaye şirketinin kuruluşuna, ister para ister mal koyarak katılan her şahsa, yaptığı bu katkı karşılığında verilen senet. 2. Sermayesi paylara bölünmüş ticarî ortaklıklar tarafından çıkarılan, şirket sermayesinin birbirine eşit paylara bölünmüş dilimlerinden herbirini temsil eden, ortaklığın sahip olduğu sermaye üstünde tek ve bölünmez bir hak sağlayan ve sahiplerinin sorumluluğunun, üstünde yazılı değerle sınırlı olduğu, isme yahut hamiline yazılı olabilen menkul değer.

HİYERARŞİ (HIERARCHY) 1. **Sıradüzeni.** Silsile-i meratip. Bir bütünlüğü oluşturan parçalar ya da bir sistemin elemanları arasındaki sıra düzeni; bir düzenekte yeralan varlıkların önemlerine göre sıralanmaları. 2. Sosyal ve teknik işbölümünün fonksiyonu olarak birbirlerine tâbi derecelerden, kademelerden oluşan yerleşik düzen.

HİZİP (FACTION) **Fraksiyon.** Geniş bir grubun içinde bulunmakla beraber, grubun amaçları ile yer yer çelişen amaçlar taşıyan, grubun genelinin onaylamadığı davranışlarda bulunan altgrup.

HİZİPÇİLİK (FACTIONISM) Siyasal partilerin veya toplumsal grupların içinde, parti veya topluluğun kararını etkileyebilecek düzeyde etkin bir altgrubun, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için yaptığı faaliyetler.

HİZMET (SERVICE) İnsan ihtiyaçlarının giderilmesine ve yaşamın kolaylaştırılmasına yönelik olarak insanlar tarafından üretilen

yahut organize edilen; elle tutulup gözle görülmeleri veya saklanmaları mümkün olmayıp, üretildikleri anda tüketilmeleri sözkonusu olan, taşımacılık, haberleşme, turizm.. gibi beşerî faaliyetler. Bkz. **META, MAL.**

HİZMET BORSASI Bkz. **BORSA**

HİZMET SINIFI (SERVICE CLASS) Hizmet sektöründe çalışan ve taşıdığı nitelikten dolayı ayrı bir iktidar ve baskı alanı oluşturan insan topluluğu.

HİZMET SEKTÖRÜ (SERVICE SECTOR) Fiziksel varlığı olmayan ya da sonucu maddî olarak ortaya çıkmayan; üretildiği anda tüketilen; beslenme, barınma ve seyahat gibi insan ihtiyaçlarının doğrudan veya dolaylı olarak giderilmesine yönelik beşerî faaliyetlerin üretilip organize edildiği sektör. **Örn.** taşımacılık, turizm, konaklama.

HOBİ (HOBBY) Kişinin hayatını kazanmak amacıyla çalıştığı işi, sürekli uğraşı veya yapmak zorunda olduğu şeyler dışında kalan; dinlenme, eğlenme, yaşamı monotonluktan kurtarma.. aracı olarak gördüğü şeyler. Yapılmaktan zevk alınan tatlı uğraş.

HOLDİNG (HOLDING) 1. Aynı sermaye grubuna bağlı, değişik alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin tek çatı altında toplanması ve yönetiminin merkezileştirilmesi ile oluşan ana şirket. 2. Kapitalist sistemde büyük tekelci imparatorlukların oluşturulması için başvurulan örgütlenme biçimlerinden biri olan ve biçimsel olarak bağımsızlıklarını koruyan birçok firma üzerinde hukukî ve malî denetimi merkezileştirmeye imkân veren iştirak şirketi.

HOMO ECONOMICUS Bkz. **EKONOMİK İNSAN**

HOMO SOCIUS Sosyal insan. Kendi bireysel çıkarlarını ikinci plana iterek toplumsal çıkarları öne çıkaran, kişisel menfaat duygusundan büyük ölçüde arınmış, vatandaşı olduğu devlete veya içinde yaşadığı topluma elinden geldiği ölçüde hizmet etmeyi kendine birincil amaç edinmiş, sosyalist toplum mode-

linin hayal ettiği sembolik insan tipi. Bkz. **EKONOMİK İNSAN.**

HUKUK (LAW) Bir toplumda yaşayan gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı niteliğe sahip hak, yetki ve sorumluluklarla kişi ve kurumlararası ilişkileri düzenleyen, kamu otoritesinin denetlediği, **yaptırım** gücüne sahip yazılı yahut sözlü kuralların tümü.

HUKUK DEVLETİ (STATE OF LAW) 1. Bütün devlet organlarının hukuk kurallarına, hukuk kurallarının da anayasal hükümlere uygun olarak oluşturulup işletildiği; yönetimin tüm işlem ve eylemlerinin bağımsız yargı denetimine tâbi olduğu devlet. 2. Kişilerin gücünün, yasaların üzerinde olmadığını ve yasalar karşısında statüsü ne olursa olsun toplumun bütün bireylerinin eşit olduğunu ifade eden *hukukun üstünlüğü* ilkesinin titizlikle korunduğu, istisnasız herkesin yasal düzenlemelerle kayıtlanıp sınırlandığı, keyfî tasarruflara izin vermeyen devlet.

HUKUK DOGMATİZMİ (DOGMATISM OF LAW) 1. Hukuksal kural ve düzenlemelerin, temel hukuk ilkelerine uygun olup olmadıklarına bakılmaksızın, yorum esneklikleri ve toplum ihtiyaçlarının giderilmesinde birer araç oldukları gözardı edilerek, birer baskı aracı olarak kullanılmaları. 2. Belirli tarihsel-sosyal şartlar altında insanlar tarafından üretilmiş hukuksal kuralların, her türlü sorgulamanın üzerinde görülmesi; hukukî düzenlemelerin tabulaştırılması. Bkz. **BİLİMSEL DOGMATİZM.**

HUKUK FELSEFESİ (PHILOSOPHY OF LAW) Hukuksal norm ve bilgilerin kaynak ve nitelikleriyle, elde ediliş biçimlerini irdeleyip sorgulamayı; hukuk-felsefe, hukuk-ahlâk, hukuk-bilim vb. hukuk ile diğer disiplinler arasındaki ilişkileri incelemeyi konu edinen disiplin.

HUKUKSAL TANIMA (RECOGNITION DE JURE) Tanıyan devlet tarafından, tanınan devlet ya da hükümetin, uluslararası topluluğa aktif katılımını gerçekleştirmesi için uluslararası hukuk tarafından belirlenen gereklilikleri yerine getirdiğinin resmî olarak beyan edilmesi.

HUKUKSAL YARGI (LEGAL JUDGEMENT) İnsanî etkinliklerin

yasalara uygunluk, toplumsal bütünlüğün korunması, barış ve huzur içinde yaşanması, can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi açılardan değerlendirilerek, sözkonusu etkinlik veya eylemlerin yasal-yasa dışı; yahut meşru-gayri meşru olarak nitelendirildiği yargılar.

HURAFE (SUPERSTITUTION) **Uydurma**. Gerçek bir dayanağı olmadığı halde, dinsel bir emir ya da yasakmış gibi kabul edilen, kutsallık ve bağlayıcılık atfedilen inanç ve öğretiler.

HUSUMET (ANTAGONISM) **Antagonizma**. Kişiler, gruplar ve toplumlar arasında gerçekleşen ve bir tarafın kazancının ancak diğer tarafın kaybına bağlı olduğu ilişki. Tarafların birbirine düşmanca duygular beslemesi. Hasımlık.

HUY (TEMPERAMENT) **Mizaç.** Olay ve durumlara karşı tavır ve tutumları belirleyen ve doğuştan gelmekle beraber **toplumsallaşma** sürecinde biçimlenen duyarlılıklar.

HÜKÜMET DARBESİ (COUP D'ETAT) 1. **Ku de ta**. Devletin meşru anayasal sistemini savunan hükümet güçlerinin, kitlesel desteği olmayan dar bir elit tarafından anî, beklenmedik şekilde ya da zor kullanılarak yönetimden uzaklaştırılması. 2. Ülkenin karar alma organlarının görevlerini yerine getirmediği gerekçesiyle, anayasal düzeni korumak amacıyla ordunun yönetime el koyması. Askerî darbe.

HÜMANİZM (HUMANISM) **İnsanperestlik. Beşerperestlik.** İlâhî nitelikte ve öte dünya ile ilgili olanın değil, bu dünya ve insanla ilgili olanın yüceltildiği bir genel eğilimin uç noktasını teşkil eden ve insanı, kendi üzerinde sınırlayıcı hiçbir otoriteye ihtiyacı olmayan, kendine yeterli bir ontik kategori olarak tanımlayıp, onu hakikatin yegâne ölçüsü ve kaynağı kabul ederek evrenin merkezine yerleştiren, insanmerkezci ve insanbiçimci dünya görüşü. Bkz. **İNSANMERKEZCİLİK, İNSANBİÇİMCİLİK, BİREYCİLİK, SEKÜLARİZM, AYDINLANMA.**

HÜR TEŞEBBÜS (FREE ENTERPRISE) Bkz. **SERBEST GİRİŞİM**

HÜRRİYET (FREEDOM) Bkz. **ÖZGÜRLÜK**

I

IMF Bkz. **ULUSLARARASI PARA FONU**

IQ TESTİ (IQ TEST) Bkz. **ZEKA TESTİ**

IRAKSAK SÜREÇLER (DIVERGENT PROCESSES) Ortak bir noktadan yola çıktıkları ya da aynı merkezden kaynaklandıkları halde, farklı amaçlar taşımaları yahut değişik yöntemler izlemeleri nedeniyle giderek birbirlerinden uzaklaşan, dolayısıyla aralarındaki mesafe gittikçe açılan süreçler.

IRK (RACE) Renk, boy, ses, vücut yapısı vb. gibi kalıtımla gelecek kuşaklara aktarılabilen özellikler bakımından benzeşen ve insan topluluklarının dikey olarak sınıflandırılmasına imkân veren kategoriler.

IRKÇILIK (RACISM) Davranışların, eylemlerin, dünya ve toplumdaki her türlü gelişme ve değişmenin, egemenlik ilişkisinin ırk faktörüne bağlanarak açıklanması; bir ırkı diğerlerinden ayırıp ona üstünlük atfederek anlayış ve eylemlere meşruluk kazandırma. Kendi ırkını diğer ırklardan üstün görerek onlar üzerinde hegemonya kurmayı meşru sayıp bu uğurda mücadele verilmesini öngören ideoloji.

İ

İBADİYE İslâm tarihinde ortaya çıkan siyasî-itikadî ekollerden biri. Kur'an'ın mahlûk (yaratılmış) olduğunu; büyük günah işleyen kişinin tövbe etmesi durumunda affedilerek Cennet'e girebileceğini; devlet başkanlığı için ehliyet ve seçim gibi şartların gerekliliğini savunan, kendilerinin dışında kalan cemaatler ile, uygulamaları tümüyle onaylanmayan idarecilerin yönetimi altında da yaşanabileceğini kabul eden **Hariciliğin** bir alt kolu.

İCAZET İzin vermek. Medrese gibi geleneksel eğitim-öğretim kurumlarında yetişen öğrencilerin hocalarından; çıraklık yahut kalfalık eğitimini tamamlamış zanaat erbabının ustalarından bağımsız olarak ders verebilecek veya çalışabilecek düzeye geldiklerinin onaylanması, bu konuda kendilerine yetki verilmesi; bu yetki yahut onayı gösteren belge, diploma.

İCMA İslâm hukuk metodolojisinde, dört temel hüküm elde etme yöntemlerinden üçüncüsü. Buna göre, herhangi bir çağda, belirli bir konuda verilen bir şer'î hüküm üzerine İslâm âlimlerinin ve ümmetin ittifak etmesi, görüş birliği sağlaması durumunda, o uygulama ya da görüş kesinlik ve bağlayıcılık kazanır. Bkz. **KUR'AN, SÜNNET, KIYAS.**

İÇ SAVAŞ (CIVIL WAR) Bir devletin çatısı altında yaşayan farklı siyasî, etnik, coğrafî veya ideolojik grupların mevcut yönetimi ele geçirmek yahut onu tamamen değiştirip yerine yeni bir yönetim kurmak amacıyla yaptıkları silahlı mücadele. Bkz. **SAVAŞ.**

İÇBEN (ID) Bkz. **FREUDİZM**

İÇEBAKIŞ (INTROSPECTION) **İntrospeksiyon**. Psikolojide de-

neklerden, kendilerine gösterilen bir uyarıcıya ilişkin duygularını ayrıntılı olarak anlatmaları veya yazmalarının istendiği, bu suretle bireyin iç dünyasında olup bitenler hakkında fikir edinilmesinin amaçlandığı bir bilgi edinme tekniği.

İÇEBAKIŞÇILIK (INTROSPECTIONISM) 20. yüzyılın başlarında **içebakış** tekniğini kullanan bir grup deneysel psikoloğun benimsediği; duyumu, bilincin önemli bir psikoloji ögesi olarak ele alma ve zihinsel içeriğini çözümleme temeline dayanan bakış açısı. İnsanın ruh dünyasında meydana gelen değişimleri öğrenme ve çözümlemenin en etkin yolunun **içebakış** yöntemini kullanmak olduğunu savunan psikoloji ekolü.

İÇEDÖNÜK KİŞİLİK (INWARD LOOKING PERSONALITY) Çevresi ile diyalog kurmada güçlük çeken, içine kapalı, kendisine bir şey sorulmadan, kendiliğinden konuşmamayı tercih eden, sosyal ilişkileri zayıf, dış dünya ile iletişim kurmada pasif davranan kişilik türü. Bkz. **DIŞADÖNÜK KİŞİLİK, DIŞIN YÖNLENDİRDİĞİ KİŞİLİK, İÇİN YÖNLENDİRDİĞİ KİŞİLİK.**

İÇEDÖNÜK SANAYİLEŞME (INWARD LOOKING INDUSTRIALIZATION) Bkz. **İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME**

İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ (CONTENT ANALYSIS) Muhteva analizi. Kitap, dergi, makale, konferans, radyo veya televizyon programı gibi ürünlerin ya da etkinliklerin içeriklerinin belirli ölçütler çerçevesinde sınıflandırılıp sistemli bilgiye dönüştürülmesi.

İÇEYÖNELİKLİK (AUTISM) Bkz. **OTİZM**

İÇGÖRÜ (INSIGHT) Psikoterapide, bir kimsenin kendi güdülerini ve bunların kökenlerini anlaması. Kişilik bozukluklarını, hastanın sorunlarının derinde yatan nedenlerini açığa çıkararak ve uyumsuz savunma mekanizmalarından kurtulmasını sağlayarak iyileştirme esasına dayalı psikoterapi yöntemine de **içgörü tedavisi** denir.

İÇGÜDÜ (INSTINCT) Canlı organizmalarda doğuştan gelen, yapısal nitelikli eylem dürtüsü. Bkz. **DÜRTÜ, GÜDÜ.**

İÇGÜDÜSEL DAVRANIŞ (INSTINCTIVE BEHAVIOUR) 1. Davranışı başlatan uyarıcı ortadan kalktıktan sonra da devam eden, karmaşık ve örgütlenmiş davranış. 2. Organizmanın dış zorlama olmadan doğal biçimde sergilediği ve önüne geçilmesi kolay olmayan davranış.

İÇİN YÖNLENDİRDİĞİ KİŞİLİK (INNER-DIRECTED PERSONALITY) Bkz. **KİŞİLİK**

İÇKİN (IMMANENT) Mündemiç. Varlığın, nesnenin, birimin veya zihnin sınırları içinde bulunan, ayrıştırılamayan, **aşkın** olmayan. Bkz. **AŞKIN.**

İÇLEM (INTENSION) Bir olgu, kavram veya anlatımın kapsamına giren bir nesne, kavram veya olgunun sahip olduğu özellikler. Bkz. **KAPSAM.**

İÇSELLEŞTİRME (INTERNALIZATION) 1. Benimseme, kendine ait kılma, içine sindirme, kendininleştirme. 2. Yeni karşılaşılan bir bilgiyi, değeri veya normu; bağlayıcı, yönlendirici ve temel bilişsel-davranışsal süreçlerinin işleyişini biçimlendirecek unsurlardan biri haline getirecek düzeyde benimseyerek, kendine maletme. 3. Bireyin, doğduğu toplum içinde ya da içinde yaşadığı toplumsal çevrede hazır bulduğu davranış kalıplarını; toplumsal etkinlikleri düzenleyen kuralları öğrenme ve benimseme süreci; bireyin **toplumsallaşma** sürecinde yaşadığı uyum mekanizması.

İÇTEN EVLENME (ENDOGAMY) **Endogami**. Dıştan evlenmenin tersine, bir grubun fertlerinin, dinsel, etnik, kültürel yahut ekonomik nedenlerden ötürü mensup oldukları grubun dışından evlenmelerini yasaklayan evlilik düzeni. Bkz. **DIŞTAN EVLENME, EVLİLİK.**

İÇTİHAT İslâm hukuk terminolojisinde, ümmetin karşılaştığı ve çözümü doğrudan **Kur'an** ve **Sünnet**te bulunmayan bir konuda, **nass**ların çizdiği çerçeve içerisinde kalmak şartıyla bir çözüm üretmek veya bağlayıcı hüküm vermek amacıyla, gerekli bilgi donanımına sahip Müslüman hukuk bilginlerinin el-

lerinden gelen tüm çabayı göstermeleri; o uğurda içtenlikli olarak emek harcamaları. Ehliyetli İslâm âlimlerinin, temel kaynaklarda haklarında doğrudan hüküm bulunmayan konularda hüküm üretmeleri.

İD Bkz. **İÇBEN, FREUDÇULUK**

İDARE (ADMINISTRATION) Bkz. **YÖNETİM**

İDEAL HUKUK (IDEAL LAW) Toplumsal düzenin sağlanması için özlenen, olması istenen, en iyi olduğu düşünülen hukuk düzeni.

İDEAL TİP (IDEAL TYPE) Toplumsal gerçekliğin anlaşılması için varsayımsal olarak kurulan kavram ve kategoriler. Bu analitik araçlar somut durumların, o durumla ilgili soyutlamalardan ne kadar saptığının ve gerçekliğe ne kadar benzediğinin anlaşılmasına katkıda bulunurlar. *Weber*'e göre sosyal bilimlerdeki bir çok kavramın ideal tip soyutlamasıyla oluşturulmasından dolayı gerçekte tam karşılıklarının bulunması mümkün değildir.

İDEALİZM (IDEALISM) Evrendeki bütün varlıkların maddî olmayan bir özün tezahürü olduğunu kabul eden felsefî görüş. Materyalist ideolojinin tersine maddenin değil, maddî olmayanın önceliğini, kendiliğindenliğini ve belirleyiciliğini kabul eden ideoloji.

İDEOLOJİ (IDEOLOGY) 1. **Düşünyapı.** Dünya, evren, toplum ve insanla ilgili duygu, düşünce ve inançlar toplamı. 2. Sınıflı toplumlarda egemen sınıfların çıkarına hizmet edecek şekilde çarpıtılmış gerçeklik kavrayışı.

İDEOLOJİK PRATİK (IDEOLOGICAL PRACTISE) Bkz. **PRATİK**

İFADE MANTIĞI (LOGIC OF EXPRESSION) İfadelerin, ifade haline dönüştürülmesindeki amaç ve *temel değişmezler*le çelişmeden, belli bir dilin gramer kurallarına uygun olarak üretilmesi. Örn. *hayatın anlamı yoktur* ifadesi, gramatik açıdan doğru olmasına rağmen, söylenişindeki amaç ve anlamlılık

kategorisiyle ilişkisi bakımından ifade mantığına aykırıdır. Bkz. **TEMEL DEĞİŞMEZLER, ORTAK DÜZLEM.**

İFADELERİN GRAMATİK AYIRIMI (GRAMMATICAL DISCRIMINATION OF EXPRESSIONS) İfadelerin gerek kendi başlarına, gerekse birbirlerinin yerine yanlış kullanılmalarından doğan zihin karışıklığını önlemek amacıyla, değişik ölçütler veya ilkeler yardımıyla, çeşitli ifade biçimlerinin, gramatik yapıları temel alınarak birbirinden ayrılması. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI, GRAMER KAYDIRMACASI.**

İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI (GROUPING OF SENTENCES) Çeşitli ifade biçimlerinin, yerli yerinde ve doğru şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, taşıdıkları temel nitelikler veya ortak özellikler ekseninde çeşitli gruplara ayrılması. Literatüre *Şakir Kocabaş*'ın kazandırdığı bu gruplandırmaya göre **temel ve dinî ifadeler (TED ifadeler); mantıksal matematiksel ve biçimsel ifadeler (MMB ifadeler); P-ifadeleri; tecrübî ifadeler; teorik hipotetik ampirik ifadeler (THA ifadeler); tarihsel ifadeler; mecaz ve benzeşim ifadeleri (teşbihler)** ve **hayalî ifadeler** olmak üzere dokuz grupta toplanabilecek olan bu ifade grupları, merkezinde temel ve dinî ifadeler grubunun bulunduğu ve dışa doğru, kendisinden önceki ifade grubunu da içerecek biçimde giderek genişleyen halkalar şeklinde şematize edilmektedir.

İFLAS (BANKRUPTCY) 1. İddiaların gerçekleşmemesi; söz ile eylemin, teori ile pratiğin birbirini tutmaması durumunu ifade etmek üzere kullanılan deyim. 2. Borçlunun borçlarını ödeme gücünden yoksun duruma düşmesi; ticarî yükümlülüklerini yerine getiremeyecek hale gelmesi. İflas durumunun mahkemece tespit edilmesi gerekir. Kural olarak yalnızca **tacir** sıfatını taşıyan gerçek ve tüzel kişiler iflas hükümlerine tabidirler.

İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME (EXPORT ORIENTED INDUSTRIALIZATION) **Dışadönük kalkınma.** Ekonominin dış rekabet karşısında sıkı bir şekilde korunmasından vazgeçilerek dışa açılmayı, ekonominin göreli olarak üstünlüğe sahip

olduğu üretim alanlarında uzmanlaşarak ihracatı artırmak suretiyle sanayileşmeyi öngören sanayileşme politikası. Ucuz kredi, vergi iadesi, serbest döviz kuru vb. malî-parasal araçlarla ihracatın teşvik edilmesini öngören ihracata dayalı sanayileşme stratejisi, ithal ikameci politikaların 1970'li yıllarda başarısızlığa uğraması sonucu, alternatif kalkınma stratejisi olarak azgelişmiş ülkelerin gündemine gelmiş, bu stratejiyi uygulayan G. Kore, Tayvan ve Singapur gibi Uzakdoğu ülkelerinin başarılı olmaları sonucu popülaritesi artmıştır. Türkiye'nin 1980 yılında ekonomide yapısal değişiklik yapılmasını öngören *24 Ocak Kararları* ile içine girdiği süreç, özünde **ithal ikameci kalkınma stratejisi**nden ihracata dayalı kalkınma stratejisine geçiştir.

İHTİLAL (REVOLUTION) Bkz. **DEVRİM**

İHTİMAL (PROBABILITY) Bkz. **OLASILIK**

İHTİRAZÎ KAYIT (RESERVATIONS) Antlaşmaya taraf olan bir devletin antlaşmanın bazı hükümlerini ortadan kaldırma, değiştirme ve uygulama alanını daraltma isteğini tek taraflı bir idare beyanı ile bildirmesi.

İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI (THEORY OF HIERARCHY OF NEEDS) *A. Maslow* tarafından geliştirilen ve insan ihtiyaçlarının birbirini önceleyen bir hiyerarşi gösterdiğini ileri süren kuram. Buna göre, insan ihtiyaçlarının temelinde yeme, içme, barınma gibi **fizyolojik ihtiyaçlar** yatmaktadır. İkinci sıradaki ihtiyaç **güvenlik iktiyacı**dır. Kişi yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını giderdikten sonra, korku ve baskıdan uzak, güvenlik içinde ve hayatının gelecek dönemleri için garanti içeren bir düzen ister. Bunu da elde edince **bağlılık ve sevgi ihtiyaçları** doğar. Bu aşamada insan hem sevme, hem de sevilme gereksinimi duyar. Sevgi ve bağlılığı elde ettikten sonra dördüncü aşama olarak **saygınlık ihtiyacı** oluşur. Bu aşamada insan statü sahibi olmayı, ilgi ve saygı görmeyi bekler. Bunu da elde edince **kendini gerçekleştirme ihtiyacı** ortaya çıkar. Bu son aşamada kişi, tüm yeteneklerini

ve imkânlarını kullanarak kendisini gerçekleştirdiği duygusunu hissetmeyi arzular.

İHTİYATÎ HACİZ (PRECAUTIONARY DISTRAINT) Bir alacaklının gerektiğinde alacağını tahsil edebilmesine imkân sağlamak amacıyla borçlunun mallarına, bunların kaçırılma olasılığına karşı İcra Dairesi tarafından el konulması. Borçlu-alacaklı ilişkilerinin düzenlenmesinde alacaklının mağdur duruma düşürülmemesi için ihdas edilmiş bir tür tedbir. Borçlunun mallarının paraya çevrilerek alacağın ödenmesinin sağlanması amacıyla el konulmasına da **katî haciz** denir.

İHTİYATLAR (RESERVES) Bkz. **YEDEK AKÇELER**

İKAME MALLAR (SUBSTITUTE GOODS) Aynı ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak üretilmiş, birbirinin yerine kullanılabilen, birbirine alternatif olarak tercih edilebilen mallar. Aynı ihtiyacın tatmin edilmesinde biri diğerinin yerine kullanılabileceği için ikame mallardan birisinin fiyatı düştüğünde buna bağlı olarak diğerininkine olan talebin azalması, veya tersinden, birisinin fiyatı yükseldiğinde ikame edilebilirlik oranına göre diğerine olan talebin artması beklenir. Bkz. **TAMAMLAYICI MALLAR.**

İKB (IDB) Bkz. **İSLÂM KALKINMA BANKASI**

İKİ PARTİLİ SİSTEM (TWO PARTY SYSTEM) Bkz. **ÇOK PARTİLİ SİSTEM**

İKİ YANLI TEKEL (BILATERAL MONOPOLY) Bkz. **TEKEL**

İKİ YANLI YARDIM (BILATERAL AID) Bkz. **DIŞ YARDIM**

İKİCİLİK (DUALISM) Bkz. **DÜALİZM**

İKİLEM (DILEMMA) **Çıkmaz**. Zorunlu olarak iki sonucu olan ve her iki sonucu da eşdeğer gerekçelerle kabul edilemez olan durum. Biri diğerine tercih edilemez iki istenmeyen sonucu olan.

İKİLİ BİLİNÇ (DUAL CONSCIOUSNESS) 1. İki farklı bilinç duru-

munun aynı insanda ve birarada bulunması. 2. Kapitalist toplumlarda, eğitim sistemi aracılığı ile egemen kültürün biçimlendirdiği bilinç ile özellikle işçi sınıfının üretim sürecindeki konumu gereği edindiği ve egemen kültürle çelişen bilincin aynı anda ve birarada bulunması durumu.

İKİLİ DUYGU (AMBIVALENCE) 1. Toplumsal geçiş ya da çözülme dönemlerinde görülen ve davranışların olumlu ve olumsuz getirilerinin ölçülememesi sonucu ortaya çıkan kararsızlık durumu. 2. Birbirinin zıt duyguların aynı anda ruhta doğması; birbiriyle çatışan psikolojik durumların halet-i ruhiyeye eşzamanlı olarak egemen olması. Nefretle sevginin, haz ile elemin birarada, içiçe bulunması.

İKİNCİL GRUP (SECONDARY GROUP) Bireyin **birincil grub**a oranla, daha kısa dönemlik, formel, zayıf ve çoğu zaman da yapay ilişkilerle bağlı olduğu toplumsal grup.

İKİNCİL İŞLER (SECONDARY OCCUPATIONS) Bkz. **İş**

İKLİM (CLIMATE) 1. Belirli bir bölgedeki, 25-30 yıl gibi oldukça uzun dönemde ortaya çıkmış hava durumu ortalamaları; hava koşullarında uzun dönemde görülen ve kısmî değişikliklerle her yıl kendisini tekrar eden değişmeler. 2. Sosyal, siyasal, sanatsal veya kültürel ortamların gelişmesini sağlayan faktörlerin bütünü.

İKTİDAR (POWER) 1. **Erk**. Mülk. Saltanat. Bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi. 2. Toplumu yönetme, yönlendirme gücü; bu güç veya yetkiyi elinde bulunduran organ, hükümet.

İKTİDAR SEÇKİNLERİ (POWER ELITE) Bir toplumun nabzını elinde tutan, sosyal kökenleri, çıkarları ve dünya görüşleri bakımından aralarında sıkı bir ilişki bulunan siyasal, ekonomik ve askerî liderler; toplumsal süreçlerin yönünün belirlenmesinde etkili ve yetkili çevreler. (*C.W. Mills*)

İKTİSADÎ ADAM (ECONOMIC MAN) Bkz. **EKONOMİK İNSAN**

İKTİSADÎ BELİRLENİMCİLİK (ECONOMIC DETERMINISM) Bkz. **EKONOMİK BELİRLENİMCİLİK**

İKTİSADÎ BUNALIM (ECONOMIC CRISIS) **Ekonomik kriz. Ekonomik bunalım.** Ekonominin yeniden üretim sürecinde büyümenin durması sonucu, üretim düzeyi ile talep düzeyi arasında belirgin bir uyumsuzluğun ortaya çıktığı dönem. Şiddetli ekonomik düzensizlik ve dengesizlik durumu.

İKTİSADÎ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ (PUBLIC ECONOMIC ENTERPRISES) Bkz. **KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİ**

İKTİSADÎ DÖNGÜ (ECONOMIC CYCLE) Marksist iktisat kuramına göre, kapitalist ekonomik yapılarda, genellikle on yıllık aralarla periyodik olarak tekrarlanan ve refah, buhran ve çöküş ile toparlanma olmak üzere üç evreden oluşan döngü.

İKTİSADÎ LİBERALİZM (ECONOMIC LIBERALISM) Bkz. **LİBERALİZM**

İKTİSADÎ REJİM (ECONOMIC REGIME) Belirli bir iktisadî sistem çerçevesinde insanların ekonomik faaliyetlerini, üretim ve mübadele süreçlerindeki davranışlarını düzenleyen hukuksal kuralların bütünü.

İKTİSAT (ECONOMICS) Bkz. **EKONOMİ BİLİMİ**

İKTİSAT KURAMI (ECONOMIC THEORY) Bkz. **EKONOMİ TEORİSİ**

İLÂH (GOD) Emir ve yasaklarının dışına çıkılmayan; kendisine itaat ve kulluk edilen varlık, kişi veya güç. Tapılırcasına yüceltilen varlık. Tanrı. Bkz. **PUT**.

İLÂHİYAT (THEOLOGY/DIVINITY) Bkz. **TEOLOJİ**

İLETİ (MESSAGE) Bkz. **MESAJ**

İLETİŞİM (COMMUNICATION) **Mesaj**, mesajı gönderen ve alan olmak üzere temel üç unsuru olan ve bilgi, görgü, deneyim,

duygu, görüntü, yazı veya sesin, birden fazla taraf arasında kullanılması ile oluşan etkileşim süreci. Bkz. **KİTLE İLETİŞİMİ, MESAJ.**

İLERLEME (PROGRESS) 1. Daha kötü, düşük veya ilkel olandan daha iyi, yüksek veya daha yetkin olana doğru meydana gelen aşamalı değişme. 2. Belirli bir referans sistemine göre istenen, hedeflenen ya da arzu edilen yöne doğru meydana gelen değişim. Bkz. **EVRİM.**

İLİNEK (ACCIDENT) 1. **Araz.** Bağımsız, kendine yeter varlığı olmayan, varlığı bir başka varlığa bağımlı olarak varolabilen. 2. Bir nesnenin öze ilişkin olmayan, özden kaynaklanmayan ikincil derecedeki özellikleri. Bkz. **ÖZ.**

İLKEL TOPLUM (PIRIMITIVE SOCIETY) 1. Modernleşmemiş ya da kurumları işlevsel olarak farklılaşmamış toplumlar. 2. Sanayi öncesi, yazıya geçmemiş ve basit teknolojileri olan toplumlar. 3. Evrimci yaklaşımlarda karmaşık toplumların evrimleşme sürecindeki ilk aşaması.

İLLÜZYON (ILLUSION) Bkz. **ALGI YANILMASI**

İLTİCA (REFUGE) Bir kimsenin yaşadığı, yahut vatandaşı olduğu ülkeden zorla sınırdışı edilerek veya kaçarak yabancı bir devlete sığınması.

İMAN (FAITH) 1. Doğrulamak, onaylamak, inanmak. 2. Peygamberler aracılığıyla Allah tarafından vahyedilen bilgilerin doğru olduğunun kabul edilmesi. Allah'ın varlığına ve birliğine, peygamberlere, kutsal kitaplara, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmak. İman eden kimseye de **mümin** denir. 3. Bir şeyi kalb ile tasdik ve dil ile ikrar etmek; söz ile ifade edip, gönülden de onaylamak.

İMECE Genellikle köylerde bir ailenin veya birarada yaşayan topluluğun bazı ortak işlerinin birlikte yapılması, bu amaçla yapılan örgütlenme; gönüllü katılıma dayanan karşılıklı yardımlaşma sistemi.

İMGE (IMAGE) **İm**. Duyumsal bir yaşantının beyinde temsil edilmesi.

İMGELEM (IMAGINATION) **Muhayyile**; tasavvurat. Hayal gücü ve hayal gücünü kullanma yeteneğinin çizdiği resimlerden oluşan dünya. İnsanın, istediği şeyleri gözünde canlandırabilme yetisinin ürünlerini kapsayan evren.

İMİTASYON (IMITATION) Bkz. **TAKLİT**

İNANÇ (BELIEF) 1. Varlıkların bizzat varoluşlarına veya varoluş biçimlerine ilişkin en temel önkabuller. 2. İfade veya önermelerin doğruluk ya da yanlışlıklarını dikkate alarak gösterilen benimseyici yahut reddedici öntavır. 3. Bir şeyin *öyle* olduğuna ilişkin doğrudan, belirli nedenlere indirgenemeyen peşin kabul. Sorgulama düzleminin dışına çıkarılmış bilgi.

İNANÇSIZLIK PARADOKSU (PARADOX OF DISBELIEF) İnançsızlığın da sürekliliğini sağlamanın belirli bir inancı gerektirmesi; bir şeyi inkâr etmenin, başka bir şeyi kabul etmeyi zorunlu kılması. Mutlak anlamda bir şeye inanmadan başka bir şeyi inkâr etmenin mümkün olmaması. Hiç bir şeye inanmamak gerektiğine inanmanın da kendi içinde bir inanç olması nedeniyle mutlak inançsızlığın imkânsızlığını ifade eden deyim. Bkz. **PARADOKS.**

İNANMA (BELIEVE) Bir ifade veya önermenin olduğu gibi kabul edilmesi, benimsenmesi. Bu şekilde benimsenen ve genellikle düşünsel süreçlere hareket noktası oluşturan kabullerin herbirine de **inanç** denir. Bkz. **İNANÇ.**

İNDEKS (INDEX) 1. **Endeks**. İstatistiksel verilerin zaman içinde gösterdikleri oransal değişimi ifade eden sayı. Bir göstergenin baz alınan döneme göre içinde bulunulan dönemdeki değişimini gösteren rakam. 2. **Dizin**. Aynı kategoride yeralan, aralarında bir ortak payda bulunan değerlerin rakamsal, alfabetik veya başka bir ölçüte göre sıraya dizilmiş şekli.

İNDETERMİNİZM (INDETERMINISM) **Zorunsuzluk**. Belirlenmezcilik. Determinizmi reddederek evrende meydana gelen

duygu, görüntü, yazı veya sesin, birden fazla taraf arasında kullanılması ile oluşan etkileşim süreci. Bkz. **KİTLE İLETİŞİMİ, MESAJ.**

İLERLEME (PROGRESS) 1. Daha kötü, düşük veya ilkel olandan daha iyi, yüksek veya daha yetkin olana doğru meydana gelen aşamalı değişme. 2. Belirli bir referans sistemine göre istenen, hedeflenen ya da arzu edilen yöne doğru meydana gelen değişim. Bkz. **EVRİM.**

İLİNEK (ACCIDENT) 1. **Araz.** Bağımsız, kendine yeter varlığı olmayan, varlığı bir başka varlığa bağımlı olarak varolabilen. 2. Bir nesnenin öze ilişkin olmayan, özden kaynaklanmayan ikincil derecedeki özellikleri. Bkz. **ÖZ.**

İLKEL TOPLUM (PIRIMITIVE SOCIETY) 1. Modernleşmemiş ya da kurumları işlevsel olarak farklılaşmamış toplumlar. 2. Sanayi öncesi, yazıya geçmemiş ve basit teknolojileri olan toplumlar. 3. Evrimci yaklaşımlarda karmaşık toplumların evrimleşme sürecindeki ilk aşaması.

İLLÜZYON (ILLUSION) Bkz. **ALGI YANILMASI**

İLTİCA (REFUGE) Bir kimsenin yaşadığı, yahut vatandaşı olduğu ülkeden zorla sınırdışı edilerek veya kaçarak yabancı bir devlete sığınması.

İMAN (FAITH) 1. Doğrulamak, onaylamak, inanmak. 2. Peygamberler aracılığıyla Allah tarafından vahyedilen bilgilerin doğru olduğunun kabul edilmesi. Allah'ın varlığına ve birliğine, peygamberlere, kutsal kitaplara, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmak. İman eden kimseye de **mümin** denir. 3. Bir şeyi kalb ile tasdik ve dil ile ikrar etmek; söz ile ifade edip, gönülden de onaylamak.

İMECE Genellikle köylerde bir ailenin veya birarada yaşayan topluluğun bazı ortak işlerinin birlikte yapılması, bu amaçla yapılan örgütlenme; gönüllü katılıma dayanan karşılıklı yardımlaşma sistemi.

İMGE (IMAGE) **İm**. Duyumsal bir yaşantının beyinde temsil edilmesi.

İMGELEM (IMAGINATION) **Muhayyile**; tasavvurat. Hayal gücü ve hayal gücünü kullanma yeteneğinin çizdiği resimlerden oluşan dünya. İnsanın, istediği şeyleri gözünde canlandırabilme yetisinin ürünlerini kapsayan evren.

İMİTASYON (IMITATION) Bkz. **TAKLİT**

İNANÇ (BELIEF) 1. Varlıkların bizzat varoluşlarına veya varoluş biçimlerine ilişkin en temel önkabuller. 2. İfade veya önermelerin doğruluk ya da yanlışlıklarını dikkate alarak gösterilen benimseyici yahut reddedici öntavır. 3. Bir şeyin *öyle* olduğuna ilişkin doğrudan, belirli nedenlere indirgenemeyen peşin kabul. Sorgulama düzleminin dışına çıkarılmış bilgi.

İNANÇSIZLIK PARADOKSU (PARADOX OF DISBELIEF) İnançsızlığın da sürekliliğini sağlamanın belirli bir inancı gerektirmesi; bir şeyi inkâr etmenin, başka bir şeyi kabul etmeyi zorunlu kılması. Mutlak anlamda bir şeye inanmadan başka bir şeyi inkâr etmenin mümkün olmaması. Hiç bir şeye inanmamak gerektiğine inanmanın da kendi içinde bir inanç olması nedeniyle mutlak inançsızlığın imkânsızlığını ifade eden deyim. Bkz. **PARADOKS.**

İNANMA (BELIEVE) Bir ifade veya önermenin olduğu gibi kabul edilmesi, benimsenmesi. Bu şekilde benimsenen ve genellikle düşünsel süreçlere hareket noktası oluşturan kabullerin herbirine de **inanç** denir. Bkz. **İNANÇ.**

İNDEKS (INDEX) 1. **Endeks**. İstatistiksel verilerin zaman içinde gösterdikleri oransal değişimi ifade eden sayı. Bir göstergenin baz alınan döneme göre içinde bulunulan dönemdeki değişimini gösteren rakam. 2. **Dizin**. Aynı kategoride yeralan, aralarında bir ortak payda bulunan değerlerin rakamsal, alfabetik veya başka bir ölçüte göre sıraya dizilmiş şekli.

İNDETERMİNİZM (INDETERMINISM) **Zorunsuzluk**. Belirlenmezcilik. Determinizmi reddederek evrende meydana gelen

herşeyin değişmez yasalarla açıklanamayacağını, nedensellik yasasına bağlı olmadan gerçekleşen olay, olgu ve süreçlerin de bulunabileceğini, insan iradesinin her zaman neden-sonuç zincirine bağlı olarak çalışmadığını ileri süren görüş.

İNDİRGEMECİLİK (REDUCTIONISM) Karmaşık olay, ilişki veya düzenliliklerin daha basit faktör, ilişki veya düzenliliklerle açıklanabileceğini savunan yaklaşım. Çok sayıda etkenin rol aldığı bir sürecin çözümlemesini tek faktöre indirgeyerek yapma. **Örn.** Bütün toplumsal kurumların ekonomik altyapıya indirgenmesi, bütün zihinsel etkinliklerin beynin birer fonksiyonu olarak görülmesi, bütün sosyal ilişkilerin psikolojik faktörlere veya insan davranışlarına indirgenmesi.

İNE BEY'İ Bir malın herhangi bir kişiden, belirli bir vade ile ve belirli bir fiyattan satın alındıktan sonra, aynı kişiye aynı malın peşin olarak daha ucuz bir fiyatla geri satılması. Bu tür bir alım-satım ilişkisinde müşteri (malı veresiye alıp peşin satan kişi) açısından asıl amaç ticarî bir alış-veriş yapmak değil, borç para bulmaktır. Tefeci piyasalarında sık sık rastlanabilen, esasen ortada gerçek bir alış-verişin sözkonusu olmadığı bu işlem, örtük faiz ilişkisinin ilginç örneklerinden biri sayılabilir. Bkz. **FAİZ, HİLE-İ ŞERİYYE.**

İNFAK Kendisine verilen nimetlere şükretmek niyeti ile kişinin yediği, içtiği, giydiği veya kullandığından diğer insanlara dağıtması.

İNFORMEL GRUP (INFORMAL GROUP) Bkz. **GRUP**

İNFORMEL ÖRGÜT (INFORMAL ORGANIZATION) Bkz. **ÖRGÜT**

İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU (COMMONWEALTH) Bkz. **COMMONWEALTH**

İNKÂR (DENY) 1. İnanmama, bizzat yapılan veya yapıldığına şahit olunan bir olay veya durumun sonradan yalanlanması, gizlenmesi. 2. İnsandaki duygusal çatışmalar ve ruhsal gerginliklerin yolaçtığı sıkıntıları hafifletebilmek için, sözkonusu çatış-

ma ya da gerginlikleri yaratan faktörlerden en önemli bir veya birkaçının unutulması yahut inkâr edilmesi hali. **Örn.** Biricik çocuğu ölen bir annenin bunu bir türlü kabullenememesi ve sanki yaşıyormuş gibi sofradaki yerini, yatağını hazırlaması, ölümünden sözettirmemesi.

İNSAN EKOLOJİSİ (HUMAN ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

İNSAN HAKLARI (HUMAN RIGHTS) Her insanın doğuştan sahip olduğuna inanılan ve dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilemez nitelikte oldukları kabul edilen haklar. **Örn.** Yaşama, inanma, düşünme, düşündüğünü ifade etme, evlenme, can ve malını koruma hakkı.

İNSAN İLİŞKİLERİ OKULU (HUMAN RELATIONS SCHOOL) *E. Mayo* başkanlığında yürütülen ve bir örgütün amacına ulaşması, üretimde verimliliğin artırılması için **klasik örgüt kuramının** sadece maddî bir kaynak olarak gördüğü insan unsurunun, maddî olmayan birçok boyutunun da önemli olduğu sonucuna vararak klasik örgüt kuramının eksikliklerini tamamlayan araştırmaların yapıldığı okul.

İNSANBİÇİMCİLİK (ANTHROPOMORPHISM) 1. **Antropomorfizm.** Evrene veya insan dışındaki varlıklara insanın özellik ve sıfatlarını yükleyen; her nesnede, hatta soyutlamada, insanda varolana benzer unsurlar bulup arada paralellikler kuran yaklaşım. 2. Tanrı'nın, insandan daha güçlü ve yetkin olmakla beraber, şekil ve nitelik bakımından temelde insana benzediğini kabul eden felsefî görüş. Tanrı'yı insan suretinde tasavvur etme. Bkz. **AYDINLANMA, İNSANMERKEZCİLİK.**

İNSANBİLİM (ANTHROPOLOGY) Bkz. **ANTROPOLOJİ**

İNSANMERKEZCİLİK (ANTHROPOCENTRICISM) 1. **Antroposentrisizm.** İnsanı evrenin merkezine yerleştiren, insana ait değerlerin evrenin işleyişinde merkezî bir konuma sahip olduğunu savunan, varoluşu sadece insanın deneyimlerine indirgeyerek sınırlayan yaklaşım. İnsanı tüm değerlerin referans kaynağı kabul etme anlayışı. 2. Evrendeki tüm varlık ve bun-

lar arasındaki ilişkilerin, insanın bilgi, çıkar ve eğilimleri doğrultusunda kavranması, anlamlandırılması ve değerlendirilmesi.

İNTİHAR (SUICIDE) Bir insanın kendi iradesi ile doğrudan veya dolaylı yollarla hayatına son vermesi; sonucunu bile bile kendisini ölüme götürecek etkinliklerde bulunması.

Başkalarının mutluluğu veya selameti için yapılan intihara **altruistik intihar**; toplumsal çözülme veya anomi durumlarında sosyal kimliğin kaybolması sonucu meydana gelen intihara **anomik intihar**; kendini ispat etmek, başkalarına bağımlı olmadığını göstermek veya sorumluluğunun bir gereği olduğunu düşünerek yapılan intihara da **egoistik intihar** denir.

İNTROJEKSİYON (INTROJECTION) Çevrenin düşüncelerini, davranışlarını ve kişilik özelliklerini benimsemek biçiminde gerçekleştirilen; normal düzeyde, çevreyle uyumu kolaylaştırırken, aşırıya kaçılması durumunda insanı özgünlükten, bağımsız kişilik ve yaratıcı güçten yoksun bırakan rahatlama mekanizması.

İPOTEK (MORTGAGE) Bkz. **TEMİNAT**

İRADE (WILL) **İstenç**. Herhangi bir konuda karar vermek veya bir eylem yahut etkinliği gerçekleştirmek için gerekli olan bilinçli muhakeme gücü ve kararlılığı; alternatifler arasında bilerek ve isteyerek seçim yapabilme yetisi. Bkz. **KÜLLÎ İRADE, CÜZİ İRADE, MİLLÎ İRADE.**

İRADE ÖZGÜRLÜĞÜ (FREEDOM OF WILL) Kişisel etkinliklerde insan iradesinin serbest, baskılardan ve denetimden uzak olması. İnsanın kendi adına, her türlü korku ve endişeden uzak biçimde karar verebilmesi, tercih yapabilmesi.

İRADECİLİK (VOLUNTARISM) **İstençcilik**. Eylem ve davranışların dışsal faktörler veya içinde yaşanan sistemden değil, bizzat bireylerin **irade**lerinden kaynaklandığını öne süren yaklaşım. Bkz. **BELİRLENİMCİLİK.**

İRADÎ İŞSİZLİK (VOLUNTARY UNEMPLOYNMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

İRANGEYT (IRANGATE) 1986 yılında İran-Irak savaşının devam ettiği sırada, İslam Devrimi nedeniyle ilişkileri son derece gerginleşen ve sözkonusu savaşta İran'ın karşısında yeralan ABD'nin dönem başkanı R. Reagan'ın yetkilendirdiği Beyaz Saray görevlilerinden ulusal güvenlik danışmanı J. Poindexer ve yardımcısı Albay O. North tarafından hazırlanıp yürütülen; İran'a önce İsrail aracılığıyla, daha sonra da ABD'den doğrudan yapılan gizli silah satışından elde edilen paranın, ABD Kongresinin yasakladığı bir yardım şekli olarak, Nikaragua'daki kontra gerillalarına askerî yardım sağlama amacıyla kullanılması şeklinde gelişen ve basına yansımasıyla skandala dönüşerek dünya kamuoyunda yankıları uzun süre devam eden olay.

İRREDANTİZM (IRREDANTISM) Bir ülkenin, başka bir ülkede yaşayan, dil, din veya etnik köken bakımından kendisinden saydığı topluluklar üzerinde hak iddia etmesi.

İRŞAD (GUIDENCE) 1. Olgunlaştırmak; doğru yolu göstermek; rehberlik, kılavuzluk etmek. 2. Bir din alimi, bir tasavvuf şeyhi ya da bir hocanın, birikim ve yetkinlik açısından daha alt düzeydeki insanları dinin ne olduğu, insanın dinin gereklerini nasıl yerine getirmesi gerektiği konularında aydınlatıp yönlendirmesi.

İRTİCA (REACTION) 1. Geriye dönüş, eskiyi isteme; eski şartlara yeniden dönülmesi taraftarlığı. 2. İslamî yaşam tarzından cahiliye yaşam tarzına geri dönme. 3. Seküler yaşam biçiminden İslamî yaşam biçimine dönme isteği.

İSLAM BANKACILIĞI (ISLAMIC BANKING) Bkz. **FAİZSİZ BANKACILIK**

İSLAM DİNARI (ISLAMIC DINAR) Uluslararası Para Fonu'nun kullandığı **özel çekme hakkı**'na eşit, İslam Kalkınma Bankası'nın hesap birimi.

İSLAM FELSEFESİ (ISLAMIC PHILOSOPHY) 1. Felsefenin alanına giren soru ve sorunlara Müslümanların Kur'an, sünnet ve diğer İslamî kültürel mirasın ışığında getirdikleri cevapların oluşturduğu felsefe dalı. 2. Başta Kur'an ve hadis olmak üzere, Yunan, Hint, İran ve yerel sözlü düşünsel mirasın kaynaklık ettiği, 8. yüzyıldan itibaren Müslümanların egemen olduğu topraklarda değişik milletlere mensup düşünürler tarafından ortaya konan varlık, bilgi, hukuk, eğitim vb. konulardaki bilgiler, görüşler, çözümlemelerden oluşan bütün.

İSLAM FUNDAMENTALİZMİ (ISLAMIC FUNDAMENTALISM) Bkz. **FUNDAMENTALİZM**

İSLAM HUKUK METODOLOJİSİ (METHODOLOGY OF ISLAMIC LAW) Bkz. **FIKIH USULÜ**

İSLAM HUKUKU (ISLAMIC LAW) Bkz. **FIKIH**

İSLAM KALKINMA BANKASI (ISLAMIC DEVELOPMENT BANK) **IDB**. İslam ülkelerinin kalkınma çabalarına destek vermek, bunun için gerekli malî kaynağın sağlanmasına yardımcı olmak, üye ülkeler arasında ticaret, sanayi, işgücü ve teknoloji alanlarındaki işbirliğini güçlendirmek, Müslüman ülkelerde bankacılık ve kalkınmanın finansmanı alanlarında faizsiz çalışma sistemini yerleştirmek gibi amaçlarla, 1974'te **İslam Konferansı** toplantısında kurulmasına karar verilen, 1975 yılında da faaliyete geçen kalkınma bankası. Türkiye'nin de üyesi bulunduğu, merkezi Cidde'de bulunan sözkonusu bankanın başlıca sermayedarları arasında S. Arabistan, Libya, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye yeralmaktadır. Bankanın hesap birimi, değeri **özel çekme hakkı (SDR)**'na eşit olan **İslam dinarı**dır.

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ (ISLAMIC CONFERENCE ORGANIZATION) İslam ülkeleri arasında bilimsel, kültürel, iktisadi ve sosyal alanlarda işbirliği sağlamak, sözkonusu ülkelerin uluslararası toplantılarda dayanışma içinde olmalarını temin etmek amacıyla 1949 yılında oluşturulmuş kuruluş.

İSLAM RADİKALİZMİ (ISLAMIC RADICALISM) 1. İslamî radikalizm. Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda kurulu bulunan, ancak kaynağını İslamî ilkelerden almayan siyasal rejimlerin ve İslamî olmayan yapıların ortadan kaldırılıp siyasal, kültürel, hukuksal ve ekonomik alanlarda köklü değişiklikler yaparak İslamın yaşanabilir bir din haline gelebileceğini savunan görüş. 2. Özellikle 1979 İran İslam Devriminden sonra literatürde yoğun olarak kullanılmaya başlanan, İslamî baskın bir siyasal söylem içinde ifade etme, siyasî otoritenin İslamileştirilmesini öncelikli sorun olarak algılama ve ıslahatçı-reformist yöntemleri reddederek köktenci İslamî çözümler peşinde olma tavrını ifade etmek üzere kullanılan kavram.

İSLAMÎ TEKAFÜL SİSTEMİ (ISLAMIC INSURANCE SYSTEM) Kapitalist sistemin yaygın kurumlarından sigortaya alternatif olarak, İslamî kaygılarla geliştirilen ve ortaklarının birbirlerine kefil olmaları esasına dayanan bir tür sigorta sistemi. Gerçek kişilerin yanısıra tüzel kişilerin de ortak olabilecekleri tekafül sistemine göre ortakların koydukları paylar ve toplanan primlerle oluşan sermaye işletilir; faaliyet dönemi sonunda oluşan kâr, payları oranında ortaklara dağıtılır. Dönem sonunda isteyen ortak anaparasını geri alabilir. Bu arada kâr payı dağıtımından bağımsız olarak, herhangi bir şekilde zarara uğrayan ortağa karşılıksız yardımda bulunulması ilkesi esastır.

İSTATİSTİK (STATISTICS) 1. Nesnel bir değerlendirmeye veya somut bir rakamlandırmaya elverişli olan özdeş veya benzer olguların nicel yahut nitel özelliklerine göre sistemli olarak toplanması, gruplandırılması, değerlendirilmesi ve bunlardan sonuçlar çıkarılması ile uğraşan disiplin. 2. Belirsizlik ve raslantısallığın geçerli olduğu olay veya durumlar hakkında toplanan sayısal verileri yine sayısal yöntemlerle çözümleme, elde edilen bulgulardan yararlanarak süreklilik gösteren olayların gelecekteki seyrinin takip edilmesine imkân verecek genellemelere ulaşmayı konu edinen bilimdalı.

İSTEM (DEMAND) Bkz. **TALEP**

İSTENÇ (WILL) Bkz. **İRADE**

İSTENÇÇİLİK (VOLUNTARISM) Bkz. **İRADECİLİK**

İSTİDAT (PREDISPOSITION)

İSTİHDAM (EMPLOYMENT) Bir ülkedeki mevcut **işgücü**nün ekonomik faaliyetler içerisinde sürekli biçimde çalıştırılması Bu çerçevede, bir sektörde veya ekonominin genelinde belirli bir tarihte istihtam edilen işgücü miktarına **istihdam hacmi**; istihdam edilen işgücü miktarının toplam işgücüne oranına da **istihdam oranı** denir.

İSTİKRAR (STABILITY) 1. Kararlılık. Stabilite. Bir dengeye oturmuşluk hali. Şiddetli dalgalanmalardan uzak olma, sakinlik; dengeli, kararlı oluş. 2. Ekonominin ödemeler dengesi, istihdam düzeyi, enflasyon oranı, faiz oranları ve döviz kurları gibi belli başlı göstergeleri arasında uyumlu ve kararlı bir dengenin sözkonusu olması; önemli dalgalanma veya dengesizliklerin beklenmemesi. Sözkonusu kararlı dengenin sağlanmasına yönelik olarak alınan tedbirlere **istikrar tedbirleri**; istikrar sağlamaya ve iyileştirici makro ekonomik hedeflere ulaşmak için alınması gereken önlemlerin tesbiti ve bunların uygulanmasından oluşan politikaya da **istikrar politikası** denir. İstikrar politikalarının yaygın olarak bilinen amaçları enflasyonun düşürülmesi ve ödemeler dengesinin iyileştirilmesi; bu amaçlara ulaşmak için öngörülen tedbirler de daraltıcı politikalar, yani krediler ve kamu harcamalarının kısılması, vergilerin artırılması, döviz kuru ve faiz oranlarının gerçekçi hale getirilmesi, ihracatın teşviki, dış borçların ertelenmesi veya yeni bir ödeme takvimine bağlanması.. gibi tedbirlerdir.

İSTİKRAR POLİTİKASI (STABILIZATION POLICY) Bkz. **İSTİKRAR**

İSTİKRAR TEDBİRLERİ (STABILIZATION MEASURES) Bkz. **İSTİKRAR**

İSTİLA (INVASION) 1. Bir ülkeyi askerî güç kullanarak veya silah zoruyla ele geçirme. 2. Belirli bir bölge veya kullanım alanının öncekinden farklı yeni bir topluluğun eline geçmesi.

İSYAN (REBELLATION) 1. **Başkaldırı** Mevcut kural ve uygulamalara uymamak ve gerekli mücadeleyi göze alarak bunu açıkça ilan etmek. 2. Yönetim biçimini veya yöneticileri değiştirmek amacıyla başkaldırma, silahlı mücadeleye girişme.

İŞ (OCCUPATION) Bireylerin toplumsal işbölümü çerçevesinde yerine getirdikleri, karşılığında ücret verilsin veya verilmesin üretime katkı niteliği taşıyan her türlü etkinlik.Tarım, hayvancılık, madencilik gibi doğrudan hammadde elde etmeye yönelik işlere **birincil işler**; el sanatları, halıcılık, çömlekçilik, zanaatçılık gibi yoğun insan bilgi ve becerisi gerektiren işlere **ikincil işler**; mal üretiminden ziyade servis üretiminin sözkonusu olduğu işlere **üçüncül işler**; bir işin yürütülebilmesi için gerekli bilgi, görgü ve deneyime de **iş kültürü** denir.

İŞ KÜLTÜRÜ (OCCUPATIONAL CULTURE) Bkz. **İş**

İŞBİRLİKÇİ (COMPRADOR) Bkz. **KOMPRADOR**

İŞBÖLÜMÜ (DIVISION OF LABOUR) Bir iş, hizmet veya üretimin her biri ayrı ayrı birimler tarafından yapılan küçük parçalara ayrılarak yerine getirilmesi. İşin bölüşülmesi.

İŞÇİ SINIFI (WORKING CLASS) Emeğini belirli bir ücret karşılığı satarak geçinen, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan ve çoğunlukla da çalışma koşulları açısından sermayedar sınıfın insafına terkedilen ücretli insanlar topluluğu. Emeği ile, kol ve beden gücü ile ekmeğini kazanan sınıf.

İŞGÜCÜ (LABOUR FORCE) Bir ekonomideki fiilen çalışmakta olan nüfus ile, çalışabilecek durumda olup iş arayanların toplamı.

İŞKENCE (TORTURE/PERSECUTION) Bir kişiye bir eylemi yaptığı veya bir sözü söylediğini kabul ettirmek; rızası olmaksızın bir konuda konuşturmak; intikam almak; sadistçe duygularını tatmin etmek gibi amaçlarla yapılan maddî ve manevî baskı veya eziyet. İnsanlık haysiyetine yakışmayan biçimde gerek insan, gerekse insan dışındaki canlı varlıklara reva görülen eza verici muamele.

İŞLEMSEL TANIM (OPERATIONAL DEFINITION) Deney veya gözlem yapabilmek amacıyla somut karşılıkları olmayan, karmaşık, genel ya da soyut kavramların gözlemlenebilir, algılanabilir veya ölçülebilir nitelik taşıyan somut kavramlara dönüştürülmesi ile elde edilen tanım. **Örn. Meslek** kavramının, sosyal hayatta karşılığı olan ve yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu veya sayısı belirlenebilecek insanlardan oluşan akademisyenlik, bankacılık, avukatlık, doktorluk gibi alt kavramlarla tanımlanması.

İŞLETME (FIRM/MANAGEMENT) 1. İnsan ihtiyaçlarının giderilmesi amacına yönelik faaliyet gösteren iktisadî birim. 2. Bir ekonomik girişimin planlanıp üretime geçirilmesi için gerekli olan bilgi ve süreçlerin tümü. 3. Ekonomi biliminin pratiğe uygulanan bölümü.

İŞLETME İKTİSADI (MANAGERIAL ECONOMICS) 1. İşletmelerle ilgili işin niteliği, kuruluş, organizasyon, üretim, sermaye temini ve devri, hesap işleri, idare, diğer işletmeler ve piyasalarla olan ilişkiler, izlenecek üretim ve finansman politikaları ile kriz ve riskler dolayısıyla işletmenin karşılaşabileceği sorunlara ilişkin konuları belirli yöntemlerle incelemeyi, açıklamayı ve çözümlemeyi konu edinen bilim dalı. 2. İşletmenin niteliğini, üretim-dağıtım-bölüşüm sürecindeki işlevini, karşılaşacağı sorunlar ile bunlara yönelik çözüm önerilerini irdeleyip tartışan sosyal bilim dalı.

İŞLEV (FUNCTION) **Fonksiyon**. Bir birimin içinde yeraldığı bütüne yaptığı katkı. Bu çerçevede, birimin katkısının bütünde yeralan diğer parçaların çalışmasına engel oluşturmasına **olumsuz işlev**; diğer birimlerin çalışmasını kolaylaştırıp bütünleştirmesine **olumlu işlev**; amaçlanmamış, çoğunlukla da farkedilmeyen katkıya **gizli işlev**; bilinçli ve amaçlı katkıya da **açık işlev** denir.

İŞLEVCİLİK (FUNCTIONALISM) **Fonksiyonalizm. İşlevselcilik**. Toplumu oluşturan unsurların her birinin kendine özgü bir işlevinin olduğunu, bütün bu unsurların karşılıklı bağımlılık iliş-

kisi içinde işlev gördüğü için hiç bir unsurun yalnız başına bütünü belirleyici bir özelliğe sahip olmadığını kabul eden yaklaşım.

İŞLEVSEL AÇIKLAMA (FUNCTIONAL EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

İŞLEVSELCİLİK (FUNCTIONALISM) Bkz. **İŞLEVCİLİK**

İŞRAKİLİK İslam düşünce tarihinde 12. yüzyıldan itibaren gelişen ve S. Suhreverdi'nin görüşlerini esas alan felsefe okulu. Buna göre, temel bilgi, kendisi mutlak nur olan yaratıcının, nefsini temizlemesi, günahlardan arındırması sonucu insanın kalbine yansıttığı sezgisel bilgidir. İnsan bu bilgi ile aydınlanır, elde edilen bu bilgi, aklî ve kavramsal bilgilerinin yardımı ile uygulanabilir hale getirilir.

İŞSİZLİK (UNEMPLOYMENT) Toplam çalışabilir işgücünden belirli bir bölümünün iş bulamaması nedeniyle çalışma yaşamı dışında kalması. İşi olmama hali. Çalışamayacak durumda olma ile, iş aranmaması, işsizlik olgusunun kapsamı dışındadır. Bu çerçevede, işsizlik kapsamına giren nüfusun toplam işgücüne oranına **işsizlik oranı**; mevcut ücret düzeyi ve çalışma koşullarında çalışmak istendiği halde iş bulunamamasına, başka bir deyişle bireylerin kendi iradeleri dışında işsiz kalmalarına **açık işsizlik** veya **gayri iradî işsizlik**; geçerli ücret düzeyi veya çalışma koşulları beğenilmediği için iş bulunamaması durumuna **iradî işsizlik** veya **gönüllü işsizlik**; emek piyasasındaki organizasyon ve bilgi eksikliği, işgücünün hareket yetersizliği gibi nedenlerle, iş arayanlarla işgücü talep edenler arasında uyum sağlanamaması sonucu ortaya çıkan işsizliğe **geçici işsizlik**; ekonomideki konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkan, durgunluk dönemlerinde artıp canlılık dönemlerinde nisbeten azalan işşizlik türüne **dönemsel işsizlik** veya **konjonktürel işsizlik**; üretim sürecinde istihdam edilmiş işçilerden bir kısmının, çalıştıkları işkolundan alınıp başka bir işkolunda istihdam edilmeleri durumunda ayrıldıkları işkolunun toplam çıktısında bir azalmanın sözkonusu olma-

masıyla beliren işsizlik türüne de **gizli işsizlik**; hızlı nüfus artışı ile üretim faktörlerinin gelişimi arasındaki uyumsuzluk, toplam talepteki kaymalar, uluslararası rekabet ya da talep yetersizliğinin yanısıra sermaye donanımının yetersiz olmasından kaynaklanan ve sürekli bir nitelik taşıyan, iktisadî yapının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş işsizlik türüne de **kronik işsizlik** veya **yapısal işsizlik** denir.

İŞSİZLİK ORANI (UNEMPLOYMENT RATE) Bkz. İŞSİZLİK

İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME (IMPORT SUBSTITUTION FOR INDUSTRIALIZATION) **İçedönük sanayileşme**. Yurtdışından ithal edilmek durumunda olunan malların yurtiçinde üretilmesini sağlayarak dışarıya bağımlılıktan kurtulmak suretiyle sanayileşmeyi öngören politika. İthal ikamesine dayalı sanayileşme genellikle kendi yağıyla kavrulmayı ve iç piyasayı dış rekabetten koruyarak güçlendirmeyi amaçlayan azgelişmiş ülkelere özgü bir sanayileşme stratejisi olup, **ihracata yönelik sanayileşme**nin karşıtıdır.

İTİBARÎ DEĞER (NOMINAL VALUE) Bkz. DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ

İTİKAT İnanma, bağlanma. Bir dinin inanılması zorunlu olan temel ilkeleri, bu ilkelere yürekten inanıp bağlanma.

İZOMORFİZM (ISOMORPHISM) İki nesne kümesi yahut nesnelerle kavramlar arasında, birebir eşleşmeyi mümkün kılacak biçimde varolan denklik.

J

JAKOBENİZM (JACOBENISM) Tepeden inmecilik. Belirli toplumsal amaçların; iktisadî, sosyal veya kültürel açıdan belirli bir topluluk, kurum yahut tüm toplum genelinde yapılmak istenen değişiklikler ile toplumsal yapıda gerçekleştirilmek istenen dönüşümlerin, tabandan gelen isteklere göre değil, toplumun dizginlerini elinde tutan yöneticilerin istekleri doğrultusunda, tepeden inmeci yöntemlerle, muhalefete şans tanımadan ve gerekirse zor kullanarak yapılmasını meşru sayan görüş.

JARGON Bkz. **ARGO**

JENOSİD (GENOSIDE) Bkz. **SOYKIRIM**

JEST (GESTURE) 1. Belirli bir sosyal anlamı olan el, kol ve yüz hareketleri. 2. Beklenmemekle beraber, yerinde bulunan, memnuniyetle karşılanan karar veya davranış. Tatlı sürpriz.

JÜRİ (JURY) Bir konuda sınama, değerlendirme veya eleme yapmak üzere, alanında yetkin olduğu kabul edilen enaz iki kişinin bir araya gelip oluşturdukları karar organı.

JÜRİ SİSTEMİ (JURY SYSTEM) Suçun niteliğine veya sanıkların konumuna bağlı olarak bazı davaların, profesyonel hukukçu olma şartı aranmaksızın değişik meslek gruplarına mensup vatandaşlardan oluşturulan bir jüri önünde mahkeme edilmesi ve nihaî kararın iddia, savunma ve tanıkları dinleyen bu jüri üyeleri tarafından verilmesini öngören yargı sistemi.

JÜRİMETRİ (JURYMETRICS) Hukukî problemleri, sembolik mantık veya niceliksel çözümleme metodları yardımıyla inceleyen disiplin.

K

KABİLE (TRIBE) Birden fazla aşiretin veya çeşitli boyların birarada gelmesi ve bir lider etrafında örgütlenmesiyle oluşan, birarada yaşayıp beraber yer değiştiren, ortak bir dil ve dinsel inançları olan ve aynı soydan geldiklerine inanan insanlar topluluğu.

KABİLİYET (ABILITY) Bkz. **YETENEK**

KAÇINMA (AVOIDANCE) Organizmada ruhsal gerginlik yaratacak bir uyarı işaretiyle karşılaşıldığında seri bir manevrayla duruma uygun bir davranış geliştirerek sözkonusu gerginlikten kurtulma şeklinde ortaya çıkan savunma mekanizması.

KAÇINMA-KAÇINMA ÇATIŞMASI (AVOIDANCE-AVOIDANCE CONFLICT) Kişinin iki olumsuz hedef arasında kalması ve bir hedeften uzaklaştıkça diğer olumsuz hedefe yaklaşmak zorunda kalmasından doğan çatışma.

KADER (FATE) **Yazgı**. Genelde her canlı, özelde insanın yaşam serüveni boyunca yaşayacağı olaylar, geçireceği tecrübeler, başından geçecek her türlü yaşantıdan oluşan bütün.

KADERCİLİK (FATALISM) **Fatalizm**. İnsanın kendi dışında belirlenmiş olan bir kaderi yaşamak zorunda olduğuna ve her şeyin bütünüyle Tanrı tarafından belirlendiğine inanan, bu nedenle de insan etkinliklerinde iradenin rolünü kabul etmeyen aşırı determinist anlayış.

KADRO PARTİSİ (CADRE PARTY) Temel olarak gücünü parti üyelerinin sayısından değil, seçim çevrelerindeki nüfuzlu ve zengin kişilerden alan ve seçim dönemlerinde onların mal ve nüfuzlarını kullanmalarını sağlayarak çalışan siyasal parti.

KALIP DEĞİŞKENLER (PATTERN VARIABLES) Değişik toplumlarda görülen davranış biçimlerinin temel özelliklerini yansıtacak bir **ideal tip** meydana getirmek amacıyla oluşturulan davranış kalıpları. T. Parsons ve E. A. Shils tarafından geliştirilen bu kalıp değişkenler geniş uygulama alanına sahip olmakla beraber daha çok modern ve geleneksel toplumlardaki davranış biçimlerinin farklılığını göstermek üzere kullanılmaktadırlar. Birer ikili şeklinde ifade edilen sözkonusu kalıp değişkenler beş grupta toplanmaktadır. 1. **Evrensellik-Özellik** (Universalism-Particularism): Bireyler davranışlarında ya evrensel, genel kabul gören, belirli kişi ve durumlara özgü olmayan değerlere ya da kişisel yargılarına uyarlar. Bu kalıp değişken bir sosyal kategoride yer alan bireyin o kategoriye ait olmayan özelliklere de sahip olması durumunda farklı muamele görüp görmediğini ifade eder. 2. **Başarı-Nitelik** (Achievement-Ascription): İnsanlar diğer insanlara, ya onların bizzat yaptıklarına bakarak, ya da cinsiyetlerine, sahip oldukları ünvan, mal veya statüye bakarak davranmaktadırlar. 3. **Duygusal Tarafsızlık-Duygusallık** (Affective Neutrality-Affectivity): İlişkiler ya tarafsız, rasyonel ya da duygusal gerekçelere dayanır. 4. **Yaygın İlgi-Özel İlgi** (Diffuseness-Specifity): Toplumsal ilişkiler ya karşılıklı çok yönlü ve birbirine bağlı yüzlerce ilişki halkası biçiminde, ya da tamamen dar bir çerçevede ve bire-bir bir karşılıklılık ilişkisi biçiminde tasavvur edilirler. 5. **Toplumsallık-Kişisellik** (Collective Orientation-Self Orientation): Davranışlar ya kişisel çıkar, ya da grup veya toplumsal çıkarlara göre biçimlenir.

KALIP KONUŞMA (PARALLELACTION) Tarafların gerçek durumlarını birbirine iletme işlevi görmeyen, karşılıklı etkileşime dayanmayan kalıp cümlelerin tekrarlanması biçiminde gerçekleşen iletişim biçimi. **Örn.** Nasılsın, iyi misin? Ne var, ne yok? İyilik sağlık, senden ne haber.. gibi rutin konuşmalar.

KALIP SÖZ (SLOGAN) Bkz. **SLOGAN**

KALIP YARGI (STEROTYPE) Bkz. **BASMAKALIPÇILIK**

KAMBİYO (CHANGE/EXCHANGE) Tüm yabancı ülke paraları,

banknotları ve bunları temsil eden belgeler ile bu paralar cinsinden ödeme yapmaya yarayan emre yazılı çek, poliçe, bono, kredi mektubu, havale.. gibi her türden araçlar, hesaplar ve ticari senetlerin genel adı. Yabancı para ve yukarıda sayılan diğer ödeme araçlarıyla yapılan işlemlere **kambiyo işlemleri**; bir ülkenin dış ekonomik ilişkileri ve dış ticaret işlemlerinin parasal yönleriyle ilgili genel düzenlemeye de **kambiyo rejimi** denir.

KAMBİYO İŞLEMLERİ Bkz. KAMBİYO

KAMBİYO REJİMİ Bkz. KAMBİYO

KAMBİYO SENEDİ (BILL OF EXCHANGE) 1. Karşılığı döviz ile ödenmek üzere düzenlenen ve uluslararası ticaretin finansmanında kullanılan senet. 2. Hakkın senede bağlı olduğu ve senetsiz ileri sürülebilmesinin veya devrinin mümkün olmadığı, kıymetli evrak grubu içinde yeralan ve birtakım özel şekil şartlarına tabi olan senetler. Türk Ticaret Kanununa göre üç çeşit kambiyo senedi vardır: Bono, poliçe, çek. Bono bir ödeme taahhüdü, poliçe ve çek ise havale niteliğindedir. Kambiyo senetlerinin belli başlı ortak özellikleri şunlardır: Soyutluk ilkesi geçerlidir; senet, doğumuna neden olan asıl borç ilişkisinden bağımsızdır. Şekle bağlıdır; senedin geçerli olabilmesi için yasada öngörülen birtakım şartları taşıması gerekir. İbrazı zorunludur; hamil, senedi borçluya, borçlunun ikametgahında ödeme için ibraz etmek zorundadır. Müteselsil sorumluluk ilkesi geçerlidir; senetteki borcun ödenmesinden, senette imzası bulunanların tümü zincirleme olarak sorumludur. Senetteki beyan ve imzalardan her biri bağımsızdır; her imza kendi sahibini diğer imzalardan bağımsız olarak bağlar. Kanunen emre yazılı senetlerdir. Bono, poliçe ve çek üzerinde *emrine* ibaresi bulunmasa bile, emre yazılı senet sayılırlar.

KAMERALİZM (CAMERALISM) **Alman merkantilizmi**. Dış ticarette fazla sağlamak, ulusal ekonomiyi güçlendirmek ve yerli sanayiyi kurmak gibi amaçları olan merkantilizmin Almanya-Avusturya'da uygulanan biçimi.

KAMU DENETÇİSİ (OMBUDSMAN) Bkz. **OMBUDSMAN**

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ (STATE ECONOMIC ENTERPRISES) Sermayesinin tümü devlete ait olan, özel hukuksal düzenlemelere tabi ve toplumsal kalkınmada öncü rolü oynamaları yahut mal ve hizmetlerin toplumun bütün fertlerine ulaştırılabilmesi amacıyla kurulmuş olan tüzel kişilikler ile bunlara bağlı olarak kurulan sınırlı sorumlu kuruluşlar.

KAMU YÖNETİMİ (PUBLIC ADMINISTRATION) Devletin siyasal organlarının belirlediği amaçları, en verimli bir biçimde ve amacına uygun olarak yerine getirmek için gerekli olan kamu idaresinin kurulması, işleyişinin sağlanması; bu gibi konuları araştırıp incelemeyi konu edinen disiplin.

KAMULAŞTIRMA (EXPROPRIATION) 1. Özel veya tüzel kişiden alıp devlete mal etme. 2. Kamu yararı gerekçesiyle özel kişilerin mülkiyetindeki taşınmaz mallara kamu otoritesince elkonularak devletin mülkü haline getirilmesi. Mal sahibinin istekli olup olmadığına bakılmaksızın, özel mülk statüsünde olan bir taşınmazın kamu otoritesi tarafından, yasal çerçevede ve bedeli ödenerek kamu mülkiyetine geçirilmesi. Bkz. **MİLLİLEŞTİRME.**

KAMUOYU (PUBLIC OPINION) 1. Bir tartışma veya sorun karşısında çoğunluğa hakim olan yahut kendisini etkin olarak duyuran kanaat. 2. Halkın görüşü, halk düzeyinde oluşan düşünce; efkâr-ı umumiye.

KAMUOYU YOKLAMASI (PUBLIC OPINION POLL) Kamuoyunu temsil ettiği varsayılarak seçilen bir örneklem grubunu oluşturan bireylerle görüşülerek çeşitli konularda kamuoyunun ilgi, eğilim, görüş ve düşüncelerinin tesbit edilebilmesi amacına yönelik olarak yapılan araştırma.

KAMUSAL MAL (PUBLIC GOOD) Kamu sektörünün ürettiği mal ve hizmetler. Millî savunma gibi nitelikleri gereği faydalarının bölünememesi, piyasada alınıp satılmalarının veya toplumun bir kesiminin yararına sunulup diğer bir kesiminin kullanımın-

dan alıkonulmalarının mümkün olmaması veya boyutlarının piyasanın üretimine imkân tanımayacak kadar büyük olması nedeniyle, yalnızca devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlere **tam kamusal mal;** PTT, karayolları gibi piyasada üretilip pazarlanabildikleri halde toplumsal fayda ve maliyetlerinin bireysel fayda ve maliyetlerden yüksek olması nedeniye kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlere de **yarı kamusal mal** denir.

KANI (OPINION) Bkz. **GÖRÜŞ**

KANUN (LAW/ACT)1. Düzenliliğin sürekli ve istikrarlı durumu. 2. **Yasa.** Yasama organları tarafından çıkarılan, toplumsal yaşamı ve insan etkinliklerini düzenlemeyi, denetlemeyi amaçlayan, kamu otoritesinin yaptırım gücüyle uygulanan bağlayıcı kural. Bkz. **HUKUK.** 3. Doğadaki olaylar arasında görülen ve sürekli tekrarlanan ilişki. Bkz. **BİLİMSEL KANUN.**

KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME (STATUTORY DECREE) Yasa gücünde kararname. Kanunun yaptırım gücüne sahip yasal düzenleme. Yürütmenin güçlendirilmesini sağlamak amacıyla, yasama organından amaç, ilke, kapsam ve kullanım süresini belirleyen bir yasa ile yetki alan bakanlar kurulunun, sıkıyönetim ve olağanüstü haller istisna olmak üzere anayasanın garanti altına aldığı temel hak ve özgürlüklerin dışında kalan konularla ilgili çıkardığı kararnameler.

KANUN SİMSARLIĞI (LOBBYING) Bkz. **KULİSÇİLİK**

KAPALI ÇEMBER KURAMI (VICIOUS CIRCLE THEORY) Bkz. **FASİT DAİRE TEORİSİ**

KAPALI DİPLOMASİ (CLOSED DIPLOMACY) Uluslararası ilişki ve diplomatik yazışmaların başka ülkelere karşı kapalı bir biçimde ve büyük bir gizlilik içinde yürütülmesi.

KAPALI EKONOMİ (CLOSED ECONOMY) İktisadî-ticarî ilişkiler açısından dış ülkelere tümüyle kapalı, ihracat ve ithalat yapmayan, üretilen mal ve hizmetlerin ülke içinde tüketildiği,

üretim faaliyetinin ithal veya ihraç amacı gütmeden yalnızca ülke nüfusunun ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olduğu varsayılan ekonomi. Pratikte dünyada örneğine rastlanması mümkün olmayan bu tür bir ekonomi, daha çok kuramsal iktisadî çözümlemelerde karşılaştırma yapabilmek için basitleştirici bir varsayım olarak kullanılmaktadır.

KAPALI SİYASAL SİSTEM (CLOSED POLITICAL SYSTEM) Sosyal ve siyasal hareketliliğin enaza indirilmesi ve her türlü değişime kapalı tutulmasını öngören ve ancak bu şartlar altında varlığını sürdürebilen siyasal sistem.

KAPALI UÇLU SORU (CLOSED ENDED QUESTION) Cevap alanı verilen seçenekler arasından bir veya birkaçını seçmekle sınırlanmış; doğru-yanlış yahut çoktan seçmeli biçiminde formüle edilmiş soru. Bkz. **AÇIK UÇLU SORU, SORU.**

KAPİTAL (CAPITAL) Bkz. **SERMAYE**

KAPİTALİST BİRİKİMİN GENEL YASASI (GENERAL LAW OF CAPITALIST ACCUMULATION) Marksist iktisat kuramına göre; kapitalist birikimin, sermayenin organik bileşimini yükseltmek suretiyle sürekli olarak bir aşırı işçi nüfusu meydana getirme eğiliminde olduğunu, kapitalistlerin artı-değeri artırmak için makinalaşma ve üretim yöntemlerini dönüştürme çabaları sonucu üretici kesimin bir kısmının tasfiye olacağını, yoksulluğun artacağını ve **yedek sanayi ordusu**nun ortaya çıkacağını ifade eden yasa.

KAPİTALİZM (CAPITALISM) 1. **Anamalcılık**. Bireylerin ve üretici birimlerin kişisel çıkarları doğrultusunda ve en başta kâr amacıyla iktisadî faaliyetlerde bulunduğu, özel mülkiyet ve hür teşebbüsün esas olduğu, üretimin pazara yönelik olarak yapıldığı, her tür mal ve hizmetin alım satıma konu olduğu sosyo-ekonomik ve ideolojik sistem. 2. Batı dünyasında 15. ve 16. yüzyıldan itibaren feodalizmin çözülmesiyle onun yerine geçmeye başlayan, 18. ve 19. yüzyılda ise hakim iktisadî örgütlenme haline gelen, sermaye egemenliğine dayalı toplum-

sal aşama. Sermayenin dayanışma, yardımlaşma ve merhamet gibi duygulara pek prim vermeyen acımasız kanunlarının egemen olduğu kapitalist sistemde ne üretmeli, ne kadar üretmeli, nasıl üretmeli, kimin için üretmeli ve gelir bölüşümü nasıl olmalı gibi temel iktisadî sorunların piyasa mekanizması çerçevesinde çözümlenmesi öngörülür.

KAPİTALİZMİN GENEL BUNALIMI (GENERAL CRISIS OF CAPITALISM) Marksist kurama göre, kapitalizmin emperyalist aşamasında kapitalist sistemden kopmalarla başlayacağı ve sosyalizmle kapitalizmin birlikte varolduğu bütün dönem boyunca süreceği öngörülen tarihsel evresi. Bu öndeyiye göre kapitalist düzen kendi içinde taşıdığı ve kendi sonunu getirecek zorunlu iç çelişkilerin büyümesi sonucu çürüyüp kokuşacak ve yaşanacak genel bir bunalımdan sonra kaçınılmaz son gelecektir.

KAPRİS (CAPRICE) Yersiz ve zamansız geçici istek. Açık bir nedene dayanmayan, çoğunlukla da anî bir kararla ortaya çıkan sebebsiz değişiklik isteği.

KAPSAM (EXTENSION) Bir kavram veya ifadenin dile getirdiği nesneler kümesi. **Örn.** Ali, Ayşe vb. şahıslar *insan* kavramının kapsamını; akıllılık, duygusallık gibi özellikler de **içlem**ini oluşturur. Bir kavramın kapsamı çoğalınca içlemi azalır, içlemi çoğalınca da kapsamı azalır. Bkz. **İÇLEM.**

KÂR (PROFIT) 1. Hasılat ile maliyet arasındaki pozitif fark. Söz konusu iki olgu arasındaki negatif farka ise **zarar** denir. 2. Bir üretim faktörü olarak girişimcinin üretimden aldığı pay.

KÂR PAYI (DIVIDEND) **Temettü.** Bir ticarî ortaklığın, faaliyet dönemi sonunda gerçekleştirdiği kârdan, para olarak ortaklarına dağıtılan miktarı.

KARA BORSA (BLACK MARKET) Piyasa koşulları veya sunî nedenlerle ortaya çıkan piyasadaki mal darlığı yahut arz yetersizliğinden yararlanarak mal ve hizmetlerin normal fiyatlarından çok daha pahalıya satıldığı; arz-talep dengesizliğinden is-

tifadeyle haksız ve vergi dışı kısa dönemli yüksek kârların sağlandığı piyasa.

KARA PARA (BLACK MONEY) Kamu otoritesinin onayından geçmemiş, vergisi ödenmemiş para; vergi dışı bırakılmış haksız kazanç. Yasadışı yollardan sağlanmış parasal kaynak.

KARA SULARI (TERRITORIAL WATERS) Bir devletin kara toprağını çevreleyen ve açık denize kadar uzanan, sahildar devletin egemenliğinin uygulandığı deniz kuşağı. Bkz. **KITA SAHANLIĞI.**

KARDİNAL FAYDACILIK (CARDINAL UTILITARIANISM) Neoklasik iktisat ekolünün öncülüğünü yaptığı, faydanın sayısal (kardinal) değerlerle ifade edilebileceğini, her mal ya da hizmetin faydasının bir karşılaştırmaya imkân verecek şekilde belirli bir teorik fayda birimiyle ölçülebileceğini savunan görüş. Bkz. **ORDİNAL FAYDACILIK, FAYDACILIK.**

KARİKATÜR (CARICATURE) Bir kişi, insan topluluğu, olay ya da durumun ayrıntısız olarak, komik bir şekilde ve bazı niteliklerinin abartılarak resim veya çizgi yoluyla tasvir edilmesi.

KARİZMA (CHARISMA) Lideri diğer insanlardan farklılaştırdığına inanılan, çalışılarak kazanılmayan, yaratılıştan gelen olağanüstü özellikler.

KARİZMATİK OTORİTE (CHARISMATIC AUTHORITY) İktidar sahiplerinin meşruluklarını, kendilerine atfedilen olağanüstü kişilik özelliklerine veya yerine getirmekle yükümlü olduklarını iddia ettikleri büyük misyona dayandırmaları. *M. Weber*'e göre toplumsal kriz dönemlerinde önplana çıkan bu otorite kullanım biçimi, zamanla ya **yasal-ussal otoriteye** ya da **geleneksel otoriteye** dönüşür. Bkz. **YASAL-USSAL OTORİTE, GELENEKSEL OTORİTE.**

KARMA EKONOMİ (MIXED ECONOMY) İktisadî yaşamın yönlendirilmesinde özel kesimin yanısıra kamu kesiminin de belirli bir payla üretici, düzenleyici ve denetleyici olarak rol aldığı ekonomi düzeni.

KARMAŞA (COMPLEX) 1. **Kompleks**. Basit, meydana geldiği unsurlara kolay ayrıştırılabilir nitelikte olmayan; karmaşık ögelerden meydana gelmiş. 2. Kişiliğin oluşma ve gelişme evrelerinde ortaya çıkan ve ömür boyu davranışları etkileyen bilinçdışı dürtü ve güdüler kümesi. Bkz. **AŞAĞILIK KOMPLEKSİ, HADIMLIK KOMPLEKSİ, ODİP KOMPLEKSİ.**

KARŞILAŞTIRMALI PSİKOLOJİ (COMPARATIVE PSYCHOLOGY) Gerek doğal çevrelerinde, gerekse laboratuvar şartları altında, değişik tür hayvanların gösterdikleri davranışları inceleyip karşılaştıran, bu yolla insan davranışlarını da çözümlemeye çalışan psikoloji dalı.

KARŞILAŞTIRMALI STATİK ANALİZ (COMPARATIVE STATIC ANALYSIS) Bir denge durumundan başka bir denge durumuna geçiş süreci içinde değişkenlerin hareketleri, bunların nedenleri, ve geçiş sürecinin zaman boyutunun dikkate alınmadığı, yalnızca iki ayrı zaman kesitindeki denge durumlarının durağan biçimde karşılaştırıldığı analiz yöntemi.

KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK KURAMI (THEORY OF COMPARATIVE ADVANTAGE) Karşılaştırmalı maliyetlerdeki farklılığı dikkate alarak, uluslararası serbest ticaretin, ticarete katılan her ülke için yararlı olacağını, her devletin kendi adına bu alış verişten kazançlı çıkacağını savunan teori. Kuram, İngiliz iktisatçı D. Ricardo tarafından geliştirilmiş olup, iki ülke, iki mal, tek üretim faktörü, ölçeğe göre sabit getiri gibi varsayımlar altında bir ülkenin her iki malın üretiminde de mutlak üstünlüğe sahip olması durumunda bile, kârlı dış ticaret yapabileceğini ileri sürmektedir. Bkz. **MUTLAK ÜSTÜNLÜK KURAMI.**

KARTEL (CARTEL) Aynı üretim kolunda faaliyet gösteren birden fazla firmanın piyasayı etkilemek, yönlendirmek, fiyatların istenilen düzeyde tutulmasını sğlamak, bir tekel durumu yaratarak kârlarını artırmak gibi amaçlarla tüzel kişiliklerini korumak şartıyla, birlikte hareket etmelerini öngören bir anlaşma çerçevesinde oluşturdukları birlik. Aynı malı üreten firmalardan oluşan kartele **yatay kartel**; bir nihaî malın üretimi için ge-

rekli ara malları üreten tüm firmalardan oluşan kartele de **dikey kartel** denir.

KARZ-I HASEN İyi niyetli ödünç verme; güzel borç. İslam toplumunun bireyleri arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaya yönelik iktisadî yardımlaşma kurumlarından biri olan karz-ı hasen gereğince, birine ödünç olarak verilen şey ya hiç geri alınmaz, ya da şayet borçlunun geri ödeme gücü varsa, bu kez faiz kuşkusuna yer bırakmayacak biçimde miktarında herhangi bir değişiklik yapmaksızın aynen geri alınır.

KAST (CAST) Töresel temizlik kuralına göre birbirinden ayrılan toplumsal gruplara mensup üyelerin itibar, iş, ikamet yeri ve diğer sosyal ilişkilerinin miras yoluyla düzenlendiği; alt ve üst tabakalar arasında karşılıklı geçişliliğin yasaklandığı, en somut örneği Hindistan'da görülen toplumsal tabakalaşma biçimi.

KATEGORİ (CATEGORY) 1. Nicelik, nitelik veya düzey bakımından benzer özelliklere sahip nesne, ifade veya kelimelerin oluşturduğu bütünlük, homojen yapı. 2. Bir ifadede yer alan ögelerden herhangi birisinin, sözkonusu ifadeyi anlamsız hale getirmemek kaydıyla yerine ikame edilebilecek diğer kelime veya kelime gruplarıyla aralarında varolan ortaklık.

KATI ANAYASA (RIGID CÖSTITUTION) Bkz. **ANAYASA**

KATILIM (PARTICIPATION) Bir kararın hazırlanması, olgunlaştırılması, alınması ve uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya bütününe o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek kişilerin güçleri oranında katkıda bulunması. Kararın alınmasına niteliksel bir katkıda bulunmadan, alınan kararları oylayarak yapılan katılıma **sahte katılım**; kararların alınmasına katkıda bulunulmasına rağmen son sözü elit bir grubun verdiği karara katılma biçimine **kısmî katılım**; bir kararın oluşumuna katılanların hepsinin katkılarının eşit olduğu katılıma da **tam katılım** denir.

KATILIMCI BÜROKRASİ (PARTICIPATORY BUREAUCRACY) Gençlik, kadın ve askerî örgütlerin; ideolojik işlevi önplanda

olmayan, varolan siyasal sisteme meşruluk kazandırma yahut onu destekleme gibi bir siyasal boyut taşımayan, sözkonusu örgütlere ait günlük rutin idarî sürecin işleyişini sağlayan bürokrasileri. Bkz. **BÜROKRASİ, KIRTASİYECİLİK.**

KATILIMCI GÖZLEM (PARTICIPANT OBSERVATION) Gözlemcinin, hakkında bilgi edinmek istediği bir sosyal gruba, o grubun bir üyesi imiş gibi olarak katılarak yaptığı grup içi gözlem.

KATINOKRASİ (COTTONOCRACY) İç savaş öncesi Amerika'nın güney devletlerinde olduğu gibi, ekonomisi tek bir ürüne dayalı siyasal sistem.

KATMA BÜTÇE (ANNEXED BUDGET) Masrafları özel gelirleri ile karşılanan ve genel bütçe dışında düzenlenip yönetilen bütçe.

KATMA DEĞER (VALUE ADDED) Üretim aşamasında bir mala katılan değer; yapılan ücret, hammadde, faiz vb. faktör ödemelerinin toplamı. Sözkonusu değer, malın satış fiyatından bir önceki aşamada yapılmış bulunan ara tüketim harcamasının çıkarılmasıyla elde edilir. Vergi konusu malın üretiminden tüketimine kadar geçen her aşamasında kazandığı katma değer üzerinden alınan vergiye de **katma değer vergisi** denir. Bir ekonomide bütün üretici birimlerin bir yıl içinde ürettiği katma değerlerin toplamı o yılın **GSMH**'sını oluşturur.

KATMA DEĞER VERGİSİ (VALUE ADDED TAX) Bkz. **KATMA DEĞER**

KAVRAM (CONCEPT) 1. Konu olduğu olay, olgu, süreç veya nesnelerin ortak özelliklerini yansıtan, yahut bunlar arasındaki ilişkilerle ilgili genel bir fikir veren ve görüngülerin sınıflandırılmasını sağlayan, genellikle bir kelime, ya da kelime grubundan oluşan soyut ifade. 2. Belirli, özel anlamlar yüklenmiş sözcük. Düşüncenin yapı taşı işlevini gören ve gerçekliğin betimlenip yorumlanmasında temel malzeme olarak kullanılan soyut dilsel ifade.

KAVRAMSAL (CONCEPTION) Birden fazla kavramın belirli bir iç mantıkla biraraya getirilmesi ile oluşturulan, içinde yeralan kavramlara ve kavramlararası ilişkilere, kendi mantık örüntüsü ve bütünlüğü çerçevesinde anlam veren kavram kümesi.

KAVRAMSALLAŞTIRMA (CONCEPTUALIZATION) 1. Bir *şey*in o *şey* olmayandan ayrıştırılmasını mümkün kılan kelime veya kelime grubunun oluşturulması. 2. Nesneler arasındaki ilişkilerin kavramlar aracılığıyla ifade edilebicek şekilde anlamlı bir çerçeveye oturtulması. Kavramlaştırma.

KAYGI (ANXIETY) Bilince yansımayan çatışmalar veya yasaklanan güdüler sonucu meydana geldiği sanılan, belirsiz, nesnesi olmayan ve tanımlanamayan korku.

KAYITLI DEĞER (REGISTERED VALUE) Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

KAYITSIZLIK EĞRİSİ (INDIFFERENCE CURVE) **Farksızlık eğrisi**. Belirli bir gelir düzeyinde belirli bir mal ya da hizmet paketinin tüketiciye aynı tatmin düzeyini sağlayan farklı bileşimlerinin koordinat düzleminde resmedilmesi ve ortaya çıkan noktaların birleştirimesiyle oluşan eğri. Farklı tatmin düzeylerini gösteren çok sayıda kayıtsızlık eğrisinin bir araya getirilmesiyle oluşan eğriler topluluğuna **kayıtsızlık paftası**; ordinal fayda anlayışına uygun olarak tüketici dengesinin açıklanmasına da **kayıtsızlık analizi** denir.

KEFALET (GUARANTEE) Kefil olma. Bir borcun borçlu tarafından öden(e)memesi durumunda, üçüncü bir şahıs tarafından ödeneceğinin alacaklıya garanti edilmesi. Kefaletin geçerli olabilmesi için kefalet sözleşmesinin yazılı olması ve kefilin sorumlu olacağı miktarın açıkça belirtilmesi gereklidir.

KELAM İslam inançlarını belirginleştirmek, yabancı inançların saldırılarına karşı korumak amacı ile oluşturulan, zamanla dinî **akide**lerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan bilgiler bütünü. İslamın ilkeleri, emir ve yasakları ile gerçekliği anlamlandırış biçimini aklî-mantıksal argümanlarla açıklamak, İslamdışı

kültürlerin yıpratıcı etkilerine karşı rasyonel yöntemlerle İslamı savunmak temeline dayalı İslam düşünce ekolü. İslam rasyonalizmi.

KELİME ÇAĞRIŞIMI (WORD ASSOCIATION) Deneğe bir uyarıcı sözcüğün verilip, bunun çağrıştırdığı başka bir sözcükle cevap vermesinin istendiği test tekniği.

KEMALİZM (KAMALISM) **Atatürkçülük**. Türk kurtuluş savaşının kazanılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ideolojik anlamda üzerine bina edildiği cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, devrimcilik, laiklik ve milliyetçilik ilkelerinin temel çerçevesini oluşturduğu siyasî doktrin. İttihat ve Terakki geleneği içinde yetişen, 19. yüzyıl pozitivizmi ile batılılaşma paradigmasından yoğun şekilde etkilenmiş olan Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından Osmanlının enkazı üzerinde kurulan yeni Türk devleti için gerekli olan siyasî-ideolojik bütünlüğü sağlamada en etkin yolun, sınıflarüstü bir ideoloji ihdas etmek olduğu görüşündedir. Bu çerçevede yeni devletin gelişip güçlenmesi, bütünlüğünün korunması vb. kaygılarla, yukarıda belirtilen ilkelere çoğu kez nev'i şahsına münhasır anlamlar yüklemek suretiyle, tüm iktidar yetkilerini elinde bulunduran Atatürk'ün vazettiği görüşler daha sonraları taraftarlarınca **Atatürkçülük** ya da **Kemalizm** olarak anılmaya başlanmıştır. Bir ideoloji olup olmadığı öteden beri tartışılagelmiş olan Kemalizmin, 1980 ve 90'lı yıllarda dünyada ve Türkiyede'ki ekonomik ve siyasal gelişmelerden sonra miadını doldurduğu yolunda görüşler öne sürülmüştür.

KEMİKLEŞME (OSSIFICATION) Bir kurumsal yapının, ilişkinin yahut bir anlayışın her ne şekilde olursa olsun değişime karşı direnmesi; değişimin bizzat kendisinin olumsuzluk olarak görülecek kadar mevcut durumun korunmasında direnilmesi durumu.

KENDİ İÇİN SINIF (CLASS FOR ITSELF) Bkz. **SINIF BİLİNCİ**

KENDİLİĞİNDEN SINIF (CLASS IN ITSELF) Bkz. **SINIF BİLİNCİ**

KENDİLİĞİNDENLİK (SPONTANEITY) 1. Dıştan gelen baskı, zorlama veya özendirmelerden bağımsız olarak kendi iç dinamikleriyle hareket etme niteliği. 2. Bir oluşumun veya sürecin dışsal baskı olmadan, iç etki ve nedenlerle kendiliğinden oluşması.

KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME İHTİYACI (SELF-ACTUALIZATION NEEDS) Bkz. **İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI**

KENT (CITY) **Şehir**. Nüfusu belirli bir büyüklüğü ve yoğunluğu aşan, ekonomisi daha çok tarım dışı etkinliklerde yoğunlaşan ve kendi nüfusundan başka, etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim birimi.

KENT SOSYOLOJİSİ (URBAN SOCIOLOGY) Kırdan kente göçün nedenlerini, kentleşme süreci sonunda kentlere yığılan insanların sorunlarını, bu insanlarda meydana gelen sosyal ve siyasal değişimleri, gecekondularda yaşayan insanlar arasında varlığını sürdüren geleneksel ilişki ve değerleri, bir bütün olarak kentleşme sürecini inceleyen disiplin.

KENTLEŞME (URBANIZATION) **Şehirleşme**. Sanayileşmenin işgücünü çekmesi, tarımsal üretimin de fazla nüfusu itmesi sonucu, nüfusun kırsal alandan şehir merkezlerine doğru akması. Nüfusun kitlesel boyutlarda kentlere akın etmesiyle ortaya çıkan sosyolojik olgu.

KERAMET Maneviyatı güçlü Müslümanlarda görülen, normal düzenin dışında, olağanüstü hal veya olay.

KESTİRİM (PROJECTION) Önhesaplama. Eldeki veri ve öncüllerden yola çıkılarak, belirli çözümlemeler sonunda mevcut değişkenlerin zaman içinde alabilecekleri değerlerin tahmin edilmesi. Bkz. **ÖNDEYİ, ÖNGÖRÜ, ÖNSEZİ.**

KEŞİDE (DRAW) Bir kambiyo senedi olan çek veya poliçenin düzenlenerek imza edilmesi işlemi. Bir ödeme emri niteliğinde olan bu çek veya poliçeyi düzenleyerek muhataba ibraz edilmek üzere lehdara veya hamile veren kimseye de **keşideci** denir.

KEYNES PLANI (KEYNES PLAN) Bretton Woods Konferansları sırasında *J.M. Keynes* tarafından sunulan, uluslararası ödemeleri denkleştirecek bir Uluslararası Kliring Birliği kurulmasını ve dış borçların üyeler arasında çok taraflı bir düzlemde tasfiye edilmesini öngören, ancak komisyonda benimsenmemiş olan plan.

KEYNESCİLİK (KEYNESIANISM) İngiliz ekonomistlerinden *J. M. Keynes* (1883-1946) ve izleyicileri tarafından sistematize edilen, tam istihdam ve optimum refah düzeyinin bilinçli ve gerektiğinde piyasaya müdahale edilen bir kapitalist rejimle sağlanabileceğini ileri süren iktisadi öğreti. Özellikle 1929 dünya bunalımıyla yaygın bir işsizliğin ve efektif talep eksikliğinin ortaya çıkması üzerine bunalıma çözüm bulma çabalarının yoğunlaştığı dönemde formüle edilmiş olan Keynesgil doktrinde; klasik iktisatçıların aksine tasarruf ve yatırımların faiz oranı karşısındaki duyarlılığının yüksek değil, düşük olduğu ve faiz oranının tek başına yatırım-tasarruf eşitliğini sağlamayacağı ileri sürülmektedir. Bunun yanısıra fiyat ve ücretlerin aşağı ve yukarıya doğru esnek olmasının tam istihdam düzeyini otomatik olarak sağlayacağı yolundaki klasik görüş eleştirilerek tam istihtamın sağlanabilmesi için efektif talebin, kamu harcamaları yoluyla sürekli olarak yeterli genişlikte tutulması gerektiği vurgulanmakta; gelir dağılımındaki çarpıklığın da vergiler yoluyla düzeltilebileceği öne sürülmektedir.

KIRTASİYECİLİK (RED TYPE) **Yazçizcilik.** Gerekliliği tartışmalı bir dizi formalitenin işlerin yürütülmesinde zorunlu basamaklar olarak yer aldığı, daha çok kamu kurumlarında görülen idari mekanizma. Bkz. **BÜROKRASİ.**

KISIR DÖNGÜ KURAMI (VICIOUS CIRCLE THEORY) Bkz. **FASİT DAİRE TEORİSİ**

KISMİ DENGE ANALİZİ (PARTIAL EQUILIBRIUM ANALYSIS) Bir ekonomide bulunan sektörlerin tümünün değil, yalnızca belirli bir kesiminin, diğerlerinden soyutlanarak incelenip denge koşullarının analiz edilmesi.

KISMİ KATILIM (PARTIAL PARTICIPATION) Bkz. **KATILIM**

KITA SAHANLIĞI (CONTINENTAL SHELF) Sahillere bitişik, fakat karasularının dışında ikiyüz metre derinliğe kadar ya da bu derinliğin ötesindeki suların derinliğinin tabiî kaynakların işletilmesine imkân verdiği noktaya kadar uzanan, sahile kıyısı olan devletin deniz yatağı ve altındaki zenginliklerden faydalanma ve araştırma hakkına sahip olduğu toprak tabakası. Bkz. **KARASULARI.**

KITASAL SİSTEM (CONTINENTAL SYSTEM) İngiltere'ye karşı sadece bir ekonomik savaş olarak değil, aynı zamanda İngiliz deniz gücünü ekonomik yollarla zayıf duruma düşürebilmek amacıyla *Napolyon*'un Avrupa kıtasını İngiliz ticaretine kapama girişimi. Sadece İngiltere'ye karşı değil, bütün Avrupa'ya karşı Fransa'yı koruma amacı güden kıtasal sistem politikası ancak 1813'e kadar yürütülebilmiştir.

KIYAS İslam hukuk meteodolojisinde en temel dört delilden biri. Bu yönteme göre, **Kuran, sünnet** ve **icma**'da hakkında doğrudan hüküm bulunmayan bir konuda, aralarında neden birliği bulunan başka bir konudaki bir hüküm geçerli kabul edilir. **Örn.** Şarabın haram olduğu ayetle sabittir. Haram olmasının hikmeti sarhoş etmesidir. Fakat bira hakkında haram veya helallik bakımından bir hüküm yoktur. Biranın da sarhoş etme özelliği şarapla aynı nitelikte olduğu için şarap hakkındaki hüküm kıyas yoluyla bira için de geçerli babul edilir. Bkz. **TASIM, ANOLOJİ.**

KIYI BANKACILIĞI (OFF-SHORE BANKING) Bir ülkenin ulusal sınırları içinde bulunup, ülke sınırları dışında gibi kabul edilerek ülkede faaliyette bulunan öteki bankaların tabi olduğu kural ve yüklenimlere bağlı olmadan, veya çok az düzeyde bağlı olarak yapılan uluslararası bankacılık. Ülke dışından sağlanan fonların, istisnalar dışında yine ülke dışında kullandırılmasını amaçlayan ve ülkede bankacılık sektörü için düzenlenmiş her türlü yasa ve yönetmeliklerin dışında kalan bir tür serbest bankacılık.

KIYMETLİ EVRAK (SECURITIES) Hakkın senede bağlı olduğu, senet olmadan hakkın ileri sürülebilmesi ve devredilebilmesinin mümkün olmadığı senetlerin genel adı. Kıymetli evrak sınıfına giren senetlerde hakkın istenebilmesi için senedin ibrazı; hakkın devredilebilmesi için de senedin teslimi zorunludur. Kıymetli evraktan uygulamada en çok görülenler şunlardır: Kambiyo senetleri, hisse senedi, tahvil, makbuz senedi, rehin senedi, taşıma senedi, konşimento.

KİMLİK BELİRLİLİĞİ (INDIVIDUATION) Sosyal ortamlarda bir grup içerisinde yeralan bireylerin isim ve özellikleriyle kişisel olarak tanınması durumu. Tersinden, gruba dahil bireylerin isimleri ve kişilik özelliklerinin bilinmemesi durumuna da **kimlik belirsizliği** denir.

KİMLİK BELİRSİZLİĞİ (DEINDIVIDUATION) Bkz. **KİMLİK BELİRLİLİĞİ**

KİNG KANUNU (KING's LAW) **Bolluk Paradoksu**. Tarımsal ürünlerin bir çoğuna olan talebin inelastik olması nedeniyle, sözkonusu ürünlerin arzında oluşacak bir artışın, daha büyük boyutta bir fiyat düşmesine; arzdaki azalışın ise nisbeten daha şiddetli bir fiyat artışına yol açacağını ifade eden yasa. Özellikle tarımsal bolluk ve kuraklık yıllarında King yasasında ifadesini bulan paradoksal duruma sık sık rastlanmakta; örneğin bir kuraklık yılında fiyatların anormal yükselmesi sonucunda az bir rekoltenin geliri, bolluk döneminde elde edilen yüksek rekoltenin gelirinden daha fazla olabilmektedir.

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH (GNP PER CAPITA) Bir ülkede bir yılda üretilen gayri safî millî hasıladan bir kişiye düşen ortalama pay. Kişi başına düşen millî gelir ortalama bir rakam olup belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin toplamının o ülkede yaşayan insan sayısına bölünmesiyle elde edilir.

KİŞİLİK (PERSONALITY) 1. Bireyin, hayata bakışındaki özgünlükleri meydana getiren ve temel ilgi, dürtü, yetenek ile duy-

gusal eğilimlerini de içeren, belli bir süreklilik gösteren davranış ve özelliklerinin bileşimi. 2. Kişinin çevresiyle olan tüm ilişkilerini belirleyen, onu başkalarından ayırt etmeye yarayan huy, alışkanlık, savunma mekanizmaları ve davranış şekilleri gibi özelliklerin oluşturduğu bütünlük. Davranışlarını sosyal çevreden gelen övgü veya yergilere göre düzenleyen kişilik türüne **dışın yönlendirdiği kişilik**; sosyal çevresini kendine uydurmaya çalışan kişilik tipine de **için yönlendirdiği kişilik** denir. (*D. Reisman*) Ayrıca Bkz. **DIŞADÖNÜK KİŞİLİK, İÇE DÖNÜK KİŞİLİK.**

KİŞİLİK BOZUKLUĞU (PERSONALITY DISORDER) Kişiliğin gelişimi sırasında ortaya çıkan arıza, sakatlık veya anormal durumlar. Dengeli, normal kişilikten sapma durumu.

KİTLE (MASS) Aralarında sağlam iletişim ve etkileşim ilişkisi olmayan insanlardan oluşan topluluk. Bkz. **GRUP, CEMAAT, TOPLUM.**

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI (MASS MEDIA) Geniş kitleleri eğlendirmek, kitlelere bilgi veya mesaj ileterek onları aydınlatmak, yönlendirmek veya denetlemek gibi amaçlarla kullanılan televizyon, radyo, gazete, dergi gibi araçlar. Bkz. **İLETİŞİM, SAHTE İLETİŞİM.**

KİTLE KÜLTÜRÜ (MASS CULTURE) Kitle iletişim araçlarının denetiminde gelişen ve çoğunlukla magazin ve popülarite ile sınırlı yaygın, tekdüze kültür. Bkz. **KÜLTÜR, KİTLE TOPLUMU.**

KİTLE PARTİSİ (MASS PARTY) Partiye sürekli üye kaydedip hem bu üyeleri partinin ideolojisi doğrultusunda eğitmek, hem de onlardan mali destek almak amacıyla seçim zamanları dışında da yoğun faaliyet sürdüren parti. (*M.Duverger*) Bkz. **TOPLAYICI PARTİ, KADRO PARTİSİ.**

KİTLE TOPLUMU (MASS SOCIETY) Büyük ölçekte sanayileşmiş, şehirleşmiş, iş bölümünde uzmanlaşmış ve yönetimi tamamen bürokratikleştirilmiş bir toplumsal ortamda; kitle iletişim araçlarının tek yönlü baskısı altında yalnızlaşan, kimlik değiştiren,

cemaat bağları ve dinsel kimliklerini kaybeden, bu yüzden de basmakalıp değerleri benimsemek zorunda kalan, **kitle kültürü** ve kitle davranışıyla tanımlanabilecek bireylerden oluşan toplum. Bkz. **TOPLUM, KİTLE, KÜLTÜR.**

KLAN (CLAN) Bkz. **AŞİRET**

KLASİK DEMOKRATİK KURAM (CLASSICAL DEMOCRATIC THEORY) Her bireyin, siyasal konularda kendine en uygun olan seçeneği rasyonel olarak seçebilme yeteneğine sahip olduğu; bireylerin rasyonel tercihlerinin toplamının genel iradeyi, dolayısıyla da toplumsal açıdan iyi olan kararları oluşturduğu; demokratik sistemin de sözkonusu rasyonel tercihlerin temsilciler yoluyla genel iradeyi yönlendirmesine imkân tanıyan kurumsal düzenlemelere sahip olduğu varsayımlarına dayananan ve ayrıca demokrasiyi sadece bir temsil sistemi veya yönetim biçimi olarak değil; özgürlük, eşitlik, sosyal adalet ve insan onuru gibi kavramlarla anlam kazanan bir yaşam felsefesi, aileden eğitim kurumlarına, kısaca bütün topluma hakim olması gereken bir yaşam tarzı olarak gören yaklaşım. Bkz. **DEMOKRASİ, ELİTİZM, DEMOKRATİK ELİTİZM.**

KLASİK ELİTİZM (CLASSICAL ELITISM) Bkz. **ELİTİZM**

KLASİK İKTİSAT OKULU (CLASSICAL SCHOOL OF ECONOMICS) İktisadın felsefeden ayrılıp bağımsız bir disiplin haline gelme sürecinin başladığı 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan düşünür-iktisatçıların iktisadî yaşamın anlaşılması ve yorumlanmasına ilişkin olarak ileri sürdükleri görüşler ve yaptıkları çözümlemelerden oluşan iktisat ekolü. Merkantilizmin çöküşünden, 19. yüzyıl sonlarında müdahaleci ekollerin yeniden dirilmelerine kadar geçen dönemde iktisadî hayatta bireysel çıkar, serbest ticaret ve hür teşebbüsün esas kabul edildiği, ekonomiye devletin müdahale etmemesini savunan teori ve doktrinlerin tümü. Başlıca temsilcileri A. Smith, D. Ricardo, R. Malthus, J.B. Say, W. Senior ve J.S. Mill olan klasik iktisatçılar, ekonominin fiyat mekanizması yoluyla kendiliğinden dengeye geleceğini, bu dengenin herkes kendi çı-

karı için çalışırken **görünmez bir el** tarafından sağlanacağını, ulusal ve uluslararası işbölümünün ekonomiye müdahale edilmemesi halinde tüm toplumların refahını maksimum kılacağını savunmuşlardır. Tarım üzerinde hassasiyetle duran fizyokratların tersine klasikler, sanayi, emek-değer sorunu ve verimlilik konuları üzerinde durmuşlardır.

KLASİK MİKTAR KURAMI (QUANTITY THEORY OF MONEY) Enflasyon ile para arzı arasında doğrudan ilişki kuran ve para arzının artmasının doğrudan enflasyonu yükseltebileceğini ileri süren kuram. Bu durum Fisher denklemi olarak bilinen PQ = MV eşitliğiyle açıklanmaktadır: Kısa dönemde Q (mal ve hizmet miktarı) ile V (paranın dolaşım hızı) sabittir; dolayısıyla M (para arzı)'de meydana gelecek bir artış P (fiyatlar genel düzeyi)'yi de artıracaktır.

KLASİK ÖRGÜT KURAMI (CLASSICAL ORGANIZATIONAL THEORY) *Taylor, Gulick ve Urwick* tarafından geliştirilen ve işbölümü, hiyerarşi, denetim, kısaca **POSDCORB** üzerinde yoğunlaşarak örgütlerin en verimli hale getirilebilmesi için insan unsurunun da bir kaynak gibi kullanılabileceğini ileri süren kuram.

KLİK (CLIQUE) Bir formel grubun içinde yeralmakla beraber gruptan bağımsızmış gibi davranabilen, bu yolla grup içinde ayrı bir odak oluşturan informel ve kendiliğinden gelişen ilişkilerle oluşan altgrup. Bkz. **HİZİP**.

KLİNİK PSİKOLOJİSİ (CLINICAL PSYCHOLOGY) Davranış bozukluklarını tanıma, nedenlerini bulma ve tedavi etmeyi konu edinen psikoloji dalı.

KLİRİNG (CLEARING) İki taraflı uluslararası ticaret anlaşmalarının döviz kullanılmadan yapılabilmesine imkân veren bir yöntem. Bu yönteme göre aralarında kliring anlaşması bulunan ülkelerdeki ithalatçılar borçlarını yerli para ile kendi merkez bankalarına öderken, ihracatçılar da alacaklarını yine yerli para cinsinden kendi merkez bankalarından alırlar.

KNOW-HOW Sanayi, ticaret, ulaştırma, turizm, reklamcılık vb. alanlarında bir firma ya da bir kurumun bilgi, işletme veya üretim yöntemlerini bir başka firmaya satması veya kiralaması.

KOALİSYON (COALITION) 1. Kişiler, örgütler, siyasal partiler veya hükümetler arasında ortak bir amacı gerçekleştirmek için kaynak ve güçlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ittifak, muahede veya bağdaşma. 2. Seçimlerde tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamamış bir siyasal partinin başka parti ya da partilerle bir araya gelerek hükümet kurması.

KOL EMEĞİ (HAND LABOR) Bkz. **EMEK**

KOLBERTİZM (COLBERTISM) Bkz. **MERKANTİLİZM**

KOLLEKTİF BİLİNÇALTI (COLLECTIVE UNCONSCIOUS) Bilinçaltının diğer insanlarla paylaşılan bölümü. İnsan topluluklarının davranışlarının ortaya çıkışında belirleyici roller oynayan, insanoğlunun, tarihsel süreç içinde nesilden nesile aktarılarak gelen genetik özellikleri, arzu ve elemleri, etki-tepki mekanizmaları ile davranış örneklerinin depolandığı varsayılan soyut alan. Kollektif bilinçaltı kavramı insan davranışlarının açıklanmasında S. Freud'un **bilinçaltı** kavramının yetersiz kaldığını öne süren *C.G. Jung* tarafından geliştirilmiştir. Jung'a göre tüm insanlık âlemi için ortak bir bilinçaltı olduğu gibi, her milletin de kendi tarihsel geçmişinden kaynaklanan kendine özgü ve farklılaşmış bir kollektif bilinçaltı vardır; toplumda yaşayan bireylerin davranışları; sözkonusu kollektif bilinçaltında yer eden nosyonlar, mitoslar, vb. sosyo-kültürel dinamiklerden önemli ölçüde etkilenirler.

KOLLEKTİF ŞİRKET (PRIVATE COMPANY) İki ya da daha fazla gerçek kişi tarafından ortak bir ticaret ünvanı ile işletilmek amacıyla kurulan, ortaklardan tümünün şirket alacaklılarına karşı sınırsız sorumlu oldukları, tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketi.

KOLLOKYUM (COLLOQUIUM) Bir konuda uzman bir kişinin, meslektaşlarına yönelik yaptığı tartışmalı toplantı.

KOLLUK KUVVETLERİ (GENDARMERIE FORCES) Ülke içinde devlet otoritesinin egemen kılınması, kamu düzeninin korunması ve asayişin temin edilmesi ile görevli bekçi, polis, jandarma gibi örgütlü güçler.

KOLONİZASYON (COLONISATION) Bkz. **SÖMÜRGECİLİK**

KOMANDİT ŞİRKET (LIMITED PARTNERSHIP) Bir ticaret ünvanı altında kurulan ve şirket alacaklılarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlanmamış, diğer ortakların ise sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlanmış olan, tüzel kişiliğe sahip ticari ortaklık. Sınırsız sorumlu ortağa **komandite**; sınırlı sorumlu ortağa da **komanditer** ortak denir. Komandite ortakların gerçek kişi olmaları zorunludur, tüzel kişiler ise ancak komanditer ortak olabilirler.

KOMİNTERN (COMINTERN) 1919 yılında Bolşevikler tarafından kurulan ve bir dünya proleter devrimiyle komünizmi dünyaya yaymak amacını güden dünya çapındaki ilk örgüt.

KOMPLEKS (COMPLEX) Bkz. **KARMAŞA**

KOMPRADOR (COMPRADOR) **İşbirlikçi**. Üçüncü dünya ülkelerinde dış ticareti denetiminde tutan ve yabancı sermaye ile kendi iç pazarı arasında aracılık yapan tüccar.

KOMPÜLSİF KİŞİLİK (COMPULSIVE PERSONALITY) Aşırı sorumluluk duygusu ve alışkanlıklarda katılık şeklinde kendisini gösteren bir tür kişilik bozukluğu. Olup biten herşeyden kendisini sorumlu görme hastalığı.

KOMPÜLSİF REAKSİYON (COMPULSIVE REACTION) Kişinin belirsizlik ve kararsızlıktan aşırı tedirgin olduğu, ve her işi kuralına uygun olarak yapmaya azami özen gösterdiği bir davranış bozukluğu.

KOMŞULUK (NEIGHBOURHOOD) Görece küçük yerleşim alanları üzerinde yaşayan, karşılıklı yüz yüze ilişkileri olan insanlar arasında, ortak mekânları kullanmak ve ortak kültürel de-

gerleri paylaşmaktan dolayı meydana gelen sıcak ve samimi ilişkilerin oluşturduğu yakınlık.

KOMÜNİST MANİFESTO (COMMUNIST MANIFEST) 1848'de K. Marx ve F. Engels tarafından yayınlanan ve komünist hareketin amaç, program ve ilkelerini içeren broşür.

KOMÜNİZM (COMMUNISM) 1. Sosyalizmin evrimi ile varılacağı düşünülen, üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olup özel mülkiyet ve miras hakkının olmamasını; temel ekonomik kararların merkezi otorite tarafından alınması ve bütün ekonomik hayatın merkezi bir planlama çerçevesinde yürütülmesini; konut, sağlık, eğitim vb. gibi hizmetlerin devletin sorumluluk ve denetiminde olmasını ve sınıfsal farklılaşmanın ortadan kaldırılmasını öngören siyasal-ekonomik sistem; bu sistemin egemen olduğu toplumsal örgütlenme biçimi. 2. Sosyalizmin ulaşacağı düşünülen son aşama. Herkesten yeteneğine göre alınıp, herkese ihtiyacına göre verileceği öngörülen toplum düzeni. (Marks ve Engels)

KONDOMİNYUM (CONDOMINIUM) İki veya daha çok dış gücün üzerinde ortak hakimiyeti olan bağımlı bölge veya ülke.

KONFEDERASYON (CONFEDERATION) 1. **Federasyon**ların biraraya gelmesiyle oluşan federasyonlar birliği. 2. Genelde varlıkları bağımsız olan, özelde ise dış politika gibi bazı alanlarla aralarında koordinasyon ve bağdaşıklık kurulan devletler birliği.

KONFERANS (CONFERENCE) 1. Yeri, zamanı, konu ve konuşmacısı daha önceden ilan edilen, çoğunlukla sadece bir kişinin konuşmacı olarak katıldığı herkese açık toplantı. 2. Bir sorunun çözümlenmesi amacıyla, sorunun niteliğine bağlı olarak ulusal veya uluslararası düzeyde yapılabilen ve konunun uzmanları ile o konuda karar almaya yetkili kişilerin katıldığı toplantı.

KONJONKTÜR (CONJENCTURE) Belirli bir zamanda, belli bir olayı, eylem ya da etkinliği çevreleyen şartların bütünü.

KONJONKTÜREL İŞSİZLİK (CONJUNCTURAL UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

KONKORDATO (COMPOSITION -WITH CREDITORS-) Elinde olmayan nedenlerle işleri iyi gitmeyen, malî durumu bozulmuş olan dürüst borçluları koruma amacını güden ve borçlunun, borçlarını ödeme koşulları hakkında alacaklılarının üçte iki çoğunluğu ile yaptığı ve onu kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayıcı nitelik taşıyan anlaşma. Konkordato sayesinde iflasın eşiğine gelmiş, malları alacaklılarca sattırılma durumuna düşmüş bir borçlu, alacaklıların çoğunluğuyla bir anlaşma yaparak borçlarını belirli bir ödeme takvimine bağlama imkânına kavuşur. Bu çerçevede, alacaklıların borçluya karşı alacaklarının belli bir yüzdesinden feragat etmelerini öngören konkordatoya **yüzde konkordatosu**; borçluya borçlarını ödeyebilmesi için vade tanınmasını öngören konkordatoya da **vade konkordatosu** denir.

KONSENSUS (CONSENSUS) 1. **Fikir birliği. Mutabakat. Uzlaşma.** Bir topluluğa dahil üyelerin birbirlerine karşı olan davranış şekilleri, sahip oldukları roller, sorumluluk ve görevleri konusunda ya da sistem dışındaki şahıs, rol ve topluluklarla girdikleri ilişkiler ile doğabilecek sorunlar hakkında olumlu bir anlaşmaya varmaları. 2. Sosyal sistemin amaçlarına ulaşması için izlenecek metod, davranış ve eylem biçimi, görev ve sorumluluk dağılımı, sistemin amaçlarıyla uyuşan davranışların yönünü tayin eden kurallar ve elde edilecek sonuçlar üzerinde bütün üyelerin ya da çoğunluğun anlaşması.

KONSERVATİZM (CONSERVATISM) Bkz. **MUHAFAZAKÂRLIK**

KONSOLİDASYON (CONSOLIDATION) Ödenme süresi ya da vadesi yaklaşmış kısa vadeli bir borcun, borçlunun ödeme gücünden yoksun olması nedeniyle orta ya da uzun vadeli borca dönüştürülmesi. Konsolidasyon devletlerarası dış borçlar için sözkonusu olabileceği gibi, devletin vatandaşlara olan iç borçları için de yapılabilir. Alacaklıların kısa vadeli borcun uzun vadeliye çevrilmesini kabul edip etmemekte serbest ol-

dukları konsolidasyona **ihtiyarî konsolidasyon**, borçlunun tek yanlı olarak kısa vadeli borçlarını uzun vadeli hale getirmesi durumunda ortaya çıkan konsolidasyona ise **cebrî konsolidasyon** denir.

KONSOLOS (CONSUL) Bir devlet tarafından, başka bir devletin verdiği izin çerçevesinde, o devlete ait topraklar üzerinde, daha çok idarî hizmetleri yürütmek ve atayan devletin ticarî menfaatlerini korumak amacıyla görevlendirdiği diplomatik nitelik taşımayan resmî memur.

KONSOLOSLUK ÇEVRESİ Bkz. **BAŞKONSOLOS**

KONSORSİYUM (CONSORSIUM) 1. Ortak bir amacı gerçekleştirmek için çeşitli kuruluşların geçici olarak biraraya gelip, bir merkezî yönetim altında toplanmaları. 2. Büyük girişimlerin tek tek kendi imkânlarını aşan bir siparişi, bir projeyi gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları, proje bittikten sonra ortadan kalkan işbirliği. 3. Dış ödeme güçlüğü içinde bulunan bir devlete yardım eden ülkelerin, çeşitli kaynaklardan temin ettikleri yardımların koordinasyonunu sağlamak amacıyla aralarında kurdukları geçici organizasyon. Bu tür bir organizasyon aracılığıyla sağlanan kredilere de **konsorsiyum kredileri** denir.

KONTROL GRUBU (CONTROL GROUP) Bir deney sırasında, **deney grubu**nda gözlemlenen değişimlerin, sözkonusu deney düzeneği içindeki ilgili bağımlı değişkenlerin etkisiyle meydana gelip gelmediğini test edip karşılaştırma yapabilmek amacıyla, deney değişkenleri dışında deney grubu ile aynı özelliklere sahip olarak oluşturulan grup. Bkz. **DENEY, DENEY GRUBU.**

KONVANSİYON (CONVENTION) Bkz. **UYLAŞIM**

KONVANSİYONALİZM (CONVENTIONALISM) Bkz. **UYLAŞIMCILIK**

KONVERTİBL PARA (CONVERTIBLE MONEY) Bkz. **KONVERTİBİLİTE**

KONVERTİBİLİTE (CONVERTIBILITY) Paranın uluslararasılaşması. Bir ülkenin parasının resmî döviz piyasasında diğer ülke paralarıyla serbestçe değiştirilebilmesi. Uluslararası düzeyde talep edilebilirlik, istikrarlı bir değere sahip olma ve uluslararası ticaretin finansmanında bir ödeme aracı alarak kabul edilme, konvertibilitenin gerek şartlarındandır. Konvertibilite için gerekli özelliklere sahip paraya **kovertibl para**; hiç bir kısıtlamaya tabi olmayan konvertibiliteye **tam kovertibilite**; belirli koşullara tabi konvertibiliteye de **sınırlı konvertibilite** denir.

KOOPERATİF (COOPERATIVE) Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere, ortaklarının belirli ekonomik çıkarlarını, özellikle meslekî veya temel ihtiyaç maddelerini karşılıklı yardım, dayanışma ve birbirine kefalet yoluyla sağlamak amacıyla, gerçek veya kamu tüzel kişileri, il özel idareleri, belediyeler, köyler ve dernekler tarafından kurulan, sermaye ve ortak sayıları değişen kuruluşlar. Kooperatiflerde asıl amaç, kazanç elde edip ortaklara dağıtmak değil, ortakların ihtiyaçlarını toplu olarak daha kolay ve ucuza sağlamaktır.

KORELASYON (CORELATION) **Bağıntı**. İki ya da daha fazla olgunun varyasyonları arasındaki mantıksal, zorunlu bağımlılık ilişkisi ve bu ilişkinin istatistiksel açıdan ifadesi.

KORPORATİZM (CORPORATISM) 1. İmalat faaliyetlerinin mesleki örgütler tarafından, disiplinli bir biçimde yürütülmesi amacıyla kurulan, mesleğin erbabı olmak isteyenlerin üye olarak çıraklık, kalfalık aşamalarından geçtikten sonra ustalık derecesine ulaşmasını öngören bir Ortaçağ iş örgütlenme sistemi. 2. Toplumu ilgilendiren önemli ekonomik ve siyasal kararların alınmasında sadece devletin denetimindeki kurum ve örgütlerin söz sahibi olduğu, bireysel etkinliğin kaybolduğu veya bireyin karar alma sürecine ancak bu örgütler aracılığıyla ve kısıtlı bir oranda katılabildiği toplumsal örgütlenme biçimi.

KORSAN MİTİNG (PIRATE DEMONSTRATION) Bkz. **MİTİNG**

KORUMACILIK (PROTECTIONISM) 1. **Himayecilik**. Bir kurum,

yapı veya oluşumun kendisinden daha güçlü rakiplere karşı türlü yollarla korunması, rakiplerinin avantajlarından zarar görmesinin engellenmesi. 2. Zayıf yerel sanayilerin korunması, yabancı ürünlerin iç piyasayı istila ederek yerli sektörleri ciddi bunalımlarla karşı karşıya bırakmasının önlenmesi, dış ödemeler dengesi ve dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi.. gibi amaçlarla gümrük tarifeleri, kotalar ve ithalat yasakları gibi araçlar kullanılarak ithalatın sınırlandırılması, dış ticaretin kontrol altına alınması; bu suretle ekonominin dış rekabetten korunması. Bu amaçla uygulanan dış ticaret ve iktisat politikalarına da **korumacılık politikası** denir.

KORUMACILIK POLİTİKASI (PROTECTIONISM POLICY) Bkz. **KORUMACILIK**

KOTA (QUOTA) 1. Baraj. Miktar sınırlaması. 2. Bir seçimde, bir parti yahut adayın kazanabilmesi için alması şart koşulan asgari oy sayısı, yahut toplam oyların yüzde cinsinden oranı. 3. Uluslararası ticari ilişkilerde, mevcut ekonomik dengeleri korumak amacıyla, daha çok ithaline izin verilen mallara getirilen miktar sınırlaması.

KOTA SİSTEMİ (QUOTA SYSTEM) Uluslararası ticarette, yerli sanayinin korunması veya ödemeler dengesi açığının kapatılması amacıyla, 1 ay, 3 ay, 6 ay veya 1 yıl gibi belirli dönemler itibariyle bazı malların ithalatına miktar ya da değer kısıtlaması getirilerek, belirlenen bir üst sınırın ötesinde ithalata izin verilmemesini öngören dış ticaret sistemi.

KOZALİTE (CAUSALITY) Bkz. **NEDENSELLİK**

KOZMOLOJİ (COSMOLOGY) **Evrenbilim** Evrenin oluşumu, yapısı, ona egemen olan yasalar, varlıklar arasında varolan hiyerarşik ilişkiler gibi konuları irdeleme, araştırma ve bu konuda üretilen bilgileri sistemleştirerek bir araya getirmeyi konu edinen disiplin.

KOZMOLOJİK DELİL (COSMOLOGICAL PROOF) Allah'ın varlığını, evrendeki düzen ve somut gözlemlenebilir olgulardan

kalkarak, bir ilk yaratıcı ve harekete geçirici güce varma yolu ile ispatlama.

KÖKBİLİM (ETYMOLOGY) Bkz. **ETİMOLOJİ**

KÖKTENCİLİK (RADICALISM) **Radikalizm**. Değişimi aşamalı, yanlışlıkları eleyerek reformcu bir biçimde değil, varolanı tamamen ortadan kaldırıp yerine yenisini koymak şeklinde gerçekleştirmeyi amaç edinen düşünüş veya eylem tarzı. Islahatçı-iyileştirmeci yöntemleri reddederek, karşı çıkılan yapı veya sistemin kökten yıkılması ve herşeyin yenibaştan kurulması gerektiğine inanma. Bkz. **RADİKAL TEORİ**.

KÖLE (SLAVE) Bkz. **KÖLELİK DÜZENİ**

KÖLELİK DÜZENİ (SLAVERY) İnsanın, mülkiyet nesnesi kabul edilerek, aynen mülkiyet nesnesi olan diğer mal veya varlıklar gibi başka insanlar tarafından sahiplenilebilir, alınıp satılabilir, yasa ve töreler çerçevesinde vücut ve emeğinden kendisine bir bedel ödenmeksizin yararlanılabilirliğini kabul eden düzen. Bu düzende, mülkiyete konu olan insana **köle**, mülkiyet iddiasında bulunana ise **efendi** denir. Aynı zamanda bu iki kategori, aralarında dikey hareketliliğin olmadığı iki ayrı toplumsal katmanı ifade eder.

KÖRFEZ KRİZİ (THE GULF CRISIS) 1990 yılı Ağustos ayında Irak'ın çeşitli gerekçeler ileri sürerek Kuveyt'i önce işgal, sonra da 19. ili ilan ederek ilhak etmesi ile başlayan; bölgenin sahip olduğu önemli petrol zenginliği nedeniyle Körfez bölgesinde hayati çıkarları olan başta ABD olmak üzere tüm Batılı devletlerin, Irak'tan Kuveyt'i derhal ve şartsız olarak boşaltmasını istemeleri ve Irak'ı buna zorlamak üzere bölgeye askerî yığınak yapmaları ile hızla tırmanarak **Körfez savaşı**'na neden olan gerginlik durumu.

KÖRFEZ SAVAŞI (THE GULF WAR) **Körfez krizi**nin sonucunda Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında, ABD'nin öncülüğünde 28 ülkeden oluşan müttefik güçler ile Irak arasında 15 Ocak 1991 tarihinde başlayıp bir buçuk ay kadar süren ve Irak'ın ağır ye-

nilgisi ile sonuçlanan, Ortadoğu'daki güçler dengesinin yeniden belirlenmesine neden olan savaş. Bkz. **YENİ DÜNYA DÜZENİ.**

KÖTÜMSERLİK (PESSIMISM) 1. Varoluşa hep olumsuz bir açıdan bakan, ümitsizlik ve karamsarlığın yanısıra, her şeyin daha da kötüye doğru gittiğini ileri süren yaklaşım. 2. Olup biten şeylerden sürekli olumsuz sonuçlar çıkarma, gelişmeleri hayra değil, şerre yorma tavrı.

KÖY SOSYOLOJİSİ (RURAL SOCIOLOGY) Köy kökenli insanların, köy yerleşkelerinde veya göçüp yerleştikleri gecekondu bölgelerinde geliştirdikler ilişki, meydana getirdikleri kurum ve sahip oldukları değerleri inceleyen disiplin. Bkz. **KENT SOSYOLOJİSİ.**

KRİMİNOLOJİ (CRIMINOLOGY) Bkz. **SUÇBİLİM**

KRİTER (CRITERION) Bkz. **ÖLÇÜT**

KRİZ (CRISIS) Bkz. **BUNALIM**

KRİZ DİPLOMASİSİ (CRISIS DIPLOMACY) Uluslararası ilişkilerin belirli bir sistem ve program çerçevesinde süreklililik arzeden bir biçimde değil, sadece bunalım dönemlerinde işletilmesine dayanan diplomasi. Bkz. **DİPLOMASİ, DONUK DİPLOMASİ, MAKYAVELCİ DİPLOMASİ.**

KRONİK ENFLASYON (CHRONIC INFLATION) Bkz. **ENFLASYON**

KRONİK İŞSİZLİK (CHRONIC UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

KUDETA (COUP D'ETAT) Bkz. **HÜKÜMET DARBESİ**

KULİSÇİLİK (LOBBYING) 1. **Kanun simsarlığı. Lobicilik.** Meclis koridorlarında bir kanunun çıkartılması veya çıkartılmasının engellenmesi için meclis üyeleriyle; devlet dairelerinde de yaptırılması istenen şeyleri yaptırmak, istenmeyenlere de engel olmak amacıyla kamu görevlileri ile doğrudan temas kurarak girişilen faaliyetler. 2. Siyasal karar organlarını veya alınacak kararları etkilemek ve yönlendirmek amacıyla kori-

dorlar, kulisler ya da kapalı kapılar ardında görüşmeler, telkinler ve pazarlıklar gibi prosedür dışı türlü faaliyetler.

KULLANIM DEĞERİ (USAGE VALUE) Bkz. **DEĞER**

KURAL TANIMAZLIK (ANARCHISM) Bkz. **ANARŞİZM**

KURALSIZLIK (NORMLESSNESS) Bkz. **ANOMİ**

KURAM (THEORY) **Teori. Nazariye.** Bir bütün olarak gerçekliği, yahut gerçekliğin belirli bir bölümünü açıklama; olay, olgu ve nesneler arasındaki düzenli ilişkilerden genel sonuçlar çıkarma ve bu sonuçlara göre gelecekle ilgili öndeyilerde bulunma amacı güden, geçerliliği temel aldığı varsayımlarla sınırlı sistematik bilgi çerçevesi. Bkz. **MODEL, BİLİM, FELSEFE, PARADİGMA.**

KURAMSAL İKTİSAT (THEORETICAL ECONOMICS) Belirli bir zaman ve mekan esas alınmadan, genel ve soyut bir çerçeve içinde kalmak kaydıyla, iktisadi olgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin teorik çerçevede belirlenmesine yönelik çözümlemeler bütünü.

KU'RAN (QORAN) Son peygamber Hz. Muhammed'e **vahy**edilen ve onun tebliğ ettiği dinin temel ilkelerini içeren, Tevrat, İncil ve Zebur'dan sonra gelen dördüncü ve son büyük vahiy kitabı. Bkz. **VAHİY, AHD-İ ATİK, AHD-İ CEDİD.**

KURGU (FICTION) Başkalarını yanıltma amacı taşımayan, fakat nasıl gerçekleştiği kesin olarak bilinmeyen geçmişte yaşanmış bir olayı aydınlatmaya çalışırken veya **kuram** geliştirirken gerçek olmadığı bilindiği halde gerçekmiş gibi üretilen zihinsel **model**

KURGUSAL İFADELER (FICTIONAL SENTENCES) Doğruluk ya da yanlışlığı söz konusu olmayan, belirli bir olayı ifade etmeyen masal, hikâye ve roman ifadeleri. Bu ifadelerin gramatik uygunluğu, başlarına *masala/hikâyeye/romana göre* ön ekinin koyulması durumunda anlamlılığın bozulmaması ile anlaşılır.

KURUCU MECLİS (CONSTITUENT ASSEMBLY) Yeni kurulan ve-

ya anayasası askıya alınan bir devlete yeni bir anayasa hazırlamak yahut devletin ana organlarının görev ve işleyiş biçimleriyle ilgili temel ilkeleri belirlemek amacıyla oluşturulan meclis.

KURUMSALCI OKUL (INSTITUTIONALIST SCHOOL) Neoklasik iktisatçıların kullandığı soyutlayıcı yönteme karşı çıkarak, iktisadi analizin, konu edindiği ülkenin sosyo-politik, tarihsel, psikolojik vb. yapılarını da dikkate alması gerektiğini savunan, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde ABD'de etkili olmuş düşünce akımı.

KUŞAK (GENERATION) **Nesil**. Aynı zaman diliminde yaşayan, ortak veya benzer deneyimleri olan ve bu ortak deneyimlerinden dolayı benzeşen insan topluluğu.

KUŞKUCULUK (SCEPTICISM) Bkz. **ŞÜPHECİLİK**

KUTSAL (SACRED) 1. Mukaddes. Dinlerin aşkın nitelik atfederek yüceltti̇ği inanç, kurum veya varlıklar. 2. Rasyonel veya faydacı bir temele dayanmayan, hiçbir biçimde sorgulama konusu yapılmayan, büyük saygı ve değer verilen kültürel ve sosyal özellikler. Bkz. **PROFAN, TABU.**

KUTU DİYAGRAMI (BOX DIAGRAM) Bkz. **EDGEWORTH DİYAGRAMI**

KUTUPLAŞMA TEORİSİ (POLARIZATION THEORY) Azgelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki iktisadi bütünleşme ve serbest ticaretin azgelişmişler aleyhine işleyeceğini ve sonuçta zengin ülkelerin daha zengin, fakir ülkelerin ise daha fakir hale geleceklerini savunan kuram. G. Myrdal tarafından geliştirilen kutuplaşma teorisine göre gelişmişlerle azgelişmiş ülkeler arasında mal ve faktör hareketlerinin serbest bırakılması durumunda azgelişmiş ülkelerdeki nitelikli işgücü yüksek gelir ve refah beklentisiyle gelişmiş ülkelere akacak, ayrıca yüksek teknolojiye sahip gelişmiş ülke sanayilerinin rekabeti karşısında azgelişmişlerin zayıf olan sanayileri çökecektir. Bu da, zengin ve fakir kutuplaşmasını körükleyecektir.

KUVVETLER AYRILIĞI (SEPARATION OF POWER) Herhangi bir siyasal sistemde devletin üç temel işlevi olan **yasama**, **yürütme** ve **yargının** ayrı ayrı ve birbirini denetleyen organlar tarafından yerine getirilmesi. Sözkonusu üç temel işlevin tek bir organ tarafından yerine getirilmesine de **kuvvetler birliği** denir. Bkz. **DENGE VE FREN.**

KUVVETLER BİRLİĞİ (UNITY OF POWER) Bkz. **KUVVETLER AYRILIĞI**

KUZEY-GÜNEY DİYALOĞU (NORTH-SOUTH DIALOGUE) 1970'li yılların başlarında gündeme gelen, mevcut uluslararası ekonomik düzenin azgelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet etmediği, tersine gelişmiş ülkelerle aralarındaki uçurumu daha da derinleştirdiği görüşünden hareketle, azgelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarının başarıya ulaşması ve bu ülkelerdeki açlık, sefalet, yoksulluk, işsizlik ve bulaşıcı hastalık vb. sorunların çözülmesi amacıyla gelişmiş kuzey ülkeleri ile azgelişmiş güney ülkeleri arasında oluşturulması istenen diyalog ve işbirliği süreci.

KÜLLÎ İRADE İrade-i külliye. Mutlak irade. **Kelam** terminolojisinde, Allah'ın mutlak varlığına paralel olarak varolan mutlak dileme kudreti. Her şeyi kuşatan, hiçbir şeyi dışarıda bırakmayan sınırsız ve ölçüsüz irade. Bkz. **CÜZİ İRADE, İRADE.**

KÜLTÜR (CULTURE) 1. **Ekin.** Yeryüzünde beşerî hayatın başlangıcından bu güne kadar insanoğlu tarafından üretilmiş olan herşey. 2. Bir birey veya topluluğun yaşam tarzını biçimlendiren örf, adet, gelenek ve görenek ile alışkanlıklar, davranışlar ve inançlar toplamı.

KÜLTÜRE GİRME (ENCULTURATION) Gelişme çağındaki çocukların okul, aile ve diğer sosyal kurumların da yardımıyla içinde yaşadıkları toplumun kültürel norm, değer ve gelenekleri öğrenmeleri; yetişkin kişilerin de hayat boyu kendilerini kültürel gelişmelere uydurmaları süreci.

KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ (CULTURAL ANTHROPOLOGY) Bkz. **ANTROPOLOJİ**

KÜLTÜREL ÇAĞDAŞLAŞMA (CULTURAL MODERNIZATION) Bkz. **ÇAĞDAŞLAŞMA**

KÜLTÜREL DEĞER (CULTURAL VALUE) Bkz. **DEĞER**

KÜLTÜREL EKOLOJİ (CULTURAL ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

KÜLTÜREL GEÇİKME (CULTURAL LAG) Toplumun ekonomik yapısının değişimine paralel olarak aynı hızla sosyal ve kültürel yapının değişememesinin sonucunda meydana gelen uyumsuzluk durumu.

KÜLTÜREL GÖRECELİLİK (CULTURAL RELATIVISM) 1. Kültür ürünlerinin değerlerinin mutlak olmadığı ve toplumdan topluma değiştiğini savunan yaklaşım. 2. Bir toplumdaki kurumlan, ilişkileri veya diğer kültürel unsurları, başka bir toplumun anlayış ve yargılarıyla anlamanın imkânsız olduğunu iddia eden görüş. Buna göre, her toplumun kültür değerleri, ancak o toplumun referans çerçevesi ile anlaşılabilir; dışardan anlamaya çalışma tahrif eder, daha da anlaşılmaz hale getirir.

KÜLTÜREL YABANCILAŞMA (CULTURAL ALIENATION) Bkz. **YABANCILAŞMA**

KÜLTÜREL YOKSUNLUK (CULTURAL DEPRIVATION) 1. Toplumdaki dikey hiyerarşi içinde yeralan alt tabakalara mensup bireylerin toplumun ortalama kültür ve eğitim düzeyinin gerekliliklerini yerine getirememesi. 2. **Referans grubu**nun kültürel değerlerine sahip olamamaktan kaynaklanan eziklik duygusu. Bkz. **AŞAĞILIK KOMPLEKSİ, REFERANS GRUBU.**

KÜME ÖRNEKLEMESİ (CLUSTER SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

L

LABİRENT (MAZE) Gerek hayvan, gerekse insanların öğrenme sürecinin araştırılması ile ilgili bazı deneylerde kullanılan, bir doğru çıkış yolu, bir çok da çıkmaz koridordan oluşan bir düzenek. Labirent deneylerinde denekten beklenen, verilen zamanda çıkmaz koridorlara sapmadan doğru çıkış yolunu bulmasıdır.

LAF SALATASI YAPMAK (TALKATIVENESS) Anlamsız ve amaçsız konuşmak. Hiç gereği olmadığı halde, *konuşmuş olmak için,* yahut *laf olsun sessizlik bozulsun* cinsinden sürekli konuşup, boş laf üretmek. Tartışmanın seyrine veya olumlu bir sonuca ulaşmasına katkıda bulunmayacak argümanlarla zaman harcamak.

LAİKLİK (LAICISM) 1. **Sekülarizm**in siyasal çerçevesi. Yasama, yürütme ve yargı erklerinin dinsel olan veya olduğu söylenen ilkelere göre düzenlenmediği siyasal örgütlenme biçimi. Siyasal otoritenin, emredici yaptırım gücünü dinden almaması, meşruluğunu dine dayandırmaması. 2. Devletin çeşitli dinler arasında taraf olmaması ve ayrıcalık gözetmemesi, din işleri ile devlet işlerinin ayrı kabul edilmesi ilkesi. Bkz. **SEKÜLARİZM, TEOKRASİ, AYDINLANMA, MODERNİZM.**

LEASİNG (LEASING) 1. **Finansal kiralama**. Yatırım mallarının belirli bir kira karşılığında uzun vadeli olarak ihtiyacı olan kişilere kiralanması. 2. Satınalma gücü yeterli düzeyde olmayan firma veya şahısların, imalat veya ihracatçı firmadan sağladıkları, ekonomik ömrü bir yıldan uzun mal veya makinaların, belirli bir süre kullanım hakkının daha sonra da mülkiyetinin kendilerine devredilmesini öngören kaynak sağlama yöntemi.

LEONTİEF PARADOKSU (LEONTIEF PARADOX) Bir kurama dayalı olarak yapılan mantıksal çıkarsamalar ile pratikteki bulguların birbiriyle çelişmesi. Bu deyim, **faktör donanımı teorisi**'ne göre sermaye yönünden zengin olan ABD'nin sermaye yoğun teknoloji ile üretilen ürünleri ihraç, emek yoğun ürünleri de ithal etmesi gerekirken, W. Leontief'in, pratikte durumun tam tersi olduğu yolundaki bazı bulgular elde etmesi üzerine yerleşmiştir.

LİBERALİZM (LIBERALISM) Serbestlik, bireysel ve toplumsal özgürlük savunuculuğu. Kamu otoritesinin ekonomik, sosyal, dinsel vb. gibi süreçlere müdahale etmesine, ya da bu süreçlere kendi istediği doğrultuda yön vermek yönündeki girişimlerine karşı çıkılması gerektiğini ileri süren görüş. Bu çerçevede, devletin ekonomiye müdahale etmemesi, yahut iktisadî hayatın yönlendirilmesine yönelik devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması gerektiğini, piyasada oluşan arz ve talep mekanizmasının iktisadî ve sosyal açıdan en yararlı sonuçları yaratacağını; *bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* ilkesini savunan öğretiye **iktisadî liberalizm**; kamu otoritesinin toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarını yönlendirmelerine karışmaması, sosyal hayatın biçimlenmesinde belirleyici rol oynanaması gerektiğinin, *en iyi hükümetin, en az hükmeden* hükümet olduğunun savunulmasına da **siyasal liberalizm** denir.

LİBİDO (LIBIDO) Bkz. **FREUDÇULUK**

LİKİDASYON (LIQUIDATION) Bkz. **TASFİYE**

LİKİDİTE (LIQUIDITY) 1. **Akışkanlık**. Seyyaliyet. Kolayca nakit paraya çevrilebilirlik. 2. Bir işletmenin vadesi gelmiş nakdî taahhütlerini karşılayabilme gücü, borçlarını ödeyebilme yeteneği. Bir ticarî işletmede bilançonun aktif kısmında yeralan kasa, bankalar hesabı, senetler ve diğer kıymetli evraklar gibi doğrudan para, veya kolaylıkla paraya çevrilebilme özelliği olan varlıklara **likit varlıklar**; işletmenin tasfiyesi halinde varlıkların tüm borçları karşılayabilmesine **gerçek likidite**; işlet-

menin vadesi gelen borçlarını ödeyebilmesi için gerekli paraya da **teknik likidite** denir.

LİKİDİTE ORANI (LIQUIDITY RATIO) Bkz. **RASYO**

LİKİDİTE TUZAĞI (LIQUIDITY TRAP) Faiz oranının düşebileceği en düşük düzeye inmiş olduğuna inanılması nedeniyle, para arzını artırarak faiz oranlarını daha fazla düşürmenin mümkün olmaması durumu. Bu durumda faiz oranının yeniden yükselebileceği beklentisi sebebiyle, eldeki para nakit olarak tutulmak istenecek, spekülatif para talebi tam esnek olacaktır. Bunun sonucu, para politikasının istihdam ve millî gelirin artırılması konusunda işlevsiz hale gelmesi, bir araç olarak kullanılabilir olmaktan çıkmasıdır.

LİMİTED ŞİRKET (LIMITED LIABILITY COMPANY) 50'yi geçmemek üzere iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulan, ortaklarının sorumluluğu, koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı ve esas sermayesi belirli olan ticarî ortaklık. Ortaklar tarafından konulan sermaye için, anonim şirkette olduğu gibi hisse senedi çıkarılamaz. Limited şirketler, esas sözleşmede açıkça belirtilmek kaydıyla, sigortacılık dışında her türlü iktisadî faaliyet için kurulabilirler.

LİSANS (LICENCE) Herhangi bir işin, ticarî işlemin ya da bir eylemin yapılabileceğine ilişkin, resmî otorite yahut sözkonusu işle ilgili en yetkili örgüt tarafından verilen izin veya yetki belgesi. Bu çerçevede, normal fakülte veya yüksek okul öğrenimi sonunda verilen diploma derecesine **öğrenim lisansı**; bir malın ihraç veya ithali için resmî makamlardan alınması gerekli izin belgesine **ticaret lisansı** denir. Ayrıca sınaî, ticarî, turistik vb. faaliyetlerde patenti başkasına ait bir malı üretmek, bir imkânı kullanmak veya bir teknik yöntemden faydalanmak üzere alınmış izne de lisans denmektedir.

LİYAKAT SİSTEMİ (MERIT SYSTEM) İstihdam edilecek kişilerin, kişisel dostluk, aynı partiden olma veya aynı siyasi görüşü

paylaşma, soyluluk vb. ölçütlere göre değil; görevin gerektirdiği yeterlilik, nitelik ve yeteneklerin ölçüldüğü, aynı şartları taşıyan herkesin katılımına açık olarak yapılan sınav yoluyla belirlendiği sistem.

LOBİCİLİK (LOBBYING) Bkz. **KULİSCİLİK**

LOGOS 1. Evreni kuşatan ve denetleyen kozmik akıl. 2. Herşeyi açıklanabilir kıldığı varsayılan mantıksal temel düzlem.

LOKAVT (LOCK OUT) Belirli bir işyeri veya işkolundaki işçi ve işverenler arasında ücretler, sosyal haklar, çalışma koşulları vb. konularda yapılan pazarlıkların çıkmaza girmesi ve olumlu bir sonuca varılamaması durumunda işverenin yasal gerekliliklerini yerine getirerek işyerini kapatıp işçileri topluca işten çıkarması. Bkz. **GREV, TOPLU SÖZLEŞME.**

LONCA (GUILD) Sanayi öncesi toplumlarda hem üretim hacmi, ürün kalitesi ve fiyatları denetleyen, hem de meslekî eğitimi planlayıp yürüten, bu yüzden toplum örgütlenmesinde merkezî bir rol oynayan kurum.

LONCA SİSTEMİ (GUILD SYSTEM) Ortaçağın karakteristik meslekî örgütlenme biçimi olan ve belirli bir işkolunda çalışan kişilerin usta, kalfa, çırak gibi sıkı bir hiyerarşik düzen içinde örgütlenmelerini öngören sistem. Osmanlı toplumsal yapısında zanaatçı teşkilatı olarak oldukça yaygınlık kazanmış olan lonca sistemine göre, bir meslek grubunda yeralan kişiler arasında ortak menfaatlerin korunması amacına yönelik karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma esastır; hiyerarşik basamaklar arasındaki hareketlilik ile, bir loncadan başka bir loncaya geçiş sıkı kurallara bağlıdır. Meslekî disiplin, karşılıklı güven, meslek ahlâkının geliştirilmesi gibi konularda oldukça önemli işlevler görmüş olan lonca sistemi, sanayi devriminden sonra giderek çözülmüştür. Bkz. **KORPORATİZM.**

LORENZ EĞRİSİ (LORENZ CURVE) Bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan reel gelirin bölüşümünü inceleyip belirli nüfus dilimlerince ulusal gelirin nasıl paylaşıldığını gösteren, do-

layısıyla gelir dağılımının adil olup olmadığı konusunda bazı yargılara varılabilmesini sağlayan eğri. Dikey eksende gelir yüzdeleri ile yatay eksendeki nüfus yüzdelerini gösteren bir diyagramda Lorenz eğrisinin tam köşegensel olması gelirin tam adil bölüşüldüğünü; eğrinin düz köşegensel çizgi olmaktan çıkıp giderek çukurlaşması ise gelir dağılımının gayri adil olduğunu gösterir.

M

MADDECİLİK (MATERIALISM) 1. **Materyalizm. Özdekçilik.** Maddenin **kendiliğindenliğini**, öncelliğini ve belirleyiciliğini kabul eden düşünce biçimi. 2. Maddenin ezeliliğini, her türlü gerçekliğin özünün veya temelinin maddeye indirgenebileceğini ve dünya ötesi bir hayatın yokluğunu savunan dünya görüşü.

MAGNA KARTA (MAGNA CARTA) Türkçeye *büyük ferman*, ya da *büyük buyruk* olarak çevrilen, 1215'de İngiltere'de toprak sahibi soyluların Kral John'u zorlayarak kendi rızaları olmadan toprak sahiplerinden vergi alınamayacağını hükme bağlayan, böylece bir yandan kralın otoritesini sınırlarken, öte yandan merkezî otoritenin de paylaşılabileceğini kanıtlayan, modern parlamenter sistemin çekirdek uygulaması sayılan tarihî belge.

MAHALLÎ İDARE (LOCAL ADMINISTRATION) Bkz. **YEREL YÖNETİM**

MAHREÇLER KANUNU (SAY's LAW) Bkz. **SAY KANUNU**

MAKRO EKONOMİ (MACROECONOMICS) Ekonomi biliminin, millî gelir, istihdam, fiyatlar genel düzeyi, ödemeler dengesi, yatırımlar, büyüme ve gelişme, uluslararası iktisadî ilişkiler, kamu otoritesinin para, kredi ve maliye politikası gibi ekonomik yapının bütününü ilgilendiren sorunlar ile ilgilenen bölümü. Sözkonusu makro değişkenler ile bunların arasındaki karşılıklı etkileşim, makro politikaların sonuçları ile ekonomik faaliyetin bir bütün olarak irdelenip çözümlenmesine de **makro ekonomik analiz** denir.

MAKRO EKONOMİK ANALİZ (MACROECONOMIC ANALYSIS) Bkz. **MAKRO EKONOMİ**

MAKYAVELCİ DİPLOMASİ (MACHIAVELLIAN DIPLOMACY) İtalyan diplomat ve yazar olan N. Machiavelli'nin (1469-1529) görüşleriyle paralelliği yüzünden ismine izafeten geliştirilen, yalnızca kendi menfaati tarafından motive edilen, ustaca yalan, hile ve değişik taktiklerle ulusal çıkarların korunmasını amaçlayan diplomasi. Bkz. **DİPLOMASİ, DONUK DİPLOMASİ, KRİZ DİPLOMASİSİ.**

MAKYAVELİZM (MACHIAVELLISM) İtalyan düşünür N. Machiavelli'nin formüle ettiği ve amaca ulaşmak için her türlü aracın kullanılmasının, bütün yolların denenmesinin meşru olduğu; bizzat amaçların kendilerinin araçları meşru kıldığı görüşüne dayalı, siyasette ahlâkî ilkelerin işlevsizliğini ve esas belirleyici faktörün güç olduğunu savunan anlayış.

MAL (GOOD) Son tahlilde insan ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan, doğada bulunan veya insan tarafından üretilmiş, maddi varlığı olan her şey. Doğada bol miktarda bulunan, üretim ve mübadeleye konu olmayan, kullanılmaya elverişli hale gelmeleri için insan emeği gerektirmeyen ve tüketim için bir bedel ödenmeyen hava ve güneş gibi maddelere **serbest mallar**; insanlar tarafından üretilmiş ve tüketim için belirli bir bedel ödenen maddelere de **ekonomik mallar** denir. Ekonomik malların **zorunlu mal, lüks mal, normal mal, aşağı mal, ara malı** ve **nihaî mal** gibi çeşitli kategorileri vardır. Su örneğinde olduğu gibi, nüfusun ve ihtiyaçların artması, israflı kullanım gibi nedenlerle önceleri serbest mal kategorisinde sayılan bazı maddeler zamanla ekonomik mala dönüşmektedir. Bkz. **HİZMET, META.**

MAL BEYANI (DECLERATION OF PROPERTY) 1. Resmî görevlilerin, bulundukları mevkilerin sağladığı imkânları kullanarak haksız kazanç sağlamalarını önlemek amacıyla göreve başlarken veya gerektiğinde sahip oldukları taşınmaz tüm mallarını kamuoyuna açıklamaları. 2. Borçlunun gerek kendisinde ve gerekse üçüncü şahıslar nezdinde bulunan mal, alacak ve haklarından borcuna yetecek miktarın türü, mahiyet ve nitelikleriyle her türlü kazanç ve gelirlerini, yaşayış tarzına göre

geçim kaynaklarını, buna karşılık borcunu ve bu borcu nasıl ödeyeceğini yazılı veya sözlü olarak icra dairesine bildirmesi.

MALÎ OLİGARŞİ (FINANCIAL OLIGARCHY) Kapitalist üretim tarzının yerleştiği toplumsal ortamlarda sermayenin ahlâkî ilke tanımayan, acımasız ve yayılmacı karakterinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, toplumun küçük bir kesimini oluşturan büyük sermaye gruplarının kişisel ya da malî denetimleriyle ekonomik ve sosyal hayatın hemen hemen tamamına hükmetmesi; mutlu azınlık sultası.

MALİYE POLİTİKASI (FISCAL POLICY) Kamu otoritesi tarafından iktisadî ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla kamu gelirleri ile harcamalarının planlanması, yönlendirilmesi ve malî kurumlardan yararlanma yöntemlerinin belirlenmesiyle ilgili plan, program ve uygulamalar bütünü.

MALİYET (COST) Malolma bedeli. Bir iktisadî değeri elde etmek üzere yapılmış harcama tutarı. Bir malın üretimi sırasında geçirdiği aşamalarda yapılan giderlerin eklenmesiyle oluşan tutar.

MALİYET BEDELİ (COST VALUE) Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

MALİYET DEĞER TEORİSİ (COST THEORY OF VALUE) Bkz. **DEĞER TEORİLERİ**

MALİYET ENFLASYONU (COST PUSH INFLATION) Bkz. **ENFLASYON**

MALTHUSÇULUK (MALTHUSSIANISM) Nüfusun geometrik, doğal kaynaklar ve gıdaların ise aritmetik olarak çoğalmasından ötürü, evlilik ve çocuk sayısının sınırlandırılmasına yönelik önlemlerin alınmaması durumunda insanlığın açlık ve yoksulluğa mahkûm olacağını ileri sürerek ahlâkî değerlerin de yardımıyla nüfus artışının sınırlandırılması gerektiğini savunan görüş.

MANİFESTO (MANIFEST) 1. Toplumsal bir hareket veya bir siyasal partinin, siyasal inanç ve amaçlarının açık ifadesi. 2. Hal-

kın kitlesel olarak yaptığı gösteri. 3. Belirli bir alanda mevcut rakiplere meydan okuyarak açıkça ilan edilen bildiri.

MANCHESTER OKULU (MANCHESTER SCHOOL) **İktisadî liberalizmin** temel felsefesi olan *bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* ilkesine hararetle bağlı olan, İngiltere'de 19. yüzyılın ilk yarısında etkili olmuş, serbestlik yanlısı ekol.

MANDA SİSTEMİ (MANDATE SYSTEM) Birinci Dünya Savaşı sonrasında, galip devletlerin, **Wilson Prensipleri** uyarınca, fiilen kendi topraklarına katamadıkları yerleri, sözkonusu yerlerin kendi kendilerini yönetemeyecekleri gerekçesiyle Milletler Cemiyeti adına bölüşerek vesayet altında tutup sömürmeleri temeline dayalı yönetim sistemi.

MANTIĞA BÜRÜNDÜRME (RATIONALIZATION) **Rasyonalizasyon. Akla yatkınlaştırma. Neden uydurma**. Kişinin davranışlarının gerçek nedenlerini, yadırganacağı düşüncesiyle saklayarak, onları toplumsal olarak kabul edilebilen ya da yadırganmayan başka nedenlerle gerekçelendirmesi; akla daha yatkın hale getirmesi. **Örn.** Pahalı araba alan birisinin, lüks tüketim eğilimini saklayarak pahalı arabanın sonuçta daha çok tasarruf sağladığını söylemesi.

MANTIK (LOGIC) Önermelerin, düşünce ve kabullerin tutarlılık, inandırıcılık, doğruluk ve yanlışlığını; çıkarımların geçerliliğini belirleyen ölçütler ve kuralları; kıyas, tümevarım ve tümdengelim gibi düşünme süreçlerinin ilkelerini araştıran disiplin.

MANTIKSAL AÇIKLAMA (LOGICAL EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

MANTIKSAL DÜŞÜNME (LOGICAL THINKING) Formel mantık kuralları uyarınca yürütülen muhakeme; mantıksal çelişkiye düşmeden, **formel mantığın** temel ilkelerine uygun olarak düşünme. Bkz. **FORMEL MANTIK.**

MANTIKSAL İFADELER (LOGICAL EXPRESSIONS) Bkz. **MMB İFADELER**

MANTIKSAL PARADOKS (LOGICAL PARADOX) Bkz. **PARADOKS**

MANTIKSAL POZİTİVİZM (LOGICAL POSITIVISM) **Viyana çevresi**. Sağlam ve güvenilir bilginin ancak deneyle elde edilebileceğini kabul eden, deneyle doğrulanamayan önermeleri gerçek bilgi içermeyen metafizik yargılar olarak nitelendiren, bütün metafizik yargıların da tanımları gereği anlamsız olduğunu ileri süren, ayrıca anlamlılıkla bilimselliği örtüştürerek sonuçta bilimsel olmayan her önermenin anlamsız olduğunu savunan, felsefenin işlevini de dilin mantıksal olarak analiz edilmesiyle sınırlayan, 1920'lerden itibaren etkili olmuş akım. Bkz. **ELEŞTİREL AKILCILIK, ANARŞİST BİLGİ KURAMI, DENEYCİLİK, AKILCILIK.**

MAOİZM (MAOISM) Çindeki komünist ihtilalin önderliğini ve ardından Çin Komünist Partisi'nin yirmi yedi yıllık liderliğini yapmış olan Mao Tse Tung'un (1884-1976) devrimci doktrini ile, onun zamanında geliştirilen kendine has Marksist-Leninist prensiplerin yorum ve uygulamasına verilen ad. Mao'ya göre Marks'ın iddia ettiği gibi kapitalizmin bir yan ürünü olan proleterya sınıfının güçlenerek ortaya çıkıp devrim yapmasını beklemek yerine, varolan toplumsal güçler, meselâ köylüler, kullanılarak sosyalist devrimin yapılabilirlik imkânları zorlanmalıdır. Ona göre, Marksizm-Leninizm komünist toplum için gerekli tüm alternatifleri veya sorunlara ilişkin bütün çözümleri sağlayamamaktadır, esasen sağlaması da mümkün değildir. Çünkü, insanın bilişsel yetenek ve kapasitesi gelişip genişledikçe toplumsal sorunlara ilişkin çözümleri de zamanla değişecektir. Bu nedenle sosyalist toplumu bütün boyutlarıyla şimdiden öngörmek mümkün değildir.

MARİFET 1. Kavramsallaştırılamayan, dolayısı ile doğruluğu veya yanlışlığı sözkonusu olmayan bilgi. (H. El-Muhasibî) 2. Bilmek. Tanımak. Mantıksal çıkarım veya çıkarım sürecini kullanmadan, sezgi ya da ilham yolu ile elde edilen dolaysız bilgi. Bkz. **SEZGİ.**

MARJİNAL DEĞER TEORİSİ (MARGINAL THEORY OF VALUE) Bkz. **DEĞER TEORİLERİ**

MARJİNALİZM (MARGINALISM) Bir mal veya hizmetin değerinin son tahlilde, satıcının sözkonusu mal ya da hizmeti teslim

etmek için yapacağı fedakârlık marjı ile alıcının bunu elde etmek için göze alacağı fedakârlık marjı arasında yapılacak bir kıyaslama ile belirlenebileceğini savunan doktrin. Bu çerçevede, bir şeyin son birimi veya uç noktasına eklenen ilâve birime **marjinal**; bir malın tüketilen ek bir biriminin sağladığı faydanın toplam faydada yaptığı değişikliğe **marjinal fayda**; bir malın son biriminden elde edilen gelirin toplam gelire katkısına **marjinal gelir**; bir firmanın üretim miktarında bir birimlik artış için katlanılması gereken ilâve maliyete **marjinal maliyet**; gelir düzeyindeki bir birimlik artışın tasarruflarda yarattığı artış oranına **marjinal tasarruf eğilimi**; gelirdeki bir birimlik artışın tüketim harcamalarında meydana getirdiği artış oranına **marjinal tüketim eğilimi**; tüketicinin aynı tatmin düzeyini korumak için bir mala olan talebini artırırken başka bir malın ne kadarından vazgeçmek durumunda olduğunu gösteren orana **marjinal ikame oranı**; üreticinin aynı üretim düzeyini koruyabilmek için üretim faktörlerinden birini belirli bir ölçüde azaltmasına karşılık öteki faktörü ne kadar artırması gerektiğini gösteren orana da **marjinal teknik ikame oranı** denir.

MARKA (TRADE MARK) Belirli bir üreticiler veya satıcılar grubu tarafından üretilen veya satışa çıkarılan mal yahut hizmeti tanımaya ve rakip mal ve hizmetlerden ayırt etmeye yarayan isim, tabir, işaret, arma veya bunların tümünden oluşan sembol.

MARKSİST İKTİSAT KURAMI (MARXIST ECONOMIC THEORY) **Marksist ekonomi doktrini**. Toplumların tarihsel gelişimlerinin her aşamasında, sözkonusu aşamayı karakterize eden **üretim güçleri** ile **üretim ilişkileri**, ya da **üretim araçları**na sahiplenmenin ifadesi olan mülkiyet ilişkilerinden oluşan **üretim tarzı**nın, bütün diğer sosyal, siyasal, kültürel ilişki ve etkinlikleri belirlediğini, toplumsal değişimi, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki yapısal çelişkinin sağladığını savunan kuram. Bkz. **DİYALEKTİK YÖNTEM, KAPİTALİZM, ÜRETİM TARZI, ÇATIŞMA TEORİSİ, RADİKAL TEORİ, EKONOMİZM.**

MARŞAL PLANI (MARSHALL PLAN) II. Dünya Savaşı sonrasında savaştan büyük yaralar almış Batılı ekonomileri yeniden canlandırıp dünya işbölümündeki işlevlerini yerine getirebilmeleri için kendi ayakları üzerinde durabilecek hale getirmek amacıyla ABD'nin Batı Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerektiğini öngören plan. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı G. Marshall tarafından hazırlandığı için bu adla anılan planın, Batı Avrupa ekonomilerini güçlendirerek bu ülkelerin ithal malları talebini uyarıp ABD'nin ihraç malları için iyi bir pazar bulmak, komünizmin Batıya doğru yayılmasını önlemek gibi hedefleri de bulunmaktaydı. Marşal planı çerçevesinde, sözü edilen ülkelere yapılan ekonomik yardımlara **marşal yardımı** denmektedir. Toplam 10-12 milyar dolar dolayında olan bu yardımlardan en büyük payı sırası ile İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya almış, Türkiye'ye yapılan küçük miktardaki yardım da 1950'li yıllarda yapılan altyapı hamlesinde kullanılmıştır.

MARŞAL YARDIMI (MARSHALL AID) Bkz. **MARŞAL PLANI**

MASAL (MYTH) 1. Dolaylı yollardan belirli değer ve inançları çocuklara aşılamak, onları eğlendirmek veya zihin esnekliği kazandırmak amacıyla onlara anlatılmak üzere uydurulan, aşkın güçleri konu edinen ilginç öyküler. 2. **Efsane. Söylence. Mit.** Bir toplum veya altkültür grubunun, geçmişiyle ilgili ya da önemli yararlılıklar göstermiş kahramanları konusunda nesilden nesile büyük bir övgü ile anlatarak aktardığı olağandışı ve doğaüstü nitelikteki öykü ve inançlar.

MASALBİLİM (MYTHOLOGY) 1. **Mitoloji. Söylencebilim.** Masalların inanç, değer ve toplumsal yapılarla ilişkilerini incelemeyi, bu çerçevede masalları çözümlemeyi konu edinen disiplin. 2. Bir yöre, ülke veya uygarlığa özgü mitler, efsaneler ya da masallar bütünü.

MAŞERİ VİCDAN (COLLECTIVE CONSCIOUSNESS) Bkz. **ORTAK BİLİNÇ**

MATEMATİK (MATHEMATICS) Etimolojik olarak, Yunancada *öğrenmek* anlamına gelen *mathein* ile *ilgili* anlamına gelen

ikos sözcüklerinden oluşan ve sayı, rakam, şekil, niceliksel çokluk ve bunlarla ilgili kavramların mantıksal ilişkilerinin incelenmesini konu edinen disiplin.

MATEMATİKSEL İFADELER (METHEMATICAL SENTENCES) Bkz. **MMB İFADELER**

MATERYALİZM (MATERIALISM) Bkz. **MADDECİLİK**

MATRİARKİ (MATRIARCHY) Bkz. **ANAHANLIK**

MATURİDİLİK Adını kurucusunun isminden alan, İslam düşünce tarihinde yeralan itikadî ekolleri biri. İmanın kalb ile tasdik ve dil ile açıklama olduğunu, imanda artma veya eksilmenin sözkonusu olmadığını; ancak imanın kuvvetli yahut zayıf olabileceğini; Allah'ın ne kendinin aynı, ne de kendinden başka olan sıfatlarının bulunduğunu; bir peygamberin çağrısı kendilerine ulaşmadıkça, insanların sadece Allah'ın varlığını ve birliğini bilmekle yükümlü olacağını; aklın iyi ve kötüyü bilme gücüne rağmen vahiy olmadan insanın sorumlu tutulamayacağını; insanın özgür cüzi iradesinin bulunduğunu savunan mezhep. Bkz. **EŞARİLİK, EHL-İ SÜNNET.**

MAZOŞİZM (MASOCHISM) Kendisine eziyetten haz alma. Öznenin, hor görülmekten, kendisine eziyet yapılmasından ve hakaret edilmesinden zevk alması. Kendisine yapılan eziyet ve işkenceyi bir tür psikolojik tatmin ve rahatlama aracı olarak görme.

MAVİ YAKALILAR (BLUE COLLARS) Beyin gücünden ziyade bilek gücü gerektiren işlerde çalışan işçiler.

MECAZ (METAPHOR) **1. Metafor.** Bir kavram, terim yahut ifadeyi yaygın anlamının yerine, çağrıştırdığı başka anlamları yükleyerek kullanmak. 2. Bir ifadeye, bilinen anlamın dışında bir anlam veya içlem yüklemek.

MECAZ VE BENZEŞİM İFADELERİ (METAPHORICAL AND ALLEGORICAL SENTENCES) Teşbihler. Üzerinde kurulu oldukları sözcüklerin kelime anlamları dışında, ima yoluyla yeni an-

lamlar yüklenen ifadeler (mecaz) ile, ortak bir niteliği olan farklı olgular arasında benzerlik ya da paralellik kuran ifadeler (benzeşim). Bir benzeşim ifadesi için *neden, inanıyor musun, ispat edebilir misin, emin misin* soruları ile *tanıma göre* öneki anlamsızdır. Mecaz ve benzeşim ifadeleri, temsil etmekte oldukları normal ifade biçimlerine çevrilebilirler. Normal ifade biçimine çevrilemeyen mecaz ve benzeşim ifadeleri bir anlam ifade etmez; bunlar birşey tasvir etmez veya açıklamaz. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI.**

MECZUP 1. Kendi dışında, olağanüstü bir güç kaynağının cazibesinde kalan; gayri iradî olarak bir otoritenin çekim alanına girmiş bulunan. 2. Aklî dengesi yerinde olmayan, ama aklî dengesi yerinde olanların sahip olmadığı birtakım olağanüstülüklere sahip kişi.

MEDENİYET (CIVILIZATION) Bkz. **UYGARLIK**

MEDİOKRASİ (MEDIOCRACY) Yöneticilerin, kıdemlilik sisteminin getirdiği katı hiyerarşi yüzünden, yahut kendilerini koruyan özel kanun maddelerinden dolayı, kendilerinden beklenen verimliliğin sağlanamaması durumunda bile yönetimden uzaklaştırılamadıkları yönetim tarzı.

MEDİTASYON (MEDITATION) Zihni düşüncelerden arındırma veya zihinsel enerjiyi bir noktaya yoğunlaştırma gibi yöntemlerle kişiliğin geliştirilmesi, ruhsal problemlerin çözülmesi veya stresin dağıtılarak başarı oranının artırılmasını amaçlayan bilgi ve teknikler bütünü.

MEDYAN (MEDIAN) Bkz. **ORTANCA**

MEKAN (SPACE) Bkz. **UZAY**

MEKAN SERİLERİ (PLACE SERIES) İstatistiksel bir araştırmada, araştırmaya konu olan gözlemlerin belirli yerlere göre aldıkları değerlerin toplanmasıyla oluşturulan seriler.

MEKANİK DAYANIŞMA (MECHANICAL SOLIDARITY) Akrabalık bağlarına, geleneksel değer ve normlara sadakatin esas oldu-

ğu, okur-yazarlık, işbölümü ve bireyciliğin henüz yeterince gelişmediği, kurumları işlevsel olarak farklılaşmamış toplumlarda görülen, hem davranış biçimleri hem de değer yargıları bakımından bireylerin birbirlerine benzemeleri sonucu oluşan **ortak bilince** dayanan dayanışma biçimi. (*E. Durkheim*) Bkz. **ORGANİK DAYANIŞMA, DAYANIŞMA.**

MEKANİKÇİLİK (MECHANISM) 1. Mekanizm. Fizik ve kimyadakine benzer kurallarla toplumsal yapıları ve insan davranışlarını açıklamaya çalışan yaklaşım. Bu yaklaşıma göre toplumsal süreçlere de egemen olan bazı yasalar vardır; tüm sosyo-ekonomik süreçler belirli ölçülerde insan iradesinden bağımsız olan bu yasalar çerçevesinde işler. 2. Evrendeki süreçleri, tabi oldukları kurallar ve işleyiş bakımından büyük bir makinaya benzeten; dolayısıyla bütün olayların, makinanın parçalarının işleyişinde olduğu gibi, genel kanunlar çerçevesinde açıklanabileceğini ileri süren yaklaşım.

MEKRUH İslam hukuk terminolojisinde, terkedilmemesi cezaî yaptırım gerektirmeyen, ancak kaçınılması tavsiye edilen fiil, davranış veya söz. Bkz. **MÜBAH, HARAM, FARZ, VACİP, SÜNNET, MENDUP, MÜSTEHAP.**

MEKTUP TEATİSİ (EXCHANGE OF LETTERS) Uluslararası ilişkilerde tarafların belirli yükümlülüklerin bağlayıcılığını kabul ettikleri ya da karşılıklı olarak belirli bir ortak anlayışa vardıklarını gösteren, karşılıklı birbirine gönderilen belgelerle uyuşmaya varılan uluslararası anlaşmalar.

MELANKOLİ (MELANCHOLY) 1. Hüznün sürekli olarak ruhsal yapıya egemen olması. 2. Karşı cinse veya başka bir nesneye olan aşırı bağlılık ve tutkunluğun yarattığı aşırı duygusal yoğunlaşmanın, bireyin diğer işlevlerini normal bir şekilde yerine getirebilmesine engel olması şeklinde ortaya çıkan bir tür ruhsal rahatsızlık.

MENDUP İslam hukuk terminolojisinde, yapılması tavsiye edilip övülen, fakat yapılmamasında da bir sakınca bulunmayan ey-

lem veya davranış. Bkz. **FARZ, VACİP, SÜNNET, MÜSTEHAP, HARAM, MEKRUH, MÜBAH.**

MENKUL (MOVABLE) **Taşınır**. Değer ve niteliklerine zarar vermeden kolaylıkla yerleri değiştirilebilen, taşınabilir mallar. Para, altın, hisse senedi, tahvil, yatırım fonu, gelir ortaklığı senedi gibi para ve benzeri değerli kağıtlara da **menkul değerler** denir. Bkz. **Gayri menkul.**

MENKUL KIYMETLER BORSASI (STOCK EXCHANGE MARKET) Bkz. **BORSA**

MENŞEVİZM (MENSHEVISM) Rus Sosyal Demokrat Partisi içerisinde yeralan ve henüz kapitalizmin tam anlamıyla gelişmediği Rusya'da doğrudan sosyalizmin kurulamayacağı, bu nedenle önce Batıdakilere benzer bir burjuva demokrasisi aşamasının zorunlu olduğu, disiplinli ve dar kadrolu bir parti yerine geniş tabanlı, daha az merkeziyetçi bir siyasî örgütlenmenin gerekli olduğunu savunan, kısaca, parlamenter marksistler denebilecek bir grubun çevresinde oluşan siyasî hareket. Bkz. **BOLŞEVİZM.**

MERKANTİLİZM (MERCANTILISM)16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da feodalizmin çözüldüğü ve yerine mutlakiyete dayalı millî devletlerin kurulduğu dönemlerde etkili olmuş; alun, gümüş vb. değerli madenlerin bir ülkenin siyasal ve ekonomik gücünün başlıca kaynağı olduğunu; ülkenin zenginleşmesi ve güçlenmesinin dış ticaret dengesinin fazla vermesine bağlı bulunduğunu; dolayısıyla ihracatın teşvik edilerek ithalatın kısıtlanması, müdahaleci ve yerel ekonomiyi dışa karşı korumacı bir dış ticaret politikası izlenmesi gerektiğini savunan iktisadî öğreti. 16. yüzyıl başlarında dünyada coğrafî keşiflerin başlaması, uluslararası ticaretin artması, Avrupa'da yaşanan sosyokültürel ve siyasal değişiklikler ile dönemin egemen iktisadî yapılanması olan merkantilizm birbirine paralel olarak gelişmiş; bir anlamda merkantilist öğreti, dış dünyadan hammadde ve kıymetli madenler temin etme girişimleri şeklinde başlayıp sonraları çok daha kapsamlı boyutlara ulaşmış olan sömürge-

cilik sürecinin düşünsel zeminini hazırlamıştır. Merkantilizmin Fransa'da uygulanan biçimine **Kolbertizm**, Almanya ve Avusturya'da uygulanan biçimine **Kameralizm**, İngiltere ve İspanya'da uygulanan biçimine ise **Bulyonizm** denmektedir. Merkantilist dönem aynı zamanda sanayi kapitalizmini hazırlayan ticarî kapitalizm dönemidir.

MERKEZ BANKASI (CENTRAL BANK) Temel işlevi para arz ve talebini kontrol yoluyla, para piyasasını denetlemek, altın ve döviz rezervlerini ayarlamak, açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası yoluyla piyasadaki para miktarıyla kredi hacmini kontrol altında tutmak ve böylelikle para ve maliye politikalarının uygulanmasına yardımcı olmak olan banka. Devlet adına para basma yetkisine sahip tek kuruluş olan merkez bankasına bankalar arasındaki merkezî konumundan dolayı bankaların bankası da denmektedir.

MERKEZ-ÇEVRE (CENTRE-PERIPHERY) Ulusal veya uluslararası alanda karşılıklı ilişki ve bağımlılık düzeyini ifade etmek üzere kullanılan ve birlikte anlam ifade eden bir çift kategori. Buna göre, ulusal düzeyde bölgelerarası uluslararası düzeyde ise ülkelerarası ilişkilerde, belirleyici, değerli ve önemli olandan; belirlenen, etkilenen ve denetlenene doğru bir hiyerarşik işbölümü sözkonusudur. Bu çerçevede ülke içinde merkez, kararların alındığı, yönetici elitlerin yaşadığı, kültür ve sanat etkinliklerinin yoğunlaştığı, ülke ekonomisinde önemli ağırlığı olan sanayi ve iş merkezlerinin bulunduğu bölgeler iken; çevre de her açıdan merkeze bağımlı, merkezin özelliklerinin tersi özellikler taşıyan gelişmemiş bölgelere denmektedir. Uluslararası alanda ise merkez, gelişmiş kapitalist ülkeler, çevre de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere tekabül etmektedir.

MERKEZÎ YÖNETİM (CENTRALIZED ADMINISTRATOIN) İdarî ve siyasî karar alma süreçlerinin bir merkezden yönlendirildiği, bütün işlerin sıkı bir hiyerarşi içinde emir ve komuta zincirine göre yerine getirildiği, gücün tek merkezde toplanarak taşranın yetkilerinin sınırlandığı yönetim biçimi.

MESAJ (MESSAGE) 1. **İleti. İletişim**e konu olan ve bilgisel veya duygusal bir içerik taşıyan **simge** ya da simgeler kümesi. 2. Toplumda önemli mevkilere sahip kişilerin yayınladıkları yazılı haber.

MESİH (MESSIAH) Bkz. **MESİHÇİLİK**

MESİHÇİLİK (MESSIAHINISM) İçinde yaşanılan ancak hoşnut olunmayan mevcut kötü toplumsal düzene son verecek, yerine mutlu ve adil bir düzen kuracak bir kurtarıcının geleceğine inanma. Her inanış veya dinde değişik isimler alan ve sözkonusu bozulmuş toplumsal düzeni, inanç, değer ve ilişkileri yeniden düzenleyip, kendine tabi olanları kurtuluşa götüreceğine inanılan bu lidere de **Mesih** denir. Bkz. **ÜTOPYA.**

MESLEK (PROFESSION) Belirli düzeyde beceri, teorik bilgi, eğitim ve diploma gerektiren, niteliği toplumdan topluma değişmekle beraber yüksek statü, prestij ve gelir kazandıran iş. Bkz. **İş.**

MEŞRULAŞTIRMA (LEGITIMIZATION) 1. Varolan veya önerilenin, muhatap olan insanlar için en iyi, en istenilen şey olduğunu gösterme süreci. 2. Mevcut durumun, bir öneri yahut beklentinin genel kabul gören ahlâkî veya toplumsal normlara uygun hale getirilmesi. 3. Yasallaştırma, meşruiyet kazandırma.

MEŞRULUK (LEGITIMACY) 1. Yasalara uygunluk. 2. Egemen sistemin hukuksal yapısına, kanun ve kurallarına uygunluk; yürürlükteki yasalarla çelişmemek.

MEŞRUTİ MONARŞİ (CONSTITUTIONAL MONARCHY) 1. İktidar ve yetkileri anayasa tarafından belirlenip sınırlanan bir hükümdarın başkanlığında çalışan parlamento yönetimi. 2. Hükümdarların iktidarlarını belirli derecede temsil özelliğine sahip organlarla paylaştıkları yönetim tarzı.

MEŞRUTİYET (CONSTITUTIONALISM) 1. Yöneticilerin güç kullanma yetkilerinin anayasa hükümleriyle sınırlandığı yönetim

biçimi. 2. Anayasalcılık. Hak ve yetkilerin anayasa tarafından belirlendiği, kral ya da hükümdarın hareket alanının parlamento tarafından sınırlandırıldığı ve yetkilerin krallık ile parlamento arasında paylaşıldığı yönetim biçimi.

MEŞAİLİK Derslerini yürüyerek veren Aristo'nun ekolüne atfen, yürüyenler okulu veya yürüyücülük. İslam dünyasında Aristo'nun görüşlerinden etkilenen, Kindi, Farabi, İbn Sina, ve İbn Rüşt'ün düşüncelerinden oluşan felsefe okulu.

META (COMMODITY) İhtiyaç veya istekleri karşılamaya yönelik para ile alınıp satılabilen, fiyatı olan, pazarlamaya konu olan herşey. Metalar mal ve hizmet olmak üzere iki grupta toplanır. Bkz. **MAL, HİZMET.**

META FETİŞİZMİ (COMMODITY FETISHISM) İnsan emeğinin ürünü olan metaların adeta özerk bir nitelik kazanarak zaptedilemez bir güç haline gelmesi ve insana egemen olması; eşyanın insana itaat etmesi gerekirken tersine insanın, tanrısal bir nitelik kazanan kendi ürününe itaat eder hale gelmesi; eşyaya kölelik, **meta**ya tapma.

METAFİZİK (METAPHYSICS) 1. **Fizikötesi**. Duyu ve algı alanının dışında kalan. 2. Felsefenin beş duyu organının algı alanının dışında kalan gerçeklikle ilgilenen dalı.

METAFİZİK SAFHA (METAPHISICAL STAGE) Bkz. **ÜÇ HAL YASASI**

METAFİZİK GERÇEKLİK (METAPHYSICAL REALITY) Fiziksel-maddesel olmayan, elle tutulup gözle görülemeyen, gözlemlenemeyen ya da tecrübe edilemeyen şeyler ile; his, heyecan, akıl gibi beşerî melekeler veya duyumların yanısıra duyum ve algılamaya konu olmayan, beşerin kavrayış düzleminin dışında kalan, fizikötesi-alemi kapsayan gerçeklik kategorisi. Bkz. **GERÇEKLİK, FİZİKSEL GERÇEKLİK, OLGUSAL GERÇEKLİK.**

METAFOR (METAPHOR) Bkz. **MECAZ**

METALAŞTIRMA (COMMODIFICATION) **Nesneleştirme**. Kapitalist sistemin mantığının bir sonucu olarak, genel anlamda

bütün ilişkilerin, özel olarak da insan emeğinin, pazar ilişkileri çerçevesinde alınıp satılabilen birer mal haline getirilmesi.

METEOROLOJİ (METEOROLOGY) Dünyayı çevreleyen hava tabakası olan atmosferde cereyan eden olaylar, hava koşullarında meydana gelen değişmeler, mevsimlerin gelişimi, iklim türleri ve hava durumu tahminlerini araştırıp incelemeyi konu edinen bilimdalı.

METOD (METHOD) Bkz. **YÖNTEM**

METODOLOJİ (METHODOLOGY) Bkz. **YÖNTEMBİLİM**

MEVDUAT (DEPOSITS) Bankalara yatırılan paraların genel adı. İstenildiği zaman geri çekilebilmek üzere yatırılan mevduata **vadesiz mevduat**; belirli bir süre geri çekilmemek üzere yatırılan paraya **vadeli mevduat**; bankaların topladıkları mevduat karşılığında merkez bankasında tutmak zorunda oldukları paraya **mevduat munzam karşılığı**; mevduat sahiplerinin her an sözkonusu olabilecek para çekme taleplerine cevap vermek üzere bankaların kendi kasalarında tutmak zorunda oldukları paraya da **disponibilite** denir.

MEZAT (OPEN BIDDING) Bkz. **AÇIK ARTIRMA**

MİKRO EKONOMİ (MICROECONOMICS) Birey, hanehalkı, firma gibi tekil ekonomik birimlerin iktisadî davranışlarını inceleyen; bireylerin fayda maksimizasyonu, firmaların ise kâr maksimizasyonu hedeflerine nasıl ulaşabilecekleri konusunda çözümlemeler yapan iktisat dalı.

MİKRO EKONOMİK ANALİZ (MICROECONOMIC ANALYSIS) **Mikro iktisadi çözümleme**. İktisadî olgu ve ilişkilerin bireysel ekonomik birimler ölçeğinde tek tek ele alınması; bütünden çok, bütünü oluşturan parçaların davranış biçimlerinin araştırılıp çözümlenmesi.

MİLİS (MILITIA) 1. Savaş zamanında düzenli orduya yardım amacıyla oluşturulan silahlı halk kuvveti. 2. İç savaş durumunda mevcut düzene karşı ayaklanan ve silahlı mücadele veren

düzensiz halk kuvveti. 3. Parti örgütlenmelerinde küçük yerel birim.

MİLİTARİZM (MILITARISM) Ordunun siviller üzerindeki egemenliği esasına dayanan ve özellikle de 19. yüzyılda ordu gücünü kullanarak yayılmacılık politikası güden devletlerin başını çektiği siyasal akım.

MİLLET (NATION) **Ulus**. Tarihsel olarak imparatorlukların çözülmesiyle ortaya çıkan ve aralarında ortak dil, din ve kültür bağı bulunan, ortak bir ülkü etrafında birleşmiş, aynı kaderi paylaşan ve bağımsız bir siyasal kimlikle aynı topraklar üzerinde yaşayan insan topluluğu.

MİLLÎ GELİR (NATIONAL INCOME) **GSMH**'dan amortismanlar ve dolaylı vergiler çıkarıldıktan sonra geriye kalan parasal değer. Safî millî hasıladan dolaylı vergiler toplamının çıkarılmasıyla elde edilen değer. Matematiksel olarak 1) Millî gelir = SMH - Dolaylı Vergiler. 2) Millî gelir = GSMH - (Amortismanlar + Dolaylı Vergiler). Millî gelir, her üçü de aynı sonucu vermek üzere üç değişik yoldan hesaplanabilir: 1. *Üretim yönünden:* Üretilen nihaî mal ve hizmetlerin net değerleri toplamı 2. *Gelir yönünden:* Toprak, emek, sermaye ve girişim gibi üretim faktörlerinin elde ettikleri rant, ücret, faiz ve kâr gibi gelirlerin toplamı. 3. *Harcama yönünden:* Tasarruflar da dahil olmak üzere bireyler tarafından yapılan harcamalar toplamı.

MİLLÎ İRADE (NATIONAL WILL) Bir ülke sınırları içinde yaşayan ve belirli bir **milliyet** kimliği taşıyan insanların belirli noktalarda yoğunlaşan genel siyasal tercih, eğilim ve istekleri. Söz konusu iradenin halk tarafından seçilen temsilcilerin toplandığı meclislerde tecelli ettiği ve bu yüzden meclislerin nihaî karar mercii olduğu kabul edilir.

MİLLÎ MUHASEBE (NATIONAL ACCOUNTING) Tarım, sanayi ve hizmetler gibi ekonominin temel sektörlerinin, gerek birbirleriyle ilişkiler ve gerekse ekonomi içinde taşıdıkları ağırlıklar açısından incelenmesi; yatırımlar ve kamu harcamalarının millî

gelir içindeki payları ile başlıca ekonomik göstergelerin makro çerçevede hesaplanıp çözümlenmesine yönelik işlemler bütünü.

MİLLİLEŞTİRME (NATIONALIZATION) **Ulusallaştırma. Devletleştirme.** Bir ülkede faaliyet gösteren yabancı firmaların ya da yabancı sermayenin egemen olduğu, dolayısıyla yabancıların kontrolünde bulunan üretici birimler veya sektörlerin yerli sermayenin kontrolüne verilmesi. Bkz. **KAMULAŞTIRMA.**

MİLLİYET (NATIONALITY) **Uyruk.** Belirli bir millete olan aidiyeti ve bağlılığı ifade eden ve kişilerin ulus düzeyinde sınıflandırılmasını sağlayan kimlik.

MİLLİYETÇİLİK (NATIONALISM) **Ulusculuk. Nasyonalizm.** Milletine ait olan bütün değerlere sahip çıkma, onları korunma ve yüceltme, başka milletleri ve onlara ait değerleri küçük görme esasına dayanan ideoloji. Bkz. **IRKÇILIK, ŞOVENİZM.**

MİLLİYETPERESTLİK (CHAUVINISM) Bkz. **OVENİZM**

MİNİ DEVLET (MICROSTATE) Hem siyasal, hem de ekonomik açıdan varlığının devamı komşularının iyi niyetine bağlı olan küçük bağımsız devlet. Örn. Lüksemburg.

MİSİLLEME (REPRISAL) 1. Cezalandırmak amacı ile aynısı veya benzeri ile karşılık verme. 2. Bir devletin, başka bir devleti hukuk dışı ve haksız olarak gördüğü uygulama ve kararlarından vazgeçirmek veya onu cezalandırmak için başvurduğu; güç gösterisi, ambargo, pasif abluka, sözkonusu devlete ait para ve malların blokajı gibi uygulamaları içeren baskıcı tedbirler.

MİSTİFİKASYON (MYSTIFICATION) Karşısındakini üzmemek veya hoş karşılanmayacağı umulan düşünceleri açığa vurmamak amacıyla, tek taraflı veya karşılıklı olarak gerçek duygu ve düşüncelerin bilinçli olarak saklandığı iletişimsizlik durumu.

MİSTİSİZM (MYSTICISM) Bkz. **GİZEMCİLİK**

MİT (MYTH) Bkz. **MASAL**

MİTİNG (DEMOSTRATION) Herhangi bir konuda kamuoyunu bilgilendirmek veya kamuoyunun dikkatini belirli noktalara çekmek için yapılan herkese açık izinli açık hava toplantısı. Yasal mercilerden önceden izin alınmadan yapılan gösteriye de **korsan miting** denir.

MİTOLOJİ (MYTHOLOGY) Bkz. **MASALBİLİM**

MİZAÇ (TEMPERAMENT) Bkz. **HUY**

MMB İFADELER (LMF SENTENCES) **Mantıksal, matematiksel, biçimsel ifadeler**. Mantıksal ve matematiksel ifadeler bir dilin iskeletini meydana getiren ifadeler; biçimsel ifadeler ise, *köpek bir hayvandır* cümlesinde olduğu gibi, cümle içinde bazı kavramlar arasındaki bağıntıları gösteren ifadelerdir. Bir mantıksal veya matematiksel cümlenin kanıtlanmasından bahsetmek anlamlıdır. Mantıksal, matematiksel ve biçimsel ifadeler, tecrübî ifadeleler ile hipotetik ifadelerden *tanıma göre* öneki uygulamasıyla ayırt edilebilir. MMB cümleleri, gerçeklikle karşılaştırma amacı taşımazlar; bu cümlelerin doğruluğunun sınanması gerçeklikle karşılaştırma yapmak suretiyle ortaya konmaz. Örn. 25x25=625 şeklindeki bir matematiksel ifadenin veya *köpek bir hayvandır* şeklindeki bir biçimsel ifadenin doğruluğunun test edilmesi için bu ifadelerin olaylarla karşılaştırılması yapılmaz. Ayrıca *inanıyorum ki* öneki MMB ifadeleri için anlamsızdır.

MOD (MODE) Bkz. **TEPE DEĞER**

MODA (FASHION) 1. Bir yaşam biçiminin yeniden üretimini veya sürekliliğini sağlamak üzere meydana gelen ve temel ögelerden ziyade, sözkonusu kültürün ayrıntılarında ortaya çıkan kısa ömürlü değişiklikler. 2. Daha çok giyim-kuşam dünyasında tüketimi körükleme amacına yönelik mevsimlik değişiklikler.

MODEL 1. Bir araştırma evreni içinde yeralan ögelerin aralarındaki ilişkileri anlamak, daha ileri çözümlemeler yapmak veya

neden sonuç ilişkilerini yakalamak amacıyla oluşturulan teorik, matematiksel veya kavramsal nitelikli ilişkiler yumağı. Bkz. KURAM. 2. Yapılması planlanan bir işin üretiminde rehberlik edecek örnek taklidi.

MODERN MİKTAR KURAMI (MODERN QUANTITY THEORY OF MONEY) Enflasyonun piyasanın kendi kurallarına göre işlemesinden değil, bu sürece siyasal otorite tarafından dışardan yapılan müdahalelerle piyasanın ememeyeceği kadar para arzının şişirilmesinden kaynaklandığını savunan, klasik miktar kuramının modern versiyonu. (*M. Friedman*) Bkz. PARASALCILIK.

MODERNİZASYON (MODERNIZATION) Bkz. ÇAĞDAŞLAŞMA

MODERNİZM (MODERNISM) **Aydınlanma çağı** ile gelen zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve yaşam biçimi. **Hümanizm, sekülarizm** ve **demokrasi** sacayağı üzerine kurulu; egemenliği insana özgürleştiren, kurtuluşu dinde değil bilimde arayan, **insanbiçimci** ve **insanmerkezci** dünya görüşü. Bkz. AYDINLANMA ÇAĞI, HÜMANİZM, SEKÜLARİZM, DEMOKRASİ, İNSANBİÇİMCİLİK, İNSANMERKEZCİLİK.

MODERNLEŞME (MODERNIZATION) Bkz. ÇAĞDAŞLAŞMA

MODERNLİK (MODERNITY) Genel olarak bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde görece en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının **rönesans** ve **aydınlanma** dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsenmesi ile ortaya çıkan yaşam tarzı. Bkz. AYDINLANMA, RÖNESANS, MODERNİZM, ÇAĞDAŞLAŞMA.

MONARŞİ (MONARCHY) Dinsel veya sembolik öneme sahip olanlar da dahil, tüm siyasal nüfuz, yetki ve güçlerin seçim dışı yöntemlerle ve çoğunlukla da miras yoluyla yönetimi ele geçiren tek bir kişide toplanması esasına dayalı yönetim biçimi.

MONETARİZM (MONETARISM) Bkz. PARASALCILIK

MONOGAMİ (MONOGAMY) Bkz. **EVLİLİK**

MONOKRASİ (MONOCRACY) Tek bir kişinin yönetimi yahut belirli bir siyasal amacın gerçekleştirilmesi için tek bir kişinin desteklendiği geçici yönetim. Bkz. **DEMOKRASİ, OTOKRASİ.**

MONOPOL (MONOPOLY) Bkz. **TEKEL**

MONOPSON (MONOPSONY) Bir malın çok sayıda satıcıya karşılık tek bir alıcısının bulunduğu, dolayısıyla talebin tek bir firmanın kontrolünde olduğu piyasa. Bkz. **PİYASA, TEKEL, OLİGOPOL, DÜOPOL, DÜOPSON.**

MONROE DOKTRİNİ (MONROE DOCTRINE) Aralık 1823'te ABD başkanı *J. Monroe*'nin ABD Kongresine sunduğu mesajda belirtilen ve onun adıyla anılan yalnızcılığa dayalı dış politika stratejisi. Bu politikaya göre, ABD Avrupalı devletlerin kuzey, güney ve orta Amerika'daki sömürgecilik faaliyetlerine izin vermeyecek, bundan böyle ABD de Avrupalı devletlerin işlerine karışmayacak, bir bakıma kabuğuna çekilecekti. Böylece ABD ile Avrupalı devletlerin etki alanları belirlenip sınırlanmış olacaktı.

MONTAJ SANAYİİ (ASSEMBLY INDUSTRY) Dışardan ithal edilen mamul parçaları birleştirerek, yeni bir değer eklemeden nihai ürün ortaya çıkaran sanayiler. Bkz. **SANAYİ, AĞIR SANAYİ.**

MORATORYUM (MORATORIUM) Vadesi gelmiş bir borcun kanun gereği, mahkeme kararı, karşılıklı anlaşma veya borçlunun tek taraflı kararı ile belirli bir süre veya sürekli olarak ödenmesinin ertelenmesi; borçlu tarafından alacaklıya borcun ödenmeyeceğinin ilan edilmesi.

MORFOLOJİ (MORPHOLOGY) Bkz. **BİÇİMBİLİM**

MOZAYİK TOPLUM (MOSAIC SOCIETY) Bir devlet çatısı altında toplanmış fakat dil, din, etnik köken veya ırk özellikleri bakımından farklılık gösteren alt gruplara ayrılmış toplum.

MUCİZE (MIRACLE)Peygamberlerin kendilerine inanmayan in-

sanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla gösterdikleri olağanüstü özellikler. Rasyonel olarak izahı mümkün olmayan doğaüstü olay.

MUDARABA Emek-sermaye ortaklığı esasına dayanan ticarî ilişki. Bir sözleşme ile girişilen bu ortaklık sonucunda elde edilecek kâra her iki taraf da ortaktır. Mudaraba ortaklığının oluşabilmesi için; 1. Sermayenin geçerli bir para olması. 2. Sözleşme sırasında sermayenin emek sahibine teslim edilmiş olması. 3. Kârın oranlı olarak tespit edilmiş olması gereklidir. Herhangi bir kayda bağlanmayan mudaraba sözleşmesinde emek sahibi her türlü işlemleri yapabilir. Fakat sözleşmede emek sahibi belirli kayıtlarla sınırlanabilir. Eğer emek sahibi sözleşme şartlarına uymazsa, sermayeyi iade eder, varsa kâr kendisinde kalır. Diğer taraftan, sermaye iş sırasında bir azalmaya uğrarsa, işe emeği ile katılan onu tazmin etmez, zarara sermaye sahibi katlanır. Sözleşmeye emek sahibinin zarara ortak olacağı şartı konamaz.

MUHAFAZAKARLIK (CONSERVATISM) **Konservatizm**. Statükoculuk. Mevcut yapıya hayat veren geleneksel değer ve normları koruma taraftarlığı. Hızlı değişimle geleneklerden kopulmasına karşı çıkmak.

MUHASEBE (ACCOUNTING) Finansal bilgileri gerçeğe uygun ve doğru bir biçimde sunmak ve böylece malî tablolardan yararlanan kişi ve kuruluşları işletme ve işletme faaliyetleri hakkında aydınlatmak amacıyla finansal verilerin genel kabul görmüş kayıt ve hesaplama ilkelerine uygun olarak kaydedilmesi; bu konu ile ilgili ilke, yasa ve teknikler bütünü.

MUHAYYİLE (IMAGINATION) Bkz. **İMGELEM**

MUKAYYET DEĞER (REGISTERED VALUE) Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

MURABAHA Bir malın peşin para ile satın alınarak üzerine konulan kâr eklenip vadeli olarak satılması esasına dayalı ticaret şekli.

MUŞARAKA Sermayedarın ve emek sahibinin bir işi gerçekleştirmek üzere birlikte emek ve sermayelerini koymalarıyla girdikleri ortaklık şekli. Bu tür ortaklıkta, sermaye sahibi işin gerçekleştirilmesi aşamalarındaki kararlarda söz sahibi olur, emek sahibi de ortaklığa emeğinin yanısıra belirli bir miktar sermaye ile katılır. Böylece taraflar, değişik oranlarda da olsa hem emek hem de sermayelerini birleştirmiş olurlar. İşletmenin başındaki kişi yönetime olan katkısının karşılığı olarak belirli bir miktar pay aldıktan sonra kalan kâr, ortaya konan sermayeye göre önceden belirlenen oranlar çerçevesinde paylaşılır. Eğer zarar söz konusu ise, o da yine konan sermayeye bağlı olarak önceden belirlenen orana göre yüklenilir.

MUTEZİLE İslam tarihinde Hicri 2. ve 5. yüzyıllarda canlılık göstermiş, Vasıl b. Ata'nın görüşlerinin temelini oluşturduğu **kelam** mezhebi. Bu mezhebin temel görüşleri şöyle özetlenebilir: Allah'ın kendi varlığının dışında bir sıfatı yoktur; insanların sorumlu tutulabilmeleri için, Allah'ın onların eylemlerine müdahale etmediğinin ve insanların kendi eylemlerini kendilerinin yarattığının kabul edilmesi gerekir; büyük günah işleyenler tevbe ettikleri zaman ne cennet ne de cehennemden hiç birine girmeyerek her ikisinin ortasında bir yerde yaşayacaklardır; Kur'an yaratılmıştır; insanlar ahirette de Allah'ı göremeyeceklerdir; insan aklı, nihaî karar merkezi olarak iyi ve kötüyü ayırma kudretine sahiptir.

MUTLAK (ABSOLUTE) **Salt**. Zaman, mekan veya duruma bağlı olmayan, zamanla değişmeyen, varlığı başka varlıkların varlığı ile sınırlı olmayan.

MUTLAK ÇOĞUNLUK (ABSOLUTE MAJORITY) **Salt çoğunluk**. Bir oylamada veya sayımda toplam nüfusun yarısından bir fazlasının oluşturduğu çoğunluk. Bkz. **NİSBÎ ÇOĞUNLUK.**

MUTLAK FİYAT (ABSOLUTE PRICE) Bkz. **FİYAT**

MUTLAK GERÇEKLİK (ABSOLUTE REALITY) Gerçekliği kendisinden kaynaklanan; gelmiş-gelecek, olmuş-olacak, idrak edilebilen-edilemeyen... herşeyi kuşatan gerçeklik. Sınırlı zaman

ve mekan kategorileri içinde ve beşerî ifade tarzıyla betimlenebilmesi mümkün olmayan, doğrudan evrenin Yaratıcısına karşılık gelen gerçeklik kategorisi.

MUTLAK ÜSTÜNLÜK KURAMI (THEORY OF ABSOLUTE ADVANTAGE) Uluslararası serbest ticaretin, ticarete katılan her ülke için yararlı olacağını, ülkelerdeki mutlak maliyetlerin farklılığına dayandırarak açıklayan kuram. Klasik iktisadın kurucusu kabul edilen *A. Smith* tarafından geliştirilen kurama göre, dış ticaret, malların üretim maliyetinin farklılığından doğar. Bu nedenle, eğer bir ülke ucuz maliyetle üretebildiği mallarda uzmanlaşarak bu malları ihraç eder, karşılığında başka ülkelerde ucuza üretilen malları ithal ederse, dış ticaretten kârlı çıkar. Bkz. **KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK KURAMI.**

MUTLAKİYET (ABSOLUTISM) Hükümet otoritesi üstünde geleneksel ya da yasal sınırlamaların bulunmadığı, otoritenin merkezileşmiş bir devlet eliyle en geniş alana yayıldığı ve yetkilerin tek elde toplandığı siyasal sistem.

MÜBADELE (EXCHANGE) Bkz. **DEĞİŞİM**

MÜBADELE TEORİSİ (THEORY OF EXCHANGE) Bkz. **DEĞİŞİM KURAMI**

MÜBAH İslam hukuk terminolojisinde, hakkında hüküm bulunmayan, yapılıp yapılmamasında dinî açıdan her hangi bir sorumluluk olmayan eylem veya davranışlar. Bkz. **FARZ, VACİP, SÜNNET, HARAM, MEKRUH, MENDUP, MÜSTEHAP.**

MÜCERRET (ABSTRACT) Bkz. **SOYUT**

MÜEYYİDE (SANCTION) Bkz. **YAPTIRIM**

MÜKELLEF 1. İslam hukuna göre, aklî dengesi yerinde, erginlik çağına ulaşmış, dolayısı ile Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap olan insan. 2. Vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu yüklenebilen gerçek veya tüzel kişi.

MÜLKİYET (OWNERSHIP) Sahiplenme, mülk edinme. Belirli bir nesne, taşınır veya taşınmaz bir mal üzerinde sahibine kullan-

ma, yararlanma vb. her türlü tasarrufta bulunabilme yetkisi veren aynî hak.

MÜLKİYET BİÇİMİ (FORM OF OWNERSHIP) Bir şeye sahiplenme, onu mülkiyetinde bulundurma biçimi; maddi nesnelere sahiplik etmenin hukuk düzeni ya da gelenekler tarafından tanınan ve belli yaptırımlara bağlanan kullanım, tasarruf ve yararlanma hakkının mutlak mülkiyet, özel yahut kamu mülkiyeti gibi, özgül biçimlerinden herbiri.

MÜ'MİN Bkz. **İMAN**

MÜNAFIK İnanmış olmanın sağlayacağı nimetlerden faydalanabilmek amacıyla, inanmadığı halde inanıyormuş gibi görünen, davranan veya yaşayan kişi.

MÜNAKAŞA (DISPUTE) Bkz. **TARTIŞMA**

MÜNAZARA (DEBATE) Her iki yönü de eşdeğer gerekçelerle savunulabilecek İki yönlü bir konunun, çeşitli gruplarca dinleyiciler önünde tartışılması.

MÜRCİE Ümit verenler, erteleyenler. Büyük günah işleyen kimse hakkında verilecek olan hükmü ahirete bırakmakla beraber, sözkonusu kişiye ümit vererek onu hâlâ İslam toplumunun bir üyesi olarak kabul etmenin doğru olacağını kabul edenlerin oluşturduğu ilk devir itikadî İslâm mezheplerinden biri.

MÜSTAZ'AF (THE OPPRESSED) Zayıf bırakılmış, güçsüzleştirilmiş. Aslında kendisi zayıf olmamasına rağmen, içinde yaşamaya zorlandığı ortam içinde güç ve dinamizmi dondurulan, önüne engel çekilen ve **müstekbir**lerin her türlü zulmüne maruz kalan kişi.

MÜSTEHAP İslâmî terminolojide, ibadet grubuna giren ve Hz. Peygamber'in bazan yapıp bazan da terkettiği fiiller. Bkz. **FARZ, SÜNNET, HARAM, MÜBAH, MEKRUH, MENDUP.**

MÜSTEKBİR (THE OPPRESSOR) Büyüklenen, gücünü putlaştıran, kendinden başka büyük tanımayan. Mutlak güce sahip

olmadığı halde yetenek, beceri ve elde ettiği iktidar ile kendinde büyüklük ve sınırsız güç vehmeden.

MÜŞAHHAS (CONCRETE) Bkz. **SOMUT**

MÜTEDENNİ VERGİ (REGRESSIVE TAX) Bkz. **AZALAN ORANLI VERGİ**

MÜTERAKKİ VERGİ (PROGRESSIVE TAX) Bkz. **ARTAN ORANLI VERGİ**

MÜTEŞEBBİS (ENTREPRENEUR) Bkz. **GİRİŞİMCİ**

MÜZAKERE (NEGOTIATION/DISCUSSION) Çözüme bağlanması gereken bir sorun üzerinde ilgili taraflarca görüş alış-verişinde bulunulması; iş üzerine karşılıklı görüşme, konuşup danışma. **Tartışma.**

N

NAKDÎ HAKLAR Bkz. **AYNÎ HAKLAR**

NARSİZM (NARCISM) Kişinin kendi kendine hayran olacak düzeyde bağlanması; aşırı şekilde kendine tutkun olması. Kendini en ideal tip ve herkesten üstün olarak görme tavrı. Kendine taparlık, kendine hayranlık felsefesi.

NASS Değişmez ilke, açık ve kesin ifade veya hüküm. Kur'an ayetleri ve sahih hadislerin ortak adı.

NASYONALİZM (NATIONALISM) Bkz. **MİLLİYETÇİLİK**

NATİVİZM (NATIVISM) 1. Bir toplumun kendi kendisini saflaştırmak veya arındırmak amacıyla, o toplum içinde yaşayan yabancı bireyleri dışlaması. 2. Belirli bir toplumsal gruba ait kültür dokusunun yabancı unsurlardan ayıklanması yoluyla arındırılmasını amaçlayan bilinçli faaliyetler. Arılanmacılık.

NATURALİZM (NATURALISM) Bkz. **DOĞACILIK**

NAZARİYE (THEORY) Bkz. **KURAM**

NEDEN UYDURMA (RATIONALIZATION) Bkz. **MANTIĞA BÜRÜNDÜRME**

NEDENBİLİM (ETIOLOGY) Bkz. **ETİOLOJİ**

NEDENSEL AÇIKLAMA (CAUSAL EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

NEDENSELLİK (CAUSALITY) **Kozalite**. Sebep sonuç ilişkisi içinde olma. Olaylar, süreçler yahut nesnelerin birbirini gerektiren; birisi olmadan diğeri de meydana gelmeyecek, veya birisinin varlığı diğerinin de varlığını zorunlu olarak gerektirecek

şekilde karşılıklı ilişki içinde olduklarını ileri süren görüş. Buna göre her olay yahut sürecin bir sebebi olmak zorundadır; bütün olay, olgu ve süreçler birbirlerine sebep-sonuç zinciriyle bağlıdırlar; olan her şey, geçmişte olup bitenlerin bir devamı niteliğindedir.

NEOKLASİK İKTİSAT OKULU (NEO-CLASSICAL SCHOOL) 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki dönemde (1870-1930) etkili olan; liberalizm, serbest ticaret, genel denge gibi konularda klasik iktisat okulunun çizgisini izlemekle birlikte, özellikle değer teorisi ve makro-mikro çözümlemeler konusunda klasiklerden oldukça farklı görüşler savunan iktisatçıların oluşturdukları iktisat okulu. Neoklasikler klasiklerin tersine makro değil, mikro çözümlemelere ağırlık vermiş; klasik **emek değer teorisi** yerine **marjinal değer teorisi**ni geliştirmiş; üretim ve bölüşüm sorununu marjinal değer, marjinal fayda, kâr ve fayda maksimizasyonu gibi kavramlar ekseninde çözmeye çalışmış; nicel-matematiksel teknikleri iktisadî analizlere yoğun biçimde dahil ederek iktisadın, genel geçer doğruları ve kesin sonuçları olan özerk bir bilim dalı haline gelmesine çabalamışlardır.

NEP (NEW ECONOMIC POLICY) Yeni ekonomik politika. 1921-23 yılları arasında Rusya'da uygulanan ekonomik politika. Ekim 1917 yılında meydana gelen Bolşevik ihtilalinden sonra Sovyet Rusya'da iç savaş başlamış ve **savaş komünizmi** denilen yeni bir uygulamaya geçilmişti. Bu yeni uygulamada yiyecek ve ulaşımı sağlayacak hayvan ihtiyacını karşılamak için bütün tarım alanlarına ve hayvanlara elkonulmuştu. Ürettiğinin tamamını devlete vermeyi reddeden köylülerin ürünlerini imha etmeye başlamaları sonucu toplam üretimin hızlı bir şekilde düşmesi ve siyasal istikrarsızlığın baş göstermesi üzerine 1921-1923 yılları arasında Lenin, yeni bir uygulama başlatmıştı. Daha güçlü bir sosyalist rejim kurmak amacıyla siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik bu uygulama, geçici olarak da olsa kısmî bir serbest pazar ekonomisinin uygulanmasını, özel mülkiyet ve serbest ticarete izin verilmesini, bu

çerçevede köylülere bazı garantilerin sağlanmasını öngörmekteydi.

NEPOTİZM (NEPOTISM) Bkz. **ADAM KAYIRMACILIK**

NESİL (GENERATION) Bkz. **KUŞAK**

NESNE (OBJECT) **Obje**. İnsan bilincinin dışında bir gerçekliği olduğu kabul edilen, bilgi ve algıya konu olan şey.

NESNEL (OBJECTIVE) 1. Bireyden yahut bireysel değerlerden bağımsız olan. 2. **Objektif**. Herkes tarafından aynı şekilde anlaşılan, kişisel yorumlara imkan tanımayan. Bkz. **Öznel**

NESNEL GERÇEKLİK (OBJECTIVE REALITY) Bkz. **GERÇEKLİK**

NESNEL İDEALİZM (OBJECTIVE IDEALISM) Özne ve nesnenin eşit şekilde mutlak olanın birer tezahürü olduğunu önesüren felsefî görüş.

NESNELCİLİK (OBJECTIVISM) Bkz. **NESNELLİK**

NESNELEŞTİRME (COMMODIFICATION) Bkz. **METALAŞTIRMA**

NESNELLİK (OBJECTIVITY) 1. **Objektivite**. Öznenin sınırlılık ve kısıtlılıklarının üstünde yeralan, bireyüstü gerçeklik. 2. Bilgi üretim sürecinde bireyin veya grubun tercih, önkabul, önyargı ve değer yargılarını doğrulamak veya yanlışlamak gibi bir amaç taşımayan, sadece varolanı tesbit amacına yönelik bilgi elde etme tavrı. Sağlam ve güvenilir bilgi elde etmeyi **nesnellik** şartına bağlayan yaklaşıma da **nesnelcilik** denir.

NET İŞLETME SERMAYESİ (NET CIRCULATING CAPITAL) Bir işletmenin bilanço tarihindeki dönen varlıkları ile kısa vadeli borçları arasındaki pozitif fark (NİS = DV - KVB). Bir başka deyişle işletmenin kısa vadeli borçlarına karşılık gelen döner değerleri düşüldükten sonra kalan döner değer miktarı.

NEVRASTENİ (NEURASTHENIA) Genel sinirlilik hali; yorgunluk, uykusuzluk ve bunlara eşlik eden depresyon, yetersizlik duyguları, çalışamama yakınmalarıyla beraber seyreden bir tür kaygı reaksiyonu.

NEVROZ (NEUROSIS) Ruhsal kaynaklı sinir hastalıklarının genel adı. Geçmişte kalmış nedenlere bağlı ve ancak hastanın kişiliği ve yaşam öyküsü ile açıklanabilen nevroza **psikonevroz**; şoka bağlı olarak ortaya çıkan nevroza **güncel nevroz**; hastanın aktarım geliştirme yeteneğinin olmadığı nevroz türüne **narsistik nevroz** denir.

NEW DEAL PLAN Yeni eylem planı. 1929 dünya ekonomik bunalımından en çok etkilenen devletlerden biri olarak ABD'de sanayi üretiminin yarı yarıya düşmesi, işsizlik oranındaki aşırı artış ve fiyatların düşmesi sonucu ekonominin içine girdiği krizden çıkarılması amacıyla, Başkan F.D. Roosvelt'in 1933-1945 yılları arasında uygulamaya koyduğu, devletin ekonomiye aktif müdahalesi esasına dayalı ekonomik önlemler paketi. Bu çerçevede; tarım ürünlerinin fiyatları yükseltilmiş, paranın değeri düşürülmüş, devlet bütçesi daraltılmış, doların altına konvertibilitesi kaldırılmış ve emisyon hacmi artırılarak sanayinin de canlandırılması amaçlanmıştı.

NİCELİK (QUANTITY) 1. Nesnelere ait sayılabilen, ölçülebilen ve sabit ölçülerle ifade edilebilen özellikler. Bkz. **NİTELİK**. 2. Ölçülebilirlik ve hesaplanabilirliğe konu olan şey.

NİCELİKSEL VERİ (QUANTITATIVE DATA) Sayılabilen, ölçülebilen, dolayısıyla rakamsal değerlendirme özelliğine sahip veri. Bkz. **Niteliksel veri**.

NİCELİKSEL ZAMAN (QUANTITATIVE TIME) 1. İnsanın, ontolojik bir kategori olarak değişme ve devinimin dışsal çerçevesini içinde kavradığı ve olgusal değişimin nicel- matematiksel analizini mümkün kılan ölçülebilir, saatsel zaman. (*A. Kara*) 2. Harekete bağlı; dünyanın kendi ekseni ve güneş çevresinde dönmesi ile meydana gelen, dün-bugün-yarın gibi bölümlemelere imkân veren, dünün insanın gerisinde, yarının ise ilerisinde kaldığı, düz-çizgisel zaman. Bkz. **NİTELİKSEL ZAMAN**.

NİHAÎ MAL (FINAL GOOD) Değişik ara üretim aşamalarından geçerek son biçimini almış, üretim girdisi olmaktan çıkmış ve tüketicinin tüketimine hazır hale gelmiş **mal**.

NİHİLİZM (NIHILISM) Bkz. **HİÇÇİLİK**

NİSBÎ ÇOĞUNLUK (PROPORTIONAL MAJORITY) Bir seçim veya sayımda, göreli olarak en fazla olan oyların veya değerlerin toplam içindeki yeri. Bkz. **MUTLAK ÇOĞUNLUK.**

NİSBÎ FİYAT (RELATIVE PRICE) Bkz. **FİYAT**

NİSBÎ TEMSİL SİSTEMİ (PROPORTIONAL REPRESENTATION) Çok partili sistemlerde, toplumdaki siyasal farklılıkların parlamentoda daha iyi temsilinin sağlanması amacıyla, partilerin, bir seçim bölgesinde aldıkları oyların oranına göre milletvekili çıkarabilmelerini sağlayan seçim sistemi.

NİTELİK (QUALITY) 1. Sayısal-matematiksel ifadelere dökülemeyen, ölçülebilirliğe konu olmayan özellikler. Bkz. **NİCELİK.**. 2. Bir nesne, olgu ve ilişkiyi özgün kılan sıfatlar, ayırt edici özellikler. Kalite. 3. Bir şeyin nasıl olduğunun belirtildiği durum.

NİTELİKLİ İŞGÜCÜ (SKILLED LABOR) Bkz. **VASIFLI EMEK**

NİTELİKSEL VERİ (QUALITATIVE DATA) Betimsel veya gözlemsel özellikte olduğu için rakamsal olarak ifade edilemeyen veri. Bkz. **NİCELİKSEL VERİ.**

NİTELİKSEL ZAMAN (QUALITATIVE TIME) Gerçekliğin değişme ve deviniminin yanısıra, irade gibi nitel faktörler ve realite bütününün anlamsal ve amaçsal parametrelerini de içeren kozmik süreç. (*A. Kara*) Düz çizgisel *saat-zaman*ın ötesinde, harekete bağlı olmayan dinamiklerle birlikte düşünülen zaman. Bkz. **NİCELİKSEL ZAMAN.**

NİXON DOKTRİNİ (NIXON DOCTRINE) İttifak Devletlerinin dünya düzeninin korunması için sorumlulukların paylaşımı, uluslararası sorunların silahla değil müzakereler yoluyla çözümü gibi belirli pratik ilkelere dayalı, ABD Başkanı Nixon tarafından ortaya atılan doktrin.

NOMEN (NOUMEN) 1. Özneyle herhangi bir ilgi ve bağlantısı olmadan varolan nesnel dünya. 2. İnsanın duyularına konu olmayan varlık dünyası.

NOMİNAL (NOMINAL) Bir şeyin üzerinde yazılı ölçüsü, itibarî değeri; görüngüsel kısmı; karşılaştırmaya dayanmayan, nicel hale getirilmemiş hali. Bir şeyin beklenen ya da tahmin edilen fiyatına **nominal fiyat**; işçiye ödenen paranın mutlak miktarına **nominal ücret**; gelirin parasal olarak ifadesine **nominal gelir**; buna karşılık piyasada alınıp satılan fiyata **gerçek fiyat**; gelirin enflasyon etkisinden arındırılmış şekline ise **reel ücret** denir.

NOMİNAL DEĞER (NOMINAL VALUE) İtibarî kıymet. Paralar, hisse senetleri, tahviller, poliçeler, çekler vb. gibi kıymetli evrakların üzerinde yazılı olan rakamsal değer. Bir şeyin başka bir şeye oranlanmadan, kendi kendine ifade ettiği değer.

NOMİNALİZM (NOMINALISM) Bkz. **ADCILIK**

NORM (NORM) 1. **Düzgü**. Küçük gruplardan büyük topluluklara kadar iki insanın beraber yaşadığı her yerde, hem karşılıklı görev ve sorumlulukların belirlenmesi, hem de bu görev ve sorumluluğa uygun bir işbölümünün yapılabilmesi için, toplumsal olarak kabul görecek tavır ve davranışlara ilişkin ortak beklentileri gösteren kural. 2. Olması gerekenlerin ifade edildiği ilkelerden herbiri.

NORMAL MALLAR (NORMAL GOODS) Gelir düzeyi yükselirken, tüketim miktarı da artan, dolayısıyla gelir esnekliği pozitif olan mallar. Gelir düzeyi ile talepleri arasında doğru orantının bulunduğu bu tür mallara **yüksek mallar** da denir. Bkz. **AŞAĞI MALLAR.**

NORMATİF ÇÖZÜMLEME (NORMATIVE ANALYSIS) Olay, olgu ve insanlararası ilişkilerin *olan* açısından değil *olması gereken* açısından irdelendiği ve ne olmalı, nasıl olmalı, hangi tercih yapılmalı gibi soruların cevabının araştırıldığı tahlil yöntemi. Bkz. **POZİTİF ÇÖZÜMLEME.**

NORMATİF İKTİSAT (NORMATIVE ECONOMICS) İktisadî ilişkileri *olan* değil, *olması gereken* açısından inceleyen, iktisadî hayatta neyin olduğunu değil, neyin olması gerektiğini araştı-

ran ve bulguları arasında toplumsal fayda açısından bir sıralama yapan iktisat dalı. Normatif iktisadın değer yargılarına yer verdiği, sonuçlarının test edilmesinin mümkün olmadığı, oysa **pozitif iktisadın** subjektif değer yargılarına yer vermediği, bulgularının doğru veya yanlışlığının ortaya konabildiği genellikle kabul edilmekle birlikte; esasen pozitif iktisadî çözümlemelerin de araçlar ve varsayımlar düzeyinde örtük olarak değer yargıları içerdiği, dolayısıyla hiç bir çözümlemede tam tarafsızlık ve objektiflikten bahsedilemeyeceği de savunulmaktadır. Bkz. POZİTİF İKTİSAT.

NOSTALJİ (NOSTALGIA) 1. Geçmişe özlem. Bugünün düne oranla daha kötü bir noktada olduğuna ve güzel günlerin geride kaldığına inanmanın bir sonucu olarak, geçmişte kalan güzel günlere olan özlem duygusu; bu duygunun baskın halet-i ruhiye haline gelmesi. 2. Değişime karşı duyulan derin korku sonucu çok eski bir geçmişe sığınma duygusu.

NOSYON (NOTION) Fikir. Görüş. Temel düşünce. Kavram.

NÜFUS (POPULATION) Bir şehir, bölge, ülke veya benzeri bir başka yerleşim biriminde yaşayan insan sayısı. Nüfusun üzerinde barındığı yerleşim biriminin yüzölçümüne oranına, yahut bir bölgede kilometrekare başına düşen insan sayısına **nüfus yoğunluğu**; nüfusun her yıl gösterdiği yüzde değişime **nüfus artış hızı**; ölüm oranının düşmesi veya doğum oranının artması sonucu nüfus artış hızının çok yüksek olması dolayısıyla nüfusun kısa sürede katlanarak artmasına **nüfus patlaması**; genellikle 15-65 yaş kategorisinde bulunan ve üretim faaliyetinde aktif olarak yeralabilecek, çalışmaya ve üretmeye gücü yeten insanlardan oluşan nüfusa **aktif nüfus**; söz konusu yaş kategorisi dışında kalan, henüz üretme çağına gelmemiş küçük yaştaki insanlar ile çalışma ve üretme yeteneğini yitirmiş insanlardan oluşan nüfusa **aktif olmayan nüfus**; bir kişinin beslemek zorunda olduğu ortalama kişi sayısına **nüfusun bağımlılık katsayısı**; fazla nüfusun millî gelirdeki artışı eriteceği, dolayısıyla kalkınmayı engelleyeceği gerekçesiyle

nüfus artış hızının düşürülmesi ve çocuk sayısının belirli bir sayıyı aşmaması yönünde yürütülen sosyal, iktisadî, ve kültürel faaliyetlere de **nüfus planlaması** veya **aile planlaması** denir.

NÜFUS EKOLOJİSİ (POPULATION ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

NÜFUS PATLAMASI (POPULATION EXPLOSION) Bkz. **NÜFUS**

NÜFUS SAYIMI (CENSUS) Genellikle beş yılda bir olmak üzere belirli aralıklarla ve düzenli olarak, evlilik, yaş, meslek, iş ve eğitim durumu gibi demografik, ekonomik ve sosyal özellikleri ile beraber bir ülkede yaşayan insan sayısının tesbitine yönelik olarak yapılan sayım.

NÜFUS YOĞUNLUĞU (POPULATION DENSITY) Bkz. **NÜFUS**

NÜFUSBİLİM (DEMOGRAPHY) **Demografi**. Nüfusun artış hızı, kilometre kareye düşen nüfus yoğunluğu, nüfusun cinslere göre dağılımı, zaman içinde nüfusun gelişimi gibi nüfus merkezli konularda, istatistiksel yöntemler kullanarak çözümlemeler yapan disiplin.

O

OBJE (OBJECT) Bkz. **NESNE**

OBJEKTİF (OBJECTIVE) Bkz. **NESNEL**

OBJEKTİF İDEALİZM (OBJECTIVE IDEALISM) Bkz. **NESNEL İDEALİZM**

OBJEKTİF REALİTE (OBJECTIVE REALITY) Bkz. **GERÇEKLİK**

OBJEKTİVİTE (OBJECTIVITY) Bkz. **NESNELLİK**

OBJEKTİVİZM (OBJECTIVISM) Bkz. **NESNELCİLİK**

OBSESİF-KOMPÜLSİF KİŞİLİK (OBSESSIVE-COMPULSIVE PERSONALITY) Toplumsal normlara ve vicdanî kurallara aşırı derecede bağımlılık özelliği gösteren davranış biçiminin baskın olduğu kişilik türü.

ODİP KARMAŞASI (OIDIPUS COMPLEX) Oidipus kompleksi. Freudçu psikanalist teoriye göre, karşıt cinsten olan ebeveyne sahip olmak ve aynı cinsten olan ebeveyni ortadan kaldırmak istekleri etrafında yoğunlaşan, büyük ölçüde bilinçdışı düşünce ve duygular. Kavram, adını, ebeveynleri olduklarını bilmeden babasını öldürüp annesiyle evlenmiş olduğu söylenen **mitoloji** kahramanı Oidipus'tan alır. Bu kurama göre, erkek çocuk annesine, kız çocuk da babasına tutkun olup, diğer ebeveynini kendisine rakip olarak görür. Odip karmaşasına saplanmış kişiler, bunu, kendi ebeveynlerine açık benzerliği olan eşler seçerek belli ederler. Bkz. **KARMAŞA, AŞAĞILIK KOMPLEKSİ, HADIMLIK KARMAŞASI.**

OECD Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı. Üye ülkelerde istihdamın artırılmasına ve istikrarlı iktisadî büyümenin

gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak, azgelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak, dünya ticaretinin karşılıklı gelişmesini sağlamak, dünya ekonomisi ve ülke ekonomilerinin gelişmelerini izleyerek bu konularla ilgili yayınlar yapmak gibi amaçlarla, 1961'de Avrupa İktisadî İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) yerine kurulmuş olan, Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinin yanısıra ABD, Japonya, Kanada, Avusturalya ve Türkiye'nin de üyesi olduğu örgüt.

OKUL PSİKOLOJİSİ (SCHOOL PSYCHOLOGY) Daha çok ilk ve orta dereceli okullardaki eğitim sürecinde ortaya çıkan ruhsal problemleri teşhis ve tedavi etmeyi konu edinen disiplin.

OKULSUZ TOPLUM (DESCHOOLING SOCIETY) Bireylerin bilgilenme ihtiyaçlarının; belirli bilgilerin çoğunlukla baskıcı bir yöntemle ve aşamalı olarak verildiği, ekonomik ve siyasal istismarın ayrıştırılamaz bir aracı haline gelmiş okul kurumu aracılığıyla değil, isteyenin istediği bilgiyi istediği yerden ve istediği zaman öğrenmesine imkan tanıyan bir örgütlenmeyle giderildiği toplum. (*I. Illich*)

OLAĞAN BİLİM (NORMAL SCIENCE) 1. Belli bir alanda, paylaşılan ortak bir **paradigma** içerisinde yeralan bilim adamları topluluğunun veya belli bir bilim çevresinin çoğunlukla geçmiş dönemlerde elde edilen başarılardan ilham alarak sürdürdükleri araştırmalardan meydana gelen bilimsel etkinlik türü. (*T.S. Kuhn*) 2. Herhangi bir zamandaki egemen, genel geçer kabul edilen bilim anlayışı ve bilimsel çıkarımlar bütünü.

OLAĞANÜSTÜ HAL (EXTRAORDINARY SITUATION) Savaş, seferberlik, doğal afetler veya özellikle ülke bütünlüğünü tehdit eden ideolojik örgütlenme ve çeşitliliğin arttığı durumlarda, **sıkıyönetime** benzer biçimde, bazı hak ve özgürlüklerin kullanımının sınırlanarak, güvenlik güçlerinin yetkilerinin artırılmasını öngören yönetim biçimi. Bkz. **SIKIYÖNETİM.**

OLASILIK (PROBABILITY) 1. **İhtimal**. Bir olayın belirli bir sürede gözlenmesinin ya da ortaya çıkmasının göreli sıklığına ilişkin beklenti değeri. 2. Ortaya çıkma şansları eşit mümkün hal-

ler içerisinde belirli bir halin, ya da belirli hal gruplarının mümkün haller toplamına oranı. Matematiksel olarak p = a/n; p=olasılık, a=belirli bir hal, n=mümkün haller toplamı. **Örn.** Bir zar atıldığında 2 gelmesi olasılığı 1/6'dır.

OLASILIK ÖRNEKLEMESİ (PROBABILITY SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

OLAY (EVENT) Hareketle ortaya çıkan ve varoluşu süreklilik arzetmeyebilen, daha çok bir değişim, değişiklik veya dönüşümün ortaya çıkışını gösteren durum. **Örn.** Trafik kazası, düğün, diploma töreni.

OLGU (FACT) Varlığı potansiyel olmaktan çıkmış, fiilî gerçeklik haline dönüşmüş; insanın algı alanına girebilecek hale gelmiş olan.

OLGU BAĞLAMI (CONTEXT OF FACT) Bir olgunun kendini hazırlayan, çevreleyen yahut biçimlendiren şartlarla ve diğer olgularla birlikte oluşturduğu bütünlük içindeki yeri; olgunun başka olgulara göre konumunu belirleyen çerçeve.

OLGUCULUK (POSITIVISM) Bkz. **POZİTİVİZM**

OLGUSAL GERÇEKLİK (FACTUAL REALITY) 1. Fiilileşmiş gerçeklik. Fiziksel-maddî gerçeklik bütününün, potansiyel olmaktan çıkmış ve fiiliyat düzlemine yansımış, olgusallık kazanmış bölümü. 2. Gözlemlenebilen ve deneyime konu olan varlıkları içeren gerçeklik kategorisinin, gerçekleşmiş şeyleri kapsayan kısmı. **Örn.** Toplumsal huzursuzluk, mevcut yapıda bir değişikliğe neden olmadığı sürece bir potansiyel gerçeklik iken, seçim, anarşi, devrim gibi değişik yollarla sosyal ve siyasal yapıda bazı değişikliklere neden olarak olgusal gerçekliğe dönüşür.

OLİGARŞİ (OLIGARCHY) 1. Geniş halk kitlelerinin, küçük bir azınlığın yahut belirli bir sınıfın egemenliği ve denetimi altında tutulduğu yönetim şekli. 2. İktidarın, zenginlik, askerî güç veya sosyal statü gibi ortak bir paydası olan küçük, ancak nüfuzlu bir azınlığın tekelinde bulunduğu yönetim biçimi.

OLİGOPOL (OLIGOPOLY) Bir malın çok sayıda alıcısı karşısında sınırlı sayıda satıcısının bulunduğu; arzın az sayıda firma tarafından kontrol edildiği ve firmaların karar alma süreçlerinin birbirine bağımlı olduğu piyasa türü. Bkz. **TEKEL, DÜOPOL, DÜOPSON, OLİGOPSON.**

OLİGOPSON (OLIGOPSONY) Çok sayıda satıcıya karşılık sınırlı sayıda alıcının bulunduğu, dolayısıyla her alıcının satın alacağı miktar ve satıcıya ödeyeceği fiyatın, rakip alıcıların miktar ve fiyatlarını etkileyebileceği piyasa türü. Bkz. **TEKEL, DÜOPOL, OLİGOPOL, DÜOPSON.**

OLMAYANA ERGİ METODU (REDUCTIO AD OBSURDUM) 1. Bir önermenin doğruluğunun, çelişiğinin değillenmesiyle kanıtlanması. 2. Mantıksal olarak, tersinin mümkün olmadığını göstermek suretiyle kanıtlama yöntemi.

OLUMLAMA (AFFAIRMATION) **Evetleme.** Bir mantıksal ifadede özneyi niteleyen yüklemin olumlu olması. **Örn.** Bazı insanlar cesurdur, cümlesinde yüklem, "bazı insanlar" öznesini cesur olma bakımından **olumlama**kta, aynı anlama gelen, bazı insanlar cesur değildir, cümlesinde ise özneyi **olumsuzlama**ktadır.. Bkz. **OLUMSUZLAMA.**

OLUMLU İŞLEV Bkz. **İŞLEV**

OLUMSUZ YAPTIRIM (NEGATIVE SANCTION) Bkz. **YAPTIRIM**

OLUMSUZLAMA (NEGATION) **Yadsıma.** Bir mantıksal ifadede özneyi niteleyen yüklem ile özne arasındaki ilişkinin olumsuz olması. Bkz. **OLUMLAMA.**

OMBUDSMAN Kamu denetçisi. İskandinav ülkelerinde yaygın olan, doğrudan yasama organından güç alıp en yüksek devlet memurundan yüksek yargıçlara kadar, yasama, yürütme ve yargı alanlarında faaliyet yürüten bütün kamu personelini denetleme ve konuyla ilgili parlamentoya bilgi sunmakla görevli bir denetim kurumu.

ON'LAR KLÜBÜ Bkz. **ZENGİNLER KLÜBÜ**

ONTOLOJİ (ONTOLOGY) **Varlıkbilim**. Varlığın, niteliği, yapısı, ortaya çıkışıve değişimini, değişik toplumlarda ve zamanlarda ortaya çıkan farklı varlık kavrayışlarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi konu edinen disiplin.

ONTOLOJİK DÜALİZM (ONTOLOJİK DUALISM) **Varlıkbilimsel ikicilik**. Varlığın son tahlilde ancak birbirinden türetilemeyecek iki nihaî öze indirgenebileceğini savunan felsefî görüş.

ONTOLOJİK MONİZM (ONTOLOGICAL MONISM) **Varlıkbilimsel tekçilik**. Bütün varlıkların çoklu görüntüsünün, aslında tek bir özün değişik biçimlerde ve düzeylerde yansımasından kaynaklandığını, esasen varlığın tek bir özden kaynaklandığını veya son tahlilde tek bir öze indirgenebileceğini savunan felsefî görüş.

ONTOLOJİK PLURALİZM (ONTOLOGICAL PLURALISM) **Varlıkbilimsel çoğulculuk**. Evrenin yaratılması, varoluş sürecinin işlemesi ve varlıkla ilgili kategorilerin ortaya çıkışında tek belirleyicinin değil, birden çok faktörün rol oynadığını kabul eden anlayış. Varoluşu nihaî noktada birden çok unsurla temellendirme.

OPEC Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı. 1960 yılında S. Arabistan, Irak, Kuveyt ve Venezüela başta olmak üzere başlıca petrol üreticisi ve ihracatçısı 13 üye ülkeden oluşan, üye ülkelerin petrol üretim ve ihracatlarında, petrol fiyatlarının tesbitinde ortak politikalar uygulayarak dünya petrol piyasasındaki paylarını artırmak ve petrol gelirlerini maksimum düzeye çıkarmak amacıyla kurulmuş, özellikle 70'li yıllarda uyguladığı politikalarla oldukça etkin işlevler görmüş örgüt.

OPTİMALİTE (OPTIMALITY) 1. En elverişli, en uygun koşulların bileşimi, **optimuma** ulaşılmışlık hali. 2. Amaçlara ulaşabilmek için gerekli koşullar, ya da üretim için gerekli faktörlerin uygun bileşenler halinde birarada bulunmaları durumu; bu koşullar çerçevesinde istenen sonuçların elde edilmesi.

OPTİMUM (OPTIMUM) Belirlenen bir amaca ulaşabilmek için bir

değişkenin alabileceği en iyi değer. Optimum, hedeflenen şeye göre bazen maksimum, bazen minimum, bazen de maksimum ile minimumun belirli bir bileşimine eşit olabilir.

ORANLI ÖLÇEK (RATIO SCALE) Bkz. **ÖLÇEK**

ORDİNAL FAYDACILIK (ORDINAL UTILITARIANISM) **Sırasal faydacılık.** Kardinal faydacılığın aksine, faydanın mutlak anlamda ölçülebilir olmayıp, sıralanabilir olduğunu; sayısal birimlerle ölçülemeyeceğini, ancak çeşitli mallar arasında sağlayacakları fayda yönünden bir sıralamanın yapılabileceğini savunan görüş. Bkz. **KARDİNAL FAYDACILIK.**

ORGANİK DAYANIŞMA (ORGANIC SOLIDARITY) Modern sanayi toplumlarında görülen, hem kültürel açıdan, hem de işbölümündeki uzmanlaşma sonucunda bireylerin varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine karşı olan bağımlılıklarının meydana getirdiği dayanışma. (*E. Durkheim*) Bkz. **DAYANIŞMA, MEKANİK DAYANIŞMA.**

ORGANİK YAKLAŞIM (ORGANIC APPROACH) Toplumsal kurumları biyolojik organlara, bir bütün olarak toplumu da organlardan meydana gelmiş bir vücuda benzeterek, toplumlarla biyolojik organizmalar arasında yapısal bir benzerlik kuran yaklaşım. Bu yaklaşıma göre,toplumlar da organizmalar gibi doğar, büyüyüp gelişir, belli aşamalardan geçer ve işlevini tamamladıktan sonra da ölürler. Bkz. **MEKANİKÇİLİK.**

ORGANİZASYON (ORGANIZATION) Bir birimin faaliyetlerini sürekli, düzenli ve uyumlu hale getirmek için, alt birimler arasında sistemli ve planlı bir düzenek kurulması. Düzenleme, organize etme. Bir amacın gerçekleştirilmesi için mevcut imkanların, parasal veya fiziksel kaynakların düzenlenip, sözkonusu amaca hizmet eder duruma getirilmesi. Ayrıca bkz. **ÖRGÜT.**

ORTA BARBARLIK (MIDDLE BARBARISM) Bkz. **BARBARLIK**

ORTA SINIF (MIDDLE CLASS) 1. Yaşadıkları toplumdaki gelir seviyesi ve sosyal statü bakımından ne düşük, ne de yüksek

olarak değerlendirilebilecek, her iş kolu ve meslekten insanı içine alan geniş kesim. 2. Toplumdan topluma değişen yaşam standartlarına göre orta gelir düzeyine sahip, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan yoksul halk kesiminin üzerinde, üst gelir gruplarının ise altında yeralan geniş kesim.

ORTAK BİLİNÇ (COLLECTIVE CONSCIOUSNESS) **Maşerî vicdan**. Aynı inanç ve gelenekleri paylaşan, ortak değerlere sahip, sevinç ve üzüntüleri benzeşen insanlarda oluşan ve karşılaşılan sorunlar karşısında benzer çözüm önerileri üretme, aynı etkilere benzer tepkiler gösterme şeklinde ortaya çıkan bilinç durumu.

ORTAK DAVRANIŞ (COLLECTIVE BEHAVIOUR) Bkz. **TOPLU DAVRANIŞ**

ORTAK DÜZLEM (COMMON GROUND) İnsanların birbirleriyle iletişim kurabilmelerini sağlayan, hem varlık, hem de bilgi düzeyinde, bir kısmını diğer varlık ve insanlarla ilişkilerinden önce de kullandıkları doğruluk, iyilik, çelişmezlik, anlamlılık, tutarlılık.. gibi kategori ve bu kategorilerin içinde yeraldığı süreçlerin kesişim kümesi. İnsan tanımını ortaya çıkaran ortak payda.

ORTAK PAZAR (COMMON MARKET) Üye ülkelerin kendi aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırıp, üçüncü ülkelere karşı da ortak tarife uyguladıkları, buna ek olarak emek ve sermayenin kurulan birlik içinde serbest dolaşımının sözkonusu olduğu iktisadî bütünleşme biçimi.

ORTAK TÜKETİM (COLLECTICE CONSUMPTION) Bkz. **TÜKETİM**

ORTAKLIK (PARTNERSHIP) Bkz. **ŞİRKET**

ORTALAMA (MEAN) İstatistiksel bir dizide yeralan sayıların veya belirli bir amaçla yapılan gözlem sonucunda elde edilen değerlerin toplanıp, sonucun toplanan rakam veya yapılan gözlem sayısına bölünmesiyle elde edilen değer.

ORTANCA (MEDIAN) **Medyan**. Bir gözlem sıralamasında veya

dizide yer alan değerleri ortadan ikiye bölen nokta. Dizide yer alan değerlerin sıra bakımından yarısı ortancanın sağında, yarısı da solunda kalır. Büyükten küçüğe ya da küçükten büyüğe doğru sıralanmış olan bir dizinin tam ortasında yeralan değer.

ORYANTALİZM (ORIENTALISM) Bkz. **DOĞUBİLİM**

OTARŞİ (AUTARCHY) Kendi kendine yeterlilik. Ham ve mamul madde üretimi açısından kendine yeter hale gelip, ne ihracat ne de ithalat bakımından dış ülkelere bağımlı olmayan ve uluslararası işbölümüne karşı mutlak ekonomik bağımsızlık sağlamayı amaç edinen yönetim.

OTİZM (AUTISM) Bazı alanlarda çok yetenekli olup, buna karşılık başka alanlarda normalin altında bir yeteneği olma durumu; kişinin zihinsel yetileri arasında, günlük yaşama uyum güçlükleri sonucunu doğuran bir dengesizlik bulunması hali. Olağanüstü zeka düzeyi olduğu halde çevre ile sağlıklı iletişim kuramama; aptal dahilik. Bu tür dengesizliği olan ve *aptal dahi* olarak da nitelenen kişilere **otistik** denir.

OTOFİNANSMAN (SELF-FINANCING) Dışarıdan kaynak temine gerek kalmadan, işletmenin sağladığı kârlar üzerinden ayrılan sermayelerin birikimiyle gelecekteki finansman ihtiyacını giderme esasına dayalı kaynak sağlama yöntemi. Kendi kendini finanse etme.

OTOKRASİ (AUTOCRACY) Egemenlik kullanımında sınırlama ve denetimi olmayan, iktidarın, başka kimseye karşı sorumlu olmayan tek bir kişi ya da grubun elinde olduğu yönetim biçimi.

OTOKRİTİK (SELF-CRITICISM) Bkz. **ÖZELEŞTİRİ**.

OTOMASYON (AUTOMATION) Sanayi toplumlarında, diğer işlevlerinin yanısıra, insanın üretim sürecindeki denetim işlevinin de makinelere devredilmesi ile meydana gelen seri üretim.

OTONOMİ (AUTONOMY) Bkz. **ÖZERKLİK**

OTORİTE (AUTHORITY) **Yetke**. Bir toplumun sosyal, kültürel ve hukukî yapısına uygun olarak ortaya çıkan meşru ve kurumsallaşmış güç kullanımı. Bkz. **İKTİDAR, KARİZMATİK OTORİTE, YASAL-USSAL OTORİTE, GELENEKSEL OTORİTE.**

OTORİTERCİLİK (AUTHORITARIANISM) Siyasal ilişkilerin, uzlaşmadan ziyade baskı ve zora dayandırıldığı toplum. Bkz. **TOTALİTERCİLİK.**

OTORİTER KİŞİLİK (AUTHORITARIAN PERSONALITY) İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazanarak **Yahudi düşmanlığı**na neden olan faktörleri araştıran *T. W. Adorno*nun başkanlığında bir grup Amerikalı sosyal bilimcinin tanımladığı; geleneksel veya mensup olduğu grubun değerlerine aşırı bağlılık ve bu değerleri ihlal edenlerin şiddetle cezalandırılmasından yana olmak; kişiye özgü olana saygısız ve basmakalıpçı, otorite bakımından kendi üstünde olana aşırı itaatkâr, buna karşılık emrindekilere karşı ise baskıcı, ilişkilerinde katı davranma; insanlara karşı içten içe bir güvensizlik duyma vb. özelliklerle tezahür eden kişilik tipi. Bkz. **KİŞİLİK.**

OTOSANSÜR (AUTO-CENSORSHIP) Bkz. **SANSÜR**

OYUN KURAMI (GAME THEORY) Çıkarları çatışan rakiplerin, karşılıklı olarak rasyonel davranacakları varsayımı altında, seçebilecekleri muhtemel tercihlerden, kârlarını makzimize ve zararlarını minimize etmelerini sağlayacak, en uygunlarını seçmelerini sağlayacak yöntemleri gösteren matematiksel model.

Ö

ÖBEK (CLASS) Bkz. **SINIF**

ÖDEMELER DENGESİ (BALANCE OF PAYMENTS) Bir ülkenin belirli bir dönemde diğer ülkelerle girdiği tüm iktisadî ilişkilerin sistematik bir biçimde dökümünün yapıldığı ve sözkonusu ülkenin o dönemdeki uluslararası ikdisadî ilişkilerinin nitelik ve boyutlarını, gelir-gider ya da borç-alacak dengesini gösteren bir tür bilanço. Bilançonun aktif kısmında ülkeye döviz girişine yolaçan tüm işlemler (mal ve hizmet ihracatı, tek yanlı transfer girişleri ve sermaye girişleri); pasif tarafında ise ülkeden döviz çıkışına neden olan tüm işlemler (mal ve hizmet ithalatı, tek yanlı transfer çıkışları ve sermaye çıkışları) yeralır.

ÖDENEK (ALLOWANCE) 1. Yasama organın bütçe yoluyla yürütme organına verdiği harcama izni. 2. Belirli bir işin yapılabilmesi için ayrılmış para; belirli amaçların gerçekleştirilmesine tahsis edilmiş finansal kaynaklar, tahsisat. 3. Maliyetlerde ve satış fiyatlarında düşüş sağlamak için kamu sektörü veya özel sektörde belirli malların üreticilerine yahut satıcılarına devletçe ödenen para.

ÖDÜL (REWARD) Mükâfat. Başarıyı teşvik etmek amacıyla, bir konuda başarı sağlayan veya bir yarışmayı kazanan kişiye verilen, ekonomik, sosyal veya sembolik değer taşıyan karşılık.

ÖDÜNLEME (COMPANSATION) Bkz. **TELAFİ**

ÖGE (ELEMENT) **Unsur.** Eleman. Bir bütünü oluşturan, bütünden ayrıştırıldığında da kendi başına değer taşıyan parça.

ÖĞRETİ (DOCTRINE) 1. **Doktrin.** Bir düşünürün veya siyasî liderin belirli bir konuda ileri sürüp savunduğu, benzerlerinden

ayırt edilebilecek, kendine özgü özellikler taşıyan kuramsal çözümleme veya siyasal önerilerden oluşan sistem. 2. Bir konuyu açıklığa kavuşturma veya yorumlama amacı güden sistematik bilgiler bütünü.

ÖLÇEK (SCALE) Belirli bir veri kümesini **nicel** veya **nitel** açıdan sınıflandırmak yahut ölçmek için oluşturulan ölçü birimi ya da ölçü aracı. Büyüklük, küçüklük veya eşitlik ilişkisi göstermeyen fakat birden fazla kategori oluşturarak nesneleri sınıflandırmak için kullanılan ölçeğe **adlayıcı ölçek**; büyüklük, küçüklük veya eşitlik ilişkisi gösteren bir sıralama niteliği taşıyan ölçeğe **sıralayıcı ölçek**; nesne veya özellikler arasında yapılan sıralamadaki aralıkların eşitliğini gösteren ölçeğe **aralıklı ölçek**; başlangıç noktası sıfır olduğu için ölçülen değerler arasında toplama, çıkarma, çarpma ve bölme yapmaya imkan tanıyan ölçeğe de **oranlı ölçek** denir. Bu çerçevede, insanları bildikleri dillere göre sınıflandırırken **adlayıcı ölçek**, bir basketbol takımındaki oyuncuları boylarına göre sıralarken **sıralayıcı ölçek**, hava sıcaklığını ölçmek amacıyla termometre kullanırken **aralıklı ölçek** ve ağırlık veya uzunluk ölçülürken de **oranlı ölçek** kullanılmaktadır.

ÖLÇÜT (CRITERION) **Kriter. Kıstas**. Ölçmek ya da değerlendirmek istenen şeyin, kendisine vurulduğu mihenktaşı. Olay ve nesnelerin kendisi aracılığıyla değerlendirildiği yahut ölçümlerin kendisine başvurularak yapılabildiği araç, referans noktası. Karşılaştırma yapabilmeyi mümkün kılan vasıta.

ÖNBİLİNÇ (PRECONSCIOUS) Bilinç alanında bulunmamakla beraber, istendiği an bilince çıkarılabilecek düşünce veya anıların toplandığı alan.

ÖNCÜL (PREMISE) Bir akıl yürütme sürecinde **vargının** dayandığı temel önermelerden herbiri. Bir çıkarsamaya dayanak oluşturan cümle, ifade veya önerme.

ÖNDEYİ (PREDICTION) 1. Varolan bilimsel genelleme ve yasalardan hareketle, gelecekte meydana gelecek ilişki, olay ve olguların biçim veya niteliklerine ilişkin şimdiden yapılan çıkar-

sama. 2. Kimi süreçlerin geçmişte izlediği seyre bakarak, gelecekte izleyeceği seyre ilişkin olarak yapılan kesin tahmin veya öngörü.

ÖNEĞİLİM (PREDISPOSITION) **İstidat**. İnsanda yaratılıştan varolan ve eğitim-öğretimle geliştirilen eğilim veya yetenek.

ÖNERME (PROPOSITION) 1. Mantıksal olarak bir konuda, doğru veya yanlış olarak nitelenebilen bir **yargı** içeren, bir durumu, özelliği veya niteliği onaylayan yahut yadsıyan cümle. 2. Özne, yüklem ve bu ikisi arasındaki ilişkiyi gösteren bağlaçtan oluşan basit cümle.

ÖNGÖRÜ (FORECAST) **Feraset**. Belli varsayımlardan mantıksal bir sonuç çıkararak değil, sağduyu veya sezgiyle, olabilecek şeyler konusunda önceden kestirimde bulunma.

ÖNKABUL (PRESUPPOSITION) Akıl yürütme ve çıkarım sürecinde, bütün çıkarım sonuçlarının dayandırıldığı doğru veya yanlışlıkları tartışılabilir temel önermelerden her biri.

ÖNKANIT (AXIOM) Bkz. **AKSİYOM**

ÖNSEÇİM (PREELECTION) Siyasal partilerin, milletvekili adaylarını merkezî kararlarla değil, kayıtlı üyelerinin oylarıyla belirlemek için yaptıkları seçim.

ÖNSEL (A PRIORI) Bkz. **A PRİORİ**

ÖNSEL BİLGİ (A PRIORI KNOWLEDGE) Bkz. **A PRIORI**

ÖNSEZİ (PRESENTIMENT/PREMONITION) **Basiret**. Mantıksal akıl yürütme yoluyla değil, sezgisel olarak gelecekte olabilecekleri önceden görebilme yeteneği.

ÖNYARGI (PREJUDICE) 1. **Peşin hüküm**. Herhangi bir konuyla ilgili yargıda bulunabilmek için gerekli asgarî araştırma ve incelemeyi yapmadan, görüşlerini değiştirecek özellikteki tartışmalara girmeden önce sahip olunan yargı. 2. Bir kişi, nesne, bilgi veya kuruma karşı duygusal olarak takınılan olumlu veya olumsuz tutum.

ÖRFÎ HUKUK Osmanlı döneminde, temelinde yerleşik örf ve âdetler olmakla beraber, çoğunlukla padişahın toplumsal ve siyasal gelişmeler karşısında, özellikle kamu hukuku alanında yaptığı bağlayıcı kanun ve düzenlemeler.

ÖRGÜN EĞİTİM (FORMAL EDUCATION) Bir devletin vatandaşları için ilkokuldan üniversiteye kadar belirli esas ve şartlara bağlı olarak düzenlediği sistemli eğitim. Bkz. **YAYGIN EĞİTİM.**

ÖRGÜT (ORGANIZATION) **Teşkilat**. Belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak kurulmuş bir yapı içerisinde bir arada çalışan insan topluluğu. Amaç, görev ve sorumlulukların yazılı olarak belirlendiği; işbölümü ve görevlerin yerine getirilmesinde yaptırımın sözkonusu olduğu örgüte **formel örgüt**; kendiliğinden gelişen ilişkiler sonucu oluşan, katı işbölümü içermeyen, karşılıklı güvene dayalı ve sözlü kurallarla çalışan örgüte de **informel örgüt** denir.

ÖRGÜTSEL EKOLOJİ (ORGANIZATIONAL ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

ÖRGÜTSEL KATILIM (ORGANIZATIONAL PARTICIPATION) Bkz. **SİYASAL KATILIM**

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ (CASE STUDY) Bir kuramsal problemin veya araştırma konusunun seçilen bir örnek özelinde incelenmesi; öne sürülen hipotezin seçilen bir örnek olayla karşılaştırılması veya örnek olaydan yola çıkarak asıl araştırma konusunun test edilmesi amacıyla yapılan çalışma.

ÖRNEKLEME (SAMPLING) Hakkında bilgi edinilmek istenen bir evrenden, o evreni temsil ettiği varsayılan belli sayıda örnek birimlerin seçilmesi. Örneklerin herhangi bir kurala bağlı olmadan sadece kolay elde edilebilir olma ölçütüne göre seçilmesine **gelişigüzel örnekleme**; coğrafî olarak geniş bir alanı temsilen daha küçük bir alanın örnek olarak seçilmesine **alan örneklemesi**; evrenin önce kendi içinde homojen altbölümlere ayrılıp, sonra bu altbölümler arasında örnek seçmeye **küme örneklemesi**; örneklerin olasılık kurallarına uygun olarak

seçilmesine **olasılık örneklemesi**; değer yargılarının örneklerin seçilmesinde etkili olmasına **yargılı örnekleme**; anaevren içindeki ağırlığına göre alternatiflerden belli oranlarda örnek alınmasına **pay örneklemesi**; örneklerin tamamının rastgele seçilmesine **rastlantısal örnekleme**; araştırma evrenindeki bireylere birer sıra numarası vererek eşit aralıklardan birer örnek almaya **sistematik örnekleme**; örneklerin birden çok aşamada ve bir veya daha fazla örnekleme yöntemiyle seçilmesine **çokaşamalı örnekleme**; bütün evreni temsilen seçilen örneklerden elde edilen bilgilerin biraz daha yorumlanması veya pekiştirilmesi için yeni bir altevrenden ek bilgi verecek örneklerin seçilmesine de **çokevreli örnekleme** denir.

ÖRNEKLEME DAĞILIMI (SAMPLING DISTRIBUTION) **Örnekleme**yle seçilen **veri**lerden elde edilen bilgilerin istatistiksel araştırmanın konu aldığı evrenin bütününü bağlayıcı nitelikte olup olmadığını tesbit etmek için kullanılan, belirli istatistik kurallarına uygun olarak örneklerin evren içindeki dağılım durumu.

ÖRNEKLEME HATASI (SAMPLING ERROR) Bir araştırma evreninden **örnekleme** yoluyla seçilen bireylerin sahip olduğu değerlerin, evrenin bütün bireylerinin ortalama değerinden gösterdiği sapma. Bu sapma örnekevrenin anaevreni temsil yeteneğiyle ters orantılıdır, örnekleme hatası büyüdükçe, örnekevrenin temsil gücü azalır.

ÖRTÜLÜ ÖDENEK (HIDDEN APPROPRIATION) Genel bütçede yeralan, devletin güvenliği ve gizli çıkarları için harcanmak üzere ayrılan ve herhangi bir denetime tabi olmayan ödenek. Harcama yeri gizli tutulan ve yasama organının doğrudan denetimine tabi olmayan ödenek. Başbakanlık bütçesi içerisinde yeralan örtülü ödenek; gizli istihbarat ve savunma hizmetleri, devletin yüksek çıkarları ve güvenliği ile sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda olağan dışı hizmetlerin yerine getirilmesinde kullanılır.

ÖRÜMCEK AĞI TEOREMİ (COBWEB THEOREM) Tarımsal

ürünlerde görülen, şimdiki dönemin arzının geçmiş dönem fiyatlarına bağlı olarak oluşması dolayısıyla, arzın talebe uyum sağlamasının belirli bir zaman almasını açıklayan ve bu özellikteki ürünlerin fiyat, talep ve arzı arasındaki ilişkileri inceleyen kuram. Koordinat düzleminde bu ilişkinin örümcek ağına benzer bir eğri ortaya çıkarması nedeniyle kuram bu adla anılmaktadır.

ÖŞÜR (TITHE) Bkz. **ŞER'İ VERGİLER**

ÖZ (ESSENCE) 1. **Cevher**. Herhangi bir varlığın, değişmeler karşısında ona varlığını sürekli kılacak gücü veren kısmı. Bir şeyi kendisi yapan, ona özgül özelliklerini veren şey. Nesnelerin değişmeyen ve başka nesnelerden ayırt edilmelerini sağlayan özellik. 2. **Töz**. Varlığı diğer varlıklara, **zamana** ve **mekana** bağlı olmadan varolan.

ÖZCÜLÜK (ESSENTIALISM) Bilgi faaliyetinin gerçek amacının nesnelerin doğalarının veya özlerinin bilinmesi olduğunu kabul eden yaklaşım. Realiteyi belirli özlere indirgeyerek açıklama temeline dayalı felsefî görüş.

ÖZDEKÇİLİK (MATERIALISM) Bkz. **MADDECİLİK**

ÖZDEŞLEŞTİRME (IDENTIFICATION) Kişinin kendisini yoğun etkisinde kaldığı, beğendiği veya hayran olduğu tiplerin yerine koyması; özendiği tipin davranış ve kişilik özelliklerini kendi benliğine maletmesi. Örn. Bir çocuğun kendisini, seyrettiği bir filmdeki oyuncunun yerine koyarak her şeyiyle onu taklit etmesi.

ÖZEL ÇEKME HAKKI (SPECIAL DRAWING RIGHT) **SDR.** Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) para birimi niteliğindeki parasal büyüklük. Halen 1.33 dolara eşit olan özel çekme hakkı, ABD Doları, Japon Yeni, Alman Markı, İngiliz Sterlini ve Fransız Frangının değerleri dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

ÖZEL MÜLKİYET (PRIVATE OWNERSHIP) Mülkiyetin kamu otoritesine, devlete ya da başka bir tüzel kişiliğe değil, bizzat özel kişilere ya da gerçek şahıslara ait olması. Bireylere men-

kul yahut gayrimenkul, sahip oldukları nesneler üzerinde mutlak kullanım, yararlanım ve tüketim hakkı tanıyan mülkiyet biçimi. Bkz. **MÜLKİYET.**

ÖZELEŞTİRİ (SELF-CRITICISM) **Otokritik.** Kendi kendisini eleştirme. Kişinin, düşüncelerini, eylemlerini ve çevresiyle kurduğu ilişkiler düzenini belirli ölçütlere göre değerlendirip sorgulaması; hatalarını açıklıkla ifade etmesi.

ÖZELLEŞTİRME (PRIVATIZATION) Kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanması, hazineye gelir sağlanması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ve daha genelde, kamu sektörünün küçültülerek devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması gibi amaçlarla mülkiyeti kamuya ait ekonomik kuruluşların halka arz, blok satış vb. çeşitli yollarla özel kişi veya kuruluşlara devredilmesi.

ÖZERKLİK (AUTONOMY) 1. **Otonomi.** Yönetim bakımından dış baskı ve denetimden bağımsız olma. 2. Bir bireyin sosyal baskıların etkisi altında kalmadan değer yargılarını ve davranış normlarını seçebilmesi.

ÖZGECİLİK (ALTRUISM) Bkz. **DİĞERGAMLIK**

ÖZGÜRLÜK (FREEDOM) **Hürriyet.** İnsanın neyi yapmak isteyip neyi ise yapmak istemediğine kendi iradesiyle karar vermesi ve kararının gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesi. Hiç bir kısıtlama ile kayıtlı olmama, her istediğini elde etme ve her şeye güç yetirebilmeye **mutlak özgürlük**; belirli sınırlar içerisinde istenen şeyin yapılabilmesine de **göreli özgürlük** denir. Felsefî anlamda özgürlük kavramının paradoksal bir içeriği vardır. Bir yanda, kişinin isteklerini yerine getirmesi durumunda kendi egosunun güdümünde olmasının getirdiği bağımlılık, öte yanda da yapılmak istenen şeyin, eğitim kurumlan, kitle iletişim araçları veya sosyal baskıların dolayımından geçmesinden dolayı başkalarının istekleriyle olan ilişkisi dikkate alındığında, hangi durumlarda insanın daha özgür olduğunun belirlenmesi oldukça zordur. Bu

nedenle özgürlük kavramının içeriği, neye bağımlı olmanın veya ne ile kayıtlı kalmanın meşru olduğuna dair önyargılarla doldurulmaktadır. Bu yüzden, en genel anlamıyla özgürlük, hangi kurallara bağımlı kalındığının bilincinde olmak, kaçınılmaz zorunlulukların farkına varmaktır.

ÖZNE (SUBJECT) **Subje**. Kendisi bilgi nesnesi olmayan ama bilgi sürecinin yönlendirici ve temel aktörü durumundaki varlık. Ben. İnsan. Bkz. **NESNE.**

ÖZNEL (SUBJECTIVE) **Subjektif**. Özne ile kayıtlı ve sınırlı olan, öznenin değer, yorum ve sınırlılıklarını yansıtan, genel ve bağlayıcı olmayan. Bkz. **NESNEL.**

ÖZNEL DEĞER KURAMI (SUBJECTIVE THEORY OF VALUE) Bkz. **SUBJEKTİF DEĞER TEORİSİ**

ÖZNEL GERÇEKLİK (SUBJECTIVE REALITY) Bkz. **GERÇEKLİK**

ÖZNELCİLİK (SUBJECTIVISM) 1. **Subjektivizm**. Bütün değerlerin, estetik, hukuk ve gerçeklik yargılarının, genelleme ve bilgilerin, onları üreten, kabul eden veya kullanan öznelerle kayıtlı olduklarını, bu nedenle nesnellik iddialarının bile öznellik boyutu taşıdığını ileri süren görüş. 2. *Kişiye göre*liğin insan olmanın kaçınılmaz kıldığı bir özellik olduğunu ve beşerî düzlemde mutlak nesnelliğin imkânsızlığını savunan felsefî çizgi. Bkz. **GÖRECELİLİK, ÖZNELLİK.**

ÖZYÖNETİM (SELF-MANAGEMENT) Toplumsal yaşamın bütün evrelerinde yöneten-yönetilen ikilemini kaldırıp, özellikle de işletmelerde çalışan işçileri hem işletmenin sahibi hem de yöneticisi durumuna getirerek, katılımcı parlamenter sistemi dolaysız demokrasiye yakınlaştırmak, böylece daha verimli bir iş ortamıyla adil gelir bölüşümü sağlamayı amaçlayan yönetim tarzı.

P

P-İFADELERİ (P-EXPRESSIONS) Bir yargı bildirmeyen, öznenin içinde bulunduğu fizyolojik veya psikolojik durumu betimleyen, yahut eylem bildiren ifadeler. **Örn.** *kolumda bir ağrı hissediyorum, şu problem üzerinde düşünüyorum..* gibi. P ifadeleri için *yemin eder misin, nasıl kanıtlayabilirsin, ispatlayabilir misin..* türünden sorular anlamsız; buna karşılık *böyle hissediyorum* demek anlamlıdır. Yine *muhtemelen/belki kolumda bir ağrı var* ya da *öyle inanıyorum ki kolumda ağrı var* gibi ifadeler anlamsızdır.

PAGANİZM (PAGANISM) **Putperestlik**. Putataparlık. Peygamberlerin tebliğ ettiği **semavî din**lerden hiç birine mensup bulunmama, kitap ehlinden olmama. İlâhî Yaratıcı yerine putları tanrı edinme.

PANEL Bkz. **AÇIKOTURUM**

PANİC (PANIC) **Ürkü**. Beklenmedik bir gelişme karşısında, nasıl düşüneceğini ve davranacağını bilememenin sonucunda oluşan ruhsal gerginliğin neden olduğu, normal zamanda yapılmayan irrasyonel hareket. Anî dehşet duygusu.

PANTEİZM (PANTHEISM) Tanrı ile diğer varlıkların iç içe olduğunu; ne Tanrı'nın diğer varlıklardan aşkın bir yönünün bulunduğunu, ne de tek tek varlıkların birer tanrı olduklarını; buna karşılık varlığın bir bütün olarak tanrı, varlıkların da onun birer açılımı olduğunu kabul eden tanrı anlayışı.

PARA ALDANMASI (MONEY ILLUSION) İnsanların, ücretlerde meydana gelecek bir indirime şiddetle karşı çıkarken, parasal ücretler aynı kaldığı halde fiyatlar genel düzeyinin yükseltilmesi sonucu reel ücretlerindeki azalmaya karşı daha az duyar-

lı olmaları; nominal-reel ayırımına dikkat edilmemesinden kaynaklanan aldanma. Paranın satınalma gücündeki değişimin bilincinde olmama. Bkz. **ALGI YANILMASI.**

PARA ARZI (MONEY SUPPLY) Kapsamı çeşitli ülkeler arasında değişiklik göstermekle birlikte, bir ülkede para fonksiyonunu yerine getirebilen banknot, kâğıt ve madenî para ile birlikte devlet tahvili, hazine bonosu, banka parası gibi para benzeri likiditelerin toplamı. Bkz. **ARZ, ESNEKLİK.**

PARA TALEBİ (DEMAND FOR MONEY) Bir ülkede belirli bir dönemde yaşayan insanların iktisadî değeri olan varlıklarını, para cinsinden ellerinde bulundurmak istekleri, paraya olan talep. Günlük ihtiyaçların giderilmesi amacıyla alış-veriş yapmaya yönelik para talebine **muamele güdüsü ile para talebi**; piyasa koşullarının getirebileceği olumsuzluklardan korunmaya yönelik para talebine **ihtiyat güdüsü ile para talebi**; kur veya fiyat farklarından yararlanarak kâr etmeye yönelik para talebine de **spekülasyon güdüsü ile para talebi** denir.

PARADİGMA (PARADIGM) 1. Belirli bir bilim adamları topluluğunun paylaştığı ortak değerler, inançlar ve anlayışların oluşturduğu düzlem (*T.S.Kuhn*). 2. Emsal model. Bilgi üretimini mümkün kılan kavramsal şema. 3. Varoluşla ilgili temel bilgi ve inançların, insan, evren ve toplum tasavvurunu mümkün kılan bilişsel çerçeve ve meşru bilme biçimleriyle ilgili örtük varsayımların, belirli tarihsel ve toplumsal pratikle desteklenmiş insanî etkinliklerin anlam, amaç ve değerine ilişkin sorgulanamaz önkabullerin kendine özgü bir iç mantıkla oluşturdukları uyumlu bütünlük.

PARADOKS (PARADOX) 1. Bir önermenin içeriğinin taşıdığı yargının doğru kabul edilmesi halinde önermenin kendisinin yanlışlandığı mantıksal durum. Örn. Bir kartın A yüzünde, B yüzündeki önermenin doğru olduğu yazılırken, B yüzünde de A yüzündeki önermenin yanlış olduğunun yazılması; bir Yahudinin, bütün Yahudilerin yalancı olduklarını söylemesi durumunda veya *bütün genellemeler yanlıştır* gibi bir genelleme

yapıldığında ortaya çıkan mantıksal durum. 2. Bir önermenin hem kendisinin, hem de çelişiğinin aynı zamanda doğru olması. 3. Alışılmış inanç ve düşüncelere aykırı, kafa karıştırıcı nitelikteki düşünce; hakikatmiş gibi görünen saçmalık veya saçma gibi gözüken hakikat.

PARAMETRE (PARAMETER) 1. Matematiksel, istatistiksel, ekonomik, ekonometrik veya başka bir modelde yeralan ve değeri, istenildiği gibi belirlenebilen, uygun görülen şekilde tanımlanabilen sayı ya da değişken. 2. Bir matematiksel eşitlikte yeralan sabit terimlerden her biri.

PARANOYA (PARANOIA) 1. Başkalarının niyetlerinden aşırı derecede kuşkulanma, hatta sürekli bu kişilerin aleyhte komplo kurdukları yönünde kuruntu taşımak, durmadan komplo teorileri üretme şeklinde ifadesini bulan ruhsal dengesizlik durumu. 2. Herşeyden ve herkesten şüphelenme, şikayet, çevredekilerden kötülük bekleme, kendine güvensizlik ve bencillik duygusu şeklinde kendisini belli eden ruhsal rahatsızlık.

PARASALCILIK (MONETARISM) **Monetarizm.** Ekonomiyi etkileyen temel faktörün para ve para politikaları olduğunu öne süren, enflasyon ile para arzı arasında doğrudan ilişki kurarak, ekonomik dengeleri iyileştirmek için para politikasına büyük önem verilmesi gerektiğini savunan iktisadî görüş. ABD'li iktisatçı M. Friedman'ın öncülüğünü yapması nedeniyle **Friedmancılık** olarak da anılan parasalcı teoriye göre ekonomide üretim, istihdam ve fiyatlar genel düzeyini etkileyen temel faktör para arzındaki değişikliktir; enflasyon, özünde para arzındaki artışın üretim artışından daha fazla olmasından kaynaklanan parasal bir olaydır; dolayısıyla enflasyonun önlenmesi için kullanılması gereken temel politika aracı para arzının kontrolüdür. Parasalcılık, 1930, 40 ve 50'li yıllarda etkili olmuş Keynezyen iktisat teorisinin (Keynescilik) 1960'lı yıllarda gelişmiş ülkelerdeki ekonomik sorunları açıklamakta yetersiz kalmasıyla ortaya çıkmış ve güç kazanmıştır.

PARAZİTİZM (PARASITISM) Marksist kurama göre emperyalizm

aşamasına ulaşmış kapitalizmin temel özelliği; sosyal emeğin israfının büyümesi; üretmeden tüketenlerin, yararsız hatta zararlı şeyler üretenlerin varlığı; üretimden kopmuş, yararlı hiçbir sosyal faaliyete katılmadığı halde üretim sayesinde yaşayan sosyal tabakaların büyümesi; sermaye ihraç eden emperyalist devletlerin kendi kaynaklarını atıl bırakma pahasına sömürge devletlerin sırtından geçinmeleri.

PARÇALARA BÖLEREK ÖĞRENME (LEARNING BY PARTS) Öğrenilecek şeyin küçük birimlere bölünerek her birinin ayrı ayrı öğrenilmesi esasına dayanan öğrenme yöntemi.

PARETO OPTİMUMU (PARETO OPTIMALITY) Bütün herkesin durumunun aynı anda hep birden düzeltilmesinin imkânsız olduğu, bir başka deyişle enaz bir kişinin refah düzeyini düşürmeden bir başkasının refah düzeyini yükseltmenin mümkün olmadığı durum.

PARKİNSON YASASI (PARKINSON LAW) C.N. Parkinson tarafından ileri sürülen ve iş yükünü hafifletmek amacıyla bir örgüte alınan yeni elemanların, tam tersi bir işlev görerek yeni işler yaratmalan sonucu amirlerin işlerin üstesinden gelmek için yeni elemanlara ihtiyaç duymaları ve bunun sürekli yenilenen bir süreç olarak örgütlerin genişlemesine neden olduğunu ifade eden yasa.

PARLAMENTER SİSTEM (PARLIAMENTARY SYSTEM) Devletin, yasama organı niteliğindeki parlamento ve başbakanın başkanlığındaki bir bakanlar kurulu ile yönetildiği, parlamentonun kabineyi tayin ettiği ve gerektiğinde güvenoylaması yoluyla düşürebildiği yönetim sistemi.

PARLAMENTER DEMOKRASİ (PARLIAMENTARY DEMOCRACY) Yasama organının, siyasal partilerin seçimlerde aldıkları oy oranına göre yürütme organlarını oluşturduğu siyasal sistem. Bu sistemin en temel özelliği, iş başındaki yönetimin hem seçmenlere hem de parlamentoya karşı sorumlu olmasıdır.

PASİF DİRENME (PASSIVE RESISTANCE) Egemen sosyal otoriteye veya yönetim kurallarına karşı şiddete başvurmadan direnmek; itaatte bulunmamak, alınan kararları meşru görmeyerek tanımamak, yahut onlara uymamak şeklindeki siyasî mücadele yöntemi.

PASİF SALDIRGAN KİŞİLİK (PASSIVE AGGRESSIVE PERSONALITY) Düşmanlığını aşırı saldırganlık, uzun süre surat asma ya da diğer kişilere aşırı bağımlılıkla ifade eden kişilik türü.

PASİFLER (LIABILITIES) Bir ticarî işletmenin sahip olduğu kaynaklar ile üzerine aldığı yükümlülüklerin tümü. Bilançonun sağ tarafında yeralan pasifler *yabancı kaynaklar* ve *özkaynaklar* olmak üzere iki ana grupta toplanır. Yabancı kaynaklar, kısa vadeli borçlar (bilanço tarihini izleyen bir yıl içinde ödenmesi gereken yükümlülükler) ile orta ve uzun vadeli borçlardan (vadesi bir yılı aşan yükümlülükler) oluşur. Özkaynaklar ise işletmenin kendisine ait kaynaklar olup ödenmiş sermaye, kanunî ve ihtiyarî yedek akçeler, değer artış fonları ve dağıtılmamış kârlar gibi kalemlerden oluşur.

PATENT Bir buluş ya da icadın, orijinal bir mal veya tekniğin üretilmesi, kullanılması ve piyasaya sürülmesi hakkının belirli bir kişi veya firmaya ait olduğunu gösteren, resmî otorite tarafından onaylı belge.

PATRİARKİ (PATRIARCHY) Bkz. **BABAHANLIK**

PATRİMONYALİZM (PATRIMONIALISM) *M. Weber*'e göre geleneksel toplumlarda görülen ve yönetici erkek ile yönettiği ev halkı arasındaki iktidar-itaat ilişkisinin nitelik olarak değiştirilmeden geniş toplumsal kesimlerin idare edilmesinde kullanılmasıyla ortaya çıkan yönetim tarzı. Bu sistemde bütün iktidar kullanım biçimleri yönetici şefin insiyatifindedir. Tebaa şefe sadakatle itaat eder, şef de tebaasını ayırım gözetmeksizin korur. Yasama, yürütme ve yargı erkleri şefte toplanmıştır.

PAY ÖRNEKLEMESİ (QUOTA SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

PENTAGON (PENTAGON) Amerika Birleşik Devletleri'nin kara,

deniz ve hava kuvvetleri ile savunma bakanlığının biraraya getirildiği beşgen şeklindeki dünyanın en geniş resmî binası; ABD'nin savunma, savaş, saldırı gibi tüm askerî politika ve stratejilerinin belirlenip yönetildiği merkez.

PERESTROYKA (PERESTROIKA) Rusça'da **yeniden yapılanma** anlamına gelen ve M. Gorbaçov'un önderliğinde 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlanan; iktisadî düzeyde merkezî planlama ekonomisinden açık piyasa ekonomisine, siyasal düzeyde de katı merkeziyetçi yönetim biçiminden, Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlere daha fazla özerklik tanıyan ademi merkeziyetçi yönetim biçimine geçilmesini öngören politika ve reform hareketlerinin genel adı.

PERSONEL PSİKOLOJİSİ (PERSONNEL PSYCHOLOGY) Daha çok sanayi iş kollarında veya bürokraside yeralacak kişilerin seçilmesi, eğitilmesi ve denetlenmesi, iş dünyasındaki bilgi akışının düzenlenmesi gibi konularda işverenlere danışmanlık yapılarak, sanayi toplumunun getirdiği problemlerin çözümüne psikoloji biliminin yöntemleri ile katkıda bulunma amacı güden bilimdalı.

PEŞİN HÜKÜM (BIAS) Sistematik olarak bir gözlem, deney veya araştırmanın sonuçlarına yansıyan, önkabul, inanç yahut bilince yerleşmiş değerler. Bkz. **ÖNYARGI.**

PETER PRENSİBİ (THE PETER PRINCIPLE) L. Peter ve R. Hull tarafından ileri sürülen, örgütlerdeki eleman artışının gerçek nedeninin; örgütlenmede yeralan bireylerin başaramayacakları veya yetersiz oldukları noktalara kadar ilerleme eğiliminde olmalarından dolayı, ortaya çıkan verimsizliğin giderilmesi için işleri yürütecek yeni elemanların istihdam edilmesi olduğunu ifade eden deyim.

PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (ORGANIZATION FOR PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES) Bkz. **OPEC**

PHILLIPS EĞRİSİ (PHILLIPS CURVE) Enflasyon hızı ile işsizlik

oranı arasında varolduğu kabul edilen ters yönlü ilişkiyi koordinat düzleminde gösteren eğri. A.W. Phillips'in nominal ücretlerdeki artış oranı ile ekonomideki işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu yolundaki görüşünün ürünü olan Phillips eğrisi, özellikle azgelişmiş ülkelerde 1970'li yıllarda yaygın olarak görülen yüksek enflasyon ve yüksek işsizliğin birarada bulunması olgusunu açıklamakta yetersiz kaldığından,1960'lı yıllardaki popüleritesive inandırıcılığını yitirmiştir.

PİLOT BÖLGE (DEVELOPMENT AREA) Her hangi bir yeniliğin ilk kez denendiği, yaygınlaştırılması düşünülen bir uygulamanın sonuçlarının görülebilmesi ve daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesi amacıyla seçilen örnek uygulama bölgesi.

PİYASA (MARKET) 1. Bir malın fiilen alım ve satımının yapıldığı yer, pazar. 2. Alış-verişe konu olan bir nesnenin, üretici ve tüketicileri ya da alıcı ve satıcılarının biraraya geldikleri, fiyatların belirlendiği, mal ve hizmet değişiminin gerçekleştirildiği ortam.

PLASMAN (LOAN/CREDIT) 1. Bankaların kredi olarak çeşitli kişi veya kurumlara aktardığı kaynakları genel adı. 2. Para ya da benzer likit değerlerin menkul ya da gayri menkul gelir getirici değerlere yatırılması.

PLEBİSİT (PLEBISIT) Bkz. **HALKOYLAMASI**

PLURALİZM (PLURALISM) Bkz. **ÇOĞULCULUK**

POLİARŞİ (POLYARCHY) R. Dahl'ın New Haven'da yapığı alan araştırmalarına dayanarak formüle ettiği ve modern sanayileşmiş toplumlarda tam bir elit yönetiminin değil, birden fazla elit grubunun aynı anda toplumsal ve siyasal süreçleri etkilemesiyle ortaya çıkan bir elit çoğulculuğunu ifade eden yönetim tarzı. Buna göre, modern toplumlardaki iktidar yapısı ve güç dağılımı birden fazla seçkinler grubunun varolabilmesine imkan tanımakta, demokratik süreçler sonunda seçilen yönetici elitler, toplumdaki bütün önemli karar merkezlerine ve

anahtar niteliğindeki işlere nüfuz edememekte, bu alanlar alternatif elitler tarafından doldurulmakta, bu yüzden de herşeyi denetiminde tutan bir elitin yönetimi mümkün olmamaktadır.

POLİÇE (BILL OF EXCHANGE/DRAFT) Üzerinde yazılı belirli bir tutarda paranın, bir kişiye ya da emrine ödenmesi konusunda verilen, kayıtsız şartsız bir ödeme emrini içeren, özel şekil şartlarına bağlı, kıymetli evrak niteliğindeki senet. Poliçe ilişkisinde sözkonusu olan üç taraftan poliçeyi düzenleyene **keşideci**, alacaklıya **lehdar**, ve senedi ödeyecek olana da **muhatap** denir. Tedavüle çıkarılırken tamamen doldurulmayarak, sonra tamamlanmak üzere bir bir kısım bilgileri eksik bırakılmış poliçeye **açık poliçe** denir.

POLİMETRİ (POLIMETRY) Siyasal verileri, istatistik veya matematiksel yöntemler kullanarak çözümleyip anlamlandırmayı ve bunlardan toplumun siyasal nabzı konusunda belirli sonuçlar çıkarmayı amaçlayan disiplin.

POLİTEİZM (POLYTHEISM) Bkz. ÇOKTANRICILIK

POLİTİK İKTİSAT (POLITICAL ECONOMY) **Ekonomi politik. Siyasal iktisat.** Ekonominin kuralları ile siyasetin kurallarının belirlenmesi, iktisat ile siyasetin karşılıklı etkileşim süreci ve devletin ekonomideki rolünün açıklanıp irdelenmesini konu edinen disiplin. İktisat bilimi ile siyaset biliminin kesişim kümesi olarak da tanımlanabilecek politik iktisat, ekonomik yaşamın işleyişini belirleyecek köklü yasal ve yapısal değişikliklerin ancak siyasal karar mekanizmalarıyla yapılabileceği, dolayısıyla iktisat ve siyasetin kolay kolay birbirlerinden soyutlanamayacakları görüşüne dayanmaktadır.

POPÜLİZM (POPULISM) **Halkçılık**. Siyasal görüş ve ideolojisi ne olursa olsun, geniş halk desteği almayı amaçlayan tüm siyasal hareketlerin değişik yoğunlukta paylaştığı ve halk ile yönetim arasında aracılık işlevi gören siyasal kurum ve elitlerin ortadan kaldırılarak siyasal meşruluğun dolaysız yollarla halka dayandırılması gerektiği noktasında odaklaşan siyasal retorik.

POSDCORB *Gulick ve Urwick* isimli iki araştırmacının, yönetimin temel işlev ve görevlerini ifade için kullandıkları, İngilizce Planlama (Planning), Örgütleme (Organizing), Personel Yönetimi (Staffing), Yöneltme (Directing), Eşgüdüm (Coordinating), İletişim (Communicating), Belgeleme (Recording) ve Malî Yönetim (Budgeting) kelimelerinin ilk harflerinden oluşan kısaltma. Bkz. **BİLİMSEL İŞLETME, KLASİK ÖRGÜT KURAMI.**

POSTMODERNİZM (POSTMODERNISM) Modernizm sonrası. Modernizm ötesi. Aynı paradigmal çerçeveyi ya da uygarlık düzlemini paylaşmakla beraber, modernliğe ve onun düşünce tarzı olan modernizme yapılan içsel eleştiri ve alternatif geliştirmeye yönelik çabalarının tümü. Felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal yaşamın değişik alanlarında modernizmi eleştiren, sorgulayan, reddeden anlayış, düşünce ve oluşumlar. Bkz. **MODERNİZM, ÇAĞDAŞLAŞMA, AYDINLANMA.**

POSTMODERNİST EPİSTEMOLOJİ (POSTMODERNIST EPISTEMOLOGY) Modernizmin bilgi sorunsalına yaklaşım biçimini eleştirerek, özcü (essentialist), indirgemeci (reductionist) ve temelci (foundationalist) kuramların temel öncüllerini reddeden epistemolojik görüş. Buna göre; akıl yoktur, akıllar vardır; herşey herşeyi belirler, herşey herşeyden etkilenir; *teorilerarası* ortak geçerliliği olan doğrular yoktur, doğrular *interteorik* (teorilerarası) değil, *intrateorik* (teoriiçi)'tir. Hiçbir kuramsal sistem tümüyle tutarlı, totolojiden uzak, bütünsel açıklamalar sunamaz; bu iddiayı taşıyan tüm bütünsel açıklamalar birer güzel masaldan ibarettir.

POSTÜLA (POSTULATE) Çoğunlukla örtük olarak kabul edilip kullanılan, zorunlu bir mantıksal temele dayanmamalarına ve aksiyomlar gibi evrensel kabul görmemelerine rağmen insanlar arasındaki iletişimin temelini oluşturan önermeler. *Ahlakî görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmemiz gerekir* yargısında olduğu gibi. Bkz. **VARSAYIM, TEOREM, AKSİYOM, HİPOTEZ.**

POTANSİYEL GERÇEKLİK (POTENTIAL REALITY) Fiziksel-

maddî gerçekliğin henüz fiilileşmemiş, ama fiilileşmesi, ortaya çıkması mümkün, potansiyel halde bulunan bölümü. Olgusallık kazanmamış, mümkün haldeki fizikî gerçeklik kategorisi. Bkz. **GERÇEKLİK, OLGUSAL GERÇEKLİK.**

POZİTİF ÇÖZÜMLEME (POSITIVE ANALYSIS) Normatif çözümlemenin tersine, değer yargılarından bağımsız, olması gerekeni değil, mevcut durum ve ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan çözümleme. Bkz. **NORMATİF ÇÖZÜMLEME, ÇÖZÜMLEME.**

POZİTİF İKTİSAT (POSITIVE ECONOMICS) İktisadî olay, olgu ve süreçleri *olması gereken* açısından değil, bizzat *olan* açısından inceleyen, iktisadî hayatta ne olması gerektiğini değil, ne olduğunu araştıran iktisat dalı. Pozitif iktisadın olayları objektif olarak incelediği ve bunlardan bilimsel sonuçlar çıkardığı kabul edilmektedir. Buna karşılık **normatif iktisat**ta değer yargılarının analize dahil olması sözkonusudur. **Örn.** *Faiz oranları ile para talebi arasında ters yönlü bir ilişki vardır* gibi yargılar pozitif iktisat kapsamında, *işsizlik azaltılmalıdır* ya da *sosyal adalet sağlanmalıdır* gibi yargılar normatif iktisat kapsamında değerlendirilir. Bkz. **NORMATİF İKTİSAT.**

POZİTİF SAFHA (POSITIVE STAGE) Bkz. **ÜÇ HAL YASASI**

POZİTİVİZM (POSITIVISM) **Olguculuk**. Ontolojik düzeyde, sadece gözlemlenebilen, **niceliksel zaman** içinde ve duyularla algılanabilen şeylerin varlığının doğrulanabileceği varsayımından hareketle, bütün gerçekliği **olgusal gerçeklik** kategorisi ile sınırlayan; epistemolojik düzeyde ise gerçek bilginin ancak duyu organları aracılığıyla elde edilebileceğini kabul ederek **sezgi**, ilham, metafizik kurgu ve olgusal temele dayanmayan, mantıksal çıkarım yoluyla elde edilen bilgileri gerçek ve sağlam bilgi alanı dışına iten yaklaşım. Bkz. **AKILCILIK, GERÇEKÇİLİK, SEZGİCİLİK.**

PRATİK (PRACTISE/PRACTICE) 1. Teoriden ziyade uygulamaya dönük olan. 2. İnsan emeği ve üretim araçlarının kullanılmasıyla, belirli bir hammaddenin belirli bir ürüne dönüştürülmesi

süreci. Bu çerçevede, doğanın insan emeği ile dönüştürülmesine **ekonomik pratik**; mevcut toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesine **siyasal pratik**; kişilerin bilinçlerinin dönüştürülmesine **ideolojik pratik** ve kuramsal araçlarla yöntemleri biraraya getirerek bilgi üretmeye de **teorik pratik** denmektedir. (*L. Althusser*)

PRESTİJ (PRESTIGE) Bkz. **SAYGINLIK**

PRİM (PREMIUM) 1. Sigorta için periyodik olarak verilen ücret; sigortalama ücretinin periyodik olarak tahsil edilen bölümü. 2. Bir işe heveslendirmek, kişileri bir işin başarılmasına teşvik etmek amacıyla ortaya konan ödül. 3. Hisse senetlerinin asıl fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fark. 4. Dış ticaretin desteklenmesi, ihracatın teşviki ya da ithalatın frenlenmesi için uygulanan kur farkı.

PROBLEM Bkz. **SORUN**

PROFAN (PROFANE) Nesneler, dünya ve daha genelde evren içerisinde yeralan herşey için **kutsal** olan ve olmayan şeklinde yapılan ayrımda, kutsal olmayana ait olan; gündelik rasyonelleştirilmiş pratiğin dışında sembolik bir anlamı olmayan. Kutsal olana saygısızlık eden. Bkz. **KUTSAL.**

PROGRAM YARDIMI (PROGRAM AID) Bkz. **DIŞ YARDIM**

PROJE YARDIMI (PROJECT AID) Bkz. **DIŞ YARDIM**

PROJEKSİYON (PROJECTION) Bkz. **KESTİRİM, YANSITMA**

PROKURATURA 1922'de Lenin'in Stalin'e yazdığı bir mektuptan esinlenerek kurulan, sosyalist ülkelerde yönetimin yasalara uygun davranıp davranmadığını denetlemekle görevli, **Ombudsman**'a benzer bir denetim kurumu. Bkz. **OMBUDSMAN.**

PROLETERYA (PROLETARIAT) Proleterler sınıfı. İşçi sınıfı. Marksist literatürde, kullandığı üretim araçlarına sahip olmayan ve emeğini satarak geçinen, bü yüzden üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran burjuva sınıfı tarafından sömürülen-

lerin oluşturduğu **sınıf**. Bkz. **SINIF, BURJUVAZİ, MARKSİST EKONOMİ KURAMI.**

PROLETERYA DİKTATÖRLÜĞÜ (PROLETARIAN DICTATORSHIP) Marksist kurama göre, sosyalizme geçişi hızlandırmak ve üretim araçlarını toplumsallaştırmak amacıyla işçi sınıfının işçi partileri yoluyla geçici bir süreyle kurduğu diktacı rejim. Bkz. **BÜROKRATİK KOLLEKTİVİZM.**

PROPAGANDA 1. Belirli bir amaç doğrultusunda, bilinçli olarak insanların tutum, davranış ve inançlarını değiştirmeye yönelik etkinlikler. 2. Siyasal partilerin halkın beğenisini kazanma, oy oranını artırma veya sadece seçimi kazanma amacına yönelik olarak yaptıkları tanıtım, reklam, etkileme ve yönlendirme faaliyetleri.

PROTOKOL (PROTOCOL) 1. Devletlerarası ilişkilerde uygulanan kurallar ve yazılı anlaşmalar. 2. Belirli taraflar arasında bir işin gerçekleştirilmesine yönelik olarak bir anlaşmanın yapılması amacıyla hazırlanan tutanak; ön-anlaşma belgesi. 3. Bir devletin resmî hiyerarşik düzeni; törenlerde resmî şahısların yetki büyüklüğüne göre dizilişleri.

PROVAKASYON (PROVACATION) **Tahrik**. Bir grubun ya da büyük bir topluluğun amacına ulaşmak için giriştiği eylem ve etkinliklerin kontrolden çıkmasına veya amacından saptırılmasına yönelik faaliyetler. Provakasyonun gerçekleşmesi için özel çaba sarfeden kişiye de **provakatör** veya **tahrikçi** denir.

PSİKANALİZ (PSYCHOANALYSIS) 1. S. Freud tarafından 19. yüzyılın sonlarında ileri sürülen ve giderek yaygın kullanım alanı bulan; serbest çağrışım, telkin ve aktarım yöntemiyle nevrozların iyileştirilmesi temeline dayanan psikolojik tedavi yöntemi. Bkz. **FREUDİZM.** 2. Bireylerin ruh dünyasının çözümlenmesi, kişinin ruhsal dengesini bozduğu düşünülen sapma ve saplantıların ortaya çıkarılması ve bunların tedavi edilmesine yönelik varsayımlar, teknikler ve yorumlar bütünü.

PSİKİYATRİ (PSYCHIATRY) Nedenlerinin fiziksel ya da ruhsal

kökenli olup olmadığına bakılmaksızın temel belirtileri psikolojik veya zihinsel olan hastalıkların teşhis ve tedavisiyle uğraşan tıp dalı. Psikiyatri alanında uzmanlaşmış kişiye de **psikiyatrist** denir.

PSİKOLİNGUİSTİK (PSYCHOLINGUISTICS) Dili türetme ve anlama yolları ile dilin psikolojik boyutlarını incelemeyi konu edinen bir psikoloji alt dalı.

PSİKOMETRİK PSİKOLOJİ (PSYCHOMETRIC PSYCHOLOGY) Test ve ölçek geliştirme, psikolojik verilerin çözümlenmesi için istatistiksel yöntem ve teknikler geliştirmekle ilgilenen ve bu konularda araştırmalar yapan psikoloji dalı.

PSİKONEVROTİK REAKSİYON (PSYCHONEUROTIC REACTION) Kişinin aşırı kaygılı, perişan ve huzursuz olması, çalıştığı işyerinde veya birlikte yaşadığı insanlarla olan ilişkilerinde uyumsuzlaşmaya başlaması biçiminde ortaya çıkan davranış bozukluğu.

PSİKOLOJİ (PSYCHOLOGY) **Ruhbilim**. İnsan davranışlarının ruhsal kökenlerini, çeşitli davranış kalıpları arasındaki çok yönlü ilişki ve bağlantıları inceleyen disiplin. İnsanın ruhsal yapısı, özellikleri ve ruhsal yapıda meydana gelen değişimlerin davranışlara yansıma biçimleriyle ilgili araştırma, inceleme ve çözümlemeler yapmayı konu edinen bilim dalı. İlk dönemlerde aklın bilimi olarak tanımlanan psikoloji; sonraları aklın doğası konusundaki felsefi sorunları ilgi alanının dışında bırakacak biçimde *düşünme*yi de bir davranış çeşidi olarak kabul eden bir *davranış bilimi* olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

PSİKOLOJİ OKULLARI (SCHOOLS OF PSYCHOLOGY) **Yapısalcı psikoloji, işlevsel psikoloji, davranışsal psikoloji, deneysel psikoloji ve gestalt psikolojisi** gibi, psikolojik süreçlerin çözümlenmesi, insanın ruhsal-davranışsal yönlerinin incelenmesi, anlaşılması ve değerlendirilmesi ile ilgilendikleri halde, kapsam ve yöntem konusunda farklılık gösteren ekoller.

PSİKOLOJİK SAVAŞ (PSYCHOLOGICAL WAR) Temel unsuru propaganda olan ve karşı grupların birbirlerini etkileyebilmek, onların kendi istedikleri şekilde hareket etmelerini sağlamak için, tehdit, yıldırma, kendini güçlü gösterme gibi psikolojik faktörlerin araç olarak kullanıldığı mücadele biçimi.

PSİKOMETRİ (PSYCHOMETRY) Kişilik özelliklerinin veya yeteneklerin, psikolojik testler ve istatistiksel yöntemler kullanılarak ölçülmesini sağlayan psikoloji dalı.

PSİKOPATOLOJİ (PSYCHOPATHOLOGY) Zihinsel süreçleri normal olmayan insanların düşünce ve davranışlarının incelenmesini konu edinen disiplin. Bu çerçevede geri zekâlılık, zihinsel süreçlerin sürekli bir bozukluk göstermesi durumuna **psikopati**; bu tür rahatsızlığı olan ve bunun sonucu olarak anormal derecede saldırgan ya da ciddi ölçüde sorumsuz davranışlar sergileyen kişiye de **psikopat** denir.

PSİKOSOMATİK (PSYCHOSOMATIC) Ruhsal çatışmaların, kişilik bozukluklarının veya duygusal gerilimlerin neden olduğu fizyolojik rahatsızlıkları incelemeyi konu edinen disiplin. Ruhsal bozukluklardan kaynaklanan bedensel rahatsızlıklara **psikosomatik hastalıklar** denir.

PSİKOSOMATİK HASTALIK Bkz. **PSİKOSOMATİK**

PSİKOTERAPİ (PSYCHOTHERAPY) Davranış bozuklukları, çok şiddetli olmayan uyum bozuklukları ya da genel psikolojik rahatsızlıların tedavisinde kullanılan teknikler bütünü. Buna göre, psikolojik rahatsızlığı olan hastaların, sözkonusu hastalıkların nedenleri, sonuçları ve geçmişi üzerine konuşturularak, güçlendirici telkinlerle iyileştirilmeleri amaçlanır. Psikoterapi yöntemini uygulayan ve bu yolla ruhsal rahatsızlıkları gidermeye çalışan kişiye de **psikiyatrist** denir.

PUM PRİMİNG (PUMP-PRIMING) Harcamaların gelir yaratıcı etkisinin bulunduğu görüşünden hareketle, ekonomiyi durgunluktan kurtarmak ve iktisadî faaliyetleri canlandırmak için devletin, açık piyasa işlemleri veya başka yollarla piyasaya pa-

ra pompalayarak satınalma gücünü artırmaya yönelik harcama yapması.

PUT (IDOL) 1. Geçmişte gösterdiği yararlılıklardan dolayı minnet duygularını ifade etmek, onlardan yardım istemek veya onları yüceltmek gibi amaçlarla kendilerine karşı duyulan aşırı sevginin bir ifadesi olarak yapılan, insan ya da insanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan cisim heykelleri. 2. İnsanın kayıtsız şartsız bağlandığı, taparcasına sevdiği şey.

PUTPERESTLİK (PAGANISM) Bkz. **PAGANİZM** .

R

RADİKAL ELİTİZM (RADICAL ELITISM) Bkz. **ELİTİZM**

RADİKAL TEORİ (RADICAL THEORY) Çoğunlukla marksist veya anarşist varsayımlardan yola çıkarak, alternatif model geliştirmek veya uzlaşmacı somut araçözümler üretmekten ziyade, mevcut düşünce biçimi ve sosyal yapının bir bölümünün değil, tamamının sorgulanması üzerinde odaklanan teorik çabaların genel adı.

RANT (RENT) Kendisinden yararlanma karşılığında herhangi bir üretim faktörüne; maddi ya da manevi, menkul veya gayri menkul bir değere ödenen bedel. Bu çerçevede toprağa veya başka bir gayri menkule ödenen bedele **kira** (garimenkul rantı); aynı eğitimi görmelerine rağmen sahip oldukları başka yetiler nedeniyle bazı kişilere ayrıca ödenen bedele **yetenek rantı**; belirli bir malın piyasada oluşmuş denge fiyatından daha yüksek bir fiyat vermeye hazır tüketicilerin, düşündükleri muhtemel fiyat ile sözkonusu denge fiyatı arasındaki pozitif farka, bir başka deyişle bir tüketicinin ödemeye hazır olduğu fiyat ile piyasada oluşan denge fiyatı arasındaki tüketici lehine olan farka **tüketici rantı**; üreticinin belirli bir malı satmaya razı olduğu en düşük fiyat ile piyasada oluşmuş daha yüksek denge fiyatı arasındaki farka da **üretici rantı**; menkul veya gayri menkullerden elde ettiği rant geliriyle geçinen kimselere de **rantiye** denir.

RANTİYE (RENTIER) Bkz. **RANT**

RANTABİLİTE (RANTABILITY) Bir firma veya bir plasman konusunun, yatırılmış sermayeye gelir sağlayabilme olanağı. Belirli bir süre içinde kullanılan sermaye ile aynı süre içinde elde

edilen net kâr arasındaki oran. Kâr getirme gücü, verimlilik. Matematiksel olarak rantabilite = kâr/sermaye.

RASTLANTILI ÖRNEKLEME (RANDOM SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

RASYO (RATIO) Bir işletmenin bilançosunda yeralan belirli kalemler arasında çeşitli işlemlere yahut karşılaştırmalara dayanarak hesaplanan ve sözkonusu işletmenin yapısı, faaliyet ve başarı düzeyi, verimliliği, borcunu ödeyebilme gücü ile kârlılık derecesi hakkında belirli yargılara varabilmeyi mümkün kılan oranlardan her biri. Başlıca oranlar şunlardır: 1. **Cari Oran**: İşletmelerin paraya çevrilebilir varlıklarının (döner varlıklar) kısa vadeli borçlarına bölünmesi ile elde edilen rakam. CO=DV/KVB. 2. **Likidite Oranı**: İşletmenin likiditesini, para veya kolayca paraya çevrilebilir değerlerin kısa vadeli borçlarını ödemeye yeterli olup olmadığını ölçmeye yarayan oran. LO=(DV-stoklar)/KVB 3. **Borçlanma Oranı**: İşletmenin varlıkları ile toplam borçlarını ödeme gücüne sahip olup olmadığını gösteren oran. BO=Toplam borçlar/özvarlıklar.

RASYONALİTE (RATIONALITY) 1. **Ussallık**. Bir düşünce veya eylemin mantık kurallarına uygun olması ve genel deneyimle çelişmemesi. 2. Belirli bir amaca ulaşmak için, o amaca götürecek en uygun araçları kullanma.

RASYONALİZASYON (RATIONALIZATION) Bkz. **MANTIĞA BÜRÜNDÜRME**

RASYONALİZM (RATIONALISM) Bkz. **AKILCILIK**

RAYİÇ BEDEL (CURRENT VALUE) Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

REAKSİYON TEŞKİLİ (REACTION FORMATION) **Tepki oluşumu**. Bilince çıkmayan bazı istek veya güdülerin esas amaçlarının tam karşıtı ile ifade edilecek kadar iyi gizlenmesi. **Örn.** Bazan aşırı sevgilerin altında kin ve nefret duygularının yatması.

REAL POLİTİK (REAL POLITIK) Siyaset ile ahlâk arasına kesin

bir ayırım olduğu varsayımına dayanarak, hükümet yahut devlet politikalarını ahlâkî kaygılardan arındırarak siyasal kararların gücün gereklerine göre ayarlanması gerektiğini ve yegane ölçünün başarı olduğunu ileri süren yaklaşım. Bkz. **MAKYAVELİZM.**

REALİZM (REALISM) Bkz. **GERÇEKÇİLİK**

REEL GELİR (REAL INCOME) Nominal gelirin enflasyondan arındırılmış şekli. Gelirin belirli bir andaki satınalma gücü.

REEL MİLLÎ GELİR (REAL NATIONAL INCOME) Sabit fiyatlarla millî gelir. Belirli bir dönemde bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin fiziksel miktarlarının aynı dönemin cari fiyatlarıyla değil, baz alınan bir yılın fiyatları ile ilişkilendirilmesiyle elde edilen gelir. Nominal millî gelirin, baz yılının fiyatlar genel düzeyini başlangıç kabul eden fiyat endeksinde, cari yıla karşılık gelen indeks sayısına bölünmesiyle hesaplanan reel millî gelirin, yıldan yıla göstereceği değişime de **reel millî gelir artış hızı** denir. Bu oran bir kalkınma ölçütü olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır.

REEL ÜCRET (REAL WAGE) Emeğin üretimden aldığı nominal payın satınalma gücü. Nominal ücretin fiyatlar genel düzeyindeki dalgalanmalardan arındırılması, yani enflasyon oranına bölünmesiyle elde edilen ücret. Nominal ücret artış hızının, enflasyon hızından yüksek olması reel ücretin yükselmesi; bunun tersi reel ücretin düşmesi; bu hızların eşit olması ise reel ücrette herhangi bir değişikliğin olmaması anlamına gelir.

REESKONT (REDISCOUNT) Mükerrer iskonto. İskonto edilmiş bir senedin yeniden iskonto ettirilmesi. Bir bankaya iskonto ettirilmiş olan bir ticarî senedin bu banka tarafından başka bir bankaya tekrar iskonto ettirilmesi işlemi. Bankaların portföylerinde bulunan daha önce iskonto etmiş oldukları senetleri Merkez Bankası'na kırdırmak suretiyle sözkonusu bankadan sağladıkları krediye **reeskont kredisi**; reeskont işlemlerinde uygulanan faiz oranına da **reeskont oranı** denir. Bu oran

merkez bankalarının ekonominin yönlendirilmesinde, kredi hacminin genişletilip daraltılmasında kullandıkları politika araçlarından birisidir.

REFAH DEVLETİ (WELFARE STATE) Bütün vatandaşlarına en azından asgarî yaşam standardının gereklerini temin etmeye ve fırsat eşitliğini korumaya yönelik ciddi sorumluluklar yüklenen, tam istihdamın sağlanması; kamu harcamalarının, eğitim, sağlık, konut, çevrenin korunması, işsiz ve kimsesizlere yardım, altyapı yapımı.. gibi yatırım alanlarına kaydırılması için bilinçli politikalar üreten ve uygulayan devlet.

REFAH İKTİSADI (WELFARE ECONOMICS) İktisat politikalarının toplum refahı üzerindeki muhtemel etkilerini inceleyen ve toplumsal refahın artırılmasının yol ve yöntemlerini araştıran iktisat dalı.

REFAH ÖLÇÜTLERİ (WELFARE CRITERIA) **Sosyal refah ölçütleri**. Bir iktisat politikasının uygulanmasının sonuçta toplumsal refahı artırıp artırmadığının nasıl anlaşılabileceğine ilişkin olarak geliştirilmiş olan ölçütler. Belli başlı refah ölçütleri şunlardır: 1. **Pareto Optimumu**: Hiç kimsenin refah düzeyini azaltmadan belirli bir kesimin refahının artırılabilmesi, toplumsal refahın artması anlamına gelir. 2. **Kaldor-Hicks Kriteri**: Bir politikanın sonucundan olumlu etkilenenler, zarar görenlerin zararını telafi ettikten sonra hala ortada pozitif bir fark varsa, toplumsal refah artmış demekir. 3- **Gelir Dağılımı Kriteri**: Bir politika sonuçta daha adil bir gelir dağılımı sağlıyorsa, refah artmış demektir.

REFERANDUM (REFERENDUM) Bkz. **HALKOYLAMASI**

REFERANS ÇERÇEVESİ (FRAME OF REFERENCE) Birey ya da grubun bilgi, deneyim ve kavrayışını içinde oluşturduğu ölçüt, standart ve kavram kümesi.

REFERANS GRUBU (REFERANCE GROUP) Bireyin içinde yer almamasına ve kolay kolay da içinde yer almasının mümkün olmadığını bilmesine rağmen, hem değer yargıları, hem de dav-

ranışları bakımından etkisi altında bulunduğu, kendine örnek aldığı grup. Bkz. **TAKLİT**.

REFORM Islahat Yeniden biçimlendirme. Bir sistem, kurum veya yapının zor ve tehdit edici yöntemlere başvurmadan, uzlaşmacı usullerle değiştirilip daha iyi, daha arzulanır bir şekle büründürülmesi eylemi. Baskıyla değil ikna yoluyla, tümden değil parça parça, değişimin kurallarını zorlamadan evrimsel bir biçimde iyileştirmeyi amaçlayan hareket. Bkz. **DEVRİM**..

REGRESYON ANALİZİ (REGRESSION ANALYSIS) **Yordama.** Açıklanmak istenen bir değişken ile açıklayıcı nitelikteki bir veya daha çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için kullanılan istatistik teknikleri.

REKABET (COMPETITION) Aynı alanda faaliyet gösteren rakipler arasında, kazancı makzimize etmek amacıyla yapılan yarışma.

RENK KÖRLĞÜ (COLOR BLINDNESS) İnsanlar tarafından genellikle kolayca ayırdedilebilir iki ya da daha fazla rengin birbirlerinden ayırt edilememesi, yahut bir rengin başka bir renk olarak algılanması şeklinde ortaya çıkan görme kusuru.

RETORİK (RHETORIC) 1. Belâgat• Güzel, etkili ve çarpıcı söylevcilik. Sözcüklerin etkili biçimde kullanıldığı edebî yazı veya konuşma. 2. Çoğunlukla samimiyetsizlik ve abartı ima eder biçimde, gösterişli ya da süslenmiş kelimelerden oluşan ifade.

REVALÜASYON (REVALUATION) Paranın değerlenmesi. Bir ülke parasının altın veya yabancı ülke paraları karşısındaki değerinin, kamu otoritesi tarafından yeniden ayarlanarak yükseltilmesi.

RİBA (INTEREST) Bkz. **FAİZ**

RİCARDO'NUN RANT TEORİSİ (RICARDO's THEORY OF RENT) Klasik iktisatçılardan Ricardo'nun geliştirdiği, toprağın rantının kaynağını açıklamayı amaçlayan kuram. Buna göre, rantın kaynağı, topraklar arasındaki verimlilik farkı ya da do-

ğanın cimriliğidir. Toprakta **azalan verimler kanunu** geçerlidir, nüfus artışından kaynaklanan talep artışını karşılayabilmek için giderek daha verimsiz veya daha ücra topraklar kullanıma açılmak durumundadır; öte yandan tam rekabetin geçerli olduğu piyasada tarımsal bir malın tek fiyatı vardır ve bu fiyat en verimsiz toprağın ürün maliyetine eşittir. İşte bu fiyat ile verimli toprakların birim maliyeti arasındaki fark toprağın rantını oluşturur.

RİVAYET Hadis terminolojisinde, peygamberin söz, onay ve eylemlerinin yazılı veya sözlü olarak sonraki nesillere aktarılması. Cerh ve tadil yöntemine göre sağlam kabul edilen hadis aktarıcılarına **ravi**; Müslüman olarak Hz. Peygamber'i sağlığında görmüş kimselere **sahabe**; sahabelerden enaz birisi ile görüşmüş olan kişilere **tabiin**; enaz bir tabiinle görüşüp konuşmuş, üçüncü Müslüman kuşağı oluşturan Müslümanlara da **etba-ut tabiin** denir. Hadis rivayetinde bu sıra aranır ve sonunda hadisin hangi sahabe tarafından nakledildiği tespit edilir. Eğer rivayet zincirinde kopukluk varsa, o hadis sağlam kabul edilmez.

ROL (ROLE) 1. **Sosyal rol**. Kişinin sahip olduğu sosyal statü veya çeşitli kurumlar içerisinde bulunduğu konum gereği kendisinden göstermesi beklenen davranış örüntüsü. **Örn.** Annelik, öğrencilik, liderlik. 2. Sinema filmleri ve tiyatro oyunlarında oyuncuların senaryo gereği oynadığı oyun, sergilediği davranış.

RÖLATİVİZM (RELATIVISM) Bkz. **GÖRECELİLİK**

RÖNESANS (RENAISSANCE) Klasik sanat ve edebiyat eserlerinin yeniden okunması şeklinde 14. yüzyıldan itibaren İtalya'da başlayan ve zamanla tüm Avrupa'ya yayılan, sonuçta Ortaçağ'ın kapanıp Yeniçağ'ın açılmasına neden olan tüm tarihsel ve düşünsel gelişmeler. Olgusal olarak Orta Çağ'dan Yeni Çağa geçiş dönemini simgeleyen Rönesans nitelemesi aynı zamanda tanrımerkezli bir evren tasavvurundan insanmerkezci ve insanbiçimci bir evren tasavvuruna; dinsel rasyonalizmden

seküler rasyonalizme; aşkıncılıktan dünyevileşmeye, bireyciliğe ve hümanizme, niteliksel ve tümdengelimci bir düşünme biçiminden niceliksel ve tümevarıcı bir yöntem anlayışına geçişi ifade etmektedir.

RUHBİLİM (PSYCHOLOGY) Bkz. **PSİKOLOJİ**

RUHSAL DENGE (PSYCHOLOGICAL BALANCE) İnsanın ruhsal süreçlerinin normal şekilde işlemesi; organizmanın ruhsal fonksiyonlarını fıtratına uygun biçimde yerine getiriyor olması durumu. Duygulanma, heyecanlanma, üzülme, sevinme vb. gibi ruhsal fonksiyonlarda ortaya çıkan ve zaman zaman biyolojik dengeyi sarsacak düzeydeki işlev bozukluklarına da **ruhsal dengesizlik** denir.

RUHSAL DENGESİZLİK Bkz. **RUHSAL DENGE**

RUHÇULUK (SPIRITUALISM) 1. **Spiritualizm**. **Tinselcilik**. Evrendeki bütün varlıkların maddî varlıkları yanında bir de ruhlarının bulunduğunu veya son tahlilde ruha indirgenebileceklerini savunan felsefî doktrin. 2. Ölülerin ruhları ile iletişim kurmaya, onlarla bazı işaretlerle konuşmaya dayanan inanç.

S

SABİT DÖVİZ KURU SİSTEMİ (FIXED EXCHANGE RATE SYSTEM) Ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerini kamu otoritesinin belirlediği, döviz kurlarının sabit tutularak arz ve talebe göre kurların dalgalanmasına izin verilmeyen sistem. Denge döviz kurunun piyasadaki döviz arz ve talebine göre belirlenmesine imkân veren, istisnai durumlar dışında döviz kurlarına müdahale edilmeyen sisteme de **esnek döviz kuru sistemi** denir.

SABİT SERMAYE (FIXED CAPITAL) Bkz. **SERMAYE**

SABİT SERMAYE MALLARI (FIXED CAPITAL GOODS) Makinalar, üretim tesisleri, bina ve araziler, ulaştırma araçları gibi uzun ömürlü, işletmelerde sabit sermaye hesabına alınan ve toplam harcamaları kullanım sürelerine göre yıllara dağıtılarak maliyet hesabına amortisman olarak geçen menkul ve gayrimenkul mallar.

SADİZM (SADISM) Can yakmaktan, eziyet vermekten zevk alma; başkalarının üzülmesinden haz duyma. Karşısındakine eziyet etmekten hoşlanan ve başkalarını üzmekten zevk duyan kişiye de **sadist** denir.

SAĞ (RIGHT) **Sol** ile karşılaştırmalı olarak kullanılan ve mevcut yapının korunmasından yana eğilimli siyasal ideolojileri ifade eden terim. Bkz. **SOL**.

SAĞDUYU BİLGİSİ (COMMON SENSE KNOWLEDGE) Günlük rutin işlerin devam ettirilmesi için sahip olunan, dağınık ve sistemsiz olduğu için gündelik pratiğin ötesine geçip kuramsallaştırılamayan bilgi.

SAHABE Bkz. **RİVAYET**

SAHTE BİLİM (PSEUDO-SCIENCE) Bilimsel yöntem kullanılmadan elde edildiği halde bilimsel olduğu iddia edilen bilgiler.

SAHTE ENTELLEKTÜEL (PSEUDO-INTELLECTUAL) **Aydın** olmanın gerektirdiği temel özellikleri taşımıyor olmasına rağmen, geçmiş olduğu toplumsal süreçler ve sahip olduğu statü bakımından öncü durumunda olan kişi.

SAHTE İLETİŞİM (PSEUDO-COMMUNICATION) Birey veya toplumsal kesimlerin karşılıklı olarak birbirlerinin mesajlarını aldıklarını ve karşılıklı anlaştıklarını sanmalarına rağmen, aslında değişik ilgi, çıkar veya bakış açılarına sahip olmalarından dolayı karşı tarafın mesajını çok farklı şekilde yorumlayarak, değiştirip dönüştürerek algıladıkları göreli iletişimsizlik durumu.

SAHTE KATILIM (PSEUDO-PARTICIPATION) Bkz. **KATILIM**

SALDIRGANLIK (AGRESSION) Genellikle tehdit edilme, aşağılanma veya engellenme gibi durumlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan, öfke ve düşmanlık hissiyle karşısındakine zarar vermeye yönelme durumu.

SALT ÇOĞUNLUK (ABSOLUTE MAJORITY) Bkz. **MUTLAK ÇOĞUNLUK**

SALTIK (ABSOLUTE) Bkz. **MUTLAK**

SANAT (ART) 1. Eğitim, uygulama ve özel deneyim yoluyla kazanılan beceri. 2. İnsanın, diğer canlılardan farklı olarak sahip olduğu akıl, sezgi, idrak, üretme ve göreli yaratma yetileri sayesinde doğada gördüklerini bazan yeni boyutlar da ekleyip taklit ederek yaptığı üretim.

SANAT SOSYOLOJİSİ (SOCIOLOGY OF ART) Toplumsal yapılarla sanat etkinlikleri, sanat anlayışları arasındaki bağlantıları, sanatla ilgilenen kişilerin kendi aralarında ve diğer insanlarla geliştirdikleri ilişkileri incelemeyi konu edinen disiplin.

SANAYİ (INDUSTRY) **Endüstri** Tarımsal olmayan yahut toprağa dayanmayan üretim-tüketim mallarının üretilmesi, hammaddelerin yarı mamul ve mamul madde haline getirilmesi için gerçekleştirilen iktisadî faaliyetler ile bu süreçte kullanılan araçlar bütünü. Sanayinin hızlı ve eksiksiz gelişmesi, teknolojik düzeyin yükselmesi ve sanayi sektörünün ekonomideki ağırlığının artması sürecine de **sanayileşme** denir. Bkz. **TARIM, AĞIR SANAYİ, MONTAJ SANAYİİ.**

SANAYİ DEVRİMİ (INDUSTRIAL REVOLUTION) Buhar makinasının icadı ve bunu tamamlayan diğer teknik buluşların öncülük ettiği makinalaşma süreciyle bireysel ve küçük ölçekteki üretim yöntemlerinin terkedilerek büyük çapta kütlesel üretime geçilmesi. Teknolojinin egemen olduğu makina medeniyetine geçişin başlangıcı olan 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayıp kısa sürede Avrupa'ya yayılan, üretim teknolojisindeki köklü dönüşüm hareketi.

SANAYİ KAPİTALİZMİ (INDUSTRIAL CAPITALISM) Kapitalistleşme sürecinin **ticari kapitalizm** döneminden sonraki aşaması. 19. yüzyıldan önce ticaret sektöründe yoğunlaşması nedeniyle ticari nitelik taşıyan sermayenin, **sanayi devrimi** sonrası gelişen sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla bu sektörde yoğunlaşması sonucu sınai bir niteliğe bürünmesi. Kapitalist üretim ilişkilerinin ağırlığının ticaretten sanayiye kayması sonucu aldığı yeni şekil.

SANAYİ MERKANTİLİZMİ (INDUSTRIAL MERCANTILISM) Bkz. **MERKANTİLİZM**

SANAYİLEŞME (INDUSTRIALIZATION) Bkz. **SANAYİ**

SANAYİLEŞME POLİTİKASI (INDUSTRIALIZATION POLICY) Bir ülkenin sanayileşmesinin hangi yollardan ve nasıl gerçekleştirileceği sorusuna cevap arayan, bu süreçte gözetilecek hedefler, araçlar ve önceliklerin belli bir düzen içinde belirlendiği politika. Bkz. **İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME, İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME.**

SANAYİ SONRASI TOPLUM (POST INDUSTRIAL SOCIETY) Bilginin üretim ve akış hızı ile, karar alma süreçlerindeki öneminin artması, bunun sonucu olarak uzmanlaşmanın ön plana çıkması, mal üretiminden ziyade bilgi üretimi, pazarlanması ve hizmetler sektörünün egemen hale gelmesi ile karakterize edilebilecek toplumsal örgütlenme biçimi. Bkz. **SANAYİ TOPLUMU.**

SANAYİ TOPLUMU (INDUSTRIAL SOCIETY) Batı dünyasında, sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve giderek tüm dünyaya yayılan; ekonomisi sanayiye dayalı, millî bir devlete sahip, belirli ölçülerde kentleşmiş, **geçim ekonomisi** yerine pazar ekonomisinin egemen olduğu, nüfusun çoğunun okuma yazma bildiği toplum biçimi.

SANSÜR (CENSORSHIP) Mevcut iktidar ilişkilerine ya da sosyo-kültürel dengeye zarar vereceği düşünülen her türlü yazılı, sözlü veya görüntüsel iletişimin denetim altına alınması. İletişim merkezlerinin kendi kendilerini denetlemelerine de **oto-sansür** denir.

SAPLANMA (FIXATION) İnsanın gerek bedensel gerekse ruhsal gelişiminin, ortaya çıkan anormal durum veya engeller sonucu normal gelişim sürecinin belirli bir aşamada takılıp kalması, duyumsal dürtülerini bir noktada toplayarak daha ileriye geçememesi.

SARI SENDİKACILIK Emeğini satarak geçinen işçilerin işverene karşı haklarını korumak, işçiler lehine etkin faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulan, fakat tam tersi bir işlev görerek, el altından işverenle işbirliği yapıp işçiler aleyhine faaliyettte bulunulan sendikacılık türü.

SATINALMA GÜCÜ (PURCHASING POWER) 1. Bireylerin elde ettikleri toplam gelirin satınalabilecekleri mal ve hizmet miktarına karşılık gelen kısmı. 2. Reel gelir düzeyi ile yaratılabilecek toplam talep.

SAVAŞ (WAR) Aralarındaki anlaşmazlığın arabuluculuk, görüşme

veya müzakere gibi barışçıl yöntemlerle çözülmesi mümkün olmayan grup veya devletler arasında, karşılıklı fiziksel güç ve silah kullanımına dayalı mücadele.

SAVAŞ KOMÜNİZMİ (WAR COMMUNISM) 1918-1921 yılları arasında Rusya'da meydana gelen iç savaş boyunca fabrika işçilerinin ve bolşevik ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için köylülere baskı uygulanmasını, gerektiğinde zorla mallarına elkonulmasını ve tüm sanayinin devletleştirilmesini öngören sosyal ve ekonomik politikaların sosyalist literatürdeki genel adı. Bkz. **NEP.**

SAVUNMA MEKANİZMASI (DEFENCE MECHANISM) 1. Kişinin kaygı, suçluluk, beklenmedik güdüler, iç çelişkiler vb. durumlardan korunmak amacıyla geliştirdiği ve gerçek güdü veya amacını saklayıp kendini rahatlattığı bir reaksiyon türü. 2. Kendisini engellenmiş hisseden kişinin güdülerinin farkına varmasını, kaygı, yanlış davranış veya zaaflarına karşı kendisini savunmasını sağlayan; böylece bireylerin gerçek güdü ve amaçlan hakkında kendini kandırdığı, buna karşılık özgüvenini artırdığı ruhsal süreçler. Bkz. **YER DEĞİŞTİRME, YÜCELTME, BASTIRMA.**

SAY KANUNU (SAY's LAW) **Mahreçler kanunu**. Her arzın kendi talebini de yaratacağını; üretimdeki her artışın aynı zamanda bu artışın eritilmesini sağlayacak talebi de beraberinde getireceğini, dolayısıyla ekonomide genel bir talep yetersizliğinin sözkonusu olamayacağını ifade eden yasa. Fransız iktisatçı *J. B. Say* tarafından geliştirilen ve **mahreçler kanunu** olarak da anılan yasaya göre, her arz kendi talebini yaratacağından ekonomide toplam talep ile toplam arz birbirine eşit olacak, aşırı üretim ve buna bağlı olarak yaygın bir işsizlik sorunu ortaya çıkmayacaktır.

SAYGINLIK (PRESTIGE) 1. **Prestij**. Kişinin, sahip olduğu servet, statü, yetenek veya bilgiden dolayı, içinde yaşadığı grubun diğer fertleri tarafından özel muamele görmesi. 2. Başkaları tarafından önemsenme ve değer verilme, saygı görme.

SAYGINLIK İHTİYACI (ESTEEM NEEDS) Bkz. **İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ KURAMI**

SAYIŞTAY (COURT OF ACCOUNT) Genel ve katma bütçeli kuruluşların gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetleyen, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlayan; denetleme ve yargılama yetkisine sahip anayasal mali denetleme organı.

SDR Bkz. **ÖZEL ÇEKME HAKKI**

SEÇENEK (ALTERNATIVE) Bkz. **ALTERNATİF**

SEÇİM EKONOMİSİ Bkz. **DUR VE DEVAM ET POLİTİKASI**

SEÇİM YOLUYLA KATILIM (ELECTORAL PARTICIPATION) Bkz. **SİYASAL KATILIM**

SEÇİMBİLİM (PSEPHOLOGY) 1950'li yıllardan sonra, siyaset biliminin bir altdalı olarak gelişen ve seçim sistemleri, siyasal katılım, oy hakkı, seçim tahminleri, seçim problemleri ve seçim-toplum ilişkilerini inceleyen disiplin.

SEÇKİN (ELITE) Bkz. **ELİT**

SEÇKİNCİLİK (ELITISM) Bkz. **ELİTİZM**

SEÇMECİLİK (ECLECTICISM) Bkz. **EKLEKTİSİZM**

SEFALET (POVERTY) Bir toplumun veya toplumun bir bölümünün gelir düzeyinin ortalama yaşam düzeyinin çok altında; eğitim, sağlık, yeme-içme, barınma, giyinme gibi zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak derecede düşük olması.

SEKÜLARİZM (SECULARISM) **Dünyevileşme. Sekülerleşme.** Beşerileşme. Dinsel olan veya dinsellik atfedilen bütün değer ve ilkeleri bireysel ve toplumsal yaşamın dışına iten, sadece bu dünyayı yaşanabilir kabul edip, öte dünyadan ilişkisini koparma temeline dayalı insanmerkezci düşünme ve yaşama biçimi. Semavî olanla bağların koparılması ideolojisi; insanı kendi kendine yeter kabul etme felsefesi. Birbiriyle eş anlamlı

olarak da kullanılan sekülarizm ve laiklik, birincisi belirli bir hayat anlayışını diğeri de o yaşam tarzının siyasal örgütlenme biçimini ifade etmektedir. Bkz. **LAİKLİK, AYDINLANMA.**

SELEFİYE 1. Ayet ve hadislerin anlaşılmasında sahabeye atfedilen, her ayetin veya hadisin mutlaka aklî bir yorumunun yapılmasının gerekmediği, hatta bazan yorumdan kaçınılması gerektiği şeklindeki tavır ve İslam tarihi boyunca bu tavrı benimseyenlere verilen ortak ad. 2. İslam düşüncesinde tasavvuf ve kelam ile birlikte üç ana düşünce ekolünden birisi olan ve İslamın anlaşılması ve yaşanması sorununda nakli akla tercih eden, önceliği nakle vererek, nassların zahirî anlamının esas olduğunu savunan okul.

SELEM Peşin para ile veresiye mal satma işlemi; ileride teslim edilmek üzere cins ve miktarı belli olan bir malın bugünden peşin para ile satılması.

SEMANTİK (SEMANTICS) Sözcüklerin ve seslerin anlamları ile bu anlamların, diğer sözcük, kavram ve terimlerin anlamlarıyla ilişkilerini incelemeyi konu edinen disiplin.

SEMANTİK AÇIKLAMA (SEMANTIC EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

SEMAVÎ DİN Bkz. **DİN**

SEMBOL (SYMBOL) Bkz. **SİMGE**

SEMBOLİZM (SYMBOLISM) Bkz. **SİMGECİLİK**

SEMBOLLEŞTİRME (SYMBOLIZATION) Doğrudan doğruya söz veya yazıyla ifade etmekte güçlük çekilen arzu, istek ve duyguların; bilinçli ya da gayri ihtiyari biçimde somut veya soyut birtakım sembollerle ifade edilmesi. Sembollerin anlam yüklenerek ifade aracı olarak kullanılması.

SEMİNER (SEMINAR) 1. Bir uzman, hoca ya da gözetmen yönetiminde yapılan, belirli bir konunun etraflıca irdelenmesine yönelik özel meslekî çalışma; bu tür çalışmaların sunulduğu

toplantı. 2. Üniversitelerde, bir öğretim görevlisinin denetiminde öğrencilerin yürüttüğü inceleme-araştırma çalışmaları.

SEMPOZYUM (SYMPOSIUM) Bir dinleyici topluluğu önünde belirli bir konunun birçok konuşmacı veya uzman tarafından çeşitli yönleriyle ele alınıp tartışıldığı ve konuyla ilgili olarak hazırlanmış bildirilerin sunulduğu, herkese açık olarak gerçekleştirilen tartışmalı bilimsel toplantı.

SEMPTOMİK OKUMA (SYMPTOMIC READING) Bir yazılı metinde sorusu açıkca sorulmadan cevabı verilmiş soruların ortaya çıkarılarak, metnin bütünlüğü içinde yeniden ifade edilmesini amaçlayan okuma biçimi. Bu okuma yöntemi, K. Marks'ın eserlerini kendi problematiği içinde yeniden okuyarak değerlendirmek amacıyla; bir hastanın konuşması sırasında doğrudan söylemediği fakat ifadelerine dolaylı olarak yansıttığı problemlerinin ortaya çıkarılmasını sağlayan Freudcu teşhis yönteminden esinlenilerek, *L. Althusser* tarafından geliştirilmiştir.

SENDİKA (TRADE UNION) Üyelerinin sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla kurulan tüzel kişiliğe sahip örgüt. Belli bir iş kolunda çalışan işçilerin hak ve çıkarlarını korumak, işçiler adına işverenle pazarlık edip toplu sözleşme yapmak ve çalışma şartlarını daha iyi hale getirmek amacıyla kurdukları birliğe **işçi sendikası**; işverenlerin kendi menfaaatlerini korumak amacıyla kurdukları birliğe de **işveren sedikası** denir.

SENET (PROMISSORY NOTE/BOND) 1. Bir hakkı, bir borç veya alacağı temsil eden belge. Bir kimsenin yapmayı taahhüt ettiği şeyi, ödemeyi vadettiği bir borcu tesbit etmek üzere imzaladığı kağıda da **borç senedi** denir. 2. Bir işlem veya olayı belgelendirmek amacıyla resmî bir makamın onayıyla düzenlenmiş belge. **Örn.** Tapu senedi.

SENTETİK ÖNERME (SYNTHETIC PROPOSITION) Yüklemi, öznesini açıklayıcı nitelikte bilgi içeriği taşıyan önerme. **Örn.** *Dünya yuvarlaktır* önermesi, cümlenin yüklemi olan *yuvar-*

laktır kelimesinin, cümlenin öznesi olan *dünya* kelimesinin içleminin dışında bir içeriğe sahip olduğu ve öznesini o içerikle niteleyerek yeni bir bilgi meydana getirdiği için, bir sentetik önermedir. Bkz. **ANALİTİK ÖNERME, TOTOLOJİ.**

SENTEZ (SYNTHESIS) **Bireşim.** Aralarında ortaklık kurulabilecek farklı birimlerin belirli ilişkiler yumağı biçiminde biraraya getirilmesi. Ayrıca bkz. **DİYALEKTİK MANTIK.**

SEPTİSİZM (SCEPTICISM) Bkz. **ŞÜPHECİLİK**

SERBEST BÖLGELER (FREE ZONES) Bir ülkenin siyasî sınırları içinde yeralmakla birlikte, gümrük sınırları dışında sayılan, sınaî ve ticarî faaliyetlerin ülkenin diğer kesimlerine göre daha çok teşvik edildiği, bürokrasinin enaza indirilmeye çalışıldığı, bu yolla yaratılacak gelir ve istihdam imkanlarıyla ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla seçilmiş bölgeler. Bir ülkenin dış ticaret rejimi için geçerli olan mevzuat ve kısıtlamaların kısmen veya tamamen uygulama dışı bırakıldığı, genellikle bir uluslararası liman veya havaalanı yakınında kurulan, ulusal sınırlar içinde bulunmakla birlikte gümrük sınırları dışında kabul edilen alanlar.

SERBEST ÇAĞRIŞIM (FREE ASSOCIATION) Psikolojik tedavilerde kullanılan ve hastadan, mantıklı veya birbiriyle ilişkili olup olmadığına bakmaksızın aklına gelen her şeyi söylemesinin istendiği, bu yolla kurulacak diyalog yardımıyla hastalığın teşhis edilmeye çalışıldığı **teknik**.

SERBEST GİRİŞİM (FREE ENTERPRISE) **Hür teşebbüs**. Kendine ait sermaye ile serbestçe tercih ettiği bir alana yatırım yapan, tüm kâr ve zarar riskini kendisi üstlenen ve kamusal olmayan girişim.

SERBEST HATIRLAMA (FREE RECALL) Kelime, hece ya da başka tür malzeme dizilerinin sıra dikkate alınmaksızın öğrenilmesinden sonra, deneklerin bunları akıllarına gelen herhangi bir sırada tekrarlamaları temeline dayalı hatırlama yöntemi.

SERBEST MALLAR (FREE GOODS) Bkz. **MAL**

SERBEST MÜBADELE SİSTEMİ (FREE EXCHANGE SYSTEM) Uluslararası ekonomik ve ticarî ilişkilerde mal, sermaye ve insanların serbest dolaşımını sınırlayan yasal veya kurumsal nitelikteki her türlü engelin ortadan kaldırıldığı, mal, hizmet ve faktör değişiminin serbestçe yapılabildiği sistem.

SERBEST PİYASA EKONOMİSİ (FREE MARKET ECONOMY) **Serbest pazar ekonomisi**. Piyasa güçlerinin serbestçe hareket edebildikleri, fiyatların arz-talep dengesince belirlendiği ve piyasa dengesinin oluşumuna dışardan müdahale edilmediği ekonomi. Ekonomideki dengenin devletin çeşitli yollarla ekonomiye müdahalesi ile değil, arz, talep ve fiyat mekanizmasıyla sağlandığı, piyasa güçleri arasında rekabet koşullarının bulunduğu ve üretim, dağıtım, bölüşüm, yatırım gibi iktisadî faaliyetlerin serbestçe yapılabildiği ekonomi.

SERBEST YARDIM Bkz. **DIŞ YARDIM**

SERMAYE (CAPITAL) 1. **Anamal. Kapital**. Bir şeyin gerçekleştirilmesi veya bir işin başarılabilmesi için gerekli her türlü maddî manevî değer. 2. İnsanlar tarafından sonradan üretilmiş her türlü üretim faktörü. 3. Toprak, emek, girişimle birlikte dört temel üretim faktörünü oluşturan, gelir elde etmek veya verimi artırmak amacıyla üretim sürecinde kullanılan para, makina, hammadde, malzeme, tesis vb. her türlü maddî araçların genel adı. 4. Bir üretim faaliyetinin gerçekleştirilmesi için biraraya getirilmiş üretim araçları toplamı. İşgücü alımında kullanılan ve üretim sürecinde değeri değişen sermayeye **değişken sermaye**; üretim araçları haline dönüşen ve değerinin büyüklüğü değişmeyen sermayeye de **sabit sermaye** denir.

SERMAYE PİYASASI (CAPITAL MARKET) Uzun vadeli finansman ihtiyacından doğan uzun vadeli fon talepleriyle, uzun süre kullanılmayacak tasarruflardan doğan uzun vadeli fon arzlarının karşılaştığı piyasa.

SERMAYE ŞİRKETLERİ (COMPANY WITH SHARE CAPITAL) Kuruluş, faaliyetin devamı ve sona erdirilmesi gibi şirketi ilgilendiren temel konularda şahısların ikinci planda kalıp serma-

yenin ön plana çıktığı şirketler. En yaygın sermaye şirketleri anonim şirketler, limited şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerdir.

SERMAYE TEMERKÜZÜ (CAPITAL CENTRALIZATION) Kapitalist rekabetin doğal bir sonucu olarak, küçük ölçekli birimlerin eritilip sermayenin belirli noktalarda merkezileşmesi, paranın giderek daha az sayıda kişi veya kuruluşun elinde toplanması, varlığını sürdürmek isteyen küçük sermaye sahiplerinin, bunu ancak biraraya gelerek büyük sermaye grupları oluşturmakla sağlayabildikleri, sermaye yoğunlaşması süreci.

SETERİS PARİBUS (CETERIS PARIBUS) Herhangi bir çözümlemede belirli bir faktörün etkisinin belirginleştirilmeye çalışılması aşamasında sık sık başvurulan ve *tüm öteki faktörler sabit kabul edildiğinde*, ya da *diğer faktörler sabit kalmak koşuluyla* anlamına gelen Latince terim.

SEZARİZM (CAESARISM) 1. Hiç bir yasal, hukukî ve ahlakî sınır tanımayan diktatörlük. 2. Siyasal olarak örgütlenmiş bir toplumun, temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı, keyfi, merhametsiz ve totaliter bir şekilde yönetilmesi.

SEZGİ (INTUITION) 1. Dolaysız kavrama, içine nüfuz etme, içe doğma; akletmeden bilme melekesi. 2. İnsanın bizzat kendisiyle, bilinç durumuyla, değer yargılarıyla ilgili bilgileri doğrudan, muhakeme süzgecinden geçirmeden, çıkarımsal olmayan bir yolla derinden ve anî bir şekilde bilmesi. Bkz. **AKIL, DENEY.**

SEZGİCİLİK (INTUITIONISM) Sağlam bilginin ancak **sezgi** yoluyla elde edilebileceğini savunan felsefî doktrin. Bkz. **AKILCILIK, DENEYCİLİK.**

SICAK TAKİP (HOT PURSUIT) Sahildar devletin iç sularında veya kara sularında sözkonusu devletin kanun veya yönetmeliklerini ihlal eden yabancı bir geminin kovuşturulmaktan kaçması halinde, bu geminin açık denizde izlenmesi, yakalanması ve kovuşturulmak üzere sahil devletinin limanlarına getirile-

bilmesini öngören; açık denizde gemilerin yalnız bayrağını taşıdıkları devletin yetki ve yargısına bağlı bulundukları şeklindeki kurala istisna oluşturan durum.

SIFIR OYUN KURAMI (ZERO-GAME THEORY) Bazı durumlarda, aralarında çıkar çatışması olan ve tam zıt kutuplarda yeralan rakiplerden birinin kazanmasının, zorunlu olarak diğerinin kaybetmesine bağlı olmasından dolayı, sonuçta kazançlarla kayıpların toplamının sıfıra eşit olacağını ileri süren kuram.

SIKI YÖNETİM (MARTIAL LAW) 1. Askerî yönetim ilkelerinin çeşitli gerekçelerle sivil halka karşı uygulanması. 2. Savaş, doğal afetler, ülke bütünlüğünün tehlikede olması gibi olağanüstü durumlarda, ülkenin tamamında ya da bir kısmında devletin özel bir yönetim uygulayarak gündelik hayatın işleyişine, insanların eylemlerine bazı kısıtlamalar getirilmesi, birtakım hak ve özgürlüklerin askıya alınması durumu. Bkz. **OLAĞANÜSTÜ HAL**.

SINAMA (TESTING) 1. **Test etme.** Bir yeteneğin veya özelliğin düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan ölçme ve değerlendirme. 2. Bir kuramın veya kurama bağlı olarak geliştirilen hipotezin, gerçeklerle uyuşup uyuşmadığının tesbit edilebilmesi için yapılan karşılaştırma.

SINGER-PREBİSH TEZİ (SINGER-PREBISH THESIS) *H. Singer ve R. Prebish* tarafından 1940'lı yıllarda geliştirilen ve uzun dönemde dış ticaret hadlerinin **azgelişmiş ülkeler** aleyhine gelişeceğini ileri süren tez. Buna göre uluslararası ticarette gelişmiş ülkelerin gelirleri artarken azgelişmiş ülkelerin ihraç ürünleri olan tarımsal ürünlere olan talepleri aynı hızda artmamakta; buna karşılık azgelişmiş ülkelerin gelirleri yükseldikçe sanayileşmiş ülkelerden ithal ettikleri endüstriyel ürünlere olan talepleri daha hızla yükselmekte, dolayısıyla da dış ticaret hadleri uzun dönemde azgelişmiş ülkeler aleyhine, gelişmiş ülkeler lehine bir seyir izlemektedir.

SINIF (CLASS) 1. **Öbek**. Belirli ölçülere göre ortak özellik taşıyan insan, nesne veya kavram kümesi. 2. Üretim sürecine olan

katkıları, üretimden aldıkları pay ve üretim ilişkileri ya da üretim araçlarının mülkiyetine sahiplik bakımından konumları birbirine benzeyen, bu konumlarının bilincinde olan insanların oluşturduğu toplumsal gruplardan her biri. Bkz. **SOSYAL SINIF.**

SINIF BİLİNCİ (CLASS CONSCIOUSNESS) 1. Bir bireyin içinde yaşadığı toplumdaki gerçek statüsünü veya ait olduğu **sınıfı** bilmesi ve ona göre davranması. 2. Marksist terminolojide, üretime olan katkısı, üretimden aldığı pay ve mülkiyet ilişkileri bakımından bir sınıfın bireyi olan kişinin bu konumunu bilmesi ve ona göre davranması. Bir sınıf oluşturmasına rağmen bunun bilincinde olmayan topluluğa **kendiliğinden sınıf**, sınıf olmanın bilincini taşıyan topluluğa da **kendisi için sınıf** denir.

SINIF ÇATIŞMASI (CLASS CONFLICT) Bir **üretim tarzı**nın ortaya çıkardığı **sınıf**ların hem toplumsal üretim,hem de bu üretimin bölüşülmesi aşamasında aralarındaki sömürü ilişkisinden dolayı ortaya çıkan zıtlaşma.

SINIF MÜCADELESİ (CLASS STRUGGLE) Üretim sürecine emeği ile aktif olarak katılan fakat üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan sınıf ile, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran sınıf arasındaki yapısal çıkar çatışmasının yarattığı sömüren ve sömürülen mücadelesi. Marksist öğretinin bu temel tezine göre, tüm insanlık tarihi, değişik düzeylerde yapılagelen sınıf mücadelelerinin tarihinden ibarettir.

SINIFLANDIRMA (CLASSIFICATION) 1. Sınıflama. Tasnif. Öbeklendirme. Varlıkları gruplara ayırmak, belirli ilkelere göre düzenlemek veya daha kolay tanımlayabilmek amacıyla benzer özelliklere sahip birimleri diğerlerinden ayırarak biraraya getirmek. 2. Karşılaştırma yapmak amacıyla sınıflar oluşturmak.

SINIFSIZ TOPLUM (CLASSLESS SOCIETY) Marksist kurama göre, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin çözüldüğü, sınıflararası çatışmanın ortadan kalktığı ideal toplum.

SIR (MYSTERY) Bkz. **GİZEM**

SIRADÜZENİ (HIERARCHY) Bkz. **HİYERARŞİ**

SIRASAL FAYDA (ORDINAL UTILITY) Bkz. **ORDİNAL FAYDACILIK**

SİBERNETİK (CYBERNETICS) **Güdümbilim**. Değişik sistemlerin kendi kendilerini denetleyerek işleyişlerini sürdürebilmelerini sağlayan iletişim ve denetim yöntemlerini inceleyen bilim dalı.

SİHİR (MAGIC) Bkz. **BÜYÜ**

SİLAHSIZLANMA (DISARMANENT) Dünya barışının sürekliliğini sağlamak amacıyla, elde bulunan silahların azaltılması veya ortadan kaldırılması; belirli kategorideki silahların kısmen veya tamamen yokedilmesi; belirli bir bölgenin silahlardan arındırılması süreci.

SİMGE (SYMBOL) **Sembol**. Belirli bir insan topluluğunun **uylaşımı** sonucu bir özel anlam kazanan işaret.

SİMGECİLİK (SYMBOLISM) 1. **Sembolizm**. Bir düşünce ya da varlığı kendisi dışında bir işaretle niteleyerek yapılan anlatım. 2. Gerçekliğin bilgisine sembollerle ulaşılabileceği, doğal olanı aşıp aşkın ve sonsuzu yakalamanın ancak simgesel düşünmeyle sağlanabileceğini savunan düşünsel-sanatsal akım.

SİNİR SİSTEMİ (NERVOUS SYSTEM) Beyin ve omurilik ile çeşitli duyu organları ve kaslara hizmet eden sinirlerden oluşan ve organizmanın dış dünya ile iletişimini sağlayan sistem.

SİNİSİZM (CYNICISM) M.Ö. 2000'li yıllarda geliştirilmiş olduğu kabul edilen ve dönemin site devletinin siyasal kurumlarını protesto amacı taşıyan, sosyal hayatın gerçeklerinden kaçmak veya devlete bağımlı olmamak için fakirliği tercih etmek gibi özellikler taşıyan siyaset felsefesi.

SİNYAL (SIGNAL) Yapılacak veya meydana gelecek olan herhangi bir şeyin yer, yön veya zamanını göstermek üzere kullanılan uyarıcı, işaret veya belirti.

SİSTEM (SYSTEM) 1. Birbirine bağımlı unsurlardan oluşan bütün. 2. Sınır ve amaçları önceden planlanmış eylemler, işlevler, ögeler ve ilişkiler bütünü. 3. Belirli bir işi ya da amacı gerçekleştirmek için gerekli unsurları biraraya getirip, bir bütün olarak birbirine bağlı ve uyumluluk içinde çalışmalarını sağlayan düzenek.

SİSTEMATİK GÖZLEM YÖNTEMİ (SYSTEMATIC OBSERVATION METHOD) Sonucu gözlemlenmek istenen değişkenlere deney yapmak amacı ile herhangi bir müdahalede bulunmadan, fakat bütün koşulların kontrol altında tutulduğu bilimsel inceleme yöntemi.

SİSTEMATİK HATA (SYSTEMATIC ERROR) Bir ölçümde veya hesaplamada, ölçüm yahut hesap araçlarının doğasından kaynaklandığı için giderilemeyen ve her sonuca belli oranda yansıyan hata.

SİSTEMATİK ÖRNEKLEME (SYSTEMATIC SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

SİTE DEVLETİ (CITY STATE) Eski Isparta, Atina ve Medine örneklerinde olduğu gibi doğal olarak oluşan ve kendine yeterli küçük devlet.

SİVİL SAVUNMA (CIVIL DEFENCE) Ülkenin karadan, havadan, denizden ve özellikle de nükleer silahlarla saldırıya uğraması halinde sivil halkı korumaya yönelik önlemler.

SİVİL TOPLUM (CIVIL SOCIETY) 1. Devlet denetimi ve baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olamadığı toplumsal etkinlikler. 2. Bireylerin devletten ya da kamu gücünden izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu taşımadan rahatlıkla ilişki geliştirebildikleri, sosyokültürel etkinliklerde bulunabildikleri toplum. 3. Devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum veya etkinlikler.

SİVİL TOPLUMCULUK (CIVIL SOCIETY APPROACH) Devlet ile

sivil toplum arasında kaçınılmaz bir çelişki bulunduğunu ve biri güçlendikçe diğerinin zayıflayacağını, birinin etki alanının genişlemesinin diğerinin etki alanının daralması pahasına gerçekleşebileceğini kabul eden ve bu ikilemde tercihini sivil toplumdan yana yaparak, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda sivil toplumun güçlendirilmesi gerektiğini savunan yaklaşım. Bu çerçevede, siyasal düzeyde sivil topluma, siyasal etkinliklerin devletten arındırılmasıyla; kültürel düzeyde sivil topluma, resmî ideoloji ve resmî dinin olmaması, devletin din, dil, veya ırk ayırımı yapmaması, belirli kültürel kodları dayatmamasıyla; ekonomik düzeyde sivil topluma ise piyasa mekanizmasına ve mülkiyet hakkına devletin karışmaması ile ulaşılabileceği savunulmaktadır.

SİYASAL ANTROPOLOJİ (POLITICAL ANTHROPOLOGY) Devleti eksen alarak siyasal kurum ve ilişkilerin ilk insandan bugüne gelişimini inceleyen disiplin.

SİYASAL BİREYCİLİK (POLITICAL INDIVIDUALISM) Bkz. **BİREYCİLİK**

SİYASAL ÇAĞDAŞLAŞMA (POLITICAL MODERNIZATION) Bkz. **ÇAĞDAŞLAŞMA**

SİYASAL DAVRANIŞ (POLITICAL BEHAVIOUR) Bireyi siyasal etkinliklere iten temel güdü, his, inanç ve düşüncelerin meydana getirdiği davranış biçimleri; bunları çözümlemeyi konu edinen disiplin.

SİYASAL EKOLOJİ (POLITICAL ECOLOGY) Bkz. **EKOLOJİ**

SİYASAL İKTİSAT (POLITICAL ECONOMICS) Bkz. **POLİTİK İKTİSAT**

SİYASAL KATILIM (POLITICAL PARTICIPATION) Bireylerin veya örgütlerin içinde yeraldıkları siyasal sistemin karar alma süreçlerini etkilemek, yönlendirmek, yönetimde görev almak veya nüfuz sahiplerini desteklemek amacıyla siyasal etkinliklere katkıda bulunmaları. Seçmek veya seçilmek amacıyla seçimle-

re katılmaya **seçim yoluyla katılım**; işçi sendikaları, işveren örgütleri gibi örgütlenmiş baskı grupları yoluyla yapılan katılıma da **örgütsel katılım** denir. Bkz. **KATILIM, SAHTE KATILIM.**

SİYASAL KÜLTÜR (POLITICAL CULTURE) 1. Siyasal sistemin yerleştirdiği davranışlar, tavırlar ile, bunlara dayanak teşkil eden ve yaygın bir şekilde paylaşılan inançlar, değerler ve açıklayıcı semboller bütünü. 2. Tarihsel birikimin algılanışına, bireyin kimlik ve bağlılıklarının oluşumuna biçim veren, ulus yahut grupların uzun tarihsel süreçler sonucu elde ettikleri siyasal bilgi ve deneyimler.

SİYASAL PARTİ (POLITICAL PARTY) 1. Siyasal iktidarı doğrudan ele geçirmek ve toplumu yönetmek amacıyla kurulan, belirli bir çalışma programı ve ideolojisi olan ve demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilen siyasal örgüt. 2. Demokratik sistemlerde, siyasal mücadeleyi belirli hukuksal ve kurumsal çatılar çerçevesinde toplumsallaştırarak, bir yandan sistem içi siyasal talepleri iktidar düzlemine aktarırken öte yandan da egemen sistemin karşılayamadığı, karşılaması mümkün olmayan talepleri gayri meşru göstererek dışlayıp sisteme alternatif hareketleri sistem içinde eritmenin; sonuçta, toplumdaki siyasal hareketliliği görülebilir, kanalize edilebilir, dolayısıyla da denetlenebilir hale getirebilmenin aracısı olan siyasal organizasyonlar.

SİYASAL PRATİK (POLITICAL PRACTISE) Bkz. **PRATİK**

SİYASAL SÜREÇ (POLITICAL PROCESS) 1. Siyasal ilişkilerde, varlıklarının evrensel olarak zorunlu olduğu kabul edilen değişim yasalarının sürekli tekrarlanan kalıpları. 2. Bireyin diğer birey ya da gruplarla veya grupların birbirleriyle olan iktidarın paylaşılmasına yönelik ilişkilerinin işleyişini belirleyen yol, yöntem ve kurallar bütünü.

SİYASAL TEORİ (POLITICAL THEORY) 1. Somut siyasal olay, kurum ve ilişkileri, sözkonusu olay, kurum ve ilişkilerle ilgili soyut genellemelerle uyum içinde anlama ve açıklama girişi-

mi. 2. Siyasal süreçler ile ülke içi ve ülkelerarası siyasal ilişkileri sistematik bir çerçevede anlama ve açıklamaya yönelik bilgiler bütünü.

SİYASET BİLİMİ (POLITICAL SCIENCE) 1. Siyasal iktidarın nasıl oluşturulduğu, biçimlendirildiği ve bölüştürüldüğünü inceleyen sosyal bilim dalı. 2. Devlet ve diğer siyasal kurumların kuruluşu, gelişimi, amaçları, işleyişleri, ve bunlar arasındaki ilişkilerin yanısıra, siyasal katılım, siyasal değişim, siyasal önderlik ve siyasal kararların analizlerini de içine alan çalışma alanı.

SİYASET SOSYOLOJİSİ (POLITICAL SOCIOLOGY) Siyaset biliminin bir alt disiplini olmasına rağmen, daha çok sosyolojinin yöntemlerini kullanarak, doğrudan siyasal kurum kabul edilmeyen aile, okul, din vb. kurumların siyasal yapı ve süreçlerle olan ilişkisi ve yerine getirdikleri işlevlerin niteliğini, değişik sosyal grupların iktidarın belirlenmesindeki ağırlık, rol, karşılıklı ilişki ve etkileşim düzeylerini inceleyen disiplin.

SİYASET PSİKOLOJİSİ (POLITICAL PSYCHOLOGY) Siyasal davranışların, kişisel ve psikolojik yönlerinin, siyasal düşüncelerle kişilikler arasındaki ilişkilerin ve toplumlardaki siyasal liderlik imajlarının psikolojik kökenlerinin incelenmesini konu edinen disiplin.

SİYASÎ AMBARGO (POLITICAL EMBARGO) Bkz. **AMBARGO**

SİYASÎ LİBERALİZM (POLITICAL LIBERALISM) Bkz. **LİBERALİZM**

SİYONİZM (SIONISM) *T. Herzl*'in sistemleştirdiği biçimiyle Yahudiler tarafından yaygın kabul gören ve Yahudilerin insanlığın efendileri, diğer toplumlarınsa bunların hizmetçileri olması gerektiği inancına dayalı, yüzyıllar boyu dünyada dağınık olarak yaşayan Yahudileri *vadedilen topraklar* üzerinde güçlü bir devlet çatısı altında toplayarak dünyaya hakim kılmak amacı güden *Yahudicilik* ideolojisi.

SLOGAN Kalıp söz. Bir düşünceyi kolay hatırlanıp tekrarlanabilir bir biçimde ifade eden kısa ve kolay cümle. Düşünsel de-

rinliği olmayan, daha çok duygu ve heyecan yüklü, kitleyi coşkulandırmaya yönelik ifade.

SOĞUK SAVAŞ (COLD WAR) İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen uluslararası güç dengesindeki yeniden yapılanma, Almanya'nın bölüşülmesi konusundaki anlaşmazlıklar, Doğu Avrupa'daki devletlerin komünistleştirilip Sovyetlerin nüfuz alanına sokulması tehlikesi, savaş zamanı müttefiklerin birbirlerine karşı duyduğu korku ve şüphe gibi sebeblerden kaynaklanan; politik hileler, diplomatik çekişmeler, siyasal, psikolojik ve ekonomik mücadelelerle biçimlenen ideolojik düşmanlık. Batı ve Sovyetler Birliği arasında gelişen ve 80'li yılların ortalarına kadar süren bu düşmanlık ve gerilim dönemi de **Soğuk Savaş Dönemi** olarak anılmaktadır.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ (THE PERIOD OF COLD WAR) Bkz. **SOĞUK SAVAŞ**

SOL (LEFT) **Sağ** ile karşılaştırmalı olarak kullanılan ve yaşamı kolaylaştırmanın yolunun, değişim ve ilerlemenin önündeki engelleri kaldırmak olduğunu savunan siyasal ideolojilerin genel adı. Bkz. **SAĞ, YENİ SAĞ, YENİ SOL.**

SOMUT (CONCRETE) **Müşahhas**. Belirli bir zaman ve mekân koordinatında insanın algı alanına giren, elle tutulabilir, gözle görülebilir nitelikte, duyu organlarıyla doğrudan algılanabilen, duyumsanabilen.

SONSAL (A POSTERIORI) Bkz. **A POSTERİORİ**

SONSAL BİLGİ (A POSTERIORI KNOWLEDGE) Bkz. **A POSTERİORİ**

SONUÇ (CONCLUSION) Bkz. **VARGI**

SORU (QUESTION) 1. Cevap bekleyen ifade. 2. Sual. Bir merakın giderilmesi, bir ihtiyacın karşılanması ya da bir **soruna** çözüm bulunmasına yönelik olarak cevap alınmak üzere yöneltilen yazılı veya sözlü ifade.

SORUN (PROBLEM) 1. **Problem**. Mesele. Çözümlenmesi, için-

den çıkılması zor iş. 2. Bir sistemde yahut kişinin iç dünyasında gerginlik yaratan, giderilmedikçe sistemin işleyişini zorlaştıran veya çalışmaz hale getiren, kişiyi huzursuz eden anza, düzensizlik. 3. Araştırma, irdeleme, düşünme ve bir sonuca bağlamayı gerektiren durum.

SORUNSAL (PROBLEMATIQUE) 1. İçinde yeralan her kavramın, sistemin çözmeyi amaçladığı örtük ve açık sorularla ilişki ve konumlarına göre anlam ve değer kazandığı sorular sistemi. 2. Çok boyutlu bir sorunun çözülmesine ilişkin mantıksal bir kurgu içinde birbirleriyle anlamlı bir bütünlük oluşturan sorular yumağı. 3. Vektörleri özel **soru**lardan oluşan genel **sorun** matrisi.

SOSYAL ADALET (SOCIAL JUSTICE) 1. Değişik toplum kesimleri arasında gelir dağılımı, yaşam standardı, refah düzeyi vb. gibi ölçütler açısından belirli bir dengenin sağlanmış olması; kamplaşmalara yol açabilecek gelişme farklılıklarının, uçurumların ortadan kaldırılmış olması durumu. 2. Din, dil, ırk ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın insanlara yeteneklerini değerlendirebilecekleri eğitim ve çalışma imkânlarının sağlanması, onlara istedikleri yerde yaşama fırsatının tanınması ve çalışmaları karşılığında hakettikleri ücretin verilmesi.

SOSYAL BAĞLAM (SOCIAL CONTEXT) Bir sosyal olgu veya ilişkiyi ortaya çıkaran, çevreleyen ya da biçimlendiren değer ve koşullar. Bkz. **BAĞLAM, OLGU BAĞLAMI.**

SOSYAL BİLİM (SOCIAL SCIENCE) 1. İnsanı, toplumu ve ağırlıklı olarak insan-insan, insan-toplum ve insan-eşya ilişkilerinin sistemli bir biçimde incelenmesini amaçlayan, **bilimsel yönteme** uygun olarak üretilmiş düzenli bilgiler. 2. Sosyal gerçekliğin anlaşılması, yorumlanması ve örgütlenmesine yönelik olarak üretilen her türlü sistematik beşerî bilgi. 3. Ekonomi, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi.. gibi ilk dönemlerde felsefe içinde yeralan, ancak **aydınlanma çağı**yla birlikte her biri felsefeden ayrılarak özerklik kazanan ve sosyal gerçekliğin değişik boyutları ile ilgilenen disiplinlerden her biri.

SOSYAL ÇAĞDAŞLAŞMA (SOCIAL MODERNIZATION) Bkz. **ÇAĞDAŞLAŞMA**

SOSYAL ÇEVRE (SOCIAL ENVIRONMENT) Bkz. **ÇEVRE**

SOSYAL DARVİNİZM (SOCIAL DARWINISM) Canlıların **evrimi** ile toplumsal gelişim süreçleri arasında paralellik kurarak, Darwin'in evrim kuramı yardımıyla, toplumsal gelişim sürecini açıklamaya çalışan yaklaşım. Buna göre, doğada olduğu gibi toplumlarda da kıyasıya bir varolma mücadelesi vardır. Evrimsel bir seyir izleyen bu toplumsal mücadele sürecinde **doğal ayıklanma** yoluyla güçlüler hayatta kalır, zayıflar ve sisteme uyum sağlayamayanlar ise yok olurlar. Bkz. **EVRİM.**

SOSYAL DEMOKRASİ (SOCIAL DEMOCRACY) 1. Emekçi kesim ile burjuvazi arasında bir yapısal çatışmanın varlığını kabul etmekle beraber çözümün, taraflardan birinin şiddet kullanılarak ortadan kaldırılmasıyla veya devrim ile değil, demokratik yollarla, alt gelir gruplarının üretimin bölüşümünden daha çok pay alması, sosyal adaletin ve iş barışının tam olarak sağlanmasıyla mümkün olabileceğini savunan yaklaşım. 2. İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerinde gelişmeye başlayan uzlaşma taraftarı, sosyalizme kanlı bir devrimle değil, demokratik mücadele ile ulaşılmasını öngören, bu çerçevede sosyalizmle demokrasiyi uzlaştırmaya çalışan, emeğiyle geçinen toplum kesimlerinin menfaatlerinin korunması ve üretimi artırmak kadar hakça bölüşümün de sağlanmasını temel alan sosyal hareket. Gelecekteki bir devrim uğruna her şeyini vermektense, mevcut şartları daha iyileştirmeyi amaçlayan ılımlı sosyalizm. Bkz. **DEMOKRASİ, SOSYALİZM.**

SOSYAL DEVLET (SOCIAL STATE) Devlete, ekonomik ve sosyal alanlarda planlama, düzenleme ve gerektiğinde piyasaya aktif müdahale işlevi yükleyen, bu çerçevede bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikaların geliştirildiği refah devleti modeli.

SOSYAL DEVRİM (SOCIAL REVOLUTION) Toplumsal kurumlar-

da veya bir toplumdaki gelenek, görenek, alışkanlıklar ya da hiyerarşik yapılanmada meydana gelen anî ve radikal değişim.

SOSYAL DÜZEN (SOCIAL ORDER) Bireylerin çıkarlarının uzlaşması veya yerleşik toplumsal değerlerin bir sonucu olarak, toplum içinde sürekliliğini koruyarak varolan düzenli ilişkiler sistemi.

SOSYAL ENTEGRASYON (SOCIAL INTEGRATION) Bkz. **TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME**

SOSYAL EVRİMCİLİK (SOCIAL EVOLUTIONISM) Toplumların basitten karmaşığa doğru ilerleyen bir süreç izlediğini, aynen canlıların basit organizmalardan insana doğru izledikleri evrim gibi toplumların da basit, sade yapı, kurum ve ilişkileri ifade eden ilkel toplumdan uygar topluma doğru bir evrim süreci içinde olduklarını iddia eden yaklaşım. Bkz. **EVRİM.**

SOSYAL GÜDÜ (SOCIAL MOTIVATION) Genellikle öğrenimle kazanılan ve ortaya çıkması başkalarının varlığı veya çevredekilerin tepkisini gerektiren güdü. Bkz. **GÜDÜ, İÇGÜDÜ, DÜRTÜ.**

SOSYAL HAKKANİYET (SOCIAL EQUITY) Sosyal statü ve rol dağılımının, kişilerin toplumsal yeniden üretime olan katkılarıyla orantılı olması; herkesin hakkaniyet çerçevesinde emeği ve çabasıyla uyumlu biçimde hakettiğini alabilmesi. Bkz. **HAKKANİYET.**

SOSYAL HAREKET (SOCIAL MOVEMENT) Belirli bir inanç, amaç ve örgütsel çatı altında toplanan bir toplumsal grubun egemen toplumsal kurum veya ilişkileri değiştirmek, yok etmek veya topluma yeni kurum yahut ilişki biçimleri kazandırmak gibi somut bir amacı gerçekleştirmek üzere giriştiği örgütlü hareket.

SOSYAL HAREKETLİLİK (SOCIAL MOBILITY) Bir bireyin veya toplumsal grubun başka bir toplumsal gruba geçebilirliği; toplumsal katmanlar, zümreler, meslekler, sınıflar arasındaki geçişlilik, esneklik, birinden diğerine atlanabilirlik kabiliyeti. Alt

sınıf veya kesimlerden üst tabakalara doğru olan hareketliliğe **dikey hareketlilik**; eşdeğer, aynı standartlara sahip kesimler arası hareketliliğe de **yatay hareketlilik** denir.

SOSYAL İNSAN Bkz. **HOMO SOCIUS**

SOSYAL KONTROL (SOCIAL CONTROL) Toplumsal düzenin devamının sağlanması amacına yönelik olarak bireye toplumsal beklentilere uygun davranışlar empoze eden kurallar, değerler veya yaptırımlar bütünü.

SOSYAL MUKAVELE (SOCIAL CONTRACT) Bkz. **TOPLUMSAL SÖZLEŞME**

SOSYAL OLGU (SOCIAL FACT) Toplumsal olgu. Bir toplum içinde yaşan bireylerin iradelerine bağlı olmadan ortaya çıkan, bireyi denetleyen, eylemlerini sınırlayan, bireyler üzerinde yaptırım gücü olan olgu. (*E. Durkheim*)

SOSYAL OLUŞUM (SOCIAL FORMATION) Bkz. **TOPLUMSAL FORMASYON**

SOSYAL PATOLOJİ (SOCIAL PATALOGY) Organizmalarda ortaya çıkan rahatsızlıklarla toplumsal problemler arasında benzerlik kurarak, toplumsal sapma veya suçların toplumun bütününde meydana gelen değişiklikler sonucu oluştuğunu, bu nedenle bireysel durumlarla açıklanamayacağını ifade eden terim.

SOSYAL PSİKOLOJİ (SOCIAL PSYCHOLOGY) Bireyin, bireyler arası ve sosyal çevreyle olan ilişkilerini, sosyal deneyim ve davranışlarını, grup üyeliğinin nitelikleri veya bir toplum içinde bulunmanın bireyin tutum ve davranışları ile inançları üzerindeki etkilerini inceleyen psikoloji dalı.

SOSYAL REFAH ÖLÇÜTLERİ (SOCIAL WELFARE CRITERIA) Bkz. **REFAH ÖLÇÜTLERİ**

SOSYAL ROL (SOCIAL ROLE) Bkz. **ROL**

SOSYAL SINIF (SOCIAL CLASS) Gelir düzeyi, coğrafî köken,

meslek, sosyal ilişki ve üye olunan örgütler ile aile durumu ve oturulan semt gibi kriterlerle belirlenen statülerine göre, benzer özellikler taşıyan insanların oluşturdukları toplumsal gruplardan her biri.

SOSYAL TARİH (SOCIAL HISTORY) **Toplumsal tarih**. Belirli bir toplumun ilişki ağında, sahip olduğu kurumların tarihsel gelişiminde ve toplumsal içeriği olan kavram ve değerlerinde meydana gelen değişim, dönüşüm ve sıçramaları belirli bir düzenlilik içinde inceleyen disiplin. Bkz. **TARİH.**

SOSYALİZM (SOCIALISM) Üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olması, üretim ve bölüşümün toplum adına merkezî bir örgütlenmeyle devlet tarafından planlanması, özel teşebbüs ve mülkiyet hakkının olmaması yahut çok sınırlı tutulmasının öngörüldüğü toplumsal düzen. Sözkonusu ilkeleri eksen alan yönetim tarzına da **sosyalist yönetim** denir. Bkz. **SOSYAL DEMOKRASİ, KAPİTALİZM.**

SOSYALİST YÖNETİM (SOCIALIST GOVERNMENT) Bkz. **SOSYALİZM**

SOSYALLEŞME (SOCIALIZATION) **Toplumsallaşma**. Toplumun bir parçası haline gelme. Kişinin, aile, okul, mesleki örgütler gibi içinde yeraldığı toplumsal kurumların, daha genelde yaşadığı kültürel ortamın kendisinden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşamayı öğrenme süreci.

SOSYOBİYOLOJİ (SOCIOBIOLOGY) Toplumsal olgu ve ilişkileri biyolojinin ilke, bulgu ve verileriyle ilişkilendirerek açıklamaya çalışan disiplin.

SOSYOKRASİ (SOCIOCRACY) Sosyal bilimlerin sağladığı veri ve ürettiği bilgileri düzenli ve sistemli olarak kullanan, o bilgi ve verilere göre karar alan yönetim.

SOSYOLOJİ (SOCIOLOGY) **Toplumbilim**. Toplumsal gruplar, kurumlar ve örgütler ile bireyler arasındaki ilişkileri, toplu ey-

lem, toplu direniş gibi topluluk ve birey davranışlarını, değişik düzeylerde bütün toplumsal etkileşim biçimlerini belirli bir yöntem dahilinde inceleyen disiplin.

SOYKIRIM (GENOCIDE) **Jenosid**. Toplu katliam. Savaş veya barış zamanlarında belirli bir ırk veya milliyete mensup bireyleri, etnik ya da dinî bir grubun üyelerini öldürmeye, onlara zihinsel ya da bedensel açıdan zarar vermeye, nesillerini devam ettirmelerine engel olacak birtakım tedbirler almaya, daha aşırı düzeyde, onları toptan yoketmeye yönelik eylemlerinin tümü.

SOY (LINEAGE) Anne veya baba yoluyla gelen, aynı ataya sahip insanlar arasındaki yakınlık ilişkisi.

SOYLU YÖNETİMİ (ARISTOCRACY) Bkz. **ARİSTOKRASİ**

SOYUT (ABSTRACT) **Mücerret**. Doğrudan algıya konu olmayan; nesnelerin özelliklerinin nesnelerden ayrı düşünülmesiyle elde edilen; düşünce ürünü olan; elle tutlup gözle görülebilir durumda olmayan, duyumsanamayan.

SOYUTLAMA (ABSTRACTION) 1. Somut varlıklarını değil, belirli özelliklerini dikkate alarak nesneleri zihinde yeniden üretme. 2. Olay ve ilişkileri ait oldukları zaman ve mekândan, içinde yeraldıkları tarihsel-sosyal koşullardan ayrı düşünme.

SÖMÜRGE (COLONY) Ekonomik kaynakları ve siyasal kararları üzerinde başka ülkelerin söz sahibi olduğu, başka devletler tarafından yönetilen ülke. İktisadî, siyasî ve kültürel açılardan sömürülen sosyal birim.

SÖMÜRGECİ BÜTÜNLEŞME (IMPERIALIST INTEGRATION) Bkz. **EMPERYALİST ENTEGRASYON**

SÖMÜRGECİLİK (IMPERIALISM) Bkz. **EMPERYALİZM**

SÖMÜRGELEŞTİRME (COLONIZATION) 1. Sömürge haline getirme. Bir sınıf, sosyal zümre ya da bir ülkenin kaynaklarına el konarak, egemen güce bağımlı bir köle durumuna sokulması; siyasal denetim ve ekonomik sömürünün doğrudan ve birarada gerçekleştirilmesi. 2. Askerî güç kullanarak doğrudan veya

siyasî, kültürel, ekonomik yahut psikolojik araçlar kullanarak dolaylı yollarla bir toplumun kendi gelişim sürecine müdahale etme, kendi kaderini belirleme hakkından yoksun bırakma; başkalarının çıkarlarına hizmet eder hale getirme.

SÖMÜRÜ (EXPLOITATION) 1. İstismar. Kötüye kullanma. Başkasının sırtından geçinme. Bir olgu, nesne veya değerin; siyasal, ekonomik veya ticarî çıkar sağlamak amacıyla görsel veya işitsel yollarla kullanılması. 2. Güçlünün, zayıfın ürün veya emeğine elkoyarak onu kendine maletmesi. 2. Başkalarının güçsüzlüğünü fırsat bilerek onlara ait değerlere el koyma, haksız gelir sağlama.

SÖYLEM (DISCOURSE) **Diskur**. Geniş anlamı ile iktidar ilişkileri ile beraber geliştirilen ve kendi içinde mantıksal tutarlılığı olan bir düşüncenin, yazılı veya sözlü olarak anlatımı. (*M. Foucault*) Bkz. **PARADİGMA, SORUNSAL, KAVRAMSAL.**

SÖYLENCE (MYTH) Bkz. **MASAL**

SPEKÜLASYON (SPECULATION) 1. Somut gerçeklikle ilişkisine bakılmaksızın üretilen zihinsel ürün. 2. Herhangi bir konuda belirli varsayımlar üzerine kurulu, doğruluğu tartışmalı yorum ve değerlendirmeler. 3. Fiyatların, faizlerin ya da döviz kurlarının ileride değişeceği ve bugünkü fiyatlar üzerinden yapılacak alım-satım işlemlerinden bir kâr sağlanacağı beklentisiyle; beklentilerin yönüne bağlı olarak bu günden alım veya satım yapmak. Buna göre ileride fiyatların yükseleceği bekleniyorsa alım, düşeceği bekleniyorsa satım yapılır.

SPİRİTÜALİZM (SPIRITUALISM) Bkz. **RUHÇULUK**

STABİLİZASYON (STABILIZATION) Bkz. **İSTİKRAR**

STABİLİZASYON POLİTİKASI (STABILIZATION POLICY) Bkz. **İSTİKRAR POLİTİKASI**

STABİLİZASYON TEDBİRLERİ (STABILIZATION MEASURES) Bkz. **İSTİKRAR TEDBİRLERİ**

STAGFLASYON (STAGFLATION) Bkz. **DURGUNLUK ENFLASYONU**

STAND-BY KREDİSİ (STAND-BY CREDIT) Uluslararası Para Fonu'nun, ödemeler dengesi çıkmaza girmiş, borçlarını ödeme güçlüğü içine düşmüş bir üye ülkeye, uygulanması zorunlu istikrar programına bağlı olarak belirli koşullarla veya ekonominin işleyişinde IMF denetimini kabul etmesi şartıyla, sözkonusu istikrar programını desteklemek için verdiği kredi.

STANDART SAPMA (STANDARD DEVIATION) İstatistiksel çözümlemelerde kullanılan ve bir matematiksel dizide yer alan ölçümlerin ortalamadan sapmaları sonucu oluşan farkların, karelerinin ortalamasının, karekök değerini ifade eden terim. Sözkonusu ortalamadan sapma değerlerinin karelerinin ortalamasına da **varyans** denir.

STATİK ANALİZ (STATIC ANALYSIS) **Durağan çözümleme.** Zaman boyutundan soyutlanmış, analize tabi tutulan unsurların zaman içindeki değişimlerinin dikkate alınmadığı, bu nedenle de değişkenler arasındaki fonksiyonel ilişkilerin veri bir dönem içinde belirlendiği çözümleme yöntemi. Bkz. **DİNAMİK ANALİZ.**

STATÜ (STATUS) Toplumsal hiyerarşide somutlaşan, hak ve sorumluluk bakımından farklılık göstern durum veya konum.

STATÜKO (STATUS QUO) Belli bir zaman diliminde, o an varolan sosyal ve siyasal sistem, süregelen fiilî ve hukukî durum; halihazırda varolan düzen; mevcut sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumlar.

STRATEJİ (STRATEGY) 1. Belirli bir amaca ulaşabilmek için izlenmesi gereken yol; yöntemi tamamlayan parçalardan her biri. 2. Başarıya ulaşabilmek için öngörülen politikaların etkinliğini artırmaya yönelik olarak iktisadî, kültürel, sosyal, siyasal ve diğer etkenlerin birarada, uyum içinde yönlendirilmesi. 3. Bir savaş ortamında askerî birlikleri başarıyla hareket ettirebilmek için en uygun ortam ve mevzilere zamanında yerleştirme.

STRES (STRESS) **Zorlanma**. Fizyolojik veya psikolojik nedenlerden kaynaklanan ve sinir sistemini aşırı derecede yıpratarak organizmada sıkıntı, gerginlik, yorgunluk, dikkat dağınıklığı ve çöküntü şeklinde ortaya çıkan her türlü rahatsızlık durumu.

SUBJE (SUBJECT) Bkz. **ÖZNE**

SUBJEKTİF (SUBJECTIVE) Bkz. **ÖZNEL**

SUBJEKTİF DEĞER TEORİSİ (SUBJECTIVE THEORY OF VALUE) **Öznel Değer Kuramı**. Menger, Gossen ve Walras gibi marjinalist iktisatçılarca geliştirilen, mal ve hizmetlerin ölçülebilir objektif bir değeri olmadığını, değerin özünde subjektif bir nitelik taşıdığını, mal ve hizmetlerin değerinin tüketicilerin bunlardan yararlanmaları sırasında buldukları tatmin düzeyine bağlı olduğunu ileri süren kuram.

SUBJEKTİF REALİTE (SUBJECTIVE REALITY) Bkz. **GERÇEKLİK**

SUBJEKTİVİZM (SUBJECTIVISM) Bkz. **ÖZNELCİLİK**

SUÇ (CRIME) 1. Kabahat. Belirli bir toplumun hukuk veya değer sistemi tarafından belirlenen kurallara uymayan, onlara ters düşen, dolayısıyla **ceza** gerektiren eylem veya davranış.

SUÇBİLİM (CRIMINOLOGY) **Kriminoloji**. Suç kavramını ve suç kabul edilen davranış ve eylemlerin nedenlerini, bunları azaltma yöntemlerini incelemeyi konu edinen disiplin.

SUNUM (SUPPLY) Bkz. **ARZ**

SUNUM İSTEM YASASI (LAW OF SUPPLY AND DEMAND) Bkz. **ARZ TALEP KANUNU**

SÜBLİMASYON (SUBLIMATION) Bkz. **YÜCELTME**

SÜBVANSİYON (SUBSIDY) Devletin, geniş kitleler tarafından tüketilen temel ihtiyaç maddelerinin veya stratejik değeri olan bazı ürünlerin üretimini teşvik etmek, üretici veya tüketicisini korumak amacıyla doğrudan veya dolaylı yollarla yaptığı kar-

şılıksız malî yardım. **Örn.** Tarımsal ürünlere yapılan destekleme alımları, ihraç ürünlerine dış pazarlarda rekabet gücü kazandırmak için yapılan vergi iadesi türü destekleme ödemeleri.

SÜJE (SUBJECT) Bkz. **ÖZNE**

SÜNNET (THE TRADITION) 1. Yol, gidiş, hayatın akışı. 2. Son peygamber Hz. Muhammed'in İslamın hayata aktarılması programı çerçevesinde, bizzat yaşamak, sözlü olarak belirtmek, yapılmasını onaylamak veya yapılmasına engel olmamak suretiyle Müslümanlara tavsiye ettiği davranış, söz ve eylemlerin tümü. 3. İslam hukukuna göre, Hz. Peygamber'in yapmış ya da tavsiye etmiş olmasından kaynaklanan mükelleften bir şey yapmasını isteyen hüküm. Bkz. **FARZ, VACİP, MÜSTEHAP, MÜBAH, MEKRUH, MENDUP, HARAM.**

SÜPEREGO (SUPEREGO) Bkz. **ÜSTBEN, FREUDÇULUK**

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA (SUSTAINABLE DEVELOPMENT) 1. Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma. 2. Aşırı kullanım, kimyasal artık veya kirliliği asgari düzeyde tutarak, doğal çevrenin kendini yeniden üretmesini engellemeyen, belirli oranlarda da olsa kullanılan doğal kaynakların yerine yenileri ikame edilerek, gelecek kuşakları sözkonusu kaynaklardan tamamen yoksun bırakmayan, böylece, kuşaklar boyu kendi kendisini sürekli yenileyebilecek kalkınma.

SÜREÇ (PROCESS) 1. **Vetire.** Bir ürün elde etmeye yönelik amaçlı ve aşamalı etkinlikler dizisi. 2. **Niceliksel zaman** açısından veya aralarındaki ilişki bakımından ard arda gelen oluşumlar dizisi. 3. Bir sonucu hazırlayacak biçimde bilinçli müdahale sonucu veya kendiliğinden gelişen olaylar silsilesi.

SÜREKLİ DEVRİM TEZİ (PERMANENT REVOLUTION THESIS) *Trotsky* tarafından ileri sürülen ve marksizmin öngörülerinin gerçekleşmesinin, bir ülkenin sosyalistleştirilip sosyalizmin di-

ğer ülkelere ihraç edilmesiyle değil, bütün kapitalist devletlerin yıkılıp yerlerine sosyalist devletlerin kurulması ve devrimlerin sürekli yenilenmesi yoluyla mümkün olacağını savunan görüş.

SÜRREALİZM (SURREALISM) Bkz. **GERÇEKÜSTÜCÜLÜK**

Ş

ŞAMAN (SHAMAN) Bkz. **ŞAMANİZM**

ŞAMANİZM (SHAMANISM) Doğaüstü bir güçle ilişki kurduğuna, ondan aldığı bilgilerle büyücülük ve kâhinlik yaptığına inanılan ve *şaman* adı verilen kişilerin yol göstericiliğine dayanan bir tür beşerî din.

ŞEHİR (CITY) Bkz. **KENT**

ŞEHİRLEŞME (URBANIZATION) Bkz. **KENTLEŞME**

ŞERİAT 1. İzlenen yol, hukuk sistemi, İslam hukuk sistemi. 2. Bir toplumda yaşayan bütün fertleri bağlayıcı nitelikteki kuralların, **helal** ve **haram**ların tümü.

ŞER'Î VERGİLER (RELIGIOUS TAXES) İslam hukuku esaslarına göre düzenlenmiş ve Osmanlı Devleti zamanında uygulanmış olan vergi türleri. Biri Müslümanlar, ikisi de gayrimüslimleri ilgilendirmek üzere başlıca üç kategoride toplanabilecek olan bu vergiler şunlardır: 1. **Öşür**: Müslümanların ellerinde bulunan arazilerin ürününden devletin payı olarak, onda bir oranında alınan vergi. 2. **Haraç**: Fethedilen ülkelerde Müslüman olmayanlara bırakılan araziden alınan vergi. 3. **Cizye**: Müslüman olmayanlardan, askerlik yükümlülüğünden muaf tutulmaları karşılığında alınan vergi.

ŞİİLİK (SHIISM) İslam tarihinde Hz. Peygamber'in ölümünden sonra imamlık ve halifeliğin onun soyundan gelen Hz. Ali'ye ait olması gerektiği tartışması ile başlayan ve zamanla siyasal çatışmaların bir ucunu oluşturan itikadî ve siyasal akım.

ŞİRKET (PARTNERSHIP/COMPANY) İki veya daha fazla kişinin belirli bir faaliyet yapmak ve bundan elde edilecek kazancı

paylaşmak amacıyla ve yasaların öngördüğü belirli şartlar altında emek ve sermayelerini belirli oranlarda bir sözleşmeyle biraraya getirerek oluşturdukları kurum, ortaklık.

ŞİZOFRENİ (SCHIZOPHRENIA) Gerginlik, sıkıntı veya iç çatışmanın son derece yoğun hale gelmesi sonucu ruhsal dengesi bozulan kişinin, davranışları üzerindeki kontrolünü yitirmesiyle tüm sorumluluklarını terkederek çocukça davranışlar ve ilkel, fantastik bir ruhsal hayat içine girmesi. Fantazi, gerileme, varsanı, sanrı ve çevreyle ilişkilerin kopması özelliklerine sahip en aşırı şiddetteki tepkilere de **şizofrenik reaksiyonlar** denir.

ŞİZOİD KİŞİLİK (SCHIZOID PERSONALITY) Çevresindeki kişilerden uzak durma ve egzantirik düşünme gibi özellikler taşıyan kişilik bozukluğu türü.

ŞOK TEDAVİSİ (SHOCK THERAPY) Beyne elektrik şoku verme veya insülin gibi organizmada şok tesiri yaratacak araçlarla ruhsal rahatsızlıların veya davranış bozukluklarının tedavi edilmesi yöntemi.

ŞOVENİZM (CHAUVINISM) **Milliyetperestlik** Napolyon'un hayranı bir asker olan *N. Chauvin*'in adından esinlenerek üretilen ve ırk veya vatanına aşırı bağlılık, ya da yabancılara olan düşmanlıktan kaynaklanan, başkalarına hayat hakkı tanımayan, abartılı vatanseverlik duygusunun biçimlendirdiği milliyetçilik faaliyetlerini ifade etmek üzere kullanılan terim.

ŞUUR (CONSCIOUSNESS) Bkz. **BİLİNÇ**

ŞÜPHE PARADOKSU (PARADOX OF ABSOLUTE SCEPTICISM) Bir şeyden emin olmadan başka bir şeyden şüphelenmenin imkânsız olması veya tersinden, bir şeyden kuşkulanabilmek için başka bir şeye inanmanın zorunlu olmasıyla ortaya çıkan paradoks. Mutlak şüphenin imkânsızlığını ifade eden kavram.

ŞÜPHECİLİK (SCEPTICISM) 1. **Kuşkuculuk. Septisizm.** Gerçekliğin özünü bilmenin veya evrensel geçerliliği olan kesin bilgi

elde etmenin mümkün olmadığını, bu yüzden her bilgiden kuşkulanmak gerektiğini ileri süren yaklaşım. Bkz. **ŞÜPHE PARADOKSU**. 2. Kesin ve güvenilir bilgiye varabilmek için sağlam bir dayanak bulana kadar bütün bilgilerden şüphe etmek gerektiğini öngören epistemolojik yöntem.

ŞÜPHELİ ALACAK (BAD DEBT) Ticarî veya ziraî bir kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak koşuluyla dava veya icra aşamasında bulunan alacak. Yapılan protestoya vaya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan, ancak dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacak.

T

TABAKALAŞMA (STRATIFICATION) 1. Toplumda yaşayan birey veya gruplar arasındaki farklılıkların hiyerarşik olarak sıralanması. 2. Toplumsal olarak tanımlanmış belirli **statü** veya **rol**lerin, bireylerin sözkonusu statü veya rolleri elde etmek için sahip oldukları imkânların eşit olmaması sonucu farklılaşması. Toplumsal sınıflar ekonomik tabakalaşmaya, kast sistemi ise ekonomik boyutuna rağmen daha çok dinsel-kültürel bir tabakalaşmaya örnek olarak verilebilir.

TABAN FİYAT (OFFICIAL MINIMUM PRICE) En düşük fiyat. Devletin veya kamu otoritesi adına yetkili bir kuruluşun, bir malın piyasa fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesini önlemek ve bu yolla üreticiyi desteklemek amacıyla belirlediği minimum fiyat.

TABİATÇILIK (NATURALISM) Bkz. **DOĞACILIK**

TABİİN Bkz. **RİVAYET**

TABU (TABOO) 1. Yasal ve hukukî düzenlemelere konu edilmeyecek denli toplumsal davranışlara nüfuz etmiş yasak. Kutsal veya sorgulanamaz kabul edilen nesne, yasa, kişi veya geleneklere dokunulmasını, eleştirilip sorgulanmasını yasaklayan inanç. 2. Çiğnenmesi durumunda çiğneyenin doğaüstü güçler tarafından cezalandırılacağına inanılan yasak.

TACİR (MERCHANT) Ticaretle uğraşan, kâr elde etmek amacıyla kendi adına alış-veriş yapan gerçek ya da tüzel kişi. Ticarî hayatta en sık kullanılan terimlerden birisi olan **tüccar**, tacirin çoğuludur.

TAHKİMNAME (COMPROMIS) Devletler arası uyuşmazlıkların

hakemliğe havalesi ve hakemlikte takip edilecek hukuk kuralları ve prensipler hakkında, uyuşmazlığın doğumundan önce veya sonra halletmek isteyen devletlerin ortak rızasını gösteren antlaşma.

TAHLİL (ANALYSIS) Bkz. **ÇÖZÜMLEME**

TAHRİK (PROVACATION) Bkz. **PROVAKASYON**

TAHVİL (BOND) Anonim şirketlerin, devlet veya kamu kuruluşlarının ödünç para bulabilmek için nominal değerleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları hama ya da hamiline yazılı olabilen borç senetleri. Orta ve uzun vadeli borçlanma senedi.

TAKAS (BARTER) 1. Bir mal veya hizmetin para aracılığı olmaksızın başka bir mal veya hizmet ile değiştirilmesi. Değiş-tokuş; trampa. 2. İki veya daha fazla sayıda ülke arasında yapılan anlaşmalara göre, efektif para veya senet alış-verişi olmadan alacak ve borçların karşılıklı olarak artırılıp azaltılması, borçların alacaklarla kapatılması. Dış ülkeden yapılan ithalatın döviz mübadelesine gerek kalmaksızın mal ihracı suretiyle karşılanması.

TAKAS ODASI (CLEARING ROOM) 1. Bankalar, borsalar, finans kurumları veya benzer malî kuruluşlar arası çek, senet vb. kıymetli evrakların karşılıklı olarak **takas** edildiği yer. 2. Merkez bankasının kontrolünde çalışan ve nakit tedavülünü enaz düzeye indirmek üzere bankalar arası ticarî çek ve senetlerin mahsub edildiği merkez.

TAKİYYE 1. Zor karşısında veya içinde yaşanılan toplumda egemen olan düşüncelere aykırı düşünceler taşımanın getirebileceği olumsuz sonuçlardan kaçınmak, yahut karşısındakinin ne düşündüğünü öğrenmek, tepkisini almak gibi amaçlarla gerçek inanç ya da düşüncesini gizlemek. 2. İlk olarak haricilerin bazı kollarında görülen, daha sonraları **şiilik**te de dinî bir prensip olarak kabul edilen, inancını kendisi ile aynı mezhepten olmayanlardan gizleme ilkesi.

TAKLİT (IMITATION) 1. **Yansılama. İmitasyon.** Örnek alınmak istenen kişi ya da grupların söz, davranış, veya tavırlarının başkaları tarafından aynen tekrarlanması. 2. Gösteri amacıyla ve çoğunlukla da üçüncü şahıslar önünde başkalarının hal, hareket, konuşma veya davranışlarının tekrarlanması.

TAKVİM YAŞI (CHRONOLOGICAL AGE) Yıl olarak yaş; içinde bulunulan takvim yılı ile doğum yılı arasındaki fark.

TALEP (DEMAND) **İstem.** İstenen şey. Piyasadaki muhtemel fiyatları karşısında tüketicilerin bir mal veya hizmetten almayı arzuladıkları miktar. Satınalma gücü ile desteklenen tüketim isteği. Talebin, malın fiyatıyla ters, gelir düzeyiyle ise doğru orantılı olduğu kabul edilir. Bir malın çeşitli fiyat düzeylerine karşılık gelen talep miktarını ifade eden fiyat-miktar bileşenlerinin koordinat düzleminde gösterilmesi ve ortaya çıkan noktaların birleştirilmesiyle oluşan negatif eğimli eğriye **talep eğrisi**; talep edilen miktarın fiyatlardaki değişiklikler karşısında gösterdiği duyarlılığa **talebin fiyat esnekliği**; gelirdeki değişiklikler karşısında talep miktarının gösterdiği duyarlılığa da **talebin gelir esnekliği** denir. Bkz. **ARZ TALEP KANUNU, ARZ.**

TALEP ENFLASYONU Bkz. **ENFLASYON**

TAM ASİMİLASYON (TOTAL ASSIMILATION) Bir topluma sonradan katılan üyelerin önceki kimliklerinden tümüyle sıyrılıp, yeni toplumun bireylerinden ayırt edilemeyecek ölçüde sözkonusu toplumla kaynaşması. Bkz. **ASİMİLASYON**.

TAM İSTİHDAM (FULL EMPLOYMENT) 1. Ekonomide atıl durumda bekleyen üretim faktörlerinin bulunmaması, tüm faktörlerin istihdam edilmiş olması. 2. Bir ekonomideki çalışabilir durumda bulunan işgücünün tamamının işe yerleştirilmiş; işsizlik sorunun bütünüyle çözülmüş olması durumu; çalışabilir durumda olup, çalışmak isteyip de iş bulamayan kimsenin bulunmaması.

TAM KATILIM (FULL PARTICIPATION) Bkz. **KATILIM**

TAM REKABET PİYASASI (PERFECT COMPETITION) Çok sayı-

da alıcı ve satıcının bulunması nedeniyle bireysel olarak fiyatları etkilemelerinin mümkün olmadığı, dolayısıyla fiyatların veri kabul edildiği; piyasaya giriş-çıkışların tümüyle serbest olduğu; piyasa şartları hakkında tam bilgilenme imkânının bulunduğu, malların homojen, kâr maksimizasyonuna yönelik rasyonel davranış biçiminin egemen olduğu ve her türlü sınırlamadan uzak üretim ve mübadele yapılabildiği, varsayımsal piyasa modeli. Gerçekte böyle bir piyasanın varolamayacağı bilindiği halde bilimsel iktisadi çözümlemelerde, diğer piyasa modellerinin açıklanabilmesine yardımcı olmak üzere, bir örnek model olarak yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bkz. **EKSİK REKABET PİYASASI, REKABET, PİYASA.**

TAMAMLAYICI MALLAR (COMPLEMENTARY GOODS) İhtiyaçların tam anlamıyla karşılanabilmesi için birbirini tamamlayan, ihtiyacın değişik yönlerini karşılayarak tatmin olma sürecinin gerçekleştirilmesinde birlikte kullanılan ve birbirini bütünleyici işlev gören mallar. Bkz. **İKAME MALLAR.**

TAMPON DEVLET (BUFFER STATE) Ekonomik ve siyasal yönden güçlü devletlere bağımlı, diğer devletlerle olan ilişkilerini güçlü devletlerin istediği doğrultuda ayarlayıp sürdürmek zorunda olan ve savaşlarda genellikle ön saldırı ve savunma amacıyla toprakları kullanılan devlet.

TANRICILIK (DEISM) Bkz. **DEİZM**

TANRITANIMAZLIK (ATHEISM) Bkz. **ATEİZM**

TARAFSIZLIK (NEUTRALITY) 1. **Yansızlık**. Taraf tutmama. Aralarında ihtilaf, çatışma veya rekabet bulunan taraflardan hiç birine destek vermeme. 2. Uluslararası hukukta bir devletin savaşa taraf olmadığını gösteren ve savaşa taraf olan devletlerle birlikte tarafsız olan devletlerce de saygı gösterilmesi gereken hak, görev ve ayrıcalıkları içeren hukukî statü.

TARIM (AGRICULTURE) Hayatın idamesi için gerekli, temelde beslenmeye yönelik ihtiyaçların karşılanması, veya sanayiye girdi sağlamak için gerekli olan bitkilerin yetiştirilmesi, evcil

hayvanlar ve toprağın üretim sürecinde istihdam edilmesiyle ilgili faaliyetlerin tümü. Bkz. **SANAYİ, SANAYİ DEVRİMİ, BİRİNCİL İŞLER, İKİNCİL İŞLER.**

TARIM DEVRİMİ (AGRICULTURAL REVOLUTION) Tarımsal üretimde kullanılan insan gücüne dayalı aletlerin yerine geliştirilmiş makinelerin kullanılması sonucu üretimde meydana gelen artışın neden olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel değişim. Bkz. **SANAYİ DEVRİMİ.**

TARİFE DIŞI ENGELLER (NON-TARIFF BARRIERS) Gümrük tarifeleri dışında uluslararası mal ve hizmet akımını sınırlamaya yönelik ithalat kotaları, kambiyo denetimi, telafi edici vergiler, ithalat teminatları veya yerli üretimin sübvanse edilmesi.. gibi araçlar yahut politikalar.

TARİH (HISTORY) Niceliksel zaman açısından geçmişte olup bitenleri, toplumların geçirdikleri dönemleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışarak bu ilişkileri belge ve kalıntılara dayandırarak sistematik olarak incelemeyi konu edinen disiplin.

TARİH YANILGISI (ANACHRONISM) Bkz. **ANAKRONİZM**

TARİHÇİ OKUL (HISTORICAL SCHOOL) Klasik iktisat okuluna bir tepki olarak ortaya çıkmış olan ve 19. yüzyılda Almanya'da etkili olan iktisat okulu. Başlıca temsilcilerini *W. Roscher, K. Knies, B. Hildebrand, K. Bücher* ve *M. Weber*'in oluşturduğu tarihçi okula mensup iktisatçılar klasiklerin olayları tarihsel çerçevesinden soyutlayarak ele alan çözümleme yöntemini reddetmiş; iktisadî yasaların zamandan ve mekândan bağımsız olmadığını, aksine tarihsel sürecin belirli bölümlerini açıklama gücüne sahip kısmî bir geçerlilik taşıdıklarını, dolayısıyla iktisadî olguların kendi tarihsel çerçeveleri içinde ele alınıp çözümlenmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Okul, **Alman Tarihçi Okulu** olarak da anılmaktadır.

TARİHSEL DEĞER (HISTORICAL VALUE) Bkz. **DEĞER**

TARİHSEL İFADELER (HISTORICAL SENTENCES) Genel ifade

biçimleri *şöyle şöyle olmuştur*.. şeklinde formüle edilebilecek olan ve geçmiş tecrübeleri ifade etmek için kullanılan ifadeler. Tarihsel ifadeler için *bunun delili/kanıtı nedir* sorusu ile *falanca kişiye/kaynağa göre*.. önekini kullanmak anlamlıdır. Benzer şekilde, bir tarihsel ifadeyi veya aksini desteklemek için delillerden ya da kanıtlardan bahsetmek anlamlıdır.**Temel ifadeler**in aksine tarihsel ifadeler için *mümkündür ki, muhtemeldir ki*.. birçok durumlarda anlamlı; ancak *biz inanıyoruz ki* öneki anlamsızdır. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI.**

TARİHSEL ÖZGÜLLÜK (HISTORICAL SPECIFITY) Bir toplumsal kurum, olgu veya olayın, benzer olaylarla kıyaslanması durumunda, hem sözkonusu olay yahut kurumun ortaya çıkışını etkileyen faktörlerin karşılıklı etkileşimlerinin sonucu olarak, hem de içinde yeraldığı sürecin kendine has mekanizmalarından ötürü farklılık göstermesi.

TARİHSELCİLİK (HISTORICISM) Tarihsel süreç içinde, geçmişte olup bitenlere bakarak gelecekte neler olabileceğini belirli bir kesinlik derecesiyle önceden öngörmenin, bir başka ifade ile, tarihsel öndeyinin sosyal bilimlerin temel amacı olduğunu ve bu amaca, tarihin evriminin temelinde yatan ritmler, kanunlar, eğilimlerin açığa çıkarılması ile varılabileceğini kabul eden yaklaşım tarzı. (*K.R. Popper*)

TARTIŞMA (DISCUSSION) **Müzakere**. Belirli bir konu üzerinde birbirine ters, zıt ya da aykırı olan görüş, düşünce ve kanaatlerin karşılıklı olarak ifade edilip savunulması.

TASADDUK İslamî terminolojide, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla meşru yollarla elde edilmiş helal kazancın bir bölümünün ihtiyaç sahiplerine dağıtılması.

TASARRUF DEĞERİ (SAVING VALUE) Bkz. **DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ**

TASARRUF ÇELİŞMESİ (PARADOX OF THRIFT) **Tasarruf paradoksu**. Gelir düzeyindeki değişmelerin yatırımları etkilediği bir ekonomide, bireylerin belirli bir gelir düzeyinde topluca daha fazla tasarrufta bulunmak istemelerinin, son tahlilde

denge gelir düzeyi ve toplam tasarrufları azaltıcı bir sonuç doğurması. Buna göre, tasarrufların artması tüketim harcamalarını azaltır, bu durum yatırımcıların gelir düzeyini düşürür, düşük gelir düzeyi daha az yatırıma, bu da daha az gelire, dolayısıyla da daha az tasarruf potansiyeline yolaçacaktır.

TASARRUF PARADOKSU (PARADOX OF THRIFT) Bkz. **TASARRUF ÇELİŞMESİ**

TASAVVUF (MYSTICISM) Bkz. **GİZEMCİLİK**

TASFİYE (LIQUIDATION) 1. Bir borcun ödenmesi. 2. **Likidasyon.** Nakte çevirme; alacak, yatırım ve stokların elden çıkarılması. 3. Bir işletmenin iflası, kapatılması veya bir tüzel kişiliğin sona ermesi durumunda varlıklarının satılması, hesaplarının kesilmesi ve borçlarının ödenmesi.

TASIM (SYLLOGISM) Formel mantıkta, iki **öncül** önermeden, bu öncüllerin içeriğiyle sınırlı bir içerik taşıyan üçüncü bir önermenin çıkarılması işlemi. Bkz. **ANOLOJİ, KIYAS, FORMEL MANTIK, ÖNCÜL, VARGI.**

TASNİF (CLASSIFICATION) Bkz. **SINIFLANDIRMA**

TASVİR (DESCRIPTION) **Betimleme.** Bir şeyin nicelik, nitelik, görünüm, özellik veya yapısının ayrıntılı ve açık bir biçimde, söz yahut yazı ile anlatılması.

TAŞINMAZ (IMMOVABLE) Bkz. **GAYRİMENKUL**

TAVIRLAR TEORİSİ Etvar nazariyesi. *İbn Haldun*'un ileri sürdüğü ve devletlerin oluşum ve gelişimleriyle ilgili beş aşama öngören kuram. Buna göre, ilk dönem, bütün siyasal muhalefet odaklarının bastırıldığı, iktidarın tek noktada toplandığı **zafer dönemi**dir. Bu dönemde devleti ortaya çıkaran temel unsurlardan biri olan **asabiyet** henüz tam kırılmamış, devlet baskısı tam sağlanmamıştır. Bu dönemi, yöneticilerin yönetilenler üzerinde tam egemenlik kurdukları, bürokrasının kuvvetlendiği, asabiyetin kırıldığı ve iktidar paylaşımına hiçbir şekilde izin verilmeyen **istibdat dönemi** izler. Üçüncü dönem olan **ferağ**

döneminde, yöneticiler iktidar olmanın nimetlerini kullanır, gösterişe yönelik saray, köşk, heykel vs. yapılmaya başlanır, süslü elbiselerle büyük törenler yapılır. Dördüncü ve devletin durgunlaştığı **müsalemet dönemi**nde koyu bir gelenekçilik hüküm sürer. Bu çerçevede geçmiş dönemlere övgüler düzülür. Bu dönemde rahatlık ve sükûnet egemendir. Son dönem olan **israf ve tebzir dönemi**nde ise temel özellik saçıp dağıtmaktır. Devletin önemli kademeleri ehliyetine bakılmaksızın yöneticilerin yakınlarına dağıtılır, keyfî uygulamalar zirvededir. Bundan sonra devlet zevale doğru gitmektedir.

TAYLORİZM (TAYLORISM) Bkz. **BİLİMSEL İŞLETME**

TAZMİNAT (COMPENSATION) Zarar ödentisi. Doğrudan veya dolaylı olarak sebep olunan bir zarar ve ziyanın karşılığı olarak; zarara uğrayan tarafa ödenen bedel.

TECRÜBE (EXPERIENCE) Bkz. **DENEYİM**

TECRÜBÎ İFADELER (EXPERIMENTIAL SENTENCES) **Deneyim**e dayalı ifadeler; tecrübeden kaynaklanan önermeler. Tecrübî ifadeler durum veya olayların tasviri olup, açıklama değildirler. Bu tür ifadelerle söylenmek istenen şey en genel anlamda *durum şudur*.. şeklinde formüle edilebilir. Tecrübî ifadeler yaşanmış olaylara dayandıklarından bunların doğruluğu veya yanlışlığından sözetmek anlamlıdır. Eğer bir tecrübî ifade, bir hipotetik sistemin terimleri ile ortaya konmuşsa, o zaman bu ifade, o hipotetik sistemin, sözkonusu ifadenin konu aldığı olgular üzerine bir yorumudur. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI.**

TED İFADELER (GROUND AND RELIGIOUS STATEMENTS) **Temel ve Dinî İfadeler.** Bu tür ifadeler, özünde birer *açıklama* olan **THA ifadeler**in temelini teşkil ederler. Dinî ifadeler yol gösterici olarak kabul edilen ifadelerdir. Bu tür ifadeler için *sağlanabilirlik* veya *gerçeklikle karşılaştırma* esas değildir. Temel veya dinî ifadelere, hipotetik açıklamalar getirmeye kalkışmak, ya da hipotetik açıklama sorusunu sormak anlamsızdır. *Nedensel, diyalektik, probabilistik, rölativistik*.. vb. teo-

rik yapı örneklerini dinî ifadelerde kullanmak, *gramatik bir şaşkınlığın* belirtisidir. **Örn.** Nedensel anlamda *Allah evreni neden yarattı* sorusu bir anlam ifade etmez. Aynı şekilde *büyük bir olasılıkla evreni Allah yarattı*, ya da *büyük bir ihtimalle kainat kendi kendine var oldu* demek de anlamsızdır. Bir dinî ifade için *inanıyorum ki..* öneki ve *inanıyor musun* sorusu anlamlıdır. Temel ve dinî ifadelerin kabulü veya inkârı, örneğin **teorik ifadeler** gibi öteki ifadelerin kabul veya inkâr edilmesine benzemez. Çünkü bunlar hakkında verilecek bir karar, bütün bir kavramlar düzeni ve yaşam tarzında esaslı bir değişikliği gerektirebilir. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI, İFADELERİN GRAMATİK AYRIMI.**

TEDAVÜL (CIRCULATION) **Dolaşım**. Sirkülasyon. Elden ele geçme; para mal ve para yerine geçen senet, tahvil ve benzeri menkul değerlerin piyasada alıcılar ile satıcılar arasında dönüp dolaşması.

TEFECİLİK (USURY) 1. Malî krize düşmüş, şiddetle paraya ihtiyaç duyan kimselere piyasadaki normal faiz oranı ya da vade farkının çok üzerinde bir bedelle borç vermek; aşırı faizle para satmak. 2. **Vurgunculuk**. Koşulların elverişsizliğinden, ihtiyacın aciliyeti ve insanların çaresizliğinden yararlanarak bir sorunun çözümünü ya da bir ihtiyacın giderilmesini, maliyetinin çok çok üzerinde, fahiş bir bedelle sağlamaya kalkışmak; az bir emekle büyük paralar kazanmayı geçim tarzı haline getirmek.

TEİZM (THEISM) Yarattıklarından bağımsız, aşkın ve her şeye gücü yeten, mahlûkatı yarattıktan sonra onları başıboş bırakmayan, bütün varlıkları idare eden, yönlendiren bir tanrının varlığını kabul eden anlayış. Bkz. **DEİZM.**

TEK PARTİ SİSTEMİ (ONE PARTY SYSTEM) İktidardaki parti dışında hiçbir partinin kurulmasına imkân tanımayan, ülkeyi yönetme hak ve yetkisini sadece bir partiye tanıyan siyasal sistem. Bkz. **ÇOK PARTİLİ SİSTEM, İKİ PARTİLİ SİSTEM.**

TEKAMÜL (EVOLUTION) Bkz. **EVRİM**

TEKEL (MONOPOLY) 1. **Monopol** Her hangi bir alanda mevcut sistemin işleyişinin tek bir birimin kontrolünde olması; gücün tek elde toplanması. 2. Bir mal ya da hizmetin üretimi, dağıtımı veya satımının tek bir firma tarafından yapıldığı, arzın tek bir firmanın kontrolünde olduğu piyasa türü. Tek alıcı ve tek satıcının karşı karşıya geldiği piyasaya da **iki yanlı tekel** denir. Ayrıca bkz. **YASAL MONOPOL, DOĞAL TEKEL.**

TEKEŞLİLİK (MONOGAMY) Bkz. **EVLİLİK**

TEKNİK (TECHNIQUE/TECHNIC) 1. **Yordam.** Bir üretim yapabilmek veya bir amacı gerçekleştirebilmek için gerekli olan araç, yol, yöntem ve bunları biraraya getiren detaylı bilgi. 2. İnsanın bilgisiyle doğal kaynakları dönüştürerek kendisine yararlı olacak şekle getirmek için ürettiği araçlar. 3. Bilimin sağladığı bilgi ışığında meydana getirilen somut uygulamalar.

TEKNOKRASİ (TECHNOCRACY) 1. Teknik bilgi ve beceriye sahip kişilerin siyasî ve idarî kararlara egemen olduğu yönetim tarzı. 2. Ekonomik ve siyasal süreçlerin mühendis ve teknisyen gibi teknik bilgi ile donanmış uzmanlar tarafından yönlendirilmesini öngören anlayış.

TEKNOKRATİK SOSYALİZM (TECHNOCRATIC SOCIALISM) Eski toplum düzeninin artık geçerliliğini yitirdiğini ve yeni toplumsal örgütlenme biçiminde toplumun yeni bir din (bilim) ve yeni bir iktidarla (sanayicilerin egemenliği) yönetilmesi gerektiğini savunan, insanlığın kesiksiz bir evrim süreci sonunda sömürünün olmadığı bir kardeşlik ve barış ortamına kavuşacağını ileri süren sosyalist görüş.

TEKNOLOJİ (TECHNOLOGY) 1. **Uygulayımbilim.** İnsanın maddî çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç-gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü. 2. Üretim sürecinde yeralan her türlü alet, araç-gereç ve makinalar ile bunların mal ve hizmet üretiminde istihdam edilmesiyle ilgili bilgiler bütünü; belli bir kullanım değeri üretebilmek için gerekli olan yöntem ve tekniklerin tümü. Bkz. **BİLİM, TEKNİK.**

TEKNOLOJİK DEVRİM (TECHNOLOGICAL REVOLUTION) Bilimsel bilgilerin geniş uygulama alanı bulması sonucu ortaya çıkan yeni araç-gereç, makina ve teknik bilgilerin toplumsal yapı ve örgütlenmelerde meydana getirdiği dönüşüm. Bkz. **DEVRİM, BİLİMSEL DEVRİM, TARIM DEVRİMİ, SANAYİ DEVRİMİ..**

TEKRARLI ARAŞTIRMA (PANEL STUDY) Aynı örneklem grubunu değişik zaman aralıklarında gözlemleyerek bilgi toplamayı içeren araştırma tekniği. Bkz. **ALAN ARAŞTIRMASI.**

TELAFİ (COMPENSATION) Kişinin gerçek veya hayalî bir eksikliğini, diğer bazı yetenek veya özelliklerini abartılı bir biçimde öne çıkarmak suretiyle kapatmaya çalışması şeklinde ortaya çıkan ve sürekli başkalarının onay, beğeni ve hayranlığını kazanma ihtiyacı doğuran rahatsızlık türü.

TELEOLOJİ (TELEOLOGY) Bkz. **AMAÇBİLİM**

TELEPATİ (TELEPATHY) Aracısız iletişim. Herhangi bir iletişim aracı kullanmadan, farklı mekanlarda bulunan insanların zihinleri arasında gerçekleşen dolaysız iletişim.

TELKİN (SUGGESTION) 1. **Aşılama.** Bir düşünceyi, sezdirmeden, dolaylı cümlelerle benimsetme. 2. Bir fikrin eleştirisiz kabul edilmesini sağlamak, tutum veya inançları değiştirmek, yerleşik alışkanlıkların olduğu gibi sürmesini temin etmek veya bir eylemi yapmaya razı etmek için yapılan sözlü yönlendirme.

TEMEL DEĞİŞMEZLER İnsan zihninin düşünebilmesi, bilgi üretebilmesi ve ürettiklerini diğer insanlarla paylaşabilmesi için öngereklilik gösteren anlamlılık, düzenlilik, tutarlılık gibi kategorik ortaklıklar.

TEMEL VE DİNİ İFADELER (GROUND AND RELIGIOUS STATEMENTS) Bkz. **TED İFADELER**

TEMERRÜT (DEFAULT) Gecikme. Geç kalma. Bir borç ya da yükümlülüğün zamanında yerine getirilmemesi veya geç yerine getirilmesi.

TEMETTÜ (DIVIDEND) Bkz. **KÂR PAYI**

TEMİNAT (GUARANTEE) **Güvence. Garanti.** Bir ticarî ilişkide borç için, alacaklıya, borcun ödenmemesi durumunda paraya çevrilerek borca mahsup edilmek üzere verilen karşılık. Para cinsinden verilen teminata **nakdî teminat**; mal veya eşya cinsinden verilen teminata **aynî teminat**; borca karşılık gayrimenkulün teminat gösterilmesine **ipotek**; resmi veya özel kuruluşlara verilen ve gerektiğinde herhangi bir şarta bağlı olmaksızın, tutarı verilen banka tarafından anında nakte çevrilebilme garantisi taşıyan mektuplara **teminat mektubu**; firmaların kullandıkları krediye karşılık bankalarda açtıkları hesaplarda bulundurdukları müşteri çek veya senetlerine de **teminat senedi** denir.

TEMSİLCİ ÖRNEKLEME (REPRESENTATIVE SAMPLING) Belirli bir istatistiksel evreni genel özellikleriyle temsil edecek yeterlikleri olan örneklerin seçilmesi ile yapılan **örnekleme**.

TEMSİLÎ DEMOKRASİ (REPRESENTATIVE DEMOCRACY) Vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine bizzat değil, belirli zaman aralıklarında seçip yetkilendirdikleri, kendilerini seçenlere karşı sorumluluğu olan temsilcileri aracılığıyla katıldıkları yönetim biçimi; halkın kendini, seçtiği temsilciler aracılığıyla yönettiği demokrasi.

TEOKRASİ (THEOCRACY) **Dinerki.** Siyasal örgütlenmenin, devletin yönetim organlarının, tüm siyasal ilişkilerin ve iktidarın din adamları tarafından düzenlenip yürütüldüğü yönetim biçimi.

TEOLOJİ (THEOLOGY) **Dinbilim. İlahiyat.** İnsan ve tanrı ilişkileri, kutsal metinler ve nitelikleri, dinler, inançlar ve bunların insan yaşamındaki yeri ve önemi gibi konuları inceleyen bilimdalı.

TEOLOJİK SAFHA (THEOLOGICAL STAGE) Bkz. **ÜÇ HAL YASASI**

TEOREM (THEOREM) 1. Doğruluğu, bir dizi mantıksal işlem so-

nucunda ispatlanabilen önerme. 2. Doğruluğu, ispatlandıktan sonra kabul edilen önerme. Bkz. **AKSİYOM.**

TEORİ (THEORY) Bkz. **KURAM**

TEORİK HİPOTETİK AMPİRİK İFADELER (THEORETICAL HYPOTHETICAL EMPIRICAL STATEMENTS) Bkz. **THA İFADELER**

TEORİK PRATİK (THEORETICAL PRACTISE) Bkz. **PRATİK**

TEPE DEĞER (MODE) **Mod**. Bir dizide, gözlem kümesinde veya istatistiksel dağılımda en fazla tekrarlanan değer.

TEPKİ OLUŞUMU (REACTION FORMATION) Bkz. **REAKSİYON TEŞKİLİ**

TERİM (TERM) **Istılah**. Felsefe, sanat, siyaset, edebiyat veya belirli bir bilimdalında yaygın olarak kullanılan ve genel sözlük anlamı dışında, özel anlamı olan kelime veya kelime grubu.

TERİMBİLİM (TERMINOLOGY) Bkz. **TERMİNOLOJİ**

TERMİNOLOJİ (TERMINOLOGY) **Terimbilim**. Bir bilim dalı, sanat, edebiyat ya da düşünsel veya siyasal ekolün semantik veya bilgisel çatısını oluşturan, daha çok **terim** niteliği taşıyan kelime ve kavramlar bütünü.

TESTETME (TESTING) Bkz. **SINAMA**

TEŞEBBÜS (ENTREPRISE) Bkz. **GİRİŞİM**

TEŞKİLAT (ORGANIZATION) Bkz. **ÖRGÜT**

TE'VİL Herhangi bir yazılı veya sözlü ifadeyi, değişik gerekçelerle, ifadenin biçimsel anlamına ters bir biçimde, kelimelere sembolik anlamlar vererek, yahut kelimelerin anlamlarını çağrıştırdıkları başka kelimelerle değiştirmek suretiyle anlamlandırma, açıklama veya yeniden yorumlama.

TEZ (THESIS) Bkz. **DİYALEKTİK MANTIK**

THA İFADELER (THE STATEMENTS) **Teorik, Hipotetik, Ampi-**

rik İfadeler. Kuramsal, kurgusal ve deneyimsel önermeler. Bu ifadeler, *açıklamalar*dır. Ancak bu açıklamalar bir yaşam biçimini sergileyen bir dilin temelleri değildirler. THA ifadeler için *neden, niçin,..* şeklinde veya daha genel terimlerle açıklama sorusu sormak; *teoriye göre, hipoteze göre, deneye göre* gibi önekler kullanmak anlamlı; *inanıyorum ki* öneki veya *..inanmıyorum* soneki anlamsızdır. THA cümleleri ile bizim, en genel ifadesiyle şunu demek istediğimiz söylenebilir: *Olaylar şunun şunun* **gibi** *olmaktadır* veya *olur.* Bir THA ifadenin doğruluğu veya yanlışlığından sözetmek anlamsızdır. Buna karşılık THA ifadeler *şu şu olaylarla karşılaştırmada uygundur* veya *değildir* denebilir. Yani, THA ifadeler *gerçeklikle karşılaştırmada birer benzeşim model*dirler. Bkz. **İFADELERİN GRUPLANDIRILMASI.**

TIP (MEDICINE) Fizyolojik hastalıkların teşhis ve tedavisini amaçlayan bilimdalı.

TIP ANTROPOLOJİSİ (MEDICAL ANTHROPOLOGY) Tarihsel olarak değişik toplumlarda görülen sağlık, hastalık, tedavi veya iyileşme anlayışlarının sosyo-kütürel bağlam ve içeriklerini açıklamaya çalışan antropoloji dalı.

TIP SOSYOLOJİSİ (MEDICAL SOCIOLOGY) 1960 sonrası gelişen ve temel olarak tıp alanına giren bir çok rahatsızlığın oluşumunda sosyal faktörlerin rollerini, toplum ile hastalıklı insanlar ve tıp bilimiyle toplumsal yapılanma arasındaki ilişkileri inceleyen sosyoloji dalı.

TİCARET (TRADE) Kâr amacıyla yapılan alım-satım. Bir malın üreticisinden nihaî tüketicisine ulaşıncaya kadar geçtiği her aşamada yapılan alış- veriş; malın kâr elde etme beklentisi ile el değiştirmesi işlemi.

TİCARET BORSASI (COMMODITY EXCHANGE MARKET) Bkz. **BORSA**

TİCARET KAPİTALİZMİ (COMMERCIAL CAPITALISM) **Ticarî kapitalizm.** Sermaye birikiminin daha çok ticarî faaliyetler-

den kaynaklandığı dönem. Avrupa'da kapitalistleşme sürecinin, başladığı 16. yüzyıl ile, 18. yüzyılda gerçekleşen **sanayi devrimi** arasında kalan dönemdeki niteliği. Denizaşırı coğrafî keşifler ve ardından gelen sömürgecilik süreciyle paralel olarak gelişen, ticarete dayalı sermaye birikiminin ortaya çıkardığı kapitalizm. **Merkantilist dönemin** iktisadî yapılanmasını betimlediği için ticarî kapitalizm dönemi ile merkantilist dönem birbirine ikame olarak kullanılmaktadır.

TİCARET SİCİLİ (COMMERCIAL REGISTER) Ticaret mahkemelerinin bulunduğu belediye sınırları içinde faaliyet gösteren **tacirler**, ticarî işletmeler ve bunlarla ilgili ticaret ünvanı, sermaye miktarı, faaliyet merkezi,.. gibi bilgilerin kayıt ve tescil edildiği, herkesin yararlanabilmesine açık resmî kütük.

TİCARÎ DEFTERLER (BOOKS OF ACCOUNT) Ticarî faaliyette bulunan her tacirin işletmenin ekonomik ya da malî durumunu, borç-alacak ilişkilerini ve faaliyet döneminde elde edilen sonuçları tespit etmek amacıyla işletmenin nitelik ve iş hacminin gerektirdiği şekilde tutmakla yükümlü olduğu defterler. Belli başlı ticarî defterler şunlardır: Yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, kasa defteri, işletme defteri ve karar defteri.

TİCARÎ SENET (COMMERCIAL BILL) Bkz. **KAMBİYO SENETLERİ**

TİCARÎ ŞİRKET (COMMERCIAL PARTNERSHIP) Ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanan kollektif şirket, adi komandit şirket, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, limited şirket, anonim şirket ve kooperatif gibi ortaklıkların genel adı.

TİK (TIC) Uyanıkken, herhangi bir dış etki sözkonusu olmadan meydana gelen kas kasılması.

TİKEL (PARTICULAR) 1. Aynı **kategoride** yer alan birimlerin her biri. 2. Herhangi bir birimin, bütünü bağlamayan bir nitelik veya özelliği, **tümel** olmayan. Bkz. **TÜMEL.**

TİNSELCİLİK (SPIRITUALISM) Bkz. **RUHÇULUK**

TİTOİZM (TITOISM) 1948 yılında, yeni bir doktrin olarak Stalin tarafından zorla dayatılan dünya komünizmi anlayışına bir tepki olarak, Yugoslavya'nın komünist lideri *J.B. Tito* tarafından geliştirilen ve komünizmi, sosyalist ülkelerin ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarına katkıda bulunan bir ideoloji olarak gören, ulusal komünizmin teorisi ve uygulaması. Bkz. **MAOİZM, ÖZYÖNETİM, SOSYALİZM.**

TOPLAYICI PARTİ (CATCH-ALL PARTY) İdeolojisi, her toplumsal kesimden oy almaya uygun olan, bu nedenle de mümkün olan en geniş seçmen kitlesine ulaşmak ve onların desteğini almak için her yöntem ve aracı kullanan siyasal parti. Bkz. **KİTLE PARTİSİ, KADRO PARTİSİ.**

TOPLU DAVRANIŞ (COLLECTIVE BEHAVIOUR) **Ortak davranış.** Kalabalık içindeki duygusal etkileşimin yoğunluğunun eleştiri ve sorgulamaya imkân tanımayacak kadar güçlü olduğu durumlarda ortaya çıkan ve bilinçli bir muhakeme yapmadan sadece içinde bulunulan topluluğun etkisiyle gerçekleşen anî, geçici ve çoğunlukla da pasif katılım gerektiren davranış türü.

TOPLU SÖZLEŞME (COLLECTIVE BARGAINING) İşçi temsilcisi sendikal örgüt ile işveren temsilcisi kuruluş arasında yapılan pazarlıklar sonucu oluşturulan ve ücret düzeyi, sosyal güvence ve diğer yardımlar gibi çalışma koşullarını düzenleyen yazılı anlaşma.

TOPLU TÜKETİM (COLLECTIVE CONSUMPTION) Bkz. **TÜKETİM**

TOPLULUK (COMMUNITY) Bkz. **CEMAAT**

TOPLUM (SOCIETY) **Cemiyet. Gessellschaft.** Belirli bir coğrafî bölge üzerinde temel ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenmiş, aralarındaki etkileşim ve iletişimi düzenleyen kuralları ve kurumsal ilişkileri olan, benzerlerinden görece de olsa farklı özellikler taşıyan, hem biyolojik hem de kültürel olarak kendisini yeniden üretecek mekanizmalara sahip, görece büyük insan topluluğu. Bkz. **CEMAAT, GRUP.**

TOPLUM SÖZLEŞMESİ (SOCIAL CONTRACT) 1. **Toplumsal sözleşme. Sosyal mukavele.** Bir toplumda yaşayan fertlerin birbirlerine, sosyal ilişkilerin başlaması ve devam etmesi için karşılıklı olarak verdikleri söz. Bu söz önce ortak tavır ve değerleri, sonra da bunlara uygun rolleri meydana getirir. 2. Sosyal bir varlık olarak insanın başkalarıyla birarada yaşamasının zorunluluğundan hareketle, toplumdaki bireylerin birbirlerine katılanma, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve işbölümü ilkelerine dayalı olarak, sözkonusu bireyler arasında gayri ihtiyarî biçimde oluşan anlaşma.

TOPLUMBİLİM (SOCIOLOGY) Bkz. **SOSYOLOJİ**

TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME (SOCIAL INTEGRATION) **Sosyal entegrasyon.** Birden fazla toplumun, yahut toplumsal alt grupların, belirli amaçların gerçekleştirilebilmesi yolunda, önceki özellik ve kimliklerini terkederek yeni ve ortak bir kimlikte buluşmaları.

TOPLUMSAL FORMASYON (SOCIAL FORMATION) **Sosyal oluşum.** Yeni Marksist düşüncede, ekonomik, politik, ideolojik ve teorik bir dizi farklı **pratiğ**in oluşturduğu bütün. Toplumsal formasyon, üretim tarzı gibi bir soyutlamaya değil, egemen üretim tarzı tarafından denetlenen, birden çok üretim tarzının içiçe geçtiği somut yapılara karşılık kullanılır.

TOPLUMSAL SÖZLEŞME (SOCIAL CONTRACT) Bkz. **TOPLUM SÖZLEŞMESİ**

TOPLUMSALLAŞMA (SOCIALIZATION) Bkz. **SOSYALLEŞME**

TOPRAK VE TARIM REFORMU (LAND AND AGRICULTURE REFORM) Toplumsal bütünlük, sosyal adalet vb. kaygılarla tarımsal yapıya, toprağın kullanım veya mülkiyet yapısına yeni bir biçim vermeye yönelik devlet müdahalesi.

TOTOLOJİ (TAUTOLOGY) 1. **Eşsöz.** Yükleminin, öznenin bilgisi dışında bilgi vermediği, öznenin bilgisinin yinelendiği önerme. Örn. *Bekârlar evli olmayan erkeklerdir* önermesinde,

bekâr kelimesi evli olmamak anlamına geldiği için bu cümle bir totolojidir. Bkz. **ANALİTİK ÖNERME, SENTETİK ÖNERME.**. 2. Bir bilinmeyenin başka bir bilinmeyenle, veya bir kavramın kendisiyle açıklanmaya kalkışılması; konuyla ilgili yeni bir bilginin üretilmemesi. Örn. *Kalem kalemdir.*

TOTALİTER TOPLUM (TOTALITARIAN SOCIETY) Bkz. **TOTALİTERİZM**

TOTALİTERCİLİK (TOTALITARIANISM) Erk tekelciliği. Sadece siyasal karar alma mekanizmalarının değil, bireylerin hayatlarının en mahrem noktalarının bile denetlenip biçimlendirilmesinin amaçlandığı; bütün vatandaşların devletin birer hizmetçisi olarak değerlendirildiği ideoloji. Böyle bir ideolojinin şekillendirdiği topluma da **totaliter toplum** denir. Bkz. **OTORİTERCİLİK.**

TOTEM Bkz. **TOTEMCİLİK**

TOTEMCİLİK (TOTEMISM) Aralarında **soy** ilişkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız varlıklarla akrabalık ilişkileri geliştirme esasına dayalı inanç biçimi. Böyle bir inanç çerçevesinde kutsallık atfedilen hayvan, bitki veya nesnelere de **totem** denir.

TÖZ (SUBSTANCE) Bkz. **ÖZ**

TRADİSYONALİZM (TRADITIONALISM) Bkz. **GELENEKÇİLİK**

TRAJEDİ (TRAGEDY) 1. **Ağlatı.** Ağlatıcı bir nitelik taşıyan, acı veren, acıklı durum. 2. Konusunu tarihsel olaylar veya efsanelerden alan ve acıklı bir sonuca bağlanan tiyatro eseri. Hem acıklı, hem de gülünç özellikler taşıyan durumlar da **trajikomik** olarak adlandırılır.

TRAMPA (BARTER) Bkz. **TAKAS**

TRANSFER GELİRLERİ (TRANSFER EARNINGS) Doğrudan üretim faaliyetinde bulunamayan insanlara, çeşitli biçimlerde ve değişik isimler altında aktarılan gelirler. **Örn.** Emekli maaşları, öğrenci bursları.

TREND (TREND) Belirli değişkenler kümesinin aynı doğrultuda ve zaman içinde gösterdikleri düzenli değişim.

TRÖST (TRUST) Mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve fiyatlarına ya da daha genelde piyasaya hakim olmak amacıyla firmaların ekonomik ve hukuksal bağımsızlıklarını kaybederek, tek bir firma halinde birleşmek suretiyle oluşturdukları birlik. Aynı malı üreten firmaların oluşturdukları tröste **yatay tröst**; belirli bir nihaî malın üretilmesi için gerekli tamamlayıcı malların üretilmesi ile ilgili faaliyette bulunan tüm firmaların biraraya gelerek oluşturdukları tröste de **dikey tröst** denir.

TRUMAN DOKTRİNİ (TRUMAN DOCTRINE) II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet yayılmacılığı ve tehdidine karşı yardım isteyen devletlere Amerikan ekonomik ve askerî yardımı taahhüt eden ABD politikası. Truman doktrini aynı zamanda Amerikan dış politikasının daimi bir özelliği haline gelen ekonomik ve askerî yardım programları serisinin hareket noktasını oluşturur.

TUTARLILIK (CONSISTENCY) Bir bütünü meydana getiren unsurlar arasındaki mantıksal uyum.

TUTUCULUK (CONSERVATISM) Bkz. **MUHAFAZAKÂRLIK**

TUTUM (ATTITUDE) 1. Belirli kişi, grup, fikir veya nesnelere karşı takınılan yahut bazı durumlarda gösterilen olumlu ya da olumsuz tepkilerdeki istikrarlı **eğilim**. Birey, nesne veya ortamlara olumlu ya da olumsuz bir şekilde tepkide bulunma eğilimi. 2. Gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesi amaçlandığı için sonuçta sorumluluk getiren davranış. 3. Ahlâkî açıdan doğru veya yanlış, iyi veya kötü, uygun veya uygun olmayanın belirlenmesinde konu edinilen şey.

TÜKETİM (CONSUMPTION) İktisadî mal veya hizmetlerin belirli bir bedel ödenerek insan ihtiyaç veya istekleri doğrultusunda kullanılması. Üretimin ihtiyaçlara göre değil pazarlanabilme imkanlarına göre ayarlandığı, reklam, moda gibi araçlarla tüketimin teşvik edildiği toplum yapısına **tüketim toplumu**;

mal ve hizmetlerin standartlaştırılıp yaygınlaştırılması ve birlikte yaşamanın getirdiği karşılıklı etkileşimin doğal bir sonucu olarak bireylerin tek tek değil, gruplar halinde tüketici oldukları tüketim biçimine de **toplu tüketim** denir.

TÜKETİM TOPLUMU (CONSUMPTION SOCIETY) Bkz. **TÜKETİM**

TÜMDENGELİM (DEDUCTION) **Dedüksiyon.** Bütünden parçaya, tümelden tikele, genelden özele gidiş yöntemi. Parçaya ait özelliğin, bütüne ait özellikten yola çıkılarak tespit edilmesi. Doğru olduğu kabul edilen tümel veya genel bir önermeden özel bir sonucun çıkarılması. Bkz. **TÜMEVARIM.**

TÜMEL (UNIVERSAL) 1. Bir nesne kümesinin veya sınıfın tüm üyelerinin paylaştığı ortaklık. Bkz. **TİKEL. 2.** Aynı sınıfta yer alan tek tek nesnelerin özelliklerini yansıtan genel soyutlama. Örn. Ali **tikel** bir varlık, insan ise **tümel** bir kategoridir.

TÜMEVARIM (INDUCTION) **Endüksiyon.** Tek tek gözlemlerden genel ilkelere; tikel veya özel olandan tümel veya genel olana varmak için kullanılan akıl yürütme yöntemi. Parçadan bütüne, **tikel**den **tümel**e, özelden genele gidiş metodu. Bütünün özelliklerinin parçaya ait özelliklerden çıkarılması. Bkz. **TÜMDENGELİM.**

TÜZÜK (REGULATION) Yasalarda genel ve soyut olarak belirtilen ilke ve hükümlerin somutlaştırılması ve açıklanması amacıyla bakanlar kurulunun danıştay denetiminden geçirerek çıkardığı hukukî metinler.

U

UĞRAŞ (PROFESSION) Bkz. **MESLEK**

ULUS (NATION) Bkz. **MİLLET**

ULUSCULUK (NATIONALISM) Bkz. **MİLLİYETÇİLİK**

ULUSALLAŞTIRMA (NATIONALIZATION) Bkz. **MİLLİLEŞTİRME**

ULUSLARARASI HUKUK (INTERNATIONAL LAW) Devletlerin topluca yerine getirme zorunluluğu hissettiği; uluslararası kuruluş ve örgütlerin oluşturulması ve onların kendi aralarında, devletlerle, ve şahıslarla olan ilişkilerinin düzenlenmesi için gerekli olan; uluslararası topluluğu ilgilendiren devlet haricindeki aktörlerin ve şahısların da hak ve görevlerini belirleyen hukuk kurallarının tümü.

ULUSLARARASI İKTİSAT (INTERNATIONAL ECONOMICS) Uluslararası ticaret, üretim faktörlerinin uluslararası dağılımı vb. gibi ülkelerarası iktisadî ilişkileri çeşitli boyutlarıyla irdeleyip çözümlemeyi konu edinen iktisat dalı.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER (INTERNATIONAL RELATIONS) Hükümetler, halklar ve devlet dışı aktörler ya da kuruluşlar arasında ülke sınırlarını aşan ve sözkonusu aktörlerin uluslararası güçler dengesindeki ağırlıkları ve temsil ettikleri grupların çıkarları tarafından belirlenen ilişkilerin tümü. Devletlerin birbirleriyle kurdukları her türlü ilişkiler.

ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ (INTERNATIONAL DIVISION OF LABOR) Uluslararası alanda ülkelere çeşitli sosyal, iktisadî, hukuksal ve siyasal işlevler yükleyen ve doğal olarak siyasî-askerî gücü elinde bulunduran egemen devletlerin çıkarları doğrultusunda biçimlendirilen işbölümü. Azgelişmiş ülkelerin

gelişmiş ülkelere ucuz hammadde sağlamaları; sanayi mamulleri için pazar olmaları, kıymetli maden ve sanayi girdileri açısından zengin bölgelerin kontrolü gibi siyasî-askerî ittifaklarla her ülkenin üstleneceği rollerin belirlenmesi.

ULUSLARARASI PARA FONU (INTERNATIONAL MONETARY FUND) **IMF**. Uluslararası ticaretin serbestçe işlemesini sağlamak için gerekli konvertibilite koşullarını gerçekleştirmek ve kambiyo kısıtlamalarını kaldırmak; dış ödeme güçlüğü içine düşen ülkelere finansal destek sağlamak; uluslararası parasal ilişkiler ve diğer konularda danışmanlık hizmetleri vermek ve parasal-malî işbirliğine yardımcı olmak gibi amaçlarla; kapitalist dünya sisteminde zaman zaman meydana gelen tıkanıklıkları gidermek ve sistemin istikrarlı bir şekilde yürümesini temin etmek için, II. Dünya Savaşı sonlarında yapılan **Bretton Wood Konferansı** sonucunda, 1945'de imzalanan uluslararası anlaşmayla kurulmuş olan malî kuruluş.

ULUSLARARASI POLİTİKA (INTERNATIONAL POLITICS) 1. Uluslararası sistem içerisinde bir devletin resmî organları aracılığıyla başka devletlerle giriştiği karşılıklı siyasal ilişkilerin tümü. 2. Uluslararası sistemin kendine özgü koşullarını, bu koşulların oluşma biçimlerini ve bunların devletlerin dış politikaları üzerindeki etkilerini, devletler arasındaki siyasal ilişkilerin uluslararası yapının tümü içerisindeki yerini inceleyen disiplin.

UMRAN İLMİ İlm'ül umran. Toplumların tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri evreleri, bir topluluğun geçim tarzı ile sosyal ve siyasal kurumları arasındaki ilişkileri, medeniyetlerin, aynen canlı organizmalar gibi doğma, büyüme, gelişme, olgunlaşma ve zeval aşamalarında; toplumların, **bedeviyet**ten **hadariyet**e geçerek, hadariyetin zirvesine ulaştıktan sonra da çözülmeye başlayıp çöküşe gitme noktasında gösterdikleri benzerlikleri, sebep-sonuç ilişkileri çerçevesinde araştıran ilim. (*İbn Haldun*)

UNSUR (ELEMENT) Bkz. **ÖGE**

US (REASON/INTELLECT) Bkz. **AKIL**

USCULUK (RATIONALISM) Bkz. **AKILCILIK**

USSALLIK (RATIONALITY) Bkz. **RASYONALİTE**

UYARICI (STIMULUS) Fiziksel çevrede, duyu organını harekete geçiren herhangi bir nesne, enerji ya da enerji değişmesi.

UYDULAŞTIRMA POLİTİKASI (SATELLITIZATION POLICY) Sovyetler Birliği'nin 1940'larda Kızılordu'yla Doğu Avrupa'ya girişinin hemen ardından uyguladığı politika. Buna göre, ilk aşamada bu ülkelerdeki muhalif siyasal elit tasfiye edilecek, daha sonra tasfiye işlemi tüm toplum katmanlarına yayılacak, böylece Doğu Avrupa sadece bir askerî tampon bölge değil, aynı zamanda çeşitli biçimlerde kapitalist dünyadan gelebilecek ideolojik ve psikolojik tehditlere karşı dış savunma hattı olarak kullanılacaktır.

UYDURMA (SUPERSTITUTION) Bkz. **HURAFE**

UYGARLIK (CIVILIZATION) 1. **Medeniyet**. Değişik coğrafyalarda yaşayan insanların ürettikleri bilgi, teknoloji, yapı, kurum, inanç, sanat eseri, vb. maddî-manevî ürünlerin belirli bir zaman kesitindeki genel adı. Bkz. **HADARİYET**. 2. Yazının icadı, hayvanların evcilleştirilmesi, tarım ve yerleşik hayata geçişle başlayan insanlığın gelişim evresi. Bkz. **BARBARLIK**.

UYGULAMALI EKONOMİ (APPLIED ECONOMICS) Para ve maliye politikaları gibi ekonomik olguların çeşitli iktisadî faaliyet alanlarında, değişik yer ve zamanlarda uygulanması ve iktisadî faaliyetlerin belirli yönlere kanalize edilmesi amacıyla alınması gereken ekonomik karar ve önlemleri incelemeyi konu edinen iktisat dalı.

UYGULAYIMBİLİM (TECHNOLOGY) Bkz. **TEKNOLOJİ**

UYRUK (NATIONALITY) Bkz. **MİLLİYET**

UYUM (ADAPTATION) Bkz. **ADAPTASYON**

UYUŞMA (ACCOMODATION) Düşmanlık, zıtlık yahut çatışmaya

neden olan temel çelişkiyi ortadan kaldırmaya çalışmadan, taraflara ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel veya psikolojik yönden kazanç getirecek noktaları önplana çıkarmak suretiyle sağlanan çözüm.

UYLAŞIM (CONVENTION) **Konvensiyon**. İnsanlararası iletişim, etkileşim ve ilişkilerin temelini oluşturan, karşılıklı onayla kendini yeniden üreten ortak kavrayış. Bkz. **ORTAK DÜZLEM, TEMEL DEĞİŞMEZLER.**

UYLAŞIMCILIK (CONVENTIONALISM) **Konvensiyonalizm**. Diğer konularda olduğu gibi bilimsel yasaların da muhtemel bir çok **uylaşım**dan sadece biri olduğunu ve bilimsel nesnelliğin, benimsenen **uylaşım** modelleri üzerinde ittifak etmekten öte bir anlam taşımadığını ileri süren yaklaşım.

UZAY (SPACE) **Mekân.** Algıya konu olan bütün varlıkları içine alan sonsuz boşluk. Bkz. **ZAMAN.**

UZLAŞMA (COMPRAMISE) Bir birine güç yetiremeyen tarafların karşılıklı olarak çıkarlarından tavizler vererek oluşturdukları **uyuşma** veya anlaşma biçimi.

UZMANLAŞMA (SPECIALIZATION) Biş iş kolunun belirli coğrafî bölgelerde yoğunlaşması sonucu veya bir üretimin daha verimli, seri ve kaliteli biçimde yapılabilmesi için ayrıntılı bilgi, görgü, beceri ve deneyime dayanan toplumsal iş bölümü. Belirli bir meslek, çalışma alanı veya bir konuda bilgi ve tecrübe birikimini artırma, ayrıntılı çözümlemeler yapabilecek düzeye gelme.

Ü

ÜCRET (WAGE) 1. Emeğin bedeli; işgücünün fiyatı. 2. Bir üretim faaliyetine üretim faktörü olarak katılan emeğin üretilen üründen aldığı pay. Mal cinsinden ücrete **aynî ücret**; para cinsinden ücrete de **nakdî ücret** denir.

ÜCRETLERİN TUNÇ KANUNU (IRON LAW OF WAGES) Ücretlerin asgari geçim düzeyinin üzerine çıkmasının, refahı artan işçi kesimindeki nüfus artışını teşvik edeceğini, bunun sonucu olarak da artacak emek arzının ücretleri tekrar aşağıya çekerek asgari geçim düzeyine indireceğini; dolayısıyla uzun dönemde işçi ücretlerinin asgari geçim düzeyinin üzerine çıkmayacağını öne süren görüş.

ÜÇ HAL YASASI (LAW OF THREE STAGES) *A. Comte*'un öne sürdüğü ve insan düşüncesinin evrimsel bir süreç izleyerek üç aşamadan geçtiğini öne süren yaklaşım. Buna göre, bütün olayların nedenlerinin doğaüstü varlıklara dayandırılarak açıklandığı ilk dönem **teolojik safha**; olay ve ilişkilerin soyut kavramlara atfen açıklandığı ikinci döneme **metafizik safha**; maddî sebep-sonuç ilişkilerinin çözümlendiği üçüncü ve en gelişmiş dönem ise **pozitif safha**dır. Böylece insan düşüncesi, dinsel düşünceden metafiziğe, oradan da pozitif düşünme biçimine geçerek, geri döndürülemez evrimsel bir seyir izlemektedir.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİ (THIRD WORLD COUNTRIES) 1. Tam olarak kapitalist veya sosyalist blok içinde yeralmayan, ancak kaynakları kapitalist ülkeler tarafından sömürülen, azgelişmiş olarak da nitelenen Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri. 2. Sanayileşmiş merkez ülkelerin dışında kalan ve dünya işbölümüne bunların öngördüğü çerçevede katılan, kendi-

ne yeterlilik düzeyini tutturamamış, doğrudan veya dolaylı olarak yarı sömürge durumundaki ülkeler.

ÜÇÜNCÜ İHTİMALİN YOKLUĞU İLKESİ (PRINCIPLE OF NO THIRD POSSIBILITY) Bkz. **FORMEL MANTIK**

ÜÇÜNCÜL İŞLER (TERTIARY OCCUPATIONS) Bkz. **İş**

ÜLKÜ (IDEAL) **İdeal. Mefkûre.** Olması istenen durum. Kişinin içinde yaşadığı toplumun topluca, veya kendisinin o toplum içerisinde ulaşmayı amaçladığı konum.

ÜLTİMATOM (ULTIMATOM) Devletler arası ilişkilerde, bir devletin diğerine karşı ileri sürdüğü ve reddedilmesi halinde siyasi ilişkilerin kesilmesi veya savaş kararı gibi ciddi sonuçlar doğurabilecek son şartlar.

ÜMMET Soy, kan bağı, dil ya da ülke birliği temelinde değil, din ve inanç birliği temelinde biraraya gelmiş; ortak bir inanç ile birbirine bağlı; aynı dine ve aynı peygambere tabi insanlar topluluğu.

ÜRETİCİ GÜÇLER (FORCES OF PRODUCTION) Üretim Güçleri. Marksist kurama göre, bir toplumsal oluşumun yeniden üretilmesinde rol alan üretim araçları ile bu araçları kullanabilen, teknik bilgi, üretim tecrübesi ve iş alışkanlıklarına sahip insan emeğinin oluşturduğu bütünlük. Buna göre, tarihsel süreçte görülen toplumsal dönüşümlerin temel nedeni, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çatışmadır; insan toplumlarının ilkel-komünal toplumdan başlayıp köleci, feodal, kapitalist, sosyalist ve nihayet komünist topluma ulaşan evrim sürecinin motoru bu çatışmadır. Bkz. **SINIF MÜCADELESİ, DİYALEKTİK YÖNTEM.**

ÜRETİM (PRODUCTION) **İstihsal.** Belirli **girdiler** kullanarak belirli **çıktılar** elde etme faaliyeti. Fayda veya değer yaratmak, yahut malların çeşitli yollarla miktar ve faydalarını artırmaya yönelik her türlü etkinlik. Toprağı ekip belirli ürünler yetiştirmeye **tarımsal üretim**; **sanayi** girdileri kullanarak sanayi mamulleri üretmeye **sınaî üretim**; zihin emeği harcayarak bir

eser ortaya çıkarmaya da **zihinsel üretim** denir.

ÜRETİM ARAÇLARI (MEANS OF PRODUCTION) Bkz. **ÜRETİM FAKTÖRLERİ**

ÜRETİM FAKTÖRLERİ (FACTORS OF PRODUCTION) Toprak, emek, sermaye.. gibi üretim sürecinde yeralan, belli başlı çıktıların üretilebilmesi için girdi olarak kullanılan ekonomik ve teknik unsurlar. Üretim sürecine doğrudan veya dolaylı olarak giren, kendileri aracılığı ile üretim yapılabilen doğal ya da insan ürünü her türlü araç, nesne ve teknik bilgiye de **üretim araçları** denir.

ÜRETİM FAKTÖR PAYLARI (FACTOR SHARES) Üretime katılan faktörlerin, üretim süreci sonunda yaratılan hasıladan aldıkları paylar. Bu çerçevede toprağın payı **rant**, emeğin payı **ücret**; sermayenin payı **faiz** ve müteşebbisin payı ise **kâr** olarak adlandırılmaktadır.

ÜRETİM İLİŞKİLERİ (RELATIONS OF PRODUCTION) Marksist kurama göre, ekonomik altyapıyı oluşturan ve toplumsal yapıya hakim tüm ilişki biçimlerini belirleyerek kendisine uyduran, üretim sürecinde insan bilincinden bağımsız olarak kurulan mülkiyet ve iş ilişkileri bütünü.

ÜRETİM İMKANLARI EĞRİSİ (PRODUCTION POSSIBILITY CURVE) Veri bir teknoloji düzeyinde, eldeki üretim faktörlerinin tam olarak kullanımı durumunda üretilmesi mümkün olan maksimum mal ve hizmet miktarlarını gösteren eğri.

ÜRETİM TARZI (MODE OF PRODUCTION) 1. Üretim biçimi. Hayatın sürdürülmesi için zorunlu olan sosyal ve fiziksel ihtiyaçların giderilmesini sağlayacak ürünlerin elde edilme yöntemi. Tarihsel olarak gelişen toplumsal üretim yöntemlerinin tümü. 2. Marksist kurama göre, toplumsal evrimin her aşamasında, toplumun bir durumunu ifade eden **üretici güçler** ile **üretim ilişkileri**nden meydana gelen bileşim. Bkz. **ÜRETİCİ GÜÇLER, ÜRETİM İLİŞKİLERİ.**

ÜRKÜ (PANIC) Bkz. **PANİK**

ÜSTBELİRLENİM (OVER-DETERMINATION) Bir toplumsal oluşumun parçasının belirli bir sıradüzenine göre de olsa, içinde yer aldığı bütünlük ve diğer parçalardan hem etkilenmekte hem de onları etkilemekte olduğunu ifade etmek üzere kullanılan kavram. Bu bağlamda belirleyicilik, karmaşık ve çok çeşitlidir. Althusser'ci postmodern söylemin anahtar kavramı olan üstbelirlenim; bir toplumsal varlığın toplumsal bütünlük içindeki tüm varlıkların karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkacağını ifade etmektedir.

ÜSTBEN (SUPEREGO) Bkz. **SÜPEREGO**

ÜSTYAPI (SUPERSTRUCTURE) 1. Ulaşım, iletişim, barınma ve beslenme imkânlarından oluşan **altyapının** üzerinde gelişen kültür, eğitim, sanat, bilim gibi kurumların tümünü ifade eden kavram. 2. Marksist kurama göre, üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin belirlediği ekonomik **altyapı** dışında kalan her şey Bkz. **ALTYAPI**.

ÜTOPİK SOSYALİZM (UTOPIAN SOCIALISM) Kendi içerisinde farklılıklar göstermekle beraber, sosyalist toplumun nasıl olacağına dair somut modeller geliştirmek bakımından aynı payda altında toplanabilecek düşünürlerin görüşlerinden oluşan ve 19. yüzyılda Avrupa'da etkili olmuş bir düşünce akımı. Başlıca temsilcilerini S. Simon, Fourier, R. Owen, ve J. Proudhon gibi düşünürlerin oluşturduğu ütopik sosyalizm temel olarak, Hıristiyanlığın yerine yeni bir inanç ve yaşam sistemi olarak sosyalizmin ikame edilmesi, özel mülkiyet ve miras hakkının kaldırılması, toplumun tüm bireylerine her konuda eşit şans tanınarak insanlara yeteneklerine göre iş verilmesini savunmaktadır. Bkz. **SOSYALİZM, KOMÜNİZM, KAPİTALİZM.**

ÜTOPYA (UTOPIA) **Düşülke**. Yunanca'da yer anlamına gelen **topos** kelimesinin başına eklenen olumsuzlama edatıyla elde edilen ve **olmayan yer** biçiminde tercüme edilebilecek olan terim. Ütopya kavramı, Gılgamış Destanından bu güne değin bir çok düşünür tarafından, bazan mevcut toplumsal yapı ve ilişkilerin örtük olarak eleştirilmesi, bazan da kurgusal olarak üretilen ideal toplum modelleri anlamında kullanılmıştır.

V

VACİP İslam hukukuna göre, varlığı kesin olan, mükelleften bir şeyin yapılmasını isteyen, ancak nasıl yerine getirilmesi gerektiği konusunda ihtilaf edilen, dolayısıyla bağlayıcılığı farz düzeyinde olmayan hüküm. Bkz. **FARZ, SÜNNET, MÜSTEHAP, MEKRUH, MENDUP, MÜBAH, HARAM.**

VADELİ MEVDUAT (TIME DEPOSITS) Bkz. **MEVDUAT**

VADESİZ MEVDUAT (DEMAND DEPOSITS) Bkz. **MEVDUAT**

VAHY (REVELATION) İslamî terminolojide, Allah'ın peygamberler aracılığı ile insanlara, hayatın hangi ilkelere göre yönlendirilmesi, nelere uyulup nelerden sakınılması gerektiğini bildirmesi. İlahî bilgi, bu bilginin gönderiliş tarzı.

VAHŞİLİK (SAVAGERY) Bkz. **YABANİLİK**

VARDAMLI İSTATİSTİK (INFERENTIAL STATISTICS) Örneklem gruplarından elde edilen bulgulardan hareketle araştırma evreninin bütününü bağlayıcı genellemeler yapmak için kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler toplamı.

VARGI (CONCLUSION) **Sonuç**. Mantıksal akıl yürütme sürecinde öncüllerden çıkarılan ve doğruluğu öncüllerin doğruluğuyla kayıtlı olan sonuç önermesi.

VARLIK HİYERARŞİSİ (HIERARCHY OF BEING) 1. Evrendeki varlıkların üstünlük derecelerine göre aldıkları hiyerarşik düzen. Basitten karmaşığa, ilkelden mükemmele, saf maddi olandan saf nur olana doğru olan varlık sıralaması. 2. Cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar, insanlar, melekler ve Tanrı sıralamasında olduğu gibi, gerçekliğin veya varlıkların mertebeleri olduğunu ve bu mertebeler arasında bir devamlılıktan çok bir sıçrama bulunduğunu öne süren görüş.

VARLIKBİLİM (ONTOLOGY) Bkz. **ONTOLOJİ**

VARLIKBİLİMSEL ÇOĞULCULUK (ONTOLOGICAL PLURALISM) Bkz. **ONTOLOJİK PLURALİZM**

VARLIKBİLİMSEL İKİCİLİK (ONTOLOGICAL DUALISM) Bkz. **ONTOLOJİK DÜALİZM**

VARLIKBİLİMSEL TEKÇİLİK (ONTOLOGICAL MONISM) Bkz. **ONTOLOJİK MONİZM**

VARSANI (HALLUCINATION) 1. **Halüsinasyon.** Daha çok **şizofreni** ve **paranoya** gibi rahatsızlığı olan hastalarda görülen ve alıcılar uyarılmaksızın ortaya çıkan duygusal yaşantı; olmayan bir şeyi varmış sanma. 2. Gerçekte olmayan şeyleri varmış gibi algılama biçiminde ortaya çıkan bir algı yanılması.

VARSAYIM (ASSUMPTION) 1. **Faraziye.** Bir teorinin oluşturulması sırasında doğru oldukları varsayılan, teorinin üzerlerine oturtulduğu ve sözkonusu teorinin geçerliliğinin onların doğru olmasına bağlı olduğu ifadeler. 2. Gerçekliği açıklamaya yönelik bir model kurarken ihtiyaç duyulan sınırlamalar ve basitleştirmelerin ifade edildiği önermeler. 3. Kuramsal sonuçlara gidilebilmesi için başlangıçta *öyle* oldukları kabul edilen öncüller.

VARYANS (VARIANCE) Bkz. **STANDART SAPMA**

VASIFLI EMEK (SKILLED LABOUR) **Nitelikli işgücü.** Özel nitelikler taşıyan işgücü. Belirli bir öğrenim, bilgilenme ve beceri kazanma sürecinden geçmiş, teknik bilgi ve tecrübeye sahip işçinin sağladığı emek. Herhangi bir teknik bilgi, beceri, eğitim ve öğrenime ihtiyaç göstermeyen, kolgücüne dayalı emeğe de **vasıfsız emek** denir.

VASIFSIZ EMEK (UNSKILLED LABOUR) Bkz. **VASIFLI EMEK**

VATANDAŞLIK (CITIZENSHIP) **Yurttaşlık.** Anne-babanın **uyruğuna**, üzerinde dünyaya gelinen ülkeye veya yasaların gerektirdiği belirli şartları taşıyıp taşımamaya bağlı olarak belirlenen ve kişilerin hangi devlet veya millete bağlı olduklarını ifade eden kimlik.

VAZGEÇME MALİYETİ (OPPORTUNITY COST) Bkz. **ALTERNATİF MALİYET**

VEFA BEY'İ Paraya ihtiyacı olan bir kimsenin, yüksek fiyatla satın aldığı bir malı, normal bedelini kendisine ödediği takdirde satan kişiye tekrar iade edeceğine dair söz vermesi şartıyla yapılan, İslam hukukunda izin verilmediği halde, uygulamada zaman zaman rastlanabilen bir anlaşma türü. Bir tür örtük faiz ilişkisi.

VEİZENBAUM TEZİ (VEIZENBAUM THESIS) Teknolojik devrimin hızlanmasıyla modern dünyada bilgisayarların büyük bir hızla yaygınlaşması ve işyerlerinin yanısıra evlere de girmeye başlamasının getirdiği fiilî ya da potansiyel tehlikelere işaret ederek, insanlararası sosyal ilişkileri zedeleyecek ölçüde makina-insan ilişkisinin öne çıkmasını eleştiren; bilgisayarı *kişilik kazanmış bir zeka* olarak nitelendiren; çağdaş gençliğin bilgisayar tutkusunu uyuşturucu tutkusuna benzeten; yalnızlığını başka insanlarla paylaşmak yerine bilgisayar ekranıyla paylaşan ve giderek toplumsal çevresine yabancılaşmış yeni bir insan soyunun türemekte olduğunu ileri süren görüş.

VERGİ (TAX) 1. Devlet ya da devletin yetkili kıldığı resmî otoriteler tarafından gerçek veya tüzel kişilerden yasalar çerçevesinde, hukuksal yaptırım kullanılarak bir karşılık vaadetmeden alınan para. 2. Yönetim tarafından kamu hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla doğrudan veya dolaylı olarak alınan para. Bu çerçevede, bir vergi matrahı üzerinden belirli oranda yapılan kesintiye **doğrudan vergi**; bir malın fiyatına eklenerek alınan vergiye **dolaylı vergi**; vergi yasalarına göre kendisine vergi borcu yüklenen gerçek ya da tüzel kişiye **vergi mükellefi**; vergi kanun ve hükümleri çerçevesinde esasen mükellefiyetten vergisinin alınması gereken belirli vergi konularının, kanun koyucu tarafından vergi dışı bırakılmasına **vergi istisnası**; kendileri için vergi borcu doğuran bir durum olmakla birlikte bazı şahıs veya kuruluşların vergi mükellefiyeti kapsamı dışında tutulmasına da **vergi muafiyeti** denir.

VERGİ İSTİSNASI (TAX EXCEPTION) Bkz. **VERGİ**

VERGİ MUAFİYETİ (TAX EXEMPTION) Bkz. **VERGİ**

VERGİ MÜKELLEFİ (TAX OBLIGATOR) Bkz. **VERGİ**

VERGİ YANSIMASI (TAX INCIDENCE) Yasaların tanıdığı imkânlardan yararlanılarak ödenmiş bir vergi yükünün kısmen veya tamamen başkalarına devredilmesi. Vergi ödememek ya da olması gerektiğinden daha az ödemek amacıyla vergi yasalarına aykırı hareket etmeye de **vergi kaçakçılığı** denir.

VERİ (DATA) 1. İşlenmemiş, yorum yapmaya imkân verecek düzeyde sistemleştirilmemiş ham bilgi. 2. Bir sorunun çözümü araştırılırken olduğu gibi alınan yahut öyle olduğu kabul edilen fikir ve önermeler. 3. Matematiksel ve istatistiksel çalışmalar ve daha genelde tüm araştırmalarda kullanılan rakam, tablo, seri ve ham bilgiler bütünü.

VERİMLİLİK (PRODUCTIVITY/EFFICIENCY) Girdi başına düşen çıktı miktarı. Bir birim girdi ile ne kadar çıktı üretilebileceği. Üretim miktarının kullanılan girdi miktarına oranı. Matematiksel olarak V=Çıktı/Girdi.

VESAYET YETKİSİ (TUTELAGE) Merkezî yönetimin, yönetimin birliği ilkesine dayanarak, yerel yönetim organlarının etkinliklerini hukuka uygunluk bakımından denetleme yetkisi.

VETİRE (PROCESS) Bkz. **SÜREÇ**

VETO 1. Alt düzeyde alınan bir kararın, daha yetkili bir üst merci tarafından reddedilmesi. 2. Genel anlamda yasama organı tarafından kabul edilen yasaların devlet başkanı tarafından onaylanmaması durumu; özel olarak da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalar sırasında ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'den oluşan beş daimi üyeden herhangi birinin, yetkisini kullanarak oylama konusu kararın alınmasına engel olması.

VİCDAN (CONSCIENCE) 1. Bireylerin toplumsal ilişkilerini belir-

leyen, bütün insanlarda doğuştan varolsa da çoğunlukla içinde yaşanılan topluma egemen olan normlara paralel olarak gelişen yahut biçim kazanan, içselleştirilmiş kural ve değerler bütünü; doğru-yanlış anlayışları. 2. Doğru-yanlış, iyi-kötü gibi ahlakî yargıların hayata aktarıldığı, insanın, kendisini hesaba çektiği, yahut içdenetime tabi tuttuğu sezgisel süreç; kendisini başkalarının yerine koyarak düşünmesini mümkün kılan, dolayısıyla onların zararına olan düşünce ve eylemler yapmaktan alıkoyan içsel uyarı sistemi.

VİETNAM SENDROMU (VIET-NAM SYNDROME) ABD'nin, kazanacağından emin olarak girdiği Vietnam Savaşından milyarlarca dolarlık maddî kayıp, elli bin dolayında ölü veya akibeti belirsiz olmak üzere insan kaybı vererek geri çekilmek zorunda kalmasıyla uğradığı hayal kırıklığı; zafer çığlıklarının peşinden ABD için Vietnam'ın, siyasî ve askerî açıdan içinden çıkılması güç bir bataklığa dönüşmesi, yenilginin utancı ve savaşın yıkımının üst üste gelmesi sonucu Amerikan halkında oluşan savaş korkusu. 1990'lı yıllara kadar etkili olan Vietnam sendromunun 1991 yılı başlarında Körfez Krizi'ni çözmek amacıyla Irak'a karşı girişilen harekatın başarılı olmasıyla aşıldığı söylenmektedir.

VİYANA ÇEVRESİ (VIENNA CIRCLE) Bkz. **MANTIKSAL POZİTİVİZM**

VİYANA OKULU (VIENNA SCHOOL) Bkz. **AVUSTURYA OKULU**

VİZE (VISA) Bir ülkenin, başka ülke vatandaşlarına giriş izni veren ve sözkonusu ülke vatandaşının kimlik ve milliyetinin doğruluğunun ispat edildiğini, giriş nedenlerinin uygun bulunduğunu gösteren, ve o ülkenin bir resmî görevlisi yahut yetkili mercii tarafından, pasaport üzerine yapılan tasdik. Karşılıklı olarak ülkelerin vizeleri kaldırmalarına, ya da belirli kişilerin vize uygulamasının kapsamı dışında bırakılmasına da **vize muafiyeti** denir.

VİZE MUAFİYETİ Bkz. **VİZE**

VURGUNCULUK (USURY) Bkz. **TEFECİLİK**

WİLSON PRENSİPLERİ (WILSON PRINCIPLES) Ocak 1918'de Birinci Dünya Savaşı sonrasının konjonktüründe ABD Başkanı Wilson tarafından ortaya atılan, toplam 14 maddeden oluşan ve ilk beş maddesinde barışın gerçekleşmesinin genel prensiplerini, geriye kalan dokuz maddesinde ise Avrupa'da kalıcı bir yerleşim için gerekli olan sınır değişikliklerini içeren prensipler.

Y

YABANCILAŞMA (ALIENATION) 1. **Alinasyon.** Kişinin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı ilgisinin kaybolması, değer ve normları anlamsız görmesi, kendisini güçsüz ve yalnız hissetmesi durumu. Bkz. **ANOMİ**. 2. İnsanın taşıdığı amaçlar ve benimsediği ilkelerle çelişir bir konum ve ilişkiler ağı içerisine düşmesi. Büyük ölçekli işletmelerde, üretim sürecindeki işbölümünün bir sonucu olarak, üretimi gerçekleştiren emek sahibinin, ürün üzerindeki denetimini kaybetmesine **emeğin yabancılaşması**; bir toplumun içsel veya dışsal dinamiklerle tarih mirası ve kültür değerlerine yabancı hale gelmesine **kültürel yabancılaşma**, bir toplumun aydın kesiminin, içinde yaşadığı topluma ait değerleri reddederek yahut hafife alarak farklı bir toplumun değerlerini benimsemesi sonucu, halk kitleleri ile aydınlar arasında kopukluk veya ikilik oluşmasına da **aydın yabancılaşması** denir.

YABANİLİK (SAVAGERY) Bkz. **BARBARLIK**

YADSIMA (NEGATION) Bkz. **OLUMSUZLAMA**

YAHUDİ DÜŞMANLIĞI (ANTISEMITISM) Bkz. **ANTİSEMİTİZM**

YAKINSAK SÜREÇLER (CONVERGENT PROCESSES) Farklı noktalardan yola çıktıkları, ya da farklı merkezlerden kaynaklandıkları halde, taşıdıkları benzer özellikler yahut kullandıkları ortak yöntemler nedeniyle, çeşitli aşamalardan geçtikçe ortak bir noktaya, belirli bir merkeze doğru yönelen, birbirine yakınlaşan süreçler.

YAKLAŞIM (APPROACH) Bir olayı, bir problemi veya konuyu, benzerlerinden temel noktalarda farklılıklar gösteren, ancak

kendi içinde tutarlılık arzeden ele alış, değerlendiriş, anlamlandırış ve yorumlayış biçimi.

YAKLAŞMA-KAÇINMA ÇATIŞMASI (APPROACH-AVOIDANCE CONFLICT) Birey için aynı hedefin hem çekici, hem de itici olmasından kaynaklanan çatışmayı ifade eden psikoloji terimi.

YAKLAŞMA-YAKLAŞMA ÇATIŞMASI (APPROACH-APPROACH CONFLICT) Kişinin, aynı anda doyumunun sağlanması mümkün olmayan iki farklı hedefe yaklaşmak için güdülenmesinden doğan çatışmayı ifade eden psikoloji terimi.

YALANLAMA (DENY) Bkz. **İNKAR**

YANILSAMA (ILLUSION) Bkz. **ALGI YANILMASI**

YANILTMACA (FALLACY) Aslında yanlış olduğu bilindiği halde başkalarını aldatmak amacıyla doğru gibi gösterilerek yapılan hileli çıkarsama veya akıl yürütme.

YANIT (ANSWER) Bkz. **CEVAP**

YANLIŞLAMACILIK (FALSIFICATIONISM) Bir önermenin bilimselliğinin, sözkonusu önermenin muhtemel gözlemlerle yanlışlanabilir bir biçimde formüle edilmiş olup olmaması ile belirlenebileceğini; bu yüzden bilimsel bilginin doğruların birikmesiyle değil, yanlışların ayıklanmasıyla ilerlediğini savunan görüş. (*K.R. Popper*) Bkz. **MANTIKSAL POZİTİVİZM, POZİTİVİZM, AKILCILIK, BİLİMSEL DEVRİM.**

YANSILAMA (IMITATION) Bkz. **TAKLİT**

YANSITMA (PROJECTION) Bireyin başarısızlıklarını yahut kabul görmeyen davranışlarının sorumluluğunu başkalarına yükleyerek kendini saklamaya çalışması şeklinde ortaya çıkan bir savunma mekanizması. **Örn.** Düşük not alan bir öğrencinin, bunun nedenini derse çalışmamasına değil, öğretmenin kötü niyetine bağlaması.

YANSIZLIK (NEUTRALITY) Bkz. **TARAFSIZLIK**

YAPAY ÇEVRE (ARTIFICIAL ENVIRONMENT) Bkz. **ÇEVRE**

YAPI (STRUCTURE) Dengeli, düzenli ve uyumlu ilişkilerle birbirine bağlı **öge**lerden meydana gelmiş bütün. Bkz. **YAPISALCILIK.**

YAPISAL AÇIKLAMA (STRUCTURAL EXPLANATION) Bkz. **AÇIKLAMA**

YAPISAL İŞSİZLİK (STRUCTURAL UNEMPLOYMENT) Bkz. **İŞSİZLİK**

YAPISALCI PSİKOLOJİ (STRUCTURALIST PSYCHOLOGY) Zihnin içeriği ile bütün psikolojik süreçlerin **içebakış** tekniği ile zihinsel ögelere ayrılarak çözümlenebileceği görüşünü savunan psikoloji okulu.

YAPISALCILIK (STRUCTURALISM) Çözümleme birimi olarak, **yapı**yı alan ve yapıyı da onu oluşturan ögelerin toplamından daha farklı bir nitelikte kabul eden yaklaşım. Buna göre bir cümlenin anlamının o cümleyi oluşturan kelimelerin anlamlarının toplanması ile değil, fakat tam tersine kelimelerin anlamlarının o dilin bütünlüğü içinde oluşması gibi, toplumsal olay veya kurumlar da içinde yeraldıkları toplumsal yapının bütünlüğü ile ilişkileri çerçevesinde anlaşılabilirler.

YAPTIRIM (SANCTION) **Müeyyide**. Toplumsal kuralların işleyebilmesi ve düzenin devamlılığının sağlanmasına yönelik olarak kişilere caydırıcı veya özendirici etkide bulunan **ceza** veya **ödül**. Cezalandırma niteliği taşıyan yaptırıma **olumsuz yaptırım**; ödüllendirmeye dayanan yaptırıma da **olumlu yaptırım** denir.

YARAR (UTILITY) Bkz. **FAYDA**

YARARCILIK (UTILITARIANISM) Bkz. **FAYDACILIK**

YARATMA (CREATE) Varetme, ortaya çıkarma, meydana getirme. Herhangi bir hammadde kullanmadan veya bir şeyin aracılığına başvurmadan, mutlak anlamda *yoktan varetme*ye **mutlak yaratma**; varolan malzemeyi kullanarak veya birtakım araçlardan yararlanarak yeni bir şey ortaya çıkarmaya ya

da bir esere yeni bir şekil vermeye de *izafî yaratma* denir. Mutlak yaratma Mutlak Varlığa, izafî yaratma ise insana özgü bir fiildir.

YARGI (JUDICIARY/JUDGEMENT) 1. Devletin en temel üç işlevinden biri olarak, belirli bir hukuk sistemi çerçevesinde, **yasama** organının meydana getirdiği kanunları somut durumlara uyarlamak, anlaşmazlıkları çözmek, böylece adaleti sağlamak amacıyla, bağlayıcı ve yaptırım gücüne sahip karar üretme. Bkz. **YASAMA, YÜRÜTME, HUKUK.**. 2. Bir konuda sonuç niteliğinde verilen karar; yargılama, değerlendirme sonrasında ulaşılan sonuç. 3. Doğru veya yanlış olarak nitelenebilen karar.

YARGI BAĞIMSIZLIĞI (INDEPENDENCE OF JUDICIARY) Devletin üç temel işlevinden biri olan yargının, bağımsız mahkemeler aracılığıyla ve diğer iki işlevi oluşturan **yasama** ve **yürütme**nin vesayet ve denetiminden uzak olarak yerine getirilmesi.

YARGILI ÖRNEKLEME (BIASED SAMPLING) Bkz. **ÖRNEKLEME**

YARGITAY (COURT OF APPEALS) Adliye mahkemelerinde verilen kararların temyiz edilebileceği ve ayrıca kanunla belirlenmiş bazı konulara ilk ve son derece mahkemesi olarak da bakmaya yetkili üst mahkeme.

YASA (LAW/ACT) Bkz. **KANUN**

YASA GÜCÜNDE KARARNAME (STATUTORY DECREE) Bkz. **KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME**

YASAL MONOPOL (LEGAL MONOPOLY) Dayanağını kanunlardan alan iktisadî, hukukî veya sosyal amaçlı tekel. Bu çerçevede devletin gelir sağlamak amacıyla kurduğu tekele **ikdisadî monopol**; yeni buluşlar veya araştırmaların teşviki ve patent haklarının korunması amacıyla firma ya da kişilere anlaşmalarla verilen bazı haklara **hukukî monopol**; bazı sosyal hizmetlerin sunulmasında rekabet nedeniyle gelecek dalgalanmaların önlenmesi amacıyla oluşturulan tekele de **sosyal monopol** denir. Ayrıca bkz. **TEKEL**.

YASAL-USSAL OTORİTE (RATIONAL-LEGAL AUTHORITY) Güç kullanımının meşruluğunun, belirli amaçları geçekleştirmek üzere konmuş rasyonel yasalarla sağlandığı iktidar yapısı. (*M. Weber*) Bkz. **GELENEKSEL OTORİTE, KARİZMATİK OTORİTE.**

YASAMA (LEGISLATION) Kanun yapma edimi. Ulusal veya uluslararası konularla ilgili bağlayıcı ve yaptırım gücü olan kuralları oluşturma, değiştirme yahut varolan kural veya yasaları iptal etme. Yasama sürecinin sonunda belli bir siyasal örgüt çatısı altında yaşayan insanların hak, yetki ve sorumlulukları belirlendiği için, bir toplumdaki yasama sistemi, hem o toplumdaki siyasal iktidar ilişkilerini, hem sosyal güçler dengesini, hem de o toplumu çevreleyen egemen değer ve inançları yansıtır. Bkz. **YÜRÜTME, YARGI.**

YASAMA DOKUNULMAZLIĞI (FREEDOM FROM ARREST) Parlamenter sistemlerde senato veya temsilciler meclisi üyelerinin, üyelikleri devam ettiği veya üyesi oldukları meclisin haklarında tersine bir kararı olmadığı sürece, gerek meclis içinde, gerekse meclis dışındaki fiil ve sözlerinden dolayı sorumlu tutulup yargılanamamaları garantisi.

YAŞAM STANDARDI (LIFE STANDARD) Toplumu oluşturan bireylerin, o toplumda tüketilen mal ve hizmetlerden yararlanabilme, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanabilme düzeyi.

YAŞAMBİLİM (BIOLOGY) Bkz. **BİYOLOJİ**

YATAY HAREKETLİLİK (HORIZONTAL MOBILITY) Bkz. **SOSYAL HAREKETLİLİK**

YATIRIM (INVESMENT) 1. Herhangi bir ürünün yetiştirilmesi veya iyileştirilmesi amacına yönelik olarak yapılan faaliyetlerin tümü. 2. Belirli bir dönemde ülkedeki mevcut üretim araçları toplamına ya da mevcut sermaye stokuna yapılan ilaveler. Üretim sürecini işler halde tutmak ya da geliştirmeye yönelik olarak girişimciler tarafından yapılan harcama.

YAZÇİZCİLİK (RED TYPE) Bkz. **KIRTASİYECİLİK**

YAZGI (FATE) Bkz. **KADER**

YAZGICILIK (FATALISM) Bkz. **KADERCİLİK**

YEDEK AKÇELER (RESERVES) **İhtiyatlar**. İlerde meydana gelmesi muhtemel zararların karşılanması, işletmenin faaliyetini sürdürmesi veya gelişmesinin sağlanması, pay sahiplerine istikrarlı kâr dağıtımının mümkün kılınması.. gibi amaçlarla ticarî işletmelerce kazançlardan ayrılarak oluşturulan kaynaklar. Yedek akçeler bilançonun pasif kısmında ve özkaynaklar içinde gösterilir. Yasaların emredici hükümleri gereğince ayrılan yedeklere **zorunlu yedek akçeler**; işletme yöneticilerinin kendi insiyatifleriyle ayırdıkları yedeklere de **ihtiyarî yedek akçeler** adı verilir.

YEDEK SANAYİ ORDUSU (INDUSTRIAL RESERVE ARMY) Üretimden alıkonmuş veya uzaklaştırılmış,. geçici ya da sürekli olarak işsiz bırakılmış, gerektiğinde çalışan kesim üzerinde baskı unsuru olarak kullanılan ve hazır-ucuz işgücü olarak görülen kitle.

YENİ DÜNYA DÜZENİ (THE NEW WORLD ORDER) 1980'li yılların ortalarından itibaren SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinde görülen açıklık, yeniden yapılanma, demokratikleşme vb. değişmeleri kapsayan köklü dönüşüm süreci, iki Almanyanın birleşmesi, **Körfez Krizi** ve **Körfez Savaşı** gibi gelişmelere paralel olarak, II. Dünya Savaşı sonunda dönemin süper güçleri SSCB ve ABD tarafından belirlenen statükonun bozulması, sosyalist blokun çökmesi ile dünyanın tek kutuplu hale gelmesi, tüm dünyada bir globalleşmenin yaşanmaya başlanması sonucunda, ABD'nin tüm dünyayı denetimine alma isteği doğrultusunda önerdiği kapitalizm, demokratikleşme ve bütünleşmeye dayalı yeni bir güçler dengesi ile yeni bir güvenlik sisteminin oluşturulmasını öngören sistem.

YENİ KORUMACILIK (NEW PROTECTIONISM) Dış ticaretin çeşitli engellerle sınırlandırılarak ülkenin dış ticaret zararlarına karşı korunması ilkesine dayalı merkantilist korumacı anlayı-

şın 20. yüzyılda, özellikle de işsizlik ve durgunluğun yaygınlaştığı ekonomilerin bunalım dönemlerinde yeniden dirilen modern versiyonu. **Yeni merkantilizm** olarak da anılan yeni korumacılık, 1930 dünya bunalımı ve 1970'li yılların petrol şokuyla gelen bunalımlı dönemlerde, egemen anlayış haline gelmiş; kotalar, sağlık ve standardizasyon koşulları getirmek suretiyle azgelişmiş ülkelerden sanayileşmiş ülkelere yapılan ihracatın kısıtlanması şeklinde uygulamaya yansımıştır.

YENİ MERKANTİLİZM (NEW MERCANTILISM) Bkz. **YENİ KORUMACILIK**

YENİ SAĞ (NEW RIGHT) Kapitalist sistemin 70'li yıllar boyunca içinde bulunduğu krizi aşmak için geliştirilen ve ekonomide devletin yükümlülüklerini azaltmak, sosyal maliyetlerini gözardı ederek liberalizmi tam olarak uygulamak, kendine özgü bir ahlâk felsefesi oluşturarak, dejenere olmuş bir çok değere eski itibarını yeniden kazandırmak gibi özelikler taşıyan; Reagan yönetimindeki ABD ve Thatcher yönetimindeki İngiltere'de öne çıkmakla birlikte bütün 80'li yıllar boyunca Avrupa ve Japonya'da sağ iktidarların benimsemiş olduğu ideoloji. Bkz. **SAĞ, SOL, YENİ SOL.**

YENİ SOL (NEW LEFT) 1960 yılından itibaren İngilterede çıkan *New Left Review* dergisi çevresinde toplanan yazarların yanısıra bir çok Avrupalı sosyalist düşünürü de içine alan ve marksist kuramın öngörülerinin gerçekleşmemesinin nedenleri, kuramsal yanılgı, çıkmaz ve tıkanıklıklarla ilgili olarak yapılan tartışmaların ışığında, felsefe ve sosyal bilimlerin yeni araç ve yöntemlerinin de kullanılmasıyla oluşturulan, marksizmin temel ilke ve kavramlarına bağlı kalarak, dünyada son yüzyılda meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmeleri de açıklama gücüne sahip yeni bir teori kurmayı amaçlayan akım. Bkz. **SOL, SAĞ, YENİ SAĞ.**

YENİ SÖMÜRGECİLİK (NEO COLONIALISM) 1. Emperyalist güçler tarafından, askerî sömürgecilikten kurtulmuş, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan ülkeler üzerinde, si-

yasal denetim ve ekonomik sömürüyü devam ettirmek amacıyla sözkonusu ülkelere ikdisadî, siyasî, askerî, ideolojik ve kültürel baskı yapılması biçiminde ortaya çıkan sömürge düzeni. 2. Geleneksel sömürgeciliğin kârlı olmaktan çıkması üzerine sömürgeci devletlerin, sömürgelerine siyasal bağımsızlık verdikleri, ancak sömürge dönemindeki güçler dengesinin korunarak yeniden üretilmesini sağlamak için geliştirdikleri bağımlılık düzeni. Bkz. **SÖMÜRGECİLİK.**

YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK DÜZEN (NEW INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER) 1970'li yıllarda bazı azgelişmiş ülkelerin, mevcut uluslararası iktisadî sistemin kendileri aleyhine işlediği düşüncesinden hareketle, temel amacı varolan düzeni azgelişmiş ülkelerin de yararlanacakları, bu ülkelerin hızlı sanayileşmelerine imkân verecek yeni bir düzene dönüştürmek, bunun için de zengin kuzey ülkeleri ile yoksul güney ülkeleri arasında yeni bir işbirliğine, karşılıklı çıkar esasına dayanan eşit ve adil ilişkiler düzenine gerek olduğu teziyle Birleşmiş Milletler nezdinde yaptıkları girişimler sonucunda, 1974 yılında BM tarafından benimsenmiş olan deklerasyon ve eylem planı. Bkz. **KUZEY-GÜNEY DİYALOĞU.**

YENİDEN DEĞERLEME (REVALUATION) İktisadî kıymetlerin hızlı enflasyon karşısında kısa sürede değersiz hale gelmeleri, yahut büyük oranda değer kaybetmelerini önlemek amacıyla, bilançoya dahil, amortismana tabi iktisadî kıymetler ile bu kıymetler üzerinden daha önce ayrılmış amortismanların, her hesap dönemi sonu itibariyle, Maliye Bakanlığı'nca tespit ve ilan edilen belirli, sabit bir katsayı yardımıyla değerlerinin yeniden belirlenmesi. Yeniden değerleme yapmak İktisadî Devlet Teşekkülleri için zorunlu, diğer işletmeler içinse isteğe bağlıdır.

YER DEĞİŞTİRME (DISPLACEMENT) Bir güdünün hedefini, yerine başka bir hedef koyarak gizleme. Kişinin belirli komplekslerinin etkisiyle ve içinde bulunduğu gergin durumdan kurtulabilmek için asıl sıkıntı kaynağı olan davranışını, daha kabulü mümkün bir diğeriyle değiştirmesi; sıkıntının transferi. Herhangi bir eğilimi, düşmanlığı veya güdüyü ulaşılamayan

gerçek hedefin dışında, ulaşılabilen bir hedefe yönelterek gidermeyi mümkün kılan bir tür savunma mekanizması. **Örn.** Bilinçaltındaki günahkârlık duygusu ya da suçluluk hissinin, ellerin kirliliği fikriyle yer değiştirmesi sonucu bazı kişilerin sürekli ellerini yıkamaları; babasına kızan bir çocuğun babasına olan kızgınlığını kardeşinden çıkararak onu dövmesi.

YEREL DEMOKRASİ (LOCAL DEMOCRACY) Demokratik ilkelerin sadece ulusal düzeydeki kararların alınmasında kullanılmasının yeterli görülmeyerek yerel nitelik taşıyan kararların alınmasında da kullanılması, böylece siyasal katılım, kamu denetimi, eşitlik gibi demokratik değerlerin yerel karar alma süreçlerine de hakim kılınmasını öngören demokrasi anlayışı. Bkz. **ENDÜSTRİYEL DEMOKRASİ, DEMOKRASİ.**

YEREL YÖNETİM (LOCAL ADMINISTRATION) **Mahallî idare.** Devletin temel işlevlerinin bir bölümünü, hem kaynakların daha verimli ve denetimli kullanılması, hem de halkın yönetime katılımının sağlanması amacıyla kurulan yerel birimlerle ve seçimle işbaşına getirilen yöneticilerin başkanlığında yerine getirilmesi.

YERİNDEN YÖNETİM (DECENTRALIZATION) **Adem-i merkeziyet.** Merkeziyetçiliğin tersi olarak mahallî idarelerin merkezî yönetim karşısındaki yetki ve özerkliğinin genişletilmesi; merkezin gücünün kırılması; yetkilerin merkez ile taşra arasında paylaştırılması; merkezileşmenin önlenmesine yönelik karar ve uygulamalar. Bkz. **YEREL YÖNETİM, YETKİ GENİŞLİĞİ, YEREL DEMOKRASİ.**

YEŞİL DEVRİM (GREEN REVOLUTION) 20. yüzyılın son çeyreğinde tarım teknolojisindeki önemli gelişmeler, sunî gübre kullanımı ve sulama olanaklarının iyileştirilmesi sonucu azgelişmiş ülkelerde tarımda ulaşılan yüksek verimliliği ifade etmek üzere kullanılan deyim.

YETENEK (ABILITY) **Kabiliyet.** Doğuştan gelen ya da eğitim ve pratikle kazanılan, zihinsel yahut fiziksel etkinliklerde buluna-

bilme kapasitesi. Bir işi göreceli olarak daha çabuk ve nitelikli yapabilme gücü.

YETERLİ OLMA GÜDÜSÜ (COMPETENCE MOTIVATION) Kişinin çevresiyle etkileşimini mümkün kılacak becerileri geliştirme ve aynı zamanda sahip olduğu gizil güçlerini kullanma güdüsü.

YETKE (AUTHORITY) Bkz. **OTORİTE**

YETKİ GENİŞLİĞİ (DECONCENTRATION) Hiyerarşik bir örgüt içerisinde, gerek yasal düzenlemeler sonucu gerekse üst kademedeki yöneticilerin ihtiyarî olarak bir kısım yetkilerini, hem örgüt içerisinde yetki ve sorumluluğu dağıtmak, hem de kırtasiyeciliği enaza indirerek iş akışını hızlandırıp verimliliği artırmak amacıyla alt kademedeki yöneticilere devretmesi.

YORDAM (TECHNIQUE) Bkz. **TEKNİK**

YORDAMA (REGRESSION) Bkz. **REGRESYON**

YORUMSAMA (HERMENEUTICS) **Hermeneutik**. Sosyolojide, sosyal gerçeklik ile düşünce arasında neredeyse bire-bir bir ilişki kurmaya çalışan pozitivist bakış açısına bir tepki olarak geliştirilen ve dünya görüşü ile gerçekliğin yorumlanması arasında sürekli gidiş gelişler kurarak, bütünü parça, parçayı da bütünle birlikte anlamanın en güzel yolunun yorumlama olduğunu ileri süren yaklaşım.

YÖNETİM (ADMINISTRATION) 1. **İdare**. Mevcut kaynakları ortak bir amacı gerçekleştirmek için kullanan insanların etkinliklerinin, sözkonusu amacın en kısa zamanda ve en verimli biçimde elde edilmesini sağlamak amacıyla koordine edilmesi. 2. Bir örgütün amacını gerçekleştirebilmesi için oluşturulan formel hiyerarşi.

YÖNETİMSEL DEVRİM (MANAGERIAL REVOLUTION) Modern teknolojik bilgi ile donanmış yöneticilerin, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmamalarına rağmen, yetenek, bilgi ve becerileriyle sözkonusu mülkiyeti elinde tutan kapitalistlerden

daha güçlü hale gelerek, dünyanın fiilî yöneticileri durumuna geldiklerini böylece, yöneticilerin egemen olduğu yeni bir tarihsel dönemin kapısını açtıklarını ileri süren görüş. (*J. Burnham*)

YÖNETMELİK (BY LAW) Bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarına giren konu ve işleri düzenlemek amacıyla anayasa, yasa ve tüzüklere aykırı olmamak kaydıyla hazırladıkları hukukî ve idarî bağlayıcılığı olan metinler.

YÖNEYLEM ARAŞTIRMASI (OPERATIONAL RESEARCH) Karmaşık idarî, ekonomik veya siyasal olaylarla ilgili kararların alınmasında uygulanan bir yöntem. Buna göre önce amaçlar ve araçlar belirlenir. İkinci aşamada amaç ve araç arasında rasyonel ilişkileri gösteren matematiksel modeller geliştirilir. Üçüncü aşamada bu modeller uygulamaya konur ve en iyi işleyen modele uygun olacak şekilde karar alınır.

YÖNLENDİRMEYEN TEDAVİ (NON-DIRECTIVE THERAPY) Hastanın, sorunlarını terapistin yerine kendisinin çözmeyi öğrenmesinin gerekli olduğu ilkesine dayanan ve hastaya tedavide etkin rol vererek, onun kendisini ifadesine en fazla imkân tanıyan **psikoterapi** yöntemi.

YÖNTEM (METHOD) 1. **Metod**. Usul. Bir amacın gerçekleştirilmesi, bir hedefe ulaşılabilmesi için izlenen yol, stratejiler bütünü. 2. Araştırma, çalışma ve bir sonuç elde etmek için kullanılan akıl yürütme biçimi.

YÖNTEMBİLİM (METHODOLOGY) 1. **Metodoloji**. Belirli disiplinler özelinde, gerçekliğin anlaşılması ve açıklanmasına yönelik bilgilerin üretilmesinde kullanılan yol, yöntem ve yordamları inceleyen bilimdalı. 2. Amaca ulaşılabilmesi için ne tür araç ve yöntemler kullanılması gerektiği konusunda geliştirilen bilgilerin sistemli ve düzenli olarak ifade edildiği kavramsal sistem.

YUKARI BARBARLIK (UPPER BARBARISM) Bkz. **BARBARLIK**

YUMUŞAMA (DETENTE) **Detant.** 1960 ortalarında ilk defa tartışılmaya başlanan ve 1969-1975 yılları arasında; Doğu-Batı yarışının daha az acil ve daha az önemli olduğunu kabul eden, karşılıklı menfaat ilişkilerinin mümkünlüğünü tanıyan ve süper güçler arasındaki düşmanca ilişkiyi yeniden düzenleyen ABD Başkanı Nixon'ın Sovyetler Birliği'ne karşı benimsediği politik strateji.

YURTTAŞLIK (CITIZENSHIP) Bkz. **VATANDAŞLIK**

YÜCELTME (SUBLIMATION) **Süblimasyon.** Engellenen veya meşru kabul edilmeyen bir güdünün meşru kabul edilen bir üretimde kullanılmak üzere bilinçsiz bir şekilde kanalize olması. **Örn.** Sevdiğine kavuşamayan bir aşığın iyi bir sanatçı olması.

YÜKLEME TEORİSİ (ATTRIBUTION THEORY) İnsan davranışları ile ilgili yargıların, sözkonusu davranışlar ve onlara neden olduğu düşünülen faktörlere yüklenen anlamlarla kayıtlı olduğunu savunan kuram. Buna göre, başkalarının davranış nedenlerine yüklediğimiz anlam değiştikçe o davranışlarla ilgili yargılarımız da değişir. Dolayısı ile davranışlarla ilgili yargılar öznel durumlarla içiçe oluşur.

YÜRÜTME (EXECUTION) 1. Devletin üç temel işlevinden birisi olarak, **yasama** organı tarafından hazılanan kanunların uygulanması. Bkz. **YASAMA, YARGI.** 2. Bürokrasiyle ilgili işlerin tamamı. 3. Her çeşit örgütte yönetim ve denetim işleriyle, yetkili kişilerin yaptıkları icraatlar bütünü. Bkz.

YÜZEN KUR SİSTEMİ (FLOATING EXCHANGE RATE SYSTEM) Bkz. **ESNEK DÖVİZ KURU SİSTEMİ**

Z

ZAMAN (TIME) Hareketi ve oluşu çevreleyen, varoluşun içinde çereyan ettiği kozmik süreç. Bkz. **MEKAN, NİCELİKSEL ZAMAN, NİTELİKSEL ZAMAN.**

ZAMAN SERİLERİ (TIME SERIES) İstatistiksel bir araştırmada yapılan gözlemlerin belirli zaman dilimlerinde aldıkları değerlerin bir araya getirilmesiyle oluşan seriler.

ZANAATÇILIK (ARTISANSHIP) Sanayi devriminden önceki yüzyıllarda yaygın olan, sınırlı bir el emeğinin yardımıyla iş gören küçük üreticilerden meydana gelen meslek grubu; bu temele dayanan geçim tarzı. Kullandığı üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve faaliyetlerinin ürünlerini doğrudan kendisi satan üretici-tüccar durumundaki küçük üreticiye de zanaatçı denir.

ZARAR (LOSS) Bkz. **KAR**

ZEKA (INTELLIGENCE) 1. Karşılaşılan teorik ya da pratik problemlere çözüm bulmak için zihnin çeşitli fonksiyonlarını birarada kullanabilme kapasitesi. Zihnin fonksiyonlarının uyumlu çalışması sonucu ortaya çıkan yetenekler bileşimi. 2. Çevreye uyum sağlama, bilgi birikimini ustaca kullanabilme, düşünme ve çözüm yolları üretebilme, araç geliştirme, öğrenme, öğrenilen şeylerden yararlanabilme, yeni durumlara uyum sağlayabilme gibi unsurlardan oluşan yetenek bütünlüğü.

ZEKA TESTİ (INTELLIGENCE TEST) **IQ testi**. İnsanın zeka düzeyinin ölçülmesi amacıyla ve normal bir insan bebeğinin belirli aşamalarda göstermesi beklenen zihinsel gelişim referans alınarak hazırlanan bir dizi sorudan oluşan test. Bu test sonucu, teste tabi tutulan kişinin verdiği cevaplara göre zihin veya ze-

ka yaşı hesaplanmakta ve takvim yaşının zihin yaşına bölünerek 100'le çarpılmasıyla elde edilen sayı sözkonusu kişinin zeka düzeyinin göstergesi kabul edilmektedir.

ZENGİNLER KLÜBÜ (RICHERS' CLUB) **Onlar Klübü.** ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Japonya, Belçika, Hollanda, İsveç'ten oluşan ve dünya ticareti ve uluslararası finansal piyasaların yönlendirilmesinde etkin rolü olan ülkelerin biraraya gelerek oluşturdukları topluluk.

ZİHİN (MIND) 1. Bir bireyin algılama, hatırlama, tahayyül etme, hissetme, kavrama, düşünme gibi yapı ve işlev bakımından o bireye bağlı olan süreçlerin uyumlu bütünlüğü. Düşünme, anlama, kavrama, yorumlama gibi insanı diğer canlılardan ayıran yetilerin kaynaklandığı merkez. 2. Maddî olmayan ve bütün varlıkların temelini oluşturan öz.

ZİHİN EMEĞİ (MENTAL LABOUR) Bkz. **EMEK**

ZİHİNSEL YETERSİZLİK (MENTAL DEFICIENCY) Zeka geriliği; doğuştan veya bir hastalık ya da hasar sonucu zihnin fonksiyonlarını normal şekilde yerine getirememesi durumu.

ZORLANMA (STRESS) Bkz. **STRES**

ZORUNLU İHTİYAÇ (VITAL NEED) Yaşamın sürdürülebilmesi için zorunlu, tüm canlıların onsuz yapamayacakları beslenme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlar. Giderildikçe haz, giderilmedikçe elem veren, ancak hayatın idamesi için yaşamsal önem taşımayan ihtiyaçlara da **zorunlu olmayan ihtiyaçlar** denir.

ZORUNLU OY VERME (COMPULSORY VOTING) Oy kullanmayan kişinin temsil edilmemiş olacağı varsayımına dayanarak, siyasal sistemde herkesin temsil edilmesini sağlamak veya siyasal katılımı artırıp, siyasal sistem yahut rejimin meşruluğunu onaylatmak amacıyla, seçimlerde oy kullanmanın isteğe bağlı olmaktan çıkarılıp zorunlu hale getirilmesi; oy kullanmayanların makul mazeret gösteremedikleri takdirde para cezası veya

çeşitli haklardan mahrum edilerek cezalandırılmasını öngören seçim yöntemi.

ZORUNSUZLUK (İNDETERMİNİSM) Bkz. **İNDETERMİNİZM**

ZULÜM (CRUELTY) 1. Bir şeyi ait olduğu yapı, ortam veya çerçevenin dışına koymak. 2. Meşru hakların çiğnenmesi, hukukun tanınmaması. Baskı yönetimi. İlke ve kural tanımayan, keyfî davranış. 3. Kendisine tanınan hukukî sınırı geçme, haddi aşma, başkasının mülkünde tasarrufta bulunmaya kalkma. Bkz. **ADALET**.

TÜRKÇE–İNGİLİZCE DİZİN

a

abluka blockade
acyo kuramı agio theory
açık artırma open bidding/auction
açık bono blank promissory note
açık bütçe open budget
açık eksiltme dutch auction
açık finansman deficit financing
açık işlev manifest function
açık işsizlik open unemployment
açık kapı politikası open door policy
açık kredi open credit
açık piyasa işlemleri open market operations
açık poliçe blank bill
açık toplum open society
açık uçlu soru open-ended question
açıklama explanation
açıklık politikası glasnost
açıkoturum panel
ad hoc hipotez ad hoc hypothesis
adalet justice
adam kayırmacılık nepotism
adaptasyon adaptation
adcılık nominalism
adem-i merkeziyet decentralization
adi şirket ordinary partnership
adlayıcı ölçek nominal scale
agnostisizm agnosticism
ağa landlord
ağır sanayi heavy industry
ağızcıl dönem oral stage
ağlatı tragedy
ahd-i atik old testament
ahd-i cedid new testament
ahkam-i şer'iye judgements of islamic law
ahlakbilim ethics
ahlakî bireycilik ethlical individualism
ahlakî görecelilik ethical relativism
ahlakî yargi ethical judgement
aile family
aile sosyolojisi sociology of family
ajitasyon agitation
akademik özerklik academic autonomy
akademik özgürlük academic freedom
akıcılık mobility
akıl reason/intellect
akılcılık rationalism
akış çizelgesi flow chart
akışkanlık liquidity
akla yatkınlaştırma rationalization
aklî denge mental balance
akrabalık kinship
akreditif letter of credit
aksiyolojl axiology
aksiyom axiom
akt act
aktarım transference
aktif nüfus active population
aktif olmayan nüfus non-active population
aktif para talebi effective demand for money
aktifler assets
alan araştırması area study
alan kuramı field theory
alan örneklemesi area sampling
algı dönüşümü conversion
algılama perception

algı yanılması illusion
alım gücü purchasing power
alışkanlık habit
alinasyon alienation
alivre işlemler time bargain/short selling
alman merkantalizmi cameralism
alman tarihçi okulu german historical school
almaşık alternative
alternatif alternative
alternatif maliyet alternative cost
altın para standardı gold standard
altkültür subculture
altruistik intihar altruistic suicide
altruizm altruism
altyapı infrastructure
amaçbilim teleology
ambargo embargo
amblem emblem
amiyane bilgi ordinary knowledge
amnezi amnesia
amortisman depreciation
amortisman muhasebesi depreciation accounting
ampirik ifadeler empirical statements
anahanlık matriarchy
anakronizm anachronism
analitik önerme analitical proposition
analiz analysis
analiz eğrisi analysis curve
anamal capital
anamalcilik capitalism
anarşist bilgi kurami anarchic theory of knowledge
anarşizm anarchism
anasoyluluk matrilinearity
anayasa constitution
anayasa mahkemesi constitutional court
angarya forced labor
animizm animism
anket questionnaire
anlam meaning
anlama understanding
anlamlılık meaningfulness / significance
anlamsal açıklama reasonal explanation
anlaşma agreement
anoloji analogy
anomi anomie
anomik intihar anomic suicide
anonim şirket joint-stock company
anormal davranış abnormal behaviour
anormal davranış psikolojisi psychology of abnormal behaviour
antagonizma antagonism
antant entente
antinomi antinomy
antisemitizm antisemitism
antitez antithesis
antlaşma treaty
antrepo rejimi warehousing system
antropoloji antropology
antropometri antropometry
antropomorfizm anthropomorphism
antroposentrisizm anthropocentricism
a posteriori a posteriori
a posteriori bilgi a posteriori knowledge
a priori a priori
a priori bilgi a priori knowledge
ara mallar intermediate goods
ara seçim by election
arabuluculuk mediation
aralıklı ölçek interval scale
aralıklı tekrar yöntemi distributed practice method
araz accident
arbitraj arbitrage
ardzamanlılık diachronism
argo jargon
arızi gelir accidental income
aristokrasi aristocracy
artan oranlı vergi progressive tax
artık değer surplus value

artık emek surplus labor
artikülasyon articulation
arz supply
arzın fiyat esnekliği price elasticity of supply
arz yanlı iktisat supply side economics
arz-talep kanunu law of supply and demand
asabiyet group feeling
asgari geçim düzeyi subsistence level
asgari ücret minimum wage
asimilasyon assimilation
askerî demokrasi military democracy
astroloji astrology
asya tipi üretim tarzı asiatic mode of production
aşağı mallar inferior goods
aşağılık kompleksi complex of inferiority
aşamalar kuramı theory of stages of development
aşar tithe
aşırı istihdam over employment
aşırı sömürü over exploitation
aşiret clan
aşkın transcendent
ataşe attache
atatürkçülük kamalism
ateizm atheism
atıl kapasite unutilised capacity/idle capacity
atıl para talebi demand for idle money
atomculuk atomism
atomizasyon atomization
atüt
avans advance
avcı toplayıcı toplum hunter and food gathering society
avrupa komünizmi european communism
avusturya okulu austrian school
ayaklanma insurrection
aydın enlightened / intellectual
aydın despot benevolent dictator
aydın despotizmi intellectuals' despotism
aydın yabancılaşması alienation of intellectuals
aydınlanma enlightenment
aydınlanma çağı the enlightenment
aynî haklar
aynî sorumluluk
aynî teminat guarantee in kind
aynî ücret wage in kind
aynî yardım aid in kind
ayrılıkçılık separatism
azalan marjinal fayda diminishing marjinal utility
azalan oranlı vergi regressive tax
azalan verimler kanunu law of diminishing returns
azgelişmiş ülkeler underdeveloped countries
azgelişmişliğin gelişmesi development of underdevelopment
azgelişmişlik underdevelopment
azınlık hükümeti minority government

b

babahanlık patriarchy
babasoyluluk patrilinearity
bağımlı değişken dependent variable
bağımlılık ihtiyacı dependence need
bağımlılık kuramları dependence theories
bağımsız değişken independent variable
bağıntı correlation
bağışıklık kazandırma immunization
bağlam context
bağlantısızlık non-alignment
bağlantısızlık hareketi non-alignment movement

bağlılık ihtiyacı belongingness needs
banka bank
banker banker
banknot banknote
barbarlık barbarism
barışçı yaklaşımlar peacefull approaches
basiret presentiment/premonition
baskı grubu pressure group
baskı yönetimi despotism
basmakalıp stereotype
bastırma repression
başabaş noktası break-even point
başarı güdüsü achievement motivation
başkanlık sistemi presidential system
başkonsolos general consol
batıcılık westernism
batıl false belief
batılılaşma westernization
batınilik esoterism
bedelsiz ithalat import with waiver
bedeviyet
bel'am
belirlenemezcilik indeterminism
belirlenimcilik determinism
belit axiom
bellek memory
bencilik egoism
benlik ego
benlik ülküsü ego ideal
benmerkezcilik egocentricism
beşerî din
beşerî sermaye human capital
beşerileşme
betimleme description
beyaz yakalılar white colors
beyin brain
beyin emeği brain labour
beyin göçü brain drain
beyin yıkama brain washing
beyt'ül mal treasury of islamic state
beyt'ül hikmet the house of wisdom
biçimbilim morphology
biçimsel ifadeler formal sentences
bid'at
big bang kuramı big-bang theory
bilanço balance sheet
bilgi knowledge
bilgi sosyolojisi sociology of knowledge
bilgi toplumu information society
bilgibilim epistemology
bilgibilimsel çoğulculuk epistemological pluralism
bilgibilimsel gerçekçilik epistemological realism
bilgibilimsel ikicilik epistemological dualism
bilgibilimsel tekçilik epistemological monism
bilim science
bilim antropolojisi anthropology of science
bilim felsefesi philosophy of science
bilim sosyolojisi sociology of science
bilimcilik scientism
bilimdalı discipline
bilimsel bilgi scientific knowledge
bilimsel devrim scientific revolution
bilimsel dogmatizm scientific dogmatism
bilimsel işletme scientific management
bilimsel kanun scientific law
bilimsel şovenizm scientific chauvinism
bilimsel yöntem scientific method
bilinç consciousness
bilinçaltı subconscious
bilinçaltı süreçler subconscious processes
bilinçdışı unconscious
bilinçdışı güdülenme unconscious motivation
bilinemezcilik agnosticism
bilişsel gelişme teorisi theory of cognitive development

biometri biometry
bireşim synthesis
birey individual
bireycilik individualism
bireysel ekonomik denge individual's economic equilibrium
birincil grup primary group
birincil işler primary occupations
bitişik bölge the contigous zone
biyoloji biology
biyolojizm biologism
biyometeoroloji biometeorology
biyopolitik biopolitics
bolluk paradoksu
bollukculuk abondanism
bolşevizm bolshevism
bona fide
bonapartizm bonapartism
bono promissory note
borçlanma oranı debt ratio
borsa bourse
borsa rayici
boş zihin tabula rasa
boşanma divorce
boy clan
boykot boycott
boyun eğme submission
bölüşüm distribution
brejnev doktrini brezhnev doctrine
bretton wood konferansı bretton wood conference
bretton wood sistemi bretton wood system
buhran crisis
bulyonizm
bunalım crisis
burjuvazi bourgeoisie
bürokrasi bureaucracy
bürokratik kollektivizm bureaucratic collectivism
bütçe budget
büyü magic
büyük patlama teorisi big-bang theory
büyükelçi ambassador

C

cahiliye
cambridge okulu cambridge school
canlıcılık animism
canruhçuluk animism
cari oran current ratio
carter doktrini carter doctrine
caydırma deterrence
cebriye
cehalet ignorance
cehennemi döngü infinite cycle
cemaat community
cemiyet society
cevap answer
cevap alanı range of answers
cevher substance
cf cost and freight
cif cost insurance freight
cihat
cinsiyet sexuality
cinsiyet rolleri sexual roles
cinsiyete dayalı işbölümü sexual division of labor
ciro endorsment
cizye
comecon
common wealth
cumhuriyet republic
cunta junta
cüz'i irade

Ç

çağdaşlaşma modernization
çağrışım association
çalışma serbestliği liberty of working
çarpan multiplier
çatışma conflict

çatışma teorisi conflict theory
çek cheque
çekirdek aile nucleus family
çelişki contradiction
çelişkinin kurumsallaşması institutionalization of conflict
çelişmezlik ilkesi principle of non-contradiction
çerçeve framework
çete guerilla
çevirme conversion
çevre environment
çevre aydını peripherical intellectual
çevrebilim ecology
çevrecilik environmentalism
çevresel etki değerlendirmesi environmental impact evaluation
çevrimsel yaklaşım cyclical approach
çıkar grubu interest group
çıkarım inference
çıkmaz dilemma
çiftler halinde öğrenme paired-associate learning
çobanlık pastoralism
çocukluk childhood
çoğaltan multiplier
çoğulcu toplum plural society
çoğulculuk pluralism
çoğunluk partisi majority party
çoğunluk sistemi majority system
çok partili sistem multi-party system
çok taraflı yardım multilateral aid
çokaşamalı örnekleme multi-stage sampling
çokeşlilik polygamy
çokevreli örnekleme multi-phase sampling
çokkarılılık polygyny
çokkocalılık polyandry
çoklu kişilik multiple personality
çoktanrıcılık polytheism
çokuluslu şirketler multinational corporpations
çözülme disorganization/dissociation
çözümleme analysis

d

dağılma decomposition
dağıtım distribution
dalgalı kur sistemi floating exchange rate system
damping dumping
danışmanlık psikolojisi counseling psychology
danıştay council of state
daraltıcı ekonomik politika contractionary economic policy
darboğaz
dardanizm dardanism
darvinizm darwinism
dar'ül erkam
dar'ün nedve
davranış bilimleri behavioral sciences
davranış bozukluğu behavioral disorder
davranışçılık behaviourism
davranış grubu attitude group
dayanışma solidarity
dayıcılık nepotism
dedüksiyon deduction
deflasyon deflation
deflasyonist politika deflationary policy
değer value
değer paradoksu paradox of value
değer teorileri value theories
değer yargısı value judgement
değerbilim axiology
değerleme valuation
değerleme ölçüleri valuation criteria
değerler sistemi value system
değersiz alacak bad debt
değilleme negation
değişim exchange

değişim değeri exchange value
değişim kuramı exchange theory
değişken variable
değişken kur sistemi flexible exchange rate system
değişken sermaye variable capital
dehşet dengesi balance of terror
deizm deism
delikanlılık adolescence
demagoji demagogy
demografi demography
demokratik elitizm democratic elitism
demokratik kapitalizm democratic capitalism
demokratik merkeziyetçilik democratic centralism
demokratik sosyalizm democratic socialism
deneme-yanılma metodu method of trail and error
deney experiment
deney grubu experimental group
deneycilik empiricism
deneyim experience
deneysel psikoloji experimental psychology
denge fiyatı equilibrium price
denge gelir düzeyi equilibrium level of income
denge miktarı equilibrium quantity
denge teorisi equilibrium theory
denge ve fren check and balance
denk bütçe balanced budget
depolitizasyon depolitization
depresyon depression
derebeylik feudalism
despotizm despotism
detant detente
determinizm determinism
devalüasyon devaluation
devlet state
devlet fetişizmi state fetishism
devlet hazinesi state treasury
devlet kapitalizmi state capitalism
devlet şurası council of state
devlet tahvili treasury bond
devletin görece özerkliği relative autonomy of state
devletleştirme nationalization
devrim revolution
dezenflasyon disinflation
dış politika foreign policy
dış ticaret hadleri terms of foreign trade
dış yardım foreign aid
dışa dönük kişilik outward-looking personality
dışa dönük sanayileşme outward-looking industrialization
dışın yönlendirdiği kişilik other-directed personality
dışkıl dönem anal stage
dışsal ekonomiler external economies
dışsal kayıplar external diseconomies
dışsal yararlar external economies
dışsallık externality
dıştan evlenme exogamy
diğergamlık altruism
dikey hareketlilik vertical mobility
dikkat attention
dikotomi dichotomy
dil language
din religion
din felsefesi philosophy of religion
din sosyolojisi sociology of religion
dinamik analiz dynamic analysis
dinbilim theology
dinî ifadeler religious statements
dinsel değer religious value
dinsel rasyonalizm religious rationalism
diplomasi diplomacy
diplomatik misyon diplomatic mission
diplomatik pazarlık diplomatic bargaining
dirimbilim biology

disiplin discipline
diskur discourse
diyagram diagram
diyalektik dialectic
diyalektik idealizm dialectical idealism
diyalektik mantık dialectical logic
diyalektik materyalizm dialectical materialism
diyalektik yöntem dialectical method
dizin index
dogma
dogmatizm dogmatism
doğa nature
doğacılık naturalism
doğal natural
doğal ayıklanma natural selection
doğal çevre natural environment
doğal gözlem natural observation
doğal hal state of nature
doğal hukuk natural law
doğal işsizlik oranı natural unemployment rate
doğal tekel natural monopoly
doğal ücret kuramı natural wage theory
doğru true
doğrudan demokrasi direct democracy
doğrulama verification
doğruluk truth
doğrusal ilerlemeci yaklaşım linear progressivist approach
doğrusal perspektif linear perspective
doğrusal programlama linear programming
doğrusal yaklaşım linear approach
doğu despotizmi oriental despotism
doğubilim orientalism
doğum birth
doğum kontrolü birth control
doğum oranı birth rate
doktrin doctrine
dolaysız demokrasi direct demokracy
domino teorisi domino theory
dominyon dominion
donuk diplomasi deep freeze diplomacy
dönemsel işsizlik seasonal unemployment
dönemsellik varsayımı assumption of periodicity
döner akreditif revolving letter of credit
döner sermaye circulating capital
döngüsel yaklaşım cyclical approach
dönülebilir akreditif revocable letter of credit
dönülemez akreditif irrevocable letter of credit
döviz foreign exchange
döviz arbitrajı foreign exchange arbitrage
döviz kuru exchange rate
drago doktrini drago doctrine
dual ekonomi dual economy
dur ve devam et politikası stop and go policy
durağan çözümleme static analysis
durgunluk stagnation
durgunluk enflasyonu stagflation
duyarsızlaştırma desensitization
duygu emotion/sentiment
duygusal yakınlık affiliation
duyumsama sensation/perception
düalizm dualism
dünürlük affinity
dünya bankası world bank
dünya görüşü world view
dünya sistemi yaklaşımı world system approach
dünyevileşme
düopol duopoly
düopson duopsony
dürtü drive
düş analizi dream analysis
düşlem fantasy
düşülke utopia

düşük mallar inferior goods
düşünbilim philosophy
düşünce thought
düşünme thinking
düşünyapı ideology
düyun-u umumiye general debts -of ottoman state-
düyun-u umumiye idaresi general debts organization
düzgü norm

e

ebediyet eternity
ecel
ecla okulu ecla school
edgeworth diyagramı edgeworth diagram
edim act
efsane myth
egemenlik sovereignity
ego
egoistik intihar egoistic suicide
egoizm egoism
egosentrisizm egocentricism
egzojen değişken egzogeneous variable
eğilim tendency
eğitim education
eğitim psikolojisi educational psychology
eğitim sosyolojisi sociology of education
ehli sünnet
ekin culture
eklektisizm eclecticism
eklemlenme articulation
ekoloji ecology
ekonometri econometrics
ekonomi economy
ekonomi bilimi economics
ekonomi politik political economy
ekonomi teorisi economic theory
ekonomik ambargo economic embargo
ekonomik analiz economic analysis
ekonomik baskı economic pressure
ekonomik belirlenimcilik economic determinism
ekonomik bireycilik economic individualism
ekonomik bunalım economic crisis
ekonomik büyüme economic growth
ekonomik çağdaşlaşma economic modernization
ekonomik determinizm economic determinism
ekonomik egemenlik economic hegemony
ekonomik ekoloji economic ecology
ekonomik gelişme economic progress
ekonomik insan homo economicus/economic man
ekonomik işbirliği ve kalkınma teşkilatı organization for economic cooperation and development
ekonomik kalkınma economic development
ekonomik kategoriler economic categories
ekonomik kriz economic crisis
ekonomik mallar economic goods
ekonomik mücadele economic struggle
ekonomik pratik economic practice
ekonomik ve sosyal oluşum economic and social formation
ekonomizm economism
ekopolitik ecopolitics
ekosistem ecosystem
eksik rekabet imperfect competition
eksternalite externality
el emeği hand labour
elastikiyet elasticity
eleştirel akılcılık critical rationalism

eleştirel gerçekçilik critical realism
elit elite
elit dolaşımı circulation of elites
elitizm elitism
emeğin bilimsel örgütlenmesi scientific organization of labour
emeğin üretkenliği labor productivity
emeğin verimliliği labour productivity
emek labour/labor
emek arzı supply of labour
emek-değer kuramı labour theory of value
emek pazarı labour market
emek talebi demand for labour
emekçi sınıf labourer class
emekli sandığı retirement fund
emisyon issue
emisyon hacmi money in circulation
emperyalist entegrasyon imperialistic integration
emperyalizm imperialism
emperyalizm kuramı theory of imperialism
empirisizm empiricism
emsal bedel
en çok gözetilen ülke kuralı most favoured nation clause
en düşük geçim düzeyi subsistence level of income
endeks index
endogami endogamy
endojen değişken endogeneous variable
endüksiyon induction
endüstri industry
endüstri psikolojisi industrial psychology
endüstriyel demokrasi industrial democracy
enflasyon inflation
enflasyon şoku inflationary shock
enflasyonist açık inflationary gap
enformasyon information
enformasyon toplumu information society
engel kanunu engel's law
ensar
entel
entel takılma
entellektüel intellectual
entellektüel çevre intellectual environment
envanter inventory
epidemoloji epidemology
epistomoloji epistemology
epistemolojik düalizm epistemological dualism
epistemolojik idealizm epistemological idealism
epistemolojik kopma epistemological break
epistemolojik monizm epistemological monism
epistemolojik pluralizm epistemological pluralism
epistemolojik realizm epistemological realism
erdemliler ittifakı alliance of virtuous
erekbilim teleology
ergenlik puberty
ergonomi ergonomics
erinlik puberty
erk power
erotizm erotism
esasçılık essentialism
esnek anayasa flexible constitution
esnek döviz kuru sistemi flexible exchange rate system
esneklik elasticity
estetik yargısı aesthetic judgement
eş'arilik
eşel-mobil sistemi sliding scale system
eşitlikçilik egalitarianism

eşitsiz mübadele yaklaşımı unequal exchange approach
eş-ölçülemezlik incommensurability
eşsöz tautology
eşzamanlı değişme simultaneous variation
eşzamanlılık simultaneity/synchronism
etbau't tabiin
etik ethic
etimoloji etymology
etioloji etiology
etnik grup ethnic group
etnografya ethnography
etnoloji ethnology
etnometodoloji ethnomethodology
etnosentrisizm ethnocentricism
etoloji ethology
etvar nazariyesi theory of circulation of state
euler kuramı euler theory
eurobank
eurodolar eurodollars
eurodövüz eurocurrency
europara euromoney
europazar euromarket
evetleme affirmation
evlilik marriage
evrenbilim cosmology
evrim evolution
evrim kuramı theory of evolution
evrimcilik evolutionism
ex-ante
ex-poste
eylem araştırması action research
eytişim dialectic
eytişimsel özdekçilik dialectical materialism

f

fabianizm fabianism
faiz interest
faiz arbitrajı interest arbitrage
faiz oranı interest rate
faizsiz bankacılık interest free banking/non-interest banking
faktör çözümlemesi factor analysis
faktör donanımı teorisi factor endowment theory
faktöring factoring
falik dönem phallic stage
fanatizm fanatism
fantazi fantasy
fao
faraziye assumption
farklılıklar psikolojisi psychology of differences
farksızlık eğrisi indifference curve
farz religious precept
fasit daire teorisi vicious circle theory
faşizm fascism
fayda utility
fayda maliyet analizi cost benefit analysis
faydacılık utilitarianism
federal devlet federal state
federe devlet
federasyon federation
felsefe philosophy
felsefi değer philosophical value
feminizm feminism
fenomen phenomenon
fenomenoloji phenomenology
feodalite feudality
feodalizm feudalism
feraset forecast
fert individual
fesat
fesih annulment/abolishment
fetih conquest
fetiş fetish
fetişizm fetishism
fetva judgements of islamic law
fıkıh islamic law

fıkıh usulü methodology of islamic law
fırsat maliyeti opportunity cost
fikir idea
fikir birliği consensus
finansal kiralama leasing
finansal tablolar financial tables
finansal yardım financial aid
finansman finance
firma dengesi equilibrium of the firm
fiyat price
fiyat politikası price policy
fiyatlar genel düzeyi general price level
fizibilite feasability
fizibilite çalışması feasibility study
fizikötesi metaphysics
fiziksel antropoloji physical anthropology
fiziksel gerçeklik physical reality
fizyokrasi physiocracy
fizyolojik ihtiyaçlar physiological needs
fizyolojik psikoloji physiological psychology
fob free on board
fobi phobia
fon fund
fonksiyon function
fonksiyonalizm functionalism
fonksiyonel gelir dağılımı functional distribution of income
forfeyting forfaiting
formel grup formal group
formel mantık formal logic
formel örgüt formal organization
forum
fraksiyon faction
fransız devrimi french revolution
freudizm freudism
friedmancılık
froydçuluk freudism
fundamentalizm fundamentalism
fütüroloji futurology

g

garanti guarantee
gatt general agreement on tariffs and trade
gayri iradi işsizlik involuntary unemployment
gayri safi millî hasıla gross national product
gayrimenkul immovable
gecekondu
geçerlilik validity
geçersizlik invalidity
geçici hipotez ad hoc hypothesis
geçici işsizlik temporary unemployment
geçim ekonomisi subsistence economy
geçim endeksi cost of living index
gelecekbilim futurology
gelenek tradition
gelenekçilik traditionalism
gekeneksel değer traditional value
geleneksel otorite traditional authority
gelir ortaklığı senedi profit sharing certificate
gelir tablosu income table
gelir teorisi income theory
gelir vergisi income tax
gelişigüzel örnekleme accidental sampling
gelişim aşamaları stages of development
gelişim psikolojisi developmental psychology
gelişme sosyolojisi sociology of development
gelişmekte olan ülkeler developing countries
gemeinschaft
gender
gender sosyolojisi sociology of gender
genel amaçlı yardım
genel denge general equilibrium

genel denge analizi general equilibrium analysis
genel denge kuramı theory of general equilibrium
genelleme generalization
geniş aile extended family
genörgüt bureaucracy
gens
gensoru interpellation
gerçekçilik realism
gerçeklik reality
gerçeklik ilkesi reality principle
gerçeklik yargısı reality judgement
gerçeküstücülük surrealism
gerilim tension
gerilla guerilla
geribesleme feedback
gerileme regression
gresham yasası gresham law
gessellschaft
gıda ve tarım örgütü food and agricultural organization
giffen malları giffen goods
giffen paradoksu giffen paradox
girdi input
girdi-çıktı analizi input-output analysis
girişim enterprise
girişimci entrepreneur
gizem mystery
gizemcilik mysticism
gizli işlev latient function
gizli işsizlik hidden unemployment
glasnost
gossen kanunları gossen laws
göç migration
göçebe nomad
göçebecilik nomadism
göçerlik nomadism
gölge gerçeklik epiphenomenon
gölge kabine shadow cabinet
gönüllü işsizlik voluntary unemployment
görecelilik relativism
görecelilik paradoksu paradox of relativity
göreli gerçeklik relative reality
göreli özerklik relative autonomy
göreli yoksunluk relative deprivation
görüngü phenomenon
görüngübilim phenomenology
görünmez el invisible hand
görüş opinion
gösteriş tüketimi luxury consumption
götürü vergi lump-sum tax
gözlem observation
gramatik ifadeler grammatical expressions
gramer grammar
gramer hatası grammatical error
gramer kaydırmacası grammar shifting
grev strike
grup group
grup normu group norm
gsmh gnp
güç dengesi balance of power
güdü motive
güdümlü demokrasi command democracy
güdümlü ekonomi command economy
gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşması general agreement on tariffs and trade
gümrük birliği custom union
gümrük tarifeleri custom tariffs
gümrük vergileri custom duties
günah keçisi scapegoat
güven belgesi letter of credence
güvenilirlik reliability
güvenoyu vote of confidence
güvertede teslim free on board

h

habidat habitat
hadariyet
hadımlık karmaşası castration complex
hadis
hafıza memory
hafıza kaybı amnesia
hakemlik arbitration
hakikat *truth*
hakimiyet sovereignity
hakkaniyet equity
halifelik caliphate
halk avcılığı demagogy
halk demokrasisi people's democracy
halkçılık populism
halkoylaması referendum
halüsinasyon hallucination
haniflik
haraç
haram
hareket-i cevherî kuramı theory of substantial motion
hasımlık antagonism
hayırlama negation
haz ilkesi pleasure principle
haz-acı ilkesi pleasure-pain principle
hazcılık hedonism
hazine bonosu treasury bill
hazine tahvili treasury bond
hecing hedging
heckcsher-ohlin teoremi heckscher-ohlin theorem
hedonizm hedonism
hegemonya hegemony
hermeneutik hermeneutics
heyecan excitement
hilf'ul fudul alliance of virtuous
hısımlık affinity
hibe donation
hicret
hiççilik nihilism
hile-i şeriye
himayecilik protectionism
hiper enflasyon hyper inflation
hipnotizma hypnotism
hipnoz hypnosis
hipotetik ifadeler hypothetical expressions
hipotez hypothesis
his emotion
hisse senedi equity share
hiyerarşi hierarchy
hizip faction
hizipçilik factionism
hizmet service
hizmet borsası
hizmet sektörü service sector
hizmet sınıfı service class
hobi hobby
holding holding
homo ekonomicus homos economicus/economic man
homo socius homos socius/social man
hukuk law
hukuk devleti state of law
hukuk dogmatizmi dogmatism of law
hukuk felsefesi philosophy of law
hukuksal tanıma recognition de jure
hukukî yargı legal judgement
hurafe superstitution
husumet antagonism
huy temperament
hükümet darbesi coup d'etat
hümanizm humanism
hür teşebbüs free enterprise
hürriyet freedom

ı

imf
iq testi iq test
ıraksak süreçler divergent processes

ırk race
ırkçılık racism

İ

ibadiye
icazet
icma
iç savaş civil war
içben id
içebakış introspection
içebakışçılık introspectionism
içe dönük kişilik inward looking personality
içe dönük sanayileşme inward looking industrialization
içerik çözümlemesi content analysis
içeyöneliklik autism
içgörü insight
içgüdü instinct
içgüdüsel davranış instinctive behaviour
için yönlendirdiği kişilik inner-directed personality
içkin immanent
içlem intension
içselleştirme internalization
içten evlenme endogamy
içtihat
id id
idare administrarion
ideal hukuk ideal law
ideal tip ideal type
idealizm idealism
ideoloji ideology
ideolojik pratik ideological practice
ifade mantığı logic of expression
ifadelerin gramatik ayrımı grammatical discrimination of expressions
ifadelerin gruplandırılması grouping of sentences
iflas bankruptcy
ihracata yönelik sanayileşme export oriented industrialization
ihtilal revolution
ihtimal probability
ihtirazî kayıt reservations
ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı theory of hierarchy of needs
ihtiyatî haciz precautionary distraint
ihtiyatlar reserves
ikame mallar substitute goods
ikb idb
iki partili sistem two party system
iki yanlı tekel bilateral monopoly
iki yanlı yardım bilateral aid
ikicilik dualism
ikilem dilemma
ikili bilinç dual consciousness
ikili duygu ambivalence
ikincil grup secondary group
ikincil işler secondary occupations
iklim climate
iktidar power
iktidar seçkinleri power elite
iktisadî adam economic man
iktisadî belirlenimcilik economic determinism
iktisadî bunalım economic crisis
iktisadî devlet teşekkülleri public economic enterprises
iktisadî döngü economic cycle
iktisadî liberalizm economic liberalism
iktisadi rejim economic regime
iktisat economics
iktisat kuramı economic theory
ilah god
ilahiyat theology/divinity
ilerleme progress
ileti message
iletişim communication
ilinek accident
ilkel toplum pirimitive society
illüzyon illusion

iltica refuge
iman faith
imece
imge image
imgelem imagination
imitasyon imitation
inanç belief
inançsızlık paradoksu paradox of disbelief
inanma believe
indeks index
indeterminizm intederminism
indirgemecilik reductionism
ine bey'i
infak
informel grup informal group
informel örgüt informal organization
ingiliz milletler topluluğu commonwealth
inkar deny
insan ekolojisi human ecology
insan hakları human rights
insan ilişkileri okulu human relations school
insanbiçimcilik anthropomorphism
insanbilim anthropology
insanmerkezcilik anthropocentricism
intihar suicide
introjeksiyon introjection
ipotek mortgage
irade will
irade özgürlüğü freedom of will
iradecilik voluntarism
iradî işsizlik voluntary unemployment
irangeyt irangate
irredantizm irredantism
irşat guidence
irtica reaction
islam bankacılığı islamic banking
islam dinarı islamic dinar
islam felsefesi islamic philosophy
islam fundamentalizmi islamic fundamentalism
islam hukuk metodolojisi methodology of islamic law
islam hukuku islamic law
islam kalkınma bankası islamic development bank
islam konferansı örgütü islamic conference organization
islam radikalizmi islamic radicalism
islamî tekafül sistemi islamic insurance system
istatistik statistics
istem demand
istenç will
istenççilik voluntarism
istidat predisposition
istihdam employment
istikrar stability
istikrar politikası stabilization policy
istikrar tedbirleri stabilization measures
istila invasion
isyan rebellation
iş occupation
iş kültürü occupational culture
işbirlikçi comprador
işbölümü division of labor
işçi sınıfı working class
işgücü labour force
işkence torture/persecution
işlemsel tanım operational definition
işletme management/firm
işletme iktisadı managerial economics
işlev function
işlevcilik functionalism
işlevsel açıklama functional explanation
işlevselcilik functionalism
işrakilik
işsizlik unemplopment
işsizlik oranı unemployment rate
ithal ikameci sanayileşme import substitution for industrial

itibarî değer nominal value
itikat
izomorfizm isomorphism

j

jakobenizm jacobanism
jargon
jenosid genocide
jest gesture
jüri jury
jüri sistemi jury system
jürimetri jurymetrics

k

kabile tribe
kabiliyet ability
kaçınma avoidance
kaçınma-kaçınma çatışması avoidance-avoidance conflict
kader fate
kadercilik fatalism
kadro partisi cadre party
kalıp değişkenler pattern variables
kalıp konuşma parallaction
kalıp söz slogan
kalıp yargı stereotype
kambiyo change/excehange
kambiyo işlemleri
kambiyo rejimi exchange regime
kambiyo senedi bill of exchange
kameralizm cameralism
kamu denetçisi ombudsman
kamu iktisadî teşebbüsleri state economic enterprises
kamu yönetimi public adiministration
kamulaştırma expropriation
kamuoyu public opinion
kamuoyu yoklaması public opinion poll
kamusal mal public good
kanı opinion
kanun law/act
kanun hükmünde kararname statutory decree
kanun simsarlığı lobbying
kapalı çember kuramı vicious circle theory
kapalı diplomasi closed diplomacy
kapalı ekonomi closed economy
kapalı siyasal sistem closed political system
kapalı uçlu soru closed ended question
kapital capital
kapitalist birikimin genel yasası general law of capitalist accumulation
kapitalizm capitalism
kapitalizmin genel bunalımı general crisis of capitalism
kapsam extension
kapris caprice
kâr profit
kâr payı dividend
kara borsa black market
kara para black money
kara suları territorial waters
kardinal faydacılık cardinal utilitarianism
karikatür caricature
karizma charisma
karizmatik otorite charismatic authority
karma ekonomi mixed economy
karmaşa complex
karşılaştırmalı psikoloji comperative psychology
karşılaştırmalı statik analiz comparative static analysis
karşılaştırmalı üstünlük kuramı theory of comparative advantage
kartel cartel
karz'ı hasen
kast cast
kategori category

katı anayasa rigid constitution
katılım participation
katılımcı bürokrasi participatory bureaucracy
katılımcı gözlem participant observation
katınokrasi cottonocracy
katma bütçe annexed budget
katma değer value added
katma değer vergisi value added tax
kavram concept
kavramsal conception
kavramsallaştırma conceptualization
kaygı anxiety
kayıtlı değer registered value
kayıtsızlık eğrisi indifference curve
kefalet guarantee
kelam
kelime çağrışımı word association
kemalizm kamalism
kemikleşme ossification
kendi için sınıf class for itself
kendiliğinden sınıf class in itself
kendiliğindenlik spontaneity
kent city
kent sosyolojisi urban sociology
kentleşme urbanization
keramet
kestirim projection
keşide draw
keynes planı keynes plan
keynescilik keynessianism
kırtasiyecilik red type
kısır döngü kuramı vicious circle theory
kısmî denge analizi partial equilibrium analysis
kısmî katılım partial participation
kıta sahanlığı continental shelf
kıtasal sistem continental system
kıyas
kıyı bankacılığı off-shore banking
kıymetli evrak securities
kimlik belirliliği individuation
kimlik belirsizliği deindividuation
king kanunu king's law
kişi başına düşen gsmh gnp per capita
kişilik personality
kişilik bozukluğu personality disorder
kitle mass
kitle iletişim araçları mass media
kitle kültürü mass culture
kitle partisi mass party
kitle toplumu mass society
klan clan
klasik demokratik kuram classical democratic theory
klasik elitizm classical elitism
klasik iktisat okulu classical school of economics
klasik miktar kuramı quantity theory of money
klasik örgüt kuramı clasical organizational theory
klik clique
klinik psikolojisi clinical psychology
kliring clearing
know-how
koalisyon coalition
kol emeği hand labor
kolbertizm colbertism
kollektif bilinçaltı collective unconscious
kollektif şirket private company
kollokyum colloquium
kolluk kuvvetleri gendarmerie forces
kolonizasyon colonization
komandit şirket limited partnership
komintern comintern
kompleks complex
komprador comprador
kompülsif kişilik compulsive personality
kompülsif reaksiyon compulsive reaction
komşuluk neighbourhood

komünist manifesto communist manifest
komünizm communism
kondominyum condominium
konfederasyon confederation
konferans conference
konjonktür conjencture
konjonktürel işsizlik conjenctural unemployment
konkordato composition -with creditors-
konsensus consensus
konservatizm conservatism
konsolidasyon consolidation
konsolos consul
konsolosluk çevresi
konsorsiyum consorsium
kontrol grubu control group
konvansiyon convention
konvansiyonalizm conventionalism
konvertibil para convertible money
konvertibilite convertibility
kooperatif cooperative
korelasyon corelation
korporatizm corporatism
korsan miting pirate demonstration
korumacılık protectionism
korumacılık politikası protectionism policy
kota quota
kota sistemi quota system
kozalite causality
kozmoloji cosmology
kozmolojik delil cosmological proof
kökbilim etymology
köktencilik radicalism
köle slave
kölelik düzeni slavery
körfez krizi the gulf crisis
körfez savaşı the gulf war
kötümserlik pessimism
köy sosyolojisi rural sociology
kriminoloji criminology
kriter criterion
kriz crises
kriz diplomasi crisis diplomacy
kronik enflasyon chronic inflation
kronik işsizlik chronic unemployment
kudeta coup d'etat
kuliscilik lobbying
kullanım değeri usage value
kural tanımazlık anarchism
kuralsızlık normlessness
kuram theory
kuramsal iktisat theoretical economics
kur'an qoran
kurgu fiction
kurgusal ifadeler fictional statements
kurucu meclis constituent assembly
kurumsalcı okul institutionalist school
kuşak generation
kuşkuculuk scepticism
kutsal sacred
kutuplaşma teorisi polarization theory
kuvvetler ayrılığı separation of power
kuvvetler birliği unity of power
kuzey güney diyalogu north south dialogue
küllî irade
kültür culture
kültüre girme enculturation
kültürel antropoloji cultural anthropology
kültürel çağdaşlaşma cultural modernization
kültürel değer cultural value
kültürel ekoloji cultural ecology
kültürel gecikme cultural lag
kültürel görecelilik cultural relativity
kültürel yabancılaşma cultural alienation
kültürel yoksunluk cultural deprivation
küme örneklemesi cluster sampling

l

labirent maze
laf salatası yapmak talkativeness
laiklik laicism
leasing leasing
leontief paradoksu leontieff paradox
liberalizm liberalism
libido libido
likidasyon liquidation
likidite liquidity
likidite oranı liquidity ratio
likidite tuzağı liquidity trap
limited şirket limited liability company
lisans licence
liyakat sistemi merit system
lobicilik lobbying
logos
lokavt lock out
lonca guild
lonca sistemi guild system
lorenz eğrisi lorenz curve

m

maddecilik materialism
magna karta magna carta
mahallî idare local administration
mahreçler kanunu say's law
makro ekonomi macroeconomics
makro ekonomik analiz macroeconomic analysis
makyavelci diplomasi machiavellian diplomacy
makyavelizm machiavellism
mal good
mal beyanı declaration of property
malî oligarşi financial oligarchy
maliye politikası fiscal policy
maliyet cost
maliyet bedeli cost value
maliyet değer teorisi cost theory of value
maliyet enflasyonu cost push inflation
malthusçuluk malthusianism
manifesto manifest
manchester okulu manchester school
manda sistemi mandate system
mantığa büründürme rationalization
mantık logic
mantıksal açıklama logical explanation
mantıksal düşünme logical thinking
mantıksal ifadeler logical expressions
mantıksal paradoks logical paradox
mantıksal pozitivizm logical positivism
maoizm maoism
marifet
marjinal değer teorisi marginal theory of value
marjinalizm marginalism
marka trade mark
marksist iktisat kuramı marxist economic theory
marşal planı marshall plan
marşal yardımı marshall aid
masal myth
masalbilim mythology
maşerî vicdan collective consciousness
matematik mathematics
matematiksel ifadeler mathematical sentences
materyalizm materialism
matriarki matriarchy
maturidlik
mazoşizm masochism
mavi yakalılar blue collars
mecaz metaphor
mecaz ve benzeşim ifadeleri metaphorical and allegorical sentences
meczup
medeniyet civilization
mediokrasi mediocracy
meditasyon meditation
medyan median
mekan space

mekan serileri place series
mekanik dayanışma mechanical solidarity
mekanikçilik mechanism
mekruh
mektup teatisi exchange of letters
melankoli melancholy
mendup
menkul movable
menkul kıymetler borsası stock exchange market
menşevizm menshevism
merkantilizm mercantilism
merkez bankası central bank
merkez-çevre center-periphery
merkezî yönetim centralized administration
mesaj message
mesih messiah
mesihçilik messiahinism
meslek profession
meşrulaştırma legitimization
meşruluk legitimacy
meşruti monarşi constitutional monarchy
meşrutiyet constitutionalism
meşşailik
meta commodity
meta fetişizmi commodity fetishism
metafizik metaphysics
metafizik safha metaphisical stage
metafizik gerçeklik metaphisical reality
metafor metaphor
metalaştırma commodification
meteoroloji meteorology
metod method
metodoloji methodology
mevduat deposits
mezat open bidding
mikro ekonomi microeconomics
mikro ekonomik analiz microeconomic analysis
milis militia
militarizm militarism
millet nation
millî gelir national income
millî irade national will
millî muhasebe national accounting
millileştirme nationalization
milliyet nationality
milliyetçilik nationalism
milliyetperestlik chauvinism
mini devlet microstate
misilleme reprisal
mistifikasyon mystification
mistisizm mysticism
mit myth
miting demostration
mitoloji mythology
mizaç temperament
mmb ifadeler lmf sentences
mod mode
moda fashion
model
modern miktar kuramı modern quantity theory of money
modernizasyon modernization
modernizm modernism
modernleşme modernization
modernlik modernity
monarşi monarchy
monetarizm monetarism
monogami monogamy
monokrasi monocracy
monopol monopoly
monopson monopsony
monroe doktrini monroe doctrine
montaj sanayii assembly industry
moratoryum moratorium
morfoloji morphology
mozayik toplum mosaic society
mucize miracle
mudaraba
muhazafakârlık conservatism

muhasebe accounting
muhayyile imagination
murabaha
muşaraka
mutezile
mutlak absolute
mutlak çoğunluk absolute majority
mutlak fiyat absolute price
mutlak gerçeklik absolute reality
mutlak üstünlük kuramı theory of absolute advantage
mutlakiyet absolutism
mübadele exchange
mübadele teorisi theory of exchange
mübah
mücerret abstract
müeyyide sanction
mükellef
mülkiyet ownership
mülkiyet biçimi form of ownership
mümin
münafık
münakaşa dispute
münazara debate
mürcie
müstaz'af the oppressed
müstehap
müstekbir the oppressor
müşahhas concrete
mütedenni vergi regressive tax
müterakki vergi progressive tax
müteşebbis entrepreneur
müzakere discussion/negotiation

n

nakdî haklar
narsizm narcism
nass
nasyonalizm nationalism
nativizm nativism
naturalizm naturalism
nazariye theory
neden uydurma rationalization
nedenbilim etiology
nedensel açıklama causal explanation
nedensellik causality
neoklasik iktisat okulu neo-classical school
nep new economic policy
nepotizm nepotism
nesil generation
nesne object
nesnel objective
nesnel gerçeklik objective reality
nesnel idealizm objective idealism
nesnelcilik objectivism
nesneleştirme commodification
nesnellik objectivity
net işletme sermayesi net circulating capital
nevrasteni neurasthenia
nevroz neurosis
new deal plan
nicelik quantity
niceliksel veri quantitative data
niceliksel zaman quantitative time
nihaî mal final good
nihilizm nihilism
nisbî çoğunluk proportional majority
nisbî fiyat relative price
nisbî temsil sistemi proportional representation
nitelik quality
nitelikli işgücü skilled labor
niteliksiz işgücü unskilled labor
niteliksel veri qualitative data
niteliksel zaman qualitative time
nikson doktrini nixon doctrine
nomen noumen
nominal nominal
nominal değer nominal value
nominalizm nominalism
norm

normal mallar normal goods
normatif çözümleme normative analysis
normatif iktisat normative economics
nostalji nostalgia
nosyon notion
nüfus population
nüfus ekolojisi population ecology
nüfus patlaması population explosion
nüfus sayımı census
nüfus yoğunluğu population density
nüfusbilim demography

O

obje object
objektif objective
objektif idealizm objective idealism
objektif realite objective reality
objektivite objectivity
objektivizm objectivism
obsesif-kompulsif kişilik obsessive-compulsive personality
odip karmaşası oidipus complex
oecd
okul psikolojisi school psychology
okulsuz toplum deschooling society
olağan bilim normal science
olağanüstü hal extraordinary situation
olasılık probability
olasılık örneklemesi probability sampling
olay event
olgu fact
olgu bağlamı context of fact
olguculuk positivism
olgusal gerçeklik factual reality
oligarşi oligarchy
oligopol oligopoly
oligopson oligopsony
olmayana ergi metodu reductio ad obsurdum
olumlama affirmation
olumlu işlev
olumsuz yaptırım negative sanction
olumsuzlama negation
ombudsman
on'lar klübü
ontoloji ontology
ontolojik düalizm ontological dualism
ontolojik monizm ontological monism
ontolojik pluralizm ontological pluralism
opec
optimalite optimality
optimum optimum
oranlı ölçek ratio scale
ordinal faydacılık ordinal utilitarianism
organik dayanışma organic solidarity
organik yaklaşım organic approach
organizasyon organization
orta barbarlık middle barbarism
orta sınıf middle class
ortak bilinç collective consciousness
ortak davranış collective behaviour
ortak düzlem common ground
ortak pazar common market
ortak tüketim collective consumption
ortaklık partnership
ortalama mean
ortanca median
oryantalizm orientalism
otarşi autarchy
otistik autistic
otizm autism
otofinansman self-financing
otokrasi autocracy
otokritik self criticism
otomasyon automation
otonomi autonomy
otorite authority
otoritercilik authoritarianism
otoriter kişilik authoriterian personality
otosansür auto censorship
oyun kuramı game theory

Ö

öbek class
ödemeler dengesi balance of payments
ödenek allowance
ödül reward
ödünleme compensation
öge element
öğreti doctrine
ölçek scale
ölçüt criterion
önbilinç preconscious
öncül premise
öndeyi prediction
öneğilim predisposition
önerme proposition
öngörü forecast
önkabul presupposition
önkanıt axiom
önseçim preelection
önsel a priori
önsel bilgi a priori knowledge
önsezi premonition/presentiment
önyargı prejudice
örgün eğitim formal education
örgüt organization
örgütsel ekoloji organizational ecology
örgütsel katılım organizational participation
örnek olay incelemesi case study
örnekleme sampling
örnekleme dağılımı sampling distribution
örnekleme hatası sampling error
örtülü ödenek hidden appropriation
örümcek ağı teoremi cobweb theorem
öşür tithe
öz essence
özcülük essentialism
özdekçilik materialism
özdeşleştirme identification
özel çekme hakkı special drawing right
özel mülkiyet private ownership
özeleştiri self-criticism
özelleştirme privatization
özerklik autonomy
özgecilik altruism
özgürlük freedom
özne subject
öznel subjective
öznel değer kuramı subjective theory of value
öznel gerçeklik subjective reality
öznelcilik subjectivism
özyönetim self management

p

p-ifadeleri p-expressions
paganizm paganism
panel
panik panic
panteizm pantheism
para aldanması money illusion
para arzı money supply
para talebi demand for money
paradigma paradigm
paradoks paradox
parametre' parameter
paranoya paranoia
paranoyak paranoid
parasalcılık monetarism
parazitizm parasitism
parçalara bölerek öğrenme learning by parts
pareto optimumu pareto optimality
parkinson yasası parkinson law
parlamenter sistem parliamentary system
parlamenter demokrasi parliamentary democracy
pasif direnme passive resistance
pasif saldırgan kişilik passive aggressive personality

pasifler liabilities
patent
patriarki patriarchy
patrimonyalizm patrimonialism
pay örneklemesi quota sampling
pentagon
perestroyka perestroika
personel psikolojisi personnel psychology
peşin hüküm bias
peter prensibi peter principle
petrol ihraç eden ülkeler örgütü organization for petroleum exporting countries
pilot bölge development area
piyasa market
plasman loan/credit
plebisit
pluralizm pluralism
poliarşi polyarchy
poliçe bill of exchange/draft
polimetri polimetry
politeizm polytheism
politik iktisat political economy
popülizm populism
posdcorb
postmodernizm postmodernism
postmodernist epistemoloji postmodernist epistomology
postüla postulate
potansiyel gerçeklik potential reality
pozitif çözümleme positive analysis
pozitif iktisat positive economics
pozitif safha positive stage
pozitivizm positivism
pratik practise
prestij prestige
prim premium
problem
profan profane
program yardımı program aid
proje yardımı project aid
projeksiyon projection
prokuratura
proleterya proletariat
proleterya diktatörlüğü proletarian dictatorship
propaganda
protokol protocol
provakasyon provacation
psikanaliz psychoanalysis
psikiyatri psychiatry
psikolinguistik psycholinguistics
psikoloji psychology
psikoloji okulları schools of psychology
psikolojik savaş psychological war
psikometri psychometry
psikometrik psikoloji psychometric psychology
psikonevrotik reaksiyon psychoneurotic reaction
psikopatoloji psychopathology
psikosomatik psychosomatic
psikosomatik hastalık psychosomatic illness
psikoterapi psychoteraphy
pum priming pump priming
put idol
putperestlik paganism

r

radikal elitizm radical elitism
radikal teori radical theory
radikalizm radicalism
rant rent
rantiye rentier
rantabilite rantability
rastlantılı örnekleme random sampling
rasyo ratio
rasyonalite rationality
rasyonalizasyon rationalization
rasyonalizm rationalism
rayiç bedel current value

reaksiyon teşkili reaction formation
real politik real politik
realite reality
realizm realism
reel gelir real income
reel millî gelir real national income
reel ücret real wage
reeskont rediscount
refah devleti welfare state
refah iktisadı welfare economics
refah ölçütleri welfare criteria
referandum referendum
referans çerçevesi frame of reference
referans grubu reference group
reform
regresyon analizi regression analysis
rekabet competition
renk körlüğü color blindness
retorik rhetoric
revalüasyon revaluation
riba interest
ricardo'nun rant teorisi ricardo's theory of rent
rivayet
rol role
rölativizm relativism
rönesans renaissance
ruhbilim psychology
ruhsal denge psychological balance
ruhsal dengesizlik
ruhçuluk spiritualism

S

sabit döviz kuru sistemi fixed exchange rate system
sabit sermaye fixed capital
sabit sermaye malları fixed capital goods
sadizm sadism
sağ right
sağduyu bilgisi commen sense knowledge
sahabe
sahte bilim pseudo-science
sahte entellektüel pseudo-intelectual
sahte iletişim pseudo-communication
sahte katılım pseudo-participation
saldırganlık agression
salt çoğunluk absolute majority
saltık absolute
sanat art
sanat sosyolojisi sociology of art
sanayi industry
sanayi devrimi industrial revolution
sanayi kapitalizmi industrial capitalism
sanayi merkantilizmi industrial mercantilism
sanayileşme industrialization
sanayileşme politikası industrialization policy
sanayi sonrası toplum post industrial society
sanayi toplumu industrial society
sansür censorship
saplanma fixation
sarı sendikacılık
satınalma gücü purchasing power
savaş war
savaş komünizmi war communism
savunma mekanizması defence mechanism
say kanunu say's law
saygınlık prestige
saygınlık ihtiyacı esteem needs
sayıştay court of account
sdr
seçenek alternative
seçim ekonomisi
seçim yoluyla katılım electoral participation
seçimbilim psephology
seçkin elite

seçkincilik elitism
seçmecilik eclecticism
sefalet poverty
sekülarizm secularism
selefiye
selem
semantik semantics
semantik açıklama semantic explanation
semavî din
sembol symbol
sembolizm symbolism
sembolleştirme symbolization
seminer seminar
sempozyum symposium
semptomik okuma symptomic reading
sendika trade union
senet promissory note/bond
sentetik önerme synthetic proposition
sentez synthesis
septisizm scepticism
serbest bölgeler free zones
serbest çağrışım free association
serbest girişim free enterprise
serbest hatırlama free recall
serbest mallar free goods
serbest mübadele sistemi free exchanye system
serbest piyasa ekonomisi free market economy
serbest yardım
sermaye capital
sermaye piyasası capital market
sermaye şirketleri company with share capital
sermaye temerküzü capital centralization
seteris paribus ceteris paribus
sezarizm caesarism
sezgi intuition
sezgicilik intuitionism
sıcak takip hot pursuit
sıfır oyun kuramı zero-game theory
sıkı yönetim martial law
sınama testing
singer-prebish tezi singer-prebish thesis
sınıf class
sınıf bilinci class consciousness
sınıf çatışması class conflict
sınıf mücadelesi class struggle
sınıflandırma classification
sınıfsız toplum classless society
sır mystery
sıradüzeni hierarchy
sırasal fayda ordinal utility
sibernetik cybernetics
sihir magic
silahsızlanma disarmanent
simge symbol
simgecilik symbolism
sinir sistemi nervous system
sinisizm cynicism
sinyal signal
sistem system
sistematik gözlem yöntemi systematic observation method
sistematik hata systematic error
sistematik örnekleme systematic sampling
site devleti city state
sivil savunma civil defence
sivil toplum civil society
sivil toplumculuk civil society approach
siyasal antropoloji political anthropology
siyasal bireycilik political individualism
siyasal çağdaşlaşma political modernization
siyasal davranış political behaviour
siyasal ekoloji political ecology
siyasal iktisat political economics
siyasal katılım political participation
siyasal kültür political culture
siyasal parti political party

siyasal pratik political practise
siyasal süreç political process
siyasal teori political theory
siyaset bilimi political science
siyaset sosyolojisi political sociology
siyaset psikolojisi political psychology
siyasî ambargo political embargo
siyasî liberalizm political liberalizm
siyonizm zionism
slogan
soğuk savaş cold war
soğuk savaş dönemi the period of cold war
sol left
somut concrete
sonsal a posteriori
sonsal bilgi a posteriori knowledge
sonuç conclusion
soru question
sorun problem
sorunsal problematique
sosyal adalet social justice
sosyal bağlam social context
sosyal bilim social science
sosyal çağdaşlaşma social modernization
sosyal çevre social environment
sosyal darvinizm social darwinism
sosyal demokrasi social democracy
sosyal devlet social state
sosyal devrim social revolution
sosyal düzen social order
sosyal entegrasyon social integration
sosyal evrimcilik social evolutionism
sosyal güdü social motivation
sosyal hakkaniyet social equity
sosyal hareket social movement
sosyal hareketlilik social mobility
sosyal insan homo socius
sosyal kontrol social control
sosyal mukavele social contract
sosyal olgu social fact
sosyal oluşum social formation
sosyal patoloji social patalogy
sosyal psikoloji social psychology
sosyal refah ölçütleri social welfare criteria
sosyal rol social role
sosyal sınıf social class
sosyal tarih social history
sosyalist yönetim socialist government
sosyalizm socialism
sosyalleşme socialization
sosyobiyoloji sociobiology
sosyokrasi sociocracy
sosyoloji sociology
soykırım genocide
soy lineage
soylu yönetimi aristocracy
soyut abstract
soyutlama abstraction
sömürge colony
sömürgeci bütünleşme imperialist integration
sömürgecilik imperialism
sömürgeleştirme colonisation
sömürü exploitation
söylem discourse
söylence myth
spekülasyon speculation
spiritüalizm spiritualism
stabilizasyon stabilization
stabilizasyon politikası stabilization policy
stabilizasyon tedbirleri stabilization measures
stagflasyon stagflation
stand-by kredisi stand-by credit
standart sapma standard deviation
statik analiz static analysis
statü status
statüko status quo
strateji strategy
stres stress

subje subject
subjektif subjective
subjektif değer teorisi subjective theory of value
subjektif realite subjective reality
subjektivizm subjectivism
suç crime
suçbilim criminology
sunum supply
sunum-istem yasası law of supply and demand
sublimasyon sublimation
sübvansiyon subsidy
süje subject
sünnet the tradition
süperego superego
sürdürülebilir kalkınma sustainable development
süreç process
sürekli devrim tezi permanent revolution thesis
sürrealizm surrealizm

Ş

şaman shaman
şamanizm shamanism
şehirleşme urbanization
şeriat
şer'î vergiler religious taxes
şiilik shiism
şirket company/partnership
şizofreni schizophrenia
şizoid kişilik schizoid personality
şok tedavisi shock therapy
şovenizm chauvinism
şuur consciousness
şüphe paradoksu paradox of absolute scepticism
şüphecilik scepticism
şüpheli alacak bad debt

t

tabakalaşma stratification
taban fiyat official minimum price
tabiatçılık naturalism
tabiîn
tabu taboo
tacir merchant
tahkimname compromise
tahlil analysis
tahrik provacation
tahvil bond
takas barter
takas odası clearing room
takiyye
taklit imitation
takvim yaşı chronological age
talep demand
talep enflasyonu demand pull inflation
tam asimilasyon total assimilation
tam istihdam full employment
tam katılım full participation
tam rekabet piyasası perfect competition
tamamlayıcı mallar complementary goods
tampon devlet buffer state
tanrıcılık deism
tanrıtanımazlık atheism
tarafsızlık neutrality
tarım agriculture
tarım devrimi agricultural revolution
tarife dışı engeller non-tariff barriers
tarih history
tarih yanılgısı anachronism
tarihçi okul historical school
tarihsel ifadeler historical sentences
tarihsel özgüllük historical specifity
tarihselcilik historicism
tartışma discussion
tasadduk
tasarruf değeri saving value

tasarruf çelişmesi paradox of thrift
tasavvuf mysticism
tasfiye liquidation
tasım syllogism
tasnif classification
tasvir description
taşınmaz immovable
tavırlar teorisi theory of circulation of state
taylorizm taylorism
tazminat compensation
tecrübe experience
tecrübî ifadeler experiential sentences
ted ifadeler ground and religious statements
tedavül circulation
tefecilik usury
teizm theism
tek parti sistemi one party system
tekamül evolution
tekel monopoly
tekeşlilik monogamy
teknik technic/technique
teknokrasi technocracy
teknokratik sosyalizm technocratic socialism
teknoloji technology
teknolojik devrim technological revolution
tekrarlı araştırma panel study
telafi compensation
teleoloji teleology
telepati telepathy
telkin suggestion
temel değişmezler
temel ve dinî ifadeler ground and religious statements
temerrüt default
temettü dividend
teminat guarantee
temsilci örnekleme representative sampling
temsili demokrasi representative democracy
teokrasi theocracy
teoloji theology
teolojik safha theological stage
teorem theorem
teori theory
teorik hipotetik ampirik ifadeler theoretical hypothetical empirical statements
teorik pratik theoretical practise
tepe değer mode
tepki oluşumu reaction formation
terim term
terimbilim terminology
terminoloji terminology
testetme testing
teşebbüs enterprise
teşkilat organization
te'vil
tez thesis
tha ifadeler the statements
tıp medicine
tıp antropolojisi medical anthropology
tıp sosyolijisi medical sociology
ticaret trade
ticaret borsası commodity exchange market
ticaret kapitalizmi trade capitalism
ticaret sicili commercial register
ticarî defterler books of account
ticarî senet commercial bill
ticarî şirket commercial partnership
tik tic
tikel particular
titoizm titoism
toplayıcı parti catch-all party
toplu davranış collective behaviour
toplu sözleşme collective bargaining
toplu tüketim collective consumption
topluluk community
toplum society

toplum sözleşmesi social contract
toplumbilim sociology
toplumsal bütünleşme social integration
toplumsal formasyon social formation
toplumsal sözleşme social contract
toplumsallaşma socialization
toprak ve tarım reformu land and agriculture reform
totaliter toplum totalitarian society
totalitercilik totalitarianism
totem
totemcilik totemism
totoloji tautology
töz substance
tradisyonalizm traditionalism
trajedi tragedy
trampa barter
transfer gelirleri transfer earnings
trend
tröst trust
truman doktrini truman doctrine
tutarlılık consistency
tutuculuk conservatism
tutum attitude
tüketim consumption
tüketim toplumu consumption society
tümdengelim deduction
tümel universal
tümevarım induction
tüzük regulation

u

uğraş profession
ulus nation
ulusçuluk nationalism
ulusallaştırma nationalization
uluslararası hukuk international law
uluslararası iktisat international economics
uluslararası ilişkiler international relations
uluslararası işbölümü international division of labor
uluslararası para fonu international monetary fund
uluslararası politika international politics
umran ilmi
unsur element
us reason/intellect
usculuk rationalism
ussallık rationality
uyarıcı stimulus
uydulaştırma politikası satellitization policy
uydurma superstitution
uygarlık civilization
uygulamalı iktisat applied economics
uygulayımbilim technology
uyruk nationality
uyum adaptation
uyuşma accomodation
uylaşım convention
uylaşımcılık conventionalism
uzay space
uzlaşma compromise
uzmanlaşma specialization

ü

ücret wage
ücretlerin tunç kanunu iron law of wages
üç hal yasası law of three stages
üçüncü dünya ülkeleri third world countries
üçüncü ihtimalin yokluğu ilkesi principle of no third possibility
üçüncül işler tertiary occupations
ülkü ideal
ültimaton ultimatom
ümmet
üretici güçler forces of production

üretim production
üretim araçları means of production
üretim faktörleri factors of production
üretim faktör payları factor shares
üretim ilişkileri relations of production
üretim imkanları eğrisi production possibility curve
üretim tarzı mode of production
ürkü panic
üstbelirlenim over-determination
üstben superego
üstyapı superstructure
ütopik sosyalizm utopian socialism
ütopya utopia

V

vacip
vadeli mevduat time deposits
vadesiz mevduat demand deposits
vahy
vahşilik savagery
vardamlı istatistik inferential statistics
vargı conclusion
varlık hiyerarşisi hierarchy of being
varlıkbilim ontology
varlıkbilimsel çoğulculuk ontological pluralism
varlıkbilimsel ikicilik ontological dualism
varlıkbilimsel tekçilik ontological monism
varsanı hallucination
varsayım assumption
varyans variance
vasıflı emek skilled labour
vasıfsız emek unskilled labour
vatandaşlık citizenship
vazgeçme maliyeti opportunity cost
vefa bey'i
veizenbaum tezi veizenbaum thesis
vergi tax
vergi istisnası tax exception
vergi muafiyeti tax exemption
vergi mükellefi tax obligator
vergi yansıması tax incidence
veri data
verimlilik productivity/efficiency
vesayet yetkisi tutelage
veto
vicdan conscience
vietnam sendromu vietnam syndrome
viyana çevresi vienna circle
viyana okulu vienna school
vize visa
vize muafiyeti
vurgunculuk usury
wilson prensipleri wilson principles

Y

yabancılaşma alienation
yabanilik savagery
yadsıma negation
yahudi düşmanlığı antisemitism
yakınsak süreçler convergent processes

yaklaşım approach
yaklaşma-kaçınma çatışması approach-avoidance conflict
yaklaşma-yaklaşma çatışması approach-approach conflict
yalanlama deny
yanılsama illusion
yanıltmaca fallacy
yanıt answer
yanlışlamacılık falsificationism
yansılama imitation
yansıtma projection
yansızlık neutrality
yapay çevre artificial environment
yapı structure
yapısal açıklama structural explanation
yapısal işsizlik structural unemployment

yapısakı psikoloji structuralist psychology
yapısalcılık structuralism
yaptırım sanction
yarar utility
yararcılık utilitarianism
yaratma create
yargı judiciary/judgement
yargı bağımsızlığı independence of judiciary
yargılı örnekleme biased sampling
yargıtay court of appeals
yasa law/act
yasa gücünde kararname statutory decree
yasal monopol legal monopoly
yasal-ussal otorite rational-legal authority
yasama legislation
yasama dokunulmazlığı freedom from arrest
yaşam standardı life standard
yaşambilim biology
yatay hareketlilik horizontal mobility
yatırım investment
yazçizcilik red type
yazgı fate
yazgıcılık fatalism
yedek akçeler reserves
yedek sanayi ordusu industrial reserve army
yeni dünya düzeni the new world order
yeni korumacılık new protectionism
yeni merkantilizm new merchantilism
yeni sağ new right
yeni sol new left
yeni sömürgecilik neo colonialism
yeni uluslararası ekonomik düzen new international economic order
yeniden değerleme revaluation
yer değiştirme displacement
yerel demokrasi local democracy
yerel yönetim local administration
yerinden yönetim decentralization
yeşil devrim green revolution
yetenek ability
yeterli olma güdüsü competence motivation
yetke authority
yetki genişliği deconcentration
yordam technique
yordama regression
yorumsama hermeneutics
yönetim administration
yönetimsel devrim managerial revolution
yönetmelik by law
yöneylem araştırması operational research
yönlendirmeyen tedavi non-directive therapy
yöntem method
yöntembilim methodology
yukarı barbarlık upper barbarism
yumuşama detente
yurttaşlık citizenship
yüceltme sublimation
yükleme teorisi attribution theory
yürütme execution
yüzen kur sistemi floating exchange rate system

Z

zaman time
zaman serileri time series
zanaatçılık artisanship
zarar loss
zeka intelligence
zeka testi iq testi/intelligence test
zenginler kulübü richers' club

zihin mind
zihin emeği mental labor
zihinsel yetersizlik mental deficiency
zorlanma stress
zorunlu ihtiyaç vital need
zorunlu oy verme compulsory voting
zorunsuzluk indeterminizm
zulüm

İNGİLİZCE–TÜRKÇE DİZİN

a

a posteriori sonsal/a posteriori
a posteriori knowledge a posteriori bilgi/sonsal bilgi
a priori önsel/ a priori
a priori knowledge a priori bilgi/önsel bilgi
ability yetenek/yeti/kabiliyet
abnormal behaviour anormal davranış
abolishment fesih
absolute mutlak/saluk
absolute majority salt çoğunluk/mutlak çoğunluk
absolute price mutlak fiyat
absolute reality mutlak gerçeklik
absolutism mutlakiyet/mutlakçılık
abstract soyut/mücerret
abstraction soyutlama
abundanism bollukçuluk
academic autonomy akademik özerklik
academic freedom akademik özgürlük
accident ilinek/araz
accidental income anzi gelir
accidental sampling gelişigüzel örnekleme
accomodation uyuşma
accounting muhasebe
achievement motivation başarı güdüsü
act edim/akt/kanun/yasa
action research eylem araştırması
active population aktif nüfus
ad hoc hypothesis geçici hipotez/ad hoc hipotez
adaptation adaptasyon/uyum
administration yönetim/idare
adolescence delikanlılık
advance avans
aesthetic judgement estetik yargısı
affiliation duygusal yakınlık
affinity hısımlık/dünürlük
affirmation evetleme/olumlama
agio theory acyo kuramı
agitation ajitasyon
agnosticism bilinemezcilik/agnostisizm
agreement anlaşma
agression saldırganlık
agriculture tarım
agricultural revolution tarım devrimi
aid in kind ayni yardım
alienation yabancılaşma/alinasyon
alienation of intellectuals aydın yabancılaşması
alliance of virtuous hilf'ul fudul/ erdemliler ittifakı
allowance ödenek
alternative alternatif/seçenek/almaşık
alternative cost alternatif maliyet
altruism altruizm/diğergamlık/özgecilik
altruistic suicide altruistik intihar
ambassador büyükelçi
ambivalence ikili duygu
amnesia amnezi/hafıza kaybı
anachronism anakronizm/tarih yanılgısı
anal stage dişkıl dönem
analitical proposition analitik önerme
analogy anoloji
analysis analiz/tahlil/çözümleme
analysis curve analiz eğrisi
anarchism anarşizm/kural tanımazlık
anarchistic theory of knowledge anarşist bilgi kuramı

animism animizm/canruhçuluk/canlıcılık
annexed budget katma bütçe
annulment fesih
anomic suicide anomik intihar
anomie anomi/kuralsızlık
answer cevap/yanıt
antagonism antagonizma/ hasımlık/ husumet
anthropocentricism insanmerkezcilik/antroposentrisizm
anthropology antropoloji/insanbilim
anthropology of science bilim antropolojisi
anthropometry antropometri
anthropomorphism insanbiçimcilik/antropomorfizm
antinomy antinomi
antisemitism antisemitizm/yahudi düşmanlığı
antithesis antitez
anxiety kaygı
applied economics uygulamalı iktisat
approach yaklaşım
approach-approach conflict yaklaşma-yaklaşma çatışması
approach-avoidance conflict yaklaşma-kaçınma çatışması
arbitrage arbitraj
adbitration hakemlik
area sampling alan örneklemesi
area study alan araştırması
aristocracy aristokrasi/soylu yönetimi
art sanat
articulation eklemlenme/artikülasyon
artificial environment yapay çevre
artisanship zanaatçılık
asiatic mode of production asya tipi üretim tarzı
assembly industry montaj sanayii
assets aktifler
assimilation asimilâsyon
association çağrışım
assumption varsayım/faraziye
assumption of periodicity dönemsellik varsayımı
astrology astroloji
atheism ateizm/tanrıtanımazlık
atomism atomculuk/atomizm
atomization atomizasyon
attache ataşe
attention dikkat
attitude tutum
attitude group davranış grubu
attribution theory yükleme teorisi
auction açık arttırma
austrian school avusturya okulu
autarchy otarşi
authority otorite/yetke
authoritarian personality otoriter kişilik
authoritarianism otoritercilik
autism otizm/içeyöneliklik
auto-censorship otosansür
autocracy otokrasi
automation otomasyon
autonomy özerklik/otonomi
avoidance kaçınma
avoidance-avoidance conflict kaçınma-kaçınma çatışması
axiology değerbilim/aksiyoloji
axiom aksiyom/belit/önkanıt

b

backwardness azgelişmişlik
balance sheet bilanço
balance of payments ödemeler dengesi
balance of power güç dengesi
balance of terror dehşet dengesi
balanced budget denk bütçe
bank banka
banker
banknote banknot
bankruptcy iflas
barbarism barbarlık

barter takas/trampa
bad debt değersiz alacak/şüpheli alacak
behavioral disorder davranış bozukluğu
behavioral sciences davranış bilimleri
behaviorism davranışçılık
belief inanç
believe inanma
believer mü'min
benevolent dictator aydın despot
bias peşin hüküm
biased sampling yargılı örnekleme
big bang theory büyük patlama teorisi/big bang kuramı
bilateral aid iki yanlı yardım
bilateral monopoly iki yanlı tekel
bill of account poliçe
bill of exchange kambiyo senedi
biologism biyolojizm
biology biyoloji/yaşambilim/dirimbilim
biometeorology biyometeoroloji
biometry biometri
biopolitics biyopolitik
birth doğum
birth control doğum kontrolü
birth rate doğum oranı
black market kara borsa
black money kara para
blank bill açık poliçe
blank promissory note açık bono
blockade abluka
blue collars mavi yakalılar
bolshevism bolşevizm
bona fide
bonapartism bonapartizm
bond tahvil/senet
books of account ticari defterler
bourgeoisie burjuvazi
bourse borsa
box diagram kutu diyagramı
boycott boykot
brain bevin
brain drain beyin göçü
brain labor beyin emeği
brain washing beyin yıkama
break even point başabaş noktası
bretton wood conference bretton wood konferansı
bretton wood system bretton wood sistemi
brezhnev doctrine brejnev doktrini
budget bütçe
buffer state tampon devlet
bureaucracy bürokrasi/genörgüt
bureaucratic collectivism bürokratik kollektivizm
by-election ara seçim
by-law yönetmelik

C

cadre party kadro partisi
caesarism sezarizm
caliphate halifelik
cambridge school cambridge okulu
cameralism kameralizm/alman merkantilizmi
capital sermaye/kapital/anamal
capital centralization sermaye temerküzü
capital market sermaye piyasası
capitalism kapitalizm/anamalcılık
caprice kapris
cardinal utilitarianism kardinal faydacılık
caricature karikatür
cartel kartel
carter's doctrine carter doktrini
case study örnek olay incelemesi
cast kast
castration complex hadımlık karmaşası
catch all party toplayıcı parti
category kategori
causal explanation nedensel açıklama

causality nedensellik/kozalite
censorship sansür
census nüfus sayımı
central bank merkez bankası
centralized administration merkezi yönetim
centre-periphery merkez-çevre
ceteris paribus seteris paribus
change/exchange kambiyo
charisma karizma
charismatic authority karizmatik otorite
chauvinism şovenizm/milliyetperestlik
check and balance denge ve fren
cheque çek
childhood çocukluk
chronic inflation kronik enflasyon
chronic unemployment kronik işsizlik
chronological age takvim yaşı
CIF
circulating capital döner sermaye
circulation tedavül/dolaşım/sirkülasyon
circulation of elites elit dolaşımı
citizenship vatandaşlık/yurttaşlık
city kent
city state site devleti
civil defence sivil savunma
civil society sivil toplum
civil society approach sivil toplumculuk
civil war iç savaş
civilization uygarlık/medeniyet
clan aşiret/klan
class sınıf/öbek
class consciousness sınıf bilinci
class conflict sınıf çatışması
class for itself kendi için sınıf
class in itself kendiliğinden sınıf
class struggle sınıf mücadelesi
classical democratic theory klasik demokratik kuram
classical elitism klasik elitizm
classical organizational theory klasik örgüt kuramı
classical school of economics klasik iktisat okulu
classification sınıflandırma/tasnif
classless society sınıfsız toplum
clearing kliring
clearing room takas odası
climate iklim
clinical psychology klinik psikolojisi
clique klik
closed diplomacy kapalı diplomasi
closed economy kapalı ekonomi
closed ended question kapalı uçlu soru
closed political system kapalı siyasal sistem
cluster sampling küme örneklemesi
coalition koalisyon
cobweb theorem örümcek ağı teoremi
colbertism kolbertizm
cold war soğuk savaş
collective bargaining toplu sözleşme
collective behaviour ortak davranış/toplu davranış
collective consciousness ortak bilinç/maşeri vicdan
collective consumption ortak tüketim/toplu tüketim
collective unconscious kollektif bilinçaltı
colloquium kollokyum
colonization sömürgeleştirme/kolonizasyon
colony sömürge
color blindness renk körlüğü
comandite company komandit şirket
comecon
comintern komintern
command democracy güdümlü demokrasi
command economy güdümlü ekonomi
commercial bill ticarî senet
commercial capitalism ticaret kapitalizmi
commercial partnerships ticarî şirketler

commercial register ticaret sicili
commodification metalaştırma/nesneleştirme
commodity meta
commodity exchange market ticaret borsası
commodity fetishism meta fetişizmi
common ground ortak düzlem
common market ortak pazar
common sense knowledge sağduyu bilgisi
commonwealth ingiliz milletler topluluğu
communication iletişim
communism komünizm
communist manifest komünist manifesto
community cemaat/topluluk
company with share capital sermaye şirketleri
comparative psychology karşılaştırmalı psikoloji
comparative static analysis karşılaştırmalı statik analiz
compensation ödünleme/telafi/tazminat
competence motivation yeterliolma güdüsü
competition rekabet
complementary goods tamamlayıcı mallar
complex karmaşa/kompleks
complex of inferiority aşağılık kompleksi
composition -with creditors- konkordato
comprador komrador/işbirlikçi
compramise uzlaşma
compromis tahkimname
compulsive personality kompulsif kişilik
compulsive reaction kompulsif reaksiyon
compulsory voting zorunlu oy verme
concept kavram
conception kavramsal
conceptualization kavramsallaştırma
conclusion vargı/sonuç
concrete somut/müşahhas
condominium kondominyum
confederation konfederasyon
conference konferans
conflict çatışkı/çatışma
conflict theory çatışma teorisi
conjenctural unemployment konjonktürel işsizlik
conjencture konjonktür
conquest fetih
conscience vicdan
consciousness bilinç/şuur
consensus konsensus/fikir birliği/oydaşma
conservatism muhafazakarlık/tutuculuk/konservatizm
consistency tutarlılık
consolidation konsolidasyon
consorsium konsorsiyum
constituent assembly kurucu meclis
constitution anayasa
constitutional court anayasa mahkemesi
constitutional monarchy meşruti monarşi
constitutionalism meşrutiyet
consul konsolos
consumption tüketim
consumption society tüketim toplumu
content analysis içerik çözümlemesi
context bağlam
context of fact olgu bağlamı
contigous zone bitişik bölge
continental shelf kıta sahanlığı
continental system kıtasal sistem
contractionary economic policy daraltıcı ekonomi politikası

contradiction çelişki
control group kontrol grubu
convention konvansiyon/uylaşım
conventionalism konvansiyonalizm/uylaşımcılık
convergent processes yakınsak süreçler
conversion çevirme/algı dönüşümü
convertibl money konvertibl para
convertibility konvertibilite
cooperative kooperatif
corporatism korporatizm
correlation korelasyon
cosmological proof kozmolojik delil
cosmology kozmoloji/evrenbilim
cost maliyet
cost and freight cf
cost-benefit analysis fayda-maliyet analizi
cost insurance freight cif
cost inflation maliyet enflasyonu
cost of living index geçim endeksi
cost-push inflation maliyet enflasyonu
cost value maliyet bedeli
cottonocracy kaunokrasi
council of state danıştay/devlet şurası
counseling psychology danışmanlık psikolojisi
coup d'etat hükümet darbesi/kudeta
court of account sayıştay
court of appeals yargıtay
create yaratma
credit plasman
crime suç
criminology suçbilim/kriminoloji
crisis kriz
crisis diplomacy kriz diplomasisi
criterion ölçüt/kriter/kıstas
critical rationalism eleştirel akılcılık
critical realism eleştirel gerçekçilik
cruelty zulüm
cultural alienation kültürel yabancılaşma
cultural anthropology kültürel antropoloji
cultural deprivation kültürel yoksunluk
cultural ecology kültürel ekoloji
cultural lag kültürel gecikme
cultural modernization kültürel çağdaşlaşma
cultural relativism kültürel görecelilik
cultural value kültürel değer
culture kültür/ekin
custom duties gümrük vergileri
custom tariffs gümrük tarifeleri
customs union gümrük birliği
cybernetics sibernetik
cyclical approach çevrimsel yaklaşım/döngüsel yaklaşım
cynicism sinisizm

d

dardanism dardanizm
data veri
debate münazara
decentralization adem-i merkeziyet/yerinden yönetim
declaration of property mal beyanı
decomposition dağılma
deconcentration yetki genişliği
deduction tümdengelim/dedüksiyon
deep freeze diplomocy donuk diplomasi
default temerrüt
defence mechanism savunma mekanizması
deficit financing açık finansman
deflation deflasyon
deflationary policy deflasyonist politika
deindividuation kimlik belirsizliği
deism deizm/tanrıcılık
demagogy demagoji/halk avcılığı
demand talep/istem
demand deposits vadesiz mevduat

demand for idle money atıl para talebi
demand for labour emek talebi
demand for money para talebi
demand-pull inflation talep enflasyonu
democratic capitalism demokratik kapitalizm
democratic centralism demokratik merkeziyetçilik
democratic elitism demokratik elitizm
democratic socialism demokratik sosyalizm
demography nüfusbilim/demografi
demonstration miting
deny inkar/yalanlama
dependency theories bağımlılık kuramları
dependency need bağımlılık ihtiyacı
dependent variable bağımlı değişken
depolitization depolitizasyon
deposits mevduat
depreciation amortisman
depreciation accounting amortisman muhasebesi
depression depresyon
deschooling society okulsuz toplum
description tasvir/betimleme
desensitization duyarsızlaştırma
despotism baskı yönetimi/despotizm
detente yumuşama/detant
determinism belirlenimcilik/determinizm
deterrence caydırma
devaluation devalüasyon
developing countries gelişmekte olan ülkeler
development area pilot bölge
development of underdevelopment azgelişmişliğin gelişmesi
developmental psychology gelişim psikolojisi
diachronism ardzamanlılık
diagram diyagram
dialectics diyalektik/eytişim
dialectic idealism diyalektik idealizm
dialectic logic diyalektik mantık
dialectic materialism diyalektik materyalizm/eytişimsel özdekçilik
dialectic method diyalektik yöntem
dichotomy dikotomi
dilemma ikilem
diminishing marginal utility azalan marjinal fayda
diplomacy diplomasi
diplomatic bargaining diplomatik pazarlık
diplomatic mission diplomatik misyon
direct democracy dolaysız demokrasi/doğrudan demokrasi
disarmanent silahsızlanma
discipline disiplin
discourse söylem/diskur
discussion tartışma/müzakere
disinflation dezenflasyon
disorganization çözülme
displacement yer değiştirme
dispute münakaşa
dissociation çözülme
distributed practice method aralıklı tekrar yöntemi
distribution dağıtım/bölüşüm
dividend temettü/kâr payı
divinity ilahiyat
divorce boşanma
divorgent processes ıraksak süreçler
division of labor işbölümü
doctrine doktrin/öğreti
dogma
dogmatism dogmatizm
dogmatism of law hukuk dogmatizmi
dominion dominyon
domino theory domino teorisi
donation hibe
draft poliçe
drago doctrine drago doktrini

draw keşide
dream analysis düş analizi
drive dürtü
dual consciousness ikili bilinç
dual economy düal ekonomi
dualism düalizm/ikicilik
dumping damping
duopoly düopol
duopsony düopson
dutch auction açık eksiltme
dynamic analysis dinamik analiz

e

ecla school ecla okulu
eclecticism seçmecilik/eklektisizm
ecology ekoloji/çevrebilim
econometrics ekonometri
economic analysis ekonomik analiz/iktisadî çözümleme
economic and social formation ekonomik ve sosyal oluşum
economic categories ekonomik kategoriler
economic crisis iktisadî bunalım/ekonomik kriz/iktisadî buhran/ekonomik bunalım
economic cycle iktisadî döngü
economic determinism ekonomik determinizm/iktisadî belirlenimcilik/ekonomik belirlenimcilik
economic development ekonomik kalkınma/ekonomik gelişme
economic ecology ekonomik ekoloji
economic embargo ekonomik ambargo
economic goods ekonomik mallar
economic growth ekonomik büyüme
economic hegemony ekonomik egemenlik
economic individualism ekonomik bireycilik
economic liberalism iktisadî liberalizm
economic man ekonomik insan/iktisadi adam/homo ekonomicus
economic modernization iktisadî çağdaşlaşma
economic practice ekonomik pratik
economic pressure ekonomik baskı
economic progress ekonomik gelişme
economic regime iktisadî rejim
economic struggle ekonomik mücadele
economic theory ekonomi teorosi/iktisat kuramı
economics ekonomi bilimi/iktisat
economism ekonomizm
economy ekonomi
ecopolitics ekopolitik
ecosystem ekosistem
edgeworth diagram edgeworth diyagramı
education eğitim
educational psychology eğitim psikolojisi
effective demand for money aktif para talebi
efficiency verimlilik
egalitarianism eşitlikçilik
ego benlik
ego ideal benlik ülküsü
egocentricism benmerkezcilik/egosentrisizm
egoism bencilik/egoizm
egoistic suicide egoistik intihar
egzogeneous variable egzojen değişken/dışsal değişken
elasticity elastikiyet/esneklik
electoral participation seçim yoluyla katılım
element unsur/öge
elite elit/seçkin
elitism elitizm/seçkincilik
embargo ambargo

emblem amblem
emission emisyon
emotion duygu/his
empirical statements ampirik ifadeler
empiricism empirisizm/deneyimcilik/deneycilik
employment istihdam
enculturation kültüre girme
endogamy içten evlenme/endogami
endogeneous variable endojen değişken/içsel değişken
endorsment ciro
engel's law engel kanunu
enlightened aydın/entellektüel
enlightenment aydınlanma
(the) enlightenment aydınlanma çağı
entente antant
enterprise girişim/teşebbüs
entrepot antrepo
entrepot regime antrepo rejimi
entrepreneur müteşebbis/girişimci
environment çevre
environmentalism çevrecilik
epidemology epidemoloji
epiphenomenon gölge gerçeklik
epistemology epistemoloji/bilgibilim
epistemological break epistemolojik kopma
epistemological dualism epistemolojikdüalizm/bilgibilimsel ikicilik
epistemological idealism epistemolojik idealizm
epistemological monism epistemolojik monizm/bilgibilimsel tekçilik
epistemological pluralism bilgibilimsel çoğulculuk/epistemolojik pluralizm
epistemological realism epistemolojik realizm/bilgibilimsel gerçekçilik
epistemology epistemoloji/bilgibilim
equilibrium denge
equilibrium level of income denge gelir düzeyi
equilibrium of the firm firma dengesi
equilibrium price denge fiyatı
equilibrium theory denge teorisi
equity hakkaniyet
equity share hisse senedi
ergonomics ergonomi
erotism erotizm
esoterism batınilik
essence öz/cevher/töz
essentialism esasçılık/özcülük
esteem needs saygınlık ihtiyacı
eternity ebediyet
ethics etik/ahlakbilim
ethical individualism ahlakî bireycilik
ethical relativism ahlakî görecelilik
ethical judgement ahlakî yargı
ethnic group etnik grup
ethnography etnografya
ethnology etnoloji
ethnometodology etnometodoloji
ethnocentricism etnosentrisizm
ethology etoloji
etiology etioloji/nedenbilim
etymology etimoliji/kökbilim
euler theory euler kuramı
eurobank
eurocurrency eurodöviz
eurodollars eurodolar
euromarket europazar
euromoney europara
european communism avrupa komünizmi
event olay
evolution evrim/tekamül
evolutionism evrimcilik
ex-ante
ex-poste
excess exploitation aşın sömürü
exchange değişim/mübadele
exchange of letters mektup teatisi

exchange rate döviz kuru
exchange theory değişim kuramı/mübadele teorisi
exchange value değişim değeri
excitement heyecan
execution yürütme
exogamy dıştan evlenme
experience deneyim
experiential sentences tecrübi ifadeler
experiment deney
experimental group deney grubu
experimental psychology deneysel psikoloji
explanation açıklama
exploitation sömürü
export oriented industrialization ihracata yönelik sanayileşme
expropriation kamulaştırma
extended family geniş aile
extension kapsam
external economies dışsal ekonomiler/dışsal yararlar
external diseconomies dışsal kayıplar
externality dışsallık/eksternalite
extraordinary situation olağanüstü hal

f

fabianism fabianizm
fact olgu
faction fraksiyon/hizip
factionism hizipçilik
factor analysis faktör çözümlemesi
factor endowment theory faktör donanımı teorisi
factor shares üretim faktör payları
factoring faktöring
factors of production üretim faktörleri
factual reality olgusal gerçeklik
faith iman
fallacy yanıltmaca
falsificationism yanlışlamacılık
family aile
fanatism fanatizm
fantasy fantazi/düşlem
fao
fascism faşizm
fashion moda
fate kader/yazgı
fatalism kadercilik/fatalizm/yazgıcılık
feasability fizibilite
feasability study fizibilite çalışması
federal state federal devlet
federation federasyon
feedback geribesleme
feminism feminizm
fetish fetiş
fetishism fetişizm
feudalism feodalizm/derebeylik
feudality feodalite
fiction kurgu
fictional sentences kurgusal ifadeler
field theory alan kuramı
final good nihaî mal
finance finansman
financial aid finansal yardım
financial oligarchy malî oligarşi
financial tables finansal tablolar/malî tablolar
fiscal policy maliye politikası
fixation saplanma
fixed capital sabit sermaye
fixed capital goods sabit sermaye malları
fixed exchange rate system sabit döviz kuru sistemi
flexible constitution esnek anayasa
flexible exchange rate system esnek döviz kuru sistemi
floating exchange rate system dalgalı kur sistemi/yüzen kur sistemi
flow chart akış çizelgesi
fob
food and agricultural organization gıda ve tarım örgütü

forced labor angarya
forces of production üretici güçler
forecast feraset
foreign aid dış yardım
foreign exchange döviz
foreign exchange arbitrage döviz arbitrajı
foreign policy dış politika
foresight öngörü/feraset
forfaiting forfeyting
form of ownership mülkiyet biçimi
formal education örgün eğitim
formal group formel grup
formal logic formel mantık
formal organization formel örgüt
formal sentences biçimsel ifadeler
forum
frame of reference referans çerçevesi
framework çerçeve
free association serbest çağrışım
free enterprise serbest girişim/hür teşebbüs
free exchange system serbest mübadele sistemi
free goods serbest mallar
free market economy serbest piyasa ekonomisi/serbest pazar ekonomisi
free on board güvertede teslim
free recall serbest hatırlama
free zones serbest bölgeler
freedom özgürlük/hürriyet
freedom from arrest yasama dokunulmazlığı
freedom of will irade özgürlüğü
french revolution fransız devrimi
freudism freudizm/froydçuluk
friedmanism friedmancılık
full employment tam istihdam
full participation tam katılım
function fonksiyon/işlev
functional distribution of income fonksiyonel gelir dağılımı
functional explanation işlevsel açıklama
functionalism fonksiyonalizm/işlevselcilik/işlevcilik
fund fon
fundamentalism fundamentalizm
futurology fütüroloji/gelecekbilim

g

game theory oyun kuramı
gatt
gemeinschaft
gendarmerie forces kolluk kuvvetleri
gender
general agreement on tariffs and trade gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşması
general consul başkonsolos
general crisis of capitalism kapitalizmin genel bunalımı
general debts -of ottoman state- düyun-u umumiye
general debts organization düyun-u umumiye idaresi
general equilibrium genel denge
general equilibrium analysis genel denge analizi
general equilibrium theory genel denge kuramı
general law of capitalist accumulation kapitalist birikimin genel yasası
general price level fiyatlar genel düzeyi
generalization genelleme
generation kuşak/nesil
genocide soykırım/jenosid
gens
german historical school alman tarihçi okulu
gessellschaft
gesture jest
giffen goods giffen malları

giffen paradox giffen paradoksu
glasnost açıklık politikası
gnp gsmh
gnp per capita kişi başına düşen gsmh
god ilah
gold standard altın para standardı
good mal
gossen laws gossen kanunları
gr statements ted ifadeler
grammar gramer
grammar shifting gramer kaydırmacası
grammatical discrimination of expressions ifadelerin gramatik ayrımı
grammatical error gramer hatası
grammatical expressions gramatik ifadeler
green revolution yeşil devrim
gresham law gresham yasası
gross national product gayrisafi milli hasıla
group grup
group feeling asabiyet
group norm grup normu
grouping of sentences ifadelerin gruplandırılması
guarantee garanti/teminat
guarantee in kind aynî teminat
guerilla çete/gerilla
guidence irşad
guild lonca
guild system lonca sistemi
(the) gulf crisis körfez krizi
(the) gulf war körfez savaşı

h

habitat habidat
habit alışkanlık
hallucination varsanı/halüsinasyon
hand labor el emeği/kol emeği
harmonic mean harmonik ortalama
harrod-domar model harrod-domar modeli
heavy industry ağır sanayi
heckscher-ohlin theorem heckscher-ohlin teoremi
hedging heding
hedonism hedonizm/hazcılık
hegemony hegemonya
hermeneutics yorumsama/hermeneutik
hidden appropration örtülü ödenek
hidden unemployment gizli işsizlik
hierarchy hiyerarşi/sıradüzeni
hierarchy of being varlık hiyerarşisi
historical school tarihçi okul
historical sentences tarihsel ifadeler
historical specifity tarihsel özgüllük
historicism tarihselcilik
history tarih
hobby hobi
holding holding
homo economicus ekonomik insan/iktisadî adam
homo socius sosyal insan
horizantal mobility yatay hareketlilik
hot pursuit sıcak takip
(the) house of wisdom beyt'ül hikmet
human capital beşeri sermaye
human ecology insan ekolojisi
human relations school insan ilişkileri okulu
human rights insan hakları
humanism hümanizm/insancılık/beşerperestlik
hunter and food gathering society avcı-toplayıcı toplum
hyper inflation hiper enflasyon
hypnosis hipnoz
hypnotism hipnotizma
hypothesis hipotez
hypothetical expressions hipotetik ifadeler

i

ibrd
id içben/id
idb ikb
idea fikir
ideal ülkü/ideal
ideal law ideal hukuk
ideal type ideal tip
idealism idealizm
identification özdeşleştirme
ideology ideoloji/düşünyapı
ideological practise ideolojik pratik
idle capacity *atıl kapasite*
idol put
ignorance cehalet
illussion algı yanılması/illüzyon/yanılsama
image imge/im
imagination imgelem/muhayyile
imf
imitation imitasyon/taklit/yansılama
immanent içkin
immovable gayrimenkul/taşınmaz
immunization bağışıklık kazandırma
imperfect competition eksik rekabet
imperialism emperyalizm/sömürgecilik
imperialist integration emperyalist entegrasyon/sömürgeci bütünleşme
import substitution for industrialization *ithal ikameci sanayileşme*
imports with waiver bedelsiz ihhalat
income effect gelir etkisi
income table gelir tablosu
income tax gelir vergisi
income theory gelir teorisi
incommensurability eş-ölçülemezlik
independence of judiciary yargı bağımsızlığı
independent variable bağımsız değişken
indeterminism belirlenemezcilik/indeterminizm/zorunsuzluk
index indeks/endeks/dizin
indifference curve kayıtsızlık eğrisi/farksızlık eğrisi
individual fert
individualism bireycilik
individual's economic equilibrium bireysel ekonomik denge
individuation kimlik belirliliği
idle capacity atıl kapasite
induction tümevarım/endüksiyon
industrial capitalism sanayi kapitalizmi
industrial democracy endüstriyel demokrasi
industrial mercantilism sanayi merkantilizmi
industrial psychology endüstri psikolojisi
industrial reserve army yedek sanayi ordusu
industrial revolution sanayi devrimi
industrial society sanayi toplumu
industrialization sanayileşme
industrialization policy sanayileşme politikası
industry sanayi/endüstri
inference çıkanm
inferential statistics vardamlı istatistik
inferior goods aşağı mallar/düşük mallar
infinite cycle cehennemî döngü
inflation enflasyon
inflationary gap enflasyonist açık
inflationary shock enflasyon şoku
informal group informel grup
informal organization informel örgüt
information enformasyon
information society bilgi toplumu
infrastructure altyapı
inner-directed personality için yönlendirdiği kişilik
input girdi
input-output analysis girdi-çıktı analizi
insight içgörü

instinct içgüdü
instinctive bahaviour içgüdüsel davranış
institutionalist school kurumsalcı okul/kurumcu ekol
institutionalization of conflict çelişkinin kurumsallaşması
insurrection ayaklanma
intellect akıl/us
intellectual aydın/entellektüel
intellectual environment entellektüel çevre
intellectuals' despotism aydın despotizmi
intelligence zeka
intelligence test zeka testi
intelligence quotient iq testi
intension içlem
interest faiz/ riba
interest arbitrage faiz arbitrajı
interest free banking faizsiz bankacılık
interest group çıkar grubu
interest rate faiz oranı
intermediate goods ara mallar
internalization içselleştirme
international division of labour uluslararası işbölümü
international economics uluslararası iktisat
international law uluslararası hukuk
international monetary fund uluslararası para fonu
international politics uluslararası politika
international relations uluslararası ilişkiler
interpellation gensoru
interval scale aralıklı ölçek
introjection introjeksiyon
introspection içebakış/introspeksiyon
introspectionism içebakışçılık
intuition sezgi
intuitionism sezgicilik
invalidity geçersizlik
invasion istila/işgal
inventory envanter
investment yatırım
invisible hand görünmez el
involuntary unemployment gayri iradî işsizlik
inward looking industrialization içedönük sanayileşme
inward looking personality içedönük kişilik
irangate irangeyt
iron law of wages ücretlerin tunç kanunu
irredantism irredantizm
irrevocable letter of credit dönülemez akreditif
islamic banking islam bankacılığı
islamic conference organization islam konferansi örgütü
islamic development bank islam kalkınma bankası
islamic dinar islam dinarı
islamic fundamentalism islam fundamentalizmi
islamic insurance system islamî tekaful sistemi
islamic law fıkıh
islamic radicalism islam radikalizmi
isomorphism izomorfizm
issue emisyon
iq test iq testi

j

jacobenism jakobenizm
jargon argo/jargon
joint stock company anonim şirket
judgement yargı
judgements of islamic law fetva/ ahkam-ı şer'iye
judiciary yargı
junta cunta
jury jüri

jury system jüri sistemi
jurymetrics jürimetri
justice adalet

k

kamalism atatürkçülük/kemalizm
keynes plan keynes planı
keynesianism keynesçilik
king's law king kanunu
kinship akrabalık
know how
knowledge bilgi

l

labourer class emekçi sınıf
labor force işgücü
labor/labour emek
labour market emek piyasası
labour productivity emeğin verimliliği/ emeğin üretkenliği
labour theory of value emek-değer kuramı
laicism laiklik/laisizm
land and agriculture reform toprak ve tanm reformu
landlord ağa
language dil
latient function gizli işlev
law hukuk/kanun/yasa
law of diminishing returns azalan verimler kanunu
law of supply and demand arz-talep kanunu/sunum-istem yasası
law of three stages üç hal yasası
learning by parts parçalara bölerek öğrenme
leasing finansal kiralama/leasing
leftism solculuk
legal judgement hukuki yargı
legal monopoly yasal monopol
legislation yasama
legitimacy meşruluk/meşruiyet
legitimization meşrulaştırma
leontief paradox leontief paradoksu
letter of credence güven belgesi
letter of credit akreditif
liabilities pasifler
liberalism liberalizm
liberty of working çalışma serbestliği
libido libido
licence lisans
life standard yaşam standardı
limited liability company limited şirket
limited partnership komandit şirket
lineage soy
linear approach doğrusal yaklaşım
linear perspective doğrusal perspektif
linear programming doğrusal programlama
linear progressivist approach doğrusal ilerlemeci yaklaşım
liquidation tasfiye/likidasyon
liquidity likidite/akışkanlık
liquidity trap likidite tuzağı
lmf sentences mmb ifadeler
loan plasman
lobbying lobicilik/kulisçilik/kanun simsarlığı
local administration yerel yönetim/mahallî idare
local democracy yerel demokrasi
lock out lokavt
logic mantık
logic of expression ifade mantığı
logical explanation mantıksal açıklama
logical expressions mantıksal ifadeler
logical paradox mantıksal paradoks
logical positivism mantıksal pozitivizm
logical thinking mantıksal düşünme
logos
lorenz curve lorenz eğrisi
loss zarar
lump sum tax götürü vergi

m

machiavellian diplomacy makyavelci diplomasi
machiavellism makyavelizm
macroeconomic analysis makro ekonomik analiz
macroeconomics makro ekonomi
magic büyü/sihir
magna carta magna karta
majority party çoğunluk partisi
majority system çoğunluk sistemi
malthusianism malthusçuluk
management işletme
managerial economics işletme iktisadı
managerial revolution yönetimsel devrim
manchester school manchester okulu
mandate system manda sistemi
manifest manifesto
manifest function açık işlev
maoism maoizm
marginalism marjinalizm
market piyasa/pazar
marriage evlilik
marshall plan marşal planı
marshall aid marşal yardımı
martial law sıkı yönetim
marxist economic theory marksist iktisat kuramı/ marksist ekonomi doktrini
masochism mazoşizm
mass kitle
mass media kitle iletişim araçlan
mass culture kitle kültürü
mass party kitle partisi
mass society kitle toplumu
materialism özdekçilik/materyalizm/ maddecilik
mathematics matematik
mathematical sentences matematiksel ifadeler
matriarchy anahanlık/matriarki
matrilinearity anasoyluluk
maze labirent
mean ortalama
meaning anlam
meaningfullness anlamlılık
means of production üretim araçlan
mechanical approach mekanik yaklaşım
mechanical solidarity mekanik dayanışma
mechanism mekanikçilik/mekanizm
median ortanca/medyan
mediation arabuluculuk
medical anthropology tıp antropolojisi
medical sociology tıp sosyolojisi
medicine tıp
mediocracy mediokrasi
meditation meditasyon
medium ortam
melancholy melankoli
memory hafıza/bellek
menshevic menşevik
menshevism menşevizm
mental balance aklî denge
mental deficiency zihinsel yetersizlik
mental labor zihin emeği
mercantilism merkantilizm
merchant tacir
merit system liyakat sistemi
message mesaj/ileti
messiah mesih
messiahlnism mesihçilik
metaphor metafor/mecaz
metaphorical and allegorical sentences mecaz ve benzeşim ifadeleri
metaphysics metafizik/fizikötesi
metaphysical reality metafizik gerçeklik
metaphysical stage metafizik safha
meteorology meteoroloji
method yöntem/metod
method of trail and error deneme-yanılma metodu

methodology metodoloji/yöntembilim
methodology of islamic law fıkıh usulü/islam hukuk metodolojisi
microeconomic analysis mikro ekonomik analiz
microeconomics mikroekonomi
microstate mini devlet
middle barbarism orta barbarlık
middle class orta sınıf
migration göç
militarism militarizm
military democracy askerî demokrasi
militia milis
mind zihin
minimum wage asgari ücret
minority government azınlık hükümeti
miracle mucize
mixed economy karma ekonomi
mobility akıcılık
mod tepe değer/mod
mode of production üretim tarzı
model
modern quantity theory of money modern miktar kuramı
modernism modernizm
modernity modernlik
modernization çağdaşlaşma/modernleşme/modernizasyon
monarchy monarşi
monetarism parasalcılık/monetarizm
money illusion para aldanması
money in circulation dolaşımdaki para/emisyon hacmi
money supply para arzı
monocracy monokrasi
monogamy tekeşlilik/monogami
monopoly monopol/tekel
monopsony monopson
monroe doctrine monroe doktrini
moratorium moratoryum
morphology biçimbilim/morfoloji
mortgage ipotek
mosaic society mozayik toplum
most favoured nation clauseençok gözetilen ülke kuralı
motive güdü
movable menkul
multi phase sampling çok evreli örnekleme
multi stage sampling çok aşamalı örnekleme
multilateral aid çok taraflı yardım
multinational corporations çokuluslu şirketler
multiple personality çoklu kişilik
multiplier çarpan/çoğaltan
mystery gizem/sır
mysticism gizemcilik/mistisizm/tasavvuf
mystification mistifikasyon
myth mit/efsane/masal/söylence
mythology masalbilim/mitoloji/söylencebilim

n

narcissism narsizm/narsisizm
nation millet/ulus
national accounting millî muhasebe
national income millî gelir
national will millî irade
nationality milliyet/uyruk
nationalization millileştirme/ulusallaştırma/devletleştirme
nationalism (milliyetçilik/ulusçuluk/nasyonalizm
nativism nativizm
natural doğal/tabii
natural economy doğal ekonomi
natural environment doğal çevre
natural law doğal hukuk
natural monopoly doğal tekel
natural observation doğal gözlem
natural selection doğal ayıklanma
natural unemployment rate doğal işsizlik oranı

natural wage theory doğal ücret kuramı
naturalism doğacılık/tabiatçılık/naturalizm
nature doğa/tabiat
negation değilleme/hayırlama/olumsuzlama/yadsıma
negative sanction olumsuz yaptırım
negotiation müzakere
neighbourhood komşuluk
neo colonialism yeni sömürgecilik
neo-classical school neoklasik iktisat okulu
nep
nepotism nepotizm/dayıcılık/adam kayırmacılık
nervous system sinir sistemi
net working capital net işletme sermayesi
neurasthenia nevrasteni
neurosis nevroz
neutrality tarafsızlık/yansızlık
new deal plan
new economic policy nep
new international economic order yeni uluslararası ekonomik düzen
new left yeni sol
new mercantilism yeni merkantilizm
new protectionism yeni korumacılık
new right yeni sağ
new testament ahd-i cedid
(the) new world order yeni dünya düzeni
nihilism nihilizm/hiççilik
nixon doctrine nikson doktrini
nomad göçebe
nomadism göçebecilik/göçerlik
nominal itibarî/nominal
nominal scale adlayıcı ölçek
nominal value itibarî değer/nominal değer
nominalism nominalizm/adcılık
non-active population aktif olmayan nüfus
non-alignment bağlantısızlık
non-alignment movement bağlantısızlık hareketi
non-contradiction principle çelişmezlik ilkesi
non directive therapy yönlendirmeyen tedavi
non-interest banking faizsiz bankacılık
non-quota import bedelsiz ithalat
non-tariff barriers tarife dışı engeller
norm düzgü/norm
normal goods normal mallar
normal science olağan bilim/normal bilim
normative analysis normatif çözümleme
normative economics normatif iktisat
normlessness anomi/kuralsızlık
north-south dialogue kuzey-güney diyaloğu
nostalgia nostalji
notion nosyon
noumen nomen
nucleus family çekirdek aile/dar aile

O

object nesne/obje
objective nesnel/objektif
objective idealism nesnel idealizm/objektif idealizm
objective reality nesnel gerçeklik/objektif realite
objectivism nesnelcilik/objektivizm
objectivity nesnellik/objektivite
observation gözlem
obsessive-compulsive personality obsesif-kompülsif kişilik
occupation iş
occupational culture iş kültürü
oecd
official minimum price taban fiyat
off-shore banking kıyı bankacılığı

oidipus complex odip karmaşası
old testament ahd-i atik
oligarchy oligarşi
oligopoly oligopol
oligopsony oligopson
ombudsman
one-party system tek parti sistemi
ontology varlıkbilim/ontoloji
ontological dualism ontolojik düalizm/varlıkbilimsel ikicilik
ontological monism ontolojik monizm/varlıkbilimsel tekçilik
ontological pluralism ontolojik pluralizm/varlıkbilimsel çoğulculuk
opec
open bidding açık artırma/mezat
open budget açık bütçe
open credit açık kredi
open door policy açık kapı politikası
open ended question açık uçlu soru
open market operations açık piyasa işlemleri
open promissory note açık bono
open society açık toplum
open unemployment açık işsizlik
operational definition işlemsel tanım
operational research yöneylem araştırması
opinion görüş/kanı
opportunity cost fırsat maliyeti
(the) oppressed müstaz'af
(the) oppressor müstekbir
optimality optimalite
optimum optimum
oral stage ağızcıl dönem
ordinal utilitarrianism ordinal faydacılık/sırasal faydacılık
ordinary knowledge amiyane bilgi
ordinary partnership adi şirket/kollektif şirket
organic approach organik yaklaşım
organic solidarity organik dayanışma
organization örgüt/teşkilat/organizasyon
organizational ecology örgütsel ekoloji
organizational participation örgütsel katılım
organization for petroleum exporting countries petrol ihrac eden ülkeler örgütü
organization for economic cooperation and development ekonomik **işbirliği ve kalkınma** teşkilatı
oriental despotism doğu despotizmi
orientalism oryantalizm/doğubilim
ossification kemikleşme
other-directed personality dışın yönlendirdiği kişilik
outward looking industrialization dışa dönük sanayileşme
outward looking personality dışa dönük kişilik
over employment aşın istihdam
over exploitation aşırı sömürü
over-determination üstbelirlenim
ownership mülkiyet

p

p-expressions p-ifadeleri
paganism paganizm/putperestlik
paired-associate learning çiftler halinde öğrenme
panel açıkoturum/panel
panel study tekrarlı araştırma
panic panik/ürkü
paradigm paradigma
paradox paradoks
paradox of absolute scepticism şüphe paradoksu
paradox of relativity görecelilik paradoksu
paradox of thrift tasarruf paradoksu/tasarruf çelişmesi

paradox of value değer paradoksu
parallelaction kalıp konuşma
parameter parametre
paranoia paranoya
parasitism parazitizm
pareto optimality pareto optimumu
parkinson law parkinson yasası
parliamentary democracy parlamenter demokrasi
parliamentary system parlamenter sistem
partial equilibrium analysis kısmî denge analizi
partial participation kısmî katılım
participant observation katılımcı gözlem
participation katılım
participatory bureaucracy katılımcı bürokrasi
particular tikel
partnership ortaklık/şirket
passive aggressive personality pasif saldırgan kişilik
passive resistance pasif direnme
pastoralism çobanlık
patent
patriarchy patriarki/babahanlık
patrilinearity babasoyluluk
patrimonialism patrimonyalizm
pattern variables kalıp değişkenler
peacefull approaches barışçı yaklaşımlar
pentagon
people's democracy halk demokrasisi
perception algı/duyum
perestroika yeniden yapılanma/ peresteroyka
perfect competition tam rekabet piyasası
(the) period of cold war soğuk savaş dönemi
periodicity assumption dönemsellik varsayımı
peripherical intellectual çevre aydını
permanent revolution thesis sürekli devrim tezi
persecution işkence
personality kişilik
personality disorder kişilik bozukluğu
personnel psychology personel psikolojisi
pessimism kötümserlik/pesimizm
(the) peter principle peter prensibi
phallic stage falik dönem
phenomenon fenomen/görüngü
phenomenology fenomenoloji/ görüngübilim
phillips curve phillips eğrisi
philosophical value felsefî değer
philosophy felsefe/düşünbilim
philosophy of law hukuk felsefesi
philosophy of science bilim felsefesi
phobia fobi
physical anthropology fiziksel antropoloji
physical reality fiziksel gerçeklik
physiocracy fizyokrasi
physiological needs fizyolojik ihtiyaçlar
physiological psychology fizyolojik psikoloji
pirate demonstration korsan miting
place series mekan serileri
placement plasman
pleasure principle haz ilkesi
pleasure-pain principle haz-elem prensibi/haz-acı ilkesi
plebisit
pluralism çoğulculuk/pluralizm
plural society çoğulcu toplum
polarization theory kutuplaşma teorisi
polimetry polimetri
political anthropology siyasal antropoloji
political behaviour siyasal davranış
political culture siyasal kültür
political ecology siyasal ekoloji

political economy siyasal iktisat/ekonomi politik/politik iktasat
political embargo siyasal ambargo
political individualism siyasal bireycilik
political liberalism siyasal liberalizm
political modernization siyasal çağdaşlaşma
political participation siyasal katılım
political party siyasal parti
political practice siyasal pratik
political process siyasal süreç
political psychology siyaset psikolojisi
political science siyaset bilimi
political sociology siyaset sosyolojisi
political theory siyasal teori
polyandry çok kocalılık
polyarchy poliarşi
polygamy çokeşlilik/poligami
polygyny çok karılılık
polytheism çoktanrıcılık/politeizm
population nüfus
population ecology nüfus ekolojisi
population explosion nüfus patlaması
population density nüfus yoğunluğu
populism popülizm/halkçılık
posdcorb
positive analysis pozitif çözümleme
positive economics pozitif iktisat
positive function olumlu işlev
positive stage pozitif safha
positivism pozitivizm/olguculuk
post industrial society sanayi sonrası toplum
postmodernism postmodernizm
postmodernist epistemology postmodernist epistemoloji
postulate postüla
potential reality potansiyel gerçeklik
poverty sefalet
power erk/iktidar
power elites iktidar seçkinleri
practise pratik
precautionary distraint ihtiyati haciz
preconscious önbilinç
prediction öndeyi
predisposition istidat/öneğilim
preelection önseçim
prejudice önyargı/peşin hüküm
premise öncül
premium prim
premonition önsezi/basiret
presentiment önsezi/basiret
presidential system başkanlık sistemi
pressure group baskı grubu
prestige saygınlık/prestij
presupposition önkabul
price fiyat
price elasticity of supply arzın fiyat esnekliği
price policy fiyat politikası
primary group birincil grup
primary occupations birincil işler
primitive society ilkel toplum
principle of no third possibility (üçüncü ihtimalin yokluğu ilkesi
principle of non-contradiction çelişmezlik ilkesi
private company kollektif şirket
private ownership özel mülkiyet
privatization özelleştirme
probability olasılık/probabilite/ihtimal
probability sampling olasılık örneklemesi
problem sorun/problem
problematique sorunsal/problematik
process süreç/proses/vetire
production üretim
production possibility curve üretim imkanlan eğrisi
productive forces üretici güçler
productivity verimlilik
profan
profession meslek/uğraş
profit kar
profit sharing certificate gelir ortaklığı senedi

program aid program yardımı
project aid proje yardımı
programmed learning programlanmış öğrenme
progress ierleme
progressive tax artan oranlı vergi/ müterakki vergi
project evaluation proje değerlendirme/ yatırım projelerinin değerlendirilmesi
projection yansıtma/projeksiyon/ kestirim
prokuratura
proletariat proleterya
proletarian dictatorship proleterya diktatörlüğü
promissory note bono/senet
propaganda
proportional majority nisbî çoğunluk
proportional representation nisbî temsil sistemi
proposition önerme
protectionism korumacılık/himayecilik
protocol protokol
provacation provakasyon/tahrik
pseudo-communication sahte iletişim
pseudo intellectual sahte entellektüel
pseudo-participation sahte katılım
pseudo-science sahte bilim
psephology seçimbilim
psychiatry psikiyatri
psychoanalysis psikanaliz
psycholinguistics psikolinguistik
psychological balance ruhsal denge
psychological war psikolojik savaş
psychology psikoloji/ruhbilim
psychology of abnormal behavior anormal davranış psikolojisi
psychology of differences farklılıklar psikolojisi
psychometric psychology psikometrik psikoloji
psychometry psikometri
psychoneurotic reaction psikonevrotik reaksiyon
psychopatalogy psikopatoloji
psychosomatic psikosomatik
psychotherapy psikoterapi
puberty ergenlik/erinlik
public administration kamu yönetimi
public economic enterprises iktisadî devlet teşekkülleri/kamu iktisadî teşebbüsleri
public good kamusal mal
public opinion kamuoyu
public opinion poll kamuoyu yoklaması
public relief aynî yardım
pump priming
purchasing power alım gücü/satınalma gücü

q

qoran kur'an
qualified labour vasıflı emek/nitelikli işgücü
qualitative data niteliksel veri
qualitative time niteliksel zaman
quality nitelik
quantitative data niceliksel veri
quantitative time niceliksel zaman
quantity nicelik
quantity theory of money klasik miktar kuramı
question soru
questionnaire anket
quota kota
quota sampling pay örneklemesi
quota system kota sistemi

r

race ırk
racism ırkçılık

radical elitism radikal elitizm/köktenci seçkincilik
radical theory radikal teori
radicalism radikalizm/köktencilik
random sampling rastlantısal örnekleme
range of answers cevap alanı
rantability rantabilite
ratio rasyo
ratio scale oranlı ölçek
rational-legal authority yasal-ussal otorite
rationalism akılcılık/rasyonalizm/usculuk
rationality rasyonalite/ussallık
rationalization mantığa büründürme / rasyonalizasyon / akla yatkınlaştırma / neden uydurma
reaction irtica/reaksiyon/tepki
reaction formation reaksiyon teşkili/tepki oluşumu
real income reel gelir
real national income reel milli gelir
real politik real politik
real wage reel ücret
reality gerçeklik/realite
reality judgement gerçeklik yargısı
reality principle gerçeklik ilkesi
realism gerçekçilik/realizm
reason akıl/us
reasonal explanation anlamsal açıklama
rebellion isyan
recognition de jure hukuksal tanıma
red type kırtasiyecilik/yazıcılık
rediscount reeskont
reductio ad obsurdum olmayana ergi metodu
reductionism indirgemecilik
reference group referans grubu
referendum halkoylaması/referandum
reform
registered value kayıtlı değer/mukayyet değer
regression gerileme
regression analysis yordama/regresyon analizi
regressive tax azalan oranlı vergi/ mütedenni vergi
regulation tüzük
relations of production üretim ilişkileri
relative autonomy göreli özerklik
relative autonomy of state devletin görece özerkliği
relative deprivation göreli yoksunluk
relative price nisbî fiyat
relative reality göreli gerçeklik/izafî gerçeklik
relativism görecelilik/görecilik/rölativizm
reliability güvenilirlik
religion din
religious precept farz
religious rationalism dinsel rasyonalizm
religious statements dinî ifadeler
religious taxes Şer'i vergiler
religious value dinsel değer
renaissance rönesans
rent rant
representative democracy temsili demokrasi
representative sampling temsilci örneklem
repression bastırma/represyon
reprisal misilleme
republic cumhuriyet
reservations ihtirazî kayıt
reserves yedek akçeler/ihtiyatlar
retirement fund emekli sandığı
revaluation yeniden değerleme/ revalüasyon
revelation vahy
revocable letter of credit dönülebilir akreditif
revolving letter of credit döner akreditif
revolution devrim/ihtilal
reward ödül
rhetoric retorik

ricardo's theory of rent ricardo'nun rant teorisi
richers' club zenginler kulübü
right sağ
rigid constitution katı anayasa
role rol
rural sociology kır sosyolojisi/köy sosyolojisi

S

sacred kutsal
sadism sadizm
sampling örneklem/örnekleme
sampling distribution örnekleme dağılımı
sampling error örneklem hatası
sanction yaptırım/müeyyide
satellitization policy uydulaştırma politikası
savagery vahşilik/yabanilik
saving value tasarruf değeri
say's law say kanunu/mahreçler kanunu
scale ölçek
scapegoat günah keçisi
scepticism şüphecilik/kuşkuculuk/septisizm
schizoid personality şizoid kişilik
schizophrenia şizofreni
school psychology okul psikolojisi
schools of psychology psikoloji ekolleri
science bilim
scientific chauvinism bilimsel şovenizm
scientific dogmatism bilimsel dogmatizm
scientific knowledge bilimsel bilgi
scientific management bilimsel işletme/taylorizm
scientific organization of labor emeğin bilimsel organizasyonu
scientific revolution bilimsel devrim
scientism bilimcilik
sdr öçh
seasonal unemployment dönemsel işsizlik
secondary group ikincil grup
secondary occupations ikincil işler
secularism sekülarizm
securities kıymetli evrak
self-criticism özeleştiri/otokritik
self-financing otofinansman
self management özyönetim
semantic explanation semantik açıklama
semantics anlambilim/semantik
seminar seminer
sensation duyum/algı
sentiment duygu/his
separation of powers kuvvetler ayrılığı
separatism ayrılıkçılık
service hizmet
service bourse hizmet borsası
services sector hizmetler sektörü
sex cinsiyet
sexual division of labor cinsiyete dayalı işbölümü
sexual roles cinsiyet rolleri
shadow cabinet gölge kabine
shaman şaman
shamanism şamanizm
shiism şiilik
shock therapy şok tedavisi
short selling alivre işlemler
signal sinyal
significance anlamlılık
simultaneity eşzamanlılık
simultaneous variation eşzamanlı değişme
singer prebish thesis singer prebish tezi
skilled labor vasıflı emek/nitelikli işgücü
slave köle
slavery kölelik düzeni
sliding scale system eşel mobil sistemi
slogan kalıp söz/slogan

social class sosyal sınıf
social context sosyal bağlam
social contract toplumsal sözleşme/ sosyal mukavele/toplum sözleşmesi
social control sosyal kontrol
social darwinism sosyal darvinizm
social democracy sosyal demokrasi
social environment sosyal çevre
social equity sosyal hakkaniyet
social evolutionism sosyal evrimcilik
social fact sosyal olgu
social formation sosyal oluşum/ toplumsal formasyon
social history toplumsal tarih/sosyal tarih.
social integration sosyal entegrasyon/toplumsal bütünleşme
social justice sosyal adalet
social mobility sosyal hareketlilik
social modernization toplumsal modernizasyon/sosyal çağdaşlaşma
social motivation sosyal güdü
social movement sosyal hareket
social order sosyal düzen
social patalogy sosyal patoloji
social psychology sosyal psikoloji
social revolution sosyal devrim
social role sosyal rol
social science sosyal bilim
social state sosyal devlet
social welfare criteria sosyal refah ölçüleri
socialization sosyalleşme/toplumsallaşma
socialism sosyalizm
socialist government sosyalist yönetim
society toplum/cemiyet
sociobiology sosyobiyoloji
sociocracy sosyokrasi
sociology sosyoloji/toplumbilim
sociology of art sanat sosyolojisi
sociology of development gelişme sosyolojisi
sociology of education eğitim sosyolojisi
sociology of family aile sosyolojisi
sociology of gender gender sosyolojisi
sociology of knowledge bilgi sosyolojisi
solidarity dayanışma
sovereignity egemenlik/hakimiyet
space mekan/uzay
space series mekan serileri
special drawing right özel çekme hakkı
specialization uzmanlaşma
speculation spekülasyon
spiritualism ruhçuluk/spiritüalizm
spontaneity kendiliğindenlik
stability istikrar
stabilization measures istikrar tedbirleri
stabilization policy istikrar politikası
stages of development gelişim aşamaları
stagflation stagflasyon/durgunluk enflasyonu
stagnation durgunluk
stand-by credit stand-by kredisi
standard deviation standart sapma
state devlet
state capitalism devlet kapitalizmi
state economic enterprises kamu iktisadi teşebbüsleri
state fetishism devlet fetişizmi
state of law hukuk devleti
state of nature doğal hal
state treasury devlet hazinesi
static analysis statik analiz/durağan çözümleme
statistics istatistik
status statü
status quo statüko
statutory decree kanun hükmünde kararname/yasa gücünde kararname
stereotype basmakalıp/kalıpyargı
stimulus uyarıcı
stock exchange market menkul kıymetler borsası
stop and go policy dur ve devam et politikası

strategy strateji
stratification tabakalaşma
stress stres/bunalım/zorlanma
strike grev
structure yapı
structural explanation yapısal açıklama
structural unemployment yapısal işsizlik
structuralist psychology yapısalcı psikoloji
structuralism yapısalcılık
subconscious bilinçaltı
subconscious processes bilinçaltı süreçler
subculture altkültür
subject özne/subje/süje
subjective öznel/subjektif
subjective theory of value öznel değer kuramı/subjektif değer teorisi
subjective reality subjektif realite/öznel gerçeklik
subjectivism öznelcilik/subjektivizm
sublimation yüceltme/süblimasyon
submission boyun eğme
subsidy subvansiyon
subsistence economy geçim ekonomisi
subsistence level asgari geçim düzeyi/ en düşük geçim düzeyi
substance töz/cevher
substitute goods ikame mallar
suggestion telkin
suicide intihar
superego süperego/üstben
superstitution hurafe/uydurma
superstructure üstyapı
supply arz/sunum
supply of labour emek arzı
supply side economics arz yanlı iktisat
surplus labor artı emek/artık emek
surplus value artı değer/artık değer
surrealism sürrealizm/gerçeküstücülük
sustainable development sürdürülebilir kalkınma
syllogism tasım
symbol sembol/simge
symbolism sembolizm/simgecilik
symbolisation sembolleştirme
symposium sempozyum
symptomic reading semptomik okuma
synchronism eşzamanlılık
synthesis sentez/bireşim
synthetic proposition sentetik önerme
system sistem
systematic error sistematik hata
systematic observation method sistematik gözlem yöntemi
systematic sampling sistematik örnekleme

t

taboo tabu
tabula rasa boş zihin
talkativeness laf salatası yapmak
tautology totoloji/eşsöz
tax vergi
tax exception vergi istisnası
tax exemption vergi muafiyeti
tax incidence vergi yansıması
taylorism taylorizm
technic teknik
technique yordam/teknik
technocracy teknokrasi
technocratic socialism teknokratik sosyalizm
technological revolution teknolojik devrim
technology teknoloji/uygulayımbilim
teleology amaçbilim/teleoloji/erekbilim
telepathy telepati
temperament mizaç/huy
temporary unemployment geçici işsizlik
tendency eğilim
tension tansiyon
teocracy teokrasi

term terim
terminology terminoloji/terimbilim
terms of foreign trade dış ticaret hadleri
testing sınama/testetme
territorial waters kara sulan
tertiary occupations üçüncül işler
the statements tha ifadeler
theological stage teolojik safha
theology teoloji/dinbilim/tannbilim/ ilahiyat
theorem teorem
theoretical economics kuramsal iktisat
theoretical hypothetical empirical statements teorik hipotetik ampirik ifadeler
theoretical practice teorik pratik
theory teori/kuram/nazariye
theory of absolute advantage mutlak üstünlük kuramı
theory of circulating of state etvar nazarîyesi/tavırlar torisi
theory of comparative advantage karşılaştırmalı üstünlük kuramı
theory of cost value maliyet değer teorisi
theory of evolution evrim kuramı
theory of exchange mübadele teorisi/ değişim kuramı
theory of hierarchy of needs ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı
theory of imperialism emperyalizm kuramı
theory of marginal value marjinal değer teorisi
theory of stages of development aşamalar kuramı
theory of substantial motion hareket-i cevherî kuramı
thesis tez
thinking düşünme
third world countries üçüncü dünya ülkeleri
thought düşünce
tic tik
time zaman
time bargain alivre işlemler
time deposits vadeli mevduat
time series zaman serileri
tithe aşar/öşür
titoism titoizm
torture işkence
total assimilation tam asimilasyon
totalitarian society totaliter toplum
totalitarianism totalitercilik
totem
totemism totemcilik
trade ticaret
trade mark marka
trade union sendika
tradition gelenek
(the) tradition sünnet
traditional authority geleneksel otorite
traditional value geleneksel değer
traditionalism gelenekçilik/ tradisyonalizm
tragedy trajedi
transcendent aşkın
transfer earnings transfer gelirleri
transference aktarım
treasury bill hazine bonosu
treasury bond devlet tahvili/hazine tahvili
treasury of islamic state beyt'ül mal
treaty antlaşma
trend
tribe boy/kabile
true doğru
truth doğruluk/hakikat
truman's doctrine truman doktrini
trust tröst
tutelage vesayet yetkisi
two party system iki partili sistem

U

ultimatom ültimatom
unconscious bilinçdışı

unconscious motivation bilinçdışı güdülenme
underdeveloped countries azgelişmiş ülkeler
underdevelopment azgelişmişlik
understanding anlama
unemployment işsizlik
unemployment rate işsizlik oranı
unequal exchange approach eşitsiz mübadele yaklaşımı
unity of powers kuvvetler birliği
universal tümel/evrensel
unskilled labor vasıfsız emek/niteliksiz işgücü
unpaid import bedelsiz ithalat
unutilised capacity atıl kapasite
upper barbarism yukarı barbarlık
urban sociology kent sosyolojisi
urbanization kentleşme/şehirleşme
usage value kullanım değeri
usury tefecilik/vurgunculuk
utility fayda/yarar
utilitarianism faydacılık/yararcılık
utopia ütopya/düşülke
utopian socialism ütopik sosyalizm

V

validity geçerlilik
valuation değerleme
valuation criteria değerleme ölçüleri
value değer
value added katma değer
value added tax katma değer vergisi
value judgement değer yargısı
value system değerler sisyemi
value theories değer teorileri
variable değişken
variable capital değişken sermaye
variance varyans
veizenbaum thesis veizenbaum tezi
verification doğrulama
vertical mobility dikey hareketlilik
veto
vicious circle theory fasit daire teorisi / kısır döngü kuramı/kapalı çember kuramı
vienna circle viyana çevresi
vienna school viyana okulu
viet-nam syndrome vietnam sendromu
visa vize
vital need zorunlu ihtiyaç
voluntarism iradecilik/istenççilik
voluntary unemployment iradi işsizlik/gönüllü işsizlik
vote of confidence güvenoyu

W

wage ücret
wage in kind ayni ücret
war savaş
war communism savaş komünizmi
welfare criteria refah ölçüleri
welfare economics refah iktisadı
welfare state refah devleti
westernism batıcılık
westernization batılılaşma
white colors beyaz yakalılar
wilson principles wilson prensipleri
word association kelime çağrışımı
working class işçi sınıfı
world bank dünya bankası
world view dünya görüşü
world system approach dünya sistemi yaklaşımı
will irade/istenç

Z

zero game theory sıfır oyun kuramı
zionism siyonizm

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, O. (1978). *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK yayını

Abercrombie, M., C.F. Hickman & M.L. Jhonson (...). *The Penguin Dictionary of Biology*. Second ed. London: The English Language Book Society & Penguin Books.

Abercrombie, N., S. Hill & B.S. Turner (1984). *The Penguin Dictionary of Sociology*. London: Penguin Books.

Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Üçüncü Baskı. Ankara: Savaş Yayınları.

Akdemir, S. (1990). *Sosyal Denge: Devlet Yapısının Tarihi Seyri*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Akdoğan, A. vd. (1986). *Açıklamalı Maliye ve Vergi Sözlüğü*. Ankara: Birlik Yayıncılık Ltd. Şti.

Akehurst, M. (1984). *A Modern Introduction to International Law*. London: Allen and Onwin.

Akyüz, M. ve N. Ertel (1989). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Dünya Yayınları.

Alaylıoğlu, R. ve A.F. Oğuzkan (1976). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. İkinci Baskı. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Altay, Ş. ve V. Keskin (1969). *Hukuki ve Sosyal Terimler Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Basımevi.

Althusser, L. (1969). *For Marx*. Translated by B. Brewster. New York: Pantheon Books.

Althusser, L. (1984). *Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi*. Çev. Ömür Sezgin. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Aşukin, N.S. vd. (1979). *Politika Sözlüğü*. Çev. M. Beyhan. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Avcı, N. (1989). *Enformatik Cehalet*. Ankara: Rehber yayınları.

Aydınlı, A. (1987). *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Timaş A.Ş.

Barker, S.F. (1964). *Philosophy of Matematics*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, İnc.

Barnes, B. (1990). *Bilimsel Bilginin Sosyolojisi*. Çev. H. Arslan. Ankara: Vadi Yayınları.

Başkaya, F. (1986). *Azgelişmişliğin Sürekliliği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Bauvier-Ajam, M. vd. (1977). *Marksist Ekonomi Sözlüğü*. Çev. B. Aren ve İ. Yaşar. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
Baykal, B.S. (1981). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
Baynes, K., J. Bohman & T. McCarthy (Eds.). (1987). *After Philosophy: End or Transformation?* MIT Press.
Bertman, M.A. (Tarihsiz). *Research Guide in Philosophy*. New Jersay: General Learning Press.
Birkiye A. (Der.). (1984). *Yapısalığın Eleştirisine Doğru*. İstanbul: Varlık Yayınları.
Bloomfield, H.H. vd. (1990). *Transantantal Meditasyon*. Çev. Nahit Oralbi. İstanbu: İnkılap Kitabevi.
Bolay, S.H. (1987). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Dördüncü Baskı. Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş.
Bremond, J., A. Geledan (1984). *İktisadi ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Buğra, A. (1989). *İnsanlar ve İktisatçılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Bulaç, A. (1990). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Girişim Yayınları.
Bulutay, T. (1986). *Bilimin Niteliği Üzerine Denemeler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
Calinescu, M. (1987). *Five Faces of Modernity*. Durham: Duke University Press.
Canney, M.A. (1970). *An Encyclopedia of Religions*. Gale Research Company.
Cavendish, R. & J.B. Rhine (Eds.). (1976). *Encyclopedia of the Unexplained: Magici Occultism & Parapsychology*. New York: McGraw-Hill Book Company.
Chandler, R.C. and J.C. Plano (1982). *The Public Administration Dictionary*. New York: John Wiley & Sons.
Çam, E. (1984). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Der Yayınları.
Çelik, E.F. (1977). *Milletleraası Hukuk*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
Çolak, Ö.F. (1987). *Para-Banka Sözlüğü*. Anakara: İmge Kitabevi Yayınları.
Davies, M. W. (1991). *İslami Antropolojinin Oluşturulması*. Çev. T. Doğukargın. İstanbul: Endülüs Yayınları.
Demirgil, D. (1984). *Ekonomi Sözlüğü*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
Detwyler, T.R. (1971). *Man's Impact on Environment*. New York: Mc Graw-Hill Book Company.
Doğan, D. M. (1982). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Birlik Yayınları.
Dixon, S.P. (1958). "Diplomacy at United Nations." *In International Relations*, Vol. 1, No.10.
Drever, J. *A Dictionary of Psychology*. London: Penguin Books.
Edwards, P. (Ed.). (1967). *The Encyclopedia of Philosophy*. New York: The

Macmillian Company& The Free Press.
Elibol, S. (1987). *Felsefe Konuşmaları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Enç, M. (1980). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. İkinci Baskı. Ankara: TDK Yayınları.
English, H.B. & A.C. English (1958). *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. London: Longmans, Green & Co.
Erdumlu, G. vd. (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar Bölümünde Kullanılan Kavramlar ve Terimler Klavuzu*. Ankara: DPT yayınları.
Ergun, T. ve A. Polatoğlu (1984). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: TODAİE Yayınları.
Eroğlu, H. (1979). *Devletler Umumi Hukuku*. Ankara.
Eynsenck, H.J., W. Arnold & R. Meili (Eds.). (1972). *Encyclopedia of Psychology*. New York: Herder& Hrder.
Feyerabend, P. (1989). *Yönteme Hayır: Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları*. Çev. A. İnam. Ankara: Ara Yayıncılık.
Feyerabend, P. (1991). *Bilim Kilisesi*. Çev. C. Cerit. İstanbul: Pınar Yayınları.
Geçtan, E. (1988). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Gilpin, A. (1970). *Dictionary of Economic Terms*. London: Butterworths.
Girgin, K. (1975). *Çağdaş Politika ve Diplomasi Elkitabı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Girgin, K. (1982). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Tur Yayınları.
Goldenson, R.M. (1984). *Longman Dictionary of Psychology and Psychiatry*. New York: Longman.
Gordon, R.J. (1984). *Macroeconomics*. Canada: Little Brown & Company.
Gould, J. & W.L. Kolb (Eds.). (1964). *A Dictionary of the Social Sciences*. New York: The Free Press.
Gönlübol, M. (1985). *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*. Ankara: S Yayınları.
Görün, F. (1982). "M. Friedman ve İktisatta Varsayım Sorunu." *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, cilt 9, Sayı 3-4, ss. 427-443.
Göze, A. (1986). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
Guenon, R. (1975). *The Crisis of the Modern World*. Translated by M. Pallis & R. Nicholson. London: Luzac & Company.
Guiraund, P. (1984). *Anlambilim*. Çev. Berke Vardar. Ankara: Kuzey Yayınları.
Grünberg, T. ve A. Onart (1989). *Mantık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

Gürün, O. A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Haber, A. & R. Runyon (1984). *Psychology of Adjustment*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press.
Hançerlioğlu, O. (1981). *Ekonomi Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Hançerlioğlu, O. (1982). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Hançerlioğlu, O. (1988). *Ruhbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Hanson, J.L. (1987). *A Dictionary of Economics and Commerce*. London: Pitman Publishing.
Harre, R. & R. Lamb (Eds.). *The Encyclopedic Dictionary of Psychology*. London: Basil Blackwell Publisher Ltd.
Hassan, Ü. (1986). *Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler*. İkinci Baskı. Ankara: V Yayınları.
Hızıroğlu, G. (Ed.). (1983). *Ekonomi Ansiklopedisi*. İstanbul: Paymaş Yayınları.
Hoffer, E. (1988). *Kesin İnançlılar*. Çev. Erkil Günür. İstanbul: Akran Yayıncılık.
Holt, K.J. (1983). *International Politics*. New Jersay: Prentice Hall İnc.
Huges, T.P. (1985). *A Dictionary of İslam*. London: W. H. Allen.
Hunter, D.A. & P. Whitten (Eds.). (Tarihsiz). *Encyclopedia of Antropology*. New York: Harper & Row Publishers.
Hüseyni, S.A. (1985). *İslâm Düşüncesinde Dört Temel Kavram*. Çev. A. İrfanoğlu. İstanbul: Dönüş Yayıncılık.
İaquer, W. (1971). *A Dictionary of Politics*. London: Pan Books.
İzutsu, T. (Tarihsiz). *Kur'anda Allah ve İnsan*. Çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kevser Yayınları.
İnal, C. vd. (1983). *İstatistik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). *İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
Kara, A. (1991). "İnsan hakları ve inanç özgürlüğü". *Aylık Gündem*, sayı 2 ss. 3-4.
Kara, A. ( ). "Neo-klasik iktisatta pozitivist metodoloji." *Yedi İklim*.
Karamustafaoğlu, T. (1970). *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
Keleş. R: (1990). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
Kerimoğlu, Y. (1983). *Kelimeler Kavramlar*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
Kerimoğlu, Y. (1990). *Kelimeler Kavramlar II*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
Kocabaş, Ş. (Tarihsiz). *İfadelerin Gramatik Ayrımı:* İstanbul: Ekin Yayınları.
Kocabaş, Ş. (1982). *Introduction to the Philosophical Order of Expressions*. London.

Köker, L. (1990). *İki Farklı Siyaset: Bilgi Teorisi-Siyaset Bilimi İlişkileri Açısından Pozitivizm ve Eleştirel Teori.* İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
Krivtsov, V. (1975). *Marksizm ve Maoizm.* Çev. Erol Yahyalı. Bilim Yayınları.
Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions.* Second Ed. Chicago: The Chicago University Press.
Lash, S. (1990). *Sociology of Postmodernizm.* London: Routledge.
Lawson, K. (Tarihsiz). *The Human Polity: An Introduction to Political Science.* New Jersay: Hougton Mifflin Company.
Leontiev, L. (1976). *Marksist Ekonomi Politiğin İlkeleri.* Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları.
Magee, B. (1985). *Yeni Düşün Adamları.* Çev. Mete Tuncay. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
Marx, K. (1976). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı.* Çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
Meray, S. L. (1969). *Devletler Hukukuna Giriş.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
Mevdudi, E.A. (1983). *Kurana Göre Dört Terim.* Çev. Osman Cılacı-İsmail Kaya. İstanbul: Beyan Yayınları.
Mitchell, G.D. (1979). *A New Dictionary of Social Sciences.* New York: Aldine Publishing Company.
Morgan, C.T. (1986). *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı.* İkinci Baskı. Çev. H. Arıcı vd. Ankara: Meteksan Yayınları.
Morgan, L.H. (1986). *Eski Toplum.* 2 cilt. Çev. Ü. Oskay. İstanbul: Payel Yayınları.
Nebhan, M.F. (1980). *İslam Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları.* Çev. Servet Armağan. İstanbul: Sönmez Neşriyat.
Nemmers, E.E. (1978). *Dictionary of Economics and Bussiness.* Totowa: Littlefield, Adams Co.
Oğuzkan, A. F. (1974). *Eğitim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK Yayınları.
Ornstein, R.E. (1990). *Yeni Bir Psikoloji.* Çev. E. Göka-F. Işık. İstanbul: İnsan Yayınları.
Öcal, T. ve E. Oktay (der.). (1989). *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü.* Ankara: Verso yayıncılık.
Öner, Y. (1985). *Pozitivizmi Eleştirmek.* İstanbul: Metis Yayınları.
Öney, A. (1976). *İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü.* Ankara: Kardeş Matbaası.
Örnek, S.V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK Yayınları.
Özankaya, Ö. (1984). *Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü.* Üçüncü basım, Ankara: Savaş Yayınevi.
Özel, A. (1984). *İslam Hukukunda Ülke Kavramı.* İstanbul: Marifet Yayınları.

Öztürk, M.O. (1989). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 2. Baskı. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım.
Parkinson, C.N. (1976). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. Çev. M. Harmancı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Payaslıoğlu, A. (1964). *İngilizce-Türkçe İdari İlimler Lügatçesi*. Ankara: İdari İlimler Fakültesi Yayınları.
Plano, J.C. & R. Oltan (1969). *The International Relations Dictionary*. New York: Holt, Rinhert & Winston.
Polanyi, K. (1986). *Büyük Dönüşüm*. Çev. A. Buğra. İstanbul: Alan Yayıncılık.
Posener, G. (1959). *Dictionary of Egyptian Civilization*. Translated from French by Fernand Haran. New York: Tudor Publishing Company.
Raymond, W.J. (1978). *International Dictionary of Politics*. Lawrenceville: Brunwick Publishing Company.
Reading, H.F. (1976). *A Dictionary of the Social Sciences*. London: Routledge & Kegan Paul.
Risale Yayınları. (1991). *Sosyalbilimler Ansiklopedisi*. 4 cilt. İstanbul.
Ross. A. (Ed.). (1988). *Universal Abandon: The Politics of Postemodernizm*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
Runes, D.D. (Tarihsiz). *Dictionary of Philosophy: Ancient-Medieval-Modern*. New Jersay: Littlefield, Adams Co.
Rycroft, C. (1989). *Psikanaliz Sözlüğü*. Çev. M.S. Kayatekin. İstanbul: Ara Yayıncılık.
Saybaşılı, K. (1985). *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Birey ve toplum Yayınları.
Schumacher, E.F. (1990). *Akıl Karışıklar İçin Kılavuz*. Çev. M. Özel. İstanbul: İz Yayıncılık.
Sencer, M. (1981). *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
Sezal, İ. (1981). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.
Shapiro, E. (1982). *Macroeconomic Analysis*, Fifth Ed. New York: Harcourt Brace Jovanovich, İnc.
Songar, A. (1979). *Sibernetik*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
Sönmezoğlu, F. (Tarihsiz). *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
Suppe, F. (1974). *The Structure of Scientific Theories*. London: University of Illinois Press.
Starke, J.G. (1984). *Introduction to International Law*. London: Butter Worths.
Stockhammer, M. (ed.). (Tarihsiz). *Karl Marx Dictionary*. New York: Philosophical Library.

Sunar, İ. (1986). *Düşün ve Toplum*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
Şeriati, A. (1980). *Medeniyet ve Modernizm*. Çev. F. Selim ve A. Arslan. İstanbul: Düşünce Yayınları.
Tabakoğlu, A. vd. (1988). *İslam İktisadi Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
Tecer, M. (1980). *İngilizce Meslek Bilgisi*. Ankara: Sevniç Matbaası.
Theodorsan, G.A & A.G Theodorsan (1969). *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Barnes & Noble Books.
Thomson, D. (1986). *Europe Since Napoleon*. London: Penguin Books.
Tortop, N. (1990). *Yönetim Biliminin Temel İlkeleri*. Ankara: TODAİE Yayınları.
Tunçoku, M. (1980). *A Manual of International Relations*. Ankara: ODTÜ (teksir)
Turanlı, R., T. İşgüden (1987). *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
Türkdoğan, O. (1989). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Tözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
Ural, Ş. (1985). *Temel Mantık*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Urmson, S. O. (Ed.). (1960). *The Concise Encyclopedia of Western Philosophy & Philosophers*. New York: Hawthorn Books & Co.
Ünal, A. (1986). *Kur'an'da Temel Kavramlar*. İstanbul: Beyan Yayınları.
Ülken, H.Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: MEB Basımevi.
White, O. (Ed.). (1971). *A Glossary of Behavioral Terminology*. İllinois: Research Press Company.
Wittgenstein, L. (1985). *Tractatus: Logico-philosophicus*. Çev. O. Auroba. İstanbul: B/F/S Yayınları.
Woodby, S. & M. Cottom (1985). *The Changing Agenda: World Politics Since 1945*. London: Westview Press.
Yıldırım, C. (1979). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Yüksel, N. (Tarihsiz). *Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Fihristi*. Trabzon: Muvahhid Yayınları.
Zadrozny, J.T. (1959). *Dictionary of Social Science*. Washington: Public Affairs Press.
Zeka, N. (Der.). (1990). *Postmodernizm*. İstanbul Kıyı Yayınları.
Ziyalar, A. (1981). *Psikiyatri Lügati*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fak. Psikiyatri Kliniği Vakfı Yay. No:4